

TOLNAY GÁBOR

FÖLD EMBER TÖRVÉNY

SZOLNOK, 2004

Tólnay Gábor

FÖLD – EMBER – TÖRVÉNY

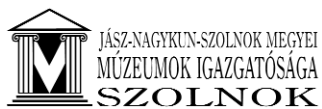
Adatok, tények, következtetések
Dévaványa mezőgazdaságának és mezőgazdasági népességének
történetéből a XX. sz. első felében
(1895 – 1950)

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei
59.

Tolnay Gábor

FÖLD – EMBER – TÖRVÉNY

Adatok, tények, következtetések
Dévaványa mezőgazdaságának és mezőgazdasági népességének
történetéből a XX. sz. első felében
(1895 – 1950)

Szolnok, 2004

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei
59.

Szerkesztette:
HAJDÚ JÓZSEF

Lektorálta:
DR. SZABÓ FERENC

ISBN 963 9273 23 6
ISSN 1215 – 2285

A kötet megjelenését támogatták:
Országos Tudományos Kutatási Alapprogram, XX. Század Intézet,
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Nemzeti Kulturális Alapprogram,
Békés Megye Önkormányzata Mezőgazdasági Bizottsága,
Traditio Humana Alapítvány, Dévaványa Város Önkormányzata,
Dévaványai Kulturális és Hagyományőrző Egyesület,
a személyi jövedelemadójuk 1%-át felajánló dévaványai polgárok.

TRADITIO
HUMANA
ALAPÍTVÁNY

© DR. MARSI ISTVÁN, DR. TOLNAY GÁBOR, 2004

Kiadja a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága
Felelős kiadó: Dr. Horváth László megyei múzeumigazgató
Tipográfia és borító: Hajdú József
Nyomdai munkálatok: Kapitális Nyomdaipari Bt. – Debrecen, 2004
Felelős vezető: Kapusi József
Készült: 1000 példányban, 36 (A5) ív terjedelemben

Szerkesztőség: ✉ 5000 Szolnok, Kossuth tér 4. ☎ 56/421-602, 56/350-433
✉ muzeum@djm.hu – drtolnay@mail.tvnet.hu

Feleségemnek

ELŐSZÓ

Több mint négy évtizede foglalkozom a Nagyatádi-féle földreform történetével. Mostani munkámban is folytatom annak a történelmi folyamatnak a bemutatását, amelyet a *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye mezőgazdaságának egyes kérdései 1920-1944 között* című munkámban megkezdtem. Nevezetesen azt, hogy egy zárt közigazgatási egységben – akkor Szolnok megyében, most Dévaványán – feltárjam és bemutassam az 1920-as évek földreformjának végrehajtását. Ennek kapcsán részletesen és mélyrehatóan meg kívánom ismertetni azokat a helyi és országos eseményeket, amelyek a magyar parasztság két világháború közötti életét motiválták, és amelyek számos ponton az említett földreformhoz kapcsolódtak. Ezek a problémák lendítettek tovább a történelmi események követésében, hiszen az 1945-ös földreform és az abból következő változások, azok feltárása és nyomon követése több fontos és egyedi jelenség megismerésére adott lehetőséget.

Nem az a célom, hogy megváltoztassam az 1920-as évek földreformjáról a magyar agrártörténetírásban már kialakult képet. De talán bizonyos fókig jobban megismerhetjük és megérthetjük azt, ha nemcsak a földreform jogszabályi háttere megalkotásának folyamatát, a magyar agrárpolitikában betöltött szerepét vizsgáljuk csupán, hanem magára a törvény végrehajtására is vetünk néhány pillantást. Tudjuk azonban azt is, hogy a földreformmal kapcsolatos jogszabályok – egész jogszabályrendszer foglalkozott vele – *nem voltak elég életszerűek*, gyakorlatilag még a sok-sok kiegészítés, módosítás ellenére sem nagyon lehetett azokat teljesen végrehajtani. Tudjuk, hogy voltak olyan szervek, személyek, akik valamilyen érdekből *félresiklatták* a jogszabály végrehajtását, visszaéltek vele. Tudjuk, hogy sok esetben a visszaélésekhez még *hatósági asszisztencia* is társult. Tudjuk, hogy a végrehajtás mélysége, szakszerűsége legtöbb esetben a végrehajtást irányító helyi szervek és tisztségviselők (főjegyzők, mezőgazdasági bizottsági elnökök, stb.) felkészültségén, erkölcsi, etikai stabilitásán is múlt. Mindezek ellenére, illetve mindezek miatt is szükséges megismerni és végigkísérni azt a bonyolult jogi és közigazgatási folyamatot, amely során az elkészült jogszabályokból végre föld lett. És hogy közben mennyi sérelem és jogtalanság érte az embert? Ma már alig deríthető ki. Pedig akkor is – úgymond – minden az *ember*, a nemzetalkotó rétegek érdekében történt!

Több évtizedes levéltári kutatás során végre találtunk egy olyan karakteres települést – Dévaványa várost –, amelynek a földreformmal kapcsolatos jogi és közigazgatási iratai a legteljesebb mértékben fennmaradtak – kivéve az 1956-ban az O.F.B. levéltárában elpusztult dévaványai ítéleteket, végzéseket, határozatokat, bár azok egy része is előkerült más levéltári fondokból. Ezeket sikerült kiegészíteni a Magyar Országos Levéltár „Z” szekciójában őrzött LEBOSZ-iratokkal (*LEBOSZ* a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet rövidítése), amelyeket eddig az agrártörténészek nem vontak be a kutatásuk körébe. A levéltári adatokat kiegészítve a helyi sajtóban található és ellenőrzött információval, valamint a memoár-irodalom idevágó köteteivel elfogadható mennyiségű és minőségű dokumentumot sikerült összegyűjteni e bonyolult kérdéskör minél többoldalú bemutatására.

Bonyolította a helyzetet az a tény, hogy 1950. január 26-án Dévaványa kivált Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéből és – Öcsöddel helyet cserélve – Békés megyébe került.

Ettől kezdve a különböző megyei feldolgozások mostohagyermeké lett e két község, hiszen legtöbbször kimaradtak mindkét megye történeti tárgyú publikációiból. Ez a kutatás szempontjából azt jelentette, hogy az időhatárok függvényében mindkét megye levéltári anyagát át kellett tekinteni a községi közigazgatási iratoktól a főispáni bizalmas iratokig.

Ez a meglehetősen nagy mennyiségű forrás- és dokumentumanyag a megfogalmazás tekintetében is nehéz feladat elé állított. Kérdésként merült fel bennem, hogy hogyan lehetne közreadni ezt az anyagot úgy, hogy Dévaványa lakosai – akik élénken érdeklődnek városuk múltja iránt – és a tudományos feldolgozás számára egyaránt hitelesen dokumentált, hivatkozásokkal alátámasztott adatok alapján készített tanulmány kerüljön kiadásra. Hiszen ezeket a kérdésköröket tömörítve két szerzői ív terjedelemben is elő lehetne adni, de akkor hová tűnik az a sok apróbb-nagyobb momentum, név, esemény, ami az alapját és az életanyagát jelenti Dévaványa lakossága számára a szülőföldhöz való kötődésnek.

A másik szempont a „sine ira et studio”-elvé volt, ami befolyásolta a döntésem a megformálás kérdésében. Elvem: a források tárgyilagos ismertetése ne befolyásolja az olvasót az ítéletalkotásban. Ebben az előadásmódban az olvasó félrevezetés nélkül alkothat ítéletet, vonhat le következtetéseket. Ezért próbálok – *tudatosan* – egy kevésbé gyakori, dokumentum-centrikus műfajjal kísérletezni, amelyet életközelibbnek és ezzel megfelelőbbnek találtam a forrásanyag közreadására.

A fentiek figyelembe vételével döntöttem a „regesztás előadásmód” mellett, amely egy forráskiadvány esetében elfogadhatónak tűnt. A szokásosnál gazdagabb tényanyag bemutatását többek között a helyi, a dévaványai érdeklődés is indokolja. De végső érvként a választott műfajból következő részletesség követelménye volt az, ami miatt a regesztás előadásmód mellett döntöttem. E mű így nem más, mint a levéltárakból előkeresett és a korabeli sajtóból kigyűjtött anyag feldolgozása és egy gyakorlati jellegű forráspublikáció ötvözete, *egy elemzésekkel kísért, regesztákból álló, fejezetekbe szerkesztett forrásgyűjtemény*. Elsorban leíró jellegű – a dokumentumok részletes kivonata miatt – kevés, de ebben a műfajban elégségesnek tűnő, értékelő megfogalmazás kíséretében.

Bízom benne, hogy a „szakma” is elfogadja eredménynek e kísérleti előadásmódot.

Végezetül köszönetemet szeretném kifejezni az *OTKA Irodának*, hogy a T 019540. számú kutatással lehetőséget teremtettek számomra Dévaványa levéltári anyagának kiaknázására.

Köszönöm a *XX. Század Intézetnek*, hogy az M11/387/01.03.20. számú megállapodással biztosított támogatással lehetővé tette számomra Dévaványa teljes levéltári anyagának a feltárását.

Köszönöm a *Dévaványai Kulturális és Hagyományőrző Egyesületnek* és elnökének, *Hajdú Józsefnek* önzetlen és nélkülözhetetlen támogatását.

Köszönettel tartozom *dr. Marsi István* geológusnak, aki bevezető tanulmányában bemutatta szülővárosa, Dévaványa környékének természeti viszonyait. Nagyra becsülöm önzetlenségét, segítő magatartását, amikor egy bölcsész által jegyzett monográfiához rendelkezésre bocsátotta a maga természettudományos ismereteit.

Köszönettel tartozom dolgozatom lektorának, *dr. Szabó Ferencnek*, hosszú ideig volt levéltárosnak, a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága nyugalmazott igazgatójának. Már a dolgozat kutatási periódusában igen sok esetben felhívta a figyelmemet egy-egy

olyan forrásra, amelyet hasznosítani tudtam. A megfogalmazás során szakmai útmutatásával serkentett a továbbhaladásra, vállalkozott a kész munka áttekintésére. Hálával köszönöm sok-sok fáradozását.

Köszönöm az átkutatott forrásokat őrző levéltáraknak – a *Magyar Országos Levéltár*-nak, a *Békés Megyei Levéltár*-nak, a *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár*-nak – valamint a múzeumoknak és könyvtáraknak, hogy mindig nagy szakmai hozzáértéssel és fáradtságot nem kímélve segítették munkámat.

Köszönöm a dévaványai *Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény* igazgatónőjének – *Murányi Magdolnának* segítségét. Köszönöm *dr. Pallaghy Sándornak és feleségének*, valamint *Vass Károly* mérnök úrnak, hogy a dévaványai nevek és határnevek útvesztőin átvezettek.

Bevallom, hogy az utóbbi időben, amikor Dévaványa város történetével intenzíven foglalkoztam, megfogott az ott élő emberek közössége, egészséges életszemlélete, szorgalmassága és összetartó ereje. Ezek közül az utóbbit emelem ki legjobban, mert össze tudtak tartani akkor, ha a község, a város érdekeiről volt szó. Ez nagy dolog volt már a XX. század első felében is, ezért Dévaványa elhunyt polgárai emléke előtt mély tisztelettel fejet hajtva, példájukat ajánlom az utókor figyelmébe.

Ugyancsak ajánlom szerény dolgozatomat a város mostani lakosságának őszinte megbecsüléssel; és

ajánlom a város jövőendő nemzedékeinek nagy-nagy reménységgel.

Mezőtúr, 2002. március 24.

Tólnay Gábor

I. RÉSZ

MARSI ISTÁN

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS TERMÉSZETI ALAPJAI DÉVAVÁNYA TÉRSÉGÉBEN

BEVEZETÉS

Az elmúlt évszázadokban nagyon sokat változott az Alföld, s benne a dévaványai táj természeti képe. A mezőgazdasági termelés a település életében mindig alapvető jelentőségű volt, így a Nagyatádi-féle földreform idején, a XX. század első felében is. Közismert, hogy a mindenkori gazdálkodásban kiemelkedő szerepe van a természeti adottságok ismeretének mind a hozzájuk való alkalmazkodás, mind az erőforrások fenntartása, kiaknázása szempontjából. Jelen munkában ezért főként a gazdálkodást leginkább befolyásoló természeti tényezőket, a természetföldrajzi, földtani, hidrológiai, éghajlati viszonyokat, a természetes növénytakarót és állatvilágot, a talajadottságokat és a táj legfontosabb – emberi beavatkozásra történt – mesterséges változásait mutatom be. A rövid összefoglalás a jelen kötet által tárgyalt időszakban aktuális településterületre és közvetlen környezetére vonatkozik. A munka keretei nem tették lehetővé a természeti adottságok átfogó tárgyalását, ezért igyekeztem a téma szempontjából az általam ismert legfontosabb forrásokat felsorolni és néhány adalékot a jegyzetekben is kiemelni.

A TELEPÜLÉS FÖLDRAJZI HELYZETE

A 2000-ben ismét városi rangra emelkedett Dévaványa¹ nagy kiterjedésű határa a Tiszántúlon, nagyjából a Szolnok–Debrecen–Békéscsaba háromszög középső részén található (a település központjában 1989-ben létesített meteorológiai állomás földrajzi koordinátái: É-i szélesség 47°2', K-i hosszúság 20°58', tengerszint feletti helyzete 92,0 m.). Az utolsó népszámlálás adatai alapján lakóinak száma 8.753,² jelenlegi határa 21.673 ha, melyből 717 ha a belterület.³ Külterületével határos települések – észak felől az óramutató járása szerint haladva – Ecsefalva, Kertészsziget, Szeghalom, Körösladány, Gyomaendrőd és Túrkeve.

A település státusza, közigazgatási hovatartozása, határa nagyon sokszor változott az elmúlt évszázadok folyamán⁴ (1. ábra).

Ismereteink szerint Ványa az Árpád-korban Békés megyei település volt. 1422-től Heves, majd a török időkben létrejött Heves– és Külső–Szolnok törvényesen egyesült vármegyékhez tartozó közigazgatási zárványterület lett.⁵ A szabadságharc leverése után berendezkedő Habsburg önkényuralmi rendszer 1850. évi nagymértékű közigazgatási átszervezése folytán Dévaványát az újonnan létrehozott Békés–Csanád megyéhez csatolták. 1860 decemberében városunk ismét az alkotmányosan újrászerveződött Heves– és Külső–Szolnok törvényesen egyesült vármegyék kebelébe került vissza. Az 1876. évi

1 A belügyminiszter előterjesztése alapján a köztársasági elnök 80/2000. (VI. 2.) KE határozatával 2000. július 1-i hatállyal adományozott városi címet Dévaványának.

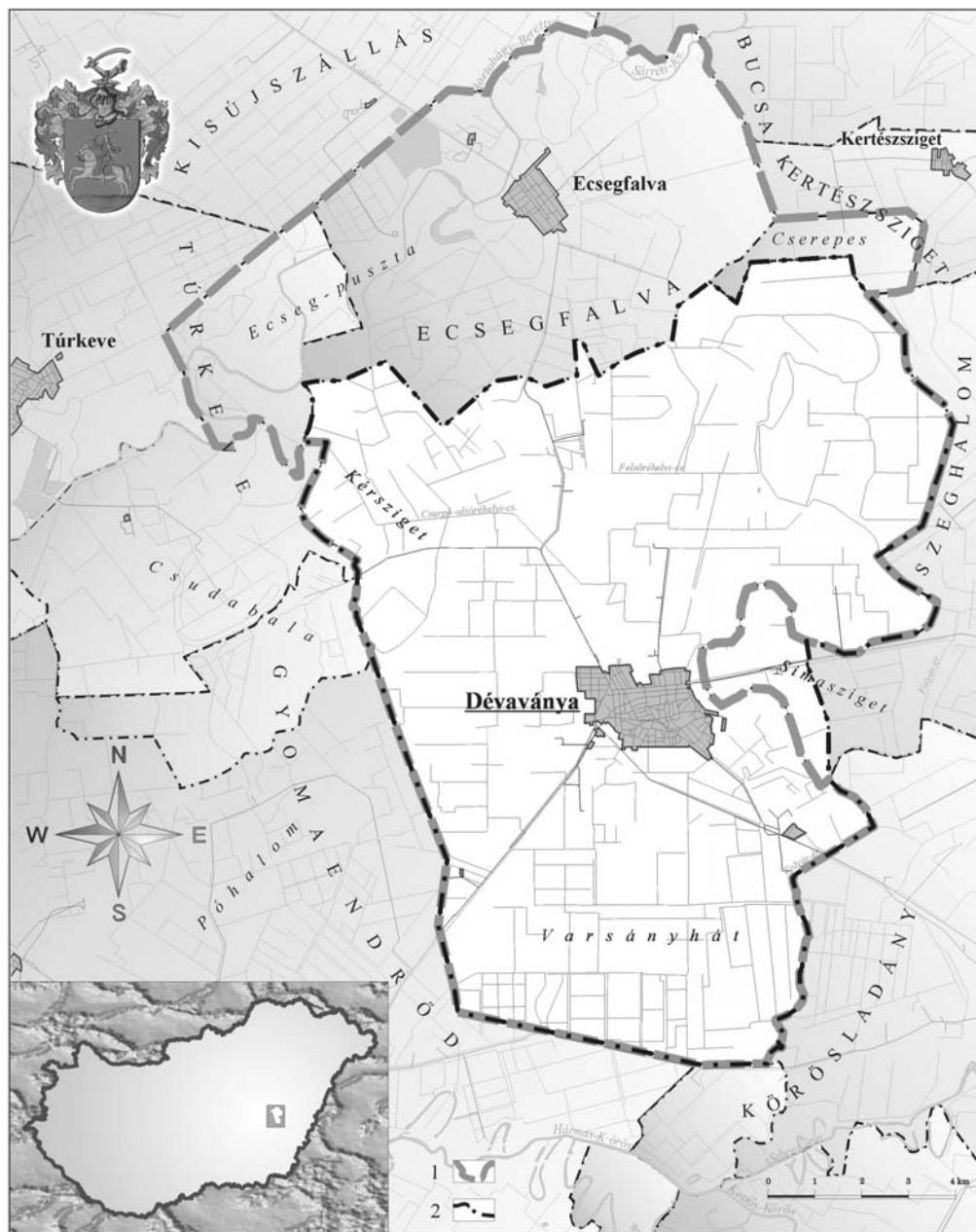
2 HELYSÉGNÉVKÖNYV 2001.

3 Dévaványa területe 1970. január 1-én 21.679 ha, ebből 850 ha belterület. Irodalom: HELYSÉGNÉVTÁR 1973. 256-257 p.

A település saját nyilvántartása alapján 1998. december 31-én állandó népessége 9420 fő, területe 21673 ha, ebből 717 ha belterület. Irodalom: VÁROSI PÁLYAZAT 1999.

4 HAJDÚ 1995.

5 *Közigazgatási zárványterület* = Olyan terület, amelyik nincs közvetlen területi érintkezésben azzal a megyével, amelyhez közigazgatás szerint tartozik. Irodalom: BENEDEK 1999.

1. ábra

Dávaványa külterületének fő változásai a XVIII. századtól napjainkig

1 = településhatár a Nagyatádi-féle földreform idején; 2 = jelenlegi településhatár

XXXIII. törvény Szolnok székhellyel megalakította Jász–Nagykun–Szolnok vármegyét és Dévaványát is oda csatolta.⁶ A második világháborút követő újabb nagy közigazgatási átszervezés, 1950. január 26. óta városunk ismét Békés megyébe tartozik. Határa csökkent az 1932-ben Túrkevéhez csatolt ecseg-pusztai területekkel, az 1950-ben teljes mértékig dévaványai közigazgatási területen alakult Ecsegefalva területével⁷ és az 1952-ben Kertészszigethez csatolt Cerepes egy részével.⁸ Simasziget jelenleg Dévaványához tartozó részét 1950-ben Szeghalomtól csatolták a településhez. A Nagyatádi-féle földreform idején még Jász–Nagykun–Szolnok megyében lévő Dévaványának mintegy 15.000 lakosa volt.⁹ Közel 32.000 ha-os külterülete is jóval nagyobb volt a mainál.¹⁰

A települést a fő közlekedési utak elkerülik. Dévaványa – Budapest, ill. Debrecen felől – a 4. sz. főútról Kisújszálláson keresztül közelíthető meg. A 47-es (Debrecen–Békéscsaba–Szeged) főútról Körösladánynál, a 44-es főútról (Szolnok–Törökszentmiklós–Békéscsaba) Gyomaendrődnél kell letérni az utazónak. A vasúti közlekedés az eredeti kiépítettséghez képest visszafejlődött. A Dévaványán áthaladó Gyoma–Szeghalom–Körösnagyharsány vasútvonalon a trianoni döntés következtében megszűnt a térség természetes központjára, Nagyváradra való közvetlen utazás lehetősége, a Dévaványa–Kisújszállás vasútvonalat pedig 1970-ben szüntették meg.

A *belterület infrastruktúrája* 1990 óta szembetűnő fejlődésen ment keresztül. A belterületi utak többsége szilárd burkolatú. Kiépült a csatorna-, telefon-, gáz- és kábeltévé hálózat. Egészségügyi szempontból felbecsülhetetlen a jelentősége, hogy Dévaványa 1998 augusztusában a Maros hordalékkúpából származó egészséges ivóvizet kapott.¹¹

A MESTERSÉGES TÁJALAKÍTÓ TÉNYEZŐK

A vidék nagy része mélyebben fekszik a környező tájaknál (Nagykunság, Békés–Csanádi-lőszhát, Hajdúság). Az egész táj a Tisza és mellékfolyói által kialakított alluvialis síkság, nagyobb részben folyóvízi ártér, ezért az elmúlt századokban – hogy a terület döntő hányadát be lehessen vonni a szántóföldi művelésbe – jobban be kellett avatkozni a terület természeti viszonyaiba, mint a magasabb fekvésű szomszédos tájakon. Ezek közül a mesterséges beavatkozások, un. antropogén tényezők közül kiemelkednek a nagy vízrendezési munkálatok, továbbá a nagyobb talajjavítási kísérletek, vagyis a szikjavítások munkálatai. Ugyancsak a mesterséges tájalkító tényezők közé sorolandó egy-egy adott időszakban a területhasználat, a gazdálkodás – állandóan változó, gyakran törésekkel kísért – mindenkori történelmi formája. Ezeket a mesterséges tényezőket röviden, most csak abból a szempontból vizsgáljuk, hogy az a dévaványai térség ter-

6 HAJDÚ 1998.

7 Ecsegefalva területe 1970. jan 1-én 7895 ha, ebből 265 ha belterület. Lakóinak száma 2003 fő. Irodalom: HELYSÉGNÉVTÁR 1973. 1973. 276-277 p.

8 Kertészsziget területe 1970. jan 1-én 3916 ha, ebből 34 ha belterület. Lakóinak száma 1004 fő, ebből Cerepes 298 fő. Irodalom: HELYSÉGNÉVTÁR 1973. 434-435 p.

9 Dévaványa lakossága 1920-ban 13390 fő, 1930-ban 14655 fő, 1941-ben 15290 fő. Irodalom: GAÁL 1975.

10 Dévaványa területe 1879-ben 31826 ha, 1920-ban 31898 ha. Irodalom: MG. STAT. 1895. – 1. kötet. – 294. p., MG. STAT. 1935. – 99. kötet. – 166. p.

11 A helyben kitermelhető ivóvíz arzén tartalmú – TÖTH György (Magyar Állami Földtani Intézet, Vízföldtani Osztály) szóbeli közlése.

mészeti állapotát milyen irányban befolyásolták. Az értékelésben fő szempont lehet többek között a természetes állapotú és a mezőgazdálkodás által igénybe vett terület aránya, a gazdálkodás, ezen belül a területhasználat történelmi formája, a mezőgazdaság által közvetlenül érintett területek nagysága, a növénytermesztés és állattenyésztés közötti arány, a szántóterület nagysága, a szántóföldi tábla- és birtokméretek, az egyes művelési ágak területi elrendeződése, a földművelés intenzitása. A fentiek alapján ezért fontos tudni, hogy a dévaványai táj nagyrészt kultúrtáj, a természeti állapotáról alkotott kép napjainkban már nem elhanyagolható mértékben mesterséges beavatkozások által kiváltott – új természeti egyensúlyról alkotott ismeretek összessége.

GAZDÁLKODÁS ÉS TERMÉSZET KAPCSOLATA A VÍZRENDEZÉSEKIG

Dévaványa vidékén a területhasználatnak a történelem folyamán kialakult formái – a természetre gyakorolt hatás szempontjából is – több korszakra tagolódnak.

Az első olyan, történelmi adatokkal is alátámasztható, több évszázadig tartó korszak, amelyik a környezet „terhelése” szempontjából sem elhanyagolható, a XVI. század vége feléig tartott. Ezt az időszakot több önálló, egymástól az év nagy részében élővizekkel elzárt határájú, többé-kevésbé egybefüggő ármentes térszíneken kialakult település: Ványa, Simasziget, Ecseg, Kérsziget, Csudabala, Póhalom ősi gazdálkodása jellemezte, Ványa központi jelentőségével.¹² Az időszak gazdálkodását alapvetően meghatározta a nagyrészt az ártereken, időszakosan vízzel borított területeken folytatott külterjes állattartás, valamint a magasabb fekvésű részekben az önellátást biztosító szántóföldi növénytermesztés. A történelmi források közül pl. N. Kiss István munkájában a Bihar megye rétközi járása gazdálkodását, benne városunk mezőgazdaságát értékeli. Közölt adatai szerint¹³ a vizsgált területen 1588-ban 6 település (Ványa, Simasziget, Ecseg, Csudabala, Kérsziget és Póhalom) fizetett gabonadézsmát, vagyis területükön, mint önálló településeken folyt a földművelés. 1599-ben valószínűleg a 15 éves háború¹⁴ pusztításai miatt már csak Ványa tudta Bihar megye rétközi járásában a gabonadézsmát megfizetni. A határ nagyságához mérten a (100-120 holdat kitevő) szántó alacsony aránya és az 1 hold körüli, vagy kisebb birtokméretek is mutatják, hogy a jelzett időpontokban a szántóföldi növénytermesztés alapvetően az önellátást szolgálta.¹⁵

A török uralom időszakán belül a tizenöt éves háborútól kezdődhetett Dévaványa környékén az a változás, amikor az addig több pólusú gazdálkodás egy központúvá vált,

12 Természetesen ide tartoznak a tatárjárás során elpusztult települések is, pl. Vársányegyháza. Irodalom: HAAN 1870-1877.

13 N. Kiss 1960.

14 A XVI-XVII sz. fordulója körüli császári-török-magyar erők közti háborúskodás időszaka, amit 1606-ban a bécsi, ill. a zsitvatoroki béke zárt le.

15 „A megye nyugati szélén elhelyezkedő járás 35 falvából egyetlen egy szerepel az 1599. évi dézsmajegyzékben! Ékesen szóló bizonyítéka ez a Bihar megyét végigszántó 15 éves háború közvetlen hatásának. Ahhoz, hogy a termelőerőket reálisan vehessük egybe, csak a jelenleg is szereplő Ványa mezőváros adatait hasonlíthatjuk össze a két időmetszetből:

1588	1599	különbség
128 szántógazdaság	107 szántógazdaság	-16 %
184,5 hold szántó	121,5 hold szántó	-34 %

... A Rétközi járás a 80-as évek végén ismert 35 falvának 540 gazdaságából, s mintegy 13000 kalangyás gabonaterméséből most 1 helység 107 gazdaságának kb. 1000 kalangyás termése maradt, a pusztulást átvészelt Ványa mezővárosán belül is erős hanyatlásnak vagyunk tanúi. Népe ssége ugyan csak 16%-kal kevesebb, de a gabonatermés csökkenése már meghaladja az egyharmadot.” Irodalom: N. KISS 1960. 821-863 p. (*Kalangya* = 26-30 kéve kaszált gabona.)

amit a perifériák erőteljes pusztasodása kísért. Az ezt követő időszakban a mezőgazdasági termelésben az erőteljesen növekedő népesség ellátása érdekében – a növénytermesztés súlyának fokozatos növekedése mellett – lényegében a vízrendezésekig meghatározó volt a legeltető állattenyésztés. Az ellátásban nagy jelentősége volt az ún. vízi haszonvételeknek (nád- és gyékényvágás, halászat, madarászás, sulyomgyűjtés, stb.) is. E régi gazdálkodási forma klasszikus leírását adta GYÖRFFY István a Nagykunsági krónikában,¹⁶ a nagyobb környékbeli térség állattartó gazdálkodásának legfrissebb, monografikus igényű összefoglalását pedig BELLON Tibor munkája jelenti.¹⁷

A NAGY VÍZRENDEZÉSI MUNKÁK

Az elmúlt mintegy másfél évszázadra visszatekintve nemcsak a Berettyó–Körös-vidéken, de a Duna egész Kárpát-medencebeli vízgyűjtőjében végzett legnagyobb „természetátalakító” munka a vízrendezés volt, ami folyamszabályozás, ármentesítés, lecsapolás, belvízrendezés egymásra épülő munkafázisaiból állt. Fő célja új szántóterületek nyerése, ill az árvízi biztonság megteremtése volt, és a fenti szempontokon túl többek között öntözési, energianyerési, hajózási célokat is szolgált és szolgál. Az immár két évszázada tartó munkálatokat kezdetben helyi önkormányzati, gazdasági szereplők kezdeményezték, a későbbiekben állami szervek által tervezett, irányított és finanszírozott tevékenységgé vált.¹⁸ A korszerű mérnöki ismereteket feltételező vízrendezéseket a gazdaság XIX. századi fejlődése (pl. a gabonakonjunktúra)¹⁹ kényszerítette ki. A térség első nagy hatású, a táj egészének gazdálkodására kiható vízrendezési munkája a Mirhó vízrendszerének szabályozása volt, ami az érintett települések között ellentétek forrásává is vált.²⁰

16 „Nagyapáink, szépapáink nem voltak földműves emberek. Szántottak és vetettek ugyan, de csak annyit, amennyi kenyérnek éppen elég volt. Ha jó termés volt, a felesleget elvermelték, ha nem ütött jól be a termés, éheztek, vagy jobban mondvá kenyér nélkül ették a húst. ... Ahol máma zöld akácok között apró tanyák fehérlenek, ott a kövér fűvű legelőmezőkön címeres szarvú fehér marhák rázták a kolompot. Ahol a legelő szárazabb szikesbe csapott át, apró tippanos fűvét juhnyájak borotválták. Ahol a lábnyom, vagy szekérút beleveszett a haragos-zöld rétbé, ott a konda bányászott. Ha a nyári forróság leperzselt a levegőt, bevették a jóságot a rétbé, ahol még mindig talált harapnivalót...” Irodalom: GYÖRFFY I. 1922.

17 BELLON 1998.

18 KÁROLYI 1975a, b.

19 Az 1850-es évektől az 1880-as évek elejéig tartó gabonakonjunktúra teremtette tág értékesítési lehetőségek közepette úgy tűnt, elodázható az átállás a korszerű mezőgazdasági technika alkalmazását is feltételező belterjes gazdálkodásra. A gabonatermesztés látványos növekedését lehetővé tette, hogy az egyrészt beilleszthető volt az elterjedt háromnyomásos gazdálkodásba, illetve az Alföldön divatozó ugar nélküli kétfordulós (búza-kukoricaforgó) rendszerbe, másrészt nem igényelt nagy mennyiségű munkaerőt és tőkebefektetést. A jó áron eladható, külterjes gazdálkodással előállítható gabona elfordította a figyelmet a belterjes művelést igénylő kultúráktól, a szálastakarmány-termesztés elégtelensége pedig kedvezőtlenül hatott az állattenyésztésre. Irodalom: HOMAN-SZEKFÜ 1928.

20 „Az Alföld gazdasági életében a múlt század közepén elkezdődött folyószabályozások és ármentesítések hoztak alapvető változást. A Nagykunságon majd egy évszázaddal korábban hasonló törekvésekkel már találkozunk. Kéziratok térképek bizonyítják, hogy a Nagykunság városainak, falvainak határát kétharmad részben állandóan vagy időszakosan víz borította. Hol a Tisza, hol a Körösök, vagy Berettyó vize öntözte a kunsági földet. A Tisza két nagy árkon keresztül juttatta el vizét a nagykunsági tájakra. A Tiszalók környékén kilépő víz a Hortobágy árkan keresztül jutott a Nagykunság alá benyúló Nagysárrétre, a másik kiöntés helye Abádszalók térségében a Mirhó-foknál volt. Az itt kijövő víz a Nagykunságot a nyugati oldalról fenyegette.

Ezért 1786-ban másodjára fogott össze a Nagykunság népe, hogy jól szervezett közmunkával a Mirhó-fokot megtöltsék. Így megakadályozták a Tisza vizének rendszeres áradását. ... A levéltári forrásokból egyértelműen kiderül, hogy ennek a nagyszabású munkának a hátterében az állattartás érdekei domináltak.

A gát megépítése nem volt minden településnek egyformán fontos, Kunhegyes például kifejezetten ellene szólt, mivel féltette az ártéri haszonvételeket: a halászatot, a nád- és gyékényvágást. A Mirhó-gát megépülésével a Nagykunság gazdálkodása sok tekintetben megváltozott, átalakult, az új körülményekhez alkalmazkodott. A szántóföldek, a rétek, a

A folyamszabályozási munkák tervezését, kivitelezését megalapozó vízrajzi, topográfiai ismereteket a munkálatok első fázisát alkotó felvételezési, térképezési (un. mappációs) tevékenység teremtette meg. A Berettyó–Körös-vidék felmérésében elsőként kell említeni HUSZÁR Mátyást. Munkái a térség egykori természeti állapotának nélkülözhetetlen dokumentumai. Dévaványa környékének leírását a Sebes-Körös fejezetben adta.²¹ A Berettyó–Körösök vízrendszereiben állami irányítás alatt történt nagyarányú folyószabályozási, vízrendezési munkák²² az 1800-as évek közepén kezdődtek és az alapvető cél elérése mellett a folyóktól „elhódított” területek megvédése azóta is újabb és újabb feladatokat állít a térség lakói elé. *(A fontosabb események összefoglalását lásd a 18-20. oldalon.)*

A TERÜLETHASZNÁLAT FŐ IRÁNYAI A VÍZRENDEZÉSEKTŐL NAPJAINKIG

A vízrendezéseket követően a térség környezeti állapotának mesterséges megváltozásában nagy szerepet játszottak a területhasználat változásai, ezen belül a művelési ágak arányváltozásai, a szántóföldi táblaméretek és a táblák területi elrendeződésének, „rajzolatosságának” alakulása és a művelés intenzitásának időbeli ingadozásai.

A XIX. század közepétől az ármentesítések eredményeként jelentősen megnövekedett a mezőgazdasági terület, melyen az elmúlt egy-két évtizedig a vízjárta- és gyepterületek rovására fokozatosan nőtt a szántó művelési ág aránya. A területhasználatot birtokméretek tekintetében a XX. század közepéig a nagy-, a közepes- és a kisbirtokok együtttelése jellemezte. Az időszakon belül arányeltolódásokat eredményezett a tőkés nagybirtokrendszer kialakulása, fokozatos térnyerése, a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása, a II. világháborút követő államosítások, ill. a földosztás, a kisbirtok és a kiterjedt tanyarendszer²³ erőszakos visszaszorítása, a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok szervezése, annak az 1956-os forradalom miatti részleges megtorpanása.

A mezőgazdaság az 1960-as évek elejére befejezett *kollektivizálása* után az állami gazdaságokban és termelőszövetkezetekben 1990-ig a 20-50-100 ha-os szántóföldi tábla-

legelők kialakult új rendje mostmár a vizektől nem fenyegetve kiterjedtebben szolgálta a birtokos redemptus érdekeket, elsősorban az árutermelő állattartást. Ez a gazdasági modell közel egy évszázadon keresztül zavartalanul működött. Csak a Tisza teljes szabályozása, a lecsapolási munkálatok következtében alakult át teljesen a határ, ebből következően az egész gazdálkodás struktúrája átforgatózott. Ugyanakkor ezzel a folyamattal párhuzamosan lejátszódott a paraszti üzemszervezetnek egy másik változása: a rétek, a legelők rovására történő kiterjedt szántóföldi gazdálkodás térhódítása. A gát megépítése a XVIII. századi nagykunsági társadalomnak a redempció mellett a legnagyobb szabású összefogása volt. Árutermelő gazdasági érdekeit felismerve cselekedett a redemptus társadalom. Ezzel a későbbi időkben is sok energiát lekötő építkezéssel sikerült stabilizálni a gazdaságot, működtetni a jól kialakult rendszert.

A Mírhó-gát megépítésének szükségességét és hasznát a különböző helyekről beérkezett írásos vélemények alapján ismerjük. Ezeket a tapasztalatokat másfél évtizedes gyakorlat hitelesítette. Hiszen az első gátat 1754-ben kezdték megépíteni, jótékony hasznát 16 éven keresztül élvezték a mezővárosok. A 70-es években azonban részben az árvizek, részben az emberi rossz szándék lerombolta a gátat. 10 évig ismét pusztító árvizek látogatták e tájat. Tehát a megformált vélemények mögött valóságos tapasztalatok vannak, hitelességüket nem vonhatjuk kétségbe. A gátépítő kérelemhez gyűjtötte össze a szervezést magára vállaló Kisújszállás, az érintett települések véleményét. Tanulságos, hogy a nagykunsági mezővárosokon kívül Bura, Abád, Szalók, Kenderes, Püspökladány, Dévaványa, Szeghalom, Szentandrás, Szarvas, Gyoma, Endrőd sőt még Szentes is elküldte véleményét. ... A levelek alapján kibontakozó kép arról árulkodik, hogy meglehetősen egységes termelési szerkezete volt a 18. század végi alföldi falvaknak, mezővárosoknak, de még az urasági majoroknak is. Az árutermelő állattartás érdekeinek volt alárendelve a paraszti üzem.” Irodalom: Bellon 1998. 26–27 p.

21 „A Körösök és a Berettyó környékének fekvése következtében az összes itteni folyó, valamennyi kiágazásával együtt kapcsolatban van egymással. A jobb parton a Sebes-Körös legalsó mellékága, az Ag-ér medrén keresztül a Berettyóval közlekedik. E kiágazás Ványa határáról a Berettyó árvizét a Sebes-Körösbe vinné, ami azonban a legalsó keresztgát miatt nem lehetséges, és így a víz a felső részen is megáll. Az Ördög-árka csatornát régi időben határárokként, emberi erővel ásták ki, és 40 évvel ezelőtt mélyebb volt a mainál. Ez több összekötő árkon keresztül a Berettyó vizét és a Sebes-Körös Sárrétje áradását Szeghalomnál egyaránt a Sebes-Körösbe szállítja.” Irodalom: Huszár 1845. 31. p.

22 Fejér 2001., Nagy 1977., Károlyi 1975a, b.

23 Szent 1979.

Fontosabb vízügytörténeti események Dévaványa térségében
(Fejér 2001. nyomán)

IDŐPONT	ESEMÉNY
– 1754	A Mirhó-fok gátjának 1751-ben kezdett megépítésével az érintett nagykunsági települések közel 500 km ² -nyi területet zártak el a tiszai árvizek elöntései elől. Korábban a fokon átbukó áradások kiterjedt láp- és mocsárvilágot (így pl. a Nagy-Sárrétet is) tápláltak, s a lassan áramló víz végül az ecsegi Mirhó-torkon át jutott a Berettyó medrébe. A Tisza völgyében ez volt az első nagyszabású környezet-átalakító vízrendezési munka. A gát azonban csak néhány évig tudott ellenállni a Tisza árvizeinek, így az 1760-as évtized elején újra kellett építeni.
– 1777	Balla Antal kamarai mérnök az 1770-es évek pusztító áradásainak figyelembe vételével készítette el a Mirhó-fokon kiáramló tiszai árvizek által kialakított vízrendszer térképét.
– 1787 nyara	Tizenegy esztendővel a Mirhó-gát vármegyei határozattal történt elrombolása után Illésy János nagykun kapitány irányításával és Lietzner János vármegyei mérnök vezetésével befejezték a gát előző évben megkezdett újjáépítési munkálatait.
– 1818 szeptember	Báró Vay Miklós nyugalmazott tábornok, a Tisza- és a Körös-szabályozás királyi biztosa megbízta Huszár Mátyás mérnököt, a nagyváradi építészeti hivatal főnökét a Körösök vízrendszerének vízrajzi térképezésével. Ezzel a munkával kezdetét vette a magyarországi folyók átfogó térképezése.
– 1823. június 30.	Huszár Mátyás a Körös-felmérés vezetője megírta összefoglaló értekezését a Körös-vidék vízrajzi viszonyairól, valamint elkészítette Körös-szabályozási tervét, s ezzel az 1818 szeptemberében megkezdett mappációs munka befejeződött. A felmérés során tisztázták, hogy a Körös-medence árterülete 7.710 km ² volt, amelyből 4.770 km ² állandóan víz alatt feküdt.
– 1828	Huszár Mátyás elkészítette a Körös-vidék felmérései alapján redukált kéziratos vízrajzi térképét „Fluvi rivi paludes stagna et derelicti ... Crisiorum” címmel. A színezett térkép a Körös-vidék folyóit, mocsarait, kiöntéseit, elhagyott vagy időszakos medreit ábrázolja.
– 1840. június 1.	Vásárhelyi Pál „A Berettyó vizének hajózhatóvá tételéről a Bega vizének példájára” címmel megtartotta az akadémiai rendes tagsággal járó székfoglaló beszédét.
– 1845. december 7.	Gróf Károlyi György főispán elnöklete alatt Szarvason az érdekeltek megalakították a Körös-Szabályozási Társulatot. A Társulat műszaki igazgatója Bodoki Károly lett, aki egy Széchenyitől kapott ajánlólevél birtokában már a következő esztendőben angliai tanulmányútra ment.
– 1852. szeptember 4.	A 450 km ² kiterjedésű Sárrét vadvizeinek szabályozására Szauer László elnöklete alatt megalakult a debreceni székhelyű Berettyó–Sárréti Szabályozási Társulat.

IDŐPONT	ESEMÉNY
– 1854. november 9.	Ünnepélyes körülmények között megkezdődtek a Berettyó folyónak a Sebes-Körösbe való átvezetési munkálatai a Bakonszeg–Szeghalom közötti, közel 20 km hosszú csatornának kiásával.
– 1855 vége	Bodoki Károly megbízást kapott az átfogó Körös–Berettyó-szabályozási tervek elkészítésére, amelyeket még ugyanezen évben a nagyváradai helytartósági hivatalnak be is mutatott.
– 1879	A Hortobágy–Berettyó Vidéki Belvízszabályozó Társulat megkezdte a Hortobágy–Berettyó-főcsatorna kiépítését a Hortobágy és a Sárrét belvizeinek levezetésére. Az 1890-ben befejezett munka eredményeképpen a csatornázott szakasz 69 km, az egész meder pedig 163 km hosszúságú lett.
– 1896 május	Nagyváradon megjelent a Gallacz János középítészeti kerületi felügyelő által szerkesztett „Monographia a Körös–Berettyó völgy ármentesítéséről és ezen völgyben alakult vízrendező társulatokról” című, máig forrásértékű kétkötetes munka.
– 1919 április-június	Rendkívüli árhullámok haladtak le a Tiszán, a Körösökön és a Maroson. A Tisza Tiszafüred felett átlag 25 cm-rel maradt el az addigi legmagasabb 1888. évi árvíztől, míg az alább fekvő szakaszon átlag 50 cm-rel meghaladta a korábbi maximumot. A Körösökön levonuló árvíz is „korszakos” volt. Ennek hatására határozta el a Fehér-Körösi Ármentesítő Társulat a töltéskorona szintjének egy méterrel való megemelését.
– 1942. október 14.	A Hortobágy–Berettyó főcsatorna torkolatában elkészült árvízkapun keresztül Mezőtúrra megérkezett az első hajó.
– 1942. október 15.	Ünnepélyesen felavatták a Dél-Alföld, illetve a Körös-völgy öntözését megalapozó Békésszentandrás vízlépcsőt Horthy Miklós kormányzó és Kállay Miklós miniszterelnök jelenlétében.
– 1954. május 9.	Hegedűs András miniszterelnök-helyettes jelenlétében üzembe helyezték az átlag 5 m esést hasznosító Tiszalöki Vízlépcsőt. Erőművének első gépegysége 1956 óta üzemelt, teljes üzembe állítása 1958-ban történt meg. A műtárgy alapvető rendeltetése az Alföld északi részén mintegy 1.200 km ² -nyi terület öntözővíz igényének kielégítése, valamint a Körös-völgy vízhiányos időszakában kellő vízmennyiség átvezetéséhez a szükséges duzzasztás biztosítása volt.
– 1970 május-június	A Tiszának és mellékfolyóinak rendkívüli árvize pusztított. A Szamos romániai szakaszán történt gátszakadások következtében kiömlött vizeket a határmenti töltésekkel csak részben sikerült feltartóztatni. A mellékfolyókon további 3 magyarországi töltésszakadás következtében összesen 570 km ² került víz alá. Az árvíz alatt álló felső-tiszai települések mellett a Maros veszélyeztetése miatt május 21-én Makó városát is kiürítették. A rendkívüli erővel végrehajtott védekezés eredményes volt, Magyarországon a tiszai fővédvonalon gátszakadás nem történt. Az 1970-es árvíz alkalmával – a 18-60 év közti, árvízi védekezésre ott-hon maradt férfiak kivételével – Dévaványa teljes lakosságát kitelepítették.

IDŐPONT	ESEMÉNY
– 1974 június-július	Rendkívüli árvízi helyzet alakult ki a Körösökön, amelynek során öt árhullám követte egymást. A június 12-én indult második hullám minden korábbi tetőzési magasságot és vízhozamot meghaladott. A nagyobb károk elhárítása érdekében fel kellett tölteni, tározótárolóként alkalmazni a Fehér- és a Fekete-Körös közötti ún. deltát. A Körösök középső és felső szakaszán 104 km hosszban kellett volna töltésmagasítást végrehajtani ahhoz, hogy az árhullám a gátak között levezethető legyen. Június 15-én 14 órakor a Fehér- és a Fekete-Körösön a víz gyakorlatilag egy szintben volt a töltések koronájával, helyenként csak a nyúlgátak akadályozták meg a töltésmeghágást. Ebben a helyzetben robbantással megnyitották a Fehér-Körös jobb parti töltését; a Fekete-Körösön a víz az előre meggyengített helyeken a töltést átszakította. Ekkor a vízszint 0,32-0,68 m-rel volt az addig észlelt legnagyobb érték felett. A tározótér feltöltődése 82 óra alatt ment végbe. A 71 km ² -en 127 millió m ³ víz tározódott. A vízszint 10 óra alatt több, mint 2 métert csökkent. A három töltésmegnyitáson kifolyó vízhozam csúcserőteke együttesen 780 m ³ /s volt. Romba dőlt 407 ház és 379 lakost kellett kitelepíteni. Három és fél nap múlva megkezdődhetett a víz visszavezetése a mederbe.
– 2000. január 7.	A belvízzel borított terület az Alföldön elérte a 3250 km ² -t. Jóllehet a szivattyútelepeken átemelt, ill. a gravitációsan lefolyó belvíz nagysága meghaladta a napi 20 millió m ³ -t, a belvizes területek kiterjedése csak lassan csökkent.
– 2000 április-május	A mellékfolyók (Bodrog, Sajó, Zagyva, Tarna) rendkívüli áradásai miatt az elmúlt évszázad egyik legnagyobb árvize vonult le a Tiszán. Közel 332 km hosszú gátszakaszt kellett megerősíteni, ill. magasítani, s a védekezés csúcsidejében 2.780 km-en folyt. A talán legkritikusabb helyzetben lévő Szolnok városánál több mint 30 órás, 1040 cm-es legmagasabb vízállás körüli tetőzés után, április 20-án kezdődött az apadás.
– 2001. október 18.	Átadták rendeltetésének az Ágotai árvízi vészlezáró művet, amelynek működtetésével megakadályozható, hogy a befogadó Hármaskörös árvízi helyzetében zárva tartott mezőtúri árvízkapu mögötti térségre a Hortobágy–Berettyó főcsatornán levonuló belvizek kiöntsenek.

méretek váltak uralkodóvá. Az időszakot a tagosításokat követő szervezeti koncentráció és a földművelés intenzitásának növekedése jellemezte. Ez az intenzitás azonban elmaradt a környező mezőszégi talajú területeken megvalósult iparszerű termelési rendszerekétől.²⁴

1990 után napjainkig újra differenciálódott a birtokszerkezet. Ezt az időszakot a szántott terület csökkenése, a termelés intenzitásának drasztikus visszaesése, a földtulajdonosainak és használóinak szétválása és a gazdaságosan művelhető területek tulajdonosi, ill. bérleti formákban történő koncentrációja jellemzi.²⁵

A NAGYOBB TALAJJAVÍTÁSI MUNKÁLATOK

Az ármentesítési munkálatok után néhány évtized elteltével a gazdálkodás egyik fő akadálya a megnövekedett mezőgazdasági terület minősége, a *szikesedés* lett. A TESSEDIK Sámuel által kidolgozott sárgaföld terítéses eljárás²⁶ a térségben jellemző saját erőből történő alkalmazása mellett két nagy állami segédlettel végrehajtott szikjavítási akció is volt Dévaványán. Az első az 1930-as években,²⁷ a jóval nagyobb volumenű második akció az 1950-1960-as években tetőző munkálatai a meszes altalajterítés, vagy digózás volt,²⁸ ami a szikes talajok nagyobb hányadának kisebb-nagyobb mértékű tartós javulását eredményezte. Ez utóbbi végrehajtásának szakmai megalapozásához nagyban hozzájárultak az 1947-ben Kelemenzugon²⁹ létrehozott szikkísérleti telepen, PRETTENHOFFER Imre irányítása alatt folyt tudományos kutatások eredményei.³⁰

TERMÉSZETVÉDELEM ÉS GAZDÁLKODÁS FORMÁLÓDÓ ÚJ KERETEI

A tagadhatatlanul nagy helyi és országos erőfeszítések ellenére a Tiszántúl más szikeseihez hasonlóan a Dévaványa-környéki szikes talajokat sem lehetett alapvetően megjavítani, s az hosszabb távon sem látszik megvalósíthatónak. Főként a gyengébb minőségű termőtalaj okozta, hogy itt a XX. század második felében kevésbé volt intenzív a gazdálkodás, mint a Tiszántúl mezőszégi talajú tájain, itt az 1970-1980-as években sem alakult ki iparszerű mezőgazdaság. A tartósan kisebb környezetterhelés is szerepet játszott abban, hogy a természetes növény- és állatvilág élőhelyei, társulásai oly mértékben megőrződtek, hogy azok a természetvédelem kiemelkedő értékei közé emelkedtek. Az utóbbi évtizedekben azokon a területeken folyik országhatárokon egyre inkább túlmutató jelentőségű természetvédelem, ahol a mezőgazdasági művelés hosszabb távon is veszteségesnek bizonyult. A természetvédelem intézményesülésének fő lépcsői a Dévaványai Tájvédelmi Körzet létrehozása, a védett terület jelentős mértékű bővítése, a

24 GURZÓ 1986.

25 ÁNGYÁN 1999.

26 TÓTH L. 1976. 179-223 p.

27 Z. NAGY 1965, Jelen kötet „Szikjavítás” c. fejezete.

28 ARANY 1964.

29 Kelemenzug ma Ecsegfalva határának része.

30 PRETTENHOFFER 1969.

Körös–Maros Vidéki Természetvédelmi Igazgatóság életre hívása, illetve a Körös–Maros Nemzeti Park megalakítása voltak.³¹

A dévaványai táj és az ember kapcsolatában a legújabb szakasz a természetvédelem és a természeti adottságokkal összhangban lévő gazdálkodás időszaka lehet. A vidéki Magyarország részeként a dévaványai térség alapvető érdeke és kiemelkedően fontos célkitűzése lehet a 2004 utáni Európában, hogy összehangolja a mezőgazdaság, a területfejlesztés és a természetvédelem egymással sokszor ellentétes szempontjait. Az új feltételek jogi kereteinek kidolgozása, tudományos előkészítése az utóbbi években az Európai Unió csatlakozásra való felkészülés kapcsán erőteljesen felgyorsult.³² Természetvédelmi oldalról – a Körös–Maros Nemzeti Parkon, mint legmagasabb rangú természetvédelmi oltalom alatt álló területen belül – a természetvédelmi tevékenység elsősorban a tűzok élőhelyére irányul. Ezzel összefüggésben a „többfunkciós mezőgazdálkodási stratégia” megvalósításának legfontosabb hazai kereteit a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) szolgálja.³³ A keretében kidolgozott alprogramok célkitűzése az, hogy támogatást nyújtsanak a különféle földhasználati ágakban a környezetbarát termelési, gazdálkodási eljárásokhoz, így elősegítsék a magyar agrárgazdaság új, hosszú távon is fenntartható fejlődési modelljének kialakulását, a környezeti szempontokat is figyelembe vevő gazdálkodás tervezését, az integrált és az ökológiai gazdálkodás terjedését, valamint a gyepterületek és vizes élőhelyek megfelelő hasznosítását. A jövő szempontjából nehezen értékelhető túl annak a jelentősége, hogy lényegében az egész Berettyó, Hortobágy–Berettyó és a Körösök által közrezárt terület un. „Érzékeny Természeti Terület” (ÉTT) besorolást nyert,³⁴ Dévaványa határának nagy része pedig az agrár-környezetvédelmi kutatások fontos mintaterülete lett.³⁵

A TÁJ FELSZÍNE, FÖLDTANI FELÉPÍTÉSE

A Magyar Tudományos Akadémia tájföldrajzi szempontból az *Alföld*, mint nagytáj, vagy makrorégió *Berettyó–Körös-vidék* tájegységén belül (1.12. jelű mezorégió) *Dévaványai-sík* elnevezéssel illeti a Körösök és az egykori Berettyó által határolt vidék Nagy-Sárrétől Ny-ra eső részét (1.12.11. jelű mikrorégió).³⁶ A mintegy 500 km² területet felölelő kistáj természetföldrajzi elnevezése mellett, az utóbbi időkben a természeti oltalom alatt álló területeire a Dévaványa–ecsegi-puszták elnevezés kezd meghonosodni. Az Árpád-korban Körös-köz volt a terület neve,³⁷ a XVI. század végén – legalább adóigaz-

31 10/1975. (TK 56.) OTvH h. – 6/1990. (VI. 18.) KöM r. – 16/1994. (V. 13.) KTM r. – 3/1997. (I. 8.) KTM r.

32 ÁNGYÁN ET AL. 1998., BÜTTNER 1996.

33 ÁNGYÁN ET AL. 1999.

34 ÁNGYÁN ET AL. 2001. (Az Érzékeny Természeti Terület nemzetközileg használatos angol elnevezéssel: Environmentally Sensitive Area, rövidítve: ESA.)

35 PODMANICZKY 2000.; Ángyán et al. 1999. Az élőhely védelmi célok megvalósítása érdekében az Agrár-környezetvédelmi Program – az előírásait betartó pályázók részére – 2002-ben már anyagi támogatást is biztosított.

36 MAROSI 1990, p. 276–279.

37 A magyar nyelv tájnévadási hagyománya szerint két folyó torkolata feletti, részben, vagy teljesen közrezárt területet nevez „-köz”-nek. Az adott táj a nevét általában a kisebb folyóról kapja (pl. a Rába dunai torkolata fölött – Rába-köz, a Bodrog tiszai torkolata fölött – Bodrog-köz, a Mura drávai torkolata fölött – Mura-köz stb.). A Körös-köz elnevezés ebben az értelemben a Körös berettyói (túri) torkolata feletti területet jelentette, ami közvetett bizonyítéka annak, hogy az ármentesítések előtt a Tiszával élő kapcsolatban álló Berettyó nagyobb folyó volt a Körösnél. Irodalom: GYORFFY GY. 1963., KOSA-FILEP 1975.

gatási értelemben – Bihar vármegye rétközi járásához tartozott.³⁸ A település külterületének kisebb, déli része a *Körösmenti-sík* tájegységhez tartozik (1.12.23. jelű mikrorégió). Természetföldrajzi szempontból a két alig különböző mikrorégió tájtipológiai elkülönítését a folyamszabályozások után kialakult vízválasztó, a mikrorelieft figyelembe vevő, a Körösök, ill. a Hortobágy–Berettyó irányába lejtő belvízöblözetek indokolhatták.

A TERÜLET MORFOLÓGIÁJA

A domborzat átlagos tengerszint feletti magassága 82-84 mBf közötti tökéletes síkság.³⁹ K-i és D-i része ártéri szintű síkság. Középső, és Ny-i része ugyancsak alacsony, de többségében ármentes síkság. Amennyiben részletesebben megvizsgáljuk a terület mikrodomborzatát, szembevetve, hogy elhagyott folyómedrek, morotvák, övzátonyok, kiszáradt mocsári mélyedések kusza hálózata szabdalja a felszínt. A mélyebb (egykori meder és mocsári) ún. *alacsony ártéri területek* 80-82 m magasak. A magasabb természetes terepalakulatok, többnyire *teraszszigetek* általában 84-86 m közötti tengerszint feletti helyzetűek. Az alacsony ártér és a teraszszigetek átmeneti morfológiai helyzetben lévő köztes térszínnek a *magas ártéri szintek*. A terület legmagasabb térszíni formái a mesterséges kunhalmok.

A táj vízrendezések által erősen átalakított mai képe a földtörténet folyamán a földi belső- és külső erők hatására végbement állandó változások, a Kárpát-medence kéregmozgásai, területek kiemelkedése, süllyedése, egyes részterületek egymáshoz viszonyított relatív elmozdulása,⁴⁰ ciklikus lepusztulási és feltöltődési folyamatok sorozata nyomán alakult ki. A *jelenlegi felszín* kialakulásának, felépítésének, arculatának szinte minden vonását, makro- és meziformáit, de a mikroformák túlnyomó részeit is a folyók építő és romboló munkája hozta létre. Közülük leginkább szembeötlő a Tisza, a Berettyó és a Körösök egymással egybefüggő árterén, a legmélyebb területeken a kiterjedt mocsári térszínnek, a területet behálózó, vándorló, meanderező folyóágak holtágakkal, lefűződött morotvakkal tarkított kusza meder és keskeny, ívelt mélyedésekkel tagolt övzátony hálózata, fonatos allúviuma és a vizek munkáit már kevésbé tükröző teraszok síkjai, kisebb-nagyobb szigetei. A térképekről, légi- és űrfelvételekről sok helyen ugyancsak jól leolvasható az árvizek idején a vizek kitörési helyén keletkező fokok és a kilépő vizek által kivált fattyúágak rendszere is.⁴¹ KALMÁRNÉ VASS Eszter vizsgálatai szerint a vízrendezések előtt Dévaványa környékén a 82 m alatti mBf helyzetű területek állandóan víz alatt álltak, a 82-84 m közöttiek időszakosan voltak vízzel borítottak és a 84 m-nél magasabbak az egykori szárazulatok.⁴² Ennek a „tökéletes síksági” rónaságnak a rendkívüli változatosságát a tagolt mikrodomborzat mellett a vidék külterületi helyneveinek gazdagsága is őrzi és ékesen bizonyítja.⁴³

38 N. KISS 1960.

39 mBf = méter a Balti-tenger szintje felett.

40 MARSÍ-SÍKHEGYI 1997.

41 DOMOKOS-RAKONCZAY 1986.

42 KALMÁRNÉ VASS 1999., KALMÁRNÉ VASS 2000.

43 BERECSKI 1980., HAJDÚ 1995., BÍRÓ 1997.

FÖLDTANI FELÉPÍTÉS

A *Berettyó–Körös-vidék* geológiai értelemben is önálló tájegység. A terület geológiai ismeretességének alapját a Földtani Intézet rendszeres térképező munkálatainak eredményei képezik. Közöttük az 1931-1951 közötti években folyt 1:25.000-es léptékű KREIBYG-féle átnézetes talajismereti térképezés, ami felszíni, felszín közeli képződmények és a talajvizek felmérésével az „okszerű mezőgazdasági termelés” igényeit hivatott szolgálni. Dévaványa és környéke területét 3 térképlap fedi le, az 5166/1-os – ECSEGFALVA, az 5166/3-as – DÉVAVÁNYA és az 5266/3-as – KÖRÖSLADÁNY jelű lapok. A nyomtatásban megjelent két térképlaphoz magyarázókötet is tartozik,⁴⁴ az ecsegfalvi lap kéziratban maradt. Az egész területet lefedő 1:25.000-es léptékű térképezés volt 1949-1952 között a SÜMEGHI-féle ún. „biciklis” térképezés, ami a felszíni, felszín közeli képződményeket ábrázolja, uralkodóan a korábbi felvételek adatai alapján. A térképsorozat kéziratban maradt. A Földtani Intézet a legnagyobb mélységtartományt vizsgáló, egyben legutóbbi rendszeres felvételezése a területen, az alap- és fedőhegységi kőzetekről, a felszíni, felszín közeli rétegek felépítéséről, felszíni-, talaj- és rétegvizekről egységes alapokon nyugvó adatokat szolgáltató munka az 1960-1980-as évek között zajló 1:200.000-es léptékben megjelentetett Rónai-féle Alföld térképezés volt.⁴⁵ Az atlaszokban megjelentetett, magyarázóval ellátott térképlapok közül a KARCAG és GYOMA lapok fedik le a területet.⁴⁶ Az Alföld térképezés keretében mélyült a Dévaványa Dv-1 földtani alapfúrás, amely Magyarország első paleomágneses méréssorozata volt. Ez a fúrás a szárazföldi kifejlődésű felső-pliocén és pleisztocén rétegsorok egyik fontos nemzetközi alapszelvénye.⁴⁷

A térség *alaphegységi aljzatát* a földtörténeti ókori granitoid kőzetek alkotják.⁴⁸ Az aljzat anyagát, mélységét és a fedőhegység felépítését legpontosabban a kőolajkutató fúrások,⁴⁹ valamint az artézi- és hévízkutak⁵⁰ tárták fel.

A terület *neogén*⁵¹ *fejlődéstörténete* összefügg a Pannon-medence szerkezeti fejlődésével; a fő tektonikus süllyedés⁵² az alsó-miocénben kezdődött, s a felső-miocénben termikus süllyedéssel folytatódott.⁵³ A felső-miocénben a medencét jelentős méretű mélytő, az ún. Pannóniai tó foglalta el, melyet ÉNy- és ÉK-felől előrehaladó deltarendszerek töltöttek föl, így a pliocén elejére a környezet lényegében alluvialis síksággá változott.⁵⁴

44 HAN-SCHMIDT 1939., ÉBÉNYI-SCHMIDT 1940.

45 RÓNAI 1985.

46 RÓNAI-SZEPESHÁZI 1979., RÓNAI 1980.

47 COOKE et al. 1979.

48 RÓNAI 1985.

49 PAP ET AL. 1992.

50 URBANCSEK 1977., URBANCSEK 1981.

51 *Neogén* = a miocén és pliocén korokat felölelő időszak.

52 *Tektonikus süllyedés* = szerkezeti süllyedés.

53 HORVÁTH 1993.

54 POGÁCSÁS et al. 1988, MAGYAR et al. 1999.

A Pannon tó feltöltődésével egy közel kiegyenlített felszínű síkság maradt vissza, amelyből középhegységeink a pleisztocén során egyre jobban kiemelkedtek. A Tiszán-túl DK-i részét, így a Berettyó–Körös-vidéket is nagy, mocsaras, vízzel borított területek uralták, mivel ez volt az Alföld legmélyebben fekvő, továbbra is folyamatosan süllyedő területe. Az ártéri üledékeken általában talajosodás indult meg, amely beépült a területen 300-800 m vastag tarkaagyag anyagába (Nagyalföldi Tarkaagyag Formáció). A Körös-medence területén a pliocénben kezdődő tarkaagyag képződés hosszan tartott a pleisztocénben is.⁵⁵

A *pliocén*, majd a *negyedidőszak* során a korábbi, egységesebb medencesüllyedést kis kiterjedésű, helyi süllyedékek kialakulása váltotta fel és a medence egyes feldarabolódott részei külön-külön süllyedtek. A legnagyobb kiterjedésű süllyedéses terület az Alföld középső és keleti része volt, amit É-ről a Baján keresztül húzódó Ér–Berettyó–Körös vonal, K-en az Erdélyi-Szigethegység, D-en a Verseci-hegység, a Delibálat és a Fruska-gora-hegység É-i szegélyén végig futó törésvonal határol. Ezen belül is a Berettyó–Hármas-Körös és az alföldi perem közé zárt terület különálló pleisztocén medence volt, melynek határát É-on a szatmárnémeti-bajai főtörés (ma: Mecsek-alja-vonal alföldi folytatása), D-en a Fehér-Körös menti törések, K-en az Erdélyi-Szigethegység Ny-i peremén futó ÉÉK–DDNy-i irányú törések adják.⁵⁶ Az így meghatározott Körös-medence negyedidőszaki fejlődését, a határait jelentő tektonikai vonalak működése nagymértékben befolyásolta. A tektonikai vonalak mentén létrejövő oldalelmozdulások és normál vetődések következtében a Körös-medence a pleisztocénben is aktívan süllyedő térszín maradt. Területén a negyedidőszakban az üledékképződés folyamatosnak tekinthető, legalább is a mágneses rétegtan felbontóképességének szintjén.⁵⁷

A Körös-medence pleisztocén üledékei főleg kőzetliszt és agyagrétegek váltakozásából állnak, a finomhomokos rétegek alárendeltek. Ezek anyagát a Tisza-vidéki folyók rakták le. Az üledék ásványi összetétele alapján a Körösök és a Berettyó ősei,⁵⁸ a hordalékkúpok elhelyezkedése szerint viszont még az Ős-Tisza is jelentős mennyiségű üledéket szállított ide.⁵⁹ A folyók durva törmelékanyaga az Erdélyi-középhegység lábánál a hirtelen eséscsökkenés miatt, a szerkezeti elemek által határolt üledékfogó csapdában rakódott le, ezért a Körös-medence területét már csak finomszemű üledékek érték el. A finomszemű üledékes rétegek Dévaványa központtal a Mezőtúr–Túrkeve–Bucsa–Darvas–Komádi–Zsadány–Sarkad–Sarkadkeresztúr–Doboz–Békés–Mezőberény–Gyoma településeket összekötő vonal területén belül helyezkednek el.⁶⁰ Ugyanakkor e területtől néhány kilométerre K-re már durvakavicsos, durvahomokos üledékek is találhatók.

55 RÓNAI 1985.

56 SÜMEGHY 1944.

57 COOKE et al. 1979, RÓNAI 1985.

58 MOLNÁR 1980.

59 BORSY 1992.

60 Magyarán Dévaványa kb. 80 km hosszú, 40 km széles, többszáz m mély „sárteknő” közepén van. Irodalom: RÓNAI 1985, THAMONÉ BOZSO-KERCSMAR 2000.

FELSZÍNI ÉS FELSZÍN ALATTI VIZEK

A terület vízrajzi, vízföldtani viszonyai között röviden felszíni és felszín alatti vizeket, ezen belül a folyó- és állóvizeket, valamint az első vízzáró réteg feletti talajvizeket és a mélységi vizeket kell megemlíteni.

FELSZÍNI VIZEK

A Tiszai-Alföld, vagy tiszai vízgyűjtőterület részeként vidékünk alapvető vízrajzi jellegét, vízjárását a Tisza határozza meg. A Kárpát-medence, ezen belül a Tisza vízrendszérének negyedkori vízrajzi változásait legrészletesebben Sümeghy József rekonstruálta.⁶¹ A Köröst is befogadó vízgyűjtőn történő vízmozgásban nagy jelentősége van az extrém esésviszonyoknak, annak az adottságnak, hogy a terület – a Szolnok és a dunai torkolat közötti, mintegy 500 km-es szakaszán – alig 2 cm-t lejt km-enként. A táj vízrajza, álló- és folyóvizeinek medre, vízhozama, az általuk időszakosan elöntött területek nagysága, a talajvizek mélysége a folyamszabályozási munkálatok után alapjaiban megváltozott.

A *felszíni vizek* közül a tágabb térséget a különböző mértékben szabályozott folyóvizek – Hortobágy–Berettyó, Holt-Berettyó, „ásott” Berettyó, Sebes-Körös, Hármaskörös – teljesen körbefogják. A Berettyó–Körös-vidék fő folyója, a Hármaskörös vízmagassága és mederszervei lényegében megegyezik a Tiszáéval. Az 1970. évi árvíz után számított vízjátéka 12,28 m. A Hármaskörös vízgyűjtőterülete 27.537 km². A legnagyobb vízhozam Kunszentmártonnál 12.000 m³/s, a legkisebb 4,7 m³/s, amit a Tiszából mesterségesen a Keleti-főcsatornán, ill. a Hortobágy–Berettyón át a Körsőkbe táplált vízmennyiség egészít ki (Tiszalöknél 17,0 m³/s és Kiskörénél 10,5 m³/s). A terület folyóvizeinek szintjét, vízjárását a vízgyűjtő mindenkori viszonyainak függvényében a térség duzzasztóművei (Békés, Körösladány, Békésszentandrás, Cserebökény) is szabályozzák.

A korabeli dévaványai határt ténylegesen érintő, átszelő élő *folyóvíz* csak egy van, a 204 km hosszú, 5.776 km² vízgyűjtő-területű Hortobágy–Berettyó, amelyik É–ÉNy felől folyik át a vizsgált területen. A Berettyó és a Hortobágy–Berettyó között egymással összefüggő, összetett – a vízjárást és a mindenkori vízhasználati igényeket figyelembe vevő – egymástól elkülöníthető csatornahálózat van. Ennek az összetett vízgazdálkodási rendszernek fontosabb részei egyfelől a *Felsőréhlyi-csatorna* (22 km hosszú, vízgyűjtője 85 km²); *Csurgó-alsóréhlyi-csatorna* (27 km hosszú, vízgyűjtője 74 km²); *Kengyelréti-csatorna* (8 km hosszú, vízgyűjtője 25 km²); *Malomzug-símafoki-csatorna* (13 km hosszú, vízgyűjtője 111 km²), melyek a Hortobágy–Berettyóba vezetik az időszakos vizeket. Másrészt a Berettyóba vezették a *Szeghalmi-főcsatornát* (12 km hosszú, vízgyűjtője 267 km²), ennek fontos mellékveze a *Fürjéri-csatorna* (20 km hosszú, vízgyűjtője 137 km²). A terület DK-i, D-i részén a *Folyáséri-főcsatorna* (19 km hosszú, vízgyűjtője 130 km²) a Sebes-Körös torkolatvidékéhez vezeti a belvizeket.

A térség folyóvizeinek szintjét, minőségét a magyar állami szervek által kiépített országos mérőhálózat dokumentálja. Ez a törzshálózat a felszíni, felszín alatti vizek és

61 SÜMEGHY 1944.

éghajlati paraméterek vizsgálatára fenntartott országos rendszer része. Állandó észlelő helyek a terület vízmércéi a Hortobágy–Berettyón a mezőtúri árvízkapunál (0 fkm)⁶² Ecseghalvánál (48 fkm), Borznál (54 fkm) a Berettyón Szeghalomnál (6 fkm), a Sebes-Körösön Körösladánynál (9 fkm) és a Hármaskörösön Gyománál (79 fkm). A Berettyó–Körös-vidék folyói közül a Hortobágy–Berettyó vízminősége sajnos csaknem a legrosszabb, a IV. vízminőségi osztályba tartozik.⁶³

FELSZÍN ALATTI VIZEK

A mezőgazdasági termelés szempontjából a felszín alatti vizek tulajdonságai közül a talajvíz felszín alatti mélysége és kémiai összetétele a legfontosabb. A talajvíz mélysége nagyban függ a felszíni, felszín közeli rétegek szemcseösszetételétől, tényleges helyzetét és időbeli ingadozásait, kemizmusát a folyóvizekkel és rétegvizekkel való bonyolult kapcsolatrendszer ill. az éghajlat szárazabb-csapadékosabb periódusai határozzák meg.

A terület felszín alatti vizeinek tulajdonságairól számos adat áll rendelkezésünkre. Közülük legfontosabbak a Földtani Intézet felvételező munkáihoz kapcsolódó vízföldtani kutatások, illetve az Intézet által kiépített mélységi vízmegfigyelő hálózat adatai. A fentebb említett földtani kutatási programokkal kapcsolatban (*lásd: Földtani felépítés c. fejezet*) ki kell emelni az un. Sümeghy-féle térképezéshez kapcsolódó talajvíz vizsgálatokat, melynek során 1951–53 között az akkori külterületi ásott kutak többségében megmérték a talajvíz mélységét, így Dévaványa környékén is több száz helyen.⁶⁴ Ugyancsak nagyon fontos, hogy az Alföld térképezés keretében 1976–77-ben Kéthalmón mélyített Dévaványa Dv–1 földtani alapfúrást négy vízáadó réteget figyelő, többlépcsős rétegvíz-észlelő kúttá építették ki. A beszűrőzött rétegek mélysége 27,0 m; 205,0 m; 657,0 m és 1.110,0 m. A vízhozam és a vízhőmérséklet felülről lefelé haladva: 32 l/p – 12 C°; 750 l/p – 26 C°; 640 l/p – 50 C°; 280 l/p – 61C°.⁶⁵ A kútcsoport 1977-es kiépítése óta folyamatosan regisztrálja a rétegvizek adatait, amelyek a többi felszíni és felszín alatti vízeszélelésekkel együtt alkalmas lehet a vízgyűjtőterület hidrológiai modelljének pontosítására, a Tiszai-Alföld különböző vízformái közötti kapcsolatrendszer megismerésére, a környezetet érintő beavatkozások hatásainak prognosztizálására. A mélységi vizekre vonatkozó adatok másik fontos csoportját vízügyi törzshálózat mélyfúrási kútjainak (kútkataszter) adatai képviselik.⁶⁶

RÓNAI András és munkatársai által a területről 1979–1980-ban közzétett adatok szerint a térség talajvizei vizsgálataik idején az alacsonyabb térszíneken 3,0–5,0 m, a magasabb térszíneken 5,0–10,0 m közötti mélyen van a terep szintje alatt. A *vízmélység* a talaj-

62 fkm = folyamkilométer, mérése az adott folyó torkolatától a forrásvidék irányába történik.

63 IV. vízminőségi osztály = Szennyezett víz. Külső eredetű szerves és szervetlen anyagokkal, illetve szennyvizekkel terhelt, biológiailag hozzáférhető tápanyagokban gazdag víz. Az oxigénháztartás jellemzői tág határok között változnak, előfordul az anaerob állapot is. Irodalom: THYLL 1996.

64 RÓNAI 1985.

65 RÓNAI 1980.

66 URBANCSEK 1977., URBANCSEK 1981.

vízszint észlelő kutak hosszú távú adatsorai alapján bizonyos késéssel az éghajlat néhány évtizedes szárazabb, ill. csapadékosabb periódusai szerint ingadozik. A felszín közeli rétegek nagy agyagtartalma miatt a talajvízkutak és a felső vízáadó rétegek vízhozama alapvetően kicsi, ami a térszín a mélység felé is követhető felszíni változékonysága következtében kisebb helyi eltéréseket mutat.⁶⁷

A talajvizek alapvető *kémiai összetételét* vizsgálva feltűnő, hogy a felfelé áramló talajvíz szokványos típusa a kalcium-magnézium-hidrogén-karbonátos víz lényegében hiányzik a területen. Az itteni talajvizek többsége nátrium-hidrogén-karbonátos, kisebb részben nátrium-szulfátos, esetleg nátrium kloridos. Átlagos keménységük 20-40 német keménységi fok között változik.⁶⁸

ÉGHAJLAT

A Dévaványai-sík éghajlata mérsékeltlen meleg, száraz. Az éghajlat fontosabb elemeit a Országos Meteorológiai Szolgálat mérőállomásai és az Országos Vízjelző Hálózat hidrometeorológiai mérőállomásai rögzítik a térségben.

Az egyes *besugárzási, hőmérsékleti paraméterek* mintegy 3 évtizedes idősorai alapján⁶⁹ a területen az évi napfénytartam 2.000 óra körül alakul. Nyáron a napsütéses órák száma meghaladja a 800-at, míg telente csak 180-190 órát süt a nap. Az évi középhőmérséklet 10,3-10,4 °C, a vegetációs időszak középhőmérséklete pedig 16,8-17,0 °C között van. A napi középhőmérséklet április 10-e után emelkedik 10 °C fölé, majd általában 193 nap eltelté, október 20-a után száll ismét a fenti érték alá. Az utolsó tavaszi fagy április 11-14. között, az első őszi fagy október 22-én várható. Ezek alapján a fagymentes napok száma több évtized átlagában 191-194 nap évente. A nyári maximumhőmérséklet átlagosan 34,1-34,4 °C között van, de a terület ÉNy-i részén eléri a 35,0 °C-t. A téli leghidegebb értékek átlaga -16,7 és -16,8 °C között van.

Az *éves csapadék* átlagos mennyisége 540-570 mm között van évente, a tenyészidőszak csapadéka pedig 310-320 mm/év. A lehulló csapadék mennyisége az Alföld más területeihez hasonlóan itt is kb. 20 éves periódusonként ingadozik, ennek következtében szárazabb aszályos és nedvesebb árvizes, belvizes időszakok váltogatják egymást.⁷⁰ Dévaványán 24 óra leforgása alatt 1970-ben hullott legtöbb eső, 73 mm. Télen 33 havas nap valószínű, 16 cm-es átlagos maximális hóvastagsággal. A terület *ariditási indexe*⁷¹ 1,24 és 1,30 között változik.

A tájegységen mintegy másfél évtizedes mérési adatsorok alapján nagy gyakoriságú az É-i, ÉK-i és a D-i *szél*. Az átlagos szélesség 2,5-3,0 m/s között változik.

⁶⁷ RÓNAI-SZEPESHÁZI 1979., RÓNAI 1980.

⁶⁸ RÓNAI-SZEPESHÁZI 1979., RÓNAI 1980.

⁶⁹ MAROSI 1990.

⁷⁰ RÓNAI 1985.

⁷¹ *Ariditási index* ($H = 1760/2,5C$ – ahol C az évi csapadék összege mm-ben). Értéke 0,85 alatt nedves, 0,85-1,0 között mérsékeltlen nedves, 1,0-1,15 között mérsékeltlen száraz, 1,15 fölött száraz. Irodalom: PÉCZELI 1967.

A jelenlegi klimatikus feltételek alapvetően a kevésbé vízigényes növények gazdaságos termesztését teszik lehetővé.

A fentiekből is kitűnik, hogy a táj mindenkori mezőgazdálkodására nagy befolyást gyakorol az éghajlat regionális – makroklimatikus tényezőktől függő – változása (lásd: a csapadék ciklikus váltakozása). A mezőgazdaság, a természetvédelem szempontjaiból azonban nem hagyhatók figyelmen kívül a helyi természeti viszonyok megváltozásából következő éghajlatváltozások sem.⁷²

TERMÉSZETES NÖVÉNYZET ÉS ÁLLATVILÁG

A vízrendezéseket követően a terület természetes élőlénytársulásaiban a vízi, vízközelbeli típusú társulások visszaszorultak, helyettük a szikes, füves pusztai élőhelyek váltak uralkodóvá. A szántóföldi növénytermesztés területfoglalása következtében pedig a természetes élőhelyeket jelentős mértékben a kultúrtáj közösségei váltották fel.

A dévaványai térség állattani megismerésének úttörője HERMAN Ottó volt, aki első sorban a halakról, madarokról és pókokról közölt zoológiai tárgyú munkáiba építette be az ecseg-pusztai kutatóútjainak eredményeit.⁷³ Ennek ellenére városunk környékének élővilága máig Magyarország kevésbé kutatott területei közé tartozik.

A vidék flórája és faunája a természetvédelem intézményes megjelenése – a tűzokvédelem, a Dévaványai Tájvédelmi Körzet kialakítása, majd a Körös–Maros Nemzeti Park szervezése – kapcsán került illetve kerül egyre inkább az érdeklődés homlokterébe. Példaként érdemes megemlíteni a tájvédelmi körzet létrehozásában jelentős szerepet vállaló STERBETZ István alkalmi madár megfigyeléseit, vagy TÓTH Albert Ecseg-pusztai természetvédelmi területtel nyilváníttatását megalapozó kutatásait és természetvédelmi tervjavaslatát, valamint egy Körös–Sárrét-Vidéki Nemzeti Park megvalósítási tanulmányának elkészítését.⁷⁴ Ki kell emelni SZÉLL Antal munkásságát, aki 1987 óta végez folyamatos és rendszeres faunisztikai – elsősorban ornitológiai – megfigyeléseket és adatgyűjtést a védett területeken és azok tágabb környezetében. Számos védett növény- és rovarfaj itteni jelenlétének kimutatása is nevéhez köthető.⁷⁵ Jelentős tevékenységet végeznek a területen a Nimfea Természetvédelmi Egyesület munkatársai és aktivistái, akik eredményeiket az 1996-tól megjelenő „*A Pusztá*” című évkönyveikben adják közre.⁷⁶ A 90-es évek közepén, a Körös–Maros Nemzeti Park szervezéséhez kapcsolódóan indultak meg a védett területek állapot felvételezési munkálatai. A nemzeti park támogatásával zajló, többé-kevésbé folyamatosnak tekinthető kutatások eredményeit a „*Crisicum*” című kötetekben publikálták.⁷⁷

⁷² HORVÁTH et al. 1999.

⁷³ LAMBRECHT 1933.

⁷⁴ TÓTH A. 1983., TÓTH A. 1986.

⁷⁵ SZÉLL 1995.

⁷⁶ A PUSZTA 1995-2000.

⁷⁷ CRISICUM 1998-2000.

TERMÉSZETES NÖVÉNYTÁRSULÁSOK

Magyarország növényföldrajzi beosztása szerint a Berettyó–Körös-vidék a magyar, vagy pannóniai flóratartomány alföldi flóraidékébe, azon belül a tiszántúli flórajárásba tartozik.⁷⁸

Hazánk *hajdan volt természetes növénytakaróját*, a jégkorszakot követő klímaidőszak növényföldrajzi viszonyait Zólyomi Bálint rekonstruálta.⁷⁹ A Dévaványa–ecsegi pusztákat és környékét az ármentesítések és a kiterjedt földművelés előtt uraló öt fő élőhely típust különböztetett meg: sziki tatárjuharos tölgyes (Galatello–Quercetum roboris); szolonyec sziki növényzet (egykor részben ártéri növényzet); ártéri ligeterdők (főképp Fraxino pannonicae – Quercetum roboris) és mocsarak; valamint rétlápok láperdőkkel (Közép-európai meszes láprétek). A terület legnagyobb kiterjedésű természetes vegetációtípusa a szolonyeces szikes volt. A flórajárás jellegzetes növénye a szikfokokon a mészpázsit (*Puccinella limosa*) az egérfarkfű (*Myosurus minimus*), a vékony útifű (*Plantago tenuiflora*) és a seprőparéj (*Echinopsilon sedoides*). Közülük a mészpázsit itt kevésbé jellemző.

A *száraz szikes puszták* legjellegzetesebb pázsitfüve a sovány csenkesz, vagy veresnadrág csenkesz (*Festuca pseudovina*). A gyepek összefüggő állományát időszakonként egyéves sziki lóherék, un bodorkafélék, sziki üröm (*Artemisia maritima* ssp. *monogyna*) és kékeslila sóvirág (*Limonium gmelinii* ssp. *hungaricum*) díszíthetik. A térségben a száraz szikes gyepek vezető növénye a veresnadrág csenkesz (*Festuca pseudovina*). Ez a szikeseken értékes fűfélék ritkább, vagy sűrűbb állományban a gyengén savanyú és semleges körüli szikes gyepektől a gyengén lúgos, esetleg kilúgozott, vagy a felszínközeli szódás területeken mindenütt megtalálható.

Talajtérképezési, *geobotanikai tapasztalatok* szerint egyes élőhelyek társnövényei jó tájékoztatást adnak a szikes élőhely minőségéről.⁸⁰ Így, ha társnövényként sziki cickafark (*Achillea asplenifolia*) fordul elő, az vastagabb mésztelen rétegű, gyengén sós szikeset jelez. A sziki pozdor (*Scorsonera cana*) megjelenésével a gyepek minősége egyre romlik, talaja sósabbá válik. A magyar sóvirág (*Limonium gmelinii* ssp. *hungaricum*) és a sziki üröm (*Artemisia maritima* ssp. *monogyna*) előfordulásával a felszín közeli réteg sótartalma fokozódik. A felső mésztelen réteg eróziójával a veresnadrág csenkesz rovására az üröm mindinkább előtérbe kerül és megjelenik a bárányparéj (*Camphorosma*) is. Amennyiben az erodált, lemosódott felszín nedvesebb, úgy a bárányparéj szerepét a sziki mészpázsit (*Puccinella limosa*) veszi át. Itt a feltalaj már telítettebb, sőt a felszín közelében is szódás. Az időszakonként nedves, vízállásos talajú mésztelen szikes gyepeken a réti ecsetpázsit (*Alopecurus pratensis*), valamint a hernyópázsit (*Beckmannia eruciformis*) az uralkodó fűfélések.

A térséget egykor uraló, kiterjedt *vizes élőhelyei* mára a Hortobágy–Berettyó egyes, a szabályozások által kevésbé érintett szakaszára és a Körösökre, ill. holtágaira és néhány

⁷⁸ SOÓ 1964-1980.

⁷⁹ ZÓLYOMI 1951.

⁸⁰ HERKE 1929, FAY 1936.

többször mesterséges, vagy időszakos tóra korlátozódtak. A közeli Kis-Sárrét vízi élőhelyein a parti övezetben égeres, lápfüzes, láprét, sásos, harmatkásás, nádas növény-asszociációk követték egymást, míg a nádasokat a nyílt vizek felé haladva gyékényes, tündérrózsás, hinaras, sulymos, kolokános, békalencsés szakaszok tagolták.⁸¹

A Dévaványa–ecsegi puszták *vizes élőhelyein* előforduló védett növényritkaságok a Hortobágy–Berettyó vízében élő tündérfátyol (*Nymphoides peltata*), a rucaöröm (*Salvinia natans*), a vízitök (*Nuphar lutea*), a kolokán (*Stratiotes aloides*), valamint az Európai Vörös Könyvben is szereplő sulyom (*Trapa natans*). Az elmúlt esztendő botanikai kuriózumának számított egy kelet-ázsiai vízgyom, a vízijácintfélék rokonságához tartozó *Monochoria korsakowii* megjelenése és éveken át való áttelelése az ecsegi Templom-zugban.⁸² A folyómenti gulyakutakban kedvező mikroklimatikus adottságokat talál néhány tő gímpáfrány (*Phyllitis scolopendrium*) és aranyos fodorka (*Asplenium trichomanes*) is. A hazai orchideák közül az agárkosbor (*Orchis morio*) egyetlen előfordulását regisztrálták 1993-ban a Kiritó-közén.⁸³

A *szikés puszták* növényritkasága a macskahere (*Phlomis tuberosa*). A szintén védett réti őszirózsa (*Aster sedifolius*) és a nyúlánk sárma (*Ornithogalum pyramidale*) olykor tömegesen is előfordul. A sziki kocsordnak (*Peucedanum officinale*) öt jelentősebb termőhelye ismert a térségben.

A felszín növényborítottságának jelen állapotról, a természetes és mesterséges élőhelyek arányáról, a természetes élőhelyek elhelyezkedéséről, típusairól a legfrissebb tudományos igényű felmérés az Európai Unió CORINE programja, amelyben az 1:100.000 mellett 1:50.000-es részletességű felmérés is társul.⁸⁴

ÁLLATVILÁG, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TERMÉSZETVÉDELMI ÉRTÉKEKRE

A Berettyó–Körös-vidék állatvilága állatföldrajzi szempontból a közép-dunai faunavidék nagy-alföldi faunajárásba tartozik.⁸⁵ Jelen munka keretében nincs mód a terület állatvilágát részletesen ismertetni, a mezőgazdaság természeti adottságaiban fontos talajéletet (edafon), a rovarvilág hasznos és kártékony elemeit és a vadállományt bemutatni. Alapvetően a természetvédelem szempontjából kiemelkedő zoológiai értékek, döntően a madarak rövid áttekintésére szorítkozhatunk.

Legkevesebb adat az *alacsonyabb rendű élőlények*, köztük a rovarok és a gerinctelenek tekintetében áll rendelkezésünkre, habár a Nemzeti Park által irányított kutatási tevé-

81 BODROGKÖZY 1973, 50-52. p.

82 A Templom-zug belsejében, a parti sáv kb. 30-40 cm mély vizében virágzó növényeket HAJDÚ József találta 1990 augusztusában. Rendszeres megfigyelése szerint a populáció évről-évre áttelelt. A növény egy préselt példányát a Természettudományi Múzeum Növénytárának szolgáltatta be, melynek meghatározását Kósa Géza, az MTA Öntözésbiológiai Kutatóintézetének (Vácrátót) munkatársa végezte el 1992. május 2-án. Eszerint a *Monochoria korsakowii* Reg. & Maack a Kárpát-medencében teljesen új taxonnak számít, ecsegpusztai észlelése egyben valószínűleg a növény legnyugatibb előfordulását jelenti. Legközelebbi adat a Fekete-tengertől északra elterülő „délország” (Kubán vidék) rizsföldekről ismeretes. A növény európai áttelelése a szakirodalom szerint elképzelhetetlen, melynek az ecsegi populáció több éves létezése ellentmond. A természetvédelmi hatóságok később elrendelték a hazánkban tájidegennek számító növény kiirtását. – HAJDÚ József szóbeli közlése.

83 SZÉLL 1995. 46. p.

84 EUROPEAN COMMISSION 1994., BÜTTNER 1996.

85 DUDICH-LOKSA 1987.

kenység keretében már megindultak az ilyen irányú felmérések.⁸⁶ A rovarvilágból jelentős természetvédelmi értéket képvisel a Vörös Könyvben is szereplő nagy sziki bagoly (*Gortyna borelii lunata*), melynek hernyója a sziki kocsord gyökerében fejlődik ki.

A Hortobágy–Berettyó *halait* SALLAI Zoltán vizsgálta. A folyó ecseg-pusztai szakaszán 36 faj jelenlétét regisztrálta, melyek közül jelenleg 8 élvez hazánkban természetvédelmi oltalmat.⁸⁷ Ezek a következők: halványfoltú küllő (*Gobio albipinnatus*), fenékjáró küllő (*Gobio gobio*), kurta baing (*Leucaspis delineatus*), vágó csík (*Cobitis taenia*), réti csík (*Misgurnus fossilis*), széles durbincs (*Gymnocephalus baloni*), szívárványos ökle (*Rhodeus sericeus*) és a tarka géb (*Proterorhinus marmoratus*).⁸⁸

Dévaványi térség *kételtűi* közül négy békafajt azonosítottak: a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), a zöld varangy (*Bufo viridis*), a zöld levelibéka (*Hyla arborea*), valamint a kecskebéka fajcsoport egyedeit (*Rana esculenta complex*).⁸⁹

A *hüllők* közül a fürgé gyík (*Lacerta agilis*), a vízisikló (*Natrix natrix*) és a mocsári teknős (*Emys orbicularis*) fordul elő.

A védett természeti értékek közül kiemelkedik a *madárvilág* mind a vízi-, mind a pusztai madarak tekintetében. A Magyarországon kimutatott fajok majd kétharmad része, több mint 200 madárfaj ismert a területen. Közülük a legfontosabb a Dévaványa–ecsegi puszták híres „nemes vadja” a tűzok⁹⁰ (*Otis tarda*). Hazánk legértékesebb tűzokpopulációjának magas szintű védelme a Nemzetközi Madárvédelmi Tanács (International Council for Bird Preservation) 1972. évi konferenciájának ajánlása nyomán vette kezdetét.⁹¹ A gyakorlati védelem kidolgozására és bevezetésére hozták létre 1975-ben a Dévaványai Tájvédelmi Körzetet. Az élőhely védelemben legfontosabb a dürgőhelyek, fészkelőhelyek védelme, a madarak nyugalmanak biztosítása, valamint a védett terület szánóin megfelelő vetésszerkezet kialakításával az elsődleges téli táplálékot jelentő a repce biztosítása.

Kevésbé ismert, hogy a térségben több, a tűzokhoz hasonlóan ritka, fokozottan védett madárfaj is költ. Ilyen például a széki csér (*Glareola pratincola*) és az ugartyúk

86 CRISICUM 1998-2000.

87 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet

88 SALLAI 1995.

89 PUKY 1998.

90 HERMAN OTTÓ a következőképpen írja le a tűzokot: „Pulykakakasnál is nagyobb és erősebb madár. Feje, nyaka világosszürke, hasafele fehér; dolmánya eleven agyagsárga és rovott barna és fekete sávolyokkal; a nagy szárnyfedők fehérek, néha tenyérnyi szélesek és szépen hajlók; farka kurta, de széles tollakból való; lába magas, vaskos, csak három ujjú és húsos, de erős talpú, igazi futóláb. Csőre erős, gerinczén elég íves; a kakas bajuszos, a bajusz kemény, de finoman foszlott tollból való. A tűzok szeme eleven, komoly tekintetű, nagy bizalmatlanságra valló. Fészke legtöbbször zabvetésben áll, sekély, kapart gödör, kevés alommal meghányva. Fészekalja két, ritkán három tojás, a melyet már ismerünk. De a míg idáig jut a családi élet, a kakasnak nagy viadalai vannak vetélkedő társaival; tyúkját ki kell küzdenie. A költés ideje eltart majd egy hónapig is. A csirkék kevés napok multán már követik vezető anyjukat.

Élete módja. A tűzok nemes, czímeres madár s a magyar síkságon, az erdélyi részek mezőségén az, a mi délszakra a struccmadár; ámbár ennél szerencsésebb, mert bár nehezen kél, ha már fölkapott a levegőbe jól és tartósan röpköd. Őszrekeve seregbe verődik és így húzza ki a telet. Régentén ezeket a seregeket fogták körül, ólmos eső idején szilaj lovon a csikósok és beteretltek valami állásba. Nagy vásár volt ilyenkor és a legények kalapja ugyancsak kivirított a sok, ékes tűzoktolltól, a melyet még régi idők földesura is büszkén viselt a csalmáján, süvegén. Ha egy-egy pásztor erősen bízott a szerencsébe és csalódott, megtudta mit is jelent a bölcs példabeszéd: Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

A tűzok kis korában leginkább bogársággal, később nagyobb korában mindenféle magvakkal, friss növényhajtásokkal él, rájár a repcére, de a szemes életre is, a nélkül, hogy érezhető kárt okozna. Elnyel az egeret is. A legóvatosabb madarak egyike, melyet csak nagynehezen lehet megtevesztetni.

Nemes vad, mely ezért is védelemre méltó.” Irodalom: HERMAN 1901. 96. p.

91 STERBETZ 1980. 71-96 p., FARAGÓ 1990., FARAGÓ 1996., KURPÉ 1995.

(*Burhinus oedicnemus*) melyek az itteni, számukra kedvező természeti, gazdálkodási adottságokat használják ki. A hamvas rétihéja (*Circus pygargus*) napjainkban főként szántóföldön, elsősorban búzában költ.

A füves puszták nevezetes madarai közül a területen fészkel a réti fülesbagoly (*Asio flammeus*), a parlagi sas (*Aquila heliaca*) és a rétisas (*Haliaetus albicilla*). Tanyák, majorok tetőszerkezetében a kuvik (*Athene noctua*) és a búbosbanka (*Upupa epops*) rendszeresen költ. A gyöngybagoly (*Tyto alba*) inkább a környék templomtornyjaiban ver tanyát. Az akácfákkal szegélyezett dűlőutak mentén vagy az akácós árnyékerdők szélén a kis őrgébics (*Lanius minor*) fészkeit találhatjuk meg. A vetési varjak (*Corvus frugilegus*) két fészkelőtelepen költenek, ezek megőrzése azért is fontos, mert ezek egyben a kék vércse (*Falco vespertinus*) fészkelőhelyei is.

A vízimadarak híres élőhelye és vonulási állomása a Hortobágy–Berettyó ecsegpusztai szakasza, a hosszan kanyargó meder, a kiterjedt parti mocsarak, a gát menti gödrök változatos vízi élőhelyei és a közeli halastavak. A vizek parti zónája kitűnő halászó hely a gémféléknek. A folyó és a tavak nádszigeteit a nagy kócsag (*Egretta alba*) és a vörös gém (*Ardea purpurea*) választja fészkelőhelyül, míg a Túrkeve közelében fekvő Farkas-zug zárt erdeje a szürke gém (*Ardea cinerea*), a bakcsó (*Nycticorax nycticorax*), a kis kócsag (*Egretta garzetta*), üstökös gém (*Ardeola ralloides*) bizonyos években pedig néhány pár kanalasgém (*Platalea leucorodia*) számára is jelent szaporodásra alkalmas zavartalan teret. A nyíltvízi halastavak hínárosaiban a fattyúszerkő (*Chlidonias hybridus*) és a feketenyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*) költ. A vörösnyakú vöcsök (*Podiceps griseigena*) az utóbbi években természetvédelmi célú árasztáson is költött.

A nagy őszi madárvonulások idején, általában a kardoskúti Fehér-tó irányába darvak (*Grus grus*) ezres csapatai vonulnak át a térség felett. A szikes gyepekre megérkeznek a téli kenderikék (*Carduelis flavirostris*), a parlagokra, szántókra a kék galambok (*Columba oenas*) több százas csapatai. A hósármányok (*Plectrophenax nivalis*) leginkább az első havazáskor, vagy hóolvadáskor figyelhetők meg. A fenyőrigók (*Turdus pilaris*) is nagy csapatokban telelnek át a térségben. Madártani ritkaság a rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus*) és a havasi fülespacsirta (*Eremophila alpestris*) előfordulása, valamint a havasi lile (*Charadrius morinellus*) alkalmi megjelenése.

Az *emlősök* közül különleges természetvédelmi értéket jelent a fokozottan védett vidra (*Lutra lutra*), melynek jelenléte a Hortobágy–Berettyó folyó és a kenderesszigeti halastavak térségében bizonyított.⁹²

TALAJTAKARÓ

Az elmúlt századokban az őszi állattartó és ártéri gazdálkodás háttérbe szorult (*lásd: Mesterséges tájalakító tényezők c. fejezet*). Ennek következtében a Dévaványai-síkon is egyre inkább a szántóföldi növények termőhelyéül szolgáló talaj termékenysége szabta meg a település és környéke életét, vagyis a talajnak az a képessége, hogy kellő időben

92 SZÉLL 1995. 46. p

és szükséges mennyiségben el tudja-e látni a növényeket vízzel és tápanyaggal. Ahhoz, hogy a vidék talajadottságait, talajfejlődésének alapvető folyamatait felvázolhassuk, röviden át kell tekinteni a talajtani megismerés történetét és a talajképződés területi tényezőit.

A magyar talajtani kutatás mindig nagy figyelmet szentelt az Alföld, így a Berettyó–Körös-vidék talajainak és különösen a szikesek feltérképezésének, keletkezésük, megjavíthatóságuk kérdéseinek.⁹³ A hazai talajtan elméleti alapjai, a talajtérképezésnek a mezőgazdasági tervezés és termelési gyakorlat szolgálatára kialakított módszere, térképei, adatbázisai⁹⁴ genetikai szemléletet⁹⁵ tükröznek. Ugyanakkor Dévaványa és környékéről a legrészletesebb, a teljes területet lefedő, legtöbb adatot szolgáltató, rendszeres felvétel a KREIBYG-féle átnézetes talajismereti térképezés volt (*lásd: Földtani felépítés c. fejezet*),⁹⁶ ami nem genetikusan, hanem gyakorlatias szemléletet tükrözött.⁹⁷ A talajadottságok értékeléséhez a KREIBYG-féle térképek mellett sok adatot szolgáltatott az Alföld RÓNAI-féle felvétele is (*lásd: Földtani felépítés c. fejezet*), de 1 db kézirat 1:10000-es térképlap kivételével nem készült a területről genetikusan talajfelvétel.⁹⁸ Egyenetlen területi eloszlásban sok talajtani információt szolgáltatott a talajjavítási tevékenységet megalapozó vizsgálatok, a szikkísérletek, a nagyüzemi tápanyag vizsgálatok és a bonitációs⁹⁹ felmérések.¹⁰⁰

A tájegységben a *talajok genetikai besorolása* szerint a szikes és a réti talajváltozatok uralkodnak. A talajgenetika a talajképző természeti és emberi tényezők együttes értelmezésén alapul, ezért különösen alkalmas a vizsgált terület talajtani folyamatainak, így a szikesedés magyarázatára is.¹⁰¹ A Dévaványa-környéki talajok típusát leginkább az alapkőzetük nehéz mechanikai összetétele, a kedvezőtlen kemizmusú talajvíz terep alatti helyzete, évszakonkénti ingadozása és hosszú távú változása, a szárazságra hajló éghajlat (veszteséges vízháztartás) és a morfológiai helyzet határozza meg. A környékbeli talajok termékenységét leginkább gátló tényező a káros sók felhalmozódása, a *szikesedés*. A szikesedés alapvető éghajlati (klímazonális) oka a veszteséges vízháztartás, vagyis az az adottság, hogy a területre lehulló éves csapadék kevesebb annál, mint amennyi a szárazságra hajló éghajlat alatt el tud párologni (*lásd: ariditási index; Éghajlat*

93 BALLENEGGER-FINÁLY 1963., PRETTENHOFFER 1969., KREIBYG 1944.

94 SZABOLCS 1966., VÁRALLYAY et al. 1979., STEFANOVITS et al. 1999.

95 Dokucsajev orosz talajkutató által rögzített talajgenetikai elvek alapján a magyar talajtan is öt talajképző természeti tényezőt különböztet meg: domborzati-, földtani-, éghajlati-, biológiai tényezőt, valamint a talajok korát. Ezekhez járul még az emberi tevékenység hatása, az antropogén tényező. A nemzetközi talajtanban egyre inkább megkövetelt az amerikai hagyományokon nyugvó, nagyon részletes vizsgálatokat feltételező diagnosztikus talajtan módszereinek és nevezetesen az alkalmazása. Ez a módszer a Kelet- és Közép-európai hagyományokon nyugvó genetikusan talajtannál jóval költségesebb, másrészt nehezen alkalmazható a természeti összefüggések vizsgálatára, ami a térinformatikai alapokon nyugvó integrált környezeti kutatásokban nagy hátrányt jelent. Irodalom: STEFANOVITS et al. 1999., Soil Survey Staff 1990.

96 ÉBÉNYI-SCHMIDT 1940., HAN-SCHMIDT 1939.

97 KREIBYG 1937.

98 KALMÁRNÉ VASS 1999.

99 *Bonitációs index* = Talajértékszám. Az aranykorona (AK) értéket váltotta volna fel, de a felmérések az 1990-es évek fordulóján megszakadtak.

100 PRETTENHOFFER 1969., BARANYAI et al. 1987., KALMÁRNÉ VASS 1999.

101 PRETTENHOFFER 1969., STEFANOVITS et al. 1999.

c. fejezet). Ez a humid éghajlati övek alapvető, lefelé irányuló kilúgozási folyamataival szemben azt eredményezi, hogy a talajok anyagforgalmában a felfelé irányuló anyagvándorlás válik uralkodóvá, vagyis az, hogy a talajvíz az év nagy részében kapillárisan felfelé mozog, kipárolog és a benne lévő sótartalom a felszínen, vagy a közelében felhalmozódik. A zonális szikes talajváltozatok tehát ott alakulnak ki, ahol a kapilláris zóna eléri a felszínt.

A terület talajtérképeit tanulmányozva az látszik, hogy a *mélyebb* területeken vannak a réti talajok, míg a *magasabb* térszíneket a szikesek foglalják el. A talajvíz hatás alatt álló réti és a kapilláris vízhatás alatt álló szikes talajok között tehát a talajvíz terep alatti mélysége és ingadozása dönti el, hogy egy-egy helyen melyik fő talajtípus alakul ki. A mély területeken a talajvíz az év nagy részében 1-2 m mélyen van a terep alatt, de csapadékos időszakokban, hóolvadás után egészen a felszín közelébe emelkedik, akár el is érheti azt, így az év folyamán felhalmozódott káros sók újra a talajoldatba kerülhetnek. A csapadékos időszakban a belvizek is ezeken a mély területeken tudják a felső talajzónát legjobban átöblíteni, sótartalmát kioldani, ami a belvizekkel (optimális esetben) a folyókba jut.

A szikesek közötti különbséget a fentiek alapján a *kapilláris zóna* vastagsága határozza meg, amit – mivel a többi fő tényező (éghajlat nehéz mechanikai összetétel, talajvíz összetétele, tengerszinthez viszonyított helyzete) az egész területen nagyon hasonló – a mikrodomborzat határoz meg, vagyis minél magasabb egy térszín, annál vastagabb a kapilláris zónája. A szikes talajváltozatok közül mezőgazdasági hasznosíthatóság szempontjából legjobbak a réti talajok szomszédságában lévő szolonyeces réti talajok, leggyengébbek a kiemelt térszínnek szántóföldi művelésre általában nem, vagy csak feltételeken alkalmas sófelhalmozódásban gazdag taljai. Ez utóbbiaknál az alacsonyabban fekvő szikesekhez képest a talajvíz ingadozásának legkevésbé van szerepe a káros sók talajoldatba való jutásában, a csapadékvizek felületi leöblítő, kilúgzó hatása is ezeken a területeken a legkisebb.

A szikesek felől a mezősségi (csernozjom) talajok felé az átmenetet a vízhatás megszűnése jelenti, vagyis a sztyeppesedés uralomra jutásának a térségben az a feltétele, hogy a kapilláris zóna ne érje el a felszínt. Minél mélyebben van a kapilláris zóna teteje a felszín alatt, a talajfejlődési sorban úgy haladunk a mélyben sós csernozjom talajoktól a típusos mezősségi talajok irányába. Mivel a nehéz mechanikai összetételű agyagok kapilláris vízemelése meghaladhatja akár a 8-10 métert is, ezért belátható, hogy mezősségi típusú talaj egyik-másik mesterséges kunhalom kivételével nem alakulhatott ki. A terület kevés sztyeppesedő talaja (sztyeppesedő réti szolonyec) a leginkább kiemelt térszínnek olyan részein alakult ki, ahol a talajvíz tartósan 10 m körül, vagy az alatt van, esetleg az alapkőzete is agyag helyett inkább vályogos.

Az éghajlat több évtizedes periodikus változása tükröződik a terület talagain is, a csapadékos periódusok a rétiesedést erősítik, hosszú, száraz időszakokban pedig egyre inkább kivirágzik a szik.

A fentiek alapján az ármentesítések után a Dévaványai-síkon kialakult természeti viszonyok között az alacsony térszínnek felől a magasabbak felé haladva *lápos réti*, *réti*, *szolonyeces réti*, *réti szolonyec*, *szoloncsák-szolonyec* és *sztyeppesedő réti szolonyec* a legnagyobb területet elfoglaló zonális talajtípusok. A zonális talajzónák vízállásos helyi

mélyedéseiben, a kiszáradás, bepárlódás során megindul a sófelhalmozódás, az erőteljesebb szoloncsákosodás, a helyi (lokális) szikesedés.¹⁰²

A legnagyobb területet elfoglaló talajváltozatok közül a legmélyebb területeken a *láros réti talajok* a Nagy-Sárrét egykori kiterjedt mocsárvidékének területén találhatók, elsősorban Kertészsziget (Cserepes) térségében. Jellemzőjük, hogy az egykori szervesanyagban gazdag, tőzeges mocsári üledékek gyorsan ásványosodtak, vagy elpusztultak. A lecsapolások után visszamaradt szerves agyagos, iszapos, tőzeges üledék gyorsan kotusodott, ami a növények számára nagy mennyiségű, gyorsan felvehető tápanyagot adott, másik részük a szélerózió, vagy tüzek áldozata lett, és csak kisebb része gyarapítja a talajok mai humuszkészletét. Humuszos rétegük 60 cm körüli vastagságú. A feltalaj legfeljebb 30 cm-ig kotus, meszet általában nem tartalmaz, a jellemző pH-érték 5,6. Az altalaj kb. 60-70 cm-ig vaskiválós agyag, legalul meszes iszapos agyag illetve iszap.

A *régi talajok* (savanyú, kötött agyag- és vályogtalajok) a Hortobágy–Berettyó és a Körösök környéki egykori folyómedrek és mocsárvidékek (Kerektó, Káposztás, Cserepes, Zsombokakol, stb.) területén találhatók. Humuszos rétegük 40-100 cm vastag. A feltalaj agyag, vályogos agyag. A jellemző pH 5,6-6,5 (néhol szikesedésre hajlamos). Az altalajban mindenütt vas- és mészkiválós öntésiszap, helyenként glejes,¹⁰³ vagy szikes agyag van.

A *szolonyeces régi talajok* (művelésre legalkalmasabb szikes talajok) nagyobb területen a régi talajok szomszédságában, azoknál néhány deciméterrel magasabb morfológiai helyzetben találhatók. Humuszos rétegük 60-90 cm vastag. A feltalaj kb. 20-30 cm-ig savanyú, agyagos vályog (a pH 5,6-6,5), 60 cm-ig szikes agyag (meszet nem tartalmaz). Az altalaj kb. 60 cm alatt erősen meszes, szikes agyagos iszap. Legnagyobb foltjai Ecsegfalvától délre és nyugatra helyezkednek el, de a köztes morfológiájú területeken bárhol előfordulhat.

Régi szolonyec talajok (művelésre alkalmas szikes talajok) a régi talajokhoz hasonló, vagy nagyobb területet elfoglaló, köztes morfológiai helyzetű talajok. Humuszos rétegük 40-80 cm vastag. A feltalaj 20-40 cm-ig mésztelen szikes, agyagos vályog, a jellemző pH-értékük 5,5-6,0. Az altalaj 50-60 cm alatt erősen meszes szikes, agyagos iszap.

A *szoloncsák-szolonyec talajok* (művelésre kevésbé alkalmas szikes talajok) a kiemelt térszínek taljai. Legnagyobb foltjai a felső-pleisztocén teraszszigeteken, Dévaványa belterület vonalától É-ra helyezkednek el (Barcé, Kérsziget, Egyházhalma, Atyaszeg,

102 A vízrendezések természeti hatásairól időszakonként megújuló éles szakmai viták lángolnak fel (szikes vita az 1930-as években, kisköréi vízlépcső hatása, Bős-nagymarosi vízlépcső körüli vita, stb.). Az ilyen nagy térségeket érintő, hosszú távú változások felmérése, megítélése igen nehéz, ellentmondásos, gyakran különböző társadalmi csoportok érdekeivel ütköző feladat. A tiszántúli vízrendezések hatásairól sem áll rendelkezésünkre a megfelelő tudományos vizsgálati eredmények összessége, az 1.8. fejezetben vázolt talajföldrajzi törvényszerűségek alapján azonban nem érdektelen áttekinteni Dévaványa környékén végbement fő talajtani változásokat.

Látható, hogy a nagy ármentesítési munkálatok elérték alapvető céljukat, többé-kevésbé megteremtődött az árvízi biztonság és nagy területek szabadultak fel a szántóföldi növénytermesztés számára. Az egykori kiterjedt vízjárta és mocsári részek lettek a környék legjobb régi taljai. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a terület vízmérlege erősen romlott, folyók elzáródtak az árterületüktől és a talajvízszint drasztikusan lesüllyedt. Ezek a hatások az adott éghajlati körülmények közepette a területen erős szikesedést okoztak (mint látható a legerősebbet a legmagasabb térszíneken). Vagyis a lecsapolások által nyert értékes szántókon kialakultak az árutermelő nagybirtokok, másrészt az ármentesítések előtti szárazulatokon a terület törzsköcs gazdálkodói által birtokolt, ill. használt területek nem elhanyagolható része elszikesedett. Ugyanezt a társadalmi csoportot érintette az ősi gazdálkodási formák területeinek összezsugorodása is. Irodalom: BALLENEGGER-FINALY 1963., GYÖRFFY 1922.

103 *Glejesedés* = Vízjárta, vagy pangóvízes térszíneken a kétértékű vasvegyületek fellépése redukció hatására. Az ilyen területek talajvízei a növények számára kedvezőtlenek, mérgezőek. Irodalom: STEFANOVITS et al. 1999.

Bogáros, stb.). Gyenge termőképességük miatt leginkább gyep területek. A humuszos réteg kb. 20-50 cm vastag. A feltalaj 10-20 cm-ig szikes vályog vagy szikes agyag, meszet nem vagy alig tartalmaz. A jellemző pH érték 6,5-8,0. Altalajukban meszes, szikes agyag, vagy szikes iszap települ.

Bátran állítható, hogy Dévaványa környékének nehéz, sós agyagos talajai az ország legnehezebben művelhető talajai közé tartoznak, ha nem éppen azok. Ezek az un. „perc talajok”¹⁰⁴ esős időben szinte meg sem közelíthetők, nemhogy művelni lehetne őket. Ráadásul a nagy sár a szikes részekben nem egyszerűen sár, hanem ott még az agyagszétesés is fellép, vagyis szétkenődő, szerkezet nélküli kolloiddá, tapadó, nyúlós vendégmarasztaló habarékká válik, hogy azután hamar kőkeményre száradjon, hatalmas, szívós hantokká, rögökké álljon össze. Ezáltal a természet kevés alkalmas időt enged a földdel való gondos munka elvégzésére, a módosabb vidékeken megszokottnál feszítettebb munka árán is szerényebb termés betakarítására. A ványaiaknak ezek között az embert próbáló természeti viszonyok között – csakúgy, mint máskor – a XX. sz. első felében, a Nagyatádi-féle földreform idején sem volt más támaszuk, mint saját szorgalmuk. Ez a szorgalom ha genetikailag nem is öröklődik, az évszázadok folyamán többé-kevésbé mindenki vérébe beleivódott és az a vér remélhetőleg az élet új és újabb kihívásai során sem válik vízzé.

¹⁰⁴ *Perc talaj* = A talajművelésre alkalmas optimális időtartam a talaj nehéz szerkezete és ezzel összefüggésben, vízháztartása miatt igen rövid. Irodalom: STEFANOVITS et al. 1999.

IRODALOM

- 10/1975. (TK 56.) OTvH határozat – a Dévaványai Tájvédelmi Körzet létesítéséről.
- 6/1990. (VI. 18.) KöM rendelet – a Dévaványai, a Vértesi Tájvédelmi Körzet, a Balatonkenesei tátorjános Természetvédelmi Terület bővítéséről, valamint Bodrogszegi Várhegy és Szendrőládirét természeti terület védetté nyilvánításáról és természetvédelmi kezelő megnevezéséről.
- 16/1994. (V. 13.) KTM rendelet – a Körös–Maros Vidéki Természetvédelmi Igazgatóság létrehozásáról.
- 3/1997. (I. 8.) KTM rendelet – a Körös–Maros Nemzeti Park létesítéséről.
- 80/2000. (VI. 2.) KE határozat – városi cím adományozásáról.
- 8006/2001. (MK 156.) KöM tájékoztató – a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény erejénél fogva védett szikes tavak jegyzékéről.
- 2/2002. (I. 23.) KöM–FVM együttes rendelet – az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról.
- A PUSZTA. A „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület Évkönyve – Szarvas, 1995. 121 p. – 1997. 306 p. – 1998. 455 p. – 1999. 444 p. – 2000. 249 p. – 2001. 192 p. – 2002. (kiadás alatt).
- ÁNGYÁN József – FÉSŰS István – NÉMETH Tamás – PODMANICZKY László – TAR Ferenc (szerk.), 1998: Magyarország földhasználati zónarendszerének kidolgozása a mezőgazdasági EU-csatlakozási tárgyalások megalapozásához. Alapozó modellvizsgálatok III., – Készült: az FM Agrárkörnyezeti, Erdészeti, Biogazdálkodási és Vadgazdálkodási EU Harmonizációs Munkacsoport megbízása alapján, Gödöllő, 103 p.
- ÁNGYÁN József – FÉSŰS István – PODMANICZKY László – TAR Ferenc – VAJNÁNÉ MADARRASSY Anikó (szerk.), 1999: Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (a környezetkímélő, a természet védelmét és a táj megőrzését szolgáló mezőgazdasági termelési módszerek támogatására). Agrár-környezetgazdálkodási tanulmánykötetek, 1. kötet. – Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest, 174 p.
- ÁNGYÁN József – PODMANICZKY László – SZABÓ Miklós – VAJNÁNÉ MADARRASSY Anikó, 2001: Az Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) rendszere. – Tanulmányok Magyarország és az Európai Unió természetvédelméről, TIB–JEP 13021-98 „EU-training for Nature Conservation Officials”, ELTE-TTK– SZIE-KGI – KöM-TvH – TEMPUS kiadás, Budapest – Gödöllő – Berlin – Madrid – Thessaloniki, 216 p.
- ARANY Sándor, 1964: A digózás történetének szakirodalmi áttekintése. – Agrokémia és Talajtan 13., 3. p.
- BALLENEGGER Róbert – FINÁLY István, 1963: A magyar talajtani kutatás története 1944-ig. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 318 p.
- BARANYAI Ferenc - FEKETE András - KOVÁCS István, 1987: A magyarországi talajtápanyagvizsgálatok eredményei. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 189 p.

- BELÉNYESI, Márta – PODMANICZKY, László – SKUTAI Julianna and GRÓNÁS Viktor, 2001: Introduction the System of Environmentally Sensitive Areas in Hungary Devavanya Plain Pilot Area – IALE European Conference. „Development of European Landscapes”. Stockholm, Sweden, 30 June - 2 July 2001., Tartu, Estonia, 3–6 July 2001.
- BELLON Tibor, 1996: Beklen. A nagykunsági mezővárosok állattartó gazdálkodása a XVIII–XIX. században – Karcag Város Önkormányzata, 415 p.
- BENEDEK Gyula, 1999: Közigazgatási zárványterületek 1526 előtt. – Honismeret, XXVII. 6. sz. 54–57. p.
- BERECZKI Imre, 1980: Dévaványa bel- és külterületének alakulása a XVIII. sz. közepétől. – Kézirat. Dévaványa, 1980. – Az Országos Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtő Pályázat díjnyertes anyaga. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest – EA 20869/I–II.
- BERECZKI Imre, 1993: Hagyományos helynevek Dévaványa belterületén. – Szerzői kiadás, 11 p.
- BÍRÓ Ferenc, 1997: Helynévalkotó vízrajzi köznevek a Körösök völgyében. Magyar Nyelvjárások – A Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Évkönyve XXXIV, Debrecen, 93–114. p.
- BODROGKÖZY György, 1973: A Kis-Sárrét növénytakarója. – IN: Szabó F. (szerk.): Vésztő története. – Vésztő, 47–60. p.
- BORSY Zoltán, 1992: Evolution of the alluvial fans of the Alföld. – IN: Rachocki, A. H. - Church, M. (Eds): Alluvial Fans. A field approach. – John Wiley Sons Ltd. 229–246. p.
- BÜTTNER György, 1996: A magyarországi CORINE Land Cover adatbázis, Workshop: Térinformatika a Regionális Fejlesztésekben, Debrecen, 21–28 p.
- COOKE, H. B. S. – HALL, J. M. – RÓNAI, A., 1979: Paleomagnetic, sedimentary and climatic records from boreholes at Devavanya and Veszto - Hungary. – IN: Acta Geologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Volume 22/1–4. Budapest, 89–109. p.
- CRISICUM. A Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság időszaki kiadványa – Szarvas, 1. köt. 1998. 249 p. – 2. köt. 1999. 254 p. – 3. köt. 2000. 276 p.
- DANKA Klára, 1992: Ecsegpusztai Természetvédelmi Terület. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 438. Kartográfiai Vállalat, Budapest, 16 p.
- Dévaványa nagyközség várossá nyilvánításának kezdeményezése. (Kézirat) – Dévaványa, 1999. 86 p.
- DOMOKOS Györgyné – RAKONCZAY Zoltán, 1986: Az Alföld tájbeosztása az úrfelvételek tükrében. – IN: Alföldi Tanulmányok X. – Békéscsaba, 53–74 p.
- DUDICH Endre – LOKSA Imre, 1987: Állatrendszertan – Tankönyviadó Vállalat, Budapest, (6. kiadás), 707 p., 8 t.
- ÉBÉNYI György – SCHMIDT Eligius Róbert, 1940: Magyarázatok Magyarország geológiai és talajismereti térképeihez, Körösladány. Erläuterungen zu den geologischen und bodenkundlichen karten Ungarns, Körösladány. – Magyar Királyi Földtani Intézet, Budapest, 63 p., 1 t.

- EUROPEAN COMMISSION, 1994: CORINE Land Cover – Technical Guide, Luxemburg, 136 p.
- FARAGÓ Sándor, 1990: Evaluation of the ten-year work at the Dévaványa Conservation Area Bustard Rescue Station. – *Scient. Publ. Forest. Timb. Ind.* 1989/1. – 81–143. p.
- FARAGÓ Sándor, 1983: A tűzokkutatás legújabb eredményei Békés megyében. – IN: Réthy Zsigmond (szerk.): *Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv 5.* Békéscsaba, 113–144. p.
- FARAGÓ Sándor, 1996: Trappenschutz in Ungarn – Theorie und Praxis – Naturschutz und Landschaftspflege in Brandenburg Heft 1/2, 95–98. p.
- FÁY A., 1936: A magyar szikesek növényzete. – Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- FEJÉR László (szerk.), 2001: Vizeink krónikája. A magyar vízgazdálkodás története, időrendben. – Közlekedési és Vízügyi Minisztérium, Budapest.
- GAÁL József (szerk.), 1978: Dévaványa nagyközség története. – Dévaványa, 277 p.
- GODA Péter – KÖTELES Lajos (szerk.), 1984: Körös–Sárréti útikalauz. Békés Megyei Természetvédelmi és Idegenforgalmi Gazdasági Társaság, Kondoros, 419 p., 10 térk.
- GURZÓ Imre, 1986: Békés megye közös gazdasági gabonatermesztésének néhány jellegzetessége. – IN: *Alföldi Tanulmányok X.* – Békéscsaba. 227–256 p.
- GYÖRFFY György, 1987: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, 1-3. köt. Bp. 907, 646, 568 p.
- GYÖRFFY István, 1922: Nagykunsági Krónika. I. kiadás: Karcag – (IV. kiadás: Karcag, 1984. 151 p.)
- HAAN Lajos, 1870–1877: Békés vármegye hajdana I–II. – Pest.
- HAN Ferenc – SCHMIDT ELIGIUS Róbert, 1939: Magyarázatok Magyarország geológiai és talajismereti térképeihez, Dévaványa. Erläuterungen zu den geologischen und bodenkundlichen karten Ungarns, Dévaványa. – Magyar Királyi Földtani Intézet, Budapest, 51 p., 1 térkép.
- HAJDÚ József, 1995: Dévaványa történeti helynevei a kéziratos térképeken. – Kézirat. Székesfehérvár, 1995. 58 p. + melléklet – Az Országos Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtő Pályázat díjnyertes anyaga. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest – EA 26317.
- HAJDÚ József, 1998: Dévaványa címere és pecsétje. Három és fél évszázad a pecséttek tükrében. – *Ványai Helyismereti Füzetek 3.* – Dévaványa, 53 p.
- HERKE Sándor, 1929: A szikes mezők növényzete és a talaj sótartalma. – Kísérleti Közlemények, Budapest.
- HERMAN Ottó, 1901: A madarak hasznáról és káráról. – A Magyar Királyi Földművelésügyi Minister Kiadványai, Budapest, 130 p.
- HÓMAN Bálint – SZEKFÜ Gyula, 1928: Magyar történet. – Budapest.
- HORVÁTH Ferenc, 1993: Towards a mechanical model for the formation of the Pannonian basin. – *Tectonophysics* 226, 333–357. p.

HORVÁTH, Szilvia – MAKRA, László – MIKA, János, 1999: Spatial and temporal variations of the Palmer Drought Severity Index in South-East Hungary. *Acta Universitatis Szegediensis. Pars Climatologica Scientiarum Naturalium*, 32–33, 29–49.

HUSZÁR Mátyás, 1845: A Körösvidékről. Vízrajzi értekezés. Kósa Ferenc (szerk.) – Gyula, 1985. 63. p.

Így lett községünk tsz község. Dévaványa, Füzesgyarmat, Szeghalom, Elek községek egyéni parasztgazdaságainak szocialista nagyüzemi mezőgazdasággá való fejlesztésének módszerei, tapasztalatai. – Magyar Dolgozók Pártja Békésmegyei Végrehajtó Bizottsága, Békécsaba, 1956. 15. p.

KALIVODA Béla, 1997: Egy álom végre megvalósult. Tanulmány a Körös–Maros Nemzeti Parkról. I–II. rész – Jászkunság, 3–4. sz. 169–180. p., 6. sz. 331–346. p.

KALIVODA Béla – WEISZ Zoltán (szerk.), 1997: Körös–Maros Nemzeti Park Dévaványai–Ecsegi puszták. Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság. – Szarvas, 16 p.

KALMÁRNÉ VASS Eszter, 1999: Dévaványai talajok hosszútávú változásainak vizsgálata a főbb talajtulajdonságok alapján. – Kézirat, PhD doktori értekezés. Pannon Agrártudományi Egyetem, Keszthely, 78 p., 7 mell.

KALMÁRNÉ VASS Eszter, 2000: Hidromorf talajok fejlődése a Körös-völgyben. – Szolnoki Tudományos Közlemények IV., Szolnok.

KAPOCSY Judit, 1995: Adatok a tündérfátyol (*Nymphoides peltata*) tiszántúli elterjedéséhez. – IN: A Puszta. A „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület és tagszervezetei. – Szarvas, 39–57. old.

KÁROLYI Zsigmond (szerk.), 1975a: A Közép-Tiszavidék vízügyi múltja I. (895–1846). – Vízügyi történeti füzetek. Szolnok, 114 p.

KÁROLYI Zsigmond (szerk.), 1975b: A Közép-Tiszavidék vízügyi múltja II. (1846–1944). – Vízügyi történeti füzetek. Szolnok, 134 p.

KÓSA László – FILEP Antal, 1975: A magyar nép táji-történeti tagolódása. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 133 p.

KREYBIG Lajos, 1937: A Földtani Intézet talajfelvételi vizsgálatai és térképezési módszere. – Magyar Királyi Földtani Intézet Évkönyve, 3. 148–244. p.

KREYBIG Lajos, 1944: A Tiszántúl. – Magyar Királyi Földtani Intézet, Budapest.

KURPÉ István, 1995: Beziehungen zwischen dem Trappenschutz und der Landwirtschaft im Raum des Landschaftsschutzgebiet Dévaványa. – Naturschutz und Landschaftspflege in Brandenburg Heft 1/2.

LAMBRECHT Kálmán, 1933: Herman Ottó élete (1835–1914). – Magyar Könyvbarátok, Budapest, 264 p.

A Magyar Népköztársaság helységnévtára, 1973. – Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1120 p.

- A Magyar Köztársaság helységnévkönyve, 2001. – Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest.
- MAGYAR Imre – GEARY, D.H. – MÜLLER, Pál, 1999: Paleogeographic evolution of the Late Miocene Lake Pannon in Central Europe. – *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology* 147. 151–167. p.
- PÉCSI Márton (szerk.), 1969.: Magyarország tájföldrajza – II. A tiszai Alföld. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 381. p.
- MARIÁN Miklós, 1973: Vésztő és környéke állatvilága. – IN: Szabó F. (szerk.): Vésztő története. – Vésztő, 61–72. p.
- MAROSI Sándor (szerk.), 1990: Magyarország kistájainak katasztere I–II. – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 276–279. p.
- MARSI István – SÍKHEGYI Ferenc, 1997: Magyarország negyedidőszakban süllyedő és emelkedő területei távérzékelési és földtani adatokból. – „VII. Földfelszíni és Meteorológiai megfigyelések a világűrben” címmel 1997. márc. 13–14. között Budapesten megrendezett szeminárium előadásanyagai, Budapest, 177–184. p.
- A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1897–1900. – I–IV. kötet. Szerkeszti és kiadja az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt.
- MOLNÁR, Béla, 1980: Changes of source areas as reflected by the depression of the Körös Rivers. – *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Min.-Pet.* 24, 339–353.
- N. KISS István, 1960: 16. századi dézsmajegyzékek (Borsod, Heves, Bereg, Bihar és Közép-Szolnok megyék). – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1120 p.
- NÁDOR Annamária – MÜLLER Pál – LANTOS Miklós – THAMÓNÉ BOZSÓ Edit – KERCSMÁR Zsolt – TÓTHNÉ MAKK Ágnes – SÜMEGI Pál – FARKASNÉ BULLA Judit – NAGY Tiborné, 2000: A klímaváltozások és az üledékes ciklusok kapcsolata a Körös-medence negyedidőszaki rétegsoraiban. – *Földtani Közlöny*, 130. 4. 623–645. p.
- NAGY György, 1977: Gyoma és a Körös. – IN: Szabó Ferenc (szerk.): Gyomai Tanulmányok. – Gyoma, 1977. 485–405 p.
- PAP S. – SOREG V. – PAP-HASZNOS I., 1992: Exploration of the Devavanya-Southbasement structure for hydrocarbons - a case history. – *Geophysical Transactions*, vol. 37, no. 2–3, 221–228. p.
- PÉCZELI Gy., 1979: Éghajlattan. – Tankönyvkiadó, Budapest, 336 p.
- PODMANICZKY, László, 2000: Estimating Budgets for the Pilot area of the „Dévaványa”. – *ESA Expert Seminar Bratislava 8/9 December 2000.*
- POGÁCSÁS, Gy. – LAKATOS, L. – UJSZÁSZI, K. – VAKARCS, G. – VÁRKONYI, L. – VÁRNAI, P. – RÉVÉSZ, I., 1988: Seismic facies, electro facies and Neogene sequence chronology of the Pannonian basin. – *Geologica Hungarica, Series Geologica* 31, 175–207. p.
- PRETTENHOFFER Imre, 1969: Hazai szikesek javítása és hasznosítása (Tiszántúli szikesek). – Akadémiai Kiadó, Budapest, 379 p.

- PUKY Miklós, 1998: A Körös–Maros Nemzeti Park kétéltűfaunájának vizsgálata. – IN: A Puszta. A „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület és tagszervezetei. – Szarvas, 10–21. p.
- RAKONCZAY Zoltán (szerk.), 1987: Kiskunságtól a Sárrétig. A Dél-Alföld természeti értékei. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 318 p.
- RAKONCZAY Zoltán (szerk.), 1988: Csévharasztól Bátorligetig. Az Észak-Alföld természeti értékei. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 385 p.
- RÓNAI András, 1980: Az Alföld földtani atlasza. Gyoma. – Magyar Állami Földtani Intézet, Budapest, 12 p., 19 térkép.
- RÓNAI András, 1983: A Körös-medence földtörténete a negyedkorban. – Földtani Közöny 113/1, 1–25, Budapest.
- RÓNAI András, 1985: Az Alföld negyedidőszaki földtana. The Quaternary of the Great Hungarian Plain. – *Geologica Hungarica*, Series Geologica 21, Budapest, 446 p.
- RÓNAI András, 1986: A magyarországi kvarter képződmények kifejlődése és szerkezeti helyzete. – Földtani Közöny 116/1, Budapest, 31–43.
- RÓNAI András – SZEPESHÁZI Kálmán, 1979: Az Alföld földtani atlasza. Karcag. – Magyar Állami Földtani Intézet, Budapest, 14 p., 19 térkép.
- SALLAI Zoltán, 1995: A Hortobágy–Berettyó halai. – IN: A Puszta. A „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület és tagszervezetei. – Szarvas, 58–72. p.
- Soil Survey Staff, 1990: Key the soil taxonomy. – Soil Management Support Services, Blacksburgs, Virginia, Monograph. 19. 422. p.
- SOÓ Rezső, 1964–1980: A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve (*Synopsis systematico-geobotanica florum vegetationisque Hungariae.*) – Budapest, I. köt. 1964. – II. köt. 1966. – III. köt. 1968. – IV. köt. 1970. – V. köt. 1973. köt. – VI. köt. 1980.
- STEFANOVITS Pál – FILEP György – FÜLEKY György, 1999: Talajtan. – Mezőgazda Kiadó, Budapest, 470 p.
- STERBETZ István, 1976: Túzok-génbank Békés megyében. – IN: Réthy Zsigmond (szerk.): Békés Megyei Természetvédelmi Évkönyv 1. – Békéscsaba, 113–127. p.
- STERBETZ István, 1977: Békés megye tájvédelme. – IN: Réthy Zsigmond (szerk.): Békés Megyei Természetvédelmi Évkönyv 2. – Békéscsaba, 9–25. p.
- STERBETZ István, 1983: A fogoly (*Perdix perdix*) génbank adottságai Békés megyében. – IN: Réthy Zsigmond (szerk.): Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv 5. – Békéscsaba, 101–111. p.
- STERBETZ István, 1980: Élő múzeumok. – Natura, Budapest, 169 p.
- SÜMEGHY József, 1944: A Tiszántúl. Magyar Tájak Földtani Leírása VI. – Magyar Királyi Földtani Intézet, 208 p.

- SZABOLCS István (szerk.), 1966: A genetikus üzemi talajtérképezés módszerkönyve. – Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet, Budapest.
- SZENTI Tibor, 1979: A tanya. – Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- SZÉLL Antal, 1995: Fokozottan védett állat és védett növényfajok szaporodó közösségeinek előfordulása a Dévaványai Tájvédelmi Körzet térségében. – IN: A Puszták. A „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület és tagszervezetei. Szarvas, 39-57. old.
- SZILÁGYI Miklós, 1998: Az áradások és a gazdálkodás összefüggése az ármentesítések előtt. – Történelemtanár (8.) Országos Konferenciája. Természet és történelem – Élet a folyók mentén. 1998. október 3–4. Budapest.
- THAMÓNÉ BOZSÓ Edit – KERCSMÁR Zsolt, 2000: A Körös-medence negyedidőszaki beszállítási irányainak változása a képződmények ásványi összetétele és a tektonikai háttéresemények alapján. – Földtani Közlemények 130. 4. 671–671. p.
- THYLL Szilárd, 1996: Vízszennyezés - vízminőség védelem. – Agrártudományi Egyetem, Debrecen.
- TÍMÁR Judit, 1983: Vonzáskörzet vizsgálatok Szarvas és Gyoma térségében. – IN: Alföldi Tanulmányok VII. – Békéscsaba, 233–255 p.
- TÓTH Albert, 1983: Ecsgpuszta természeti értékei. – IN: Réthy Zsigmond (szerk.): Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv 5. – Békéscsaba, 7–31. p.
- TÓTH Albert, 1986: A Körös-Sárrét-Vidéki Nemzeti Park megalapításának koncepciója. Kézirat. – Kisújszállás, 44 p.
- TÓTH József, 1985: A településegységek kutatásának problematikája a közép-békési térség példáján. – IN: Rechnitzer J. (szerk.): Vonzáskörzetek, agglomerációk I–II. – MTA Dunántúli Tudományos Intézete, Budapest, 69–100 p.
- TÓTH Lajos, 1976: Tessedik Sámuel (1742–1820). – Gácser József és Jansik Tamás kiadása, 437 p.
- TÖRÖK Enikő, 2000: Külső-Szolnok vármegye, a Jászság és a Nagykunság Bél Mátyás műveiben és Mikoviny Sámuel térképein. – Levéltári Szemle (50) 1. sz. 3–19 p.
- URBANCSEK János, 1977: Magyarország mélyfúrású kútjainak katasztere. – OVH Vízgazdálkodási Intézet VII., Budapest, 546 p.
- URBANCSEK János, 1981: Magyarország mélyfúrású kútjainak katasztere. – OVH Vízgazdálkodási Intézet X., Budapest, 655 p.
- VÁRALLYAY György – SZÜCS László – MURÁNYI Attila – RAJKAI Kálmán – ZILAHY Péter, 1979: Magyarország termőhelyi adottságait meghatározó talajtani tényezők 1:100.000 méretarányú térképe I. – Agrokémia és Talajtan, 28. 363–384. p.
- Z. NAGY Ferenc, 1965: Ahogy én láttam. – Gondolat Könyvkiadó, Budapest. 445 p.
- ZÓLYOMI Bálint, 1951: Magyarország növénytakarójának fejlődéstörténete az utolsó jégkorszaktól. – Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Osztálya Közleményei, 1.

II. RÉSZ

A TELEPÜLÉS MEZŐGAZDASÁGA

DÉVAVÁNYA MEZŐGAZDASÁGA A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁS UTÁN

Dévaványa a kései feudális korszakban (1695–1848) Heves- és Külső-Szolnok törvényesen egyesített vármegye kötelékébe tartozott. A mezőváros lakossága nagyrészt a jobbágytelkeket birtokló kisknemesekből állt. Természetesen ez bizonyos különállást is biztosított a város számára.

A török uralom alól felszabadult Alföldnek jelentős részét a kincstári javakat kezelő királyi kamara vette a kezébe. Ezen a területen sorra alakultak újjá a vármegyék: 1688-ban Bihar vármegye, 1715-ben Békés vármegye, 1730-ban Csanád vármegye szervezte meg önkormányzatát.

1720-ban kapta meg Békés vármegye nagy részét Harruckern János György,¹ aki jól kihasználva a XVIII. század első felének paraszti vándormozgalmát jelentős telepítéseket hajtott végre birtokán. Noha ez csak a Dévaványát környező Békés megyei települések életét befolyásolta, mégis ösztönzőleg hathatott e mezőváros fejlődésére is. Dévaványa is a kialakuló alföldi tanyás települések közé tartozott, amelyek a török megszállás utáni gyors újranepekedés következményeként képesek voltak behozni lemaradásukat.²

1767. január 3-án kelt Mária Teréziának az a rendelete, amely alapján néhány év alatt országszerte végrehajtották az úrbéri összeírásokat. Dévaványát a második osztályba sorolták, ahol egy jobbágytelekre 28 kat. hold földet számítottak.³

1854-ből származik az a „Táblás kimutatás” című irat,⁴ amely a város határát 1200 négyszögöles holdban számítva 48.000 holdnak (36.000 kat. hold) tüntette fel. Az úrbéres birtok területét kaszálóval együtt mindössze 14 4/8 sessionak⁵ jelezték, amely 40 holdjával 580 holdat tett ki. A törvényben védett úrbéres jobbágytelki állomány tehát a dévaványai határ töredékét képezte csupán. (E kimutatás szerint ekkor hét bolt volt a városban és három céhben összesen 89 iparos működött.)

1 HARRUCKERN János György (Schenkenfeld, 1664. március 25. – Bécs, 1742. április 18.) nagybirtokos. A 18. században egész Békés vármegye életében jelentős szerepet játszott. Részletes életútját Ember Győző írta le, tőle idézzük a pályafutása fontosabb állomásait. Az állami szolgálatot huszonöt évesen – 1689-ben – kezdte az ausztriai számvéviségénél. 1692-től élelmezési biztos a császári főhadbiztosságon. Ezt követően kamarai tanácsos és kamarai biztos az aradi vár építésénél. 1701-től a spanyol örökösödési háború idején Itáliában szolgált, mint élelmezési igazgató és az élelmezésügy helyettes vezetője. 1708-ban Belgiumba vezényelték, ahol a főbiztos távollétében egyedül irányította a hivatalt. 1718-ban megkapta az „ab Harruckern” előnevet, valamint a Szent Római Birodalom lovagja címet. A gyulai uradalmi birtokot zálog címen már 1720-tól használta. A magyarországi honosítási esküt 1722. április 30-án tette le. A magyarországi hadbiztosságnak 1737-ig tagja, a magyar udvari kamarában pedig haláláig tanácsos volt. A török elleni háborúban – 1716 és 1718 között – Savoyai Jenő magyarországi főparancsnok mellett az élelmezési hadbiztosság helyettes vezetője. 1729-ben magyar báróságot kapott. 1732-től Békés vármegye tényleges főispánja volt. – Irodalom: EMBER 1977. 35–36. p.

2 SZABÓ F. 1974. – 115. p.

3 ACSÁDY 1948. – 296 p. ; BENEDEK-HAJDÚ 2002. – 192–196. p.

4 Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény, Dévaványa – 1. doboz, 241. sz. A táblázat része a szeghalmi járási szolgabíró 1854. május 30-án kelt „931/854” számú rendeletére készült kimutatásoknak.

5 *Sessio* = Latin szó, magyar megfelelője: ülés. Többféle szókapcsolatban, így egymástól eltérő jelentésben használták a feudális korban. 1./ Intézmények, testületek üléseire vonatkozott, pl. országgyűlés esetében: országos ülés = sessio regularis. – 2./ Jobbágytelekkel azonos értelemben, amelyen tí. a jobbágy „ült”. Jelen esetben éppen erről van szó a szövegben. De használták a nemesi telek esetében is a sessio nevet. – Irodalom: BÁN 1980. – 815. p.

A 48.000 holdnyi területből mintegy 5 ezer hold remanenciális,⁶ 10 ezer hold pedig cenzuális⁷ vagy taxális birtok volt, amely „örök üdöktől fogva a' lakosság kezébe van” mint szántó és kaszáló. A földbirtokosok majorsági földje mintegy 8 ezer holdat tett ki. Közlegelő 12 ezer hold, közös nádas mintegy 14.420 hold volt. A közigazgatásilag Dévaványához csatolt puszták területe a kimutatás szerint: Csudabala 12 ezer hold, Ecseg 30 ezer hold, Gabonás 6 ezer hold.⁸

Bereczki Imre gyűjteményében található a város 1856. május 28-án készített kimutatása,⁹ amelyet készítője „Adatok” címmel látott el (3. számú táblázat). Ebben 34 olyan birtokos neve szerepel, akiknek birtokai Dévaványa közigazgatási határán belül feküdtek. Feltehetően nem volt véletlen a birtokosok névsorának a sorrendje, úgy véljük, hogy az összeírásnál a legnagyobb birtokoktól kezdve haladtak az egyre kisebb birtokok felé egészen a 100 holdas nagyságig. Eszerint a két legnagyobb birtokos saját kezelésében tartotta birtokát, azaz maga gazdálkodott. Ugyancsak saját kezelésében, illetőleg gazdatiszt alkalmazásával kezelte birtokát báró Baldácsy Antal, Ocskay Ignác és a Wodiáner örökösök is. 18 birtokos – a birtokosok 53%-a! – haszonbérbe adta birtokát. A haszonbérlet egyharmada lakott Dévaványán. A 34 földbirtokos közül mindössze Grósz Rozália, Kormosné Borbély Mária és Horti Kovács István lakott helyben (9%). A három gazdatiszt közül is egy gyomai lakos volt.

A jobbágyfelszabadítás után az első alapos, adataiban pontos és hiteles okirat az 1859. október 18-án kelt „Örök urbéri-egység”.¹⁰ Ebben az okiratban megállapították, hogy a dévaványai határ 45.391 $\frac{9}{100}$ 1200 négyszögöles holdat (34.043 kat. hold 508 n. öl) tesz ki. Ebből 19.041 $\frac{55}{100}$ 1200 négyszögöles holdat (14.280 kat. hold 660 n. ölet) használt a mezőváros lakossága. Kitűnik az okiratról, hogy egy jobbágytelek 40 holdat (30 kat. hold) tett ki és ehhez még legelőilletményként 24 hold (18 kat. hold) és nádasrétbeli illetményként 8 hold (6 kat. hold) járult. Így egy jobbágytelek Dévaványán összesen 72 holdat (54 kat. holdat) tett ki a XIX. század közepén.

6 *Maradványföldek (remanenciális földek):* A Mária Terézia-féle úrbérrendezéskor keletkezett, a jobbágyok állományából az allódiумokéba került földterületek. Valójában a jobbágyok élte őket, de az urbéri tabellákba majorsági tartozékként vették fel azért, mert az urbéreszek, illetve a földesúri emberek tévesen diktálták be ezt az országosan mintegy 10-12%-nyi telekhányadot. Tették ezt többnyire szándékosan – az egyik a nagyobb adótól félve, a másik a földszerzés érdekében –, de olykor a területmértékek, a telekkiterjedés ismeretének bizonytalansága miatt. Tágabb értelemben a remanencia a csak már az úrbérrendezést követő évtizedekben művelés alá fogott legelőket, bozótosokat is felölelte. Az 1780-as évektől a telkiföldek pontos mérnöki felmérésével fény derült a maradványföldek egy részére, és ezeket az urbéri rendelet szerint új jobbágytelekké kellett alakítani. Erre sok helyen sor is került, a remanencia továbbra is eltagadott része azonban nem lett jogilag urbéres föld. Allódiális területnek számított akkor is, ha a parasztok pénzzolgáltatás (cenzus) ellenében ún. cenzuális földként, illetve majorsági zselléreknek juttatott parcellaként művelték. Végül kerülhettek valóban majorsági önkezelésbe, főként a francia háborúk konjunktúrális hullámától kezdődően. – A maradványföldek különös jelentőséget nyertek a jobbágyfelszabadításkor, amely a felszabadítandó jobbágytelek és az allódiум határvonalának megvonásakor a Mária Terézia-féle rendeletet vette alapul. Az 1848-as törvénykönyv nem szólt külön a remanenciáról, szeptemberben javaslatba került, 1849. április 19-én rendeletbe jött a paraszti kézen maradt maradványföldök állami megváltással történő felszabadítása. Ezen 1,4 millió katasztrális hold föld megváltásának terhé az 1853-as urbéri pátens azonban teljesen a parasztságra hárította. A ténylegesen allódiizált remanencia persze földesúri kézen maradt. – Irodalom: BÀN 1980. – 587-588. p.

7 *Cenzuális föld; cenzualista, cenzualista jobbágy:* 1.) A feudális földjádék formái közül a robotot és a termékszolgáltatást is pénzzel megváltó, csak cenzussal, illetve taxával adózó jobbágy, különösen az örökös jobbágyok korában. A cenzualista jobbágyok jórészt azonosak voltak a taksás jobbágyokkal. – 2.) Hasonlóképpen nevezték az urbéres telekkel nem rendelkező majorsági jobbágyoknak a földhasználatért pénzzel fizető csoportját. – Irodalom: BÀN 1984. – I. kötet 67. p. – 3.) Cenzuális földnek a csak pénzzel adózó jobbágyok, zsellérek kezelésében lévő földet nevezzük.

8 Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény, Dévaványa. – A táblázat része a szeghalmi járási szolgabíró 1854. május 30-án kelt 931/854. sz. rendeletére készült kimutatásoknak.

9 Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény, Dévaványa – „D. Ványa Város Főszolgabírájától. 33. Präs./856.” A táblázat a szeghalmi járási szolgabíró 1856. április 15-én kelt „160. Präs” számú rendeletére készült kimutatás. „Adatok” című irat.

10 Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény, Dévaványa. – 24x38 cm nagyságú, 13 oldal terjedelmű, összefűzött lapokból álló nyomtatott irat.

1848-ban „86 gazda kezén” 15 1/2 úrbéri telket találtak – 1.116 hold (837 kat. hold) – akik ezen felül még 4.107 holdat (3.080 kat. hold 400 n. öl) használtak, összesen 5.223 holdat (3.917 kat. hold 400 n. öl) használt mindössze 86 gazda, ami 61 holdas (45 kat. hold 1.200 n. öl) átlagnak felelt meg.

Az úrbéri egyezség a városban 843 zsellérházat tüntet fel.

Báró Baldácsy Antal és gróf Esterházy Antal birtokrészén 54 úrbéri telekre kiterjedő remanenciális földet találtak. Kiderül az okiratból az is, hogy a dévaványai jobbágyság az 54 jobbágytelekre kirótt bért sokallták, ezért 1821-ben pert indítottak báró Baldácsy Antal és gróf Esterházy Antal ellen. Ugyancsak pert indított a földesurak ellen a város többi lakosa is, akik az említett birtokosok földjéből béreltek – közöttük nemeseket is találunk – és a haszonbér összegét találták magasnak. Az utóbbiak 4.940 hold (3.705 kat. hold) földet béreltek a két földesúrtól. Ezeket a földeket 1848-ig mint a földesurak szabad rendelkezése alá tartozó remanenciális földeket tartották nyilván. Ugyanakkor voltak a községben több urasági birtok területén olyan úrbéri telkes jobbágyság, akik az úrbériségen felül szintén használtak maradványföldeket, és ezekre szerződéssel is rendelkeztek. Ez alól kivételnek számított Petrovay László és Orczy Antal birtoka.

Dévaványa lakossága hosszú és reménytelennek látszó pereskedést kezdett a maradványföldek megszerzése érdekében. Ugyanis báró Baldácsy Antal, gróf Esterházy Antal, gróf Szapáry József, Otskay Ignác, Freizeizen József, Halasy Márton örökösei, id. Halasy József csódtömege, Halasy Ferenc, Orczy Antal és Petrovay László tulajdonában lévő birtokokon is voltak maradványföldek. Ezek használatát az ideiglenes és változó tartalmú szerződések bizonyították is. A legtöbb szerződést 1848 előtt kötötték és tartották érvényben, azonban néhány szerződést 1849 után is megújítottak.

A szerződések alapján a következőket lehetett megállapítani:

- 1./ a csak dévaványaiak által használt földek kétségtelenül az illető földesúr majorasági földtulajdonai;
- 2./ a lakosság azt állítja, hogy ezeket a földeket ők már emberemlékezet óta használják;
- 3./ e földek a község lakosai között szabad adásvétel alatt álltak;
- 4./ a földre vonatkozó szerződések csak úrbért pótló szerződések, a földek ennek következtében úrbéres földek;
- 5./ mint úrbéres földek az 1848. április 11-i törvények értelmében a felszabadított jobbágyság tulajdonává váltak, tehát azokért bért fizetniük a használóknak nem kellett.

A bérlőket báró Baldácsy és gróf Szapáry bepereltette, a bírói ítélet a bérlőket elmarasztalta és az elmaradt haszonbér összegét végrehajtás útján be is szedte az uradalom. Ugyancsak pert indított a bérlők ellen Halasy József, Halasy Márton, Petrovay László és Freizeizen István is. Ők azonban békésen megegyezve új szerződéseket kötöttek.

A báró Baldácsy Antal birtokából bérlők viszont újból megtagadták a bérleti díj fizetését, úgyhogy a tulajdonos a haszonbéres földek visszaadását kérve, őket is perelte. A szeghalmi járásbíró és a főtörvényszék által hozott ítéleteket is megfellebbezték a bérlők, míg végül a legfőbb törvényszék az 1853. évi úrbéri pátens 49. §-a alapján a per végleges eldöntését az úrbéri törvényszék elé utalta, míg az elmaradt tartozások behajtását a megyei hatóságokra bízta.

A fenti döntés értelmében 1854-ben a földbirtokosok a megyei hatóságokhoz fordultak és hosszas pereskedés után a megyei bíróság négy évi haszonbér megfizetésére kötelezte a bérlőket, amely szerint az 1857. év végéig egyenlítették ki tartozásukat. 1860-ban Dévaványa összes lakosságának haszonbér tartozása hozzávetőlegesen mintegy 60.000 pengőforintot tett ki. Ezenkívül még több százezer kéve náddal is tartoztak az uradalomnak. Az 1860. év végéig ebből 30.000 pengőforintot kellett volna kiegyenlíteniük. Mivel ez nem történt meg, következett volna a bíróilag lefoglalt javak elárverezése. Ettől a földesurak eltekintettek, mert az örök úrbéri egyezség megkötésétől várták a haszonbérlok fizetési szándékának megváltozását.

Békésy Károly cs. kir. szolgabíró, ifj. Paraszka János cs. kir. szolgabíró és Eördögh Frigyes Dévaványa közönségének ügyvédje előtt a következő megállapodást kötötték:

I./ Az összes dévaványai lakosság részére a város területéből az úrbéri telkek, szántó, kaszáló és legelőbeli illetmények részére, a zsellérek legelő-illetményének, az egyházak, a lelkészek, a jegyzők, a rektor, a kántorok, a tanítók, a harangozók földjei, és az illetők törvényszerű legelő-illetményének, a város földjeinek (vályog gödrök, utcák, utak, dűlőutak és hasznavehetetlen térségek) részére a földbirtokosok minden váltság nélkül 1200 n. öles osztályozatlan holdakban adtak *18.000 hold – n. ölet.*

A lakosság részére adott 18.000 holdba a helység területén lévő majorsági uradalmi telkeket nem számították bele, ennek pótlására adtak további *12 hold 121 n. ölet.*

II./ Halasy Kázmér földbirtokán lévő szélmalom tíz holdat foglalt el. Ennek pótlására adtak *10 hold – n. ölet.*

III./ A négy línea részen lévő nemesek birtokában hagytak 76 hold 1.056 n. ölet, amelyet minden járulék és váltság nélkül adtak: *76 hold 1.056 n. öl.*

IV./ A Szederkert nevű szabad szőlő területét minden járulék és váltság nélkül adták ki, *90 hold 1.044 n. ölet.*

V./ Szintén kiadták a tókerti és a bánomkerti dézsmás szőlők területét holdanként 25 pengőforint váltság mellett, amely 2.946 pft-r 45 krt tett ki: *117 hold 876 n. öl.*

VI./ A földesurak kiadtak még 100 holdat arra célra, hogy Eördögh Frigyest, a község ügyvédjét öt évi munkája fejében természetben kielégíthessék: *100 hold – n. öl.*

VII./ A földesurak kiadtak még 200 holdat Andrásy János pesti ügyvéd fizetésére is: *200 hold – n. öl.*

Összesen kiadásra került 18.607 hold 697 n. öl amely megfelel *13.955 kat. hold 1.097 n. ölnek.*

VIII. A fent megjelölt területet a következő határok között adták ki: a választóvonal a Szeghalomhoz tartozó Szigeti érben lévő határszálon indult és innen egyenes vonalban vezetett a hátsó földön lévő református temető külső sarkáig. Innen a katolikus temető külső sarkáig húzódott. Ettől a helytől vezetett a Pocskert külső sarkáig, és ennek vonalán egészen az idős Halasy József, illetve Varga földjéig elkészített töltésen megy végig. Itt megtörve Varga épületeinek a város felé eső oldalán húzódik a gyomai országútig. Itt ismét megtörik és a gyomai országút jobb oldali vonalán halad kifelé egészen az uraságok által eladott 500 hold földnek külső sarka irányáig. Ezen a helyen ismét megtörik, visszafordul, és halad az 500 hold innenső oldalán egész az 500 hold innenső sarkáig. Itt ismét megtörve halad a gyomai határig, amelyet elérve mindenütt a gyomai határvonalon halad. Ennek végeztével a balai határt is érintve halad a gabonási és kérszigeti határvonalon.

A másik oldalon pedig a kiindulási választó vonalnál kezdve mindenütt halad a Nádasréten a szeghalmi határvonalon, majd a kérszigeti határvonalon is mindaddig folytatódik, míg a kihasítani kívánt földmennyiség ki nem telik. Ennek kivételével pedig a kérszigeti határtól Réhelyen, Kétérközön, Fudéron és Nádasréten keresztül a szeghalmi határig egy a Pocskerttel párhuzamosan vonandó választóvonallal zárták be.

A 45.391 hold 108 n. ölből (34.043 kat. hold 508 n. ölből) álló dévaványai határból a 18.607 hold 697 n. ö (13.955 kat. hold 1097 n. ö) – ami 41%-ot tett ki – kiadása után fennmaradó 26.783 hold 611 n. ö (20.087 kat. hold 1.011 n. ö) földmennyiség a földesurak kizárólagos használatában maradt meg. Ez a mezőváros földterületének 59%-a volt.

IX./ A most kijelölt területen maradó épületeket a volt tulajdonosok 1860 augusztusáig lebonthatják és elvihetik.

X./ A tagosítási munkák költségét a földesurak viselték, de szekeres és gyalog nap-számosokat a lakosság volt köteles biztosítani.

XI./ Több birtokon lehetett szárazmalmot találni. Ezeknek tulajdonosai eddig az uradalmi malomjog használatáért bizonyos taxát voltak kötelesek fizetni. Az új törvény úgy rendelkezett, hogy minden hat forint taxa után 100 forint váltsági tőkeösszeg lefizetése mellett a malmokat megválthatták. Amennyiben nem váltották meg, a taxaszedési kötelezettség továbbra is fennállt.

XII./ Rendezte az egyezés a készpénz és a nád fejében fennálló 62.519 pengőforint 19 ³/₄ krajcár adósság megfizetésének módját is. Ezt 1864. szeptember 29-ig 5%-os kamat mellett kellett megfizetni. (Az évi 5% kamat 3.126 pfrt-ot tett ki!)

XIII./ Végül arról is döntöttek, hogy a bérlőknek 1860. szeptember 29-ig kell használatukba adni a földeket. A zsellérek részére kiosztásra kerülő legelőt is eddig kell átadni. Ennek haszonbérleti díja évenként 2 új forint volt és a terület évi adóját is kötelesek voltak fizetni.

A fenti 13 pont képezte a földesurak és a haszonbérlők közötti megállapodást. Az esetleges további vitás kérdések eldöntésére a cs. kir. úrbéri törvényszéket kérik fel.

Dévaványa lakossága ezt követően a földesurak által átadott 18.607 hold 697 n. ölnyi (13.955 kat. hold 1.097 n. ö) terület egymás közötti felosztásáról döntött az alábbiak szerint:

1./ Almássy János uradalmi ügyvédnek a Szederkerttől a Szélmalomig terjedő részen kiadtak 200 hold – n. ölet.

2./ Kiadták saját ügyvédüknek, Eördögh Frigyesnek az 1./ pont alatt kihasított föld folytatásaként 100 hold – n. ölet.

3./ A négy línea részen lévő nemesi földeket réttel együtt kiadták azon a helyen, ahol azt akkor is használták, 76 hold 1.056 n. ö.

4./ Kiadták a Szederkert, Tókert és Bánomkert elnevezésű szőlőket, összesen 208 hold 720 n. ölet.

5./ Kiadták a helység belterületét, az abban foglalt majorsági és egyéb beltelkeket az utcákkal együtt, 538 hold 780 n. ölet.

6./ Kiadták a református és katolikus egyházak földjét minden járulék nélkül, mégpedig a református egyházét ott, ahol az akkor is létezett, egy kissé rendezettebb formában, 196 hold 720 n. ölet.

7./ Kiadták a református és katolikus harangozók földjét minden járulék nélkül, 34 hold 1.044 n. ölet.

8./ Kiadták a katolikus lelkész földjét osztályozatlan holdakban, *192 hold 492 n. öl.* Ez osztályozott holdakban 180 holdat jelentett, ami 4 és fél jobbágyteleknek felelt meg. Egy telek után 24 hold legelőt számítva esik *108 hold – n. öl.* Minden telek után 8 hold nádasrétet számítva *36 hold – n. öl.*

Összesen: *336 hold 492 n. öl.*

9./ A katolikus kántor földje osztályozatlan holdakban, hozzá a legelő és nádasrét-beli illetménye *125 hold 972 n. öl.*

10./ A református lelkész illetménye osztályozatlan holdban *85 hold 936 n. öl.* Ez 76 osztályozott holdat vagyis $1\frac{9}{10}$ telket tesz ki és ennek legelőbeli illetménye *45 hold 720 n. öl,* nádasrét illetménye *15 hold 360 n. öl.*

Összesen: *146 hold 816 n. öl.*

11./ A református rektor földje legelővel és nádasrét illetménnyel együtt *37 hold 1.044 n. öl.*

12./ A református tanítók földjei legelővel és nádasréttel együtt *58 hold 768 n. öl.*

13./ A két jegyző részére adtak összesen egy telket járulékaival *72 hold – n. öl.*

A fent felsorolt földeket a város Fűzfás tanyájától kezdve a Szederkert háta mögötti földekből adták ki.

14./ A 15 és fél úrbéri telkeket illetően a lakosság között olyan egyezség történt, hogy ezeket a telkeket a lakosság részére az uraságok által eladott 500 kat. hold föld között fekvő úrbéri területen fogják kiosztani az illető úrbérések részére. Akiknek itt nem jutott, az a Nádösvényben és Barcéban kapta meg azt. Ez a 15 és fél telek szántóban és kaszálóban *620 hold – n. öl,* ennek legelőilletménye *372 hold – n. öl,* nádasrétilletménye *124 hold – n. öl.*

Összesen: *1.116 hold – n. öl.*

15./ A földesurak 843 zsellérház után kaptak kárpótlást. Ezek legelőilletménye a jogszabály szerint minden 8 zsellérház után egy telki illetmény, vagyis minden ház után három holdat számítva ez osztályozatlan holdakban kitett *2.529 hold – n. öl.*

A 843 zsellérház nádasrétbeli illetménye (minden nyolc zsellérház után egy telki illetmény, azaz minden házra egy holdat számítva) osztályozatlan holdban *843 hold – n. öl.*

Összesen: *3.372 hold – n. öl.*

A zsellérek részére kiosztott legelőt a városhoz legközelebb fekvő közlegelőből osztották ki, és az összes zsellérnek együtt mérték ki egy tagban. Azzal a megjegyzéssel fogalmazták meg az egyezséget, hogy amennyiben bebizonyosodna, hogy a 843 zsellérnél több ilyen jogállású lakosa van a városnak, ezek illetményét a földesuraktól nyert 18.000 holdból kell kiadni.

16./ A város földjei fejében az államkölcsön fedezésére eladott háztelkekben már kiadtak 120 hold – n. ölet.

17./ Vásártérnek és téglavetőnek a város földjéből kimértek 30 hold – n. ölet.

18./ A városnak adtak 100 hold – n. ölet.

19./ Vályoggödörnek adtak 40 hold – n. ölet.

20./ Temetőnek adtak 39 hold – n. ölet.

21./ Halasy Kázmér szélmalmai telke fejében hagytak 10 hold – n. ölet.

Összesen: 6.960 hold 12 n. öl, azaz 5.220 kat. hold 12 n. öl.

A földesurak adtak 18.607 hold 697 n. ölet azaz 13.955 kat. hold 1.097 n. ölet.

Ebből osztottak ki 6.960 hold 12 n. öl, azaz 5.220 kat. hold 12 n. öl.

Mardadt 11.647 hold 685 n. öl, azaz 8.735 kat. hold 1085 n. öl.

Megegyeztek abban, hogy a megmaradt remanenciális és censuális nevezet alatt ismeretes földeket a dévaványai lakosok között birtokarányosan osztják ki. Egyezség született abban is, hogy a nádasrétből történő foglalásokról mindenki lemond, ezt nem tekintik birtoknak. Csak azokat tekintették törvényes birtoknak, amely után a földesúrnak haszonbért fizettek.

Megállapodtak abban, hogy a remanenciális és censuális földek birtokosai a kapott földet három részre osztják. Egy részét a kapás vetemény termeltetésére alkalmas földek alkották, a többi szántóföld képezte a második részt, a harmadik részt pedig a nádasrétek alkották. Ennek a felosztásnak az volt a célja, hogy mindenkinek egyenlő arányban jusson a háromféle minőségű földből. Azoknak, akik a földet egy tagban kívánták kiméretni, csak az osztályozásnak megfelelő arányban tehették azt. A maradványföldekkel rendelkezők azzal egy tagban vehették ki a járandóságaikat.

A „Örök úrbéri-egység”-et 1859. október 18-án Dévaványán a következők írták alá:

I. Választott képviselők 32 fő,

II. Közlakosok 596 fő,

III. Az egyházak tekintetében:

a./ Református egyház részéről 6 fő,

b./ Katolikus egyház részéről 5 fő.

IV. A négy línea részen lévő nemesek részéről 4 fő.

V. A város részéről 6 fő.

Összesen 649 fő.

A 649 fő aláírása után 1859. október 24-én hitelesítették az egyezséget Békéssy Károly és ifj. Paraszka János szolgabírók. 1859. november 4-én Pesten záradékkal látták el és aláírták a földbirtokosok is. Még ugyanezen a napon 131. ügyirat szám alatt Pesten Lenhossék György cs. kir. közjegyző is hitelesítette a dokumentumot, amit Heves községben 1859. december 19-én Doboczky Ignác is aláírt. Az ő aláírását ugyanezen a napon egy Ragály nevű hivatalnok hitelesítette a hevesi szolgabírói hivatalban. Ugyancsak aláírta Egerben 1859. december 22-én Halasy Béla, mint néhai Halasy József csőd-alatti vagyonának örököse. Az ő aláírását T.Msz.33. szám alatt hitelesítette 1859. december 22-én Telbisz Ede cs. kir. közjegyző.

Az „Örök úrbéri-egység” másolatát kiadta és hitelesítette Gyulán, 1860. január 8-án Reithoffer Lajos cs. kir. úrbéri törvényszéki tiszt.

Végül a következő záradékkal látták el: „45. sz. Jelen urbéri egyesség az 1853. mártius 2-án kelt birtokrendezési cs. nyíltparancs¹¹ 34. §. értelmében helybenhagyatik és megerősítetik. Cs. kir. urbéri főtörvényszék. Nagyvárad, január 24-én 1860. »Károly«, Csanády György tanács titkár.” (*Lásd a mellékletet!*)

Az 1850-es években végrehajtott kataszteri felmérés eredményeiről szóló abszolút és viszonyszámokat tartalmazó kimutatás a következő statisztika, amely szintén figyelemreméltó adatsort közöl a XIX. század közepéről,¹² 1865-ben jelent meg. A táblázatban az összehasonlíthatóság érdekében közöltük a környező mezővárosok hasonló adatait is (5. számú táblázat).

1./ A határnagyság tekintetében Dévaványa középen helyezkedik el a maga 64 ezer kat. holdas területével.¹³

2./ A művelési ágak összehasonlítása során az is kitűnik, hogy Dévaványa a legkevesebb szántófölddel rendelkezik. Ebben a vonatkozásban Karcaghoz hasonlít a legjobban. A művelési ágak ilyen nagyarányú hasonlósága igazolja azt a tényt, hogy Dévaványa végeredményben – mint tájegységhez – a Nagykunsághoz tartozik.

3./ Nem minden alap nélkül tért ki az 1859. évi urbéri egyezés arra, hogy a nádasréteket külön megemlítették, hiszen a többi város arányát messze meghaladja a majd 34,5%-os arányával. Ekkora területen valóban könnyen learathattak telente több százezer kéve nádat.

4./ A mezőváros legelőterülete is igen jelentős szerepet játszott a mezőgazdasági termelés folyamatában. Erre az etnográfiai összefoglalások is utalnak, amikor a hosszú, kétkezi kaszát, mint a magyar rétgazdálkodás egyik legfontosabb vágóeszközét, az évszázadok óta rétgazdálkodást is folytató dévaványaiak példáján keresztül mutatják be. Ugyanakkor a szálastakarmány szállítása közben alkalmazott munkafogásokat is dévaványai példák nyomán ismertették.¹⁴

5./ Az öt mezőváros közül Dévaványának volt a legalacsonyabb kat. holdankénti átlagban a kataszteri tiszta jövedelme. Ez a művelési ágak összetétele alapján természetesnek is tűnik. Ebben az esetben is nagy a hasonlóság Dévaványa és Karcag között.

6./ Minden bizonnyal sok szubjektív tényező is közrejátszhatott abban, hogy az öt város közül Dévaványán a legalacsonyabb a hasznavehetetlen terület aránya, mindössze 2,58%. A gyenge minőségű terület ránevelte a város lakosságát az okszerű gazdálkodásra.

A rentábilis gazdálkodásra szüksége is volt a mezőváros lakosságának, hiszen egy korabeli tudósítás így ír erről: „Dévaványa, február 17. 1859. – Jelen időben, midőn összetett vállakkal kellene iparkodnunk azon, hogy a magyar nemzet és a nép anyagi

11 Az úgynevezett „urbéri pátens”-ről van szó. – A pátens ebben a korban a végrehajtó hatalom nyílt parancsát jelenti, amely a törvényerejű rendelet szerepét töltötte be.

12 Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjөvedelme. Hivatalos adatok szerint a Nagyméltóságú Magyar királyi Helytartótanács rendeletéből kimutatva. Budán, 1865. – Gyoma a 64-65., Dévaványa és Mezőtúr a 144-145., Túrkeve és Karcag az 538-539. oldalon található.

13 A 64.000 kat. hold magában foglalja Csudabala 9.500 kat. holdat meghaladó területét is. Csudabalát évszázadon át a ványaiak bérelték, de mint Békés megyei pusztát többnyire Gyoma közigazgatási területéhez sorolták. A XIX. sz. második felében – amikor Dévaványa Békés-Csanád vármegye kebelébe tartozott – viszont Csudabala a dévaványai határ szerves részét képezte. Más időszakokból származó statisztikákban – ahol Csudabalát nem számítják ide – Dévaványa területe kb. 54.500 kat. holdat tesz ki.

14 PALÁDI-KOVÁCS, 2001. – 257. és 953. p.

jóllelte s *gazdászati viszonyai* jobb lábra állíttatnának, s midőn mindenfelől a hangok s oktatások érkeznek, melyek kisebb birtokosok s gazdák gazdasági kifejlésére s a birtokviszonyok tisztába hozatala, tagosítások s rendezésekre szólanak, – lehetetlen szomorodott szívvel el nem fordulni Ványa községe népétől s annak *gazdálkodási modorától*. E mezőváros, mely Békésmegyében fekszik, 8000 lakossal bír s *határának területe 45.000 holdra megy*, oly fokozaton áll, melyen aligha állhat honunkban egy is, de nem jót, hanem a rosszat értve. A lakosságnak kezén lévő földek, nádas és közlegelőn kívül, 18.000 holdat tesznek ki, melyből a volt úrbéres telkek száma csak 16, – a többi részben remanentialis, s nagyobbára szerződésre bírt censualis nevezet alatt álló földek, melyekért régebbi időkben is holdankint bizonyos összeget fizettek bár, – de a birtokjog felett pereltek is a földesurakat.

Az újabb kori események után több roszgondolkodású egyén izgatásaira a szokott censust megtagadva, azt 1848 óta fizetni elmulasztották; s nemcsak a birtokjog tisztába hozása, de a taxa-fizetés húzáshalasztására mindeneket elkövettek, míg végre a magas kormány által kimondott törvények alapján a birtokosság azt per útján hajtatta be, mely tartozások 10 év alatt mintegy 60.000 pfrtra szaporodván, most midőn executio a nyakukon, – némelyeknek a vagyona alig ér annyit, mint amennyi a tartozása.

Mind a birtokosok tisztába hozatala, mind a terhek lerovása végett tétettek erélyes intézkedés mellett egyezkedési kísérletek, de mi lett az eredmény? Midőn a birtokos urak és a nép kölcsönösen csaknem megegyeztek, akadtak újra próféták, kik neveltségig menő ámtításokkal, értetlen látásaikkal mindent lerontottak. – Akadtak olyanok, kik a zavarosban halászni szeretvén, s minthogy részökre e birtokbitangság, mely nálunk uralg, sokkal haszonhajtóbb, kezefogva az előbbiekkal, a jóhiszemű népet tévútra vezették, miért is az egyezés megtört. Pedig csak ily módon lehetett volna a számtalan tagú birtokot rendbe hozni s az adósságot is szép szerivel leróvni.

Igen, olvasóim! vannak egyének, kik mint mótely uralganak a nép közt, s nem kell a szegény népnek egyéb, mint ilyen ihletű próféták, – a malmok alatt jó dolgokat recitálnak, igen természetes, hogy a szegény ember inkább a jót hajlandó elhinni és fogadni, mint a rosszat.

Hazám ily sorban levő népei! ne engedjétek magatokat tévútra vezetni, világosodjatok meg egyszer, mert eljön a bánat órája, de már késő leend. Tartsátok szem előtt azon régi közmondást: »jobb egy sovány egyezés egy kövér pernél«.

Igen csodálkozom pedig azon, hogy községünkben néhány ilyes egyén valóságos bódultságát, azok is kik ismerik, nem tesznek lépést bujtogatásaik meggátlására, s nem bírnak ellenökben annyi hatálylyal, hogy 10–12 egyén végett az egész községet legszomorúbb sorsra juttatni ne engednék. – Nem volna itt misem óhajtottabb, mint az úrbéri bíróság által az ügy mielőbbi befejezése, mert e birtok-bizonytalanság, a hátralékban levő s naponkint szaporodó terhek csak anyagi veszedelmét s elpusztulását okozzák a népnek, – ebben pedig itt 8000 lélekre menő magyar községnek.”¹⁵

Ezzel a cikkel áll összhangban Dévaványa előjáróságának 1863. október 24-én kelt könyörgő levele, amelyet a Cs. Kir. Pénzügyigazgatóságnak írtak Budára a következőképpen: „Nagyméltóságú Cs. K. Országos Pénzügyigazgatóság! Déva Ványa adóközség

15 FALUSI GAZDA, III. évfolyam (1859.) 8. szám 76. p. – február 22. – F. E. álnév alatt „Vidéki közlemény” címmel közölt írás. [OSZK: H 2.521.] (Kiemelések töltm. – T. G.)

– a mellett hogy a jelen inséges év csapásainak teljes mértékében részesült – egyéb rendkívüli terheknek nyommasztó súlyát is hordozni kénytelen, anyira hogy ha ezen inséges állapotból valamely adóköztség a magas kormány irányában adóleengedésre, vagy az adóbehajtásnál kiméletes eljárásra igényt formálhat, e tekintetben D:Ványa-adóköztség – fájdalom! – jogosan állhat a kérelmezők első sorában. Erre jogosítják kizárólag sajátos helyi körülményei a menyiben a közelebbi múlt két év folytán csaknem szakadatlanul dühöngött marhavész D:Ványán a hajdan téres legelőkkal gazdag nádasokkal birt és azokon kitűnő faj-marhát tenyésztett D:Ványán a több mint 2000 darab marhaveszte-séggel a vagyonosságnak mintegy életerét vágta meg. E mellet több mint 6000 hóld nádasainknak a múlt évben történt leégése 's ez által a birtokosoknak pénzértékben a napszámos osztálynak pedig keresetmód fogyatkozásabani károsodása, – 's mintegy 60.000 forintnyi urasági tartozásnak – mely az 1860-ban történt tagosítás alkalmával maradt a legnagyobb részben censualis birtoku lakosság nyakában – a közelebbi évben lett behajtása annyira kimerítették volt e községnek vagyonossági erejét hogy ha a jelen év a leggazdagabb lett volna is: még ez esetben is több szintén áldásos évek kellett-tek volna arra nézve hogy e lakosság csak némi részben is vissza emelkedhessék vagy-onosságának hajdani fokára. –

Mostan pedig különösen midőn a vagyonosabb osztály is vízbehalóként kapkod segély után hogy saját létét fenntarthassa 's a mellett azokat is eltengethesse kiknek tömege különben a napok száma szerinti folytonos munka által tartja fenn a magán és közgaz-dászat életét, – mostan midőn a d. ványai lakosság vagyonosabb osztályának több mint 300 önmagával jóltehetetlen 's éhhaláltól fenyegetett egyént kell saját felette szűk 's többnyire erőfeszítéssel beszerzett készletéből táplálni, – mostan midőn a felséges Császár és Királynak a vetőmag- és pénzkölcsönzés általi jótékony-sága anyira helyén valónak és szükségszerűnek mutatkozik, – mostan midőn ezen jelenleg alázatosan ké-relmező közönség csakis a legjóságosabb fejedelemnek könyöradományszerű segélyezései 's engedekenysége mellett hiszi életét eltengethetőnek: ezen közönség – azon körül-ménynél fogva hogy rajta a fejedelmi adótartozások behajtása végrehajtással fenyegetés mellett megkezdett – kénytelen őszinte fájdalmát kifejezni 's e fájdalom enyhítése végett alázatos esedezését betérjeszteni az iránt, hogy *a Nagyméltóságu Cs. K. Országos Pénzügyigazgatóság méltóztatnék a Szeghalmi Cs. K. adóhivatal – illetőleg ottani Pénz-tárnok Tékintetes Rácz Sándor Ur által a napokban megkezdett adóbehajtást felfüggesz-teni.* –

Ha fenntebb elősorolt helyi körülményeink által nem volna eléggé indokolva ezen alázatos kérelmünk, esedezünk hogy méltóztassék figyelembe venni miszerint a magas kormány által a jelen inséges év alkalmából megadni remélt adóleengedés az itteni adóbehajtást lehetetlenné, vagy legalább megfoghatatlanná teszi; méltóztassék figye-lembe venni hogy a 2 éven keresztül nélkülözött 's a folyó évben készült adótelekköny-vünk alapján 3 évre szóló adó kivetését, régi hátralékok és átaljában az egész adóügy tisztába hozatalát eszközölő munkálat még nincs bevégezve; – különösen pedig esede-zünk azért hogy méltóztassék figyelembe venni azon fizetési tehetetlenséget mely ez idő szerint általánosan közös mindenkivel 's a mely miatt az adóbehajtó hivatalnak az adó-kötelezettnek igavonó jószágát vagy háztartásához szükségesletének egy részét kénytelen lefoglalni 's azt az illetőnek sokszoros károsulásával az értéknek legfellejebb $\frac{1}{4}$ árán ela-datni.

Ezen baj felette sürgős volta 's azon körülmény hogy az adóbehajtó Pénztárnok Ur az általa lefoglalt zálogtárgyakat f. hó 30-ikán már elárverezni szándékozik – kényszerít arra hogy alázatos tisztelettel de sürgetve kérjük mikép: *méltóztassék egyenesen a nevezett Pénztárnok Urhoz Déva Ványára mielőbb intézendő legkegyesebb rendelet által ezen adóbehajtást felfüggeszteni 's a már lefoglalt zálogtárgyakat a foglalás alól feloldozni.*

Mélyt tisztelettel vagyunk

Déva Ványán, Oktober 24. 1863.

A Nagyméltóságu Cs. K. Országos Pénzügyigazgatóságnak alázatos szolgálai:

D:Ványa m. város előljárósága és inségbizottmánya. Pethő József m.k. bíró és Inségbizottmányi Elnök, Fleschár József dévaványai plébános, Szabó Gábor m.k. Ref. Lelkipásztor, Kása József m.p. városi jegyző, Várady György, Szitás Zsigmond m.k., Sági György m.k., Szarka Ignác m.k., Szarka Gedeon m.k., Pap Lajos m.k. esküt¹⁶

Mi az, amit Dévaványa életéről, gazdaságáról megtudhatunk ebből a kérvényből?

1./ Az 1862/1863-as gazdasági év, különösen pedig a tragikusan aszályos 1863. esztendő, inséges volt.

2./ 1861-től két éven keresztül marhavész volt a városban. A kár hozzávetőlegesen kétezer szarvasmarha.

3./ 1862-ben vagy 1863-ban mintegy hatezer hold nádas leégett.

4./ A város censuális birtokú lakossága mintegy 60.000 forinttal tartozott a földbirtokosoknak, amelynek nagy részét a következő években sok nehézség árán kifizették. Ez az erejét meghaladó törlesztés meggyengítette a város lakosságának gazdasági teherbíró képességét.

5./ A lakosság nagyon várta a beígért adókedvezményekről szóló rendelet megjelenését. Helyette radikális és kiméletlen adóegzekúciót hajtottak végre, ami nagyon elkeserítette Dévaványa lakosságát.

6./ A város előljárósága a nehéz helyzet megoldására inségbizottmányt hozott létre, amelynek szükségességét és fontosságát az is hangsúlyozta, hogy az ideiglenes bizottság elnökévé a város főbíróját választották meg.

A helyzet és a brutális adóbehajtás az egész Alföldön hasonlóan alakult.

A 6. számú táblázat Dévaványa mezőváros 100 kat. hold feletti birtokainak tíz éves adatait három időpontban vizsgálja. Az első, ami szembetűnik, hogy a 100 kat. hold feletti birtokok összterülete nagymértékben csökkent, tehát Dévaványán is tanúi lehetünk a birtokaprózódási folyamatnak. A közelebbi vizsgálat alapján kitűnik, hogy az 500–1000 kat. holdas és az 1000–3000 kat. holdas kategória csökkenéséről van szó.

Erre az időszakra fejeződtek be a város határában a Körösök és a Berettyó ármentesítő munkálatai. Ennek következtében különösen Dévaványa közigazgatási határán belül nőtt meg 14.300 kat. holdra a szántóföld területe.¹⁷ A vetésterületet tükröző ada-

16 Berezki Imre Helytörténeti Gyűjtemény, Dévaványa. – Dévaványa mezőváros előljáróságának kérvénye. 1863. október 24. – 21 x 34 cm méretű papírra kézzel írt négy oldalas irat. (Kiemelések az eredetiben.)

17 Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és főjövedelme. Hivatalos adatok szerint Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács rendeletéből kimutatva. Budán, 1865. – Gyoma a 64-65., Dévaványa és Mezőtúr a 144-145., Túrkeve és Karcag az 538-539. oldalon található.

tok azonban igen lassú változást mutatnak. Az állatállomány igen alacsony szinten mozgott (*lásd az 7. számú táblázatokat*), kivételt talán a juhállomány jelentett, ennek azonban döntő többségét az uradalmak juhászata adta.

Ezen a társadalmi és gazdasági alapon érkezett el Dévaványa mezőváros lakossága a „hosszú XIX. század” végére, és kellett megkapaszkodni egy új társadalmi-gazdasági rend: a kapitalizmus körülményei között, mely ismét nagyon sok küzdelmet ígérő vállalkozásnak tűnt már a kezdet kezdetén. Ennek bemutatását kíséreljük meg a következő oldalakon.

MŰVELÉSI ÁGAK, HATÁRRÉSZEK

Dévaványa területe 1895-ben 54.422 kat. hold (31.826 hektár),¹⁸ 1935-ben pedig 54.546 kat. hold (pontosan: 54.545 kat. hold 1.562 n. öl, azaz 31.898 hektár)¹⁹. Ez meglehetősen nagy kiterjedésű külterület volt, ami azt jelentette, hogy minden egyes lakosra 5.955 négyszögöl (3,72 kat. hold) terület jutott. Ebben az időszakban vidékünkön egy öt fős család 18-22 kat. holdnyi területű földbirtokon volt képes megélni bővített újratermelés mellett. Ilyen – eszmei – földeloszlás esetében elméletileg elérték volna a megélhetést biztosító kategória alsó határát (18,6 kat. hold). Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy az egész határ aranykorona értéke 453.509 AK volt, ami holdankénti 8,31 AK-nak felelt meg. Ez meglehetősen gyenge minőségű földet jelentett. Már ez a tény egy kategóriával leszállítja a megélhetés lehetőségét. Ez valójában azt jelentette, hogy mind a lakosságnak, mind a nagyközség vezetésének egy egész nagy létszámú megélhetési gondokkal küzdő tömeggel kellett számolnia. A társadalmi és gazdasági aránytalanságra jellemző, hogy a község közigazgatási határának több mint fele – 30.228 kat. hold – 51 tulajdonos kezében összpontosult.

A község lakosságának majdnem egyharmada – 4.237 fő (28,9%) – külterületen lakott. A határban 735 tanyát tartottak nyilván, ami azt jelentette, hogy tanyánként 5-6 fő lakott külterületen. A nagy határ is hozzájárult ahhoz, hogy a népsűrűség is alacsony, mindössze 46,7 lélek/km² volt. (8. számú táblázat.) A községben 1930-ban 2.470 lakóház volt, így a tanyákkal összesen 3.205 lakóházat tartottak nyilván.

Ezeket a társadalmi és gazdasági viszonyokon kellett volna változtatni az 1920. évi XXXVI. törvénycikknek, amelynek címe a földbirtokok helyesebb megoszlására utalva reménnyel töltötte el az ország lakosságát. Ezeket a viszonyokat kellett volna megváltoztatnia a község választott és kinevezett vezetőinek. Látni fogjuk, hogy nagyon sok esetben sikerrel vették fel a küzdelmet a szegényebb néprétegek sorsának, életkörülményeinek jobbra fordítása érdekében, máskor azonban kudarc volt a jutalma jóindulatú próbálkozásaiknak. Látni fogjuk azt is, hogy a község lakossága milyen hatalmas erőt képviselt egy-egy akció (szikjavítás, belvízlecsapolás, fásítás) során. Meggyőződésünk, hogy ez az összefogás eredményezett olyan országra szóló sikereket, mint pl. a szikjavítási akció volt. Ez adott erőt a község vezetésének is ahhoz, hogy időt és fáradságot nem kímélve végezze dolgát.

¹⁸ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 1. kötet. – 294. p.

¹⁹ Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 99. kötet. – 166. p.

A FÖLDTERÜLET MŰVELÉSI ÁGAK KÖZÖTTI MEGOSZLÁSA

Dévaványa két statisztikai felvétele (1895 és 1935) között sajátos módon nem lehetséges a pontos összehasonlítás a két felvétel feldolgozási módszere közötti eltérés miatt. Elfogadhatónak találjuk viszont azt az indokot, hogy a nem feltétlenül pontos és szabatos adat is jobb a semmilyen adatnál, ezért lehetségesnek tartjuk néhány megalapozott, más adatokkal is megerősített következtetés elmondását. *(Lásd a 9. és 10. számú táblázatokat.)*

Öt művelési ág – a rét, szőlő, legelő, erdő és nádas – csak egyféle terményt szolgáltat, a szántóföld és a kert a termesztett növények nagy változatosságával tűnnek ki. A tárgyalt területen a legfontosabb szerepe a szántóföldnek jutott. A 40 év alatt 8,75%-os növekedése ugyan nem nagy ütemű, de jelentős növekedésnek fogható fel. (Abszolút számokban ez 4.848 kat. hold!) Mindez a rét, a legelő és a szőlő rovására történt (8,45%). A szántóföld területi részesedése 1935-ben 65,73%, amely a megyei átlagtól jócskán elmaradt, hiszen az 80,7%-ot tett ki. A különbség okát feltehetően a szikes területek nagyobb arányában kell keresnünk.

A lélekszám alakulásából egyértelműen kiolvasható a szántóföldi termesztés növekedésének oka. Míg a természeti viszonyok azt szabják meg, hogy a birtokon mit lehet termelni, addig a közgazdasági viszonyok (piac, közlekedés, hitel, népességi és társadalmi viszonyok) azt döntenek el, hogy mit érdemes termelni. Döntően tehát ezek az okok szabták meg Dévaványán is azt, hogy mit és milyen intenzitással termeltek, és melyik művelési ágot preferálták elsősorban.

A területi arányt tekintve a legelő áll a második helyen annak ellenére, hogy a 40 év alatt 5,65%-os csökkenése volt tapasztalható. Arra azonban mindenképpen figyelemmel kell lennünk, hogy a dévaványai legelők döntő többsége gyenge minőségű, silány „marhajárás”, amely az igazi legelő fogalmától távol áll. A legelők egy része a negyven év alatt a közgazdasági viszonyok javulása folytán szántóföldi művelés alá került. Ennek az a magyarázata, hogy ez a legősibb és legkezdetlegesebb művelési ág a gazdálkodás belterjességének térhódításával, a népesség szaporodásával a piaci- és közlekedési viszonyok javulásával egy szűkebb térre szorult. A másik pedig az, hogy a legelő nem a száraz éghajlat kultúrája. A művelési ágak között az állandóan sűrű növényzettel borított rétnak, és utána a legelőnek a legnagyobb a vízszükséglete. A szántóföld vízszükséglete ezeknél jóval kisebb.

Fel kell figyelni arra a jelenségre is, hogy a községben a legelő területének 20%-a (3.071 kat. hold) volt csak a 100 kat. holdon aluli gazdaságok kezelésében, 80%-a a 100 kat. holdon felüli birtokosok, illetve a legeltetési társaság, a közbirtokosság kezében volt. Egyértelműen megállapítható, hogy a törpe- és kisbirtokosok – amennyiben módjuk és lehetőségük volt rá – feltörték a legelőket és a továbbiakban szántóföldként használták. Ilyen irányú tendencia tapasztalható a vármegyei adatokban is, ahol 1895-ben a terület 13%-a volt legelő, és ez 40 év alatt 8,6%-ra csökkent. A csökkenés mértéke magasabb volt az Alföld átlagánál.

Az állattartás szempontjából viszont igen nagy jelentősége volt a legelőnek. A község lakosságának, főként a mezőgazdasági ingatlannal egyáltalán nem, vagy kevés földdel rendelkező gazdáknak volt szükségük állataik eltartása miatt rá, hiszen a nagyközség-

ben az 1920-as évek elején 17.109 állat járt ki a legelőkre. Átlagosan számítva egy hektár legelő képes eltartani 1 szarvasmarhát, vagy 3-6 lovat, vagy 10-15 sertést, vagy 12-20 juhot. Ezt a normát figyelembe véve Dévaványán a legelőre járó állatoknak 2.149 hektár, azaz 3.675 kat. hold közepes hozamú területre volt szüksége. Tekintettel arra, hogy a dévaványai legelők minősége a közepes szintet nem érte el – 2,92 aranykorona volt a kat. holdankénti értéke – az állatok eltartáshoz szükséges terület ennél jóval nagyobb volt. Ezt a mennyiséget azonban a község és a közbirtokosság kezében lévő legelő-mennyiség nem érte el. Ugyanis a 18.318 kat. holdas legelőterületből csak 3.071 kat. hold jutott a községnek a 3.675 kat. holdas szükséglettel szemben. Így mintegy 600 kat. hold hiány mutatkozott, aminek következménye az állatállomány csökkenésében figyelemmel kísérhető. Ez az arány újabb 10 év elteltével csak tovább romlott, hiszen a közigazgatásilag Túrkevéhez csatolt 4.012 kat. holdnyi terület teljes egészében legelő volt. (1.652 hold körüli területet javítottak meg a sziklegelőből a kis- és középbirtokosok a Nagyatádi-féle földreform során kiosztott szikes területből, zömmel Ecsegpusztá területén.) Így a község területén fekvő legelő 10.654 kat. holdra csökkent 1944-re (20,67%).

A legelő után a legnagyobb területet a rét foglalja el a termőföldként használt területből még akkor is, amikor 40 év alatt 1.861 kat. holdra csökkent a területe (1895-ben: 2.654 kat. hold, 4,88%, 1935-ben: 793 kat. hold, 1,45% – *lásd a 9. számú táblázatot*). A következő 10 esztendő alatt²⁰ azonban 617 kat. holddal növekedett a rét területe, mert talán a birtokrendezés következményeként ennek a területnek a rétként való hasznosítása volt a leggazdaságosabb. Ez a növekedés ritkaságnak számított, hiszen erre nem nagyon lehet más helységeken példát találni, hogy a rét ilyen mértékben növekedett volna.

Ugyancsak növekedésről számolhatunk be a kert esetében, amikor 283 kat. holdról 394 kat. holdra emelkedett 40 év alatt, de újabb tíz esztendő 24 kat. holdas csökkenést eredményezett (*lásd a 9. és 10. számú táblázatot*). A kert területének a növekedését nem tartjuk meglepőnek. A közigazdasági elemzések megállapítása szerint a kert területi növekedése akkor következik be, ha sűrű a népesség, ha fejlettebbek a közlekedési és közigazdasági viszonyok. Ezek közül azonban egyik sem mondható el Dévaványáról. Viszont az elmondható, hogy a földbirtokosok száma – éppen a Nagyatádi-féle földreform végrehajtásának következtében – 1.800 főről 3.158 főre emelkedett. Ez mintegy 75%-os növekedést jelentett. A törpegazdaságok demográfiai adataiból arra lehet következtetni, hogy valószínűleg ezek területén növekedett meg a kertgazdaságok száma, hiszen a gazdák sok kézi munkaerővel rendelkeztek, ami kedvezett ezen művelési ág kialakításának, és jobb megélhetést nyújtott a törpebirtokosok valamint családjuk számára. Ez a helyzet azonban az 1930-as évek végére, az 1940-es évek elejére megváltozott, amikor a sok katonai behívás miatt képtelenek voltak azt a mennyiségű kézi munkaerőt biztosítani, amire ennél a művelési ágnál szükség lett volna. Ez magyarázhatja az abszolút számokban látható – 24 kat. holdas – visszaesést, ami viszonyszámokban már nem mutatható ki (0,72% – 0,72% mindkét esetben).

A szőlő területe 40 év alatt 200 kat. holddal lett kevesebb, de az újabb tíz esztendő 13 kat. holdas növekedést eredményezett. Bizonyítható, hogy a kert növekedése jórészt

20 Az 1944-es adatok forrása: DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XII. évf. 14. szám – 1944. április 6.

a szőlő filoxéra miatti kivágása során felszabadult területen következett be. (*Vö. a 9. és 10. számú táblázatokat.*)

A fában rendkívül szegény Alföld jellegzetessége Dévaványán is jelentkezett. A mindössze 32 kat. holdnyi erdő azért 40 év alatt 8 kat. holddal növekedett és további növekedés lehetőségét rejtette magában az a tény, hogy 1944-re ez a mennyiség már majdnem az 59 kat. holdat érte el. Ennek az oka, hogy az Alföld fásítási program keretében – magának roffí Borbély György főispánnak a személyes hatására – a dévaványaiak 587,5 kat. hold erdőt telepítettek. Ezeket azonban csak az 1950-es években lehetett már erdőnek nevezni, és mint erdőt regisztrálni. Ez igen nagy eredmény volt.

Ehhez a művelési ághoz tartozik valamennyire az is, hogy 40 év alatt majd tízezer gyümölcsfával is szaporodott a község faállománya.²¹

A nádas teljesen eltűnt a községből. 40 évvel ezelőtt még 175 kat. hold nádaszt regisztráltak. 1944-ben sem találtak nádaszt, vigyáztak arra, hogy a sok belvíz ellenére ne mocsarasodjon el a határ.

A földadó alá nem eső terület, a terméketlen terület növekedése szintén általános tendencia az országban is, a megyében is. A gazdaságokhoz tartozó, földadó alá nem eső terület lényeges változáson esett át 50 esztendő alatt. Ez tulajdonképpen érthető is, hiszen a gazdálkodás belterjesebbé válásával az épületek, utak stb. által elfoglalt terület gyarapodott. Ennek bizonyítékai sok helyen felfedezhetők Dévaványa közigazgatási területén is (*9., 10. és 15. számú táblázat*).

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy megállapításaink szerint a nagyközség közigazgatási területéhez tartozó határban az összes gazdaság adatait tekintve 40–50 év alatt a művelési ágak közül a szántóföld és a kert terjeszkedett ki lényegesen, és növekedés elé nézett az erdő is. A szőlő, a legelő és a rét csökkenését is regisztrálnunk kellett, míg a nádas teljesen eltűnt a hátárból, pedig majd száz évvel ezelőtt a nádas adta azt a mellékjövedelmet, ami lehetővé tette a dévaványaiak számára az emberibb életkörülményeket. Mindezek magyarázata egyrészt a gazdálkodás intenzívebbé válása, valamint a közgazdasági viszonyoknak az 50 év alatt történt változása.²²

FÖLDTULAJDONVISZONYOK ÉS AZ AGRÁRTÁRSADALOM

Sajnálatos, hogy az 1895. évi mezőgazdasági statisztika nem közöl olyan községsoros adatokat a birtokmegoszlásról, amelyet össze lehetne hasonlítani az 1935. évi mezőgazdasági statisztika hasonló adataival. Ezért arra kényszerültünk, hogy csak a XX. századi adatokra támaszkodva igyekezzünk valamilyen képet festeni a dévaványai birtokviszonyokról. Ez viszont azt jelenti, hogy zömében az első világháború utáni adatok alapján kell elemeznünk a birtokok helyzetét.

21 a./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 1. kötet. – 295. p.

b./ Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 100. kötet. – 259. p.

22 KISS 1944. – 31-45. p.

Némi támpontot jelent az, hogy a 100 kat. holdon felüli birtokok és bérletek a gazdacímterekből négy időpontban összegyűjthetők.²³ Ehhez járul még a hasonló formátumban elkészült és kitöltött kérdőív adata, amelyet levéltárban találtunk meg.²⁴ (A levéltári forrás fogyatékosága az, hogy nem közli a haszonbérbe adott földbirtokok adatait 1944-ben.) Az adatok összevetése a *17. számú táblázatban* megtalálható, melyek alapján igyekszünk a valódi helyzetnek megfelelő képet festeni Dévaványa birtokviszonyairól. Ennek megfelelően viszont bizonyos rétegződés-vizsgálat is lefolytatható volt, amit az alábbiakban szintén közlünk.

A *17. számú táblázatból* leolvasható, hogy néhány családi földbirtok 45 év távlatában is megmaradt, még ha csökkent is a területe. Kiolvasható belőle az is, hogy a földbirtok aprózódásának folyamata tovább haladt a Nagyatádi-féle földreform végrehajtásától függetlenül. Birtokosok eltűntek, újabbak jöttek a helyükre, ami természetes folyamat volt. Mindössze öt birtokos volt, aki mind az öt időpontban szerepelt a 100 kat. holdat meghaladó birtokosok között:

- 1./ A Baldácsy-féle Protestáns Alapítvány, Budapest,
- 2./ A T. Balogh-család, Gyoma,
- 3./ Debreczeni Imre, Túrkeve,
- 4./ A Római Katolikus Egyház, Dévaványa,
- 5./ Magyar Katolikus Vallásalapítvány, Budapest.

Jellemző, hogy ezek közül mindössze két magánbirtokos család van, a többi közalapítványként kezelhető. A magánbirtokosok sem dévaványai illetőségűek. Tekintettel arra, hogy zömében reformátusok által lakott községről van szó, érdekes, hogy a református egyház 1911-ben nem szerepel a 100 kat. holdon felüli birtokosok között (*lásd a 17. számú táblázatot*). Érdekes adat az is, hogy a névsorban szereplő 155 birtokos közül mindössze 28 szerepelt az Országos Földbirtokrendező Bíróság – a továbbiakban: O.F.B. – ítéleteiben valamilyen formában.

A földbirtokok százalékos kimutatására, de az abszolút számokban közölt kimutatásra vonatkoztatva is meg kell jegyezni, hogy bizonyos fenntartásokkal közöltük az 1911., 1925. és 1940. évi adatokat, mivel azok abszolút pontosságáról nem vagyunk meggyőződve, bár bizonyos orientációt jelentenek. Abszolút pontosnak csak a két mezőgazdasági statisztikai felmérés adatait fogadjuk el ebben a vonatkozásban.

A fentiek figyelembevételével vázoljuk néhány gondolatunkat Dévaványa birtokviszonyait illetően.

Az 1895. és az 1935. évi mezőgazdasági statisztika adatait összevetve érdekes jelenség, hogy a 100 kat. hold alatti földbirtokok száma abszolút számokban növekedett, míg

23 a.) Magyarország földbirtokosai, 1893. – 330-331. p.

b.) A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-209. p.

c.) A magyar földbirtokok, 1903. – 129 p.

d.) Magyarország gazdacímtere, 1911. – 338-340. p.

e.) Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 164-166. p.

f.) Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 153-155. p.

24 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1943. – 6759/1940. ikt. számú irat, amelynek tárgya „Dévaványa nagyközség népesedési, birtokmegoszlási és szociális viszonyai”. Kitöltött űrlap, amelynek kelte: 1940. május 3.

relatív csökkenést mutat, hiszen a részesedés 97,9%-ról 97,78%-ra csökkent. Ugyancsak csökkenés tapasztalható a terület vonatkozásában is, amikor a 25.083 kat. holdról 21.209 kat. holdra csökkent a 100 kat. hold alatti földbirtokokkal rendelkezők összes területe. Ez 46,1%-ról 38,9%-ra való csökkenést jelentett. A kategória átlagterületét tekintve még nagyobb a csökkenés 1895-ről 1935-re vonatkozóan, hiszen 14,2 kat. holdról 6,9 kat. holdra történt a csökkenés (ami 100%-ról 48,6%-ra való csökkenést jelentett!). Tulajdonképpen ebben a kategóriában jelentkezik a Nagyatádi-féle földreformnak a birtokok elaprózódását növelő hatása. Ez egyébként országos jelenség volt, de legerősebben az Alföldön jelentkezett.

A következő két kategória – a 100-200 és a 200-500 kat. holdas – növekvő tendenciát mutat mind a birtokosok számában, mind a birtokok területében az összes birtokos számát és területét illetően. A 100–200 kat. holdas kategória száma 14-ről 37-re nőtt, míg a birtokok területe 1.921 kat. holdról 438 kat. holdra csökkent. Ennek megfelelően csökkent az átlagterület is: 137,2 kat. holdról 119,9 kat. holdra, ami 12,6%-os csökkenést jelentett. A 200-500 kat. holdas kategória 9 birtoktestről 22-re növekedett, míg ez 2.818 kat. holdról 6.818 kat. holdra való növekedést jelentett. Ennek megfelelően csökkent az átlagterület nagysága is, de már nem olyan mértékben – 313,1 kat. holdról 309,9 kat. holdra, ami valamivel több, mint egy százalékos csökkenést jelentett. Mind az Alföldre vonatkozó, mind az országos trendek ennek éppen az ellenkezőjét mutatták. Az eltérés oka Dévaványán egyértelműen az, hogy az úgynevezett „parasztbirtokok” száma szaporodott a nagyközségben, amihez hozzájárult az is, hogy a Nagyatádi-féle földreform során a nagygazdaságoktól átvett földek egy része – áttételen keresztül – a középbirtokosok kezébe került, ami csak növelte e kategória erősödését. Dévaványán 1895-ben hat 500-1.000 kat. hold közötti birtokos gazdálkodott 5.176 kat. holdnyi területen, 1935-ben már csak négy birtokos gazdálkodott a 2.736 kat. holdnyi területen. Az átlagterület 1895-ben 862,7 kat. hold, míg 1935-ben 684 kat. hold. Ez 20%-ot meghaladó csökkenés, ami már jelentősnek mondható.

Érdekes jelenség, hogy az 1.000 kat. hold feletti kategória – a tulajdonképpeni nagygazdaságok – birtokosainak száma és területe szinte semmit nem változott a 40 év alatt. A birtokosok száma egy fővel csökkent, a birtokok területe pedig csupán 79 kat. holddal. Az átlagterületük ennek megfelelően növekedett 2.428,8 kat. holdról 2.763,6 kat. holdra, ami 13,8%-os növekedésnek felel meg. Úgy tűnik, hogy ezek az adatok is azt a tényt támasztják alá, hogy a Nagyatádi-féle földreform alapján véve a nagybirtokrendszert nem bolygatta meg Dévaványán sem.

A FÖLDBIRTOKOK SZÁMA, TERÜLETE DÉVAVÁNYÁN 1935-BEN

Az 1935. évi mezőgazdasági statisztika adatai alapján készült a *18. számú táblázat*, amelynek pontosságában ebben az esetben bízhatunk. Az áttételekkel számított *21. számú táblázat* adataival nem egyezik ugyan, de a tendenciája ugyanaz mindkettőnek, ezért a változás irányát kiolvashatjuk belőlük, ami hozzávetőlegesen megegyezik a fentebb már elmondottakkal.

A mezőgazdasággal foglalkozók arányát jól mutatják az 1930-ban készült népszámlálási felvétel adatai. Ebben az esetben elsősorban azt kell vizsgálnunk, hogy az agrárhányados²⁵ miként alakult ebben az időben Dévaványán. Ez a vizsgált időszakban már visszaesőben volt, de 1910-től az esés mérséklődött. Dévaványa esetében még elég magasan tartotta magát. 1930-ban ez 77,91-en állt, ami azt jelentette, hogy 100 lakos közül közel 78 őstermelő volt a községben. A vármegyében ez a hányados 64,6 volt, az Alföldön 53,3, országosan (Budapest kivételével) pedig 57,6. A nagyobb területi egységek világosan mutatják, hogy az iparosodás folyamata, a kultúra fejlődése következtében fellépő munkaszükséglet valósággal elszívta a mezőgazdasági népességet. Annak viszonylagos nagysága a szaporodás ellenére lényegesen hanyatlott országszerte. Azt azonban kimondhatjuk, hogy ez az elszívó erő ekkor még nem éreztette hatását Dévaványán.

Ki kell még számolnunk az agrár-népsűrűségi mutatót is, amelyet kétféle módszerrel szoktak kalkulálni. Ez azt mutatja meg, hogy egy-egy őstermelőnek mekkora élet- és munkatér áll a rendelkezésére. Az agrár-népsűrűségi mutatót a mezőgazdasággal foglalkozó teljes népesség és a rendelkezésükre álló mezőgazdasági terület hányadosa adja meg. Egyik módszer szerint a szántó, a kert és a szőlő területét vesszük figyelembe, a másik szerint pedig ezt a területet a réttel és a legelővel is kiegészítjük. A mutatót Dévaványa esetében 1930-ra vonatkozóan mindkét módszerrel kiszámítottuk. Az első módszerrel számolva 0,31-et, míg a másodikkal 0,21-et kaptunk eredményül. Ez azt bizonyítja, hogy a községben a mezőgazdasági terület nem terhelődött túl – erre különben maga a mezőgazdasági népesség is vigyázott – még valamivel alacsonyabb volt, mint az országos (0,44 illetve 0,34) és az Alföld (0,43 illetve 0,34), de a megyei átlagot (0,38 illetve 0,31) sem érte el. Ez a mutató a mezőgazdasági népesség szempontjából nagyon kedvező volt, azt jelentette, hogy bőven van föld a számukra, ugyanakkor ezt a „lehetőséget” azzal is össze kell vetni, hogy a rendelkezésükre álló földek minősége nagyon gyenge volt, ami nagymértékben lerontotta a mutató által jelzett kedvező hatást.

A mezőgazdasággal foglalkozó népességről közöl néhány adatot a 19. és a 27. számú táblázat. Az egyik táblázat az önálló gazdaságokban élőkről ad a valóságnak megfelelő képet, hiszen az itt élők egy évi ellátásáról kellett ennek alapján határozni az előjárásnak. Feltűnő, hogy az ellátásban részesülők 31%-a gyermek, majd 10%-a pedig idős és munkaképtelen.

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak esetében a keresők és az eltartottak aránya 132, ami azt jelenti, hogy 100 kereső 132 eltartott gondviselését látja el Dévaványán – ez a viszonyszám a megyében 121, az Alföldön 123, országosan pedig 120. Annak ellenére, hogy a dévaványai agrárnépességre jóval nagyobb teher jut, a termelő munkában résztvevőkre nehezedő teher a községben is csökkenő tendenciát mutat.

²⁵ *Agrárhányados*: A lakosságnak a mezőgazdaságból, mint főfoglalkozásból élő rétege az összes népességben milyen aránnyal szerepel, illetve ez az arány miként változik. Az ezt az arányt kifejező viszonyszámot nevezi a statisztika agrárhányadosnak.

LEGELŐGAZDÁLKODÁS DÉVAVÁNYÁN

A legelő az állattenyésztés egyes ágazatai számára szinte nélkülözhetetlen (szarvasmarha-, juh- és lótenyésztés). Az állattenyésztés fejlesztését nehéz elképzelni a gyepgazdálkodás, és ezen belül elsősorban a legelőgazdálkodás fejlesztése nélkül. A legelő biztosíthatja az állatok számára a legolcsóbb és legtermészszerűbb takarmányt, ugyanakkor rendszerint olyan területeket hasznosítanak így, amelyeken szántóföldi növénytermesztés nem, vagy csak korlátozottan lehetséges.

Dévaványán a lecsapolás után is, a vizektől visszahódított újonnan nyert terület jó része csak legeltetésre volt alkalmas. A 19-20. század fordulója táján magának a községi képviselő-testületnek is sok fejfájást okozott a legelő. A község közigazgatási területén fekvő nagybirtokok sem tudtak igazán mit kezdeni ezekkel a szikes legelőkkel. Leginkább a község földhiánnyal küzdő lakosságát szerették volna rávenni azok megvásárlására.

Ilyen ajánlatot tett a báró Baldácsy-féle Protestáns Vallási Alapítvány jószágigazgatósága 1913-ban is, amikor arról értesítette az előjáróságot, hogy a tulajdonában lévő mintegy kétezer magyar holdat kitevő birtokából Dévaványa község mint erkölcsi testület a legelő részt – mintegy 1100–1200 magyar holdat – most valószínűleg örök áron megnyerhetné, mivel az Alapítványnak alkalma nyílt arra, hogy más helyen neki jobban megfelelő birtokot szerezzen. Ugyanakkor a bérlete is lejárt és új bérlővel szeretne megállapodni. Ehhez azonban tudnia kell, hogy legelővel vagy anélkül hirdesse meg a birtok bérletét.

Dévaványa község gazdáinak igen nagy szüksége lett volna legelőre, mert az 55.000 kat. hold kiterjedésű határban mindössze 800 kat. holdat kitevő osztatlan legelővel rendelkeztek. Ez volt az egyik oka annak, hogy a hagyományos dévaványai állattenyésztés hanyatlott. Így a község jól felfogott érdeke azt diktálta, hogy meg kellene ragadniuk a kedvező alkalmat a legelő megvételére.

A község főjegyzője – Erdélyi Kálmán – 1913. május 5-én már előzetes tárgyalást is folytatott az Alapítvány ügyvivőjével. A főjegyző arról értesült, hogy már a következő napokban megjelentetik a hirdetést arról, hogy az egész birtokot bérbe kívánják adni. Ezért ebben az ügyben a községnek sürgősen állást kellene foglalnia, ugyanis amennyiben a birtokot bérbe veszik a legelővel együtt, akkor a községnek ismét 12 évet kell várnia a következő alkalomra.

Tisztában volt az alapítványi ügyvivő azzal is, hogy a nehéz pénzügyi viszonyok mellett nehezen tudná összeszedni a község a vételárat. Ezért megnyugtatta a főjegyzőt, hogy az Alapítvány szívesen vár addig – természetesen a vételár kamatainak a felszámítása mellett –, amíg a község a vételárat bankkölcsön formájában meg nem szerzi.

Erdélyi Kálmán főjegyző felidézte, hogy az 1912. évben, amikor a Salgó-féle csudaballai föld megvételéről folytatott tárgyalást a község, a földművelésügyi miniszter²⁶ a nála járt küldöttségnek azt a választ adta, hogy a községet legelő vétele esetén legkevesebb 25% hozzájárulással támogatja, de nem lehetetlen, hogy ezen hozzájárulást 40%-ig

26 SERÉNYI BÉLA gróf (Pest, 1866. június 16. – Budapest, 1919. október 14.) földbirtokos, jogász; munkapárti politikus. 1910. január 17-től 1913. június 10. között volt földművelésügyi miniszter. Volt még kereskedelemügyi, majd ismét földművelésügyi miniszter.

is felemeli. A legelő megvásárlása során ezt a tényt feltétlenül szem előtt kellett tartani. Azzal is tisztába kellett jönni, hogy az állam ezt a szándékát most is fenntartja-e. Ezt feltétlenül szükséges volt megtudakolni a minisztériumtól.

A föld vételáránál tekintetbe kell venni azt, hogy a birtok területe 1.966 magyar hold (1.475 kat. hold), és ha abból eladnák az 1.100 magyar hold (825 kat. hold) legelőt, ez esetben a visszamaradó 866 magyar hold (650 kat. hold) földet az Alapítvány 1.200 négyszögöles holdanként 30 koronájával feltétlenül értékesíteni tudná. Erre nézve már biztosítást is nyert az Alapítvány, hiszen ezért kapna mintegy 26.000 korona évi haszonbért. Amennyiben az Alapítványtól az 1.100 hold legelő 420 koronájával kerülne megvételre, a vételár kitenne 462.000 koronát, amely 4%-os kamat mellett 18.480 koronát jövedelmezne. Az Alapítvány így a jelenlegi 26.840 korona bérösszeggel szemben 44.480 korona évi haszonhoz jutna. Ez évi 17.640 korona gyarapodást jelentene. (Ez azonban mintegy 2.500 korona adóval még csökkenne.)

A vevők oldaláról is megvizsgálták a gazdasági lehetőségeket. Annak feltételezésével, hogy a Földművelésügyi Minisztérium 25% állami hozzájárulásban részesítené a községet, akkor egy magyar hold legelő 315 koronába kerülne. Ha most egy tehénjárássra 2.000 négyszögölet számítanak, ez esetben egy járás belekerülne 525 koronába, amelynek 6%-os kamata 31,50 koronát tenne ki, az adója pedig 1,50 koronát. Így egy járás még további 33 koronába kerülne. Ehhez jönnének még a fenntartási, beruházási költségek.

Megállapították, hogy ez elég drága legelő lenne. Ha azonban a kölcsönt 50 esztendő futamidőre vennék fel, 50 év után így a terület a község tulajdonában maradna, azaz a 33 koronában nemcsak az évi kamat, hanem a tőketörlesztés is benne lenne.

A képviselő-testületi gyűlésen erősen eltértek a vélemények a vételt illetően. Az előjáróság úgy vélekedett, hogy 460 koronát megér egy 1200 négyszögöles legelő. Többen azonban ezt soknak tartották, és úgy vélték, hogy 400 korona vételár éppen elég lenne. Az ügyvivő a 400 koronás vételárat meghallva a tárgyalást be akarta fejezni. Dr. Bakó Péter a 400 koronás vételár mellett szólalt fel. Jakabfy Sándor a terület bérlőjeként válaszolt az Alapítvány jó tárgyalási pozíciójának a háttérét is. Id. Vad Ferenc kétségbe vonta, hogy lehet-e ezen a legelőn eredményesen jószágot tartani.

Végül a főjegyző azt javasolta, hogy miután ő az előjáróság nevében nem tett indítványt, a kérdést le is lehet venni a napirendről és majd egy későbbi alkalommal, egy rendes képviselő-testületi gyűlésen lehet megtárgyalni a legelővétel ügyét. Ezt az indítványt el is fogadták.²⁷

Ezzel azonban nem zárult le az ügy. Mivel a legutóbbi gyűlésen nem született határozat, ezért H. Nagy Ferenc és kilenc társa indítványozta egy rendkívüli képviselő-testületi gyűlés összehívását, amelyen dönthetnek a legelővétel tárgyában. Egyben felolvasta a dosztályi legelő megvétele tárgyában előterjesztett indítványát.

Az előjáróság elfogadta az indítványt és létrehozta egy bizottságot azzal, hogy az Alapítványnak ajánljanak fel 1200 négyszögöles holdanként 420 koronás vételárat. Amennyiben az Alapítvány ezt elfogadja, akkor forduljanak hozzá azzal a kéréssel, hogy a vételhez szükséges kölcsön előteremtéséig 6%-os kamat mellett hagyják meg ezt a területet Dévaványa község kezelésében azzal a kötelezettséggel, hogy az átvételtől számított három év alatt a község a vételárat tartozik kifizetni.

27 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 1909-1914. – 5. kötet. – 65/1913. kgy. szám – 1913. május 7.

A bizottság tagjai H. Nagy Lajos főbíró, Erdélyi Kálmán főjegyző és dr. Poszvék Ödön képviselő voltak. Dr. Bakó Péter képviselő javasolta, hogy a bizottságba küldjék ki Csatári Kálmán képviselőt is, amit el is fogadtak.

Ezután névszerinti szavazással 33 igen szavazattal, ellenszavazat nélkül, elfogadták azt az indítványt, amelynek értelmében megkísérlik megvenni az Alapítvány 1.100 magyar holdas legelőjét 420 koronás áron.²⁸ Feltehetőleg mégsem sikerült a legelő megvásárlása, mert a jegyzőkönyvek többé nem említik ezt az akciót.

Közben eltelt az 1914-1918. évi világháború a maga sok-sok szenvedésével. A világháborút követő gazdasági visszaesés döbrentette rá a dévaványai gazdákat is, de a község előjáróságát is arra, hogy a helybeli állattenyésztés az Alföld legelmaradottabb pontjai közé tartozik. Pedig a község határában van a báró Herzog Mór Lipót birtokához tartozó 721 kat. hold, a báró Baldácsy-féle Protestáns Alapítványhoz tartozó 1.015 kat. hold, a Magyar Katolikus Vallásalapítványhoz tartozó 6.038 kat. hold területű legelő. Igaz, hogy ezekről a nagybirtokokról Dévaványa parasztsága soha egy tehénjárásnyi legelőhöz sem jutott, mert ezek egy részét a túrkevei nagygazda bérlőtársaság bérelte, tekintélyes részét a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Gazdasági Egyesület árendálta, a többi pedig a nagybirtokosok kezelésében volt.

Az első, átgondoltnak tűnő legelőszerzési akcióra az 1919. március 20-án ülésező képviselő-testületi közgyűlésen került sor, ahol a helyettes főjegyző hatásos előadásban részletezte a fennálló helyzetet. Elmondta, hogy ezek a birtokok az 1919. évi XVIII. néptörvény rendelkezései alapján feloszthatók, ezért úgy gondolta, hogy a község állattartó lakosságának legelő utáni sok évtizedes vágyát most lehet kielégíteni.

A község parasztságának valóban igen nagy szüksége volt legelőre, amit az is bizonyított, hogy a községi előjáróság által készített összeírás adatai szerint gulyajárásnak 720 ember 3.150 kat. hold legelőre, csordajárás céljára pedig 500 ember 750 kat. hold legelőre tartott igényt. Ezen kívül a birtokrendező bizottságnál több mint 2.000 ember jelentette be legelőigényét. Ekkora igénnyel szemben a községnek egy talpalatnyi legelője sem volt. Általánosan elterjedt a hír, hogy túrkevei vagyonos gazdák a földművelésügyi kormányzatnál már lépéseket tettek az iránt, hogy a község határában lévő legjobb minőségű alapítványi legelőt Túrkeve város kaphassa meg, sőt a túrkevei újság olyan értelemben írt, hogy azt már a földművelésügyi miniszter oda is ígérte a túrkeveieknek. Megjegyzi továbbá még ez az újságcikk azt is, hogy a városi alkalmazottak szövetsége a dévaványai legelő többi részére is igényt tart, és ebben az ügyben már tárgyalások is folytak a Földművelésügyi Minisztériumban. Mindezek hallatára igen nagy felzúdulás támadt Dévaványa legelő- és földigénylői körében, mert ha ezeket a legelőket elveszítenék, akkor a község állattenyésztése valóban megbénulna. „...Lehetetlen az, hogy egy ily nagy lakosságú község több mint 2.000 földigénylő proletár lakossa megélhetésének egyik legfontosabb tényezőjétől megfosztassék. Lehetetlen az, hogy Dévaványa község szegény munkásnépe rovására a gazdag Túrkeve város gazdag polgárai még gazdagabbak legyenek.”²⁹

28 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1909-1914. – 5. kötet. – 67/1913. kgy. szám – 1913. május 14.

29 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1919. év – 7. kötet - 1919. március 20. – 14/1919. kgy. szám.

A helyettes főjegyző azt javasolta, hogy a község képviselői a járási főszolgabíró, a vármegyei alispán és a gazdasági felügyelő kíséretével a vármegye kormánybiztos főispánjához és a földművelésügyi miniszterhez menjenek küldöttségbe, és kérelmezzék az alapítványi legelőterületnek Dévaványa használatába történő átadását.³⁰

Ezek az események Túrkevéen is mozgásba hozták azokat az állattartó gazdákat, akiket a legelő haszonbérletének elvesztésével komoly anyagi veszteség ért volna. 1921-ben már a város képviselő-testülete is tárgyalta az úgynevezett „ecsegi legelő” ügyét, amelyet állításuk szerint 1729 óta megszakítás nélkül bérelnék a Magyar Katolikus Válasalaptól.³¹

A két oldalról érkező felterjesztések a vármegye Gazdasági Albizottságát is állásfoglalásra készítették. A túrkevei gazdák szerették volna megvásárolni a legelőt. Ezt a Gazdasági Albizottság elutasította. Helyette a 30 évig tartó „örök bérlet” útján való megszerzését javasolta. Ezt azzal indokolták, hogy amikor a közös legelők átmennek a közösség tulajdonába – a gyakorlat szerint – előbb-utóbb felosztásra kerülnek, és így már nem szolgálják az állattenyésztés céljait.³²

Dévaványán az 1921. szeptember 10-én tartott képviselő-testületi közgyűlésen ismét napirendre került a legelők megtartásának az ügye. A főjegyző elmondta, hogy a 14 ezer lelket számláló községnek mindössze 584 kat. hold közös legelője van. Ez a lakosság tejszükségletét is alig tudja biztosítani. A lakosság egy számottevő része úgy segített magán az utóbbi évtizedekben, hogy a község közvetlen közelében fekvő és báró csetei Herzog Mór Lipót tulajdonát képező ingatlanból bérelt pár száz hold legelőt. Ez azonban korántsem jelentett megoldást. Elmondta, hogy mind az előjáróság, mind az erre a célra külön összehívott értekezlet foglalkozott a legelő ügyével. Mindkét alkalommal azt javasolták: az 1920. évi XXXVI. törvénycikkre való hivatkozással mondja ki a képviselő-testületi közgyűlés, hogy ezeket az ingatlanokat közös legelő alakítására közérdekből kisajátítani javasolja.³³ Ez történhet akár úgy is, hogy a vagyonváltságba természetben leadandó területbe számítják be a legelő területét. Javasolta a főjegyző, hogy Dévaványa kérje az Országos Földbirtokrendező Bíróságtól, hogy a Herzog-uradalomból ezt a részt sajátítsák ki és juttassák azt az állattartó gazdák részére.³⁴

Még ugyanezen a képviselő-testületi közgyűlésen a főjegyző újabb, más aspektusból vizsgált javaslatot terjesztett elő az állattartó gazdák érdekeinek védelmében. Elmondta, hogy a kis- és középbirtokosok is képtelenek jószágot tartani, mert legelőterülettel nem rendelkeznek. Ugyanakkor az egész országnak az lenne az érdeke, hogy az alsóbb birtokos osztályok – akik az állami terhek jelentős részét is viselik – jövedelmi forrása az állattartással megerősödjék. Ezért a következőt javasolta a közgyűlésnek elfogadásra:

30 TOLNAY 1987 – 171-172. p.

31 Sz. M. L. – Túrkeve város képviselő-testületi közgyűlésének jegyzőkönyvei – (a továbbiakban: Túrkeve jkv.) 1921. év. – 1921. június 27. – 143/1921. kgy. szám.

32 a./ Sz. M. L. – Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Közigazgatási Bizottságának iratai. A Gazdasági Albizottság ingatlanforgalmi iratai 2.281/1921. szám alatt.

b./ Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1921. év. – 1921. szeptember 12. – 204/1921. kgy. szám.

33 A dévaványai telekkönyv 10501, 10502, 10503/1, 10503/2, 10504, 10506, 10664/2, 10665, 10666, 10667/1, 10667/2. és 10667/8. helyrajzi szám alatt jelölt ingatlanokat, amelyeknek területe mintegy 495 kat. hold.)

34 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1921. év. – 1921. szeptember 10. – 83/1921. kgy. szám.

Mondja ki a közgyűlés, hogy a legelőszükséglet részbeni kielégítése céljából közérdekből támogatják Ungár Jónást és társait, akik az úgynevezett Gabonás-pusztát Dévaványa részére kívánják megszerezni. Javasolta továbbá, hogy egyrészt a község is kérje ennek megítélését az O.F.B.-től, másrészt már most kezdje meg a tárgyalásokat a különböző altruista pénzintézetekkel³⁵ abból a célból, hogy a legelő megvételéhez szükséges összeg a rendelkezésére álljon.³⁶

Közben a közel 200 éve tartó jogfolytonosság miatt az O.F.B. végzése³⁷ földhöz és közlegelőhöz való juttatás előzetes megtárgyalására közgyűlés összehívását rendelte el. Ezt 1922. március 21-én meg is tartották és a Magyar Katolikus Vallásalap ecsegpusztai és bokrosi legelőjéből közlegelőhöz juttatta Túrkevét.³⁸ A közalapítványi főfelügyelet azt ajánlotta, hogy a túrkeveiek örök bérletre (30 év) vegyék át a legelőt. Ezt a város képviselő-testülete nem fogadta el és a vétel mellett döntött.³⁹ Ezért az O.F.B. az ecsegpusztai legelő megváltási tárgyalását 1922. július 17-re tűzte ki.⁴⁰

A főjegyző előterjesztette, hogy a község területének déli és délkeleti részén lakók sürgős és méltánylást igénylő kérése, hogy legelő nélkül lévő teheneik részére legelőt biztosítsanak. A földreform törvény végrehajtás alatt van, amely reményt nyújt arra, hogy a legelő-kérdés a község egész területén megoldást nyerjen. A kéthalmi legelőre a község bejelentette igényét, mert azon közlegelőt szeretne alakítani. A megváltási eljárás során azonban az O.F.B. ítélete fog pontot tenni az ügy végére azáltal, hogy teljesít-e avagy sem a község indokolt kérését. Ennek időpontját azonban senki sem tudja. Addig is azonban keresni kell az ideiglenes megoldást a legszükségesebb igény kielégítésére. Az előjáróság érintkezésbe lépett a kéthalmi gazdasággal és azt az ígéretet kapta, hogy a gazdaság a legsürgősebb igények kielégítésétől nem zárkózik el, csupán azt kéri, hogy az átengedett terület helyett ugyanannyit biztosítsanak az érdekeltek bárhol a község határában. Az elmúlt két évben ez könnyen ment, mert az elfoglalt területért bérelni könnyen lehetett. Ma ez nehezebb, mert óriási bért követelnek, és kérdés, hogy az igénylők ezt megfizetik-e. A kéthalmi gazdaság kérelme viszont jogos, mert más legelője nincs és a jószágait elhelyezni nem tudja.

Elmondta a főjegyző, hogy ennek az ügynek több oldalról utána járt, de a kéthalmi gazdaság is állandóan keresi a jószágainak alkalmas legelőt.

Bemutatta azoknak a névsorát, akik erre a legelőre jelenleg igényt tartanak, és arra kérte a képviselő-testület tagjait, hogy bírálják el a névsorban szereplők igényjogosultságát. A felülvizsgálat után megállapították, hogy mintegy 150 tehénjárásra van szüksége az ott élő lakosságnak. A névjegyzékből elhagyták azokat, akiknek már máshol van tehénjárásuk, és akiknek anyagi helyzete nem kívánja a szükség-legelőkhöz juttatást, mert azt más úton maguk is biztosítani tudják.⁴¹

35 A pénzintézeteknek az a fajtája, amely közhasznú tevékenység folytatását tűzi ki feladatául.

36 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1921. év. – 1921. szeptember 10. – 82/1921. kgy. szám.

37 a./ Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1922. év. – 1922. március 6. – 53/1922. kgy. szám.

b./ Sz. M. L. – Túrkeve város képviselőtestületi irataiban a 1348/1922. OFB. számú végzés.

38 TOLNAY 1991. – 64-112. p.

39 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1922. év. – 1922. március 27. – 96/1922. kgy. szám.

40 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1922. év. – 1922. július 13. – 84/1922. kgy. szám.

41 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922–1926. 8. kötet. 1922. április 10. – 15/1922. kgy. szám.

Dr. Rác János községi képviselő bejelentette, hogy az O.F.B. hamarosan kimondja az ecseg-pusztai legelő Túrkeve számára történő eladását.⁴² A 380/1923. O.F.B. számú ítélet hamarosan meg is érkezett. Az ítélet a Túrkeve által eddig is használt Ecseg-pusztán lévő 4.037 kat. hold 1.385 n. öl nagyságú legelőt a városnak ítélte. A város által kért nagyobb terület átadását viszont elutasította. A vételárra vonatkozó egyezség megkötését a felekre – a Magyar Katolikus Vallásalapra és Túrkeve városára – bízta azzal a megkötéssel, hogy azt kötelesek bemutatni az O.F.B.-nek. Amennyiben az árban esetleg nem tudnának megegyezni, akkor annak megállapítását az 1920. évi XXXVI. törvény 42. §-ban foglaltak értelmében tíz évre elhalasztja, addig pedig a városnak járadékot kell fizetnie.⁴³ A vármegyei tiszti főügyész ez ellen kifogást jelentett be. A főügyész azt javasolta, hogy a legelő árának megállapítását halasszák el. Továbbra is haszonbérletként használják a korábbi haszonbérleti szerződés feltételei mellett: 800 q búza és a 4.037 kat. hold 1.385 n. öl összes közterhének viselése. Túrkeve város ezt a javaslatot elfogadta, de tiltakozott az ellen, hogy a 800 q búzát haszonbérnek minősítsék, ragaszkodott az „évjáradék” minősítéshez. Ehhez viszont a Vallásalap nem járult hozzá.⁴⁴

A legelőt Túrkeve város 1923. május 1-i határnappal vette birtokba.⁴⁵

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium – amelynek kötelékében működött a „Katolikus vallás- és tanulmányi alapokra felügyelő bizottság” – Ecseg-pusztára vonatkozásában nem hagyta jóvá, hogy a legelő bérleti összegét az 1923-1924. gazdasági évre pénzben fizessék a túrkeveiek, hanem a szerződésben kikötött terményhez ragaszkodott.⁴⁶

Tekintettel arra, hogy az O.F.B. magánosoknak, egyéneknek nem adott legelőt, csak községeknek, közösségeknek – mint erkölcsi testületeknek – volt joga legelőt igényelni a közbirtokosság és a legeltető társaságok részére.⁴⁷ Ezért az 1913. évi X. törvény és az ennek végrehajtása tárgyában kiadott 7000/1914. F.M. számú rendelet értelmében legeltetési szabályrendeletet volt köteles készíteni a város képviselő-testülete.⁴⁸ Ezzel kapcsolatban hívták össze megbeszélésre Túrkeve állattartó gazdáit 1923. november 15-én. Ezen az értekezleten a következő határozatokat hozták:

- 1./ Vegyék meg örök tulajdoni joggal a most kapott legelőket.
- 2./ Javasolták, hogy az értekezleten felolvasott és módosított legeltetési szabályrendelet tervezetét a város képviselő-testülete fogadja el.
- 3./ Megállapították a legelőhasználat díjait a következő megszorításokkal:
 - a./ Mindenki csak a saját tulajdonát képező állatot verheti ki.

42 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1923. év. – 1923. január 8. – 2/1923. kgy. szám.

43 a./ Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1923. év. – 1923. március 5. – 100/1923. kgy. szám.

b./ Sz. M. L. – Túrkeve város képviselő-testületének irataiban a 380/1923. számú O.F.B. ítélet.

44 Az 1920. évi XXXVI. törvény 42. § 3./ bekezdése szerint a Vallásalapnak volt igaza.

45 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1923. év. – 1923. június 11. – 168/1923. kgy. szám.

46 a./ Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1923. év. – 1923. augusztus 7. – 220/1923. kgy. szám.

b./ Sz. M. L. – Túrkeve város képviselő-testületi irataiban a 95736/23. IX. VKM számú leirat.

47 TOLNAY 1995. – 141. p.

48 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1923. év. – 1923. november 8. – 311/1923. kgy. szám.

b./ Ha nincs annyi jószága, mint ahány hold legelőre joga lenne, arra új személyeket kell keresni, akiknek nincs legelőjük.

c./ Kiadás a jelentkezés sorrendjében történik a bérleti összeg megfizetésével.

4./ Csordajárásnak 50-50 kat. holdat hasítanak ki, amit átadnak az Ecsegi Csordatartó Társaságnak.

5./ Ezekre a legelőkre Túrkeve város gazdáinak szüksége van, mert a jelenleg használt közbirtokossági pásztói legelőt és az ecsegi csordajárást az értekezleten résztvevők nem tartják elegendőnek.⁴⁹

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is válaszolt a járadékkal kapcsolatban, amelyet kevésnek talált.⁵⁰ Túrkeve nem volt hajlandó csak 20 kg búza haszonbért adni kat. holdanként, a Felügyelő Bizottság viszont 65 kg/kh bérleti díjat kért. A képviselő-testület megbízta a polgármestert az egyezkedéssel. Végső sorban bírói útra is terelhette a legelőbér megállapításának ügyét.⁵¹

Ezzel párhuzamosan Dévaványa képviselő-testülete 1923. június 9-én foglalkozott a közlegelők ügyével. Ezen a közgyűlésen úgy határozott, hogy a község állatállományának mind mennyiségi, mind minőségi fejlesztése érdekében a következő – közigazgatási területén lévő – legelők igénybevételét, megszerzését fogja szorgalmazni:

- a Magyar Katolikus Vallásalap bokrosi ingatlanából 1.000-2.000 kat. hold, az ecsegi ingatlanából 500 kat. hold,
- özv. Grósz Zsigmondné egyházhalmi birtokából 200 kat. hold,
- a Baldácsy-féle Protestáns Alapítvány nagydosztai ingatlanából 1.100 kat. hold,
- gróf Zamoyskiné ezzel összefüggő ingatlanából 100 kat. hold,
- gróf Zamoyski Tamásné idegen állampolgárságú egyén bogárosi ingatlanából sertés- és birkajárásnak, és tehéncsordajárásnak 300 kat. hold,
- Ungár Jónás gabonás-pusztai háborús szerzeményéből 279 kat. hold,
- valamint újból kéri a báró Herzog Mór kéthalmi földjéből 495 kat. holdat,
- ami összesen mintegy 3.974 kat. hold legelőt tesz ki.⁵²

Közben a dévaványaiakat a földért folyó versenyben más oldalról is sérelem érte. Körösladány községben is több volt az igénylő, mint amennyi föld rendelkezésükre állt volna. Ezért az O.F.B. úgy döntött, hogy a még hiányzó 114 kat. hold 1.197 n. ölet Dévaványa területéből kísérli meg kielégíteni úgy, „...hogy amennyiben a dévaványai megváltási ügyben felmerült földbirtok-politikai célok kielégítésére ... nem vétetnék igénybe a számításba vett egész terület, lehetőleg azokból a birtokokból vétessék a dévaványaiak számára kevesebb terület, melyek a körösladányiak kielégítése szempontjából figyelembe jöhetnek, hogy így a dévaványai megváltás ügyében felesleges területek a körösladányiaknak legyenek juttathatók.”⁵³

Az O.F.B. a 8006/1924. számú ítéletével Dévaványának csak a báró Herzog-féle 495 kat. hold legelőt juttatta, amellyel nyilvánvalóan nem elégedtek meg. Közben a tulaj-

49 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1923. év. – 1923. november 22. – 330/1923. kgy. szám.

50 a./ Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1924. év. – 1924. február 18. – 51/679/1924. kgy. szám.

b./ Sz. M. L. – Túrkeve város képviselő-testületi irataiban a 685/1924. VKM. számú irat.

51 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1924. évi. – 1924. április 7. – 81/679/1924. kgy. szám.

52 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. 8. kötet. – 1923. június 9. – 52/1923. kgy. szám.

53 B. M. L. – IV. 410. XIV. a 2084/1924. számú iratban a 9.896/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1924. április 29.

donosok is akciót indítottak birtokaik egy részének a megmentésére. 1924. június 24-én ismertette a főjegyző, hogy báró Herzog Mór Lipót azt az ajánlatot tette a községnek, hogy 200 kat. hold legelőt hajlandó ingyen átengedni a közbirtokosságnak, ha azon felül nem váltanak meg tőle legelőt. (Az ítélet összesen 253 kat. holdat váltott meg.) Az érdekviszonyokkal áthálózott képviselő-testület 24:5 arányban elfogadta a földbirtokos ajánlatát. Egyben kérte az O.F.B.-t, hogy „...a megváltást szenvedő birtokára az ítéleten túlmenően további igénybe vétel mellőztessék és a további eljárás alóli mentesítés telekkönyvileg is feljegyeztessék.”⁵⁴

Ugyanezt Jakabfy Jenő birtokos is megajánlotta a községnek. Az O.F.B. 223 kat. hold legelőt váltott meg birtokából. Jakabfy azt ajánlotta, hogy a községnek 153 kat. hold legelőt ingyen ad úgy, hogy az a Baldácsy-féle Protestáns Alapítványtól bérelt legelővel egy tagot képezzen, ha a többi megváltásáról lemondanak. A főjegyző a takarékosági szempontok figyelembe vétele mellett az ajánlat elfogadását javasolta a képviselő-testületnek, amit az 28:1 arányban el is fogadott.⁵⁵

Dr. Poszvék Ödön dévaványai ügyvéd mint gróf Zamoyski Ludmilla megbízottja beadványát ismertette a főjegyző, amely szerint az O.F.B. 8006/1924. számú ítéletével a község részére megváltott 56 kat. hold legelő megváltási árát 450 aranykorában kéri megállapítani. Ezt a községi képviselő-testület nem fogadta el, mert azt indokolatlanul magasnak tartotta. Ugyanakkor kérte az O.F.B.-t, hogy a vételár megállapítását 10 évre halasszák el.⁵⁶

A dévaványai képviselő-testület az 1924. december 11-i közgyűlésén több legelővel kapcsolatos határozatot hozott, valamennyit a főjegyző előterjesztése alapján. A főjegyző azt kérte a képviselő-testülettől, hogy az O.F.B. által a község részére hosszú bérletként juttatott 501 kat. hold legelő 1924. év utolsó negyedére eső haszonbérére 2.000 aranykoronát utaljon ki.⁵⁷

Az előjáróság nevében a főjegyző elmondta, hogy a földreform folytán a község számára juttatott 1.129 kat. hold legelő jövedelme az 1925. évre 12.000 aranykoronára tehető. Kéri, hogy ezt az összeget az 1925. évi költségvetésbe, mint bevételt, szerepeltessék.⁵⁸

Kérte még, hogy a községnek juttatott közlegelők haszonbére címén (amelyet a községnek fizetnie kell), az 1925. évi költségvetésbe 8.000 aranykorona kiadást állítsanak be.⁵⁹

Előterjesztette, hogy miután a községnek nagyobb legelőterületet juttatott az O.F.B., az oda elhelyezendő községi csorda és gulya részére 8-9 tenyészbikát kell beszerezni. Azok árát előre azonban nem lehet tudni, ezért kéri, hogy a közgyűlés ezen a címen az 1925. évi költségvetésbe 4.000 aranykoronát irányozzon elő.⁶⁰ Ez a javaslat az állomány minőségi javítását szolgálta.

54 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 1924. június 24. – 55/1924. kgy. szám.

55 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 1924. június 24. – 56/1924. kgy. szám.

56 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 1924. július 15. – 73/1924. kgy. szám.

57 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 154/1924. kgy. szám. – 1924. december 11.

58 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 196/1924. kgy. szám. – 1924. december 11.

59 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 223/1924. kgy. szám. – 1924. december 11.

60 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 229/1924. kgy. szám. 1924. december 11.

Kérte végül a főjegyző, hogy a községi közlegelők felszerelésére, nevezetesen kutak ásatására, vas itatóvályúk beszerzésére, korlátfákra stb. az 1925. évi költségvetésbe 5.000 aranykoronát állítsanak be.⁶¹

Az 1924. év utolsó képviselő-testületi közgyűlésén az előjáróság véleményét tolmácsolta a főjegyző, amikor előadta, hogy a földreform végrehajtása során a község eddig mintegy 800 kat. hold legelőhöz jutott⁶² részint tulajdonjoggal, részint pedig haszonbérlet útján. Ezen kívül kilátás van arra, hogy még mintegy 200 kat. hold legelőt kap Gabonásból. Várhatóan mintegy ezer kat. holdnyi legelő fölött fog rendelkezni a község, ezért a felettes hatóság mindenképpen kötelezni fogja törzskönyvezett apaállatok beszerzésére. Az előjáróságnak az a véleménye, hogy nem kell bevárni azt, hogy erre a községet külön kötelezzék, mert hiszen a jószágtartó közönség érdekében áll, hogy megfelelő apaállatok beszerzésével és tartásával szaporítsuk a község jószágállományát. Ezt átgondolva az előjáróság már saját felelősségére beszerzett egy olyan tenyész bikát, amely a megtartott őszi apaállat vizsgálatok alkalmával tenyész-igazolványt is kapott. Az előjáróság lehetőleg olyan apaállatokat kíván beszerezni, amelyeket már igazolvánnyal láttak el vagy amelyek engedélyezését a felettes hatóságok előzetes megvizsgálás útján kilátásba helyezték. E célból szükségesnek tartaná a főjegyző, hogy az előjáróságot bíznák meg: a szükséges számú apaállatot a jövő évi kiverésre – vagyis május elsejére – szerezze be, és pedig olyan módon, hogy az eladásra felkínált apaállatokat előzetesen mind az állatorvossal, mind a járási gazdasági felügyelővel vizsgálta meg. Amennyiben azok minősítése kedvező, úgy az apaállatot megvásárolhatják.

Jelentette a főjegyző, hogy a most megvásárolt apaállat tulajdonosa Szarka István, aki tenyész bikáját 9,5 millió koronáért kínálta fel a községnek azzal a kikötéssel, hogy azt kiverésig a saját költségén tartja. Ezt az ajánlatot az előjáróság feltétlenül előnyösnek és kedvezőnek tartotta. Egyben felkérte a képviselő-testület tagjait és rajtuk keresztül a község közönségét, hogy akinek van tenyész állata és azt el kívánja adni, az jelentkezzen az előjáróságon, hogy a szükséges vizsgálatokat minél hamarabb el tudják végeztetni.⁶³

Megtárgyalta a képviselő-testület a községi legelők elhelyezésre kerülő jószágok után fizetendő legelő haszonbér összegét, amelyet az előjáróság úgy javasol megállapítani, hogy minden számos jószág után darabonként 130 kg, az apróbb marhák és a csikók után pedig darabonként 65 kg búzát fizessenek. (Ebben az összegben benne volt a pásztorbér és az állatorvosi oltási díj is.) Az előjáróságnak az a véleménye, hogy ez a legelőbér nagyon alacsony, mert a környéken sehol nem lehet ilyen olcsón szarvasmarhát és lovat legeltetni.⁶⁴

A gazdasági év tervezése során az előjáróság nevében a főjegyző felvetette a következőket: már évek óta bérlik báró csetei Herzog Mór Lipót birtokából a község lakosai azt a kéthalmi legelőterületet, amelyet most az O.F.B. ítélete során a község kezelésbe vehetett. Az ezen a legelők évek óta kialakult csorda összetételének 90%-át a pirostarka állomány alkotta. A községi üzemeltetés során is ugyanazok a tehéntartó

61 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 230/1924. kgy. szám. – 1924. december 11.

62 Az előterjesztése elején a főjegyző még 1.129 kat. hold legelőjuttatásról beszélt. Nem indokolta előterjesztésében, hogy most miért csak 800 kat. holdat említ.

63 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 254/1924. kgy. szám. 1924. december 30.

64 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 4/1925. kgy. szám. 1925. február 14.

gazdák jelentkeztek a kéthalmi legelőn való legeltetésre, mint eddig, tehát az állomány összetétele nem változott. Ezek a gazdák azt kérik, hogy az ide kihelyezett apaállat is a pirostarka fajtából kerüljön ki, mert ehhez a fajtához ragaszkodnak. Az előjáróság is indokoltan látja ezt a kérést, hiszen a fajtaváltás ellenére más községben is engedélyezte a gazdasági felügyelet pirostarka apaállatok beszerzését. Indokolt ez az igény azért is, mert a község határának más részein, ahol legeltetés folyik, magyar fajta bikákat tartanak.

A fentiek alapján azt javasolta az előjáróság a képviselő-testületnek, határozza el, hogy a március 21-22-én Budapesten tartandó Országos Tenyészállat Kiállításon szerezzen be négy pirostarka bikát, erre a vármegyei gazdasági felügyelőtől az engedély beszerzése mellett a kedvezményes szállítási engedélyt is kérje meg. A vásárlásra a községi gazdát, az állatorvost és a főjegyzőt küldte fel a közgyűlés.⁶⁵

A dévaványai főjegyző 1925. március 14-én ismertette az O.F.B. 4188/1925. számú ítéletét, amelyben a már régebben ismert 8006/1924. O.F.B. számú ítéletében foglalt és a községnek juttatott legelőkön kívül véglegesítette, hogy Ungár Jónás és társai tulajdonát képező gabonás-pusztai ingatlanból 214 kat. hold 192 n. öl legelőterületet juttat a község közbirtokosságának. A község tehát a két O.F.B.-ítélet alapján a következő legelők felett rendelkezett:

1./ a Herzog-birtokból	200 kat. hold
2./ a Zamoyski-birtokból	56 kat. hold 330 n. öl
3./ a Jakabfy-birtokból	153 kat. hold
4./ az Ungár-birtokból	214 kat. hold 192 n. öl
Összesen:	623 kat. hold 522 n. öl ⁶⁶

Hosszú – 15 éves – bérletre pedig 505 kat. hold 1.410 n. öl területet kaptak. Így a község 1.129 kat. hold 332 n. öl területű legelőhöz jutott. A közgyűlés ismét elhatározta, hogy ezeket a legelőket kúttal látja el, felszereli épületekkel, valamint gondoskodik arról, hogy az egyes gulyákat megfelelően elhelyezzék.⁶⁷

1926. márciusában az előjáróság javaslata alapján újfent meghatározták a legeltetési díjakat. Az előjáróság azt javasolta, hogy a ménesre kiverendő egy éves csikók után 80 kg, a két éves csikók után 120 kg, és a lovak után 120 kg búzában, az ökörgulyába kiverendő egy éves tinók után 80 kg, a két éves tinók után 120 kg, az ökrök után 150 kg búzában, a meddő gulyába kiverendő egy éves után 80 kg, a két éves után 120 kg, és a tehének után 140 kg búzában, az egy éves bikák után 80 kg, a két éves bikák után 120 kg búzában, míg a hazajáró csorda után 140 kg búzában javasolták megállapítani az évi legelőbért azzal, hogy ez az összeg minden költséget tartalmaz.⁶⁸

Jelentkezett Jakabfy Dezső, hogy bérbe vesz 100 kat. hold legelőt holdanként 60 kg búzáért és az adót is ő fizeti. Ezt a Baldácsy-féle Protestáns Vallásalapítványtól bérelt legelőből kérné kimérni. Ugyancsak jelentkezett Ungár Jónás, hogy a tőle megváltott

65 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 11/1925. kgy. szám. 1925. február 14.

66 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 21/1925. kgy. szám. 1925. március 14.

67 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 1925. április 30. – 47/1925. kgy. szám.

68 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. kötet. – 29/1926. kgy. szám. – 1926. március 30.

legelőt három évre bérbe venné az O.F.B. által előírt bérleti díjért. Javasolta a főjegyző, hogy adják vissza a báró Herzog Mórtól megváltott legelőterületből azt a 89 kat. holdat, amely fekvésénél fogva csak részben használható. A képviselő-testület a javaslatot 30:4 arányban elfogadta.⁶⁹

Ettől kezdve a képviselő-testületi felhatalmazás birtokában a községi előjáróság megkísérelt mindent, hogy a szóban forgó legelőterületet hasznosítsa, azonban ez nem mindig járt sikerrel.

Közben Túrkeve megyei város is megkapta a 8.305/1925. O.F.B. számú ítéletet, amely az Ecseg-pusztán a városnak juttatott 4.037 kat. hold legelő haszonbérét kat. holdanként 40 kg búzában állapította meg, amelynek fizetési részleteit májusban és novemberben kell fizetni. Túrkeve város képviselő-testülete úgy döntött, hogy az O.F.B. ítéletet megfellebbezi, mivel magasnak találta a haszonbér összegét.⁷⁰

Ismét jelentkezett Jakabfy Jenő földbirtokos egy beadvánnyal, amelyhez az újonnan kinevezett főjegyzőhelyettes – Hatzlhoffer Ferenc – helyzetelemzést is mondott. Elmondta, hogy a földbirtok-rendezési eljárások során a község olyan sok ingatlant, illetve olyan nagy kiterjedésű legelőt igényelt, hogy azok hozama egyáltalában nincs arányban a fizetendő bérösszeggel. Ezeknek a bérleti díjaknak a fizetése Dévaványa község anyagi erejét meghaladja. A mai helyzet az, hogy az állatállomány elégtelen volta miatt a legelő jövedelme nemhogy a bérösszeget fedezné, hanem a község a legelőkre tetemesen ráfizet.

Ezeknek előrebocsátása után javasolta, hogy fogadja el a képviselő-testület Jakabfy Jenő ajánlatát. Jakabfy abban az esetben, ha a község az igényelt 223 kat. hold legelőről lemond és azt neki visszaadja, úgy az eddig be nem fizetett két évi haszonbért elengedi, az esedékes adókat befizeti, sőt kárpótlásként három vagon búzát vagy ennek árát a község pénztárába befizet. Ugyanakkor kéri, hogy ennek jóváhagyását az O.F.B.-től a község járja ki. Ezt az ajánlatot az előjáróság elfogadta.⁷¹ Jakabfy Jenő vállalt kötelezettségének eleget tett, a község is eljár az O.F.B.-nél az eredeti állapot visszaállítása érdekében, ezért 1927. január 9-én a községi bíró, a helyettes főjegyző és a községi gazda jelenlétében a helyszínen megfelelő keretek között Jakabfy Jenő és felesége részére átadta a legelőterületet azzal, hogy annak tulajdonjogáról a község egyszer s mindenkorra lemondott.⁷²

A közlegelők működési költségéről is döntött a képviselő-testület, amelyet 30.000 pengő bevétellel és 30.000 pengő kiadással elfogadtak.⁷³

A községi előjáróság, maga a képviselő-testület, de az egyes tisztviselők is kétértelmű felelősséggel, de átfogóbb közigazdasági gondolkodás híján, csak a mindennapi problémák feszítésében intézték a község ügyeit. Általában átgondoltnak látszó intézkedések megtételét javasolták a képviselő-testületnek, amely azokat – legtöbbször hosszas vita után – el is fogadta. Példaként lehet felhozni a községi legelők ügyét, amelynek

69 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1927. – 1927. április 2. – 54/1927. kgy. szám.

70 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1926. – 73/2157/1926. kgy. szám. – 1926. május 10.

71 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. köt. – 100/1926. kgy. szám. 1926. november 9.

72 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. köt. – 19/1927. kgy. 1927. január 13.

73 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. köt. – 13/1927. kgy. szám. 1927. január 13.

helyzetét és viszonyait már egy ízben elemzett is a frissen kinevezett Hatzlhoffer Ferenc helyettes főjegyző. Akkor ugyan még nem kellő mélységgel mutatott rá a legelőgazdálkodás kényes pontjaira, most azonban már jobb tájékozottsággal részletezte az ügyet a képviselő-testület előtt.

Hatzlhoffer Ferenc felelősségének tudatában rámutatott arra a sajnálatos és szomorú tényre, hogy a földreform-eljárás során megváltott legelők nincsenek kihasználva. Ez vonatkozik a báró Baldácsy-féle Protestáns Alapítványtól 25 évre bérelt legelőre is. Ezeknek az a következménye, hogy a bevételek korántsem fedezik az ezzel szemben fennálló fizetési kötelezettségeket. A földbirtokreform megindulásakor a község minden parancsoló szükség nélkül arra törekedett, hogy minél több legelőt birtokba vegyen. Tette mindezt feltehetőleg abból a téves hitből kiindulva, hogy ezeknek nem kell megtéríteni az ellenértékét, az árát. Elképzelhető az is, hogy mindezt meggondolatlanságból kérte az akkori képviselő-testület, azt remélve, hogy majd az idő meg fogja hozni a megoldást. Sem az egyik, sem a másik eshetőség nem következett be.

A földbirtok helyesebb megosztását szabályozó 1920. évi XXXVI. törvénycikknek az az alapvető rendelkezése, hogy senkinek ingyen föld nem juttatható, ma már átment a köztudatba is, és ez alól Dévaványa község sem volt kivétel. Az idő pedig nem hozott más megoldást, minthogy ma sem nagyobb a község állatállománya, mint volt a földreform-eljárás kezdetén. Azok a hiú remények, melyeket a közlegelő megnagyobbításához fűztek, nem valósultak meg, mert az állatállomány szaporodása nem a rendelkezésre álló legelő nagyságától, hanem más körülményektől: nevezetesen a megélhetési viszonyoktól, a lakosság vagyonosodásától, gazdasági konjunktúrától és az embereknek az állatok iránti hajlandóságától függ. Ezeknek a feltételeknek hiányában legyen ám kétszer annyi a legelő, mint amennyi kell, az állatállomány nem fog szaporodni, amint azt legjobban bizonyítja Dévaványa jelenlegi helyzete.

A községnek van jelenleg 775 legelő-járása, melyből mindössze mintegy 275 járást jegyeztek le. Ezek szerint a jelenlegi állapot az, hogy a községnek a legelő költségvetése szerint előirányzott 30.000 pengő szükségletével szemben – ha a lejegyzett legelőbér teljes összegben befolyna – még akkor is a folyó esztendőre (1927-re) mintegy 21.000 pengő hiány mutatkozna.

Ebből kiindulva az előjáróság kénytelen felelősségének tudatában a fenti szomorú és a községre nézve súlyos anyagi megterhelések apasztása érdekében a fölös legelőterületeket olyan módon értékesíteni, hogy a község, ha nem is teljesen, de legalább részben a súlyos ráfizetéseket csökkentse. Kénytelen így eljárni, mert két éven keresztül a legelő használatból befolyt díjakat a legeltetéssel felmerült költségek felemésztették. A bérleti díjra eddig semmit nem fordított a község. Nem engedhető meg, hogy a bérleti díjak meg nem fizetése miatt a községet bepereljék.

Mindezek előre bocsátása és a jelenlegi helyzet ismertetése után kéri a főjegyző-helyettes a képviselő-testületet, hogy gondolja át és mérlegelje a Jakabfy Dezső által beadott ajánlatot. Jakabfy Dezső hajlandó a község által a báró Baldácsy-féle Alapítványtól bérelt legelőből 100 kat. holdat – holdanként 60 kg búza és a legelő adójának fizetése, így összesen 85 kg búzáért – bérbe venni. Ugyancsak bérbe venné a földbirtokreform során Ungár Jónás és társaitól megváltott gabonási legelőterületet – amely 214 kat. hold 194 n. ölet tesz ki – három évi időtartamra. Tenné ezt olyan feltételek mellett, ahogyan annak bérértékét az O.F.B. községünkre nézve meg fogja állapítani. Végül

Jakabfy Jenő kéri, hogy amennyiben ezt az ajánlatát elfogadná a képviselő-testület, köteles a község az általa a gabonási legelőre épített juhaklot a bérlet lejárta után az akkori becsértékben megváltani.

A községi előljáróság Jakabfy Jenő ajánlatát elfogadásra javasolta.

Javasolta továbbá, hogy a főjegyző-helyettes által ecsetelt jelenlegi nyomasztó helyzetre való tekintettel, amely a legelő kihasználatlansága folytán állott elő, a báró csetei Herzog Mór Lipóttól a földbirtokreform során megváltott legelőből 89 kat. holdat – amely fekvésénél és alakjánál fogva csak részben használható ki – teljes egészében adják vissza volt birtokosának. Ő ezért a község által eddig használt 200 kat. hold összterülete után járó összeg eddig esedékes kétévi bérösszegét, valamint az adót hajlandó elengedni, és a folyó 1927. esztendőre a kérdéses 89 kat. hold legelőt ingyen biztosítani, illetve minden bér nélkül átengedni. Teszi ezt abból a célból, hogy a község nehéz anyagi helyzetén könnyítsen – a maga érdekét is szem előtt tartva –, mert ha a legelő gazdálkodásból származott nagy anyagi hiányokat a község mint olyan, kénytelen viselni, akkor az uradalom – mint a második legnagyobb adófizető – pótdíjban saját követelését lenne kénytelen törleszteni.

Igaz ugyan, hogy ezen visszajuttatásra javasolt terület a legelő területnek ahhoz a részéhez tartozik, amelyet csordajárásnak minősítettek, annak dacára hogy a községhez közel fekszik, még sincs rendeltetésének megfelelően kihasználva, mert az arra lejegyzett állatoknak csak mintegy kétharmad része fejőstehén. Javasolja, hogy a képviselő-testület ezt az ajánlatot is fogadja el.

Ezt követően kérte a főjegyző-helyettes, hogy az előljáróság anyagi felelősségének elhárítása érdekében a képviselő-testület tagjai névszerinti szavazással döntsék el a fenti javaslatokat. Miután az elnöklő községi főbíró elrendelte a névszerinti szavazást, annak eredménye a következő lett:

„Igen”-nel szavazott 30 képviselő, „nem”-mel szavazott 4 képviselő, közben eltávozott: egy képviselő. Ezt a határozatot csak a birtokon kívüliek fellebbezhették meg.⁷⁴

Az 1927-re már véglegessé vált helyzet a dévaványai parasztság és a helyi agrártermelés szempontjából joggal nevezhető tragikusnak, és a felemelkedési lehetőségek egyik eltorlaszolásának. A község vélhetőleg nemcsak legelőt akart szerezni igényléseivel, hanem belátható időn belül szántófölddé alakítható területeket is. Amikor – évek vajúdása után – a település legelőhöz jutott, a paraszt nép nem tudta kihasználni az alkalmat: nem volt képes megnövelni a lábasjószág-állományát. Az igénybevétellel területet veszítő nagybirtokok (egy hivatalosan tudomásul vett „vargabetűvel”) visszaszerzték, amit elvesztettek. A dévaványai vezetést a közvetlen problémák sodorták magukkal.

Dévaványa sorsával szemben Túrkeve kedvezőbb elbánásban részesült. A túrkevei Újság igen nagy örömmel ismertette az O.F.B. határozatát, amely során régi álma valósult meg Túrkevének azzal, hogy az O.F.B. Ecseg-pusztát Túrkevének ítélte oda. „...Hogy mit jelent Ecseg Túrkevének, azt mindenki tudja. Egy világháború kellett hozzá, hogy a földbirtokrendezést aktuálissá tegye, de kellett hozzá az is, hogy éppen

74 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. kötet. – 54/1927. kgy. szám. – 1927. április 2.

dr. Tóth János, Túrkeve város nagy fia legyen az O.F.B. elnöke.” Előre jelezte az újság, hogy szakértők fogják megállapítani a vételárat.⁷⁵

Feltétlenül érdemesnek tartjuk bemutatni az ecseg-pusztai legelőről készült szakértői véleményt. Láttuk, a legelő területi hovatartozása miatt vitája támadt a két szomszédos helységnek. A véleményt Farkas Gyula okleveles gazda készítette el dr. Bakóczy Béla táblai tanácselnök, a tárgyalás vezetésével megbízott O.F.B. bíró kérésére. Íme:

„A földről az egész országban a békebeli áraktól eltérőleg ez idő szerint minden vidéken a helyi értékesítési viszonyok – a felvevő képesség – szerint alakulnak s teljesen megszűnt az az állapot, amikor egy-egy körzetnek a földárai, hogy úgy fejezzem ki magam, nivellálva kialakult norma számokban volnának kifejezhetők.

Dévaványa község határa (Pta-Ecseg) tudvalevőleg hazánk legkritikusabb területei közé tartozik, nemcsak nagykiterjedésű szegényes szikes talajminősége, hanem közismeretes mostoha időjárási viszonyai miatt is. Bizonyos ideig a Pta. Ecseggel szomszédos részben magam is birtokos voltam, ösmerem annak talaját, termelési viszonyait s – mint annak idején birtokvélelemmel kapcsolatos puhatolódásaim arra elég alkalmat szolgáltatottak – azoknak értékesítési viszonyait. Ezek ösmeretében arra a meggyőződésre jutottam, hogy azon a vidéken az efajta talajú földek kisebb terjedelmű középirtokok értékesítése is sokszor lehetetlen. Mennyivel inkább áll az a nehézség ilyen nagykiterjedésű birtokot illetően? Az itt megváltott 4.231 k. hold eltekintve a foltonként elszórt kevés, valamivel jobb minőségű földjeitől, teljes egészében gyenge, szikes legelő, melynek kiparcellázására örökidőre lehetetlenné van téve s értékesítése még bérlet formájában is csak a juttatott város vagy a szomszédos községek érdekszférájában van kényszerítve. Erre, hogy más példát ne hozzak fel, az ideig fizetett haszonbér is megmagyarázza, hogy miként lehet ezt a földdarabot értékesíteni. A most lefolytatott póttárgyalás során be van mellékelve két adás-vételi szerződés két középirtokról, melyek már mint tanya-épületekkel ellátott eke alá vert s maguknál fogva is jobb értékesítésre predestinált birtokkegységek szabadvétel útján nem voltak képesek meghaladni a k. holdanként a 10 mázsás egységárat. Ez a nagyterjedelmű legelőföld most hatósági beavatkozás során abba a szerencsés helyzetbe került, hogy az időről időre szóló és bizonytalan értékesítés gondjait lerázva egy fix, biztos kamatozású tőke értékére vedlik át, biztosítva tulajdonosának örök időkre az előre kikalkulálható kamatozást. Én eltekintve a helyi ösmereteim tapasztalataiból eredő, még lejjebb tendáló egyéni becslésemtől, a csatolt adás-vételi szerződések áraihoz viszonyítva (melyek tudvalevőleg megművelt tanyás földekről szólnak) a megváltott legelők (földek) értékét k. holdanként hét (7) mázsa búzában, illetve 200 pengőben vélem megfelelően megállapíthatónak, amely ár az eddigi 20 kilogrammos bérlet tőkésített összegét túlhaladó érték. A jelenlegi érvényben levő haszonbér fenti értékelésem alatt áll, tudomásom szerint ez szabad egyezség útján jött létre, s mint ilyen az újabb megállapítás szükségességét nem követeli. A faérték megállapítása a terület arányához képest szóba se jöhet. Ezeken a szikes földeken a faültetvények csak sínylenek, az egész területen nincs több 4 k. holdnyi satnya remisnél,⁷⁶ amelyeknek

75 TÚRKEVEI ÚJSÁG – 1927. július 31.

76 *Remis (remiz), csenderes* = bozót, cserje. Sokszor áthatolhatatlan bozótos, csalitas hely, amely mezőségek között apróbb vadaknak volt a menedéke. Nem tartották értékes növényzetnek, még az erdőtörvény alá sem esett.

csekély faértékét a kat. holdat átlagosan javasolt vételárba bátran be lehet tudni. Az épületeket, kutakat mind a most juttatott, évtizedek óta bennülő bérlők emelték, azok csekély értékűek s ilyen nagy területű birtok értékeiben külön beállításként nem szerepelhetnek. Összefoglalva, megismételve tehát a kat. holdankénti értéket fásítás, épületek és kutak beszámításával egyetemben 7 mázsa búzában, avagy 200 pengőben teljesen kielégítőnek, megfelelőnek állapítom meg.”⁷⁷

A vélemény velejéből kiderül, hogy igazából Túrkeve sem csinált „nagy üzletet” a megszerzett legelővel.

Túrkeve város a megszerzett legelőt mindig csak egy-egy évre adta ki haszonbérbe az állattartó gazdáknak, magyar holdanként⁷⁸ 11 pengő haszonbérért.⁷⁹

Közben azonban Dévaványán nemcsak a szarvasmarhák legelőjének az ügyével foglalkoztak, hanem napirendre került a sertéslegelők ügye is. Sajnálattal vették tudomásul, hogy a községben egyetlen sertéslegelő sincs, holott a sertésenyésztés előmozdítása érdekében létesítése előnyös lenne. Ebben az irányban már folytatott tárgyalást az előjáróság. Báró csetei Herzog Mór Lipót uradalma felajánlott 32 kat. holdat a község délkeleti részén lévő legelő mellett sertés legelő céljára, mellyel szemben a község az atyaszegi legelőből adna cserébe ugyanannyi területet. Addig, amíg a báró Baldácsy-féle Alapítványtól bérelt atyaszegi legelő bérlete le nem jár – tehát még 23 évig. Különösen a szegényebb sorsú lakosság venné hasznát ennek a legelőnek, akiknek nincs saját sertésjárásuk. Javasolja az előjáróság, hogy ezt a legelőt alakítsák át sertéslegelő céljaira. Az előjáróság ebben az esetben rendes költségvetést készítené az üzemeltetés biztosítására, valamint megállapítaná a legeltetési díjakat is. Élénk vita után a képviselőtestület elfogadta a sertéslegelő létesítését a fent már vázoltak szerint.⁸⁰

Ugyanezen a közgyűlésen döntöttek az 1928. évi legeltetési díjakról is:

ökör vagy ló után	36 pengő,
tehén után	34 pengő,
3 éves borjú után	26 pengő,
2 éves csikó után	30 pengő,
1 éves borjú után	20 pengő,
1 éves csikó után	20 pengő. ⁸¹

Közben érkezett meg mind Dévaványára, mind Túrkevére a 64.451/1927. O.F.B. számú határozat, amely a Magyar Katolikus Vallásalapnak a dévaványai határban lévő 4.037 kat. hold 1.385 n. öl területű legelő haszonbérének és megváltási árának megállapításáról intézkedett, miután Túrkeve város már egyszer megfellebbezte a 8.305/1925. O.F.B. számú ítéletet.

Az O.F.B. a felülvizsgált ítéletet részben megváltoztatta, amikor a Túrkevének juttatott terület megváltási árát az azon lévő fák és kutak értékének betudásával kataszteri

77 TÚRKEVEI ÚJSÁG 1927. november 27-i számában megjelenő „Városi élet – Ecsegpusztá megváltási ügye” című írás részlete.

78 Egy magyar hold = 1200 n. öl = 0,4316 ha = 4316,1 m² = 0,75 kat. hold. – Irodalom: HAJAS – RÁZSÓ 1969. – 66. p. és BÖGDÁN 1990. – 36-37., 320, 578. p.

79 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1929. év. – 1929. március 28. – 34/1563/1929. kgy. szám.

80 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. kötet. – 9/1928. kgy. szám. 1928. január 28.

81 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. kötet. – 1928. január 28.

holdanként 252 pengőben állapította meg. A területnek Túrkeve 1923. május 1-én került a birtokába. Ettől az időponttól kezdve minden közterhet Túrkeve városa volt köteles fizetni.⁸²

Az O.F.B. 2.718/1928. számú végzésével vitéz Lipcsey Márton ny. huszár ezredes részére juttatott 50 kat. hold legelőt a gabonási határban a községnek juttatott legelőből. A legnagyobb baj az volt, hogy a község lakossága ezt a legelőt használta, és ez idő szerint is hasznobér útján értékesítette. A legelőt kellően csak egy tagban lehet hasznosítani. Miután ebből 50 kat. holdat levágott az O.F.B., így az értékcsökkenést szenvedett. Ezért az 50 kat. hold átengedésebe a képviselő-testület nem egyezett bele.

Dévaványa község képviselő-testülete az előljáróság előterjesztését elfogadva egyhangúlag így határozott: a vitéz Lipcsey Márton ezredes által igényelt 50 kat. hold legelőterületet át nem engedheti, mert az eldarabolás után maradó rész viszonylagos értékcsökkenésnek lenne kitéve. Ellenben elvben kimondja, hogy ha az egész 216 kat. hold legelőt bármely alapszabályképes helybeli legeltető társulat átvenni kívánná – melynek keretén belül folyamodó is elhelyezkedhetik – azt az első igénybevétel költségének megterítése ellenében át fogja adni, illetve arról annak javára hajlandó lemondani.⁸³

Meglehetősen gyorsan intézkedtek – feltehetőleg az ezredes segítségével, aki legjobban érdekelt volt az ügyben – a legeltető társulat megalakításának ügyében. A község képviselő-testülete már pár hét múlva tárgyalhatta is Tímár Benőnek és társainak a beadványát, akik a község részére az Ungár-birtokból megítélt legelő hasznosítására szerveztek legeltetési társaságot. A megalakuló társaság tagjai valamennyien megbízható kiskgazdák, de legelőjük nincs. Ezért az Ungár-féle legelő átadása közérdek, hiszen amit a község nem tudott hasznosítani, feltehetőleg a legeltető társaság ezt meg tudja tenni és a legelőt jól ki tudják használni állataik tartása során.

Ezzel a községnek, mint erkölcsi testületnek az érdekei meg lennének védve, mert Tímár Benőektől az eljárási költségek, a vétel részlet – amelyeket a község már befizetett – a község részére visszatérülnének. A község a terület átengedésével anyagiakat nem nyer, de szem előtt tartva a közérdeket, ha a legeltető társaság kezébe adja át a legelőterületet, közvetve a lakosság érdekeit mozdítja elő azzal, hogy lehetőséget teremt az állattenyésztés fejlődésére.

Ezért javasolta a főjegyző, hogy a legelőből 50 kat. holdat vitéz Lipcsey Márton ezredesnek, a fennmaradó 164 kat. holdat pedig Tímár Benő és társai részére engedje át a község a következő feltételekkel:

- 1./ a terület csak osztatlan legelőként használható;
- 2./ csak rendes, jóváhagyott, a jogszabályoknak mindenben megfelelő alapszabállyal működhetnek;
- 3./ a legelő fel nem törhető, fel nem osztható és kizárólag legelőként használható.⁸⁴

A község képviselő-testülete még 1925-ben megfellebbezte azt az O.F.B. ítéletet,⁸⁵ amelyben a gróf Zamoyski Tamásnéól megváltott és a község számára juttatott 56 kat.

82 O. L. – Z-140 szekció – 255. csomó – M-1810. – 64.451/1927. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1928. február 15

83 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. kötet. – 26/1928. kgy. szám. 1928. március 30.

84 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. kötet. – 40/1928. kgy. szám. 1928. május 11.

85 O. L. – Z-140. – 148. csomó – 1029. – 4.188/1925. O.F.B. számú ítélet.

hold 330 n. öl legelő átadásának körülményeit részletezte, mert a megváltási árat és a megállapított haszonbér összegét magasnak találta. Ezt a fellebbezést 1928. július 28-án bírálta el az O.F.B., miután szakértővel megvizsgáltatták a fellebbezésben érintett legelőt, aki a következő szakvéleményt adta: „... a megváltott legelő a község belterülete mellett fekszik, talaja kötött réti talaj, imitt-amott kisebb víz foltokkal és víz erekkel és ez korábban szántóművelés alatt állott, füvezete mintegy 10-12 év alatt állott be – a jobb részeken elég sűrű növényzettel, a gyengébb részeken azonban a növényzet gyér és silány, rendkívül mély fekvésű, a vasúti töltés és a községet határoló védgáttól határolva, ami miatt vízzel való elborításoknak is ki van téve. Talaja szántás-művelésre – mély fekvés és vízállásos volta miatt – nem alkalmas. Szakértők a haszonbér kat. holdanként 60 kg búza egyenértékére tették.”⁸⁶ Ennek megfelelően az O.F.B. a haszonbér kat. holdankénti mértékét 30 pengőről 18 pengőre mérsékelte, amelynek fizetési határnapját minden év július 1. napjára határozta meg. A megváltási árról az ítélet nem döntött.

Időközben megérkezett az O.F.B.-től az a jogerőre emelkedett ítélet, amely alapján mind Jakabfy Jenőtől és feleségétől, mind báró csetei Herzog Mór Lipóttól a már jelzett legelőt ingyenesen Dévaványa községnek juttatta. Közben a két földbirtokossal a község egyezsége kötött arról, hogy egymás közötti megállapodással csökkentik a juttatandó terület nagyságát, ennek ellentételezéseként a megmaradt területet viszont ingyen juttatják a községnek. Hosszas vita után a már megkötött megállapodások érvényben tartása mellett döntött a képviselő-testület, vagyis a Herzog-birtokból 111 kat. hold legelőt kap a község ellenszolgáltatás nélkül. Jakabfy Jenő pedig a már megkötött és jóváhagyott egyezség értelmében használatba illetve birtokba vette a községnek ítélt területeket.⁸⁷

Jakabfy Jenő ismét beadvánnyal fordult a község képviselő-testületéhez. Ebben azt javasolta, hogy az O.F.B. ítéletétől eltérően a 150 kat. hold legelő helyett a gróf Zamoyski Tamásnétól megváltott 56 kat. hold terület vételárának egyharmad részét – a már eddig a községgel korábban kötött egyezség alkalmával adottakon felül – magára vállalja. A képviselő-testületnek azonban más javaslata volt. A Dévaványának ítélt 150 kat. hold legelőről a Jakabfy Jenő beadványában felhozott indokok alapján hajlandó végleg lemondani abban az esetben, ha Jakabfy Jenő a gróf Zamoyski Tamásnétól megváltott és a község mellett fekvő 56 kat. hold legelő egész vételárának kifizetését – a már eddig a községnek adott kárpótlási összegek betudásával – magára vállalja.⁸⁸

Közben megkötötte a község a Herzog-uradalommal a megállapodást 1928. november 21-én és 24-én. Ennek a 106 kat. hold 654 n. öl területű legelőnek a község nevére való telekkönyvezése is megkezdődött. Ugyanakkor a község lemondott 93 kat. hold 101 n. öl legelő igényléséről. Ennek az egyezségnek a megkötése a községre nézve előnyös volt.⁸⁹

Jól megvilágítja a község nehéz anyagi helyzetét az a közgyűlési határozat, amely utal arra, hogy az ivánfenéki pénztárból már felvett egyszer a község 4.000 pengőt és

86 O. L. – Z-140 – 302. csomó – M 2127. – 48.238/1927. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1928. július 28.

87 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. köt. – 83/1928. kgy. szám. 1928. október 16.

88 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 1926-1930. – 9. köt. – 115/1928. kgy. szám. – 1928. december 11.

89 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 1926-1930. – 9. köt. – 116/1928. kgy. szám. – 1928. december 11.

most ismét kér 4.000 pengő felvételére engedélyt, mert a legelő-pénztár rendkívüli költségeinek fedezésére erre szükség van.⁹⁰ Ezzel rútol visszaéltek a birtokosok, hiszen ezzel az ő kezükbe került a kezdeményezés lehetősége.

Túrkeve városában is félreértések sorozata nehezítette dr. Gyórfy Kálmán polgármester és a város vezetésének a dolgát. Az ecseggusztai legelő megvételével terjedtek el olyan hírek, hogy túrkevei polgárok úgy nyilatkoztak a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban (ehhez a minisztériumhoz tartozott a vallásalapítványok ügygondnoksága), hogy a legelő megszerzése nem közérdek, hanem csak néhány nagygazda szeretné azt megszerezni. Ebben az ügyben a polgármester kénytelen volt külön értekezletet összehívni és azon tisztázni az ügy részleteit.⁹¹

Visszaérkezett Jakabfy Jenőtől és feleségétől, Rosenfeld Szidóniától is a község által javasolt egyezség aláírva. Így azt a képviselő-testület elfogadta és felterjesztette jóváhagyásra.⁹²

1929. május 8-án a községbe érkezett dr. Székelyhidy József kir. járásbíró, az O.F.B. egyesbírója azzal a céllal, hogy a Baldácsy-féle Protestáns Vallásalapítvány vagyonszállás földjét kijelölje. Az általa felvett jegyzőkönyvbe a község előjárósága szükségesnek tartotta rögzíteni: nem tartják kívánatosnak, hogy a község részére kishaszonbérlet címén juttatott legelőből az alapítványi birtokot terhelő vagyonszállás tartozást jelöljék és azt öröktulajdonul adják, ugyanis a községnek ilyen jelentéktelen területű legelőre nincs szüksége. Különben is ebben a kérdésben kizárólag a képviselő-testület jogosult állást foglalni. Az alapítványtól már a 8.006/1924. O.F.B. számú ítélettel 505 kat. hold legelő került kiosztásra, amivel a község igényét teljes mértékben kielégítették. Ebben a szellemben nyilatkozott a közgyűlés is.⁹³

1930. január 4-én arról számolt be a főjegyző, hogy a községi képviselő-testület 40/1928. kgy. számú határozatával az Ungár-féle legelőt Tímár Benő és társai részére átengedte azzal a feltétellel, hogy az O.F.B. által előírt haszonbérösszeget megtérítik a községnek. Tímárt és társait már több ízben felszólították ennek az összegnek a befizetésére, amit most Tímárék egyenesen megtagadtak. A képviselő-testület határozata értelmében törvényes lépéseket kellett tennie az előjárásnak a tartozás behajtása érdekében.⁹⁴ Ugyanezzel a kérdéssel foglalkozott pár hónap múlva a 31.912/1930. O.F.B. számú végzés is.⁹⁵

A fentiek alapján azután érthetővé válik, hogy míg 1919-ben és 1921-ben annyira tiltakoztak az ellen, hogy a túrkevei gazdák legelőt kapjanak a község területéből, most szó nélkül túrték, hiszen világosan látszott, hogy a meglévő legelőterület kihasználására sincs megfelelő számú állatuk. Így azután Túrkeve most már a 380/1923. O.F.B. számú ítélettel megkapta a Magyar Katolikus Vallásalap tulajdonában lévő földből a 4.037 kat. hold 1.385 n. öl nagyságú legelőterületet. A bokrosi legelőből kért 1.050 kat. holdnyi le-

91 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1929. – 3/200/1929. kgy. szám. – 1929. január 10.

92 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. köt. – 3/1929. kgy. szám. – 1929. január 30.

93 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. köt. – 41/1929. kgy. szám. – 1929. június 18.

94 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 1930. január 4. – 3/1930. kgy. szám.

95 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-1930. – 9. köt. – 52/1930. kgy. szám. – 1930. augusztus 6.

gelőt nem kapták meg.⁹⁶ Ezt a területet a türkeveiek kezelték, bár árának megállapítását tíz évre felfüggesztették, de a tulajdonjog végül is Türkevée lett. A város kérte, hogy Dévaványától közigazgatásilag is csatolják Türkevéhez ezek területét.⁹⁷

Horváth Ferenc és társai, dévaványai lakosok panasszal éltek az Ungár Jónástól megváltott ingatlan megváltási ára egyéni kivetése ellen. Az 53.684/1930. O.F.B. számú végzés⁹⁸ jóváhagyta a 40.787/1928. O.F.B. számú ítéletben⁹⁹ megállapított összeget. Ugyanakkor megállapította, hogy minden juttatott a neki átadott földterület valóságos kataszteri tiszta jövedelme alapján kiszámított hányados segítségével kimutatott megváltási árat vagy haszonbért köteles fizetni. Amennyiben ettől eltérő módon számították ki a fizetendő összeget, úgy annak helyesbítését a szolnoki pénzügyigazgatóságtól kell kérniük.

Ugyancsak sérelmezték a megváltási árat a Gabonási Legeltető Társaság tagjai – Timár Benő és társai – is. Mivel az első fokon hozott ítéletbe (40.787/1928. O.F.B. számú) sem nyugodtak bele, így az 1931. február 24. napján tartott nyilvános tanácsülésen döntöttek ebben az ügyben. A közérthetőség kedvéért minden egyes tételt felsoroltak és magyaráztak az ítéletben. Ebből mi csak a Gabonási Legeltető Társaságról szóló részt emeltük ki, amely a következőket részletezi:

A Timár Benő és társaiból alakult Gabonási Legeltető Társaságnak juttatott 167 kat. hold 509 n. öl területű legelő megváltási árát 27.431 pengőben állapította meg.

A szakértőként meghallgatott gazdasági felügyelő szerint a Timár Benő és társaiból alakult Gabonási Legeltetési Társulatnak juttatott legelő termértéke a műszaki munkálatok szerint 167 kat. hold 509 n. öl. A gazdasági felügyelő megállapítása szerint a – 217 kat. hold 509 n. öl – legelőterületnek leggyengébb része a vitézi telekhez csatolt 50 kat. holdas rész, ami a kataszteri tiszta jövedelemben is kifejezésre jut. Ennek a 178.719 pengő megváltási árból arányosan eső részét 6.000 pengőben, vagyis kat. holdanként 120 pengőben állapította meg (kataszteri alapon volna 154,62 P).

A gazdasági felügyelő megállapítása szerint a gabonási legeltetési társulatnak juttatott legelő jobb minőségű, mint a Lipcseynek juttatott 50 kat. hold. A társulat legelőjének partosabb része kevésbé szikes, zárt állású sziki gyepezetű, melyek részei vízállások ugyan, de a nyári legeltetésre ez csak előnyös. Ennek a 167 kat. hold 509 n. öles arányos megváltási árát 27.431 pengőre, vagyis kat. holdanként 163,84 pengőre értékelte (kataszteri alapon számított értéke 213,78 P).

A gabonási legeltetési társulat fellebbezésében, központi szakértő kiküldését kérte, mert előadása szerint a legelőből mintegy 30 kat. hold vízállásos ér és mintegy 30-35 kat. hold vak kopár szikfolt.

A gabonási legeltetési társulat fellebbezésében kifejezetten azt panaszkolta, hogy a vitézi telekhez csatolt 50 kat. hold legelő és a részükre juttatott legelő megváltása közötti értékkülönbség nem áll fenn, következésképp csupán a legelőkre a gazdasági felügyelő által javasolt 33.431 pengő egyenlő elosztását kérték.

96 a./ Sz. M. L. – Türkeve jkv. 1921. év. – 1921. június 27. – 143/1921. kgy. szám.

b./ Sz. M. L. – Türkeve jkv. 1923. év. – 1923. március 5. – 100/1923. kgy. szám.

97 a./ Sz. M. L. – Türkeve jkv. 1930. év. – 1930. május 26. – 147/2056/1930. kgy. szám.

b./ Sz. M. L. – Türkeve jkv. 1930. év. – 1930. december 8. – 339/4699/1930. kgy. szám.

98 O. L. – Z-140. szekció – 427. csomó – R-521. – benne az 53.684/1930. O.F.B. számú végzés, kelte 1930. október 21.

99 O. L. – Z-140. szekció – 427. csomó – R-521. – benne a 40.787/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

Ezzel szemben az O.F.B. úgy találta, hogy a gabonási legeltetési társulat panasza nem megalapozott, ezért mellőzte a központi szakértő kiküldését is. Ugyanis a gazdasági felügyelő gondosan mérlegelt értékelésének helyességét támogatja a kataszteri tiszta jövedelemben kifejezett értékkülönbözlet. Egyébként is helytállónak találta a gazdasági felügyelő fent részletezett véleményét.

Ezek mérlegelésével az O.F.B. a maga részéről úgy találta, hogy az átlagosan 163,84 pengőben megállapított kataszteri holdankénti megváltási ár – még abban az esetben is, ha abban kopár foltok lennének – megfelelő.¹⁰⁰

Ezzel párhuzamosan a Túrkevének juttatott, de Dévaványa közigazgatási területén fekvő legelő vételárával is foglalkozott a 9.218/1931. O.F.B. számú végzés, amely szerint az ecsegi legelő vételárának a leszállítása – a 1.218/1930. P.M. számú rendelet értelmében – a szolnoki M. Kir. Pénzügyigazgatóságra tartozik.¹⁰¹

1932-ben készült el a fenti legelőterület átadásával kapcsolatos műszaki munkálat, amelyet a 22. számú állami földmérési felügyelőség terjesztett fel az O.F.B.-hez hitelesítésre. Ezeket a műszaki munkarészeket – földkönyvet, kiosztási birtokívet, vázrajzot – a 171/1932. O.F.B. számú végzéssel¹⁰² hitelesítette is.

1932 tavaszán már igen sokan foglalkoztak azzal a hírrel, miszerint Túrkeve megyei város komoly lépéseket szándékozik tenni azért, hogy a város Társadalmi Egyesületének kezelésében lévő négyezer kat. holdat meghaladó legelő területét a város közigazgatási határán belül szeretnék tudni. Ez Dévaványát érzékenyen érintette, hiszen ha csak ennek a területnek az évi adóját vesszük alapul, akkor 2.935,26 P adótól esne el a község. A képviselő-testület is a vármegye főispánjához szándékozott fordulni és tőle kért segítséget a túrkevei akció kivédésére.¹⁰³

A Túrkevének juttatott legelő árának újbóli megállapítására dr. Györfly Kálmán polgármester fellebbezte a 29.080/1932. O.F.B. számú ítéletet. Sokallta a 252 P kat. holdankénti megváltási árat. Az O.F.B. a felhozott indokok, valamint a szakértői jelentés alapján a kat. holdankénti megváltási árat 1.250 kg búza értékének megfelelő árban, azaz 192 pengőben állapította meg. Ezzel a fellebbezéssel 242.220 pengőt takarított meg a polgármester a város részére.¹⁰⁴ A város azonban még ezt az összeget is soknak találta, amit ismételten fellebbeztek.¹⁰⁵ Az erre a fellebbezésre hozott ítélet azonban helyben hagyta az első fokon meghozott ítéletet.¹⁰⁶

Túrkeve ismét szorgalmazta a megkapott legelőterületnek közigazgatásilag is a városhoz való csatolását. Mindkét helység azonos vármegyébe tartozott, így valamivel egyszerűbbnek tűnt az átcsatolás tárgyát képező mintegy négyezer kat. hold kataszteri rendezése. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye alispánja 1932. október 27-én kelt 23.860/1932. ki. számú határozatával el is döntötte a kérdést és az 1886. évi XXII.

100 O. L. – Z-140. szekció – 427. csomó – R-521. – benne a 7.847/1931. O.F.B. számú ítélet, kelte 1931. február 24.

101 Sz. M. L. – Túrkeve jkv. 1931. évi kötet. – 67/839/1931. kgy. szám – 1931. március 30.

102 O.L. – Z-140. szekció – 255. csomó. – M-1810, benne a 171/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1932. január 21.

103 MAGYAR VIDÉK – Politikai, társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi hetilap. Főszerkesztő dr. Papp Jenő (dévaványai orvos). – I. évf. 16. szám. – 1932. május 22.

104 O. L. – Z-140. szekció – 255. csomó – M-1810., benne a 38.930/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte 1932. november 11.

105 O. L. – Z-140. szekció – 255 csomó – M-1810., benne a 46.729/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte 1933. január 12.

106 O. L. – Z-140. szekció. – 255. csomó. – M-1810., benne a 46.729/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte 1933. január 12.

törvénycikk 148. §-a alapján – mint arra illetékes első fokú hatóság – Túrkeve megyei városnak azt a kérését, hogy a Dévaványa község határában fekvő és Túrkeve közönségének telekkönyvi tulajdonát képező ecseg-pusztai legelőterületet közigazgatásilag Túrkeve városához csatolja, teljesítette. Így Túrkeve a 4.064 kat. hold 13 n. öl legelőterülettel, valamint az ehhez tartozó csatorna- és védgát-rendszerrel, összesen 4.156 kat. hold 1.331 n. öl területtel megnövekedett. Ugyanakkor a Dévaványa hasznos beruházásaiból eredő adósságból erre a területre eső részt is magával vitte a legelő.

Teljesen logikusnak tűnik mind Túrkeve kérése, mind az alispán határozata, hiszen az átcsatolt terület Túrkeve város határának szerves részét képezi, a várostól mindössze 3,5 km-re kezdődik. Dévaványától ugyanakkor 14 km-re van. A juttatott legelőterület teljes egészében telekkönyvileg is Túrkeve város közönségének a tulajdonát képezi és azt a Római Katolikus Vallásalapítványtól mintegy 200 év óta megszakítás nélkül bérelték. 1932-ben is Túrkeve városa a túrkevei Jószágtartó Birtokosoknak adta azt bérbe. A legelőbirtok Túrkeve határának mintegy $\frac{1}{8}$ -ad részét képezi, és ennek a területnek a városhoz való közelsége folytán az a lehetetlen helyzet adódott elő nem egyszer, hogy a legelőterületre vonatkozó bármely közigazgatási ügyben, mint pl. állategészségügyi, mezőrendőri, halászati, vadászati, fásítási, út- és vízrendészeti, stb. ügyekben kénytelen volt a mintegy 30 km-re fekvő és Túrkevétől vasúti összeköttetés hiányában nehezen megközelíthető kunhegyesi főszolgabíróság hatáskörét igénybe venni.¹⁰⁷

Dévaványát az átcsatolás folytán lényeges és jelentős anyagi károsodás érte. Nemcsak a község vagyonát érte a megcsonkítás, de az elcsatolt területre eső pótdadó elvesztése is lényegesen befolyásolta a község háztartási viszonyait és a költségvetési egyensúly elvesztésének a lehetősége is fennállt. Ugyanakkor határának csökkenésével a fennálló adósságokat is a csökkent területnek kellett elviselnie. Dévaványa állategészségügyi szempontból is kifogásolta az átcsatolást, hiszen így a dévaványai állatorvos felügyelete megszűnt ezen a területen.

Végül a kért legelőterület átcsatolása Pusztacseg-telep további fejlődését is veszélyezteti – indokoltak a dévaványaiak. A telepen 101 kiosztott házhely van és az ott felépült házakban mintegy 1.200 lakos él. A telepnek vasútállomása, postája, iskolája, közigazgatási kirendeltsége van. A fejlődést teljesen megakasztaná az átcsatolás, holott az O.F.B. azzal a határozott szándékkal osztott ott házhelyeket, hogy egy majdani település alapját veti meg.

A Tiszai felső járás főszolgabírája is ellenezte az elcsatolást és elfogadta Dévaványa indokait. Az alispán azonban a dévaványai ellenindokokat nem fogadta el és az átcsatolást elrendelte, de fenntartotta a fellebbezés lehetőségét is.¹⁰⁸

Az alispán határozatát Pápay Lajos és társai dévaványai lakosok megfellebbezték. Így a döntés a belügyminiszterhez került, aki megváltoztatta az első fokú határozatot oly módon, hogy elrendelte: Túrkeve város új közigazgatási határa összhangban legyen a régi határral, azzal összefüggő egységet alkosson.¹⁰⁹

107 TOLNAY 1993. – 199-223. p.

108 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztály 5203-1/1950. I. számú iratban az alispán 1932. október 27-én kelt 23.860/1932. ki. számú határozata.

109 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratban a belügyminiszter 1941. május 31-én kelt 41.077/1940. IV. BM. számú határozata.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság ismét foglalkozott gróf Zamoyski Tamásné legelőmegváltási árának pontosításával. Azt kat. holdanként 303,50 pengőben állapította meg, ez összesen 18.210,60 pengőt tett ki.¹¹⁰

A juttatott legelőkön alakult legeltető társaságok is éltek a maguk mindennapi életét. A Dévaványai Csordatartó Birtokosság Legeltető Társulata 1934. február 18-án Kürti Lajos elnöklete alatt tartotta évi rendes közgyűlését a Gazdaszövetség nagytermében. A közgyűlésen ismertették a zárszámadást. A bevétel 7.451,75 pengő volt, a kiadás 7.256,25 pengőre rúgott, a maradvány így 195,48 pengő. A vagyoni helyzet tehát kielégítő volt, de az eredmény ennél szebb is lehetne, ha a Társulat nem fizetett volna rá 791 pengőt az elmúlt évi gazdálkodásra. (A ráfizetés a kiadandó és a ki nem adott marhajárások közötti differenciából adódott.) Hogy ez a helyzet a jövőben meg ne ismétlődhesse, Bogya Bálint gazda azt indítványozta, hogy a ki nem adott járásokat árverés útján újból értékesítsék, illetve csak a kiadott járások után befolyt összeget osszák szét arányosan a Társulat tagjai között. A Társulat közgyűlése úgy döntött, hogy az 1934. évben kiadandó marhajárások díját 20 pengőről 16 pengőre szállítják le.¹¹¹

A képviselő-testület 1934. július 27-én rendkívüli közgyűlést tartott az atyaszegi legelő ügyében. A báró Baldácsy-féle Protestáns Alapítvány igazgatósága arról értesítette az előjáróságot, hogy az atyaszegi legelőre – kat. holdanként 50 kg búza bérrel – ajánlata van. Amennyiben a község is megadja az 50 kg búza bért, úgy azt Dévaványa községnek adja bérbe.

Halmágyi Ferenc¹¹² főjegyző azt javasolta, hogy ebben a kérdésben a közgyűlés kérje ki a Községi Mezőgazdasági Bizottság véleményét is. A felszólításra dr. Schweiger László, a bizottság elnöke a bizottság nevében kijelentette, hogy a községnek erre a legelőre feltétlenül szüksége van.

Z. Nagy Ferenc képviselő felszólalásában kijelentette, hogy az Alapítvány jogtalanul járt el, amikor a legelőre bérleti ajánlatot kért. Kétségbe vonta az Alapítvány 50 kilós bérleti ajánlatát és azt javasolta, hogy a képviselő-testület maradjon meg előbbi határozata mellett és bíróság útján kérje a bér leszállítását.

A képviselő-testület úgy döntött, hogy Halmágyi Ferenc főjegyzőt és Dékány Sándor főbíró bízta meg a legelő ügyében a személyes tárgyalások felvételére a békés elintézés érdekében.¹¹³

Az említettek meg is kezdték a békés tárgyalásokat az alapítvánnyal az 505 kat. hold kiterjedésű atyaszegi legelő bérlete ügyében, amelyből 30 kat. holdat szántóként használt a község. A bérleti szerződést annak idején 25 évre kötötték azzal a megszorítással, hogy 10 év lejártá után a község akár magánegyezség, akár pedig bíróság útján kérheti a bér leszállítását, ha a gazdasági viszonyok rosszabbak lesznek. A község most, miután 10 év lejárt, élt is ezzel a jogával, de a Baldácsy-alapítvány kezelőse eleinte mereven elzárkózott a kérés teljesítése elől. Már úgy volt, hogy egy képviselő-testületi határozat alapján a bírósághoz fordulnak, amikor az alapítvány engedékenységet kezdett mutatni.

110 O. L. – Z-140. szekció. 302. csomó – M-2127., amelyben található a 2.357/1933. O.F.B. számú ítélet, kelte 1933. február 16.

111 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 8. szám. – 1934. február 25.

112 Hatlzhoffer Ferenc vezetéknévét belügyminisztériumi engedéllyel Halmágyira változtatta. A továbbiakban – a forrás keletkezési időpontja függvényében – mindkét néven előfordulhat.

113 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 30. szám. – 1934. július 29.

Az eddigi kat. holdankénti 60 kg búza bér helyett 50 kg búzát kértek. A község ezt is soknak találta és hosszas tárgyalás után 48 kg búzában állapodtak meg. Ezzel évi 60 mázsa megtakarítást értek el, ami – tekintettel arra, hogy a kisemberek terhének leszállításáról volt szó – nagy könnyebbséget jelentett. Az adót a jövőben is a község fizette.

Ezt a megállapodást írásba is foglalták, amelyet a főjegyző és a főbíró írtak alá Budapesten és amelyet a következő képviselő-testületi közgyűlés elé terjesztettek jóváhagyásra.¹¹⁴

1935-ben elvégezték a legelőre kivert állatok számlálását is, és sajnálattal állapították meg, hogy az 1934. évi állatszámhoz viszonyítva egyharmadával csökkent a kivert állatok száma.¹¹⁵

Az előjáróság nevében B. Kiss Márton helyettes főjegyző elmondta, hogy a község tulajdonát képező kigyósi legelő, valamint a báró Baldácsy-féle Protestáns Alapítványtól bérelt atyaszegi legelő kezelésével a községi gazdának és Takács Pál tanácsnoknak nagy mértékben megszorodott a munkája, amit ellenszolgáltatás nélkül már nem lehet elkívánni az említettektől. Ezért Gyányi Ferenc községi gazdának 70 pengőt és három tehénjárást, Takács Pál tanácsnoknak 80 pengőt és két tehénjárást szavaztak meg díjazásként.¹¹⁶

A Földművelésügyi Minisztérium 147.501/1938. IV. b. 1. szám alatt elrendelte a községi legeltetési szabályrendeletek felülvizsgálatát és a valóságnak megfelelő módosítását. Ezt az előjáróság elkészítette. A község a földbirtok-rendezerési eljárás során a részére juttatott úgynevezett gabonási, dosztai legelőket teljes egészében birtokolta, míg a kéthalmi legelő egy részéről lemondott úgy, hogy ma a község birtokában a csetei Herzog Mór Lipóttól megváltott 109 kat. hold 794 n. öl és a gróf Zamoyski Ágostontól megváltott 56 kat. hold 330 n. öl területű saját legelő és a báró Baldácsy Protestáns Alapítványtól bérelt 505 kat. hold 1.410 n. öl legelőterületek állnak rendelkezésükre, összesen 671 kat. hold 934 n. öl területtel, míg a szabályrendelet 1.129 kat. hold 332 n. ölről intézkedett.

A község képviselő-testülete egyhangú határozattal elfogadta a közlegelőkről szóló községi szabályrendelet módosítását.¹¹⁷

A Pusztacségre kiköltözött lakosok is egyre szervezettebb életet éltek, és egyre inkább falusi közösséggé kezdett válni a pusztán élő lakosság. Ennek egyik jeleként foghatjuk fel, hogy a szervezettebb életük érdekében különböző kezdeményezésekkel igyekeztek maguknak civilizáltabb életet teremteni. Ilyen volt az az indítványuk, amikor azt javasolták, hogy a Magyar Katolikus Vallásalap tulajdonát képező és Jurenák Sándor volt bérlő által Daróczy Lajosra és feleségére átruházott úgynevezett „mémentelepi bérletből” mintegy 467 kat. holdat kitevő legelőt községi legelő céljaira vegyenek át. Az ecsegi lakosságnak fontos érdeke fűződne ahhoz, hogy a telep teljesen a földművelő lakosság részére megfelelő legelőterülettel álljon a rendelkezésére. Eddig az ecsegiek csak a teleptől igen távol fekvő községi legelőt használhatták, ami az itteni földműves lakosság állattenyésztése fejlődését gátolta.

114 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 31. szám – 1934. augusztus 4.

115 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 32. szám. – 1935. augusztus 11.

116 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1930-1935. – 10. kötet. – 88/1936.kgy. 5311/1936. közigazgatási irat. – 1936. augusztus 12.

117 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1930-1935. – 10. kötet. – 201/1939. kgy. szám. – 1939. július 31.

Erre a javaslatra a községi képviselő-testület egyhangú határozattal kimondta, hogy a Magyar Katolikus Vallásalaptól a Daróczy Lajos és neje által bérelt „méntelepi birtokból”, amelyet a Földművelésügyi Minisztérium 194.236/VII. A.1./1939. számú határozatával kisbérletekké alakított át, az egy tagban fekvő mintegy 467 kat. holdat kitevő legelő területet községi legelő céljára az 1940. évi október hó 1. napjától kezdődően haszonbérletbe átveszi. Utasította a községi előljáróságot, hogy ennek a határozatnak a végrehajtásához a szükséges intézkedéseket tegye meg.¹¹⁸

Az 1940. év utolsó képviselő-testületi közgyűlésén ismét tárgyalták az ügyet. A hosszúhátú 467 kat. holdat kitevő legelőterületet, valamint ugyanebből a birtokból a Séllei András által bérelt 57 kat. holdas legelőterületet községi legelő céljára 1940. október 1-én haszonbérletként a község átvette. Az előljáróság az Országos Földhitelintézettel megkötötte az alhaszonbérleti szerződést. A birtok átvétele alkalmával a birtokon lévő épületeket az előljáróság kiküldöttei szintén átvették. Megállapították, hogy az épületek, eltekintve apróbb hibáktól, teljesen használható állapotban vannak és elvégezték azok kijavítását.¹¹⁹ Ezzel a Pusztacsecsen lakó állattartó gazdák is legelőhöz jutottak.

Közben azonban a község nem mulasztotta el az elég nagy területű legelő irányítójának továbbképzését sem, hiszen az Országos Zöldmező Szövetség által szervezett rét- és legelőgazdálkodási tanfolyamra elküldte a község-gazdát.¹²⁰

A Kígyósi legelőre 147 tehenet, az atyaszegi legelőre 89 üszőt és tehenet, 49 lovat és csikót, az ecsegi legelőre 90 üszőt és tehenet vertek ki. A kígyósi legelőn 20 magyar holdon (15 kat. hold), az atyaszegi legelőn kb. 250 magyar holdon (187,5 kat. hold), az ecsegi legelőn mintegy 200 magyar holdon (150 kat. hold) szénát termeltek. A községnek jutott 800–900 mázsa széna. A községhez a félév folyamán a legeltetési díjból 6.799 pengő folyt be, ebben benne van a bikákkal végzett fedeztetés díja, továbbá a kaszálóiért befolyt 3.400 pengő is.¹²¹

Ferencz József és társai, pusztacsecsei lakosok arra kérték a Borzi II. Bérloccsoportot, hogy a hosszúhátú legelőből a Hortobágy-Berettyó-csatorna jobbpartján elterülő mintegy 106 kat. holdnyi területű legelőt évi 70 mázsa búza haszonbérért nyári használatra kaphassák meg. Meg is kapták a kért földterületet.¹²²

A Magyar Katolikus Vallásalap legelőjéből Baghy Gyula pusztakengyeli földbirtokos 100 kat. hold legelőt bérelt nyári használatra 100 mázsa búzáért.¹²³

1944 tavaszán a dévaványai előljáróság – feltehetőleg a jászberényi méntelep parancsnokságának kezdeményezésére – a község területén, az atyaszegi határban lévő 500 kat. hold kiterjedésű legelőn csikólegeltetést vállalt. Ide mintegy 120 csikót – féltől három éves korig – hajtottak ki. Ezért csikónként 40 pengőt kaptak. Ellenőrzésről a méntelep parancsnokság útján a Földművelésügyi Minisztérium gondoskodott.¹²⁴

118 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 10. kötet. – 220/1940. kgy. szám. – 1940. augusztus 9.

119 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 11. kötet. – 315/1940. kgy. szám. – 1940. december 28.

120 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1941-1943. – 12. kötet. 153/1941. kgy. szám. – 1941. június 21.

121 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1941-1943. – 12. kötet. – 149/1941. kgy. szám. – 1941. június 21.

122 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1941-1943. – 12. kötet. – 70/1942. kgy. szám és 3048/1942. ikt. szám. – 1942. május 10.

123 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1941-1943. – 12. kötet. – 69/1942. kgy. – 3721/1942. ikt. szám. – 1942. május 16.

124 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1944-ből. – 7359/1942. ikt. szám. – 1942. április 24.

Horthy Jenő¹²⁵ alagi lakos a Magyar Katolikus Vallásalap hosszúhátú legelőjének a Berettyón túli részéből 1942. október 1-től 1947. szeptember 30-ig terjedő időre bérelne 106 kat. hold legelőt évi 100 mázsa búzáért. Ajánlatát elfogadták.¹²⁶

A báró Baldácsy-féle Protestáns Alapítványtól bérelt atyaszegei legelőnek azt a részét, amelyet eddig a báró Herzog-uradalom használt, és amelynek területe mintegy 105 kat. hold, 1944-ben nyári használatra id. Futó Sándor földbirtokos venné bérbe évi 150 mázsa búza haszonbérért. Ő is megkapta a kért területet.¹²⁷

Az előjáróság az 1944. esztendőben az atyaszegei közlegelőre csikós-gulyás-pásztort alkalmazott a következő feltételekkel:

„Alulírott községi előjáróság Kerekes János túrkevei (Kiss Ernő utca 1. szám alatti) lakost az 1944. évi május 1-től 1945. évi április hó 30-ig terjedő egy évi időtartamra a község atyaszegei közlegelőjére az alábbi feltételek mellett csikós-gulyás-pásztornak felfogadja.

1./ Kerekes János pásztor köteles legkésőbb 1944. évi május hó 1-re a község atyaszegei legelőjére költözni és ott a csikós-gulyás-pásztori teendők ellátása céljából megfelelő segítőerőkkel szolgálatba állani.

Köteles a kiverés napjától a beszorulás napjáig a legeltetés céljából gondjaira bízott összes állatokat az előjáróság által kijelölt területen a szokásos módon és időben legeltetni és azok itatásáról megfelelően gondoskodni.

2./ Köteles a község tulajdonát képező apaállatokat, legfeljebb azonban 6 drb. tenyészbikát és 4 drb. kant a legnagyobb gondossággal ápolni, takarmányozni és tisztán tartani. Ezek takarmányozásáról az előjáróság gondoskodik, köteles azonban a kiadott takarmánnyal a legnagyobb mértékben takarékoskodni, az abrakolást a kapott utasítás szerint eszközölni és az elhasznált abrakról takarmányozási könyvet vezetni.

3./ Köteles a folyattatásról¹²⁸ nyilvántartást vezetni, folyattatást azonban csak akkor eszközölhet, ha az előjáróságtól az ehhez szükséges igazolványokat megkapja, a fedezetési díj befizetése igazolva van. Ugyanez áll a bűgattatásra¹²⁹ is. Irányadó a vármegyei állattenyésztési szabályrendelet.

4./ Köteles a gondjaira bízott ménes vagy gulyában előforduló minden balesetet vagy megbetegedést az előjáróságnak s különösképpen a községi állatorvosnak s azonkívül a megsérült vagy megbetegedett állat gazdájának azonnal jelentést tenni s addig is, amíg az említettek részéről bármilyen intézkedés történik, felelőssége tudatában cselekedni.

5./ Köteles a közlegelő határmezsgyéjének épségben tartásáról gondoskodni, a legelőn keresztül vonuló járkálást megakadályozni s mindazok ellen, akik a tilalom dacára átjárnak, azokat köteles az előjáróságnak azonnal bejelenteni.

6./ Köteles a pásztor és a családja gondjaikra bízott csordaházra, csikótelep és melléképületeire a legnagyobb gondot fordítani, azok tisztántartásáról szükség szerint belső és külső meszeléséről gondoskodni. A szükséges meszet és festékanyagot az előjáróság bocsátja a pásztor rendelkezésére.

125 HORTHY JENŐ (Kenderes, 1877. január 8. – Lausanne, 1953. november 20.).

126 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1941-1943. – 12. kötet. – 202/1942. kgy. szám. 11178/1942. ikt. szám. – 1942. december 23.

127 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 1943-1944. – 13. kötet. – 15/1944. kgy. szám. 1886/1944. ikt. szám. – 1944. február 22.

128 *Folytatás* = Szarvasmarha pároztatása.

129 *Bűgattás* = Sertés pároztatása.

Köteles a takarmány környékét és a tanyaudvart tisztán tartani és naponta felsepregetni. Köteles a csemetéket és fákat gondozni, töveit megkapálgatni és ha szükséges megöntözni. A jószágoktól okozható károktól pedig megvédeni. A fák alját veteményezés céljára szabadon felhasználhatja, azonban csak olyan növényeket termesztethet, melyek a csemeték fejlődését nem hátráltatják.

7./ Köteles a ménest, amikor az előljáróság elrendeli szénával és abraktakarmánnyal annyiszor és úgy, amint azt elrendeli takarmányozni és abrakolni. A ménesre vonatkozó legeltetési, takarmányozási utasításokat a községi főbírótól és Antalfy Jenő nyug. községi állatorvostól kapja meg. Köteles a ménesben levő csikók és lovak pata ápolásánál közreműködni és segédkezni s ha netán külön ménescsikó csoport is lenne, azt a rendes ménestől külön legeltetni. A ménesben levő csikókat lovagolni tilos. A ménest az istállóba csak rossz idő esetén szabad beterelni, egyébként mindig a szabadban tartandók s éjszakára a kifutó karámba terelni. A ménistálló belsejét tisztán kell tartani és nem szabad hagyni, hogy a trágya ott felszaporodjon. A ménistálló külső és belső meszeléséről, javításáról és jókarban tartásáról a község gondoskodik.

8./ Köteles a gondjaira bízott szarvasmarhaféléket is a legnagyobb gondossággal legeltetni és azok egészségére és testi épségére a legnagyobb figyelmet szentelni. Az előfordulható baleset vagy betegségről, mint már fentebb említve volt, köteles jelentést tenni. A legeltetés rendjére vonatkozólag az utasítást az előljáróságtól esetenként meg fogja kapni. A bikák nem lehetnek a gulya között, azokat kora reggel és késő este a hűvösben kell legeltetni.

9./ Köteles a pásztor a legelő szabályrendeletben és a pásztorkönyvben foglalt utasításokat és az előljáróság részéről kapott parancsokat híven és lelkiismeretesen teljesíteni.

10./ Mindezen köteleességek lelkiismeretes és becsületes teljesítéséért fizet az előljáróság 75 métermázsa búzát, 25 métermázsa tavaszi terményt (tengerit és árpát), 75 kg zsírt és szalonnát, 50 kg sót, 600 n. öl veteményföldet, és 1000,- pengő készpénzt. Megengedi az előljáróság 1 drb. lónak és 1 drb. tehénnek egész évi tartását s 1 tehénnek nyári legeltetését, 3 drb. anyakoca tartását a szaporulatával együtt és 2 drb. bárányt. Baromfit tetszés szerint tarthat. Úgy a kocát, mint szaporulatát és a bárányokat a tanyaudvar környékén legeltetheti. A ló és tehéntartás takarmányozása a község takarmányából eszközölhető, a disznók és szaporulatuk takarmányozásáról a legeltetésen kívül a pásztor sajátmagából gondoskodik. Az esetben, ha olyan segítséget fogad, aki családós ember lenne, az előljáróság annak is megengedi a tanya körüli baromfitartást és 1 disznó szaporulataival vagy 3 drb. süldő tartását.

11./ A községi előljáróság kiköti, hogy a búzajárandóságból természetben csak annyit mér ki, mint amennyire a pásztornak a fennálló rendelkezések értelmében fejadagra joga van. A természetben ki nem adott búza árát a községi pénztár fizeti ki, mindig azon az áron, amit a rendelet előír.

A zsír és szalonna járandóságot, valamint a tavaszi terményfélét teljes egészében szolgáltatja ki az előljáróság, és pedig cca. 40-45 kg. zsírt, illetve 30-35 kg. szalonnát. Az árpát és kukoricát pedig aszerint, amint a község ki tudja szolgáltatni.

A fenti 10. pontban megállapított bérjárandóság $\frac{4}{5}$ -ét a nyári hónapokban, $\frac{1}{5}$ -ét pedig a téli hónapokban adja ki az előljáróság. Ennek elintézése a községi főbíró gondja és kötelessége.

12./ A pásztort az előjáróság az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézethez balesetre bejelenti és gondoskodik az öregségi járadék elnyeréséhez szükséges bélyeg lerovásáról.

A pásztor által alkalmazott bojtárok és segítő munkások baleseti bejelentéséről és bélyeglerovásáról a pásztor köteles gondoskodni.

13./ A pásztor kiköltöztetéséről s hazaköltöztetéséről a cselédtörvény rendelkezései szerint a községi előjáróság gondoskodik.

14./ Ezen bérlevélben nem szabályozott, de a szolgálati viszonnal kapcsolatos minden kérdésben a cselédtörvény intézkedései az irányadók.

Miről ezen bérlevelet két eredeti példányban kiállítottuk s az egyik példányt a község előjárósága, a másik példányt pedig Kerekes János felfogadott pásztor kapja.

Dévaványa, 1944. február 10-én.

Előttünk, mint tanúk előtt.: Saly Katalin s.k., olvashatatlan aláírás s.k., B. Kiss Márton s.k. főjegyző, Földessy Zsigmond s.k. főbíró, Kerekes János s.k. pásztor”¹³⁰

A M. kir. Közellátási Felügyelőség (Szolnok) 9.319/1944. számú ügyiratával – a 112.200/1944. K. M. sz. rendeletre való hivatkozással – tájékoztatta Dévaványa előjáróságát arról, hogy a legelő területek után kivetett beszolgáltatási kötelezettség a 100 kat. holdnál nagyobb szántóval rendelkező birtokosokat hogyan és mi módon érinti. Közölték névszerint, hogy hány búzaegység beszolgáltatására kötelezték őket.

1./ Kovács Lajos	17.394 búzaegység
2./ Kiszely András	987 búzaegység
3./ Kohanovszky József	18.987 búzaegység
4./ Szekeres Miklós	4.782 búzaegység
5./ Metz Lajos és Berczi Lajos	2.046 búzaegység
6./ Kovács György	1.005 búzaegység
7./ Borz I. sz. Legeltetési Társ.	15.193 búzaegység
8./ Simon Péter és társai	8.328 búzaegység
9./ Szabó József	834 búzaegység
10./ Borzi II. sz. Legeltetési Társ.	2.409 búzaegység
11./ O.F.I. gazdaság (a volt Herzog-uradalom)	10.761 búzaegység
12./ gr. Zamoyski Ágoston	6.936 búzaegység
13./ Dévaványai Csordatartó Társ.	17.130 búzaegység
14./ id. Lénárt János és fiai	1.989 búzaegység
15./ Dévaványai Gabonási Birtokosság Legeltetési Társ.	4.812 búzaegység
16./ Polgár Béla	6.117 búzaegység
17./ Dékány Sándor	1.305 búzaegység
18./ Barabás Ferenc	411 búzaegység
19./ Oszlanczy János	1.095 búzaegység
20./ D. Tóth Kálmán	867 búzaegység
21./ Dr. Vass Albert	864 búzaegység

¹³⁰ Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 25. doboz. – 1816/1944. ikt. szám. 1944. február 10. Az irat Dévaványa körbelyegzőjével hitelesítve, melynek körirata: „*Jász-Nagykun-Szolnok vármegye * Dévaványa község *”

22./ id. Futó Sándor	7.248 búzaegység
23./ L. a. Ignác	1.245 búzaegység
24./ Tímár Ferenc	1.650 búzaegység
25./ Debreczeni Dénes	4.161 búzaegység
26./ Debreczeni Imre	1.082 búzaegység
27./ Rékasi Péter	57 búzaegység
28./ Pálffy Lajos	4.968 búzaegység
29./ Szathmáry Pál	12.726 búzaegység
30./ vitéz Lipcsey Márton	2.817 búzaegység
Összesen:	160.106 búzaegység

A búzaegység alapján ki tudták számítani a beadási kötelezettséget is.¹³¹

Noha a XX. század második felének, nevezetesen az 1944 utáni éveknek a vizsgálata már nem tárgya írásunknak, a Túrkevének juttatott föld átcsatolásának az ügyét mégis kövessük végig egészen az ügy lezárásáig.

Az átcsatolás ügye – illetve annak telekkönyvi rendezése – a második világháborús események miatt egyelőre lelassult. A debreceni Földmérési Felügyelőség 752/1943. számú megkeresésére való hivatkozással a kisújszállási járásbíró, mint telekkönyvi hatóság, 1949. június 10-i keltezésű végzésében javasolta a megye alispánjának, hogy rendezzék a kataszterileg vitás kérdéseket az átcsatolás telekkönyvi befejezése előtt. Ugyanis az első- és másodfokú határozat között eltérés van, ezek egyike sem egyezik a valósággal. A zavaros pontok tisztázása nélkül nem tudják az átcsatolást telekkönyvileg lebonyolítani. A határrész átcsatolást a háború befejezését követően eddig senki sem kérte és nem is szorgalmazta azt. A telekkönyvi hatóság egyaránt fordult Dévaványára, Túrkeve közigazgatási vezetőjéhez, a belügyminiszterhez az átcsatolást elrendelő határozatok megküldése miatt, de ezt – mivel a háborús események során az iratok megsemmisültek – megküldeni egyik fél sem tudta. Végül a Belügyminisztérium 1946. október 11-én megküldte a 41.077/1940. IV. BM. számú rendeletének hiteles másolatát, de az eljárás megindítását nem kérelmezte. Mivel a határozatok és a valós adatok között lényeges eltérés mutatkozik, javasolja, hogy egy új határozat meghozásával indítsák újra az elcsatolási eljárást.¹³²

1949 novemberének végén az alispán megkérdezte Dévaványától, hogy Pusztacseg érdekeit érinti-e az átcsatolás? Az átcsatolás után marad-e legelője a községnek? Ha igen, elegendő-e?¹³³ Erre Dévaványa vezetőjegyzője – Fehér Gábor – azt válaszolta, hogy az elcsatolás Pusztacseg község érdekeit sérti, mert az elcsatolás után 1.130 kat. hold nagyrészt teljesen hasznavehetetlen rossz legelője marad. Az új község állatállományát tekintve sem lesz elegendő ez a terület éppen használhatatlansága miatt. Utalt rá, hogy az elcsatolandó terület a községtől mintegy 100 méterre van, a községházától pedig 150 méterre. Jelenleg a területet a pusztacsegi gazdálkodók legeltetés útján hasznosítják.

131 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 30. doboz. – 6691/1944. ikt. szám. – 1944. augusztus 23.

132 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratban a kisújszállási járásbíró 1949. június 10-én kelt 2781/1949. tk. számú végzése.

133 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratban az alispán 1949. november 25-én kelt 5203-6/2/1949.III. számú levele.

Ezen a területen „...a pusztaecsegi dolgozóparasztok a jövőben szövetkezeti alapon mintajuhászatot szeretnének beállítani és ezért a területhez mereven ragaszkodnak.”¹³⁴

A megyei másod-főjegyző az alispán megbízásából mindezeket Túrkeve polgármesterének is a tudomására hozta. Ugyanakkor kérte a túrkeveieket, hogy ismételten gondolják át, hogy ilyen körülmények között ragaszkodnak-e az átcsatoláshoz? Amennyiben igen, úgy a pontos telekkönyvi adatokat haladéktalanul jelentsék. Egyben tájékoztatta a polgármestert arról is, hogy a kisújszállási telekkönyvi végzést felterjesztették a belügyminisztériumba.^{135 136}

Kapás Rezső túrkevei polgármester megküldte Szolnokra a kért iratokat utalva arra is, hogy a mezőtúri járásbírószágtól még kérhetnek erre vonatkozólag kiegészítő információkat. Majd vázolta a jelenlegi helyzetet: „...Az eredetileg a Magyar Katholikus Válasalaptól Túrkevének juttatott cca.¹³⁷ 4.050 kat. hold legelőből már csupán cca. 2.743 kat. hold van a város tulajdonában és tekintve a jószágállomány szaporodását, ezen legelő területekre a város jószágartató közönségének feltétlenül szüksége van és így Pusztacsege községnek nem engedhet át legelőterületet. Köztudomású, hogy Dévaványa községnek jóval több legelőterülete volt és van, mint Túrkevének és Dévaványa község annál is inkább adhat bérbe Pusztacsege községnek legelő területet, mert mindkét község most már Békés vármegyéhez tartozik és határaik is szomszédosak. Az ecsegi legelő úgynevezett kiritói részén Túrkeve város igen nagy költséggel még a háború előtt juhodályt épített és ezt a legelőrészt most a túrkevei Vöröscsillag tszcs-nek adja hasznóbérbe, juhtenyésztés céljára.”¹³⁸

Juhász Imréné főispán 1950. április 24-én jelentette mindezt a Belügyminisztériumnak.¹³⁹ A Belügyminisztérium az eddigi felterjesztésekben meglévő ellentmondások tisztázására hívta fel Szolnok megye alispánját annak érdekében, hogy döntési helyzetbe kerülhessen.¹⁴⁰ Erre Juhász Imréné igen gyorsan válaszolt is, most már tisztázta és megmagyarázta a látszólagos ellentmondásokat. Rögzítette, hogy:

1./ A 41.077/1940.IV.BM. számú rendelet értelmében az átcsatolás megtörtént közigazgatási és pénzügyi vonatkozásban. Nem történt meg a terület-átcsatolással kapcsolatos telekkönyvi rendezés;

2./ Új eljárásra nincs szükség, csak az új kataszteri felvételt kell elkészíteni;

3./ Pusztacsege újonnan alakított község területét nem érinti az átcsatolás;

4./ Tény, hogy Túrkeve város telekkönyvi tulajdonát képezi a Túrkeve-Dévaványa (illetve mostmár Pusztacsege) határán lévő, megközelítőleg 4.118 kat. hold 48 n. öl

134 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratában a dévaványai vezetőjegyző 1949. december 27-én kelt 52-16/1949. számú levele.

135 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratában az 1950. február 26-án keletkezett 5203-40-13/1949.I./8. számú irat.

136 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950.I. számú iratban a másod-főjegyző 1950. február 15-én kelt 230-1/1949. számú levele.

137 *Cirka* (rövidítése: *cca.* vagy *ca*) = Latin, jelentése: körülbelül, mintegy.

138 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratában a túrkevei polgármester 1950. március 17-én kelt 520-3/1950. ki. számú levele.

139 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratában a főispán 1950. április 24-én kelt 5203-1-13/17/1950.II./5. számú levele.

140 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztály 5203-1/1950. I. számú iratában a Belügyminisztérium 1950. május 5-én kelt 5203-3-15/17/1950.II./5. o. számú levele.

területű legelő művelési ágú mezőgazdasági ingatlan. Ebből a területből átcsatolásra került Túrkevéhez 3.009 kat. hold 949 n. öl terület, míg visszamaradt Dévaványa (mostmár Pusztacseleg) területében 1.108 kat. hold 699 n. öl terület. Ezen legelőterületek egy része csatorna és gátrész. Ez azt jelenti, hogy a Túrkeve város telekkönyvi tulajdonát képező legelő egy része jelenleg is Pusztacseleg közigazgatási területéhez tartozik. Ennek az 1.108 kat. hold 699 n. öl területnek az átcsatolását a belügyminiszteri határozat mellőzte. Pedig Túrkeve város ragaszkodott az egész terület átcsatolásához annak ellenére, hogy az a terület valóban mélyen beszögellik Pusztacseleg község közigazgatási területébe. Nehezíti a megoldást az is, hogy ma már a visszamaradt terület átcsatolása megyehatár változást is jelentene – fejezte be jelentését Juhász Imréné főispán.¹⁴¹

Kapás Dezső túrkevei polgármester már csak a telekkönyvi munkák befejezését kérte a Szolnoki Földmérési Felügyelőségtől. Nyomatékosan aláhúzta azt is, hogy „... a Dévaványánál hagyott cca. 1.108 kh 699 nszöl átcsatolását nem kéri.”¹⁴² A Megyei Földmérési Igazgatóság már eszerint intézkedett.¹⁴³

Az utolsó irat szerint a törökszentmiklósi telekkönyvi hatóságtól kapott 4383/1951. számú végzés szerint az átcsatolt ingatlannak telekkönyvi rendezése megtörtént.¹⁴⁴

Az 1729-től tartó vita végére tett pontot a gyomai telekkönyvi hivatal végzése. 222 évi marakodásnak lett vége ezzel. Megnyugvást azonban továbbra sem találtak azok, akiket ez közvetlenül érintett. Talán az időre kellene bízni az indulatok által keltett hullámok lecsillapítását. Igazságot tenni ebben az ellentmondásoktól feszülő ügyben utólag sem lehet.

A MUNKAERŐ HELYZETE DÉVAVÁNYÁN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Népességet nem lehet elképzelni terület nélkül. Legkevésbé az őstermelőt, akinek munkája éppen a föld termőerejének életre keltésében és irányításában áll, és akinek sorsát közvetlenül a föld dönti el.

Mielőtt a nagyközség munkaerő helyzetét áttekintenénk érdemes Kenéz Béla¹⁴⁵ néhány megállapítását feleleveníteni a mezőgazdasági munkaerőhelyzet vizsgálatával kapcsolatban:

1. Az emberi munkaerő szerepe az őstermelésben nagyobb, mint a termelés egyéb ágaiban.

2. Az emberi munkaerő sűrűsége a talaj minőségétől, a gazdálkodás módjától, a

141 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú irataiban a főispán 1950. május 16-án kelt 5203-1/10/1950. I. számú jelentése.

142 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratában a túrkevei polgármester 1950. július 1-én kelt 520-3/4-1950.ki. számú levele.

143 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratban a Megyei Földmérési Igazgatóság 1950. október 2-án kelt 12544/1950. számú levele.

144 Sz. M. L. – Megyei Tanács VB. Igazgatási Osztálya 5203-1/1950. I. számú iratban a gyomai járásbíró 1951. október 2-án kelt 1488/1951. számú végzése.

145 KENÉZ BÉLA (Szolnok, 1874. március 15. – Bp., 1946. április 1.) statisztikus, egyetemi tanár, miniszter, az MTA levelező tagja.

gépek alkalmazásának mértékétől s kiváltképpen a művelés ágától és a birtokmegosztástól függ.

3. A kisbirtokon nagyobb az emberi munkaerő intenzitása, mint a nagyon.

4. Minél kisebb a birtok, annál több benne a családi meg a női és gyermeki és annál kevesebb az idegen munkaerő, – és minél nagyobb, annál jelentéktelenebbé válik benne a családi és annál jelentősebbé az idegen munkaerő.

5. A nagybirtok több tisztviselőt alkalmaz, mint a középbirtok, de kevesebb cselédet, mert több gépet használ és kisebb területet foglalnak el belőle az intenzívus művelési ágak.

6. A magyar mezőgazdaság emberi munkaereje kevés az intenzívus gazdálkodásra, de a nagybirtok csak egy részének is földarabolásával jelentékenyen volna növelhető. [...]¹⁴⁶

Bevezetesként a község munkaerő helyzetének ismertetését azzal kell kezdenünk, hogy báró csetei Herzog Mór Lipót nagybirtokos arra kérte a képviselő-testületet, járuljon hozzá ahhoz, hogy a birtokára száz orosz hadifoglyot helyezzenek, akik a hadbavonultak helyett a mezőgazdasági munkát végeznék. Ehhez a képviselő-testület hozzájárult.¹⁴⁷

Az 1925. július 25-én megtartott képviselő-testületi ülésen megjelent Back Andor főszolgabíró és többek között a községben található munkaalkalmakról is beszélt a képviselőkkel. Az elöljáróság szomorúan tájékoztatta arról, hogy a nyári mezőgazdasági munkán kívül a munkásoknak semmiféle foglalkozásuk nincs. Az okot abban látják, hogy a lehetetlenül rossz gazdasági viszonyok mellett a nagyobb birtokok és a kisebb gazdák munkát adni képtelenek. Így az a napszámos réteg, akik munkaerejükből élnek, az ősze már teljesen kereset nélkül maradnak.

A főszolgabíró javaslata alapján a képviselő-testület a munkaerő helyzet javítása érdekében a következő határozatot hozta. Írjon az elöljáróság a kereskedelmi miniszternek és kérje, hogy a Dévaványa-gyomai utat – azt, amelyik a vasúti fővonalhoz vezet és mint ilyen rendkívül forgalmas – köveztesse ki államkölcsönből a minisztérium. Ezzel a munkanélküliséget is egy időre meg lehetne szüntetni.

Ugyancsak a főszolgabíró javaslata alapján kérte a képviselő-testület a földművelésügyi minisztert arra, hogy a Berettyó Belvízszabályozó és Ármentesítő Társulat és az Ivánfenéki Belvízszabályozó és Ármentesítő Társulat vezetését hívja fel arra: részükre engedélyezett nagy államkölcsönökből a mezőgazdasági munkálatok befejezése után a csatornahálózataik rendbehozatalát haladéktalanul kezdjék meg, és erre a munkákra a Dévaványa község határában lévő szakaszoknál csak a helybeli munkásokat alkalmazzák. Ugyanakkor az elöljáróság is hasonló tartalmú levelekkel keresse meg a társulatok vezetőségét. Kérjék a társulatok igazgatóit arra, hogy ezeket a munkákat a legsürgősebben kezdjék meg, hogy így a munka nélkül lévők munkához és keresethez juthassanak.¹⁴⁸

146 KENÉZ 1917 – 28. p.

147 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1914-1917. – 6. kötet. – 1915. május 19. – 30/1915. kgy. szám.

148 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922. – 8. kötet. – 1925. július 4. – 49/1925. kgy. szám.

Időközben – 1933. november 22-én – a Debreceni Hatósági Munkaközvetítő Hivatal is kisiparosok felvételét hirdette meg.¹⁴⁹ Ugyanez az újság közölte, hogy a múlt héten Dévaványán egy pengő volt egy férfi napszám és 80 fillér a női napszám. Egyedül a községnél és a kéthalmi gazdaságban vettek fel munkásokat, mind a két helyen erdősítési munkálatokra alkalmazták őket.¹⁵⁰

A Dévaványai Hírlap 1934. augusztus 12-i számában három hír is foglalkozott a község munkaerő helyzetével.

Az 1934. évben kemény aszály sújtotta az Alföldet. Ennek kapcsán a kormány úgy döntött, hogy az aszály sújtotta vidék lakosságát 6,5 millió pengős közmunkával segíti. Ennek a végrehajtási tervezetéről számolt be a helyi lap, amely közölte, hogy a fenti összeget utak építésére kell fordítani és legalább négy millió pengőt kell ebből az összegből munkabérre kifizetni.

A fentiek ismeretében Dévaványa képviselő-testülete egy háromtagú bizottságot küldött ki a közmunkák megindítása ügyében. Ennek tagjai voltak Jakabfy Dezső, Z. Nagy Ferenc és Bereczki Imre képviselő-testületi tagok.

A kereskedelmi miniszter leiratban közölte a községgel, hogy a körösladányi út építését, illetőleg kikövezését a minisztérium nem támogatja. Ezzel egy munkaalkalomtól esett el a község.¹⁵¹

A Dévaványai Hírlap szerkesztősége – annak ellenére, hogy a főszerkesztő dr. Papp Jenő orvos művelt és széles látókörű ember volt – jó újságíró szokás szerint állandóan szorgalmazta „az ínségmunkák” beindítását és ezért legtöbbször az „ártértársulatokat” támadta. A tárgyilagosság az kívánja, hogy a másik felet is hallgassuk meg, ezért majdnem teljes terjedelmében közöljük dr. Schweiger Lászlónak¹⁵² a főszerkesztőhöz küldött levelét.

„Mélyen tisztelt Barátom!

Amint az egész közönségünk előtt ismeretes, a vármegye főispánja közbenjárással kieszközölte még október havában a Hortobágy-Berettyó-csatorna töltésemelési munkálatainak haladéktalanul való megkezdését. Ez a munka azóta szakadatlanul folyik.

A Főispán Úr jóvoltából a földművelésügyi miniszter az Ivánfenéki Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat részére ezen vízimunka céljára egy nagyobb összeget, mintegy 20.000 pengőt irányoztatott elő, hogy a dévaványai munkanélküliek foglalkoztatása is biztosítva legyen. Az Ivánfenéki Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat ismételten felhívta a dévaványai munkásságot jelentkezésre és munkába való kiállásra. Ennek ellenére igen csekély számú munkás jelentkezett. Kellett volna 120 munkás és jelentkezett 17. Mint a Nemzeti Egység dévaványai szervezetének elnöke, ismételten felhívtam a munkásokat, hogy ezt a munkaalkalmat ne engedjék ki a kezükből. Ugyanezt hangoz-

149 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 1. szám. – 1933. november 26. – Kerestek egy asztalost, két borbélyt, négy cipészt és csizmadit, egy kerégyártót és kocsifényezőt, két kovácsot, tizenegy férfiszabót és három kovács és loápolót.

150 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 1. szám. – 1933. november 26.

151 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 32. szám. – 1934. augusztus 12.

152 SCHWEIGER LÁSZLÓ dr. okl. gazda, jogász, a Herzog-uradalom jószágigazgatója, a dévaványai képviselő-testület tagja, a mezőgazdasági bizottság elnöke, az Ivánfenéki Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat alelnöke volt. Ez utóbbi minőségében kötelességének érezte, hogy megvédje a Társulatot a támadásokkal szemben. Azt viszont érdekesnek tartjuk, hogy a bizonyító anyagában, a táblázatban mindössze egy dévaványai munkacsapat szerepel, D. Nagy Imre „bandája”.

tatta országgyűlési képviselőnk is, amikor legutóbb Dévaványán járt. Nagybecsű lapod is több ízben intézett ilyen értelmű felhívást a helybeli munkásokhoz. Az a végveszély fenyegetett és fenyeget ma is, amit nagyon jól tudsz, hogy a dévaványai munkások kellő számban való jelentkezésének hiányában más községekből való munkások fogják ezeket a munkahelyeket elfoglalni, miután a munka folyamatos és az legkésőbben jövő év tavaszán végrehajtható.

Ennek ellenére munkásaink nem ragadták meg ezt a kínálkozó munkaalkalmat. Még most is tartózkodnak a munkábaállástól.

Hallomásom szerint munkások azon panaszkodnak, hogy kevés az átlagos napi keresetük, holott a választások alkalmával kilátásba lett helyezve, hogy az átlagos napi kereset el fogja érni a két pengőt.

Bizonyos, hogy az ármentesítő társulatok műszaki közegei, akik ezt a munkát végzik, kötelességszerűleg, hivatásukból kifolyólag törekednek arra, hogy a munka gazdaságos legyen; a jelen esetben azonban a méltányosságtól vezetve és tekintettel a munkának szükségmunka jellegére, valamint arra, hogy nem kizárólag kubikusok lesznek a szociális okok miatt foglalkoztatva, a fenti elvtől a lehetőség határáig eltérnek és annyi jóindulattal és megértő szívvel kezelik az egész munkáskérdést, tehát a munkások alkalmazásának, teljesítményük megállapításának és fizetésüknek kérdését, amennyire azt lelkiismeretük és kötelességük megengedi. Természetes, hogy ha egy új ház épül, nagyobb lesz a munkás keresete, mint egy épület javításánál. Ugyan így nagyobb teljesítményt érhet el egy új töltés építésénél a kubikos munkás, mint egy már meglévő gát foltozásánál, ahol a gátszelvények kitöltendő hézagai egyenlőtlenek és így az egyes szelvényekben egyenlőtlen mennyiségű föld behordása szükséges. Az azonban bizonyos, hogy a gödrök felmérése társulatomnál pontos, lelkiismeretes mérnöki munka, és hogy a gödrökben a ténylegesen kitermelt földmennyiség lesz felmérve, tekintet nélkül arra, hogy az illető szelvényre mennyi földmennyiség lett az építési tervben előírva.

Sajnos, a mi vidékünk volt az elmúlt évben a legaszályosabb és így a közmunka jelenben a legaszályosabb talajban folyik. Ez magyarázza meg azokat a nehézségeket, melyekkel a gödrök kiásásánál a munkásoknak meg kell küzdeniük. Azonban erről is gondoskodás történt és ott, ahol a talajt csákányozni kell, a munkások csákányozási többletet kaptak és kapnak. Ismertetem alább a társulatomnál december 1-én kifizetett munkabérekről szóló fizetési jegyzéket. *(Lásd a 25. számú táblázatot.)*

Mint ebből a jegyzékből látható, az átlagos napi kereset 21 csapat közül csak egynél volt 72 fillér, ez is csak azért, mert a munkások eltávozása miatt félben maradt a munka. A többinél a napi kereset 1–1,45 pengő körül mozgott, és éppen a dévaványai csapatnál volt a legnagyobb. A munkások azt állítják, hogy a 2 pengős kereset legalább 12 óras munkanapra vonatkozott. Ezzel szemben a fizetési jegyzékből kitűnő napi átlagos kereset 7–8 óras munkaidőnek felel meg. Ha ezeket a kereseteket átszámítjuk 12 órára, akkor megkapjuk a napi 2 pengős keresetet.

Természetes szakmáymunkáról lévén szó, az erősebb és ügyesebb munkás mindig többet keres a gyengébbnél. De ha munkásaink úgy rendezkednének be, mint ez nagy távolságban fekvő munkahely esetén szokásos és természetes, vagyis szombatoként nem jönnének haza és így hétfőn nem kellene 25 km gyalogutat tenni, akkor heti keresetüket azonnal feljavíthatnák mintegy 25 százalékkal. Azt pedig, hogy néhány hétig kinn tanyázzanak a munkahelyen, társulatom vezetősége lehetővé tette számukra, mert

munkásszállásokról gondoskodott. Nem szellős barakkokban, hanem tanyaépületekben vannak a munkásszállások és tűzrevalót is kétszer annyit kapnak, mint amennyi előre ki volt kötve.

Amint a kimutatásból is látjuk, az egység ár legtöbbszörre eléri az 55 fillért és ez meglehetősen nagy munkabérnek mondható.

Az én társulatomat a munkások részéről nem érte ugyan semmi vád; tartózkodásokat egyesek azzal magyarázták, hogy miután más szomszédos társulatoknál rosszul jártak anyagiilag, az én társulatomtól sem várhatnak mást. Ez a felfogás gyerekes és intelligens munkásokhoz nem illő. Csak arról lehet ítéletet mondani, amit az ember saját maga tapasztalt.

Azt hiszem, hogy ezzel a felvilágosító levelemmel közérdeket szolgálok és amidőn hálásan köszönöm szívességedet, hogy nagybecsű lapod publicitásában annak helyet adtál, vagyok nagyrabecsülésem kifejezése mellett készséges híved

Dr. Schweiger László s.k.

az Ivánfenéki Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat alelnöke¹⁵³

Dr. Schweiger László udvarias formában megírta, hogy amikor eleinte sikertelennek bizonyult a hatóságok által szervezett akció, amelynek során a munkanélkülieket keresethez kívánták juttatni, nem minden esetben az ezzel megbízott társulat hibázott, hanem azok válogattak a munkában és kevesellték a munkabért, akiken éppen segíteni szándékoztak.

1934 karácsonya és újév környékén szünetet tartottak a közmunkákban is, hogy mindenki a családjá körében tölthesse az ünnepeket. Az újságban közzétett felhívásra mentek vissza dolgozni a munkások mind a két társulathoz, sőt még a Középtiszai Társulat is hívta dolgozni a dévaványai munkanélkülieket. Amint az újság írta: „A rendelkezésre álló munkahelyek száma dévaványai viszonylatban korlátlan, vagyis minden dolgozni akaró munkás munkába állhat.”¹⁵⁴ Vélhetőleg a téli időjárás vagy más valami miatt azonban elhúzódhatott a munkák megkezdése, mert a Hortobágy-Berettyó csatorna töltésemelési munkálatainak megkezdését 1935. március 4-re hirdették meg. Ezen a napon kellett a csapatgazdánál jelentkezni minden munkásnak.

A fentiekkel kapcsolatban Halmágyi Ferenc főjegyző még 1935 februárjában hirdetést tett közzé, hogy a gátemelési munkákat az ecsegi őrház és a morgói szivattyútelep között március 4-én megkezdik. Az oda való kiutazáshoz szükséges kedvezményes vasúti jegyet a főjegyzőnél lehetett átvenni.¹⁵⁵

Dr. Schweiger László és az általa vezetett községi mezőgazdasági bizottság élénk figyelemmel kísérte a község munkásainak kereseti lehetőségeit. Ennek érdekében szólalt fel a képviselő-testületi ülésen és ismertette a mezőgazdasági bizottság következő határozatát: „A községi mezőgazdasági bizottság meg nem engedhetőnek tartja és tiltakozik az ellen, hogy mindaddig, amíg a helybeli munkások munka és kereset nélkül nyomorognak, a helybeli gazdaságok más községekből hoznak munkásokat. Köztudomású, hogy a

153 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 50. szám. – 1934. december 9.

154 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 1. szám. – 1935. január 6.

155 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 9. szám. – 1935. március 3.

mezőgazdasági munkások nagy része ma is munka nélkül tengődik s mihelyt rövid időn belül a Berettyó gáton a kubikus munka megszűnik, a munkanélküliek óriási száma fog a község elöljáróságának gondot okozni, miképpen teremtsen részükre munkaalkalmat.”

Előadta dr. Schweiger László, hogy Jakabfy Dezső, Jakabfy Jenő és Blayer Béla gazdasága Mezőkövesdről és Békéscsabáról szerződtetett munkásokat. Kérte a képviselő-testületet, utasítsa az elöljáróságot arra, hogy a mezőgazdasági bizottság határozatában foglaltak szerint járjon el. Erről a közgyűlés határozatot is hozott.¹⁵⁶

Közben befejeződtek a Berettyó csatorna gátemelési munkálatai, amelyen a dévaványai munkások mintegy 20–30 ezer pengő keresethez jutottak.¹⁵⁷

Z. Nagy Ferenc és társai kezdeményezték a képviselő-testület rendkívüli ülésének összehívását, ahol elsősorban a munkanélküliség megszüntetése és a munkanélküliek élelmezésének megoldása érdekében tett indítványt. Dr. Schweiger László hozzászólásában bejelentette, hogy a kéthalmi uradalom mintegy 1.500 pengő értékben 37 q lisztet és 4 q szalonnát bocsátott a két egyház rendelkezésére azzal, hogy azokat a munkanélküli családokhoz juttassák el, hogy éhező ember ne legyen Dévaványán.¹⁵⁸ Halmágyi Ferenc főjegyző is tájékoztatta a közgyűlést arról, hogy az elöljáróság is megtesz mindent a nincstelenek és éhezők érdekében.

A dévaványai munkanélküliség enyhítési akciójába már a járás főszolgabírója, Breznay Mihály is bekapcsolódott. Február elejére fejeződtek be a tárgyalások. A községi elöljáróság és a Nemzeti Egység Pártja (NEP) dévaványai szervezete együttesen 295 munkanélkülit helyezett el a következő munkahelyekre: a Berettyó Társulatnál 150 munkás, a községnél 100 munkás, a Középtiszai Ármentesítő Társulatnál 5 munkás kapott munkát.

A fenti jelentéseket a községi elöljáróság az OMBI¹⁵⁹ részére küldte egy-egy év lezárása után. Szerencse, hogy e két egymást követő év adata megmaradt.

Érdekességként közöljük az ifj. Futó Sándor okleveles gazda üzemében alkalmazott gazdasági cselédekről szóló és 1944. július 1-én kelt jelentést, amelyben a gazdaság alkalmazottairól és azok bérezéséről is képet kaphatunk (*lásd a 26. számú táblázatot*).

A fenti jelentéseket a községi elöljáróság az OMBI részére küldte egy-egy év lezárása után (*27-29. számú táblázatok*).

A dévaványai községi gazdasági munkaközvetítő a nagyközség területén lakó és elhelyezést kereső mezőgazdasági munkások és cselédek létszámáról vezetett 1943. és 1944. évi kimutatása alapján megállapítható, hogy bizony elég nagy létszámú nincstelenről kellett gondoskodnia a nagyközségi képviselő-testületnek és elöljáróságnak akkor, amikor nem volt kereseti lehetőség a község közigazgatási területén. Ezeknek a számoknak az ismeretében válik érthetővé dr. Schweiger László indulatos felszólalása is, amikor ezeknek a nincsteleneknek az ellátásáról kívánt intézményesen gondoskodni, ezért hívatta össze rendkívüli közgyűlésre a képviselő-testületet Z. Nagy Ferenc, a Gaz-

156 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1935. – 10. kötet. – 1935. május 13. – 28/1935. kgy. szám.

157 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 26. szám – 1935. június 30.

158 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1935. – 10. kötet. – 124/1935. kgy. szám. – 1935. december 6.

159 OMBI = Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet.

daszövetség elnöke. Elismerésre méltó ez a magatartás a község vezető testületei részéről, mert – tapasztalataink szerint – nem minden községben történt ez így.

A témakör befejezéséül is egy hasonló esetről kell beszámolnunk. 1944 március 16. és 18. között Kozma Erzsébet előadást tartott Pusztacsecsen. Kozma Erzsébet a Baromfi és Egyéb Kisállattenyésztők Országos Egyesületének képviselőjében látogatta meg Pusztacsecset. Igyekezett megtanítani az új falu megalapítóit a jövedelmező kisállattenyésztésre. Ennek kivitelezésére már az ország katonai megszállása miatt nem kerülhetett sor.¹⁶⁰ Dévaványán pedig 1944. október 1-től csuhé-feldolgozó tanfolyam megtartására adott engedélyt a m. kir. Háziipari Felügyelőség. A katonai események ennek a tanfolyamnak a megtartását is megakadályozták.¹⁶¹

A közigazgatási iratokból az is kiderült, hogy mindkét tanfolyamot a község előjárósága kezdeményezte azzal a céllal, hogy a munkanélküli rétegen valamilyen formában segíteni tudjon.

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS SZERVEZETE ÉS ÁGAZATAI

A parasztság olyan üzem, amelyet a körülmények helyhez kötnek, és ehhez a helyhez művelhető területek is tartoznak. Dévaványa mezőgazdaságának bemutatása sem lenne teljes, ha nem ejtenénk szót a községben és annak határában hosszú századok során kialakult termelési szervezetekről és annak ágazatairól. Mindezek bemutatása során szót kell ejtenünk a kötött és szabad gazdálkodás különböző formáiról, a közös birtoklású és haszonvételű területekről, a birtokkategóriákról (nem feledkezve meg azok üzemméreteiről sem), a nagy-, a közép- és a parasztgazdaságok jellegéről, gazdálkodási típusairól, a paraszti üzemek működési sajátosságairól.

Elsősorban a szántóföldi növénytermesztés körülményeiről kell szót ejtenünk, hiszen a szántóföldi termőterületet maguknak az embereknek kellett létrehozni, kialakítani. Ezután a dévaványai gyümölcsstermesztés bemutatására vállalkozunk. Végül egy igen fontos és alapvető ágazat: az állattenyésztés dévaványai ismertetésével zárjuk a település mezőgazdaságának bemutatását. Ennek során is különbséget kell tennünk a tulajdonformák (uradalmi majorok, parasztgazdaságok) és üzemtípusok között. Ki kell térnünk a fajtaváltás során tenyésztésbe fogott újabb tenészfajok bemutatására is.

TERMELÉSI VISZONYOK A SZÁNTÓFÖLDÖN

A szántóföld szolgáltatja a mezőgazdasági termények legnagyobb tömegét, és legértékesebb részét, mind az emberi, mind az állati táplálkozás szempontjából. A szántóföldi termelés vizsgálata Dévaványán az adatok hiánya miatt csak 1933 és 1944 között lehetséges. Meg kell azonban jegyezni, hogy – főleg néhány esztendő vonatkozásában – kétségünk van az adatok pontosságát tekintetében. Ezért tartottuk indokoltnak szerepeltetni a valós terület nagyságát is *(lásd a 30. számú táblázatot)*.

160 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 4368/1944. ikt. számú irat.

161 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 4211/1944. ikt. számú irat.

Legelőször az ugar jelenlétét figyelhetjük meg, aminek a területe még mindig 3,6 és 9% között ingadozott. A XIX. század végén még a régi háromnyomásos gazdálkodásban az ugar jelentős szerepet játszott. Ez az üzemrendszer ugyan a századfordulóra már kiveszőben volt és mindinkább előrenyomult a váltógazdálkodás,¹⁶² ahol az ugar helyét a kapás- vagy takarmánynövények vették át.

GABONAFÉLÉK

Dévaványán a gabonatermesztés volt a szántóföldi termelés fő területe. Egyaránt ezt diktálták mind a természeti, mind a gazdasági viszonyai. Ennek a vetésterülete nem is változott számottevően, hiszen a pontatlan, elnagyolt adatközléstől eltekintve a rendelkezésre álló területből 18-22.000 kat. holdat a gabonafélék foglaltak el.

Természetes, hogy a terület tekintélyes részét – 75-80%-át – az őszi búza foglalta el. Az állattenyésztés súlyát, jelentőségét is mutatja az a tény, hogy a második helyen a tavaszi árpa kapott helyet. Ugyanakkor azt is meg kell állapítani, hogy ennek vetésterülete csökkenő tendenciát mutat. Ugyanez nem mondható el a zab vetésterületéről, amely nagyjából azonos szintet mutat. Érdekes jelenség viszont az, hogy a rozs vetésterülete igen alacsony, majd teljesen el is tűnik. Ez különben egybeesik az országos tapasztalatokkal.

Általánosságban elmondható, hogy a gabonafélék vetésterülete nagyjából azonos szinten mozog, de egy enyhe csökkenő tendencia megfigyelhető.

HÜVELYESEK

A hüvelyesek szántóföldi vetésterülete az 500 kat. hold körül mozog, kivéve a kiugró 1937-ik esztendőt. Ez 1,5%-os területi átlagnak felel meg. Talán azzal magyarázható ez az alacsony arányszám, hogy hazánkban a hüvelyesek szántóföldi termesztése igen kis mennyiségben terjedt el. Gyakorlatilag a három fő étkezési hüvelyes: a bab, a borsó és a lencse együttes vetésterületéről kell Dévaványán is számot adni. Az alacsony szint ellenére ez az arányszám 40 év viszonylatában a háromszorosára emelkedett.

KAPÁSOK

Kapásnövényeink közül az első, az összes termesztett növényeink közül pedig második legfontosabb növényünk a kukorica. Ez a megállapítás nemcsak Dévaványára, hanem az egész országra is vonatkozik. Míg a két háború között országosan nem érte el a vetésterület 21%-át, addig Dévaványán 1937-ben és 1942-ben a szántóföld 29%-át is meghaladta.

A burgonya vetésterülete igen nagy ingadozást mutat Dévaványán. Az az álláspontunk, hogy 1933-ban és 1937-ben pedig valamilyen hiba miatt nem tüntették fel a vetésterületét, mert hihetetlen, hogy ne termesztettek volna burgonyát, hiszen mind a táplálkozásban, mind a takarmányozásban fontos szerepet játszik. Ugyanez a helyzet a takarmányrépa esetében is. A cukorrépa vetésterülete esetében bizonyos hullámlás fedezhető fel, de végeredményben emelkedő tendenciát mutat.

¹⁶² A váltógazdálkodás, a vetésforgó a tőkés agrárátalakuláshoz mind technikai, mind társadalmi-földbirtoklási tekintetben szorosan kapcsolódó intenzív mezőgazdasági üzemmód, amely a nyomásos gazdálkodás helyére lépve a növénytermesztést és az állattenyésztést egyaránt gyökeresen átformálta. Kiindulási alapja az ugar bevetése, amelynek legelőt és talajerőt pótló funkcióját csak az istállózó állattartás oldhatta meg.

Mind a sárga-, mind a görögdinnye jellegzetesen a kisgazdaságok terménye, ezért Dévaványán is főleg az 50 kat. hold alatti gazdaságok termelték kisüzemi módon és színvonalon. A seprőcirkot egyaránt termelték a mezőgazdasági üzemek: főterményként inkább a nagyüzemek, míg melléktermékként inkább a parasztgazdaságok.

A kapások a vetésterület 25-33%-át foglalták el, ami azért nem egyenletes növekedést jelentett.

IPARI ÉS KERESKEDELMI NÖVÉNYEK

Meg kell jegyeznünk, hogy az eddig tárgyalt növényektől nem annyira a művelési technikában, illetve a termelés módjában különböztek, hanem felhasználásuk formájában. Dévaványán a termelésük a statisztikai adatok tükrében nagyon rapszodikusnak tűnik. Az általuk igénybe vett szántóföld területe is változik, bár emelkedő tendenciát mutat.

A repce vetésterületét mindössze három esztendőben szerepeltették, a terméseredményről nincs értesülésünk. A lent inkább magnak termesztették, amelyet 1929 után kezdtek természetni országszerte. Tulajdonképpen ezzel indult meg az olajmagtermelés Magyarországon.¹⁶³ A len termesztését elsősorban a nagybirtokok végezték Dévaványán, de a paraszti birtokokban is – pl. Dékány Sándor és Debreczeni Dénes gazdasága¹⁶⁴ – megtaláljuk.

A kender termelése a községben jelentéktelennek mondható. A mák termőterülete is rendkívül ingadozó, termelése a vizsgált időszakban inkább csökkenést mutat.

A két világháború közötti időszakban elterjedt növény a napraforgó. Dévaványán általában mellékterményként termelték, ezt még a statisztikában sem szerepeltették. Feltehetőleg a mezőgazdasági kormányzat ösztönző hatására – amelybe már a háborús időszak gazdálkodásának irányítása is szerepet játszott – 1943-ban találjuk az első adatot a napraforgó főterményként való termesztéséről. Feltételezésünk szerint ugyancsak a háborús gazdálkodás eredménye az, hogy 321 kat. holdon termesztettek ricinust.

SZÁLASTAKARMÁNYOK

A szántóföldi növénytermelés egyik legjelentősebb csoportját alkotják a szalastakarmányok. A szántóföldből elfoglalt területét tekintve is a harmadik helyen szerepel országosan. Dévaványán az 1930-as években egyre növekszik a területe, de még így sem érte el a szántóföld 10%-át, pedig az állatállomány istállózó eltartásának egyik legfontosabb alapját képezte volna. Mint arra már a művelési ágak elemzése során utaltunk – a szalastakarmány termelése éppen az állattenyésztés gazdaságossága szempontjából szükséges lett volna. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy a községben a nagy mennyiségben termelt tavaszi árpa szalmáját és a kukoricaszárat is használták állatok etetésére.

ZÖLDSÉGNÖVÉNYEK

Dévaványán jelentéktelen területet foglaltak el, bár növekvő tendencia olvasható ki a számsorból. Valójában csak Dévaványa és környékének az ellátására termeltek.

¹⁶³ GUNST 1970. – 236. p.

¹⁶⁴ Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet. – 404-610. p.

Összegezve az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy sajnálatos módon a kisgazdaságok üzemi adatait olyan mértékben elhanyagolta a statisztika, hogy azok eredményeit nem volt lehetőségünk részletesen elemezni. Ettől függetlenül a képviselő-testületi gyűlések jegyzőkönyveinek háttér-utalásaiból megállapítható volt a kisgazdaságok megerősödése, eredményeinek növekedése. Ugyanakkor a hivatalos statisztika nem vette figyelembe azt az örömdetes tény, hogy a községben beindult a szikjavítás. Ebből adódóan jelentős mértékben növekedett a szántóföld és csökkent a silány minőségű rét és legelő területe. E két tényezőnek köszönhetően – ha csupán mérsékelt ütemben is – növekedett a főbb termények termésátlaga.

GYÜMÖLCSTERMELÉS

A két mezőgazdasági felmérés szerencsére kiterjedt a nagyközség területén lévő gyümölcsfaállományra, azok fajták szerinti kimutatására is (31. számú táblázat). A legörvendetesebb fejlődést vitathatatlanul itt tapasztalhattuk. Nemcsak arányaiban növekedett Dévaványa gyümölcsfaállománya, hanem – amint azt a táblázatból ki is olvashatjuk – szerkezetében is kedvező irányba fordult. Ettől függetlenül nagy átalakulásról nem beszélhetünk a községben, de az igényesebb gyümölcsfajták megjelenése (pl. kajszibarack, őszibarack) az igénytelenebb fajták rovására (pl. szilva, meggy) történt meg. Szembetűnő a diófa állomány 153%-os növekedése, ami a községi vezetés kezdeményezésének a következménye.

Az 1895. évi mezőgazdasági összeírás megállapította Dévaványán (31. számú táblázat), hogy gyümölcsstermelése viszonylag külterjes volt. A gyümölcsfák több mint felét az alma és a szilva tette ki. A meggyfa részesedése azonos szinten állt a körtefával. A viszonylag sok gondozást igénylő cseresznye alig 2,5%-át tette ki az állománynak.

A cseresznye részesedése 136%-kal nőtt a 40 esztendő alatt, de az elsőseget mindenképpen a diófa-állomány növekedése viszi el. Bizonyos vonatkozásokban a külterjesség megmaradt, bizonyítja ezt a szilvafák 86%-os növekedése, de a szilva tekintetében is megindult a piacra termelés.

Mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az országos változás jóval alacsonyabb arányú. Dévaványán már az is a belterjesség irányába való elmozdulást mutatja, hogy a 40 év alatt a gyümölcsfaállomány majdnem egyharmaddal gyarapodott. A tárgyi-lagosság kedvéért meg kell azonban jegyeznünk azt is, hogy az összeíráskor a gyümölcsfák számának és a kertek arányának a bevallása nem mindig pontosan történt, a többlet-bevallás elképzelhető.

SZÁNTÓFÖLDI NÖVÉNYTERMESZTÉS

A növénytermesztés a mezőgazdasági termelés egyik alapvető tevékenysége. Termékei közvetlenül – tápanyag, ipari nyersanyag, fűtőanyag, stb. –, vagy közvetve – állati takarmány – az ember alapvető szükségleteit elégítik ki. A növénytermesztés szoros kapcsolatban áll az állattenyésztéssel (egyrészt a takarmánytermelés, az alomszalma, másrészt a trágyatermelés vonatkozásában). A növénytermesztés legfontosabb termelési eszköze a jól művelt talaj.

A növénytermesztés egyik igen fontos feladata a legmegfelelőbb növényfajok és fajták kiválasztása adott területen a talajviszonyok és éghajlati sajátosságok figyelembevételével (tájtermesztés). Ennek Dévaványa esetében is igen nagy a jelentősége, éppen a nagy területű szikes talajok hasznosítása miatt. Azonban az ezzel kapcsolatos tapasztalat összegyűjtése, elterjesztése hosszú évszázadok eredményeként halmozódott fel és alkalmazásának tudatossá válása is sok időt vett igénybe. Ettől függetlenül nagyon sokáig – még a XX. század első évtizedeiben is – igen nagy küzdelmet folytattak a szikkal, noha erről csak igen silány minőségű termést tudtak betakarítani. Már a XIX. század végén különös figyelmet fordított a vármegye alispánja is arra, hogy a dévaványaiak eredménnyel gazdálkodhassanak, ezért a községben élő kiskgazdákat jó minőségű vetőmag küldésével segítette. Részben ez is ösztönözte a magasabb terméseredmények, az értékesebb termények előállítására.¹⁶⁵

Az első világháború első évében ismét részesei voltak egy ehhez hasonló vármegyei vetőmag akciónak. A vármegye alispánja 18.358/1914. ikt. számú leiratában tájékoztatta a községet arról, hogy 1.200 mázsa jó minőségű búza vetőmagot juttatnak a községnek akkor, ha a községi képviselő-testület garanciát vállal ennek kifizetésére. Ezt a község vállalta, így a vetőmagot hitelben kapta meg azzal a feltétellel, hogy a vételárát 1915. szeptember 15-ig 5%-os kamattal együtt kifizetik. A dolog lebonyolítására a képviselő-testület egy öttagú bizottságot hozott létre a főjegyző elnöksége alatt. Tagjai Vad Lajos, Marcsa Ignác, Csatári Zsigmond és dr. Poszvék Ödön képviselők voltak. Az akció nyomán ismét sikerült mintegy 1.000 kat. holdat jó minőségű vetőmaggal bevetni.¹⁶⁶

Két hónap elteltével a főjegyző ismét a képviselő-testületi közgyűlés napirendjére tűzte a mezőgazdaság helyzetének az értékelését. Az 1913-14-ik gazdasági év közepes eredményeket hozott a községben, ám igen szomorú képet festett a következő évi kilátásokról. Elmondta, hogy a határ a Sárréthez tartozik és a tavasz folyamán lehullott sok eső miatt árpát és zabot úgyszólván nem tudott vetni a község lakossága. Kukoricát sem a szokásos mennyiségben vetettek, de azt is tönkretette a szeszélyes időjárás. Eddig abban bíztak, hogy a jövő évi termés nem lesz rosszabb az ideinél, azonban az eső augusztus eleje óta állandóan esett. A Sárréthez tartozó földek túlnyomó részét felszántani, bevetni a legnagyobb igyekezet mellett sem tudták a tulajdonosok.

„Határunkban a szántóföld 36.608 kat. hold. Rendes körülmények között őszi búzával be szoktunk vetni mintegy 18.000 kat. holdat. Most viszont november végén még nincs bevetve 7.500 kat. holdnál nagyobb terület, tehát a szántóföldünk mintegy 60%-a nincs bevetve. Ilyen időjárás mellett nincs kilátásunk arra, hogy az őszi folyamán legalább 10%-kal csökkentsek a bevetetlen földek nagyságát. Tekintettel arra, hogy a tavaszi esőzések miatt sem zabunk, sem árpánk nem termett, így a gazdák a tavaszi vetésekhez nem rendelkeznek megfelelő mennyiségű vetőmaggal sem. Ezek pótlására akciót kezdeményeztünk, de ez sem látszik eredményesnek, mert olyan nagy mennyiségű vetőmag-igényt jelentettek be, amelynek biztosítása nem látszik kivitelezhetőnek.” – ismertette a főjegyző. Ezért azt javasolja, hogy a vetőmag értékéért vállaljon felelős-

165 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1892-1899. – 2. kötet. – 104/1897. kgy. szám. – 1897. szeptember 14.

166 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1914-1917. – 6. kötet. – 87/1914. kgy. szám. – 1914. szeptember 15.

séget a község és a kérelmet dr. Tóth János¹⁶⁷ országgyűlési képviselő segítségével terjesszék fel a földművelésügyi miniszterhez. Ezt a javaslatot a képviselő-testület el is fogadta, de kiegészítette azzal, hogy Erdélyi Kálmán főjegyzőnek is kifejezte köszönetét a vetőmag-beszerzés terén végzett munkájáért.¹⁶⁸

1916 nyarán ismét napirendre került a község mezőgazdaságának helyzete. A három évi rossz termés után Dévaványa határára még egy sokkal rosszabb gazdasági év következett. Az őszi búzavetés a normális viszonyok között elvetni szokott mennyiségnek 30%-át is alig tette ki. Azokat is fele részben tönkre tette a húsvéti hideg és a kétheti szokatlan esőzés. A tavaszi búzavetések egyáltalában nem sikerültek, azt a legtöbb helyen ki kellett szántani. A tavaszi kalászosokat a belvizek miatt kellő időben nem lehetett elvetni, ami kikelt, az is siralmas állapotban volt. A legtöbb helyen újra kellett vetni a vizektől elárasztott kukoricavetések is. A határ egyik tekintélyes részét még jégverés is sújtotta.

A lakosság ellátása érdekében az 1.750/1916. M. E. számú rendelet intézkedett. A gazdatársadalom azonban a négyévi folyamatos rossz termés következtében anyagilag nagyon kimerült. Előreláthatólag – különösen a kisebb gazdák – nem lesznek olyan helyzetben, hogy a megjelent miniszterelnöki rendelet alapján vetőmag szükségletüket 1916. október 15-ig be tudják szerezni. Ennek azután az lesz a szomorú következménye, hogy a legjobb időjárás mellett is a földek vetetlenül maradnak – hangzott el a képviselő-testület előtt.

A községi gazda bizottság és az előljáróság tagjaival történt beható beszélgetés alapján Erdélyi Kálmán főjegyző a következő javaslatot terjesztette elő. Házról-házra járva felmérték a község jelenlegi készletét. Ezután tettek javaslatot a törvényhatósági bizottságnak arra, hogy a község részére mekkora mennyiségű vetőmag beszerzésében segítse az előljáróságot.¹⁶⁹

1919 tavaszán már román megszállás alatt volt a község. A román hadosztály parancsnoksága 563/1919. számú megkeresése alapján a román katonaság élelmezésére a következő termények és anyagok beszolgáltatását rendelték el:

főzőliszt	1.000 kg,
kenyérliszt	15.000 kg,
zsír	150 kg,
főzelékfélék	2.000 kg,
árpa és zab	15.000 kg.

A házról házra való rekvirálást az előljáróság nem tartotta szükségesnek, teljesen elegendőnek vélte a közhírré tételt. Liszt és főzelékfélék helyett csak búzát voltak képesek beadni. A kirótt zab mennyiségét is kukoricadarával helyettesítette a község lakossága.¹⁷⁰

167 TÓTH JÁNOS (Túrkeve, 1864. július 16. – Bp., 1929. december 23.) politikus, miniszter, földbirtokos. 1892-1918-ig megszakiság nélkül a kerület országgyűlési képviselője volt. 1903-tól a Függetlenségi Párt alelnöke, 1905-től igazgató-alelnöke, 1917-től elnöke. Képviselőházi házelnagy (1905. február 21-től 1906. október 10-ig). Vallás- és közoktatásügyi minisztériumi politikai államtitkár 1906. augusztus 17-től 1910. január 17-ig és 1917. július 5-től 1918. január 25-ig. Belügyminiszter 1918. január 25-től 1918. május 8-ig. Az Országos Földbirtokrendező Bíróság elnöke 1921. március 26-tól 1929. december 23-ig. 1927-től a felsőház tagja.

168 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1914-17. – 6. köt. – 71/1915. kgy. szám. – 1915. nov. 20.

169 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1914-1917. – 6. köt. – 52/1916. kgy. szám. – 1916. június 30.

170 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1917-1921. – 7. kötet. – 22/1919. kgy. szám. – 1919. május 19.

A már rendszeressé váló vetőmag akciót 1922-ben is megszervezte a községi önkormányzat. A községben évek óta annak a forgótökének az előteremtése okozott gondot, ami a vetőmag árát jelentette. Minden esetben ennek az összegnek a megelőlegezését kérte és kapta is a megyétől. Természetesen ennek az összegnek az évi 5%-os kamatát minden esetben felszámolták.¹⁷¹

Érdekes eset tárgyalása során hozott elvi jelentőségű határozatot 1925-ben a községi képviselő-testület, amikor a járási főszolgabíró 165/1925. számú végzését tárgyalták meg. Ez arról intézkedett, hogy a római katolikus egyházi személyzet párbér, deputátum¹⁷² és földmunka járandóságainak megváltása tárgyában tartandó megbeszélésre küldjön képviselőket a község. Ennek kapcsán vita keletkezett a közgyűlésen. Szügyi Dániel református lelkész, képviselő-testületi tag elmondta, hogy a politikai község sem a római katolikus, sem a református egyházzal anyagi kérdésekben semmiféle összeköttetésben nincs, és így nem tartja szükségesnek, hogy a képviselő-testület olyan dolgok és kérdések megtárgyalásában részt vegyen, mely kizárólag a felekezetek dolga. Nem tartja továbbá szükségesnek, hogy a képviselő-testület ezen a tárgyaláson részt vegyen azért sem, mert ha ez bekövetkeznék, úgy előre ki nem számítható precedenst teremtenie ez a tárgyalás, mely később esetleg anyagi következményekkel is járhat a községre. Mindezek alapján azt indítványozta, hogy a képviselő-testület ezen a tárgyaló gyűlésen ne képviseltesse magát, mert nem tartja semmivel sem indokoltnak, hogy a politikai községet olyan ügy tárgyalásába vonják be, amely kizárólag a római katolikus egyházi személyzet és a hozzá tartozó hívek közötti egyezkedési tárgyalás célját szolgálja. Kijelenti, hogy ezen indítványa nem akar ellentétbe helyezkedni a járási főszolgabírónak az ismertetett végzésével, csupán azt kívánja ezzel dokumentálni, hogy a politikai község sem jogilag, sem formailag nem kíván az egyházak és a hozzájuk tartozó hívek kizárólagos belügyeibe beavatkozni.

Ezt követően dr. Paczek Géza¹⁷³ képviselő is hasonló értelemben szólalt fel, miután a képviselő-testület elfogadta Szügyi Dániel képviselő és társai indítványát és ebben a szellemben hozta meg határozatát.¹⁷⁴

1928 tavaszán olyan nagy fagykárokat szenvedett a község határában elvetett búza, hogy mintegy 70%-át ki kellett szántani. Ezt tették azok az uradalmak is, ahová a község mezőgazdasági munkássága aratni járt. Így féltő, hogy a föld nélküli mezőgazdasági munkások nem tudják megkeresni maguk és családjuk számára téli kenyérnek valót.¹⁷⁵

171 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922. – 8. köt. – 65/1922. kgy. szám. – 1922. szeptember 9.

172 *deputatum* (lat.) = Nagyobb birtok állandó alkalmazottjai, a tisztek és a cselédség fizetésük egy részét terményjárandóságban, így gabonában, tűzifa, kőszén, tej, bor, só és egyéb használati járandóságokban, például lakás, fűtés, világítás, földhasználat, állattartás, valamint a cselédség némely része ruházatában kapják meg. Mindezeknek a szolgáltatásoknak a latinos neve: *deputatum*. A gazdatisztek deputátumát az idők folyamán sok uradalomban pénzre változtatták át. Távolsági értelemben *deputatum*nak tekintik azokat a szolgáltatásokat is, amiket a birtok törzstulajdonosa a közelebbi rokonoknak teljesíteni tartozik vagy a zárlat alá helyezett birtoknál azt a járadékot és természetbeni szolgáltatásokat, amelyeket a tulajdonos részére megállapítottak. A természetbeni járandóság a gazdasági alkalmazottaknál méltányos és szükséges is, mert a piacoktól való távolság miatt mindennapi szükségleteiket a deputatumból fedezik.

173 PACZEK GÉZA dr., földbirtokos (Dévaványa, 1877. – ?). Az egyetemet Kolozsváron végezte, rendszeres ügyvédi gyakorlatot folytat, egyben mintegy 200 kat. holdas birtokán gazdálkodik. A világháború alatt az 1. honv. tüzérezrednél szolgált mint népfelkelő hadnagy, majd olasz fogságba esett. Több hadi kitérítésnek volt a tulajdonosa. A háború után kisgazdapárti programmal nemzetgyűlési képviselőnek választották. Felesége: Gulyás Rebeka, gyermekei Jenő és Rebeka.

174 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 8. kötet (1922-1925) – 28/1925. kgy. – 1925. február 19.

175 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 9. kötet (1926-1929) – 30/1929. kgy. szám. – 270/1929. ikt. szám. – 1929. május 18.

Találtunk egy vetés jelentést 1933-ból amely szerint az elmúlt őszi hónapok alatt igen sok eső esett, ami egyrészt meglassította az őszi munkákat, másrészt azonban igen áldásos volt, mert a mag nedves talajba került. Ennek folytán az őszi vetések szép egyenletesen és gyorsan kikeltek. A szikes talajon is megerősödött a búza és a kora ősszel elhangzott panaszok e tekintetben is megszűntek. Általánosságban a jószág állapota kielégítő, takarmány bőven van, járványos betegségek az állatállományban nem fordultak elő. A termény és a jószágárák általában nyomottak voltak.¹⁷⁶

Ez a jelentés már az 1929-ben kirobbant gazdasági válság utolsó szakaszában készült. A válság éveiben számos parasztbirtok ment tönkre, még több adósodott el.

Az eladósodott gazdák birtokainak védetté nyilvánítására vonatkozó kérvényezés határideje 1933. december 15-én járt le. (A védetté nyilvánított birtokot a hitelező bank vagy az adóhatóság nem árvereztethette el.) Dévaványán 312 gazda kérte birtokának védetté nyilvánítását. 80%-ban közép-, 20%-ban pedig kisbirtokosok folyamodtak a védelemért. Nagybirtokos nem volt köztük. Az ország minden járásbírósi székhelyén – így a kisújszállási járásbírósi mellett is – úgynevezett „birtok-bizottság” alakult. A bizottság tagjai közé Dévaványáról dr. Schweiger Lászlót és Sz. Szilágyi Sándort hívták be.¹⁷⁷

A kormány 1933 december végén adta ki a birtokok közfelügyeletére vonatkozó rendeletét, amely kimondta, hogy minden védett birtok hivatalból közfelügyelet alá kerül. Ezt a felügyeletet a kormány helyi bizottságok útján gyakorolta. Minden olyan birtok felett, amely a száz holdat meg nem haladta, a magánhitelezői felügyeletet is a helyi bizottság látta el. Megállapította a rendelet azt is, hova kell befizetniük a kamatokat az olyan gazdaadósoknak, akik igénybevételek azt a kedvezményt, hogy összes hitelezőiknek csak annyit fizetnek, mintha negyvenszeresen volnának eladósodva. E fizetéseknek azt a részét, amelyet nem közvetlenül a hitelezőknek kell teljesíteni, a védett adós postatakarékpénztári számlára köteles befizetni.

A képviselőházi vita során felmerült az a kívánság, hogy a védett birtok tulajdonosát valahogyan védjék meg a perköltségek szaporításától is. A pénzügyminiszter ebben a rendeletben teljesíti ezt a kívánságot, amennyiben a rendelet kimondta, hogy a védett birtok tulajdonosát, mint alperest, nem lehet perköltségekben elmarasztalni, ha az első tárgyaláson elismerte a követelést és kimutatta, hogy az előírt fizetéseket teljesítette.

A legfontosabb rendelkezése a rendeletnek az volt, hogy mindaddig, amíg a védett birtokká való feljegyzés a telekkönyvben fennáll, nem lehet a védett gazda ellen semmiféle végrehajtási lépést tenni, még akkor sem, ha elmulasztotta az előírt fizetések teljesítését. A hitelező ezen az alapon csak akkor folytathatott végrehajtási eljárást, ha a bíróság a védett birtoki feljegyzést törölte.¹⁷⁸

Dévaványa község képviselő-testülete Dékány Sándor községi főbíró elnöklete alatt 1934. január 4-én 9 órakor rendkívüli közgyűlést tartott. Az ülésen Hatzlhoffer Ferenc főjegyző előterjesztette javaslatát az 1929. évi vetőmagakcióval kapcsolatban még ekkor is fennálló tartozások rendezésére. Elmondta, hogy azok közül a gazdák közül, akik a vetőmagakció során zabot, tengerit és kölest vásároltak az államtól, még ma is nagyon

176 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 1. szám. – 1933. november 26.

177 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 5. szám. – 1933. december 24.

178 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 6. szám. – 1933. december 31.

sokan hátralékban vannak a vetőmag árával. Az adósok legnagyobb része a különböző elemi csapások miatt nem tudott fizetni. Vannak azonban olyanok is, akik fizethetnének, de nem akarnak. Mivel a község a tartozásokért jótállt, és a kincstár már perrel fenyegetőzik, a képviselő-testület felhatalmazta az előjáróságot arra, hogy azokkal szemben, akik fizetőképtelenek és már semmijük nincsen, a tartozások törlésére tegyen előterjesztést; mindenki mással szemben pedig helyezkedjék a legszigorúbb behajtás álláspontjára. A kincstár követelésének most esedékes részlete 1618 pengő 98 fillér.¹⁷⁹

A Makói Gazdasági Egylet megkereste a Dévaványai Gazdaszövetséget és átiratában csatlakozásra hívta fel a gazdatársadalmat azon gazdamozgalomhoz, amely hivatva van a védett birtokok tulajdonosai részére az 1934-ik évi új termésig a járulékok befizetésére halasztást kieszközölni, illetve az illetékes fórumok előtt ez iránt kérelmet előterjesztetni. A helyzet ugyanis az, hogy újig még két részletet kellene a gazdáknak leróni, holott köztudomású, hogy az alacsony gabonaárak mellett teljesen pénz nélkül állanak és nem áll módjukban a teljesítés. A kérelem odairányul, hogy az új termés betakarításáig a hitelező ne kérhesse a védett birtok védett minőségének megszüntetését. A helybeli gazdák a csatlakozás megbeszélése tárgyában febr. 25-én értekezletet tartottak. Ez alkalommal közel száz gazda adta aláírását a csatlakozáshoz. A kérelmet egy kíséző levéllel látták el a dévaványai gazdák, amelyben külön felhívták a miniszterelnök és a földművelésügyi miniszter figyelmét arra, hogy itt Dévaványán speciálisan súlyos a helyzet, és az ebből eredő bajok fokozottabb mértékben jelentkeznek a szélsőséges légköri viszonyok és a terméketlen szikes talaj folytán. A sorozatos elemi csapások, mint amilyen a fagykár, a rozsdakár, az aszály és a rovarkárok, súlyosabb mértékben jelentkeztek és a gazdatársadalom számára elviselhetetlen ínséges helyzetet teremtettek. Ez volt az oka annak, hogy nem tudtak a gazdák védett birtokaik után járadék fizetési kötelezettségüknek pontosan eleget tenni.

A fölemelt őrlési vám tárgyában is értekezett a gabonaszövetség. A vámórló malmok ugyanis az őrlési vámot három százalékkal fölemelték. Ez ismét súlyosan próbára teszi az ínséges helyzetben élő lakosságot. A molnárok az ősszel tartott országos gyűlésük alkalmával küldöttség útján terjesztették a kereskedelmi miniszter elé azon kérelmüket, hogy a szén árát alacsonyabb árban szabják meg, mert alacsony búzaár és magas szén és egyéb üzemanyag árak mellett nem tudják fenntartani üzemüket és kénytelenek lesznek azt bezárni. A miniszter megígérte a segítséget, azonban az üzemanyag és a szén árát nem szállította le, hanem az őrlési vámot emelte föl három százalékkal. Ezzel a rendelkezésével ismét csak az amúgy is súlyos gondokkal küzdő és szegénységben sínylődő földműves lakosságot sújtotta, akiknek legfontosabb élelmiszere a liszt. A gazdaértekezlet határozata értelmében egy memorandumba foglalt és indokolt kérelmet terjesztettek a miniszterelnök elé. Ezt a memorandumot, valamint a fenti védett birtokokkal kapcsolatos kérelem átnyújtását egy küldöttségre bízta. A küldöttség tagjai: egy tagot a gazdaszövetség, egy tagot a római katolikus kör és egy tagot a tőkerészi kaszinó küldött. A küldöttség 1934 március közepén utazott Budapestre.

Ugyancsak a gazdaértekezlet alkalmával a Hangya budapesti kiküldötte, Veress Ferenc titkár tanulságos előadást tartott a gazdák nagy figyelmétől kísérve a sertés és

179 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. I. szám. – 1934. január 7.

marhaértékesítésről. Ismertette a Hangya központ ezirányú tevékenységét, amelynek keretében az erre alkalmas állatokat egyenesen külföldön értékesítik. Az így elérhető nagyobb hasznot számos példával ecsetelte. A jelentkezők egy érdekszövetkezetet alakítanak, és a megalakulás után a közeli jövőben az értékesítés az általa ismertetett módon indul majd meg. A Hangya Kisújszálláson központi szövet állított föl, Dévaványán egy kiküldöttje lesz, ezen szövetek útján a Hangya központ vagontételekben egyenesen külföldre szállít.

E fontos tárgyak megbeszélése után a gazdaértekezlet már befejezést nyert volna. Mielőtt azonban a megjelentek szétszözlottak, a Gazdaszövetségnek egy igen érdekes, kedves és szívesen látott vendége érkezett meg Tildy Zoltán¹⁸⁰ szeghalmi református lelkész személyében, aki az itteni ref. egyház meghívására jött el, hogy a ref. kultúrházban esti előadást tartson. A vonat megérkezése és az esti előadás kezdete közötti időt arra használta fel Tildy Zoltán, aki a Független Kisgazdapárt ügyvezető elnöke volt, hogy meglátogassa a Dévaványai Gazdaszövetséget. Tekintettel azonban arra, hogy ehhez hatósági engedélyt nem kértek, politikai beszédet nem tartott. A gazdák körében eltöltött egy órás látogatása alatt különböző gazdasági dolgokról folytatott eszmecsere a jelenlévő gazdákkal.

Z. Nagy Ferenc elnök pár szóval üdvözölte az illusztris vendéget és megköszönte a látogatást, amire Tildy Zoltán megígérte, hogy legközelebb hosszabb tartózkodásra jön el. Röviden emlékezett meg a bankok álláspontjáról a védett birtokosokkal és általában a gazdákkal szemben, a feltett kérdésekre készséggel megadta azonnal a nagy szakismeretről tanúskodó választ. Az állam 3,5% kamatmegtérítést ad a védett birtokok tartozásai után a bankoknak. Ennek ellenére a bankok szabad vásárt akartak biztosítani, amennyiben országszerte megindult a védettség megszüntetése iránti eljárás. Több példát említett erre, ezek között talán a legjellemzőbb a következő eset volt. Egy vésztői kisbirtokos az egyik szolnoki banktól tíz kataszteri hold földet még 1928-ban holdanként 1.350 pengőért vett meg. Az eladó banknak 10.000 pengő összeget készpénzben lefizetett. Adós maradt azonban 3.500 pengővel. A különböző elemi csapások és a megváltozott gazdasági viszonyok folytán 1931. november hótól kezdve a földvásárló gazda a kamatokat fizetni nem tudta. A fölszaporodott kamat és a költségek behajtásánál a bank elárvereztette a gazda Vésztőn levő házát, melyet 950 pengőért megvett maga a bank. Ez összegből azonban a tőketörlesztésre nem jutott, miután azt a kamat és költség fölemésztette. A még mindig főtmaradt 3.500 pengő tőketartozása fejében elárvereztette a bank és megvette a 10 hold földet, illetve visszavette azt a gazdától. Eltette tehát a bank a 10.000 pengőt, azonkívül elvette a házát is, és az eladott földje is megmaradt. Az üzletre tehát végeredményben nem fizetett rá. Mint sérelmes esetet érdemes a gazdáknak nyilvántartani, annyival is inkább, mert a jelenlegi gazdavédelmi rendelet semmi vonatkozásban nem hat ki erre az esetre.¹⁸¹

1934 augusztusában ismét 15 vagon vetőmagot igényelt a község kisbirtokossága részére az előljáróság. Ez az igénylés a 100 kat. holdon aluli birtokosok részére történt,

180 TILDY Zoltán (Moson, 1889. november 18. – Bp., 1961. augusztus 3.) református lelkész, politikus, miniszterelnök, köztársasági elnök. 1932-1945 között szeghalmi lelkészként igen élénk és gyümölcsöző kapcsolatot alakított ki a kisgazdák dévaványai szervezetével.

181 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 9. szám. – 1934. március 4.

hiszen a 100 kat. holdon felüli birtokosok igénye jóval meghaladta ezt a mennyiséget. Az igényelt vetőmag augusztus elejéig még nem érkezett meg.¹⁸²

A Dévaványai Hírlap egy nem mindennapi, nem szokványos esetről ad híradást. Érdekessége és példaértéke miatt az egész riportot közöljük.

OÁZIS A VARSÁNYHÁTI PUSZTÁN

ÉVENTE 100-120 EZER PENGŐVEL LENNE GAZDAGABB DÉVAVÁNYA, HA MAGA ELÉGÍTENÉ KI GYÜMÖLCS- ÉS BORSZÜKSÉGLETÉT

Az ember az iskolában sok mindent tanul: írást, olvasást, számtant, földrajzot, fizikát, később matematikát, filozófiát, geodéziát, meg rengeteg definíciót. A többes szám ragja azért „k”, mert nyelvünk fonetikai készsége... stb. Vagy: Hősnek lenni annyit jelent, mint valamilyen eszméért, vagy ideálért, mondjuk a hazáért önzetlenül dolgozni, küzdeni, élni és meghalni. Ez eddig esetleg rendben volna. De aztán jönnek a példák. Hősök voltak: Szondy György, Nelson admirális, Kosciuszko, stb. Mind katonák. Ezért van az, hogy ha valaki az embernek például azt mondja: Gyere, nézzük meg a varsányhádi iskolát, az a Méhes tanító odakint valósággal hősi munkát végez, sokatmondóan legyintünk egyet: Eh mit! Varsányhádi iskola? Méhes tanító? Hősi munka? Nevetséges! Pedig...

FÉLREISMERT FÖLD, AMELY DÚSAN TEREM

Ott állok mellette a kertben. Begyűrt nyakú ing, meszes khaki nadrág van rajta és csettegő papucs a lábán. Nem kért bocsánatot és nem mondta, hogy ne haragudjon kérem, de igazán nem tudhattam, hogy kijön... Eszébe sem jutott, és én is csak most gondoltam rá, hogy ezeket a sorokat írom. Nem tehetek róla, de én Méhes tanítót ezért is többre becsülöm.

Szóval a kertben vagyunk, és én ámuló szemekkel nézem a sudárba szökkenő fákat, a félkilós fürtöktől roskadozó szőlőtőkéket, a buja veteményest és a sok-sok virágot. Hát így is lehet gazdálkodni Dévaványán?

– Lehet – magyarázza Méhes tanító, – csak érteni kell hozzá. Négy esztendővel ezelőtt, amikor az iskolát átvettem, ez a kert is éppen olyan sivár volt, mint ma az egész dévaványai határ. Mindössze öt gyümölcsfa árvult szanaszét szórva a ház körül. És ma? Csak szét kell nézni. 240 gyümölcsfa árnyéka terít hús takarót erre a félreismert földre, amely alig jobb ugyan mint a szik, de azért terem, dúsan terem. Én ezt előre tudtam, de nem akarták elhinni. Nevettek rajtam, amikor hozzáfogtam a fák elültetéséhez. Hányszor mondták, hogy kár a vesződségért, úgysem fogamzanak meg. Nem hallgattam senkire, és nekem lett igazam. Kettő kivételével mind megfogamzott, de azt a kettőt is pótoltam. Jövőre már mind terem. Lesz cseresznye, meggy, körte, alma, kajszi barack, őszibarack, téli alma, ringló, de amint látja, nagyon szépen díszlenek a vadgesztenye, tölgy, japánakác és tujafenyő is.

182 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 31. szám. – 1934. augusztus 4.

CSAK 500 HOLD FÖLDET KELLENE BEÜLTETNI SZŐLŐVEL

Vagy nézze meg a szőlőt. A mindössze 110 négyszögöles területen elültetett 700 tő már tavaly hét métermázsát termett. Ha csak 20 fillérjével számítom kilóját, 140 pengő volt a termés értéke. Ennyit tízszer ekkora földön még rekord termés esetén sem hoz a búza. De nem 20 fillért, hanem 80 fillért is adnak a szőlő kilójáért. A korán érő csabagyöngye az idén 1 pengőért kelt el. És most nézzen ide! Ez a két sor szőlő itt mind csabagyöngye. Éppen olyan szép, éppen olyan dús és zamatos, mintha Gyöngyösön, Pécsen vagy Villányban termett volna. De a többi fajták sem maradnak el a más vidékek hozama és minősége mögött. Nézze azt a négy sor mézes fehért, vagy ezt az oportóit. Legalább 2 kg van minden tőkén.

– Van egy álmom. Szeretném megvalósítani: számításom szerint Dévaványa évenként 100.000 -120.000 pengőt fizet ki idegenbe gyümölcsért és borért. Ez az összeg az utolsó fillérig a faluban maradhatna, ha legalább 500 hold szőlőt és megfelelő gyümölcsöst ültetnének. Csak Varsányhát körül 12.000 hold ilyen kötött fekete föld van, mint amilyent itt lát. És az a föld megbírja a szőlőt. De van ilyen föld Réhely felé is vagy 10.000 hold. Ebből mindössze 500 holdat kellene szőlőművelésre fordítani, csak 500 holdat...

Beszél, beszél és én már nem is hallgatom. Káprázó városi szemem előtt Édenkertté nőnek a szavak. Látom az új Kecskemétet, az új Nagykőröst, melyeket körül éppen olyan vigasztalóan fogad be a Duna-Tisza köze, mint Varsányhátat körül ez a nagydarab Kunság.

AZ EREDMÉNYES GAZDÁLKODÁS ÁBÉCÉJE

Karja most a kerítés mögé mutat.

– Látja azt a csalamádét. Ugye szép? Nos, azon a földön az idén már bükköny is termett. De mást mondok. Búzából, kukoricából háromszor annyi termésem van mindig, mint a szomszédos gazdáknak. Az idén is 5 és fél mázsás volt a búzaátlagom és a kukoricám is sokkal szebb. Csakhogy én őszi mélyszántást végzek és rendszeresen trágyázok. A tengeri termelést például tarlóbuktatással kezdem, őszi mélyszántással folytatom és gruberozás¹⁸³ után kapa után vetek. Ezen a földön csak így lehet boldogulni.

De jöjjön, most megmutatom a jó gazdálkodás nyitját.

Az istálló előtt két lépéssel megállunk és rámutat a trágyagödörre

Nézze meg jól. Ki van téglázva. Ebben nem szárad ki a trágya, hanem beérik. Innen nem száraz szalmát hordunk ki a földekre, hanem a csorgó, érett trágyát. De ez még nem minden.

A trágyagödör mellett felvesz egy deszkalapot. Alatta kibetonozott üreg tátong.

– Tudja mi ez? Trágyalékút! Az istállóból ide vezetem le a trágya levét, a világ legjobb nitrogén trágyáját. Havonta 3-4 hl gyűlik össze. Ezt 2 rész vízzel felhígítva lajtával kiviszem a földekre. Ezzel öntözök és ennek köszönhetek majdnem mindent. E nélkül nincs jó gazdálkodás! És tudja az Isten, miért, mégsem csinálják. Még az úgynevezett mintagazdaságok se.

¹⁸³ A kultivátor elődje az 1920-30-as években volt használatos a magyar mezőgazdaságban. Főleg a gőzekék munkája után alkalmazták, mert azonos szélességű volt, mint amekkora barázdákat az ekék átfogtak. Merev, rugó nélküli késeket alkalmaztak kezdetben. – Dr. Szabó Jánosnak, a mezőgazdaság kandidátusának szíves közlése, amit ezúton is megköszönünk.

Mutatja az állatállományát. Van egy pirostarka bonyhádi tehene. 16 liter tejet ad naponta. Igaz, hogy 2 kg dara, 4 kg széna a napi eledele, és ami még éppen kerül. Két 4 hónapos kocája úgy néz ki, mint a 7 hónaposok. Egyenként 40 kilót nyomnak. Meglát-szik rajtuk, hogy savón élnek. A tyúkjai átlag 150 drb tojást tojnak évenként, de van olyan tyúkjá, amely 260 drb tojást tojott. Eledelük zab, árpa, korpa.

Megkérdezem, hogy mit szólnak mindehhez a gazdák?

– Mit szólnak? A vállukat vonogatják: velük már nem sokra lehet menni. Megszok-ták, hogy elvetik a búzát és aratásig nyugodtan pipálhatnak. Az egészen fiatal generáció már más. A volt tanítványaim egyre sűrűbben eljönnek hozzám tanácsot kérni vagy facse-metét, szőlőoltványt venni.

Szorgalmasan ültetnek fát, szőlőt, kerti veteményt. Más élet lesz itt 10-20 év múlva. De másnak is kell lenni. Azért vagyok én itt...

Furcsa ember: zömök, széles vállú, szőke és kék szemei vannak. 160 pengő a havi fizetése. Ebből 120 pengőt a fiai iskoláztatására fordít. Ő maga 40 pengőből él a felesé-gével, no meg a 2 hold javadalmi földből. A másik 2 hold, ami még az iskolához tartozik már nem az övé. A jövedelme tanulmányi célokat szolgál.

Az ember el sem akarja hinni, hogy még ilyen ember is akad. Hm, 40 pengő, 2 hold föld és tanító, akinek kultúr igényei is vannak. Valahogy be kellene sorozni a hősök közé. Meg a többieket is, akik voltak és vannak. Szondy György, Nelson admirális, Kosciuszko mellett az iskolában őket is példaként kellene odaállítani a gyermekek elé. Őket is? Kiket? Most jövök rá, hogy nem ismerem Magyarország agrártörténelmét, pedig egé-szen bizonyos, hogy az ásonak, a kaszának és az ekének is voltak világot formáló hősei. Azt sem tudom, hogy van-e egyáltalán ilyen történelmi szemlélet. Én, akinek minden őse paraszt volt, aki az agrár Magyarországon nőttem fel és itt végeztem az iskoláimat. Be szomorú dolog ez, jaj be szomorú...¹⁸⁴

Ezeket a szépen megfogalmazott sorokat aktualitásuk miatt is fölöslegesnek tartjuk magyarázni.

1935 tavaszán ismét a fagy vitte el a termés jó részét. A nagybirtokosok 2.500 kat. hold kárt jelentettek be, amely a búza, a repce, a borsó és a tengeri vetésük nagy részét tette tönkre, míg a kisbirtokosok egyöntetűen búzakárt jelentettek be mintegy 600 kat. holdon. Összesen 106 birtokos szenvedett kárt valamilyen formában.¹⁸⁵

Dévaványa község képviselő-testülete 1935. július 31-én Dékány Sándor főbíró elnök-le alatt rendkívüli közgyűlést tartott, amelyen a község összes aktuális kérdését meg-tárgyalták.

Halmágyi Ferenc főjegyző bejelentette, hogy a gyomai út kikövezése érdekében min-den lehető megtek. Az alispán már leiratban érdeklődött az iránt, hogy a község mivel járulna hozzá az út kikövezésének költségeihez. Indítványára a képviselő-testület ki-mondta, hogy a szükséges anyagot ingyen szállítják a helyszínre.

Ezután a mezőgazdasági bizottság három javaslatát tárgyalta meg a képviselő-testület. Kimondták, hogy az előző évben felvett vetőmagkölcsön visszafizetésére egy évi hala-

184 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 33. szám. – 1934. augusztus 19. A cikk szerzője Bognár József, a hírlap újságírója.

185 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 20. szám. – 1935. május 19.

déket kérnek, illetve az idén ugyanannyi vetőmagkölcsönt igényelnek, amennyit tavaly kaptak, és ezt teljes egészében a tavalyi vetőmagkölcsön visszafizetésére fordítják. Ezzel mind az adós gazdák, mind a hitelező állam mentesülnek a leszállítás költségei alól.

A továbbiak során rámutattak arra, hogy az idén Dévaványán a kataszteri holdankénti átlagtermés mindössze három métermázsa, lényegesen kevesebb mint tavaly. Ilyen körülmények között a gazdák nemcsak a hátralékos adófizetési kötelezettségüknek nem tudnak eleget tenni, hanem még az idei adójukat sem tudják fedezni. Ennek alapján határozatilag kimondták, ahogy a 292.000 pengőt kitevő adóhárallékuk megfizetésére, amire 1935. augusztus 15-ig egy ízben már haladéket kaptak, újabb egy évi haladéket kérnek.

Hosszabb vitát váltott ki a mezőgazdasági bizottságnak az a javaslata, amelyben a közmunkák megindításának és az anyagi fedezet biztosításának kérdésével foglalkoztak. Az eredeti javaslat az volt, hogy a Dévaványai Legeltető Társulat 13.000 pengő hosszú lejáratú, kamatmentes kölcsönt kér a kormánytól, és ezt az összeget a tulajdonában lévő legelő használhatatlan, szikes részének agyagos talajjal való betérítésére, digózására használja fel, és ezáltal a téli hónapokra tekintélyes számú munkanélkülinek megélhetést biztosít. A kölcsön felvételét azonban a Dévaványai Legeltető Társulat az utolsó pillanatban megtagadta.

A kérdéshez elsőnek dr. Schweiger László szólt hozzá. Éles hangon bírálta a Dévaványai Legeltető Társulat vezetését, hogy nem volt joga a gazdák megkérdezése nélkül a kölcsön felvételének lehetősége elől elzárkózni, mert a legelő használhatatlan részének megterítése nemcsak a munkanélkülieknek biztosított volna keresetet, hanem a Dévaványai Legeltető Társulatra nézve is igen hasznos befektetés lett volna, amennyiben a megjavított területet azonnal mezőgazdasági művelés alá lehetett volna vonni és bérbeadása esetén legalább húsz kisgazdának biztosított volna megélhetést.

Z. Nagy Ferenc: „A kölcsönfelvétel elől való elzárkózás engem is meglepett és őszintén szólva szégyellem, hogy a gazdák önmagukkal és a munkássággal szemben ilyen szűkkeblűen és meg nem értően jártak el.”

Dr. Paczek Géza: „Tudatlanságon és rosszakaraton múlt a dolog.”

Halmágyi Ferenc főjegyző: „A járásban Kunhegyes és Abádszalók kaptak eddig ilyen célra kölcsönt, amit később segéllyé változtattak át. Ha talán ez nálunk is megtörténne – mert a kölcsönt azért felvesszük – a Dévaványai Legeltető Társulat vezetősége magára vessen, hogy a gazdákat elütötte ettől a jövedelemtől. Egyébként meg kell állapítanom, hogy a vezetőség közül Erdős Zsigmond és Takács Pál a kölcsön felvétele mellett szavaztak.”

A vita végén a képviselő-testület dr. Schweiger László indítványára kimondta, hogy a 13.000 pengő kölcsönt a Gabonási Legeltető Társulat és Dévaványa község számára fogják kérelmezni.¹⁸⁶

Az 1935. évi mezőgazdasági statisztikában szántóföld 35.850 kat. holddal – 65,73% –, a kert pedig 394 kat. holddal – 0,72% – szerepel. E kettő összegéből alakultak ki a 23. számú táblázat viszonyszámai.

186 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 31. szám. – 1935. augusztus 4.

A Dévaványai Hírlap igen pontatlan adatokat közölt ennek kapcsán. Mégis helyesnek láttuk arányaiban közölni az ismertetett adatokat, hogy bizonyos fokig képet nyerhessünk a község vetésszerkezetéről, és azokról a növényekről, amelyek ebben az évben azt alkották.¹⁸⁷ Első pillanatban szemünkbe ötlük az a tény, hogy igen tekintélyes mennyiségű volt a takarmánynövények és a takarmánykeverékek vetésterülete. Ez azt feltételezi, hogy jelentős volt a gazdaságokban az állatok száma. A másik, ami feltűnik, hogy igen jelentős volt mind a búza, mind az árpa esetében a tavasziak vetésterülete. A búza esetében szinte fele-fele arányban oszlott ez meg, de az őszi és a tavaszi árpa esetében már nagyobb az eltolódás, hiszen az őszi árpa a vetésterület 0,42%-át, míg a tavaszi árpa a vetésterület 3,28%-át adta. Jelentős az ugar területe is, hiszen 2,16%-os területi részesedés megközelítőleg hétszerese a tiszai felső járás átlagának, amely 0,31% volt 1936-ban.¹⁸⁸

A község képviselő-testülete a közgyűlés napirendjére is tűzte a parlagon maradt földek kérdését. Ezen B. Kiss Márton helyettes főjegyző az elöljáróság nevében előadta, hogy az őszi és a kora tavaszi hosszantartó esőzések miatt a község határában több mint háromezer kat. hold föld bevetetlenül maradt, amelynek következtében a kisbirtokosokat jelentékeny károsodás érte. A bevetetlen területek elmaradt haszna által okozott károsodást nagymértékben megsokszorozta az eső nélküli május és a júniusi nagy szárazság, amelynek következtében az őszi, de még inkább a tavaszi kalászosok a határ legnagyobb részében teljesen tönkrementek. Egy-két nagyobb uradalom és a határ kis része kapott májusban és júniusban esőt, a többi mintegy 40.000 kat. hold kiterjedésű határrész nyolc héten át egy csepp esőben nem részesült. A nagymérvű aszály következtében a várva-várt termés egyharmadára csökkent, és természetes következménye lett ennek az, hogy mind az egyes gazdák, mind a község háztartása nagy veszélybe került.

Előadta, hogy a község lakossága az elemi csapás esetére biztosított adókedvezmény és adótörlesztés elnyerése érdekében a kárjelentést csaknem az egész határra kiterjedően bejelentette, és ennek alapján a pénzügyi kiküldött közbejöttével a kárbecslés 1937. június 20-a után megkezdődött. Elmondta, hogy a folyamatban lévő kárfelvételek és becslések eddigi adatai szerint mintegy 23 ezer pengő földadó törlesztésre lehet és kell számítani, amely után az 1937. évre megállapított 64%-os pótdadó kulcs figyelembe vételével mintegy 15 ezer pengőt kitevő községi pótdadó törlése fog bekövetkezni ennek következtében. Tekintettel azonban arra, hogy az említett törlések végleges és pontos megállapítása csak az év vége felé készül el, illetőleg a főkönyvekbe való átvezetése csak november vagy december hónapban lesz végrehajtható, amikor már sem pótköltségvetéssel, sem más módon az idő rövidsége miatt a hiány fedezetéről gondoskodni nem lehet, ezért már most javasolta, hogy a képviselő-testület az előre látható hiány fedezetéről pótköltségvetés útján gondoskodjon.

Elmondta, hogy az aszálykár címén, amit már fentebb is jelzett, mintegy 23 ezer pengő földadó törlesztésével kell számolni, amely után 64%-kal számolva mintegy 15 ezer

187 A DÉVAVÁNYAI HÍRLAP olyan pontatlan adatokat közölt a vetésterület ismertetésekor, hogy kénytelenek voltunk csak az arányokat szerepeltetni, amely egyben a vetett növények sorát is jelzi, mert az újság ismertetésében az összes bevetett terület (1936-ban) nagyobb volt, mint a község egész közigazgatási határa.

188 TOLNAY 1994. – 277. p.

pengő pótdát kell törölni. Előadta, hogy a folyó évi költségvetés elkészítése után jelent meg a 2.700/1936. M. E. számú rendelet, melyben az egy szobás lakások állandó adómentességet kaptak. Ennek következtében a költségvetésbe beállított 27.398 pengő házadó helyett csak 22.919 pengőt lehetett kivetni. Ez is 4.479 pengővel kevesebb a számítotttnál. Ennek következtében is a községi pótdát 2.866 pengővel csökkent. Elmondta továbbá azt is, hogy a községet illető általános kereseti adónál is jelentékeny veszteségre kell számítani egyrészt azért, mert az első fokú kivetés ellen beérkezett fellebbezések alapján a felszólamlási bizottság az időközben bekövetkezett aszályra – tekintettel különösen a haszonbérletőknél és feles bérletőknél – bizonyára nagyobb mérsékléseket fog eszközölni, másrészt pedig azért, mert a fizetési halasztások és főleg a fizetéseképtelenségek miatt nagyobb törlések fogják csökkenteni a községi bevételeket. Ezen a címen legkevesebb további 4.000 pengő bevétel csökkenéssel kell számolni.

Elmondta B. Kiss Márton továbbá, hogy a májusi és a júniusi aszály nemcsak az adóbevételek alakulására volt káros befolyással, hanem a község ingatlanainak terméseredményeire és az azokból várható jövedelmekre és a bevételekre is. Az ingatlanok bérbeadása csak részben járt eredménnyel, hiszen 54 kat. holdat nem sikerült kiadni. A folyó évi költségvetés adatai szerint a földék bérbeadásából 2.061 pengő bevételre számítottak. Ezzel szemben a jelenlegi helyzetet figyelembe véve a legjobb esetben is mintegy 890 pengő bevétel remélhető.

A község határát ért elemi károsodás következtében a lakosság fogyasztóképesége is óriási módon csökkenni fog, ami maga után vonja a fogyasztási adó címén előírányzott összeg csökkenését is. Ezt azzal is lehet bizonyítani, hogy a fogyasztási adó címén beszedett összeg állandóan csökken 1929-től kezdődően. Feltehetően ebben igen fontos szerepet játszott az 1930-tól kezdődő elemi csapások sorozata, amiben némi javulást csak az 1936. esztendőben lehetett tapasztalni, amikor az egész határban az átlagon felüli jó termést takarított be Dévaványa lakossága.

A 41. számú táblázat egyszerű átolvasása alapján is megállapítható, hogy a rosszabb termés és a fogyasztási adó között korreláció van. Ezért látta szükségesnek B. Kiss Márton helyettes főjegyző, hogy az előre látható hiány fedezetéről már most gondoskodjon a képviselő-testület. Ugyanakkor javasolta: a képviselő-testület mondja ki, hogy az előreláthatólag majd 28 ezer pengőt elérő bevétel csökkenés miatt a községi háztartás helyzetéért a felelősséget nem vállalja. A hiány fedezetéről gondoskodni nem tud, azt a lakosságra áthárítani nem tartja kivitelezhetőnek, mert ezzel csak a hiány növekedne. Ezért kéri a belügy- és a pénzügyminisztert, hogy az 1929. évi II. törvénycikk 2. § 2. bekezdése alapján Dévaványát mint elemi csapással sújtott községet segítse és támogassa.¹⁸⁹

Két nap elteltével ismét a község katasztrofális gazdasági helyzetét tárgyalta a képviselő-testület, amelyen már konkrét intézkedések bevezetéséről is határozott (pl. a hivatalos órák csökkentése, ügyelet bevezetése esetén a fűtésre és világításra szánt összeggel is takarékoskodni lehetne). Ehhez azonban a főszolgabírói engedélyt is meg kell szerezni.¹⁹⁰

189 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 10. kötet. – 76/1937. kgy. – 1937. július 6.

190 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 10. kötet. – 86/1937. kgy. – 1937. július 8.

Más vonatkozásban is takarékoskodást kellett volna bevezetni. Erre a szomszédos községben, Gyomán már lehetett példát is látni, ugyanis a gyomai „Hombár” Szövetkezet akciót indított az egységes búzatermelés bevezetésére. Bánkúti búzát kívántak termeltetni a gyomai gazdákkal, akik között nagy megértésre talált a mozgalom. Ez érthető, mert a nagy tömegben termelt egyfajta búza mindig könnyebben és jobb áron értékesíthető, mintha különféle búzafajtákat kis tételekben vinnének piacra.

Most Dévaványán is hasonló mozgalom elindítására gondolt B. Kiss Márton helyettes főjegyző, aki – mint a Dévaványai Hírlapnak elmondta – elsősorban a nagyobb gazdák megértésére számított. Ha az akció sikerül, amiben nincs okuk kételkedni, úgy valószínűleg a hatalmas tárház hasznosításának kérdése is megoldást nyerne, amennyiben az egységes búzatermést ide lehetne betárolni és innen lehetne a legmegfelelőbb időben értékesíteni.¹⁹¹

Közben a pénzügyigazgatóság is szemlét tartott a dévaványai határban és kitette közszemlére a határozatát. Ennek alapján a pénzügyigazgatóság Dévaványa határában 34.904 kat. holdra állapított meg aszálykárt, ami 1.233 birtokost érintett. Így a várható földadó-elengedés 8.469,01 pengő lesz.¹⁹²

1939-ben a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara közbenjárására és a háziipari felügyelőség bevonásával Dévaványa a kenderáztató építéséhez államsegélyhez is jutott.¹⁹³

B. Kiss Márton főjegyző bejelentette, hogy az Országos Mezőgazdasági Kamara megbízásából dr. vitéz Kontha Géza, Glatz József építésmérnök és Baranyovics Ferenc kísérletügyi előadó megjelentek hivatalában 1940. május 10-én és kérték, hogy a zsisziktelenítő gázkamra céljára helyet jelöljön ki az előjáróság. Mindezt a földművelésügyi miniszter rendelete alapján kérték a kamarai megbízottak, aki elrendelte, hogy a borsó, a lencse és a búkkönyfélék zsisziktelenítését az egész országban meg kell oldani. A megyében tíz gázkamra építését határozták el, amelyből egyik körzet központja Dévaványa lesz.

Jelentette továbbá a főjegyző, hogy utólagos jóváhagyás reményében örömmel fogadta a földművelésügyi kormányzat és a kamara döntését a gázkamra elhelyezését illetően, és a község tulajdonát képező Kígyósi közlegelőn egy 20 négyszögöles területet jelölt ki erre a célra. Ezt a területet a földművelésügyi kormányzat részére díjtalanul bocsátotta rendelkezésre. A főjegyző intézkedéseit a képviselő-testület jóváhagyta.¹⁹⁴

1940. október 19-én ismét elemi csapásról számolt be a főjegyző a képviselő-testületi közgyűlésnek. A képviselő-testület ennek kapcsán a földműves-napszámos családokra is gondolt. Miattuk kért támogatást a felettes szervektől.¹⁹⁵

A lakosság vetőmaggal történő ellátása érdekében a község főjegyzője még a kormányzó szárnysegédének közbenjárását is igénybe vette. Gerlóczy Gábor^{195a} ezredest arra kérte a főjegyző, hogy a lakosság tavaszi vetőmagellátása érdekében vegye fel a kapcsó-

191 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 31. szám. – 1937. augusztus 1.

192 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 39. szám. – 1937. szeptember 26.

193 A TISZÁNTÚLI MG. KAMARA JELENTÉSE – 1939. január hó. – 6. p.

194 a./ Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 11. kötet. – 139/1940. kgy. szám. – 1940. június 15.

b./ A TISZÁNTÚLI MG. KAMARA JELENTÉSE – 1940. június hó 1-től szeptember hó 30-ig. – 5. p.

195 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 11. kötet. – 236/1940. kgy. szám. – 1940. október 19.

195a Gerlóczy Gábor, vitéz alsóviszokai (Kassa, 1894. február 7. – Bp., 1962. március 15.) lovassági vezérőrnagy

latot a Földművelésügyi Minisztérium termelési főosztályának vezetőjével, Kristály miniszteri főtanácsossal, hogy a község 200 mázsa árpa és 300 mázsa zab vetőmagot kap-hasson.¹⁹⁶

A háborús viszonyok arra kényszerítették a földművelésügyi kormányzatot is, hogy először a honvédelmi szükségleteket elégítse ki. Ezért szorgalmazták a rostnövények – kender, len – fokozott mértékű termelését. Dévaványa is kapott 6 mázsa kendervető-magot, amelynek kiosztásáról az előjárásának kellett gondoskodnia.¹⁹⁷ Ugyanakkor a termés betakarítása, feldolgozása a termelő feladata volt, ami igen nagy terhet jelentett számukra.¹⁹⁸

A község traktortulajdonosai nem voltak megelégedve a Közellátásügyi Minisztérium által maximált bérszántási díjakkal, ezért kérvényezték annak felemelését. Ezt a minisztérium nem engedélyezte a számukra.¹⁹⁹

1942-ben is mind a tengerit, mind más kapásnövényeket érte aszálykár. 14 gazdaság 1.204 kat. hold termésére jelentett be kárigényt.²⁰⁰

1943 tavaszán ismét vetőmaghiánnyal küszködött a község. A budapesti Növényter-melési Hivataltól kért segítséget a főjegyző. Kérte, hogy 460 mázsa árpa, 300 mázsa zab és 350 mázsa kukorica vetőmagot készpénz ellenében bocsássonak a községi előjáráság rendelkezésére.²⁰¹ Mivel azonban nem kaptak biztatást arra nézve, hogy kiutalnak a községnek vetőmagot, a debreceni VI. hadtest parancsnokságához fordultak, hogy a ren-delkezésükre álló zabkészletből juttassanak a községnek 300 mázsa vetőmagot.²⁰²

Érdekes irat került elő 1943-ból. A főjegyző jelentést készített a kukorica beszo lgál-tatás ellenőrzéséről az 1943. január 19-én kiadott 502.000/1943. V. számú közellátásügyi miniszteri rendelet alapján. Ebben a következő helyzetet rögzítette:

- a./ a kukoricával bevetett, dézsma alá tartozó összes terület 6.406 kat. hold,
- b./ beszo lgáltatásra előírt kukorica mennyisége 1.360.443 kg,
- c./ a beszo lgáltatás alól mentesített kukorica 46.650 kg,
- d./ ténylegesen beszo lgáltatásra kell kerülnie 1.313.793 kg-nak,
- e./ beszo lgáltatandó mennyiségből 1943. február 10-ig a Hombár bizományos-hoz beszo llítottak 122.483 kg-ot,
- f./ még be kell szolo gáltatni 1.191.310 kg-ot.

A fenti mennyiség beszo lgáltatása igen nagy terhet jelentett mind a termelők, mind a község számára.²⁰³ A községben ebben az időben 2.200 gazdának volt gabonalapja, tehát ennyien rendelkeztek beszo lgáltatási kötelezettséggel. A főjegyző jelentése szerint ezek közül csak néhány tudta teljesíteni maradéktalanul a beszo lgáltatási kötelezett-ségét. Még a házról házra járó rekvirálás is kevés eredménnyel járt. Azt kérdezte a főjegy-

196 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1943. – 1456/1943. ikt. számú irat, kelte 1942. február 12.

197 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1942-1943. – 2644/1942. ikt. számú irat, kelte 1942. április 14.

198 u. a. – 1942. március 21.

199 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1942-43. – 7560/1942. ikt. számú irat, kelte 1942. augusztus 17.

200 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1942-43. – 7799/1942. ikt. számú irat, kelte 1942. szeptember 7.

201 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1943. – 1456/1943. ikt. számú irat, kelte 1943. február 8.

202 u. a. – 1943. február 12.

203 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1943. – 324/1943. ikt. számú irat, kelte 1943. február 15.

ző a főszolgabírótól, hogy az említett 2.200 gabonalap-tulajdonos ellen megtegye-e a feljelentést, hiszen ezek a katasztrofálisan rossz termés miatt nem tudtak eleget tenni kötelezettségüknek. Erre vonatkozóan várta a főszolgabíró utasítását.²⁰⁴

1943 tavaszán becslés útján meg kellett állapítani, hogy hozzávetőlegesen mekkora terület kerül majd learatásra (42. számú táblázat). A bemutatott adatokat azért kellett egyrészt a fent jelzett módon megállapítani, mert az elmúlt három esztendő alatt Dévaványa határában a rendkívüli esőzések miatt az előző évi vetésterületek számba vehetők nem voltak. Az egyes terményeknél a vetés és a learatásra kerülő termények közötti differencia az idei esztendőben fellépett rendkívüli szárazságra vezethető vissza, ami miatt az őszi búzánál a gyenge kelés miatt mintegy 400 kat. hold került kiszántásra, viszont a tavaszi kalászosoknál a szikes földbe vetett árpa és zab a szárazság miatt egyáltalában nem kelt ki. Lennél és répánál pedig olyan nagymérvű volt a bolhakár, hogy azoknak nagy részét emiatt kellett kiszántani és újravetni. A szárazság következtében fellépett drótféreg-kár miatt a tengeriknek is igen nagy százalékát újra kellett vetni.²⁰⁵

A kecskeméti református egyházmegye esperese – Kiss Zsigmond m. kir. kormányfőtanácsos – tájékoztatta a községi elöljáróságot arról, hogy a földreform során a részükre juttatott 94 kat. hold 1.495 n. öl területű ingatlant Sunyák Antal kérszigeti gazdának adta bérbe. Panaszkodott az előző bérlőkre, akik még a bérfizetéssel is hátralékban vannak. A föld minőségére érdekes megjegyzéseket tett: „... a bérlőmnnek ... szabad kezet adtam arra nézve, hogy mennyi területet törjön fel és vessen be, illetve mennyit hagyjon legelőnek. A távolból nem tudom megállapítani, hogyan élt felhatalmazásommal. Ha 20 kat. hold 1.495 n. öl területet hagyott fel be nem vetett területnek, a magam részéről – a jövő évi termés s általában az azon a földön való jobb gazdálkodás szempontjából – csak helyeselni tudom. Ha a közélélmézési követelményeket csak a 74 kat. hold után számítják is fel terhére beszolgáltatásul: így is jól kösse fel a kötőjét nevezett, hogy azon a földön betermelje a reásó mennyiséget, bármiben akarja is a beszolgáltatást eszközölni. Még egy megjegyzésem van: éppen a köznek legnagyobb érdeke, hogy erről s általában az ilyen földekről meg ne szökjenek a bérlők, – mert ha megszöknek, semmit sem fog kapni a közélélmzés. *Bölcsességet adjunk tehát a rendeletek paragrafusaiiba. Különben kútba esik a tulajdonképpeni cél.*”²⁰⁶

A háborús évek következtében egyre több növény termelését, annak termőterületét kötelezően előírta a mezőgazdasági kormányzat. Így történt ez a cukorrépa esetében is. Azonban a kellően nem mérlegelt ügyintézés nem egy esetben olyan helyzeteket teremtett, ami lehetetlenné tette az előírások betartását. Így történt ez Z. Nagy Ferenc és néhány társa esetében is, akiket olyan talajon kényszerített az előírás cukorrépa termesztésre, amelyen az nem termett meg. Ezért azután hosszas levelezés és igazolások kiadása után volt lehetséges mentesíteni őket a kiírás végrehajtása alól.²⁰⁷

204 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1943. – 1472/1943. ikt. számú irat, a kelte 1943. február 15.

205 u.a.

206 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1943. – 4227/1943. ikt. számú irat, kelte 1943. május 12. (*Kiemelés tőlem. – T. G.*)

207 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1944. – A 3380/1944. ikt. számú iratok, kelte: 1944. február 18., március 16., március 23., március 27. és március 28.

A zsidóbirtokok átengedésére vonatkozó törvényes intézkedés alapján a földművelésügyi miniszter báró csetei Herzog István²⁰⁸ és báró Weisz Alfonzné báró csetei Herzog Erzsébet²⁰⁹ kéthalmi illetve perjési uradalmára is kimondta az átengedésre kötelezést. Az átadás illetve az átvétel azonban mind eddig halasztódott. A Földművelésügyi Minisztérium most kiadott rendeletével felhívta az Országos Földhitelintézetet a fent említett birtokok azonnali átvételére, ami meg is történt. A gazdaságot Matusz Lajos főintéző gondjaira bízta, mivel a földek felosztására csak a háború befejezése után kerül majd sor. A csetei gazdaság egyelőre mentes az átengedési kötelezettség alól.²¹⁰

Megszüntették a zsidó kézen lévő földbérleteket is. Az új rendelet, amely erről intézkedett, a keresztény földtulajdonosok és a zsidó bérlők közötti jogviszony megszüntetését mondta ki. A rendelet intézkedése szerint a zsidók a zárgondnok ellenőrzése mellett szeptember 30-ig gazdálkodhattak, ekkor azonban a bérletből távoznuk kellett. Dévaványán egy ilyen zsidóbérlet volt: Blayer Béla köleshalmi és bogárosi bérlete, amelyet gróf Zamoyskiéktól bérelt.²¹¹

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara is érdeklődött a községi eljáráságtól, hogy ki lett ennek a birtoknak az új bérlője. A főjegyző válasza szerint ennek a birtoknak a zárgondnokságát is Matusz Lajos vette át.²¹²

A közellátási felügyelőségtől érkezett két ügyirat is intézkedett a széna és a szalma beszolgáltatásról a 113.300/1944. és 113.400/1944. K. M. számú közellátásügyi miniszteri rendeletek által elrendelt módok szerint. A nem teljesítő 100 kat. holdon felüli birtokosokat név szerint is feltüntették.²¹³

A háborús viszonyoknak megfelelően a cséplőgépek és az azokat kiszolgáló „bandák” fokozott ellenőrzésnek voltak kitéve. Nemcsak a tulajdonosnak, de a közellátásügyi miniszter 1.212.000/1944. K. M. számú rendeletének megfelelően az adott gép mellé szegődött „banda” vezetőjének – a „bandagazdának” – is a cséplés megkezdése előtt fogadalmat kellett tenni arra, hogy a közellátási törvényeket nem szegik meg. Közzük ezek teljes névsorát, ami azért is érdekes, mert ez képet ad a cséplőgép tulajdonosok teljes köréről, akik 1944-ben Dévaványán csépeltek (46. számú táblázat).

Befejezésként meg kell emlékeznünk a debreceni székhelyű Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarának arról az állandó törekvéséről, hogy a kormányzat figyelmét a területbe tartozó országrész kivételesen súlyos helyzetére ráterelje, és egyúttal könnyíteni is igyekezzon azon. Különösen a csehországi rendes kereskedelmi kapcsolat szünetelése, ennek folytán az áruforgalom Nyugat felé terelődése mind tarifális, mind egyéb tekintetben rendkívül megnehezítették az országot, így Dévaványa gazdái számára a termények értékesítését. Súlyosbították a helyzetet azok az elemi csapások, amelyek Dévaványát érték az utóbbi években. Mindezek eredményeként ezen a vidéken – Dévaványán

208 Született Bp., 1905. augusztus 24. Meghalt Gödöllőn.

209 Született Bp., 1898. május 7. – Házasságot kötött báró csepeli Weiss Alfonzzal 1920. november 7-én.

210 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XII. évf. 18. szám. – 1944. május 6.

211 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XII. évf. 18. szám. – 1944. május 6.

212 Sz. M. L. – Dévaványai közigazgatási iratok. 1944. – 30. doboz. – A 6639/1944. ikt. számú irat, a kelte 1944. július 14.

213 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1944. – 31. doboz. – 6958/1944. ikt. számú iratok, kelte 1944. augusztus 1. és augusztus 11.

és térségében – a legnagyobb az elszegényedés. Nem vitatható, hogy még az általános gazdasági depresszióban is kivételes elbánást és rendkívüli intézkedéseket igényelt volna ennek a térségnek a gazdatársadalma is, mezőgazdasága is. Ezt nem kapta meg, pedig a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara szerette volna biztosítani. Némi eredmény azért jelentkezett. Ennek a következetes munkának volt köszönhető, hogy a kormányzat is tudomásul vette, hogy a Tiszántúlon, a Körösök és a Berettyó vidékén rendkívül fontos megoldandó feladatai vannak.

Ugyanakkor nem hallgathatjuk el a helyben megoldandó feladatokat sem. Sajnálatosan volt tapasztalható az 1920-30-as években, amit Dévaványán éppen az aszály kártevésének az elemzése hozott felszínre, hogy Dévaványa körzetében a mezőgazdasági termelés egyoldalú és igen szűk keretek között mozog. Kétségtelen, hogy a talaj adottságai és a klimatikus viszonyok szélsőségei, a rendszeren igen hosszan tartó szárazságok korlátokat szabnak a termelés változatossága terén, mégis az itt majdnem kizárólag búza-kukorica váltógazdaságon túlmenő változatosság is lehetséges lenne. Ez az egyoldalúság azután azzal a következménnyel is járt, hogy rendkívül kockázatosá tette az amúgy is elég nagy kockázattal járó termelést, és végeredményben ennek is tulajdonítható az ebben a térségben most már évek óta megismétlődő, szinte sorscsapásszerű nehéz helyzet. A növénynemesítők már képesek voltak olyan szárazságtűrő takarmánynövényekkel ellátni a gazdákat, hogy e vidéken a takarmánytermelés mérsékelt felkarolása sem járna az eddigi egyoldalú termelésnél nagyobb kockázattal.

Ezekre a tényekre a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara által szervezett téli szakértekezleteken is felhívták a gazdák figyelmét – mindeztidáig igen kevés eredménnyel, holott a községben és környékén arról kellett volna gondolkozni, hogy miképpen lehetne az itt folyó gazdálkodást változatosabbá tenni és a termelési kockázatot hogyan lehetne enyhíteni.

ÁLLATTENYÉSZTÉS DÉVAVÁNYÁN

Ez a tevékenység a mezőgazdaság másik fő ága. Pontosítva ez a gazdasági állatok párosításával, szaporításával, felnevelésével, takarmányozásával és hasznosításával kapcsolatos tevékenységek összessége. Kiemelten fontos szerepe van a közéletmezésben. Többek között ezért is fontos a tenyésztett állatok egészségi állapotának állandó figyelése és egészségük megőrzése.

Feltehetőleg korábban is, de az általunk vizsgált időszakban legkorábban az 1892. esztendei főbírói jelentésben szerepelt először, hogy ebben az esztendőben a következő állatbetegségekkel kellett megküzdeniük a dévaványai gazdáknak: lépfene, száj- és körömfájás, a sertéseknél pedig az orbánc pusztított el sok állatot. Ugyanakkor említést tett a főbírói jelentés az 1890. évi nagy sáskajárásról is, amely nagy pusztítást okozott a község határában.²¹⁴

Feltehetően igen sokszor fordult elő megbetegedés a tenyésztett állatok között, mert a járási főszolgabíró elrendelte, hogy Dévaványán is fel kell építeni egy járványistállót. Az építéskezés összege mintegy 180 koronát tett ki.²¹⁵

214 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1892-1899. – 3. kötet. – Az 1893. február 23-i képviselő testületi közgyűlés jegyzőkönyve.

215 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1903-1909. – 4. kötet. – 96/1903. kgy. szám. – 1903. június 27.

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye alispánja 5.666/1904. szám alatt elrendelte, hogy köztenyésztésre kizárólag vagy magyar fajta vagy piros tarka hegyi fajta tenyészbikát szabad csak alkalmazni tenyésztésre a községnek. Eszerint Dévaványán a szarvasmarha fajtaváltás kibontakozása az 1904. esztendőben következett be. Természetesen ez hosszabb folyamatot jelentett, de a közigazgatási döntés időpontja az 1904. esztendő. A képviselő-testület az alföldi viszonyoknak jobban megfelelő, szívósabb és kitartóbb magyar fajta bika tenyészállatként való alkalmazása mellett döntött.²¹⁶

1908-ban már tenyészmarha díjazást is tartott a Magyar Gazdasági Egyesület Dévaványán a vásártéren, amelyen a lakosság nagy számban megjelent.²¹⁷ 1914-ben pedig – az 1912:LXIX. t.c. alapján – úgynevezett lóosztályozás volt a községben. Az osztályozó bizottságba a községi képviselő-testület Kürti Andrást és Adamik Józsefet küldte.²¹⁸

A főjegyző tájékoztatta a képviselő-testületet a 105.600/1918. F.M. számú rendeletről, amelynek 10. §-a azzal a joggal ruházta fel a nagyobb lélekszámú községeket, hogy saját szükségletükre az Országos Sertésforgalmi Irodával kötött szerződés alapján saját üzemükben sertéseket hizlalhatnak. A község az 1917/18-as gazdasági évben is hizlalt miniszteri engedéllyel 150 darab sertést. Ezzel elérte azt, hogy a községben lévő 3.558 ellátatlan egyén zsír és szalonna szükségletét fedezni tudta. Mivel az előző esztendőben nagyon rossz tengeri termés volt a határban, ezt is csak úgy tudta a község végrehajtani, hogy hat vagon kukoricadarát utalványoztak ki részére a 150 sertés hizlalása céljából.

Nagyobb fennakadást jelentett azonban az a tény, hogy a hizlaláshoz szükséges anyagot – sovány sertést és takarmányt – beszerezze a község. Nőtt az ellátatlan lakosok száma is, ezért 1918-ban mintegy 250 sertés hizlalását kellett biztosítani, hogy az ellátatlanok igényei kielégíthetők legyenek. A fenitek alapján 250 sovány sertés és a hizlalásukhoz szükséges takarmány biztosítását kérte az eljáróság.²¹⁹

A földművelésügyi miniszter a járás területére 324 szarvasmarha beszo­l­gáltatását írta elő. Ebből Dévaványa 92 marhát volt köteles beszo­l­gáltatni. Szilágyi Zsigmond jegyző javasolta a képviselő-testületnek: döntsék el, hogy a 92 marhát önkéntes felajánlás, a község által történő vásárlás vagy pedig kivetés útján szerezzék meg.

Simó János képviselő a kivetés útján történő begyűjtést javasolta, mert a község által történő vásárlás ráfizetést jelentett volna, az önkéntes felajánlásban pedig nem lehet bízni. Többek hozzászólása után a 92 marha kivetés útján történő begyűjtését mellett döntött 16:13 szavazattal a közgyűlés. Egy öttagú bizottságra bízta a begyűjtés lebonyolítását, amelynek tagjai a következők voltak: P. Szűcs Ferenc főbíró, Erdős Zsigmond tanácsos, Dékány Sándor, Bogya Elemér és Blayer Béla képviselők.²²⁰

A jászberényi méntelep azt javasolta a község eljáróságának, hogy a fedeztetéshez szükséges négy ménlovat a község megbízható gazdáknak adja ki, akik a fedeztetés

216 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1903-1909. – 4. kötet. – 38/1904. kgy. szám. – 1904. április 23.

217 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1903-1909. – 4. kötet. – 85/1908. kgy. szám. – 1908. szeptember 9.

218 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1914-1917. – 6. kötet. – 50/1914. kgy. szám. – 1914. április 22.

219 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1918. – 7. kötet. – 51/1918. kgy. szám. – 1918. július 10.

220 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1918. – 7. kötet. – 53/1918. kgy. szám. – 1918. július 30.

körüli teendőket is el tudnák végezni. A ménék átvételét a község takarmányhiány miatt nem tudta elvállalni.²²¹

Az Országos Propaganda Bizottságtól a következő távirat érkezett a község előljáróságához, amelyet a jegyző felolvasott a közgyűlésnek. „Képviselő testületet felkérjük azonnal odahatni a mezőgazdasági munkát elvégezze országos éhség fenyegető nagy miatt minden ember lelki ismereti kötelessége munkához fogni ország helyzetén javítani. Minden segítő kezét még gyermekeket, asszonyokat is igénybe kell venni, kihirdetendő, hogy földkérdés jövő évi rendezésénél csak most is dolgozók jutnak földhöz. Felelősség mellett azonnal intézkedni, népet oktatni, rendet fenntartani, nehézségeket jelentse, értesítést kér Országos Propaganda Bizottság.”²²²

A forradalmi események Dévaványán is rendkívüli helyzet elé állították a község vezetését. Főleg a közellátás irányítása mutatkozott az átlagnál is nehezebb feladatnak. A fentiekben már említett 250 sertés hizlalása sem úgy sikerült, ahogyan azt tervezték. Eleve nem tudták ezt a mennyiséget biztosítani, így csak 162 sertést fogtak be hizlalásra. A takarmányellátás terén is súlyos akadályokat kellett legyőzniük. 10 vagon kukoricát nem küldtek le, 5 vagon árpából 4 vagon dohos, penészes volt. 21 sertés elhullott a hizlalás során. 26 sertést kénytelenek voltak félhízásban levágni, hogy a front felbomlása után hazatért katonákat el tudják látni. A levágott sertéseket is a maximált áron alul voltak kénytelenek értékesíteni a nép lázongása miatt. Ennek következtében 46.087,12 korona vesztesége volt eddig is a hizlalásnak. A képviselő-testület úgy döntött, hogy az előljáróság a lehető legtakarékosabb gazdálkodást folytasson, de az ellátatlan lakosságtól sem szabad a maximált árnál többet kérni a sertésekért. A sertések ellátására pedig feltétlenül takarmányt kell beszerezni az előljáróságnak.²²³

A községnek igen nagy gondot jelentett az, hogy a háború és a forradalmak, valamint a román megszállás után nem volt következetes és biztonságos az állatállomány egészségének ellenőrzése, gondozása. Az 1920-as évek elején évekig le volt zárva Dévaványa határa a ragados száj- és körömfájás miatt. Ennek az volt a következménye, hogy maga a község nem tarthatott vásárt, de a gazdák az állataikat a szomszédos községekbe sem hajthatták át a vásárokra. Ezért az állatkereskedőknek, akik felkeresték a gazdákat, csak fél áron tudták eladni állataikat. Holott már lassan a román rekvirálásokat is kiheverte a község állatállománya: 1922-ben 2.959 szarvasmarha, 1.843 ló, 5.861 sertés és 4.771 juh volt a községben és annak közigazgatási határán belül.

A fent említett zárlatot kikerülendő az volt Várkonyi Ignác főjegyző javaslata, hogy a község határát osszák fel öt vészkerületre, és ennek engedélyezését kérjék a Földművelésügyi Minisztériumtól. Ezzel ki lehetne küszöbölni azt, hogy az egész községet lezárják állatvész esetén.²²⁴

A jászberényi méneskeri parancsnokság közölte Dévaványával, hogy az 1927. évtől kezdődően méntelepet kap a község.²²⁵

221 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1918. – 7. kötet. – 83/1918. kgy. szám. – 1918. december 18.

222 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1918. – 7. kötet. – 84/1918. kgy. szám. – 1918. december 18.

223 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1919. – 7. kötet. – 7/1919. kgy. szám. – 1919. február 22.

224 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922. – 8. kötet. – 1/1922. kgy. szám. – 1922. január 21.

225 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-30. – 9. kötet. – 96/1926. kgy. szám. – 1926. október 30.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara juhászati törzskönyvéhez csatlakozott báró csetei Herzog Mór Lipót kéthalmi gazdasága is.²²⁶

Haltzlhoffer Ferenc főjegyző beszámolt a képviselő-testületnek arról, hogy a 9/1928. kgy. számú határozattal létesített sertéslegelőt kijelölte, és ehhez két kant is beszerezett. Ezen a területen kutat is ásatott és sertéspásztort is fogadott. Az előjáróság javasolta, hogy – tekintettel arra, hogy a sertéslegelő a szegényebb lakosság érdekében került kialakításra – a legeltetési díjakat is ennek megfelelően alakítsák ki. A közgyűlés úgy határozott, hogy az egy éven felüli anyasertés után évi 8 pengő, 6 és 12 hónapos sertések után évi 6 pengő és a hat hónapon aluli sertések után évi 4 pengő legeltetési díjat kell fizetni még akkor is, ha erre a község ráfizet.²²⁷

A Dévaványai Vadásztársulat kérvényezte a képviselő-testülettől, hogy a földreform során kiosztott földterületeket bérbe vehesse. Ezekért a területekért évi 100 pengő hasznobért kínált, amit a közgyűlés el is fogadott.²²⁸

A községi előjáróság az eddigi tapasztalatok tanulságainak figyelembe vételével foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a községi apaállatok közé berkshire sertés²²⁹ kanokat szerezzen be. Vázolták ennek előnyeit is. A gazdasági felügyelőtől nyert értesülés szerint erre az engedélyt meg is kapta a község. A megvásárolni szándékozott három berkshire kant a Herzog-uradalomból szereztek be, amelyek a múlt évi mezőgazdasági kiállításon első díjat nyertek. Az árát kilónként 1,60 pengőért fizethették ki az uradalomnak.²³⁰

1933 nyarán lépfene pusztított a csudabalai tanyákon, ezért zár alá helyezték a Vadász- és a Hajnal-bala állatállományát. Ezeket a szigorú intézkedéseket a járvány elterjedésének megakadályozására hozták.²³¹

A földművelésügyi miniszter az ország loállományának egyöntetűvé tétele és fejlesztése érdekében elrendelte az ország loállományának törzskönyvezését. Dévaványán 1933. november 15-én Breznay Mihály tb. főszolgabíró jelenlétében Csiszár Dezső, a jászberényi méntelep parancsnoka és dr. Tory Pál főállatorvos végezték el a törzskönyvezést. A bemutatott 137 kanca közül 132 kancát törzskönyveztek. Ugyanakkor tartották meg a ménvizsgálatot is. Ide 47 mént és méncsikót hoztak fel, de ezek közül egyetlen egyet sem talált alkalmasnak magánfedeztetésre a bizottság²³² (47-48. számú táblázatok).

A dévaványai gazdák igen jelentős jövedelmi forrásai közé tartozott a pulykatenyésztés. A községből évente 7.000-8.000 darabot helyeznek el a budapesti piacon, de főleg Angliában, Európa legnagyobb pulykafelvető piacán. A kereslet rendszerint túlhaladja a kínálatot és ezért a kereskedők, hogy a túlkereslet folytán emelkedő árakat a

226 Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara éves jelentései, 1927. – 60-62. p.

227 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-30. – 9. kötet. – 22/1928. kgy. szám. – 1928. február 28.

228 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-30. – 9. kötet. – 111/1928. kgy. szám. – 1928. november 3.

229 Berkshire sertés: Igen tetszetős testformájú, hengeres törzsű, pigmentált bőrű, fekete sima szőrű sertés, orrháta, a lábvégei és a farokbojtja fehér. Gyors növekedésű, de már korán, fiatalon és kisebb súlyban zsírosodik. Húsa zsírral átszótt, finom rostú, nagy szárazanyag-tartalmú. Hazánkban különös jelentőséget az adott tenyésztésének, hogy mangalicával keresztezve tetszetős formájú hízó süldőt adott. Korai zsírosodása miatt külföldön a 45-50 kg-os, hazánkban általában a 130 kg-os tökesertést értékesítették. A hústermelés előtérbe helyezése következtében tenyésztése világszerte jelentősen csökkent. Ehhez hozzájárult mérsékelt szaporasága is (kb. 8 malac). – Irodalom: Mezőgazdasági lexikon, 1. kötet – 142. p.

230 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1926-30. – 9. kötet. – 22/1930. kgy. szám. – 1930. március 12.

231 MAGYAR VIDÉK – II. évf. 31. szám. – 1933. július 30.

232 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 1. szám. – 1933. november 26.

lehetőség szerint lenyomják, már az 1920-as években kartellba tömörültek, és maguk között „pulykakerületekre” osztották fel az országot. Egy-egy ilyen kerületben csak egy kereskedő vásárolhatott. Konkurens hiányában tehát az ő általa diktált árak lettek a mérvadók. A pulykatenyésztő gazdák is védekeztek a kartell törekvéseivel szemben. Amint a kartell megalakult, maguk is szövetkeztek.

A dévaványai gazdák alkalmi szövetkezése ebben az évben is visszautasította az először felkínált árakat. Ennek következtében a pulykák kilónkénti ára egy hét leforgása alatt 50 fillérről 73 fillérre szökkent fel. A gazdák azonban ezt az árat is kevesellték és a Gazdaszövetségben megindultak a tárgyalások a gazdák és a dévaványai „pulykakerületbe kizárólagos vásárlási joggal beosztott” Waltner-cég helyi, illetőleg kisújszállási megbízottai között. Hosszas és izgalmas tárgyalások után egy Goldscheinné nevű asszony 75 fillért ígért a pulykákért. Ennél magasabb árról hallani sem akart. Már úgy látszott, hogy az ügylet megghiúsult, amikor a Gazdaszövetség vezetősége Hatzlhoffer Ferenc főjegyzőt kérte fel a közvetítésre. A főjegyző közérdekből vállalkozott a tárgyalások folytatásának vezetésére, aminek csakhamar az lett az eredménye, hogy Goldscheinné a gazdák 80 filléres követelésével szemben 78 fillért beígért. A gazdák a felkínált árat elfogadták és kötelezték magukat 3.300 darab pulyka átadására.

Alig hogy ez megtörtént, Sági István terménykereskedő, aki eddig szintén a Waltner-cég megbízottjaként volt ismert a pulykapiacon, kidoboltatta, hogy 80 fillért ad a pulyka kilójáért. A hír érthető izgalmat keltett a gazdák között. Sokan érvényteleníteni akarták a Goldscheinnével kötött szerződést, és amikor ez nem sikerült, egyszerűen megtagadták a pulykák átadását.

Így azután mindkét kereskedő – Goldscheinné is, Sági István is – vásárolták a pulykát. Az utóbbi már több mint 1.000 pulykát vásárolt. Természetesen Goldscheinnével fennálló kötelezettségének is eleget tett a legtöbb gazda.

Az üggyel kapcsolatban Sági István terménykereskedő kijelentette, hogy nem a Waltner-cégnek szállít. Úgy tűnt – legalább is Dévaványán –, hogy a kartell felbomlott.

A pulykaeladásra tömörült gazdák alkalmi vezetőségének egyik tagja állítólag 250 pengő „közvetítői” díjat fogadott el a Waltner-cég egyik megbízottjától, ugyanakkor a gazdák megszervezésének irányításában is részt vett. Ezt hallva a gazdák nagyon felháborodtak és árulónak bélyegezték ezt a kapzsi embert.²³³

Néhány szót a méhészetről, a méhészekről is kell ejtenünk. Dévaványán 1933-ban összesen 33-an foglalkoztak méhészetrel, mégpedig 224 kaptáros és 35 kasos tenyészetben. Ebben az évben összesen 988 kg mézet és 13 kg viaszt termeltek. A meglehetősen csekély hozamnak az volt az oka, hogy Dévaványa éghajlata csak mérsékelten alkalmas a méhészkedésre. Egyedüli „méhlegelő” az akácosok (tarlóvirágra ekkor még nem engedték a méheket és nem is vándoroltatták a méhcsaládokat), de azok is csak a száraz nyárban használhatók mézgyűjtésre.²³⁴

Nagy megtiszteltetés érte Kádár Gyula dévaványai gulyást. Dr. Madarassy Lászlótól²³⁵ meghívást kapott, hogy vegyen részt az Országos Mezőgazdasági Kiállításon és ott a

233 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 2. szám. – 1933. december 3.

234 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 5. szám. – 1933. december 14.

235 Dr. MADARASSY László (Kecskemét, 1880 – Keszthely, 1943) néprajzkutató, muzeológus. Eleven esztétikai érdeklődéssel a pásztorművészet különböző ágait vizsgálta, a népi faragóművészet kiváló ismerője volt.

magyar puszta pásztorának, gulyásának jellegzetes életét, kunyhóját, főzési módjait, ruházatát és művészetét mutassa be. Kádár Gyula örömmel tett eleget a meghívásnak és 23 éves Lajos nevű fiával már március 18-án felutazott Budapestre. Itt pásztorkunyhót épített és a kiállítás tartama alatt bográcsban lebbencslevest, gulyást és öregkását főzött. Ezenkívül faragó művészetének remekbe készült darabjaiból kiállítást rendezett. Található volt itt pásztorbot, pöszöre, ostor és különböző méretű dobozok.²³⁶

Az Országos Mezőgazdasági Kiállítás március 22-26. között zajlott le Budapesten. A kiállításnak mind erkölcsi, mind anyagi sikere kielégítő volt. Általában az előző évekhez képest erősen javult a tenyésztésanyag minősége és ez az állattenyésztés fokozatos fejlődését mutatta. A tenyésztők az adott gazdasági viszonyok között is egészen elsőrangú eredményt produkáltak.

Minden bemutatott tenyészállat elkelt, a múlt évihez képest mintegy 50 százalékkal magasabb áron, sőt a híresebb tenyészettek otthoni anyagukat is eladták. A magyar tudás és élniakarás fényes bizonyossága volt a kiállítás. A nagydíjat a hússertéseknél báró csetei Herzog Mór Lipót csetei uradalma nyerte. Az utóbbi megkapta a még a juhoknál az I/A díjat és így csak egy fejhosszal maradt le ebben a csoportban az egri főkáptalan mögött.

Herzog báró berkshire tenyészete 41 darabbal jelent meg és a sertéskiállítás legnagyobb csoportját alkotta. Az ünnepélyes megnyitáson Horthy Miklós kormányzó Herzog bárót megszólításával tüntette ki, és melegen érdeklődött nála a berkshire tenyésztés, valamint a dévaványai gazdasági viszonyai iránt. Herzog báró uradalmának tenyészete a kapott nagydíjjal az ország legelső tenyészetei közé lépett.²³⁷

Dévaványán április végén, május elején szokták „kiverni” az állatokat a legelőre. 1934-ben április 27-én, illetve május 2-án történt meg a csordakihajítás. A „kiscsordára” (a Kígyósi gyepre) 148 fejős tehenet, Atyaszegre 23 egy éves csikót, 14 két éves csikót, 4 lovat, 46 egy éves üszőt, 48 két éves üszőt, 9 tehenet, 4 egy éves tinót, 8 két éves tinót és 4 ökröt, a „nagycsordára” 398 szarvasmarhát, túlnyomórészt tehenet vertek ki. Ez összesen 706 állat.²³⁸

1934 nyarán a dévaványai határban szórványosan fellépett a sertéspestis. Dr. Antalffy Jenő állatorvos nem rendelt el zárlatot, hiszen nem volt komoly járválynak tekinthető ez a néhány megbetegedés, amely mellett még más fertőző állat-megbetegedéseket is tapasztaltak.²³⁹

A Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Szarvasmarha Tenyésztők Egyesülete elhatározta, hogy a szarvasmarha tenyésztés fejlesztése érdekében a kisgazdák arra alkalmas szarvasmarháit törzskönyvezi. El kell mondani, hogy a törzskönyvezés a tenyésztés és takarmányozás szakszerű irányítását, a jobb értékesítési lehetőségek biztosítását, az állami kedvezmények kieszközlését és a bikaborjaknak tenyészállatként való elhelyezését is maga után vonta. Kísérletként Törökszentmiklóson kezdték el a törzskönyvezést, de rövidesen Dévaványára is sor került.²⁴⁰

236 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 5. szám. – 1933. december 14.

237 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 14. szám. – 1934. április 1.

238 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 19. szám. – 1934. május 13.

239 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 31. szám. – 1934. augusztus 4.

240 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 43. szám. – 1934. október 21.

A vármegyei apaállat-vizsgáló bizottság elrendelte a Dévaványán végrehajtott szemle során, hogy még két bikát kell beszereznie a községnek a jelenleg tartott szarvasmarha állomány mellé. A képviselő-testület úgy döntött, hogy állami hitel felvételével vásárolja meg a két apaállatot. Mivel a község területén feküdt a báró Herzog-uradalom, így a két bikát innen szerezték be különként 1,60 pengős áron.²⁴¹

A nagy gonddal és szeretettel előkészített dévaványai tenyészállat kiállítást 1937. június 6-án nyitotta meg gróf Szapáry Gyula, a Vármegyei Gazdasági Egyesület elnöke. A megnyitás után a bíráló bizottság azonnal megkezdte a munkáját. Az eredményt 11 órakor hirdették ki. A díszbédet fél egykor kezdték, majd annak befejezése után a Gazdaszövetségben kezdetét vette a táncmulatság. A kiállítást a nagyközönség a megnyitás után szabadon megtekinthette. Belépődíj nem volt.²⁴²

A szarvasmarha állomány megnövekedése miatt az atyaszegi legelőre ismét venni kellett egy tenyészbikát a községnek. Ezt is csak állami hitelből tudták megoldani.²⁴³ A következő évben újabb két tenyészbika beszerzéséről kellett gondoskodni, amit szintén állami hitel felvételét tette szükségessé.²⁴⁴

Az egyre növekvő állatállomány és az állatok jobb egészségügyi ellátása is indokolta tette a járási állatorvos javaslatát, hogy a Dévaványa közigazgatási határán belül két állategészségügyi körzetet létesítsenek. Az előjáróság javaslata alapján az első körzetet képezne a község belterülete és a község külterületének mindazok a részei, amelyek a Pusztacseg szervezetéről alkotott vármegyei törvényhatóság kisgyűlése 26.747/1933. kisgy. számú határozatával jóváhagyott szabályrendeletben Pusztacseg körzetébe beosztva nincsenek. A második körzetet képeznek a Pusztacseg szervezetéről alkotott szabályrendeletben megjelölt területek. Mindez jól megvalósítható, hiszen mindkét helyen van járlat-kezelőség, és mindkét hely közelében dögtér is található.²⁴⁵

1941 őszén felkereste az előjáróságot dr. vitéz Kantha Géza, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara előadója és közölte a főjegyzővel, hogy a Földművelésügyi Minisztérium a sertésenyésztés fejlesztése, illetőleg a sertésállománynak a fertőző sertésbetegségek ellen való megóvása céljából a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara területén egy sertés-szimultánózó telepet²⁴⁶ szándékozik létesíteni, és az e célra legmegfelelőbb hely kijelölésével, valamint az építkezés lebonyolításával és végrehajtásával a Kamarát bízta meg. Közölte továbbá Kantha Géza, hogy a Kamara vezetősége a gazdák előtt ezen új és eddig ismeretlen állategészségügyi intézményt Dévaványa községben óhajtaná elhelyezni egyrészt azért, mert Dévaványa községben a kiscsordák sertésenyésztése fejlődést mutat, másrészt pedig azért, mert az itteni kisbirtokosok és földművesek, ideértve a napszá-

241 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1936. – 10. kötet. – 7/1936. kgy. szám. – 1936. február 12.

242 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 23. szám. – 1937. június 6.

243 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1938. – 10. kötet. – 61/1938. kgy. szám. – 1938. június 8.

244 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1939. – 10. kötet. – 130/1939. kgy. szám. – 1939. április 22.

245 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1940. – 11. kötet. – 163/1940. kgy. szám. – 1940. augusztus 9.

246 *Sertésszimultánózó telep* olyan hely, ahol a szimultán oltást az állatoknak – főleg sertéseknek – be lehet adni. A szimultán oltás egy olyan védőoltási módszer, amely során a védősavót (szérumot) és a neki megfelelő kórokozót egy időben (szimultán) fecskendezik az állat szervezetébe. A védősavó azonnal kialakuló védelmet nyújt. Megvédi a szervezetet attól, hogy az egyidejűleg előidézett fertőzés következtében megbetegedjen, a kórokozó viszont a szérumhatás védelme alatt bizonyos idő múlva aktív immunitást létesít. Ezt hazánkban főleg a sertéspestis és a sertésorbán elleni védekezés során alkalmazták. Hátránya, hogy az élő kórokozó elővigyázatlan használata járvány-fészket teremthet.

mosokat is, szívesen oltatják be sertéseiket. Közölte továbbá, hogy a Földművelésügyi Minisztérium a szimultánozó telep valamint a gondozó lakása felépítéséhez szükséges összeget szívesen bocsátja államsegélyként a község rendelkezésére, ha a község a telep céljára szolgáló területet térítésmentesen rendelkezésére bocsátja, az építkezéshez szükséges anyagokat a helyszínrre kiszállítja és a sertésöl befedéséhez szükséges nádat rendelkezésre bocsátja. Kantha Géza felhívta az előjáróságot, hogy a legsürgősebben nyilatkozzék, hajlandó-e a szimultánozó telep felállítását, illetőleg felépítését és később – a Földművelésügyi Minisztérium által kiadandó utasítások szerinti – fenntartását és üzemeltetését vállalni.

Tájékoztatta a közgyűlést a főjegyző arról is, hogy a Kamara felhívása alapján megbeszélést folytatott a gazdatársadalom képviselőivel és az állategészségügyi szakközvegekkel. Egyöntetűen az az álláspont alakult ki, hogy a tervezett szimultánozó telepnek Dévaványára történő telepítése, illetőleg felépítése feltétlenül előnyös lesz a község kigazdaira és földműves lakosságára nézve. Ezért az előjáróság nevében közölte a kamarai előadóval, hogy az előjáróság hajlandó a fenti kívánalmaknak eleget tenni és felkérte a Kamara vezetőségét, hogy a földművelésügyi miniszter úrhoz olyan értelmű felterjesztést nyújtsanak be, hogy a szimultánozó telepet Dévaványa községben építsék fel. Elmondta továbbá, hogy e bejelentése alapján 1941. szeptember 19-én megjelent a községben a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara képviselőjében dr. Szalay György főtitkár és dr. vitéz Kantha Géza kamarai előadó, hogy a szimultánozó telep elhelyezésére szolgáló és a község által felajánlott területet megsejmléljk, továbbá, hogy a telep létesítésével kapcsolatos egyéb kérdéseket is megtárgyalják.

A községi előjáróság a kamarai kiküldötteknek két ingatlant mutatott be: az egyik a vágóhíd melletti üres térség, a másik pedig a volt kislórési főjegyzői javadalmi föld község felöli sarka. A kiküldöttek mindkét területet megfelelőnek találták, a cél érdekében azonban sokkal előnyösebbnek mutatkozott a vágóhíd melletti üres terület felhasználása egyrészt azért, mert a község állategészségügyi intézményei egy helyre kerülnének és állatorvosi ellenőrzésük hatékonyabb lenne, másrészt pedig mert ez közelebb fekszik a községhez, mint a kislórési ingatlan. Így szívesebben hajtják ki a sertéseket még azok a tulajdonosok is, akik fogattal nem rendelkeznek.

Az építéssel kapcsolatos egyéb kérdéseket is megtárgyalva a Kamara jelentést tett a földművelésügyi minisztériumnak, hogy a szimultánozó telep elhelyezésére és felépítésére Dévaványa községet ajánlják. Ezt követően a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara vármegyei kirendeltsége 900/1941. számú átiratában arról értesítette az előjáróságot, hogy a minisztérium a fenti kérdésben kedvezően döntött és utasítást adott a törvényhatósági állatorvosnak, hogy legsürgősebben sejméljk meg a telep céljára felajánlott területeket és a végleges kijelölésre nézve tegyen javaslatot. Egyidejűleg felhívta az előjáróságot, hogy az egész kérdést tárgyalassa meg a község képviselő-testületével és az annak állásfoglalását tartalmazó határozatot a legsürgősebben terjessze fel kisgyűlési jóváhagyásra, hogy a földművelésügyi minisztérium az építkezés mielőbbi megkezdése iránt a szükséges intézkedéseket megtehesse, és hogy a költségek fedezésére szükséges összegeket kiutalhassa.

B. Kiss Márton főjegyző ismételtén rámutatott a szimultánozó telep létesítéséhez fűződő általános gazdasági érdekekre és előnyökre és a községi előjáróság nevében a következő határozati javaslatot terjesztette elő:

1./ A képviselő-testület kérte a földművelésügyi minisztert, hogy a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara területén tervbe vett sertés szimultánozó telepet Dévaványa nagyközségben készíttesse el.

2./ A szimultánozó telep céljaira szolgáló területet akár a vágóhíd mellett, akár a kislórési volt főjegyzői javadalmi föld község felől eső sarkán a szükséges nagyságban – 600-800 n. öl – készséggel felajánlja.

3./ Az építkezéshez szükséges építési anyagoknak a helyszínre való fuvarozását elvállalja.

4./ Az építkezés végrehajtásával Somogyi Mózes dévaványai lakos, ácsmestert javasolja megbízni, akinek az ajánlata a legelőnyösebb volt és aki hozzáértésével a legteljesebb garanciát nyújtja a munkálatok kifogástalan elvégzésére.

5./ A tervezett szimultánozó telepen létesítendő disznóól, gondozei lakás, kút, és kerítés stb. építési költségeire 14.000 pengő államsegély megadását és a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamarához való kiutalását kéri.

6./ A képviselő-testület vállalta, hogy a felépítésre kerülő sertés-szimultánozó telepet a Földművelésügyi Minisztérium által előírt utasítások szerint tartja üzemben.

7./ A képviselő-testület tudomásul vette, hogy a felépítés után a szimultánozó telep a község tulajdonába megy át, ennél fogva tehát annak nemcsak üzemben tartásáról, hanem az épületek jókarban tartásáról is a községnek kell gondoskodni.

8./ A képviselő-testület a disznóól befedéséhez szükséges nád beszerzésére nem vállalkozott, mert nád sem a község határában, sem a szomszédos községekben nem terem, és annak beszerzése és ideszállítása rendkívüli nehézségekbe ütközik.

A képviselő-testület a főjegyző előterjesztését örömmel tudomásul vette és annak megfelelően határozott.²⁴⁷

Az építési ajánlatok elbírálása majd egy évet vett igénybe. Az 1942. július 24-i képviselő-testületi közgyűlésen tájékoztatta a képviselőket a főjegyző arról, hogy a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara igazgatója Somogyi Lajos kőműves mester és Somogyi Mózes ácsmester együttes pályázatát fogadta el, akik 13.666 pengős ajánlatot tettek az épületek felépítésére. Ennek alapján az előjáróság a vállalkozókat az építés megkezdésére felhívta.²⁴⁸

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara jelentése részletesebben tárgyalja a sertésoltótelep építésének a hátterét. A Kamara tárgyalásokat folytatott a községi sertésoltótelep létesítése ügyében Jászberényben, az ottani Redemptus Közbirtokosság vezetésével és Törökszentmiklóson az előjárósággal. A telep kellő kihasználása, valamint az érdekelt gazdák részéről adandó mellékszolgáltatások tekintetében egyik helységben sem kapott kellő biztosítékot, mert az ilyen telepek kötött üzemével szemben idegenkedés volt tapasztalható a gazdák részéről. Ezek után kapott felhatalmazást a Kamara arra, hogy belátása szerint, a vármegye bármely helységével folytathat ilyen tárgyalásokat. Tiszaföldváron, Kunszentmártonban, Kisújszálláson, Túrkevén, Kunmadarason, Kunhegyesen és Dévaványán megvoltak az építéshez a kívánt feltételek, de a telep jó kihasználása tekintetében Kisújszállás és Dévaványa tették a leghatározottabb nyilatkozatot. A Ka-

247 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1941-43. – 12. kötet. – 261/1941. kgy. szám. – 1941. október 4.

248 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1941-43. – 12. kötet. – 105/1942. kgy. szám. – 1942. július 24.

mara ezek alapján úgy döntött, hogy a sertésoltó-telepet Dévaványán építteti fel. A Kamara tisztviselője dr. Szalay György kamarai főtitkárral és a község állatorvosával megtekintette a község által felajánlott telephelyeket. Ezt követően eljárak a Földművelésügyi Minisztérium állategészségügyi osztályánál a kérdés részleteinek tisztázása érdekében, majd a Kamara kérésére összehívták a dévaványai képviselő-testület közgyűlését a megkívánt közgyűlési határozat meghozatala céljából és az időközben bekért építési pályázatok elbírálására. A Kamara megkereste a törvényhatósági állatorvost a mielőbbi helyszíni szemle megtétele érdekében. A vármegyei törvényhatósági bizottság is hozzájárult a telep építéséhez. Ezt követően megkezdődhetett a kivitelezés.²⁴⁹

Az Országos Mezőgazdasági Kamara éves jelentése is megemlíti a Tiszántúli állategészségügyi helyzetét. Tájékoztat arról, hogy a rászoruló és csak néhány sertést tartó kisbirtokosok teljesen ingyen kaptak oltóanyagot a sertéseket támadó betegségek elleni védekezéshez. Ennek kapcsán említette meg, hogy az 1942. évben elkészült Dévaványán a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara által kezdeményezett sertésoltó-telep, amelyhez a Földművelésügyi Minisztérium nyújtott anyagi támogatást.²⁵⁰

Az ünnepélyes átadásról – amelyet 1943. április 4-én tartottak – a Dévaványai Hírlap az első oldalon számolt be. Az átadáson dr. Szalay György kamarai főtitkár mutatta be az épületet a vendégeknek,²⁵¹ majd dr. Toroczky Lajos állatorvos ismertette az oltási eljárás folyamatát.²⁵² Érdemes megjegyezni, hogy a dévaványai sertésoltó telep az ország első ilyen jellegű intézménye volt.

A Földművelésügyi Minisztérium azonban nemcsak a sertésoltó-telep építését támogatta Dévaványán, hanem – a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara közbenjárására – az atyaszegi legelőn egy csikónevelő telep létrehozását is elhatározta. Az építésre négy pályázat érkezett be, amelyek közül a szolnoki Államépítészeti Hivatal Kónya Mihály 48.111,20 pengős ajánlatának elfogadását javasolta. Ezt erősítette meg a jászberényi méntelep katonai osztag parancsnoksága is, ezért a képviselő-testület felé ennek az elfogadását javasolták.

A Méntelep parancsnokához azonban csak 40 ezer pengő érkezett le erre a célra, így a községnek a saját pénztárából kellett volna fizetni a további 8.111,20 pengőt. Emiatt adott be kérelmet az előjáróság a minisztérium illetékes osztályához, ahol további ötezer pengőt utaltak ki erre a célra. A még mindig fennmaradó 3.111,20 pengőt a község az alispántól kérte segély címen, így a csikónevelő építése is megkezdődhetett.²⁵³

249 a./ Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara éves jelentései – 1941. július hó 1-től szeptember hó 30-ig terjedő időszakra. – 22. p.
b./ U. a. – 1941. október 1-től december hó 31-ig terjedő időszakra. – 21. p.

250 OMK jelentések az 1943. évről. – 87. p.

251 Az ünnepségen megjelent gróf Desseffy Aurél, a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara elnöke, dr. Csukás Zoltán egyetemi magántanár, dr. Szalay György kamarai főtitkár, dr. vitéz Kantha Géza kamarai főintéző, dr. Mudrony Ferenc miniszteri tanácsos, a földművelésügyi minisztérium állategészségügyi főosztályának a főnöke, dr. Schwanner Jenő, az állategészségügyi szakügyek ügyosztályának főnöke, vitéz Lipsey Márton ny. huszártábornok, országgyűlési képviselő, Breznay Mihály járási főszolgabíró a főispán és az alispán képviselője is, dr. Polgár József, a vármegyei mezőgazdasági bizottság elnöke, Sulyok Elemér, a törökszentmiklósi gazdasági szakiskola igazgatója, Farkas Miklós gazdasági felügyelő stb.

252 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XI. évf. 15. szám. – 1943. április 10.

253 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1941-43. – 12. kötet. – 106/1942. kgy. szám. – 1942. július 24.

A csikónevelő telep 1943-ban elkészült és az ünnepélyes átadásra 1943. május 18-án került sor. Ebből az alkalomból a községi mezőgazdasági bizottság vitéz Lipcsey Márton ny. vezérőrnagy, országgyűlési képviselő elnöklete alatt díszközgyűlést tartott, amelyen Lipcsey tábornok megnyitója után Kun Péter gazda tartott előadást a dévaványai lótenyésztéssel kapcsolatos kérdésekről, majd vitéz Petkó Szandtner Tibor vezérőrnagy, a Földművelésügyi Minisztérium lótenyésztési főosztályának főnöke tartott előadást, aki később B. Kiss Márton főjegyzőnek ünnepélyesen átadta a csikónevelő telepet. Az ünnepséget egy szűkkörű ebéd követte, amelynek ára (ital nélkül) 2,60 pengőbe került.²⁵⁴ Az eseményről a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara éves jelentése is beszámolt.²⁵⁵

A községi eljáróság kihasználva azt a lehetőséget, amelyet a zsidótörvények biztosítottak számára, megkísérelte, hogy a báró Herzog-uradalom területén lévő sertéshizlaldát – miután a tulajdonos ilyen irányú tevékenységét a jogszabályok már lehetetlenné tették – a község kezelésében üzemeltessék. Ehhez azonban nem rendelkezett forgótőkével, amit a Debreceni Első Takarékpénztártól szeretett volna kölcsönként felvenni. Ilyen irányú kérelemmel fordult a bankhoz, amire a következő válasz érkezett a községi eljárósághoz: „Hivatkozással igen tisztelt Főjegyző Urukna – B. Kiss Mártonnak – a község 200.000,- pengős sertés hizlaldási hitele tárgyában már korábban szeghalmi fiókunkkal, majd pedig Vezérigazgatónkkal folytatott tárgyalásaira, tisztelettel közöljük, hogy hajlandók vagyunk a fent jelzett célra felsőbb hatóság által jóváhagyott képviselő-testületi határozat alapján 200.000,- pengő váltóhitelt egy évi időtartamra folyósítani, a község által elfogadói minőségben aláírt 3 havi váltók alapján, a Magyar Nemzeti Bank visszleszámlázási kamatlábát 3 és fél %-kal meghaladó, tehát jelenleg 6 és fél % kamat mellett, valamint azzal a feltétellel, hogy a község biancó bekebelezési engedélyt ad a tulajdonát képező föld- és házingatlanokra, továbbmenőleg pedig kijelenti, hogy a hitel fennállása alatt a bekebelezési okiratban foglalt ingatlanokat sem megterhelni, sem pedig elidegeníteni nem fogja.

Hozzájárultak ahhoz, hogy fenti hitelből vásárlandó sertések tulajdonjoguk fenntartása, de a mi kézizálogunk mellett, a csetei Herzog uradalomban hizlaltassanak s a felvásárlandó takarmányok is kézizálogunkba adással ott tároltassanak.

Fenti műveletek lebonyolításáért egyszersmindenkora a hitelösszeg utáni 1%-ot térítenek az intézetnek.

Fenti hitelajánlatunkat 30 napig tartjuk fenn s ha annak folyósítása aktuálissá válik, a szükséges okiratok kiállítása végett szíveskedjenek intézetünket kellő időben megkezesni.”²⁵⁶

A képviselő-testületi közgyűlések jegyzőkönyveiben erre semmi utalás nem történt a továbbiakban, tehát úgy tekinthető, mint egy kísérlet arra, hogy a közellátás nehézségein hogyan lehetett volna segíteni ezzel a helyi kezdeményezésű akcióval.

A vármegyei gazdasági felügyelőség három tenyész bikát küldött a községnek. Ezek közül kettő a községé, a harmadik pedig a Borzi I. Legeltetési Társulaté.²⁵⁷

254 Sz. M. L. – Dévaványa község közigazgatási iratai 1943-1944. – 21. doboz. – 468/1943. ikt. számú irat, amelynek kelte 1943. május 28.

255 Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara éves jelentései – 1941. július hó 1-től szeptember 30-ig. – 22-23. p.

256 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1942-43. – 7515/1942. ikt. számú irat, kelte 1942. augusztus 24.

257 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1944. – 27. doboz. – 4620/1944. ikt. számú irat, kelte 1944. június 21.

A községi előljáróság 1944. április 28-án jelentette az adóhivatal kérésére a következő adatokat: a községben jelen pillanatban 1.645 szarvasmarha, 626 fél évnél fiatalabb borjú, 82 bivaly, 992 kanca, 765 herélt ló, 360 három évnél fiatalabb csikó, 738 koca sertés, 3.069 egyéb sertés, 3.092 juh, 4 szamár és 80 kecske található.²⁵⁸

Az egyes gazdaságok üzemtőkéje, amely az ingó vagyónalkatrészeket foglalja magában és a földbirtokot gazdasággá teszi, két főrészt osztható: az álló és a forgó üzemtőkére. Az álló üzemtőkét ismét két részre oszthatjuk: az élő felszerelésre, amelyet az állatállomány, valamint a holt leltárra, amelyet a gép- és eszközállomány képez. Elsőként az élő felszereléssel, az állatállománnyal kell foglalkoznunk.

Az állattenyésztéssel kapcsolatban úgy véljük, hogy az „egy nyelven beszélés” érdekében idéznünk kell Gunst Péter professzor alapvető munkájából, nevezetesen:

„Nem árt előljáróban azt tisztáznunk, mit értünk a „minőség” fogalmán. Mit jelent a minőségi fejlődés az adott korszakban? A múlt században s még a századfordulón is általában a szép, kedvező testforma, a nagyobb test és a nagyobb súly volt a minőség általános meghatározója. Nem mintha már akkor ne lettek volna, akik a külső jegyek mellett inkább a termelést, az utódnevelő, átörökítő, ellenálló, takarmányértékesítő képességet, stb. tartották volna szem előtt, de általában a küllemi jegyek maradtak előtérben. A századfordulótól, de különösen a világháború után fordítottak csak nagyobb figyelmet az állatok belső tulajdonságaira: a jó termelőképességre, a takarmányok lehető kedvező hasznosítására, megfelelő átörökítő képességre, az állomány egységességére, a szilárd szervezetre, a viszonylag nagyobb élettartamra, a tenyésztés és utódnevelés terén a jó eredmények elérésére, s nem utolsósorban a többirányú hasznosítás lehetőségére. Mindez persze nem jelenti a külső testalkat abszolút elhanyagolását, de túlkompenzálását sem, s ebben a korban kezdik a minőségi haladás fogalmán a termelő-képesség terén elért haladást, a nagyobb hozamokat, a jobb minőségű produktumokat érteni. Ekkoriban ismerik fel, hogy ha széles körben ugyanazt a fajtát tenyésztik, ez egymagában is értékesebbé teszi az egész állományt, s így önmagában is minőségi haladást jelent.”²⁵⁹

Mindezeknek megfelelően mi *minőségi haladáson azt értjük, ha valamelyik állattenyésztési ágon belül a kedvezőbb gazdasági hasznosítást (jobb takarmányértékesítés, magasabb hozamok; jobb minőségű tej, gyapjú, stb.) lehetővé tevő fajták s ezen belül a jobb, kedvezőbb kor és ivar szerinti megoszlás jut érvényre. A tenyészállatok célszerűbb kiválasztása, az apaállat-ellátás kérdései is idetartoznak. S ugyancsak a minőség fejlődésének kérdéskörébe tartozik – megítélésünk szerint – a takarmányozás alakulása, amennyiben okszerűbbé válik – ami nyilvánvalóan együtt jár az állomány minőségének javulásával is. Ezeket a szempontokat kell tehát szem előtt tartanunk a továbbiak során.*”²⁶⁰

A fenti idézettel maradéktalanul egyetértve elsősorban a négy alapvető állatfaj, a szarvasmarha, a ló, a sertés és a juh állomány községbeli állapotát, helyzetét és összetételét igyekszünk megvizsgálni.

258 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1944. – 27. doboz. – 4632/1944. ikt. számú irat, kelte 1944. április 28.

259 Ennek legérettebb megfogalmazása található KONKOLY-THEGE 1948. – 144-145. p.

260 GUNST 1970. – 308. p.

SZARVASMARHA TENYÉSZTÉS

A 33. számú táblázathoz a következő megjegyzéseket fűzzük:

1./ Dévaványa szarvasmarha-állományában megtörtént a fajtaváltás a megelőző 40 esztendő alatt. Az állattartó gazdák jelentős többsége áttért a szürke magyar fajtáról a pirostarka nyugati fajtára.

2./ Ez jórészt elősegítette vagy legalábbis a progresszió irányába indította a község mezőgazdaságának a tőkés gazdaságra való elmozdulását. Állítjuk ezt annak ellenére, hogy

3./ mind abszolút számokban, mind arányukat tekintve, mind fajlagosan csökkent a szarvasmarhák száma, részesedési aránya a nagyközség szinte minden birtokkategóriájában.

4./ Mindezzel párhuzamosan megmutatkozott a Nagyatádi-féle földreform állattenyésztést elősegítő, jogszabályilag is körvonalazott agrárpolitikai kezdeményezésének kedvező hatása, amely a legelőgazdálkodást egyértelműen kivonta Dévaványa nagybirtokainak befolyása alól. Ezzel a tőkés gazdálkodás kezdetén tartó paraszti nagybirtok fejlődésének adott lendületet. Állítjuk ezt annak ismeretében, hogy pl. Blayer Béla béruradalma mind a magyar fajta, mind a pirostarka tekintetében országos hírre tett szert. Ugyanilyen híres volt ebben az időben Futó Sándor okl. gazda, valamint Dékány Sándor gazdasága is a szarvasmarha tenyésztés terén.²⁶¹

LÓTENYÉSZTÉS

Sajnálatos tény, hogy a község lóállományának fajta szerinti összetételére nem találunk adatokat, így meg kell elégednünk a 34. számú táblázat adataival.

Érdekes megállapítani, hogy a vizsgált időszakban lovak mennyisége – kis ingadozást mutatva – azonosnak mondható a községben. Feltehetően az első világháború után hiány mutatkozott a lovak számát illetően, erre a korabeli képviselő-testületi jegyzőkönyvekben történik is utalás.

A ló hasznosítása ebben az időben csak igavonás szempontjából jöhetett számításba a községben. Mint egyoldalú erőtermelő, egyébbirányú hasznosítása szóba sem jött. A hasznosítás irányát és a termelőképeség mértékét illetően a gazdasági lónál a fajták közt nincs olyan lényeges különbség, mint az egyéb állatfajoknál. A korabeli visszaemlékezések szerint, valamint a képviselő-testületi közgyűlések jegyzőkönyveiből nyert adatok alapján a nóniuszt kedvelték Dévaványán is, a környékén is. Néhány hidegvérű ló is előfordult azért a községben.

SERTÉSTENYÉSZTÉS

Dévaványa sertéstenyésztésében mindig a zsírtermelés volt a legfontosabb, ezért a községben főleg mangalica volt és maradt az uralkodó fajta. A község gazdasági életében uralkodó viszonyok között ez vált be leginkább, mert termékeit jól el lehetett helyezni, míg a belterjesebb viszonyok közé való hússertésnek Dévaványán sem voltak meg sem

²⁶¹ Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet – 404-610. p.

a magángazdasági, sem a közgazdasági, sem a szemléleti feltételei. Az intenzívebb húsfajták (yorkshire, berkshire, stb.) néhány példánya ugyan megtalálható volt a községben, de csak lassan jutottak komolyabb szerephez. Bár a 24 év alatti fejlődés nem mondható jelentéktelennek, főleg akkor nem, ha az indulás 25 darabos állományát tekintjük, ami 1.555 darabra emelkedett. Ez azonban azt bizonyítja, hogy az intenzívebb irány felé haladás a sertésállomány fajtamegoszlásában is kétségtelenül fellelhető (35. számú táblázat). A hizlalt állatok statisztikája azt árulja el a számunkra, hogy azok jelentős részét magában a községben fogyasztották el, mintegy 1.800 körüli hízott sertést szállítottak ki a községből (37. számú táblázat).

JUHTENYÉSZTÉS

A juh is olyan állat, amelyet nehéz volt statisztikailag felmérni. Egyebek mellett az is szerepet játszik ebben, hogy a bárányozás tél végére, kora tavaszra húzódott, és így a statisztikai felvételnél számtalan zavaró körülmény keletkezhetett és keletkezett is. Ezért a valóság és a statisztikai adatszolgáltatás között is aránylag nagy eltérés mutatkozhat. A szakirodalom mintegy 15-20% körüli eltérésre szokott számítani, rendszerint ennyivel szokták többre becsülni a meglévő állományt.

Dévaványán – ellentétben a megyei adatokkal – a juhállomány nem érte el 1944-ig az 1911-es szintet. (A megyében már 1924-ben meghaladta azt.) Történt ez annak ellenére, hogy mind a tenyészkosok, mind az anyajuhok száma meghaladta az 1911-es szintet. A csökkenés az ürü és a toklyó esetében volt olyan mérvű, ami az egész juhállomány mennyiségére kihatott (36. számú táblázat).

A fajtakérdés is eldőlni látszott, hiszen a merinói fajta volt 1935-ben a község juhállományának a 97,3%-a, a racka és cigaja mindössze 2,7%-ot tett ki. Ezek is inkább a kisgazdaságok állományában találhatók.

A trágyázott terület Dévaványa szántóföldjének mindössze 13,18%-át tette ki, ami nem mondható magasnak. Ezzel az ütemmel 7,6 évenként került sor egy kat. hold szántóföld trágyázására (38. számú táblázat).

A fenti táblázat alapján 70-100 mázsa élő súlyú állat jut 100 kat. hold szántóra, rétre, legelőre, ami igen alacsony érték és ráadásul csökkenő tendenciát is mutat. Ez azt jelentette, hogy ennyi élőállat jó esetben mintegy 1.200 mázsa trágyát termel egy esztendő alatt, melynek gazdaságos felhasználása esetében három-négy évenként lehetett volna trágyázni. Sajnos ez nem történt meg, csupán egyes gazdaságok fordítottak gondot a rendszeres trágyázásra, a talajerő utánpótlására.

III. RÉSZ

A TULAJDONVISZONYOK MEGVÁLTOZTATÁSA ÁLLAMI BEAVATKOZÁSSAL

Meggyőződésünk szerint hazánkban a XX. század első felének egyik legnagyobb tömeget megmozgató eseménye volt a Nagyatádi Szabó Istvánról elnevezett földreform végrehajtása. Állítjuk ezt már két teljes vármegye végrehajtási iratainak áttanulmányozása után, amelyekből világosan kiderült, hogy egyrészt a politikai eseményeket a földreformhoz, annak végrehajtásához kötötték, másrészt a gazdasági döntéseket annak tudatában hozták, hogy azt majd a földreform végrehajtása valamilyen formában befolyásolja. A parasztság várakozása is felfokozott volt, hiszen már a Kiszgazdapárt megjelenésétől kezdve, de főleg annak – és rajta keresztül a parasztságnak – politikai tényezővé válásával valamilyen földreform végrehajtását kikerülni sem lehetett. Bármilyen szerény formában is, de ahhoz, hogy a falvakban „csend legyen” mindenképpen földreformot kellett végrehajtani. Ezt a végrehajtást pedig milliós tömegek várták annak ellenére, hogy csak kevesek kaphattak földet és azt is kis területen. Végeredményben a földosztás szociális kérdés is volt.

1920-ban vezető politikusaink egyik legfontosabb külpolitikai feladatuknak tekintették azt, hogy megtalálják azokat a külföldi államférfiakat, akikkel meg lehetett kísérelni visszaszerezni az elvesztett trianoni területeket. A belpolitikában pedig igen erős volt a módosabb parasztság képviselőinek a hangja, akik tulajdonképpen parcelálzásokat akartak azzal a hátsó szándékkal, hogy majd abból vásárolhatnak maguknak megfelelő mennyiségű földet. Ezt csak a nagybirtok felosztásával látták kivitelezhetőnek, hiszen versenytársuk is volt a nagybirtok még a helyi hatalmi osztozkodás során is. A földreform-ígéretekkel való kecsegtetés a forradalmak utáni „megnyugtató”-nak is egyik eszköze volt, de a „nemzethűség” felébresztésében is szerepet játszott.

A mennyiség kérdése is újra vitatott téma lett. Adódott ez abból a tényből, hogy a földreform végleges eredményét soha, egyetlen statisztika sem közölte pontosan az országban. 1944 előtt még nem fejeződött be teljesen a föld „mozgása” – bizonyítják ezt a LEBOSZ-iratok,²⁶² amelyeket egy-két kutató kivételével a korral foglalkozó történészek egyszerűen figyelmen kívül hagytak. Közöttük az a mondás járja, hogy „Kerék Mihály tanulmánykötete óta az 1920-as évek földreformjáról nem lehet újat mondani.”²⁶³ Ez azért nincs teljesen így, hiszen a kérdéskör megközelítése számtalan vélemény megformálására ad lehetőséget. Kerék Mihály a földreform egészét ítélte meg – felülnézetben. A végrehajtás bonyolult és ellentmondásos folyamatáról csak érintőlegesen, kiragadott példák alapján nyilatkozott. Merítési területe az egész ország volt.

Meggyőződésünk, hogy ezt a folyamatot is csak alulról fölfelé történő építkezéssel és egy-egy zárt közigazgatási egység teljes feldolgozásával lehet a valóságnak megfelelően ábrázolni. Ebben az esetben végesek a példamutató végrehajtások, de végesek az elrejtető példák is. Ennek a módszernek az alkalmazásával nem teheti meg a kutató, az eseményeket feltáró azt, hogy szimpátiájának, netán politikai meggyőződésének hangot adva végig magasztalja vagy a porba sújtja az eredményeket, azok következményeit. Ebben a módszerben érvényesülhet leginkább a *sine ira et studio*²⁶⁴ elve is. Végül

262 LEBOSZ = a Földbirtokrendezés Pénzügyi Végrehajtására Alakult Szövetkezet rövidítése.

263 KERÉK 1939. – 514. p.

264 Pártatlanul (harag és részrehajlás nélkül).

bizonyítékok tömege mellett az 1920-1945 közötti időszak helytörténetének néhány olyan pontjára is felvilágosítással szolgálhat, amely csak ebből az összeállításból tudható meg.

Szándékunkban áll felvázolni Dévaványa mezőgazdaságának a XX. század első felében ható fejlődésvonalait és eseményeit. Természetes, hogy ebben helyet kap a földreform dévaványai végrehajtása is. Ugyanakkor kitérőnek érezzük a mezőgazdasági ingatlanoknak az O.F.B.²⁶⁵ által a különböző ítéletekkel, határozatokkal és végzésekkel dokumentált négyyszögölnyi pontosságú „elszámolását”. Ettől függetlenül a feldolgozás során mégis kitérünk rá, hiszen a város életét, annak egy jelentős részét olyan részletességgel mutatja be, amittől eltekinteni hiba lett volna.

Mint látni fogjuk, kitűnik hogy Dévaványán mintegy 26%-ban „mozdult meg a föld” valamilyen formában. Ez messze meghaladja az 1935. évi mezőgazdasági statisztikában közölt mennyiséget, nem beszélve a Nemes Dezső által favorizált 6% körüli mennyiségről.

Tisztában vagyunk azzal is, hogy az itt közöltek nem változtatják meg az 1920. évi XXIX. és XXXVI. törvénycikkek végrehajtásáról alkotott képet, de bízunk abban, hogy azért motiválják azt olyan mértékben, hogy jobban megismerjük annak valódi lefolyását és végrehajtását.

A FÖLDBIRTOK-POLITIKA SZEREPE A MAGYAR POLITIKAI ÉLETBEN

Az 1849 utáni magyar társadalomra rányomta bélyegét az a sajnálatos tény, hogy a polgári forradalom hazánkban befejezetlen maradt: a magyar mezőgazdaságban nem szüntették meg a feudális nagybirtokrendszert és fennmaradt annak befolyása. Ezért még a dualizmus évtizedeiben is – éppen gazdasági súlyuk miatt – a nagybirtokosoké a vezető szerep a magyar politikai életben. Az erősödő polgárság csak úgy részesülhetett a hatalomból, ha valamilyen formában kompromisszumot kötött a nagybirtokosokkal.

A XIX. század végén, a XX. század elején a külföldi és a hazai nagytőke körül kialakult pénzügyi arisztokrácia a jelzálogrendszeren, a felvásárló és továbbító kereskedelmen keresztül behatol a mezőgazdaságba is, annak így fontos tényezője lesz. Ugyanakkor a tőkés bérleti rendszer kiszélesedésével is alakultak már – ha csak elszórtan is – olyan gazdaságok, amelyek egész szerkezetük tekintetében megfeleltek az okszerű gazdálkodás követelményeinek.

Az első világháború befejezése óta a politikai élet középpontjában a földosztás követelése helyezkedik el. Nagyatádi Szabó István²⁶⁶ tevékenysége nyomán a parasztság már előbb politikai tényezővé vált. Politikai súlya csak növekedett azon keresztül, hogy

265 O. F. B. = Országos Földbirtokrendező Bíróság.

266 SZABÓ ISTVÁN [NAGYATÁDI SZABÓ – választókerülete elnevezése után nagyatádi] (Erdőcsokonya [Somogy vm. barcsi járás], 1863. szeptember 17. - Erdőcsokonya, 1924. november 1.) politikus, miniszter (a Hadik-, a Berinkei-, a Friedrich-, a Huszár-, a Simonyi-Semadam-, az első Teleki- és a Bethlen kormányokban). Nevéhez fűződik az 1920:XXXVI. t.c. megjelentetése, amelyet a Rubinek Gyulával kötött kompromisszum eredményeként terjesztett a Nemzetgyűlés elé 1920. augusztus 18-án. – Irodalom: Mészáros 1978.

1920-ban a földosztás jelszavát hangoztató gazdagparaszi vezetés alatt álló Kisgazdapárt²⁶⁷ jutott többségre. A két forradalom utáni visszarendeződés agrárius vezető egyénisége – Rubinek Gyula,²⁶⁸ az Országos Magyar Gazdasági Egyesület²⁶⁹ (a továbbiakban: OMGE) vezetője – a már említett politikai okokból nem zárkózott el a földosztó törekvésektől. Az OMGE sajtóorgánuma – a Köztelek – írta ebben az időben: „Mindnyáján érezzük, hogy a földreform problémáin keresztül, ha azt kielégítően megoldani nem tudjuk, visszatérhet az egyelőre leszerelt izgalom és nyugtalanság, sőt visszatérhet az anarchia szelleme is. Komolyan kell tehát vennünk a kérdést...”²⁷⁰

A feltétlenül szükséges engedmények megtételén túl azonban már nem akartak nagyobb áldozatot hozni. A Rubinek Gyula köré csoportosult szárny magának biztosította azt a politikai pozíciót, amely lehetővé tette a Nagyatádi Szabó István radikálisnak induló reformja szükséges mederbe terelését. Ezt azzal érték el, hogy a Friedrich-kormányban Rubinek Gyula átvette Nagyatádi Szabó Istvántól a földművelésügyi tárcát.²⁷¹ Fontos periódus volt ez a jövő szempontjából, hiszen erre az időszakra esett a földreform-törvény kidolgozása. Rubinek Gyula és Nagyatádi Szabó István ellentéte közismert volt. Végül azért mégis hajlandók voltak kompromisszumra, amely végeredményben Rubinek Gyula győzelmét eredményezte.²⁷² Nagyatádi Szabó István politikai tevékenységének ellensúlyozására pedig szerepet kapott a politikai életben Sokorópátkai Szabó István²⁷³ és az ál-kisgazdapárt.²⁷⁴

Ilyen körülmények között született meg a Nagyatádi Szabó Istvánról elnevezett földreform, amelynek minden kardinális eleme az OMGE agrárius szárnya álláspontját tükrözte Rubinek Gyula megfogalmazásában. Ez a javaslat került a Nemzetgyűlés elé, amely azután hosszas vita után elfogadta azt.²⁷⁵ Ez a törvény volt hivatva egyrészt a szegényparaszságot lecsendesíteni, másrészt a két forradalomban meggyengült pozíciókat visszaszerezni. Mindezt úgy kellett megvalósítani, hogy a magyar parasztság is érezze, hogy a kurzus kénye-kedve szerint bánhat vele. Ennek néhány kemény és egyértelmű megnyilatkozását mutatjuk be az alábbiakban.

267 GERGELY – GLATZ – PÖLÖSKEI, 1991. – 234-241. p.

268 RUBINEK GYULA (Ohaj [Bars vm. verebélyi járás], 1865. szeptember 10. - Bp., 1922. január 8.) konzervatív politikus, gazdasági író, miniszter (a Friedrich-, a Huszár-, a Simonyi-Semadam- és az első Teleki-kormányban). A vele kötött kompromisszum eredményeként született meg az a földreform-törvény javaslat, amelyet azután Nagyatádi Szabó István terjesztett a Nemzetgyűlés elé.

269 Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) a földbirtokosok országos érdekképviselői szer ve, a vármegyei és városi, területi Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségének (GEOSz) meghatározó tagja. 1825-ben gróf Széchenyi István kezdeményezésére Első Lótenyésztő Egyesület néven alakult meg, majd 1835-ben a Gazdasági Egyesület nevet vette fel. 1868 óta időnként gazda-kongresszusokat tartott. Több szakosztályban folytatta mezőgazdaság-politikai, gazdasági stb. tevékenységét. Köztelek című hetilapja 1890-1944 között jelent meg. 1945-ben a nagybirtokrendszer felszámolásával együtt működését lehetetlenné tették, így még ebben az évben befejezte tevékenységét.

270 KÖZTELEK, 1920. január 17.

271 A Friedrich-kormány 1919. augusztus 15-én kezdte meg működését és Nagyatádi már augusztus 27-én megvált a tárcájától. A Friedrich-kormány 22 miniszteréből mindössze öt volt végig tagja a kormánynak.

272 MÉSZÁROS 1979 – 40-58. p.

273 SZABÓ ISTVÁN [SOKORÓPÁTKAI SZABÓ – a választókerülete elnevezése után sokorópátkai] (Sokorópátka [Győr vm. sokoróaljai járás], 1878. október 5. – 1938. december 1.): politikus, miniszter (a Friedrich-, a Huszár-, a Simonyi-Semadam- és az első Teleki kormányban). 1919-1931 között országgyűlési képviselő.

274 BEREND – RÁNKI 1959. – 143. p.

275 Az 1920. évi XXXVI. törvények a földbirtok helyesebb megoszlását szabályzó rendelkezésekről. – Kihirdetését 1920. december 1-én rendelték el, és 1920. december 7-én jelent meg az Országos Törvénytárban.

– A Földművelésügyi Minisztérium földbirtok-politikai osztályának belső utasításában megfogalmazták a következőket: „...minthogy a rendelet 1. §-a kifejezetten kimondja, hogy egyéni jogcímen senkinek sincs követelési joga sem házhelyekre, sem kishaszonbérletekre a gyakran előforduló »igényjogosultak« kifejezés helytelen és tekintettel a földbirtokreformról szóló 920. évi XXXVI. t. cz. ugyanilyen rendelkezéseire törvénytelen is, ennél fogva ennek a téves következtetésekre és jogtalan igények támasztására okul szolgáló kifejezéseknek úgy a magánosok, mint különösen a hatóságok és elsősorban a községi előjáróságok részéről való használata feltétlenül kerülendő.”²⁷⁶

– Hasonló szellemben utasítja a földművelésügyi miniszter a gazdasági felügyelőket is: „...a földbirtokreform végrehajtása körüli eljárás földbirtok-rendezési eljárásnak nevezendő, míg ennek a hivatali ténykedésnek »földosztás« elnevezést adni a törvény helyes értelmezésének meg nem felel, miért is feltétlenül kerülendő.”²⁷⁷

Az egyértelmű megfogalmazás mégis Sebess Dénes²⁷⁸ – aki a törvény megfogalmazói közé tartozik – szájából hangzott el az 1920. május 12-14-i birtokpolitikai tanácskozáson, hogy a törvénynek éppen az a principális²⁷⁹ része, hogy nincs benne, hogy ki, hol, hogyan kap földet. Így senki sem követelhetette jogait.²⁸⁰ A Nagyatádi Szabó Istvánról elnevezett földreform nem hozott kielégítő megoldást, ezért a földkérdés továbbra is napi-renden maradt.

Közben Magyarországon is végigvonult a gazdasági világválság. Bethlen István gróf²⁸¹ átadta a kormányrudat gróf Károlyi Gyulának,²⁸² akit Gömbös Gyula²⁸³ váltott fel a miniszterelnöki székben.²⁸⁴ Ebben a történelmi szituációban a magyar kormányzat bár konzervatív alapokon állott, de már nem zárkózott el a mérsékelt reformoktól. Ezért kerültek bele Gömbös Gyula »reformprogramjába« azok a földbirtok-politikai intézkedési tervek, amelyek feltehetőleg a válság hatására is kikerülhetetlennek látszottak, és amelyek szinte megismételték az 1920. évi XXXVI. törvénycikk minden lényeges elemét.²⁸⁵

Ez az az időszaka a magyar gazdaságnak, amikor a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok arra ösztönözték a kormányt, hogy beleavatkozzék a gazdasági életbe, így a mezőgazdaságba is. Ez főleg a kivitel monopolizálásában figyelhető meg, és a német

276 B. M. L. – A Békés vármegyei főispán iratai 240/1921. ikt. számú iratban az 55.800/1921. X. B. 2. számú földművelésügyi miniszteri utasítás. (Kiemelés az eredetiben.)

277 B. M. L. – Főisp. ir. 240/1921. ikt. számú iratban a 48.000/1921. X. B. 2. F.M. számú utasítás.

278 SEBESS DÉNES (Marosvásárhely, 1869. október 9. - 1963. március 25.) agrárpolitikai író, aki konzervatív szellemben főleg a földreformról folytatott irodalmi tevékenységet.

279 Itt: nagyfontosságú.

280 O. L. – Miniszterelnökségi iratok 1920. – B. tétel, 1385.

281 BETHLEN ISTVÁN gróf (Gernyeszeg, (Torda vm.), 1874. október 8. – Szovjetunió, 1946. október 5.) erdélyi nagybirtokos. Miniszterelnök: 1921. április 14-től 1931. augusztus 24-ig.

282 KÁROLYI GYULA gróf (Nyírbakta, (Szabolcs vm.), 1871. május 7. – Budapest, 1947. április 23.) nagybirtokos. Miniszterelnök: 1931. augusztus 24-től 1932. október 1-ig.

283 GÖMBÖS GYULA (Murga (Tolna vm), 1886. december 26. – München, 1936. október 6.) katonatiszt. Miniszterelnök: 1932. október 1-től 1936. október 6-ig.

284 BÖLÖNY 1992. – 88-90. p.

285 TOLNAY 1993. – 25-41. p.

„élettérbe” való belesodródásunkat is eredményezte az 1930-as évek közepétől. Ezt eleinte némileg ellensúlyozta az olasz-osztrák-magyar hármasegyezmény létrejötte, amely minden gazdaságpolitikai tartalma mellett is kivívta Hitler rosszsallását.²⁸⁶ Ennek ellenére azonban a szabad devizájú országokkal is folytatott a magyar kormány kereskedelmet, amelynek jelentős hányadát a mezőgazdaság termelte meg.²⁸⁷

Tagadhatatlan, hogy a német élettérbe kerülés, az állami beavatkozás, majd a háborúra való készülődés egyidejűleg az agrártermelés korszerűbbé tételét előmozdító állami intézkedéssel, szakmai támogatások sora okozott némi pezsgést, gyakorolt húzóerőt a magyar mezőgazdaságra. Miért volt mégis ez a hatás ellentmondásos?

– Növekedett a mezőgazdaság gépesítésének üteme, bár egyenetlenebbül, mint a válság előtti 1920-as években.

– A műtrágya használata terén csak a közepes és a nagyobb gazdaságok, üzemek mutattak némi fejlődést, a kisüzem csak minimális mennyiségű műtrágyát használt.

– Az előrehaladás gátjaként jelentkezett a bankoknak a jelzálogkölcsöntől való elzárkózása. Viszont a „védett birtok” jogintézményének életbe léptetése a parasztbirtokok jelentős részét mentette meg.

– A mezőgazdasági termelés szerkezete nem változott lényegesen. Különösen torz volt a kisüzemekben (a gabonatermelés primátusa).

– A terméseredmények a fent elmondottak következményeként alig emelkedtek.

– Ezért változatlanul alacsonyak voltak a termésátlagok is.

– Előrehaladás csak az állatállomány alakulása terén mutatkozott – főleg az 1930-as évek második felében.

A fentiek összegzéseként kimondható, hogy az állami beavatkozási politika segítségével végbement fejlődés csak annyiban jelent előrelépést, hogy ezzel a kívülről jött támogatással a magyar mezőgazdaság elérte majd felülhaladta a válság előtti szintet, de nem változtatta meg az egész korszak nagyobb részére jellemző stagnálást. Jelentősebb változás főleg az alföldi mezővárosok környékén volt tapasztalható, ahol a nagybirtokok lényegesen alacsonyabb számban voltak jelen a gazdasági életben, tehát a törpe-, kis- és középbirtokosok szabadabb gazdálkodást folytathattak, mint az ország más területein.²⁸⁸ Ez a megállapítás érvényes Dévaványára is, hiszen éppen a saját kezelésű nagybirtok hiánya teremtett olyan helyzetet a községben, mintha nem lenne nagybirtok a falu közigazgatási határában. Valójában az alapítványi nagybirtokok nem töltötték be ezt a szerepet, a Herzog-uradalom éppen jószágigazgatója miatt egészen más hatást gyakorolt. Ezt a hatást a község viszonylag nagy határa csak nyomatékosította.

Ezen a helyzeten kellett volna változtatnia azoknak a mérsékelt reformoknak, melyek végrehajtását már az 1920-as évek elején megkezdték, de a következetes megvalósításuk csak az 1930-as évekre maradt, és amelyek csak lassú ütemben és csak részben tudták kifejteni hatásukat.

286 RÁNKI 1961. – 664-665. p.

287 SZÉKELY 1935. – 161-162. p.

288 SZUHAY 1962 – 303-319. p.

A FÖLDBIRTOK-POLITIKAI INTÉZKEDÉSEK JOGANYAGA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A föld olyan országban mint hazánk, különös jelentőséggel bír, hiszen az élet alapja, a termelés nélkülözhetetlen tényezője. A föld fontos szerepe készteti az államot arra, hogy a birtoklás kérdését szabályozza. Az ilyen irányú tevékenységet nevezzük földbirtok-politikának. Ez nem más, mint azoknak az elveknek és tevékenységeknek összessége, amelyekkel az állam a birtokrend kialakítását irányítani törekszik. A birtokpolitikának az a célja, hogy a mezőgazdaság területén az életlehetőségeket gyarapítsa, a szaporodó népesség számára új megélhetési formát teremtsen, de legyen figyelemmel a birtokmegosztás gazdasági kihatásaira is, tehát az életképes, önálló birtokok szaporítását tekintse fő feladatának.

Az állami földbirtok-politika eszköze, melyekkel célját el akarja érni, sokféle lehet, de kettőt mindenképpen ki kell emelni:

- a közérdekű ingatlaneldarabolás vagy parcellázás,
- a telepítés.

A parcellázás földbirtokok feldarabolását, míg a telepítés valamely nagyobb terület rendszeres benépesítését jelenti oly módon, hogy nagyobb számú, földműveléssel foglalkozó népességet köti a földhöz új községek alapításával, illetve meglévő községek megnagyobbítása útján. A parcellázás és az állami telepítés már a XIX. század végén sem volt ismeretlen, bár arányai szerények maradtak.

Az egyéni gazdálkodásnak fontos volt a szerepe, ugyanakkor a magángazdaságok állami irányítása is fokozatosan előtérbe került a háborúk folyamán. Ezeket a korlátokat azonban a békeidők gazdálkodása már nehezen viselte el. Az állam viszont sok területen ragaszkodott befolyásának megmaradásához. Ezek szentesítésére jó módszernek látszott az elhalaszthatatlannak tűnő földreform, amelynek generális részét képezi a fentiek gyakorlati megvalósítása. Az volt a cél, hogy a közszükséglet minél teljesebb és jobb kielégítése érdekében összehangolt termelésre kell sarkallni a gazdákat.

Hazánkban egy gyökeres – netán radikális – változásokat előidéző földreform szükségességének gondolata már az első világháború előtt felvetődött. Ezzel azonban csak magát a gondolatot vetették fel anélkül, hogy a végrehajtáson, a reform kiterjedésén komolyan gondolkodtak, elmélkedtek volna.²⁸⁹ Néhány publicisztikai munka, de a földmunkásmozgalmi követelések hatására is, már a magyar föld kérdésével foglalkozó értekezleten felmerült egy földreform szükségességének gondolata.²⁹⁰ Ez is, de az ország közhangulatának egyre inkább a radikális megoldások irányába történő elmozdulása is állandóan felszínen tartották a földreform gondolatát. A fentiek hatására azután a Földművelésügyi Minisztérium ki is dolgozott egy törvényjavaslatot a birtokmegosztás javítására vonatkozó intézkedésekről. Nem sokon múltott, hogy ez a hivatalos javaslat a háború egy nyugalmasabbnak látszó periódusában – 1917-ben(!) – napvilágot nem látott.

289 a./ HEGEDŰS 1916. – 109. p.

b./ VADNAY 1918. – 217 p.

290 CZETTLER 1912. – 110. p. – Idézi Darányi Ignác, Bernát István stb. gondolatait, valamint Prohászka Ottokár 1916. április 13-i javaslatát. – Megjelent ez az 1995-ben kiadott válogatásban is: CZETTLER 1995. – 54-72. p.

Magában a főrendiházban is külön deklarációt kívántak elmondani, amely elősegítette volna a tervbe vett birtokreform végrehajtásának mielőbbi megkezdését.²⁹¹ Erre azonban nem került sor.

Az első világháború befejezése után az 1919. évi XVIII. néptörvény²⁹² a nagyobb birtokok kisajátítása útján kívánta földhöz juttatni az igénylőket. Az ország számos pontján 1919. március elején, derekán meg is kezdődött a kimérés. Eredmény: egy gazdasági év munkáját tönkretették, mert a leendő birtokosok jórészt nem vállalták a tavaszi munkát a felosztásra ítélt birtokon.

A Tanácsköztársaság megszűntette a magántulajdont, szocializált üzemmé változtatta a nagyobb gazdaságokat, a kisbirtokokhoz azonban nem nyúlt. Nem látta tanácsosnak bolygatni azokat. Ennek a megoldásnak sem volt lelkesítő hatása a parasztságra, hiszen valójában nem az övék lett a föld.

Ezek az események azt azonban nyomatékosították, hogy valamit tenni kell. Így a kérdés nem kerülhetett le többé a napirendről. Mindezt az is támogatta, erősítette, hogy az 1920-as évek elején a környező országokban is hasonló reformok zajlottak le.²⁹³

Megítélésünk szerint a földbirtokreform végrehajtását két nagyobb jelentőségű elhatározás indította el:

- A földbirtok helyesebb megoszlását célzó törvény, amely tulajdonképpen magának a földbirtokreform egészének törvénybe foglalása (kodifikálása) volt. Ez az 1920. évi XXXVI. törvénycikk.²⁹⁴

- A halasztást nem tűrő sürgős esetekben házhelyek kijelöléséről és kishaszonbérletek alakításáról szóló törvény: az 1920. évi XXIX. törvénycikk.²⁹⁵ Ez a törvény kiragadta és külön gyorsabb végrehajtás alá vonta az előző törvénynek azokat a részeit, amelyek szociálpolitikai szempontból sürgősebbek voltak annál, hogy azokat a földreform végrehajtásának lassúbb menetébe beilleszthették volna.

A HÁZHELYEK ÉS KISHASZONBÉRLETEK KIOSZTÁSÁRÓL SZÓLÓ 1920. ÉVI XXIX. TÖRVÉNYCIKK

Elsőként az 1920. évi XXIX. törvénycikk²⁹⁶ jelent meg. Ennek alapján lehetővé vált 600 négyyszöglet meg nem haladó házhelyek, illetve két kataszteri holdat meg nem haladó kishaszonbérletek szerzése.

A házhelyekhez juttathatók névsorát a községi képviselő-testületek állapították meg a következő sorrendben:

- hadirokkantak,
- hadiözvegyek,

291 MAILÁTH 1920. – 5. p.

292 BELÜGYI KÖZLÖNY, 1919. XXIV. évfolyam – 383. p.

293 DOLMÁNYOS 1962-1965. és 1983.

294 Az 1920. évi törvények – 446-536. p.

295 U. a. – 293-295. p.

296 Kihirdetésre került: 1920. október 1-én, megjelent október 3-án az Országos Törvénytárban.

- hadiárvák,
- mezőgazdasági férfi munkások vagy törpebirtokosok,
- tisztességes keresetet folytató más egyének, ha házuk vagy házépítésre alkalmas ingatlanuk nincs.

A rendelet részletesen megállapította, hogy házhelyek céljaira milyen területek és milyen sorrendben vehetők igénybe. A szükséges területeket házhelyek céljaira elsősorban magánügylettel²⁹⁷ lehetett megszerezni. A községi előljáróság az egyezség létrehozására a közvetítést köteles volt megkísérelni. Ha ez nem sikerült, akkor a vitás kérdések rendezése, a végleges döntés a földművelésügyi minisztert illette meg. Házhelyrendező bizottság szállt ki, amelynek elnökét a bírói karból nevezték ki, tagjai pedig jogi, gazdasági és mérnöki képesítéssel rendelkező közigazgatási tisztviselők voltak.

Ha a vételár tekintetében ez a bizottság nem tudott megegyezést létrehozni, ez esetben külön e célra alakult vegyes bíróság döntött, amelyben az illető községi előljáróság és az érdekelt ingatlantulajdonosok egy-egy képviselője, illetve szakértője is részt vett. E bíróság határozata ellen csak egyfokú fellebbezésnek volt helye a legfelsőbb magyar bíróságnál.

A házhelyhez jutottak kötelesek voltak két esztendő alatt házat építeni. A telket elidegeníteni, bérbe vagy haszonbérbe adni, megterhelni a földművelésügyi miniszter engedélye nélkül nem volt szabad. Az így nyert házhelyekre a végrehajtást is korlátozták. E megszorító intézkedések a családi otthon védelmét voltak hivatva biztosítani.

Bizonyos esetekben a hatósági jóváhagyást nyert haszonbérleteket a földművelésügyi miniszternek joga volt kishaszonbérletek alakítása céljából átvenni. Amennyiben ilyen módon nem állt rendelkezésre elegendő föld e célra, bármely nagybirtokos vagy nagyhaszonbérelő annak átengedésére kötelezhető volt olyan korlátozással, hogy a kihasított terület a további okszerű gazdálkodást ne gátolja.

A községi előljáróság magánegyezség²⁹⁸ létrehozását éppen úgy köteles volt megkísérelni, mint a házhelyek esetében. Amennyiben ez nem sikerült, ez esetben szakértő kiküldésére volt lehetőség. A felmerült vitákat végérvényesen a földművelésügyi miniszter döntötte el.

A földművelésügyi miniszter ezen ügyekben hozott döntését a földbirtokrendező bizottság javaslata alapján alakította ki. Ez a bizottság a legfelső magyar bíróság tagjaiból, továbbá a minisztériumok és altruista pénzüzetek gazdasági ügyekhez értő képviselőiből állt.

297 Néhány példát fel tudunk sorolni arra, hogy a magánegyezséggel szerzett terület nem került azután az O.F.B. joghatósága alá, így nem kerültek be annak statisztikájába sem. Következően a Nagyatádi-féle földreform összesítésében sem szerepelnek. Szerepelnek viszont az illető helységek képviselő-testületi gyűléseinek jegyzőkönyveiben, hiszen annak irányítása, lebonyolítása nem nélkülözhetette a polgármester, illetve a főjegyző irányító tevékenységét. A volt tulajdonosok nem egyszer sérelmezték ezt az eljárást, hiszen a második vagyonváltás törvény – az 1921. évi XLV. törvény – megjelenésekor szerették volna ezeket a most már átadott területeket is a vagyonváltásba – mint előre leadott váltás-területeket – beszámítani. Ezt azonban minden esetben azzal hárította el az O.F.B., hogy ezeket magánegyezséggel kötötték és azokat nem kívánja bevonni az ítélkezés folyamatába.

298 Kishaszonbérletek létesítésére is rendelkezünk magánegyezséggel, de itt más eljárást követtek, hiszen az egy-két évre kötött bérlet lejártá után az O.F.B. az eljárásba már bekapcsolta ezt a területet is. Például Kunszentmárton, Öcsöd, Szelevény községekben járt el így az O.F.B. – Lásd: Járásbíróság Telekkönyvi Irattára, Szarvas. – A 10.643/1930. számú telekkönyvi iratban található a 30.852/1927. számú O.F.B. ítélet tartalmazza a fenti megoldást.

AZ 1920. ÉVI XXXVI. TÖRVÉNYCIKK: A FÖLDREFORMTÖRVÉNY

1920. december 1-jén került kihirdetésre az 1920. évi XXXVI. törvénycikk a földbirtok helyesebb megoszlását célzó rendelkezésekről. Célját az indokolás abban fejezte ki, hogy a lehető legtöbb megelégedett földművelő nyerjen elhelyezést az ország művelhető területein. Ezt a magántulajdon elvének alapján igyekezett elérni, mert az indokolás szerint ez biztosítja leginkább a földművelő munkakészségét. Ugyanakkor figyelemmel volt arra a szempontra is, hogy lehetőleg a háborúban tényleg részt vett földművelőket juttassa földtulajdonhoz. És már itt be kellett ismernie az indokolásnak, hogy a föld helyesebb megoszlása és a terméseredmények fokozása bizonyos mértékig ellentétes érdekek. Elismeri, hogy a termés nagyobb mennyiségei a nagybirtokról kerültek ki, ezért a reform nem irányulhat a nagybirtok ellen, hanem annak túltengéseit kell megszüntetnie. Olyan mértékben kívánta megváltoztatni arányait – ez főleg a Dunántúlon bírt nagyobb jelentőséggel –, hogy a nagyobb uradalmak közelében elterülő falvaknak is megadta a terjeszkedési lehetőségeket.²⁹⁹

A törvényjavaslat indoklása a továbbiakban kitért arra is, hogy a belterjesség fokozása a leromlott gazdasági viszonyok között egyelőre anyagihiány miatt sem következhet be. Az első fejlődési fok, amelyre most törekedni lehet, a gazdálkodás háború előtti színvonalának visszaállítása. Ezt is csak fokozatos munkán keresztül lehet elérni. Minthogy a munka a tapasztalatok szerint termelékenyebb a saját üzemben, mintha bérért kellene dolgozni, a kisüzem szaporítása, ha pillanatnyilag ellentétben is van a termelés fokozásának érdekeivel, az adott helyzetben mégis az egyetlen út, amely amellel, hogy a békét megteremti a falun, a belterjesség felé vezet. Hogy a kettős célt meg lehessen valósítani, a törvény szelektált a birtokért jelentkezők között és kimondta, hogy a földhöz juttatásnál csak közérdeket ismer, nem pedig egyéni jogcímet. Az egyesek földszerzését az összesség érdeke korlátozza.³⁰⁰

A törvény a büntető, a vegyes és a záró rendelkezéseken kívül nyolc fejezetre osztotta a birtokreform szabályait. Az *első fejezet* a törvény céljáról szólva a fent elmondottak értelmében megállapította, hogy kik tekinthetők közérdekből földhöz juttatásra alkalmasnak, és kiknek a kizárása szükséges. A vezető szempont itt a háború által sújtottaknak szociális kielégítése, a termőföldnek hozzáértők kezébe való juttatása és a belterjes művelés érdekében közcélokra és mintagazdaságokra föld rendelkezésre bocsátása volt.

A fentiek alapján a reform gondoskodása a következő sorrendben jelölte ki a juttatásra alkalmas réteget:

a./ A hadiírókantaknak, hadiőzvegyeknek és hadiárvának, ha nincs házuk vagy telkük, legfeljebb 600 négyszögöl házhely és belsőség (belterületi telek) adható. Ha földművelésre képesek és hajlandók voltak, legfeljebb három kat. hold földet kaphattak, illetve töredék birtokuk ekkorára egészíthető ki.

b./ A földnélküli mezőgazdasági munkások legfeljebb három kat. holdas birtokhoz juthattak.

299 O. L. – K-2-XIV-6-36-1920-2889. – 531. csomó 161. folio.

300 O. L. – K-2-XIV-6-36-1920-2889. – 531. csomó, 168-169. folio.

c./ A mezőgazdasággal foglalkozó önjogú³⁰¹ törpebirtokos férfiak birtokuk kiegészítését 15 kat. hold határáig kérhették.

d./ Földnélküli közszolgálati alkalmazottak, kisiparosok és ipari munkások legfeljebb egy kat. hold földet kaphattak.

e./ Önhibájukon kívül elbocsátott közszolgálati alkalmazottak és hivatásos katonák a nekik járó végkielégítés vagy nyugdíjváltás tőkéjével fölértékű földet kaphattak.

f./ Községek, közbirtokosságok, legeltető társulatok, volt úrbéres községek a legeltetésre szükséges területet kérhették kiosztásra.

g./ A mintagazdaságok és középbirtokok céljaira a törpe- és kisbirtokosok külön meg nem határozott nagyságú területet kérhettek. Főleg érdemes kisgazdák, okleveles gazdák és gazdatisztek kaphattak földet ebben a kategóriában, ha ez gazdasági szempontból is célszerű volt.

A háborúban tanúsított vitézséget és hűséget is honorálta a törvény azzal, hogy mindenütt az arany és az ezüst vitézségi éremmel bírónak biztosította az elsőséget, továbbá azoknak, akik a hadiszolgálatuknak becsülettel eleget tettek, népesedéspolitikai szempontból pedig azoknak adott kedvezményt, akiknek sok gyermekük volt.

A juttatható föld nagyságát a törvény erősen korlátozta, mert úgy vélte, hogy a felsorolt igény jogosultak száma sokkal nagyobb, mint amennyit az előzetes számítások alapján a rendelkezésre álló földterülettel képesek lettek volna ellátni. Csak a mezőgazdasági munkások és törpebirtokosok kívánt mértékű földhözjuttatására több, mint 6 millió kat. hold föld kellett volna, holott az 500 kat. holdon felüli birtokok szántóterülete összesen nem haladta meg a 2,5 millió kat. holdat.³⁰²

A reform elsősorban csak született magyar állampolgárokat kívánt földhöz juttatni. A juttatásból kizárta az elmebetegeket, a gondnokság alatt állókat, a csődbe kerülteket, a politikai jogaiktól felfüggesztetteket, a katonaszökevényeket (akik a nemzeti hadsereg behívóparancsának nem tettek eleget), a törvény rendelkezéseit kijátszókat és végül – a járási mezőgazdasági bizottság elbírálása szerint – azokat, akik büntetettek (állam elleni és nyereségvágyból eredő vétségek miatt el voltak ítélve), vagy eljárás alatt állnak, a forradalom alatti magaviseletük kifogásolható volt, vagy iszákos, munkakerülő, rendbontó, erkölcstelen életet éltek.³⁰³

A törvény a földreform végrehajtását az Országos Földbirtokrendező Bíróságra (O.F.B.) bízta. Ezzel az volt a célja, hogy e feladatot legfelső fokon elválassa az államigazgatástól, amelynek irányításába esetleg a napi politika is bejátszhatott. Ennek a bíróságnak összetételéről a törvény *második fejezete* rendelkezett.³⁰⁴

A törvény rendelkezéseinek további fontos csoportjai azokat a módokat tárgyalták, ahogyan a reform céljaira az állam ingatlanokat szerzett. Az első ezek közül a *harmadik fejezetben* körülírt elővásárlási jog volt, amely az államot megilleti birtokpolitikai

301 Olyan személy, aki polgári, személyi jogainak teljes birtokában van. Ide nem tartoztak azok, akik szülői és gazdai hatalom alatt voltak. Tehát az a nő, háborút megjárt, megleltnek mondható férfi, aki éppen a lakáshiány miatt szüleinél lakott családjával együtt, nem volt önjogú. Ugyancsak nem volt önjogú a gazdasági cseléd sem, mivel gazdai hatalom alatt állt.

302 MATTYASOVSKY 1920 – 12. p.

303 O. L. – K-2-XIV-6-36-1920-2889. – 531. csomó 169. folio.

304 U. a. – 183. folio.

célokra minden mezőgazdasági ingatlan elidegenítésekor. Az elővásárlást szerencsés megoldásnak tartjuk, mert biztosította azoknak az ingatlanoknak a felajánlását is, amelyek egyébként az állami megváltás ridegebb elbánása alá estek volna. Ezt megelőzve, inkább mint elidegenítésre szánt területek az elővásárlás jogcímén kerülhettek állami tulajdonba. Hasznos volt ez a földbirtokosoknak, akik így némileg a szabad verseny közreműködését is érezték birtokuk árának megállapításában. Az elővásárlás jogát a háborús kivételes törvények oltalma alatt a magyar állam Mezőssy Béla³⁰⁵ földművelésügyi miniszter által kidolgozott alapon már 1917. november 1-jétől gyakorolta. Az elővásárlást csak birtokpolitikai célokra gyakorolhatta az állam, valamint olyan esetekben, amikor az elidegenítés ellentétben állt a földreform céljaival.³⁰⁶

A törvényhozás azon a véleményen volt, hogy a földbirtokreform céljaira szükséges terület nagyobb részét meg lehet szerezni elővásárlás útján. Amennyiben ez nem történe meg, a következő – már energikusabb – lépés a kisajátítás egyik neme lesz, amelyet a törvény megváltásnak nevezett. Ezt tárgyalta a törvény *negyedik fejezete*. Megváltható birtokpolitikai célokra az a mezőgazdasági ingatlan, amely élők közötti jogügylettel vagy árverésen 1914. július 28.³⁰⁷ óta a törvény életbe lépéséig gazdát cserélt. A törvény elsősorban azokat a területeket akarta lefoglalni birtokpolitikai célokra, amelyek a háborús vagyongyűjtés megítélése alá estek, amelyekkel szemben a legkevesebb méltányossági okot lehetett találni. A háború okozta „vagyoneltolódásoknak” súlyos sérelmei mellett ugyanis csak némi jogorvoslat az, ha a vagyonszerzők egy része új keletű ingatlanáról – megfelelő kártérítés ellenében ugyan, de – kénytelen lesz lemondani.

A törvénynek azonban még messzebb kellett behatolnia a szerzett jogok megbolygatásába, hogy a birtokreformhoz szükséges földet biztosíthassa. Megválthatónak mondott ki minden nagybirtok területéből annyit, hogy a megmaradó rész az O.F.B. megállapítása szerint okszerű gazdálkodásra még alkalmas maradjon. De egészében is megváltható volt a nagybirtok akkor, ha a háborút megelőző 50 éven belül olyan módon cserélt gazdát, hogy azon a törvény értelmében elővásárlási jogot lehetett volna gyakorolni.

Mellőzni kellett a megváltást olyan területek esetében, amelyeken költségesebb, belterjes mezőgazdasági kultúrát folytattak: kert, komlóskert, gyümölcsös, szőlő, faiskola stb., vagy különleges közérdekű célt szolgált, illetve a mezőgazdasági iparnak termelt alapanyagot.

Ugyanakkor a törvényhozás gondoskodni kívánt arról is – és ezért épített be bizonyos garanciákat a törvény szövegébe –, hogy a magánbirtokot feleslegesen ne váltsák meg, hogy ne kerüljön hátrányba az értékesítés során.³⁰⁸

A birtokmegváltásra csak akkor került sor, ha a földvásárlók nagy számát nem tudták másként kielégíteni. A parasztság egy része azonban nem tudott földet vásárolni, ezért megelégedtek azzal, ha bérlet útján juttattak földet a számukra. Ezekről is gondos-

305 MEZŐSSY BÉLA (Tolcsva (Zemplén vm.), 1870. november 13. – Újfehértó (Szabolcs vm.), 1939. január 19.): földbirtokos, politikus, földművelésügyi miniszter (az Esterházy-kormányban és a harmadik Wekerle-kormány első összetételében).

306 O. L. – K-2 – XIV-6-36 – 1920-2889. – 531. csomó 184-199. folio.

307 Az első világháború kitörése óta. (Az Osztrák Magyar Monarchia követte átnyújtotta a hadüzenetet Belgrádban.)

308 O. L. – K-2. – XIV-6-36 – 1920-2889. – 531. csomó 199-246. folio.

kodott a törvény, amely az *ötödik fejezetében* a haszonbérletek átvételéről intézkedett, kikötve, hogy a felek a haszonbérleti szerződéseket a vármegyei törvényhatóság közigazgatási bizottságok gazdasági albizottságának tartoztak bejelenteni.

Az állam mint főhaszonbérelő lépett közbe a bérlet átvételénél, és így juttatta a földet a kishaszonbérlők kezére. A haszonbérlet készpénzben is, terményben is meg lehetett állapítani. A bérlet általában egy gazdasági évre szólt és területe két kat. holdnál nagyobb nem lehetett.³⁰⁹

A törvénynek ez a fejezete – véleményünk szerint – egyik legfontosabb pontja volt a birtokreformnak. Helyesen azokat a területeket szabadították fel, amelyeket tulajdonosaik házilag nem kezeltek jól, amelyeknél a haszonbérlet gyakran csak közvetítők kezén volt, és a kisbérelőket magánfél helyett közvetlenül az állami szervekkel hozta kapcsolatba. Megnyitotta a kishaszonbérletek terjesztésének lehetőségeit új területeken is, de nem kötelező jelleggel, csak a felmerülő szükségsekhez mérve úgy, hogy a jól gazdálkodó bérlet, ha birtokpolitikai okok nem tették szükségessé, nem bolygatta. Mind a megváltás, mind a haszonbérletek átvétele is hosszabb időt vett igénybe.

Hogy ezalatt a szabad birtokeldarabolást ne lehessen akadályozni, a *hatodik fejezet* a magánparcellázást szabályozta, nehogy az állami birtokpolitika megszabott irányelvvel szemben haladjon. A parcellázások fölött az O.F.B. széleskörű ellenőrzési jogot kapott.³¹⁰

A *hetedik fejezetben* megteremtette a törvény Magyarországon is a járadéktelkek intézményét. Kimondta, hogy a földbirtokok, a családi ház vagy a telek tulajdonát úgy is át lehet ruházni, hogy a vevő (járadéktelkes) a vételár vagy egy része helyett az eladó vagy jogutódjai (járadékélvező) javára meghatározott évi járadék fizetésére kötelezi magát. Ez történhet készpénzben vagy terményben. A járadékélvező a megváltást legfeljebb 32 évre tolhatta ki. A megváltási ár egyéb megegyezés hiányában a telekjáradék húszszorosa volt.³¹¹

E része a törvénynek a magyar jogrendszerrel idegen volt. A német jogrendszer ismeri és alkalmazza a járadéktelek fogalmát. Ezért az ezzel kapcsolatos kérdések részletesebb szabályozására ígéretet tett a mezőgazdasági kormányzat, amely azután sohasem került beváltásra.³¹²

A *nyolcadik fejezet* a családi otthont védő rendelkezések címén a törzsöröklés és egyéb birtokvédő rendszerek leginkább bevált elveit ültette át a magyar jogrendszerbe. Családi birtokká nyilváníthatott az O.F.B. minden olyan ingatlant, melyet az állam egyeseknek kedvezményekkel juttatott. Ez a birtok ezzel – területi nagyságától függetlenül – a korlátolt forgalmú birtokok kategóriájába került. Ezt a birtokot elsősorban a terhelési tilalom védte. Árverés esetén az állam az ingatlant megválthatta. Az államtól nyert birtokok e törvény alapján tíz évig elidegenítés, megterhelés és végrehajtás tekin-

309 A m. kir. minisztériumnak 8.420/1920. M.E. számú rendelete a halasztást nem tűrő sürgős esetekben házhelyek kijelöléséről és kishaszonbérletek alakításáról szóló 1920:XXIX. t.-c. végrehajtása tárgyában 1920. október 4. napján kiadott és gróf Teleki Pál miniszterelnök által aláírt rendelet 14. §-ának első bekezdése.

310 O. L. – K-2 – XIV-6-36 – 1920-2889. – 531. csomó, 246-264. folio.

311 U. a. – 264-272. folio.

312 KERÉK 1939 – 184. p.

tetében a családi birtokkal azonos elbírálásban részesültek abban az esetben is, ha nem voltak családi birtokká minősítve.³¹³

A törvény a vegyes rendelkezések (IX. fejezet) és a büntető rendelkezések (X. fejezet) felsorolásával, majd az ú.n. záró rendelkezésekkel (XI. fejezet) fejeződött be.³¹⁴

A VITÉZI TELEK

A földreformtörvény megjelenése előtt Horthy Miklós kormányzó megalapította a Vitézi Rendet. Ennek jogszabályi alapját az 1920. augusztus 10-én kelt és gróf Teleki Pál³¹⁵ miniszterelnök által aláírt 6.650/1920. M.E. számú rendelettel³¹⁶ a kormány teremtette meg, amelyet azonban az 1920:XXXVI. t.c. 77. §-a is hatályban tartott. Ez részletesen szabályozta a vitézi telek adományozását, alapítását és öröklését. Ennek alapján a vitézi telek korlátozott forgalmú birtoknak volt tekinthető, amelyet elidegeníteni nem lehetett, megterhelni és bérbe adni is csak a Vitézi Szék hozzájárulásával volt szabad. Öröklés esetén csakis osztatlan egészben szállhatott át egy utódra, mégpedig a telek átvételére alkalmas valamelyik fiúra az elsőszülöttség sorrendjében. Fiú utód hiányában a női leszármazottak is örökölhettek.

AZ 1921. ÉVI XLV. SZÁMÚ – AZ ÚN. MÁSODIK VAGYONVÁLTSÁG – TÖRVÉNY

A földbirtokreform végrehajtását érintette az úgynevezett vagyonváltság-törvény is, az 1921. évi XLV. törvénycikk, amelyet Hegedűs Lóránt³¹⁷ pénzügyminiszter 1921. június 21-én terjesztett a Nemzetgyűlés elé.³¹⁸ Ez az ingatlanok, a felszerelési tárgyak, az áruraktárak, az ipari üzemek és egyéb jóságok után lerovandó vagyonváltság megállapítását szabályozta, amit „második vagyonváltság törvénynek”³¹⁹ is nevezték.³²⁰ Egyébként a vagyonváltság az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szedett, egyszeri súlyos vagyonadó volt, a meglévő vagyon meghatározott hányadának készpénzben vagy természetben való beszolgáltatási kényszere. Az 1921. évi XV., XXVI. és XLV. törvénycikkek rendelték el a vagyonváltságot, de a közbejött pénzromlás következtében csak részben – pl. ezer kat. holdnál nagyobb földbirtokok esetében – hajtották végre. „...Az a meggyőződése – mondta Hegedűs Lóránt pénzügyminiszter Kaposvárott –,

313 O. L. – K-2 – XIV-6-36 – 1920-2889. – 531. csomó, 272-284. folio.

314 a./ U. a. 284-338. folio.

b./ O. L. – K-184 – 2289. csomó, 1920-29-65.200/68.894. számú irat 68-83. folio.

315 TELEKI PÁL gróf (Bp., 1879. november 1. - Bp., 1941. április 3.): jogász, megyei tisztviselő, miniszter, miniszterelnök (két ízben), világhírű földrajztudós, az M. T. A. tagja.

316 Az 1920. évi törvények. – 393-399. p.

317 HEGEDŰS LÓRÁNT (Pest, 1872. június 28. - Bp., 1943. január 1.): író, történész és gazdaságpolitikus, egyetemi tanár. Pénzügyminiszter az első Teleki-kormányban 1920. december 6-tól 1921. április 14-ig, a Bethlen-kormányban 1921. április 14-től 1921. szeptember 27-ig.

318 NEMZETGYŰLÉSI NAPLÓ 1920-1921., XI. kötet, 212. ülés. 1921. június hó 21-én, kedden. – 10-122. p.

319 O. L. – K-2 – OGY – A/G/XIV-7-18 – 535. csomó, 31. folio. – 2683/1922.09.14.

320 Az 1921. évi törvények – 1285-1381. p.

hogy a földreform megakad és csak papíron lesz meg, ha a vagyonváltságot gyorsan elé nem fogjuk”.³²¹ A földreform ezeken a pontokon kapcsolódott össze a vagyonváltsággal.

AZ 1924. ÉVI VII. TÖRVÉNYCIKK, A FÖLDREFORMTÖRVÉNY NOVELLÁJA³²²

A földbirtokreform-alaptörvény nem mindenben felelt meg a követelményeknek, ezért rövidesen sor került egyes intézkedéseinek módosítására és kiegészítésére, melyek egyrészt a végrehajtás menetét voltak hivatva meggyorsítani, másrészt egyes hiányait igyekeztek pótolni. Különösen Nagyatádi Szabó István földművelésügyi miniszter tartotta szükségesnek a módosítások gyors és szigorú keresztülvitelét. Ezeket 1923. augusztus 9-én expozéjában a Nemzetgyűlés előtt el is mondta.³²³ Előterjesztésének lényegesebb pontjai a következők voltak:

- A házhelyhez és földhöz juttatás személyi alapfeltételeinek szabatos meghatározása hiányában a tárgyaló bizottságok eljárása nélkülözte a szükséges irányelveket. Emiatt a végrehajtás során sok méltánytalanság fordult elő.³²⁴

- A járadékirtok intézménye nem ment át a gyakorlati életbe, amit annak lehet tulajdonítani, hogy az ide vonatkozó rendelkezés csak a járadékirtok alapításának a lehetőségét teremtette meg, de kötelező erővel nem bírt.³²⁵

- A vegyesbíróságok nem váltak be, mert szigorúan magánjogi elvek szerint döntöttek anyagi kérdésekben, tehát nem voltak elég rugalmasak. Ezért célszerűnek látszott a vitás anyagi kérdéseket is az O.F.B. elé utalni, amely ebben az esetben szakszírósnak volt felfogható.

- A kishaszonbérletet gyakran súlyos károsodás érte azzal, hogy egy-két hold juttatásért elveszítették jóval nagyobb bérleteiket, amelyeknek felszerelését is sok esetben el kellett olcsó áron vesztegetniük, mert a földreform során kapott törpebirtokon azokat nem tudták kihasználni.

- Az alaptörvény nem gondoskodott a földhöz juttatottak gazdálkodásának ellenőrzéséről, és a föld rendes megművelését elhanyagoló, illetve a kapott földdel üzérkedő új birtokosok ellen megfelelő eljárás törvényi megfogalmazását elmulasztotta.³²⁶

- A törvény teljesen figyelmen kívül hagyta a telepítéshez fűződő érdekeket.

- Nem volt mód arra sem, hogy a kishaszonbérletek kötelező juttatását el lehessen rendelni, holott ez a földreform lebonyolítása után is szükségesnek látszott. Különösen olyan vidéken, ahol nagyobbára megváltás alá nem vonható ingatlanok terültek el.

- A végrehajtás során a földművelésügyi minisztert csak igen korlátozott jog illette meg.

- Az O.F.B. működésében is – a tapasztalatok szerint – bizonyos változásokat kellett végrehajtani.³²⁷

321 KANYAR 1980 – 89. p. – (Kiemelés Kanyar Józseftől.)

322 Az 1924. évi törvények – 80-111. p.

323 O. L. – K-2 – OGY – A/G/XIV-7-82 – 538. csomó, 373 folio, 2935/1923. ikt. számú irat. Nagyatádi Szabó István sajátkezű dátumozásával és aláírásával.

324 U. a. – 340. folio 2953/1923. ikt. számú irat.

325 U. a. – 341. folio 2953/1923. ikt. számú irat.

326 U. a.

327 U. a. – 342. folio 2953/1923. ikt. számú irat.

Ezek a hiányok érlelték meg a kormányban – és Nagyatádi Szabó Istvánban is – azt az elhatározást, hogy az alaptörvényt novelláris úton³²⁸ módosítva igyekezzenek a végrehajtást helyes irányba terelni és a lehetőségekhez képest meggyorsítani.

A törvénycikk elfogadását igen nagy vita előzte meg, amelynek hangadói az OMGE tagságából kerültek ki. Végül, amikor elfogadták, a következő új gondolatokat juttatta érvényre a földbirtokreform végrehajtásában:

- A házhelyekhez és földhöz juttathatók körét a nem önállóan kereső vagy nem önálló jelentkezőkre is kiterjesztette, és ezzel megszüntette azt az igazságtalanságot, amely eddig lehetetlenné tette, hogy háborút járt, nős, családost, de szüleiével – legtöbbször éppen lakáshiány miatt – közös háztartásban élők is házhelyet és földet szerezhessenek.

- Fontos újítás volt az, hogy a földreform következtében állásukat veszített gazdasági cselédek is földhöz juttathatók lettek.

- A novella lehetővé tette a kellő vagyoni erővel rendelkező kisbérletlőknek is az önálló családi birtok szerzését, ha bérleteik megszűntek, vagy ha azokat nem kívánták megtartani.

- Az elsősorban földhöz juttathatók kielégítése után a megváltásnál feleslegesként fennmaradó területből olyan kisbirtokok megerősítésére is kerülhetett sor, amelyek kellő felszereléssel rendelkeztek és a vételárnak legalább felét előre lefizették, valamint vállalták, hogy a hátralékot legalább tíz esztendő alatt letörlesztik.

- Elrendelte a novella, hogy a földhöz juttatandókat lehetőleg a községek közelében lévő területekből kell kielégíteni.

- Az elővásárlási jogot bizonyos esetekben kiterjesztette a község belterületén fekvő ingatlanokra is és a földművelésügyi miniszternek szélesebb hatáskört biztosított az elővásárlási jog gyakorlása terén.

- A kulturális célt szolgáló alapok, alapítványok és tanító rendek birtokainak szükséges igénybevételekor a novella úgy rendelkezett, hogy – lehetőleg – nem megváltás, hanem hosszú lejáratú kishaszonbérletek alapján elégítsék ki az igénylőket.

- A vagyonváltságba felajánlott földeken gazdálkodó kishaszonbérletlők érdekeit az eddigieknél hatályosabban igyekezett a novella megvédeni azzal, hogy a felajánlás elfogadását – bizonyos keretek között – a kishaszonbérletlőktől tette függővé.

- A megváltási ár megállapítását illetőleg pedig a háborús szerzeményű, és a háborút megelőző 50 éven belül gazdát cserélt ingatlanoknál annyiban tér el a teljes kárpótlás elvétől, hogy nem a valóságos értéket vette alapul, hanem olyan ár megállapítását írta elő, hogy amellett „a megváltást szenvedő a megváltás következtében nyereséghez egyáltalán ne jusson”.

- A novella nagy fontosságot tulajdonított a járadékbirtokok alakításának.

- A kedvezőtlen tapasztalatokon okulva a novella kötelességévé tette a földművelésügyi miniszternek, hogy gondoskodjék a földhöz juttatottak gazdálkodásának ellenőrzéséről, és a juttatott földekkel való esetleges üzérkedés megakadályozásáról.

- Részben módosította a kishaszonbérletek alakítására vonatkozó rendelkezéseket is.

³²⁸ A novella kifejezés a jogtudományban valamely törvény, alapszabály, alapokmány későbbi kiegészítése, módosítása. A „novelláris úton” jogi kifejezés azt jelenti, hogy „a törvényt újabb törvénnyel módosítják”.

– Pótolni igyekezett az alaptörvénynek azt a hiányát, amely a telepítés kérdésének teljes elhanyagolásában jelentkezett.

– Végül fontos újítás volt, hogy a novella a földreformmal összefüggő anyagi kérdések rendezését a kevésbé rugalmas vegyesbíróság helyett az O.F.B. hatáskörébe utalta.

Összefoglalva az elmondottak lényegét, a földreformtörvények a következő területeken igyekeztek hatásukat kifejteni:

– Az öröktulajdon joggal juttatott egy részét maximum három kat. holdig törpebirtokosoknak adta, másrészt adott földet arra érdemes egyéneknek középirtokok és mintagazdaságok létesítésére – még egyházaknak is.

– Megszervezte a kishaszonbérletek alakítását.

– Házhelyeket osztott az azt igénylőknek. Ezt esetenként telepítéssel is összekapcsolta - mint például Pusztacseg esetében.

– Legelők kiosztásával igyekezett az állattenyésztés fejlődését előmozdítani. Ezt azonban csak testületeknek (községi és városi képviselő-testületeknek), legeltető társaságoknak, közbirtokosságoknak juttatta. Egyéneknek a legritkább esetben juttatott legelőt.

– Közcélú juttatás, amely ugyan nem birtokstatisztikai kategória, de a következő területeket foglalja magába: jegyzői, tanítói, lelkészi, kántori javadalmak, a csendőrség lovainak ellátására szolgáló terület, gazdasági ismétlőiskola gyakorlókertje, sportterek, játszóterek létesítésére, vitézi telkek, közterületek (utcák, terek, árkok, csatornák, töltések, stb.), temetők, létesítendő közintézmények telke, agyaggödrök (vályogvetésre), stb. Ez a kategória országosan mintegy 150 ezer kat. holdat ölel fel, ami kb. 10-12 százaléka a megmozgatott területnek, tehát nem elhanyagolható mennyiség.³²⁹

ELŐKÉSZÜLETEK DÉVAVÁNYÁN A FÖLDREFORM VÉGREHAJTÁSÁRA

A napilapok 1920-ban már hónapok óta mással sem voltak tele, mint a békeszerződéssel kapcsolatos hírekkel. Ugyanakkor mellette egyik legfontosabb hírnek számított, hogy a már augusztusban beterjesztett és a nemzetgyűlés által már el is fogadott földreform-törvény végrehajtása az egyes vármegyékben milyen állapotban van. Meg kell mondani, hogy a törvény fogadtatása a hivatalos megyei vezetők részéről meglehetősen vegyes volt. Ez főként azokban a megyékben volt tapasztalható, ahol a mezőgazdasági területek tulajdona főleg a nagybirtokosok kezében volt.

Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében inkább kedvezőnek volt mondható a birtokreform fogadtatása, ami nagyban befolyásolta annak végrehajtását is. Dévaványán az első hivatalos lépéseket az 1920. december 30-án tartott képviselő-testületi közgyűlésen tették meg, amikor Várkonyi Ignác főjegyző ismertette, hogy a halasztást nem tűrő sürgős esetekben ház helyek kijelöléséről és kishaszonbérletek alakításáról kell gondoskodni az

³²⁹ Ezt a kategória-elnevezést Szabó Ferenc alkalmazta először egyik munkájában. A földreformmal egykorú statisztikák nem foglalkoznak komolyan ezzel a területtel, de igaza van Szabó Ferencnek, amikor külön kategóriaként kezeli ezt a 150 ezer kat. holdat kitevő mennyiséget. – Irodalom: SZABÓ F. 1974. – 158. p.

1920. évi XXIX. törvénycikk rendelkezései alapján. Egyben utalt arra is, hogy már rendelkezésre áll a 66.666/1920. F.M. számú rendelet, amely a fenti törvény végrehajtási utasításaként szerepel.

A főjegyzőnek át kellett tekintenie az elkövetkezendő időszak tennivalóit, amely a végrehajtás során az előjáróságra nehezedett, ezért kérte a községi képviselő-testületet arra, hogy egyrészt a pártatlanság biztosítása érdekében, másrészt a megnövekedett feladatok ellátásában való segítségnyújtásra egy öttagú bizottságot küldjön ki az ügyek intézésére. Ez meg is történt, és így S. Tóth Kálmán, Simó János képviselőket, továbbá Katona Andrást, Bakó Ignácot és Patkós Lajost választották bizottsági tagoknak.³³⁰

1921. május közepére érkezett meg – 8.420/1920. M.E. szám alatt – a végrehajtás szempontjából alapvető fontosságú rendelet. Ennek alapján a képviselő-testület feladatát képezi a házhelyekre és kishaszonbérletekre jelentkezők elbírálása. El kellett bírálni, hogy kiknek és milyen sorrendben juttatható házhely és kishaszonbérlet.

Tájékoztatta Várkonyi Ignác főjegyző a közgyűlést arról is, hogy házhelyre 63 igénylő jelentkezett: az I. csoportba 22, a II. csoportba pedig 41. Róluk a közgyűlés a következők szerint döntött:

I. csoport:	Havancsák István	15 igen	2 nem
	Lengyel Pál	17 igen	1 nem
	Tóth János	16 igen	2 nem
	Balcó Gábor	18 igen	
	Vass Imre	2 igen	16 nem
	Kecse Lukács	18 igen	
	Földesi Zsigmond	18 igen	
	özv. Fehér Mátyásné	18 igen	
	özv. Somogyi Zsigmondné	18 igen	
	Csontos István	18 igen	
	Molnár Ferenc	18 igen	
	özv. Vetési Ferencné	18 igen	2 nem
	Pádár Mihály	17 igen	1 nem
	özv. Lővei Jánosné	18 igen	
	özv. Hubert Andrásné	18 igen	
	özv. Szarka Gáborné	18 igen	
	özv. Kelei Istvánné	18 igen	
	Fodor János	18 igen	
	özv. Juhász Ferencné	18 igen	
	Pesztránszki Bálint	17 igen	1 nem
	Furka Zsigmond	18 igen	
	Trezing József	18 igen	

330 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. köt. – 109/1920. kgy. szám. – 1920. december 30.

II. csoport:	Czakó Gábor	11 igen	
	P. Nánai Lajos	11 igen	
	Földvári Lajos	12 igen	
	Erdei Sándor	9 igen	3 nem
	Képes Lajos	12 igen	
	Szúnyog István	12 igen	
	Szabó Tamás	11 igen	1 nem
	Somogyi György	– igen	13 nem
	Gyülvérszi Lajos	12 igen	1 nem
	Szabó János	9 igen	4 nem
	Nagy Zsigmond	13 igen	
	Juhász András	13 igen	
	Szilágyi Sándor	12 igen	1 nem
	Szűcs Lajos	14 igen	
	Somogyi Károly	14 igen	
	Vad Sándor	13 igen	1 nem
	Faragó Imre	14 igen	
	Nyitrai László	13 igen	1 nem
	Nagy Sándor	14 igen	
	Kiss Lajos	14 igen	
	Bakó Zsigmond	14 igen	
	Erdei János	10 igen	
	Ungi Zsigmond	14 igen	
	Olácsi Gergely	14 igen	
	Mészáros Zsigmond	14 igen	
	Dékány János	14 igen	
	V. Tóth Ignác	13 igen	1 nem
	Szarka Ignác	13 igen	1 nem
	Pálfi József	15 igen	
	Pálfi Sándor	15 igen	
	Zsombok Kálmánné	15 igen	
	Nagy Károly	13 igen	2 nem
	Pengő Károly	13 igen	2 nem
	Zsombok István	13 igen	2 nem
	Kónya Mihály	– igen	15 nem
	Tagai Zsigmond	13 igen	2 nem
	Furka Sándor	14 igen	1 nem
	Olácsi István	12 igen	3 nem
	Sallai Sándor	15 igen	
	Juhász Sándor	15 igen	
	Mizaby János	15 igen ³³¹	

331 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. köt. – 1921. május 25. – 46/1921. kg. szám. – A szavazás folyamán az eltérő szavazatokat a következő eljárás magyarázza: az I. csoportra leadott szavazatok után az elnöklő Szilágyi László főbíró az ebéd idejére szünetet rendelt el. A közgyűlést 11 szavazattal rendelkező képviselő jelenlétében folytatták, akiknek a száma a visszatéréssel növekedett.

A 60.000/1921. F.M. számú rendelet 13. §-a alapján községi képviselőt kellett felhatalmazni arra, hogy a földreformmal kapcsolatos helyhatósági bizonyítványokat kiállítsa és aláírja. Erre első ízben D. Tóth Kálmán kapott megbízatást.³³²

Közben a földreform munkálatai is a bírói szakaszba léptek. Sajnos iratokkal nem rendelkezünk erre az időszakra, így csak a később keletkezett iratokból tudunk visszakövetkeztetni az eljárás menetére. Az 1921. november 3-i képviselő-testületi közgyűlésen a főjegyző arról tájékoztatta a megjelenteket, hogy az Országos Földbirtokrendező Bíróság 6194/1921. O.F.B. szám alatt végzést küldött az előjárásához Ungár Jónás és társai, valamint báró csetei Herzog Mór Lipót ingatlanára vonatkozó tárgyalásokra. Javasolja, hogy küldjenek ki egy háromtagú bizottságot a tárgyalásokra. Egyben közölte, hogy a tárgyalásra dr. Firtling Sándor kir. táblabíró küldte ki, aki előzetesen 4.000 korona lefizetését kérte a felmerülő költségek fedezésére. A képviselő-testület D. Tóth Kálmán, Csatári Zsigmond és Erdős Zsigmond képviselőket küldte ki a tárgyalásra.³³³

A 60.000/1921. F.M. számú rendelet 55. szakasza alapján a közgyűlésnek egy tagot kellett küldeni a juttatásról döntő tárgyaló bizottságba. A közgyűlés D. Tóth János képviselőt küldte ki erre a feladatra.

A községnek a földreform során legelőt is kellett igényelnie, hogy a község lakosságának lehetősége legyen az állattenyésztés fejlesztésére. A Legelőtető Bizottság egyéni tagjai dr. Pórteleki László kisújszállási ügyvédre bízta az O.F.B. előtti képviseletüket. Javasolta a főjegyző, hogy a község is őt bízta meg, és gazdasági szakértőnek pedig Lénárt Bálint földbirtokost kérték fel.

Ugyanakkor a képviselő-testület kérte, hogy az eljárást vezető dr. Mikó Jenő járásbíró mellé az eljárásba vont emberek személyazonosságának igazolására Földessy Ferenc, Szarka István, Erdős Zsigmond, Szentgyörgyi Jenő dévaványai lakosokat küldjék ki.

A képviselő-testület azt kérte a tárgyalást vezető dr. Mikó Jenő járásbírótól, hogy az elmúlt tárgyalás alkalmával hagyottakat vegye újból elbírálás alá, mert igen sok méltánytalan és igaztalan mellőzés történt. Az lenne a helyes eljárás, ha az igényeket a legteljesebb mértékben kielégítenék, hiszen Dévaványa határában elegendő és megfelelő igénybe vehető terület áll rendelkezésre. Amennyiben a törvény megfelelő felhatalmazásait alkalmazzák, azok megválthatók lennének.³³⁴

Ugyanezen a közgyűlésen terjesztett elő indítványt a főjegyző vitézi telek alakítása iránt is. Hangsúlyozta azt is, hogy szeretné, ha az O.F.B. vagy a tárgyalást vezető bíró tiszti vitézi telek alakítására is tenne javaslatot.³³⁵

Közben már a 380/1923. O.F.B. számú ítélet érkezett meg a községbe,³³⁶ amelyből a képviselő-testület – különösen Kolozsváry Kiss László képviselő – azt a következtetést szűrte le, hogy az O.F.B. inkább a nagybirtokosok érdekeit védi, mint a kisemberek

332 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. köt. – 1921. június 25. – 59/1921. kgy. szám. – D. Tóth Kálmán megbízatása letelt dec. 31-én és az 1922. évre ismét megbízást kapott a feladat ellátására. (Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 7. köt. – 1921. december 31. – 119/1921. kgy. szám.) Majd az 1923. évre is megbízást kapott. – Az 1924. évre ifj. Kürti János kapott megbízást erre a feladatra. (Sz. M. L. Dévaványa jkv. – 7. köt. – 1923. október 30. – 140/1923. kgy. szám.)

333 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. köt. – 1921. november 3. – 99/1921. kgy. szám.

334 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 8. köt. – 1923. június 9. – 53/1923. kgy. szám.

335 U. a. – 57/1923. kgy. szám.

336 A 380/1923. O.F.B. számú ítéletre a megfelelő helyen visszatérünk.

földigényét támogatja. Az O.F.B.-nek ezt a javaslatát³³⁷ nem tartja elfogadhatónak, ezért azt javasolja, hogy egy bizottságot küldjön ki a képviselő-testület azért, hogy a tárgyaló bíróval egyeztesse a község elképzeléseit.³³⁸

Ez az ügy áthúzódott a következő évre is. A képviselő-testület rendkívüli közgyűlést tartott 1924. január 3-án, amelyen megtárgyalta a kiküldött bizottság javaslatait. Ezt hosszas vita után elfogadta.³³⁹

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság irattermelő tevékenysége az 1924. évben a földbirtokreform-novella megjelenése után gyorsult fel. Így érthető, hogy Dévaványára is egyre-másra érkeztek a földbirtokreformmal kapcsolatos iratok, egyre szaporodott mind az erre a célra megválasztott bizottság, mind az előjáróság tennivalója. Éppen ezért célszerűbbnek láttuk, ha 1924-től már osztási nemenként tárgyaljuk a földreform végrehajtásának dévaványai eseményeit.

A DÉVAVÁNYAI FÖLDBIRTOKOK AZ 1920-AS ÉVEK FÖLDREFORMJÁBAN

A pontosság kedvéért át kell tekintenünk a dévaványai földbirtokokat egyenként, hogy milyen szerepet játszottak a földreform lebonyolítása során. Abban az időben nagyon fontos és meghatározó jelentőségű kérdés volt, hogy melyik birtok hol terült el, milyen minőségű földdel rendelkezett, mekkora volt a munkaerő igénye. Ezeket a mérőszámokat környezetében mindenki számon tartotta, változásait figyelte, hogy a legkisebb lehetőséget is ki tudja használni saját érdekében. Ezért tartjuk szükségesnek minden olyan földbirtok viszonylatait ismertetni, amelyek az O.F.B. valamelyik ítéletében bármilyen formában feltűntek. Az összkép kialakítása tekintetében fontosnak tűnik minden adat. Az alábbi felsorolásban tehát nemcsak azok szerepelnek, akik Dévaványán földbirtokkal rendelkeztek, hanem helyet kaptak azok a személyek és testületek is, akik illetve amelyek a földreform során juttatásban részesültek. Mindenki, aki az O.F.B. ítéletekben szerepel. A felsorolást betűrendbe szedve szerepeltetjük.

1.) ALTMANN SAMUNÉ ÉS TÁRSAI

Altmann Samunénak és kilenc társának a tulajdonában volt egy 155 kat. holdas földbirtok, amelyet a család 1854 óta birtokolt. Ez a földbirtok mentesült a megváltás alól.³⁴⁰

337 Pontatlan kifejezés, mert az O.F.B. nem „javasol”, hanem „ítél” vagy „végzést küld”, amelyben dönt, és amelyet nem lehet vitatni, csak „fellebbezni”. A bírói ítélet ebben az esetben sem megegyezés dolga.

338 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 8. köt. – 1923. december 24. – 178/1923. kgy. szám. – A kiküldött bizottság tagjai: Kolozsváry Kiss László, Szilágyi László főbíró, Erdős Zsigmond községi tanácsos és Várkonyi Ignác községi főjegyző.

339 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 8.köt. – 1924.január 3. – 1/1924.kgy. szám.

340 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029 – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1924. április 29.

2.) BÁRÓ BALDÁCSY-FÉLE PROTESTÁNS VALLÁSALAPÍTVÁNY

Baldácsy Antal báró 1876-ban hétezer kat. holdas birtokát végrendeletileg a magyarországi protestáns egyházakra hagyta alapítványi birtokként, pedig ő maga katolikus vallású volt.³⁴¹ A vallásalapítványi földbirtokból Dévaványán 1.415 kat. hold volt található.

Dévaványán 1895-ben dr. Bakó Pál és társai voltak a haszonbérletők,³⁴² 1925-ben Kun Sándor és társai,³⁴³ 1935-ben Szollár Pálné (Körösladány) bérelt 910 kat. holdat, és Dévaványa község 505 kat. hold legelőt.

1935-ben a művelési ágak szerinti megoszlása a következő volt:

szántó	383 kat. hold,
kert	1 kat. hold,
legelő	1.015 kat. hold,
erdő	4 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	12 kat. hold.
Összesen:	1.415 kat. hold.

Ennek értéke: 6.717 aranykorona volt.³⁴⁴

Az O.F.B. az Alapítvány dévaványai birtokából 505 kat. hold 1.410 n. öl területen hosszúlejáratú – 25 évig terjedő időre szóló – legelő-haszonbérlet alakítását rendelte el és azt Dévaványán a községnek, mint erkölcsi testületnek juttatta, a 380/1923. O.F.B. számú ítéletével pedig a további megváltás alól mentesítette.³⁴⁵ A legelő az érdekelt felek kölcsönös megegyezésével került kijelölésre.³⁴⁶

1934-ben vitája támadt az Alapítványnak a községgel a bérlet kat. holdankénti összegéről. Végül 48 kg búza kat. holdankénti bérleti összegben állapodtak meg.³⁴⁷

3.) BÁNYAI EVANGÉLIKUS EGYHÁZKERÜLET

A Fehér Mihálytól megváltott 93 kat. hold 602 négyszögöl földet a Bányai Evangélikus Egyházkerületnek juttatta az O.F.B., amelyet az 1924. évi VII. törvénycikk 27. §-ának rendelkezéseivel indokolt.³⁴⁸

4.) BERCZI ZSIGMOND

Berczi Zsigmond 1894-től 1918-ig folytatta tanult szakmáját, a hentes és mészáros mesterséget. A háború alatt Szeghalom határában 100 kat. holdat, Dévaványán pedig 39 kat. hold 1.322 négyszögöl területű birtokot vásárolt. Tekintve, hogy hivatásos gazdának

341 KENYERES 1967-1994. – 1. kötet – 89. p.

342 A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-207. p.

343 Magyarország földbirtokosai és földbérletői, 1925. – 164. p.

344 Magyarország földbirtokosai és földbérletői, 1935. – 153. p.

345 O. L. – Z-140 szekció. – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

346 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

347 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 30-31. számok. – 1934. július 29. és augusztus 4.

348 O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1025. – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 18.

nem volt tekinthető, így a dévaványai birtokát az 1920. évi XXXVI. t.c. 28. §-a alapján az O.F.B. megváltotta.

Berczi Zsigmond visszajuttatás iránti kérelmét az O.F.B. elutasította.³⁴⁹ Az O.F.B. a megváltott ingatlan árát kat. holdanként 550 pengőben, haszonbérét pedig kat. holdanként és évenként 22 pengőben állapította meg.³⁵⁰

A tulajdonos megváltott területéről felvett törzslap adatai alapján a megváltott terület művelési ágankénti megoszlása a következő volt:

szántóföld	38 kat. hold	173 n. öl,
legelő	1 kat. hold	685 n. öl,
csatorna		464 n. öl.
Összesen:	39 kat. hold	1322 n. öl. ³⁵¹

A birtokbaadás időpontja 1925. október 1-én volt. A megváltott terület kataszteri tiszta jövedelme az 1931. december 31-i állapot szerint 340,93 aranykorona, és az ezen az alapon kiszámított ellenértéke 20.455,80 pengő volt.³⁵² Ezt a területet hét új tulajdonos között osztották szét.³⁵³

5.) ÖZV. BOGYA MIHÁLYNÉ SZÜL. PETHŐ TERÉZIA

A Bogya Mihályék egyre fogyatkozó gazdasága 1895-ben még 189 kat. holdat tett ki és 18 alkalmazottat foglalkoztatott,³⁵⁴ 1925-ben már csak 125 kat. holddal szerepel³⁵⁵ és 1935-ben már nincs feltüntetve a 100 kat. hold feletti gazdaságok sorában.

Az O.F.B. Bogya Mihályné Dévaványa község belterületével érintkező ingatlanából úgy vett el 39 kat. hold 244 négyszögöl területet házhely céljaira, hogy a fennmaradó földbirtok egy tagban maradjon és azon az okszerű gazdálkodás lehetséges legyen. A kisajátított földért hasonló értékű csereingatlant biztosított. A döntés ellen a tulajdonos fellebbezést nyújtott be, de azt az O.F.B. elutasította.³⁵⁶

Egy év múlva azonban a Bogya Mihálynétól elvett területet 3 kat. hold 1.317 négyszögöllel csökkentették és így mindössze 35 kat. hold 527 négyszögöl nagyságú területet vettek igénybe házhely céljaira úgy, hogy a házhelyek a Vass Károlytól és dr. Vass Alberttől igénybe vett ingatlanokon kialakított telkekkel egymás mellett megszakítás nélkül legyenek elhelyezhetők.

A fenti ingatlanért cserébe a Reiszner Artur és Reiszner Endre birtokából megváltott területből juttatott Bogya Mihálynénak azzal a közelebbi meghatározással, hogy amennyiben az érdekelt földhöz és házhelyhez juttatottak és Bogya Mihályné között más megállapodás nem történik, az 5.919 helyrajzi számú ingatlan külső részéből kiin-

349 O. L. – Z-140 – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

350 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó – M-1026. – 12.216/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

351 O. L. – Z-140 szekció – 147. csomó - M-1026. – Berczi Zsigmond „Törzslap”-ja, készült 1929. május 4-én.

352 O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1026. – A 2.358/1933. O.F.B. számú ítélet, kelte 1933. február 16.

353 O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1026. – A 3928/1933. dévaványai iktatószám alatt elküldött irat, kelte: 1933. március 14.

354 A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-207. p.

355 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 164. p.

356 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

dulva kell kihasítani egyben az így juttatott csereterületet. Ezt azért itt juttatta az O.F.B., mert Bogya Mihálynénak a Reiszner-birtok közvetlen szomszédságában közép-birtoka volt, és a csereterület ezen földbirtok területén való juttatása megfelel Bogya Mihályné érdekeinek.³⁵⁷

6.) CSAPÓ JÁNOS ÉS FELESÉGE, FÉSŰS ERZSÉBET

Csapó János cukrász és felesége, Fésűs Erzsébet a 36 kat. hold 1.530 négyszögöl területű földbirtokukat 1919. február 25-én vették. Csapó János a cukrászat mellett gazdálkodással is foglalkozott, ennek ellenére nem volt hivatásos gazdának tekinthető. Ez volt az oka annak, hogy egész birtokát megváltották.³⁵⁸

Az O.F.B. Körösladány község igényjogosultjainak is juttatott a dévaványai határból 598 kat. hold 122 négyszögöl területű ingatlant. Ebbe tartozott Csapó János földje is.³⁵⁹

Fellebbezés miatt a Csapó János földjéről szóló végleges döntést is póttárgyalás elé utalták. Ezen a következő határozatok érintették őket: az O.F.B. úgy döntött, hogy a Csapó Jánostól megváltott földbirtokból a tanyaépületekkel 15 kat. holdas kis családi birtokot alakítottak és azt a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátották. Az így fennmaradt 21 kat. hold 1.530 négyszögöl területet pedig a körösladányi érdemes igénylők részére juttatta az O.F.B. A megváltási ár vonatkozásában egyezség megkötését javasolta a reformföldesek és a tulajdonosok között. Azt meghatározta, hogy az első gazdasági évben haszonbért fizetnek, és a tulajdonképpen vételárat öt év alatt törlesztik le a juttatottak.³⁶⁰

Csapó János ezt az ítéletet is megfellebbezte, ennek azonban már volt némi eredménye. Az O.F.B. ugyanis az általa felülvizsgált korábbi ítéletét abban a részben, melyben a Csapó Jánostól és feleségétől megváltott, és a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátott kis családi birtok megváltási árát megállapította, részben és akként változtatta meg, hogy ennek a kis családi birtoknak megváltási árát az épületekkel együtt kataszteri holdanként 452 pengő 34 fillérben állapította meg. Ezután elrendelte a birtoknak az 1927/1928. gazdasági év végével történő birtokba adását. A Vitézi Széket és az adományos vitézt arra kötelezte, hogy a Csapó Jánostól és feleségétől megváltott kis családi birtok megváltási árát 1928. október 1-től folyó 5% kamataival együtt 1929. október hó 1-vel kezdődő és egymás után következő öt év alatt, öt egyenlő részletben fizesse meg.³⁶¹

7.) EHRLICH KÁLMÁN ÉS TÁRSAI

1920. április 12-én elhunyt özv. Ehrlich Jánosné szül. Grósz Sára. Az örökösei tulajdonában lévő 273 kat. hold 476 négyszögöl területű földbirtok 1853-tól a család bir-

357 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

358 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

359 B. M. L. – IV. 410. XIV. – 2084/1924. számú iratban a 9896/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

360 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

361 O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1024. – 35.501/1927. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

tokában volt, ezért ezt a birtokot nem is váltotta meg az O.F.B. és a birtokra a további eljárást is megszüntette.³⁶²

8.) FEHÉR MIHÁLY

A Debrecenben lakó Fehér Mihály ny. községi jegyző bérbe adta földbirtokát Gauder Henrik dévaványai lakosnak. A birtok művelési ágak szerinti megoszlása a következő volt:

szántóföld	215 kat. hold,
rét	27 kat. hold,
legelő	49 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	2 kat. hold,
Összesen:	293 kat. hold ³⁶³

Fehér Mihály a dévaványai határban lévő 293 kat. holdas birtokát 1921. január 7-én vétel útján szerezte. Köztisztviselő, akinek már Tiszaújhelyen (Ugocsa vm., nagyszöllősi járás) is volt földbirtoka, amelynek egy részét még 1918-ban eladta. Ezeket a tényeket, valamint azt is figyelembe véve, hogy hat gyermeke van és ezek közül egy gazdasági akadémiai hallgató, másrészt pedig csupán 150 kat. hold ingatlanra volt megállapítható, hogy a tulajdonos korábbi birtoka helyett vette – a vételi szerződést hatósági jóváhagyásra azonban nem mutatta be –, az O.F.B. a birtokból földbirtok-politikai célokra 93 kat. hold és 602 négyszögöl szántóterületet talált megválthatónak.³⁶⁴

Az O.F.B. a Fehér Mihálytól megváltott földön törpebirtokosokat kívánt elhelyezni, akikkel a vételár tekintetében egyezség megkötését javasolta megkísérelni. Erre vonatkozóan úgy rendelkezett, hogy az első évben haszonbért, ezt követően pedig öt egyenlő részletben öt egymás után következő esztendőben kell a vételárat kiegyenlíteni a reformföldeseknek. Az egy összegben való kifizetés iránti kérelmet elutasította.³⁶⁵

Az O.F.B. 1928. október 18-án kelt ítéletében megállapította, hogy a Fehér Mihálytól megváltott területet még nem használták fel földbirtok-politikai célokra. Ezért most úgy döntött, hogy a Fehér Mihálytól megváltott földet a Bányai Evangélikus Egyháznak juttatja.³⁶⁶ Meg kell jegyeznünk, hogy a községben nem volt evangélikus egyházközség.

9.) FEKETE IZSÓ IMRE

Az 1925. évi Gazdacímtárban a következő adatok találhatók Fekete Izsó Imre földbirtokának művelési ágak szerinti megoszlásáról:

szántóföld	834 kat. hold,
kert	1 kat. hold,
legelő	42 kat. hold,

362 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

363 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 164. p.

364 O. L. – Z-140. szekció - 148. csomó – M-1029 – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1924. április 29.

365 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó – M-1029 – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

366 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó – M-1025 – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 18.

erdő	1 kat. hold,
földadó alá nem esik	25 kat. hold,
Összesen:	903 kat. hold. ³⁶⁷

Az 1895. évi és az 1935. évi gazdacímterekben nem szerepel.

Fekete Izsó Imre a birtokot 1916. március 3-án, illetve 11-én, egy kisebb részét pedig 1917. december havában vétel útján szerezte. A belterjesen, házi kezelésben lévő birtokot 120 ezer svájci frank tartozás terheli. Fekete a Schwarcz testvérek gabona-kiviteli cég belfelügyelete volt. A cég mintegy 365 kat. holdas erdő és mezőgazdasági ingatlannal rendelkezett. Fekete 1916-tól gazdálkodott, de hivatásos gazdának nem tekinthető, ezért birtokait teljes területében megváltották. Fekete Izsó Imre csak azt kérte, hogy számára 200 kat. hold szántót hagyjanak meg méltányosságból. Okul hozta fel, hogy a birtokát, amelyen régi otthona volt, elhagyni kényszerült. Itt új otthont teremtett. Megállapítható, hogy a birtokát jól művelte, honpolgári kötelességének mindig eleget tett. Kérését azonban az O.F.B. elutasította.

Az O.F.B. tehát az egész birtokát megváltotta. A birtokból a nagyszámú épülettel ellátott majort mintegy 400 kat. hold szántófölddel kihasznált és azt a Magyar Vallásalapnak juttatta azért, mert a 400 kat. holdhoz épületekkel felszerelt major megfelelő kihasználása, a Vallásalapnak közelben fekvő nagybirtoka mellett, inkább biztosítottak látszott. Az O.F.B. arra tekintettel juttatta ezt a középirtokot a Magyar Vallásalapnak, mert kulturális hivatást tölt be, és ennek alapjául szolgáló birtokaiból – elkerülhetetlen szükségből – nagyobb területet már igénybe vett.³⁶⁸

Az Ecseg-pusztára kitelepülők földhöz juttatása és elhelyezkedése érdekében a Fekete Izsó Imrétől megváltott területből ennek a telep felé fekvő végén lévő háromszögben 200 kat. holdat kijelölt az O.F.B. További szükségletként jelentkezett még a házhelyek csereterülete. Erre rendelkezésre áll Fekete Izsó Imre birtokából 304 kat. hold 454 négyszögöl.³⁶⁹

Az O.F.B. a Fekete Izsó Imre birtokából felhasznált földbirtok-politikai célokra 146 kat. hold 1.536 négyszögöl kiterjedésű birtokrészletet. A tulajdonos azt indítványozta az O.F.B.-nek, hogy ezt az ingatlanrészletet 1926. október 1-től kezdődő hatállyal teljesen díjtalanul átengedi azzal a feltétellel, ha az igénybevett terület értékének, illetőleg az ebből eredő jövedelmének felét annak befolytakor az Országos Földbirtokrendező Alap a Pusztá-Ecsegen alakulóban lévő új község fejlesztésének javára, az ott megtelepülők segélyezésére fordítja.³⁷⁰

A tulajdonos fenti kijelentése alapján az O.F.B. feltételezte azt, hogy Fekete Izsó Imre a bejelentésben vállalt kötelezettségeket híven teljesíti, és a kiosztott birtokrészlet tehermentes lejegyzéséhez szükséges nyilatkozatokat az O.F.B.-nek 30 napon belül bemutatja. Ezért az O.F.B. elrendelte a tulajdonos devaványai földbirtokából a már kiosztott 146 kat. hold 1.536 négyszögöl területen felül eső részre a megváltási eljárás megszüntetését. A kiosztott részen felüli birtokrészleteket neki visszahagyta, és arra az

367 Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1925. – 164. p.

368 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029 – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1924. április 29.

369 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029 – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

370 O. L. – Z-140. szekció – 513. csomó – R-982. – 42.163/1926. O.F.B. számú végzés, kelte 1926. október 22.

1925:XV. t.c. 11. és 19. §-a alapján a megváltási eljárást befejezettnek nyilvánítja azzal a fenntartással, hogy ez nem érinti a Pusztá-Ecsegen házhelyhez juttatottak részére szükséges út biztosítását.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank javára Fekete Izsó Imre birtokára 120 ezer svájci frank és járuléka, továbbá három millió román lej erejéig jelzálog volt bejegyezve. Ezért hívta fel az O.F.B. a tulajdonost arra, hogy a díjtalanul átengedett területre a tehermentes telekkönyvi bejegyzéshez szükséges részleges törlési engedélyeket mutassa be. Csak ezek után tud az O.F.B. a szükséges telekkönyvi jegyzések bevezetéséről intézkedni.

A reformföldesek, az ingyenes átengedéstől függetlenül, a törvényekben előírt haszonbért, illetve megváltási árat kötelesek voltak megfizetni, amelyet majd az Országos Földbirtokrendezési Alap kezelősége számol el a pusztá-ecsegi előjárósággal. A fenti döntését az O.F.B. a következőkkel indokolta: az O.F.B. a 8.006/1924. O.F.B. szám alatt hozott ítéletével Fekete Izsó Imrének Dévaványa községben fekvő 904 kat. hold 464 n. öl kiterjedésű, az 1920:XXXVI. t.c. 28. §-a alá vont birtokából az épületekkel megfelelően ellátott tanyának gazdasági kihasználhatása okából 400 kat. holdat a Magyar Vallásalapnak kívánt juttatni. Utóbb, mivel a tanyaépületek átvétele és fenntartása aránytalanul nagy terhet rótt volna a 400 kat. holdnyi birtokrészre, az O.F.B. abból a célból, hogy a Vallásalap a gazdasági épületeket megfelelően ki tudja használni a neki juttatott birtokrész nagyságát 700 kat. holdra emelte fel.

A Magyar Vallásalap a volt tulajdonossal folytatott tárgyalások során bejelentette, hogy nincs abban a helyzetben, hogy akár a 400, akár a 700 kat. holdban megállapított birtokot átvegye. *Ezek szerint esedett az a földbirtok-politikai cél, amely Fekete Izsó Imre egész birtokának igénybevételeét különösen indokoltá tette volna.* Az O.F.B. ugyanis a Dévaványa község határában 25 éves hosszú lejáratú haszonbérbe juttatott 505 kat. hold 1.410 n. öl kiterjedésű közlegelőn felül földbirtok-politikai célokra megváltás útján megszerzett 4.646 kat. hold 208 n. öl kiterjedésű területet. Ebből a területből a Fekete Izsó Imrétől a Vallásalapnak juttatni kívánt 700 kat. holdon felül – az időközi visszalépések következtében – még vissza is maradt 961 kat. hold 1.182 n. öl. Ezek szerint Dévaványán az elsősorban kielégítendő földbirtok-politikai célok már teljesültek. Ezen felül még nagyobb földmennyiség is áll az O.F.B. rendelkezésére.

A Vallásalap visszalépése következtében tehát új helyzet állt elő. Felmerült az a kérdés, hogy az új helyzet folytán az O.F.B. a rendelkezésére álló és feleslegnek tűnő földterületet mire használja. Ezért kellett mérlegelés tárgyává tenni Fekete Izsó Imrének az új helyzetben tett bejelentését is.

Az O.F.B. a rendelkezésére álló adatok alapján azt állapította meg, hogy a Fekete Izsó Imre a dévaványai földbirtokának megszerzésére fordított vagyoni erőt nem a háborús lehetőségek kifogásolható kihasználásával szerezte. Másrészt méltányolta a bíróság azt is, hogy a román megszállás alatt Fekete Izsó Imre hazafias magatartást tanúsított. Ezért kérését teljesítette, azaz a megváltott földbirtokából a még fel nem használt területet részére visszahagyta.³⁷¹

371 O. L. – Z-140. szekció. – 513. csomó. – R-982. – 42.163/1926. O.F.B. számú ítélet, kelte 1926. október 22.

Erre már Fekete Izsó Imre is megmozdult és igen gyorsan bemutatta az O.F.B.-nek a tehermentesítést tanúsító igazolást, így tehermentesen jegyezték át az Országos Földbirtokrendező Alap javára a 146 kat. hold 1.536 n. öl területet, hogy azt földbirtok-politikai célra felhasználják.³⁷² Erről azután egyéni kimutatást kellett készíteni, hogy a vételár részletek beszedhetők legyenek.³⁷³ Ezt a területet 1926. október 1-től használja 29 haszonbérő.³⁷⁴ A terület 1.282,06 aranykorona értékű, amelynek megvételéért 76.889,40 pengőt kell fizetni.³⁷⁵

10.) FURKA ANDRÁS ÉS FELESÉGE, VÁRKONYI ETELKA

Furka András és felesége, Várkonyi Etelka 49 kat. hold 244 négyszögöl kiterjedésű birtoka a szakértők megállapítása szerint földbirtok-politikai célok megvalósítására alkalmatlan, ezért a földbirtokra minden további eljárást megszüntettek.³⁷⁶

11.) FUTÓ SÁNDOR³⁷⁷

Futó Sándornak és feleségének 1925-ben 519 kat. holdas,³⁷⁸ 1935-ben 538 kat. holdas (5.637 aranykorona)³⁷⁹ birtoka volt. Részben öröklés útján szerezték, részben a sógor-nőjüktől vették. Megváltás alá nem volt vonható a birtok. Futó Sándornak azonban volt egy 1921-ben vásárolt 25 kat. holdas ingatlana is, amelyet az Altmann Vera-féle földbirtokból szerzett. Ennek megváltását a földhöz juttatandók kérték, és mivel a megváltásnak nem volt törvényes akadálya, ezért az O.F.B. meg is szerezte ezt az ingatlant.³⁸⁰

A birtok művelési áganként való megoszlása 1935-ben a következő volt:

szántóföld	376 kat. hold,
rét	5 kat. hold,
szőlő	1 kat. hold,
legelő	142 kat. hold,
földadó alá nem eső	14 kat. hold.
Összesen:	538 kat. hold = 5.637 aranykorona.

A gazdaság bányászati búzát termelt, de fel volt sorolva a tengeri termelő, a repcetermelő, a szarvasmarha-tenyésztő, a bivalytenyésztő, a juhtenyésztő (tenyésztő és

372 O. L. – Z-140. szekció. – 513. csomó. – R-982. – 34.031/1929. O.F.B. számú végzés, kelte 1929. június 20.

373 O. L. – Z-140. szekció. – 513. csomó – R-982. – 18.432/1932. O.F.B. végzés, kelte 1932. május 6.

374 O. L. – Z-140. szekció. – 513. csomó – R-982. – ad 982/1929. szám a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége Vagyonválság Osztályánál (Országos Földbirtokrendező Alap). Kelte 1929. július 5.

375 O. L. – Z-1477. szekció – 41. csomó – R-982. – 42.163/1926. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1926. október 22. – Az adatlap kelte: 1934. május 15.

376 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. ítélet, kelte 1924. április 29.

377 FUTÓ SÁNDOR, nemes, földbirtokos. (Báránd, (Bihar vm. sárréti járás), 1874 – ?, ?). Régi nemesi család leszármazottja. Gazdasági Akadémiát végzett 1896-ban Debrecenben. 27 éves kora óta 546 kat. holdas birtokán gazdálkodik. Virilis jogon a község képviselő-testületének tagja. Az OMGE rendes tagja. Felesége: Lénárt Rebeka Krisztina, gyermekei: Sándor (okl. gazda), Viola (Olasz Lászlóné), Zoltán (okl. gazda) és Róza (Nagy Imréné).

378 Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1925. – 164. p.

379 Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1935. – 154. p.

380 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1924. április 29.

növendékjuh), a gypjútermelő és a lúdtenyésztő gazdaságok között. Szerepelt a cséplőgép, a kazán (HSCS és egyéb) és a traktortulajdonosok (Cormick) között is.³⁸¹

Az O.F.B. tárgyaló bizottsága megállapította, hogy Futó Sándor az Altmann Vera-féle birtokból, és pedig Mezei Zsigmondtól 1921. augusztus 6-án nem 25 kat. holdat, hanem csak 19 kat. hold 273 négyszögöl területű földet vett (289,35 aranykorona). Csak ezt váltották meg.³⁸²

A tulajdonos megfellebbezte ezt az ítéletet és fellebbezése sikerrel járt. A tőle megváltott föld megváltási árát kat. holdanként 840 pengőre emelte fel az O.F.B. Ez az összeg már a földbirtok jövedelmezőségének is megfelelt.³⁸³ Így azután Atyaszegen megváltottak Futó Sándor birtokából 18 kat. hold 1.270 n. öl szántóföldet, 485 n. öl legelőt, 139 n. öl utat, összesen 19 kat. hold 294 n. öl területet, amelynek kataszteri tiszta jövedelme 289,35 aranykorona volt.³⁸⁴

12.) FÜZESGYARMAT KÖZSÉG

Füzesgyarmatnak a bucsatelepi és a kertészszigeti határban volt érintkezési pontja Dévaványával. Néhány száz kat. holdas nagyságrendben a földbirtokok átnyúltak egymás területére, ezért kapcsolódott össze a dévaványai megváltás a füzesgyarmati megváltás ügyével.

Füzesgyarmat megváltási ügyében az O.F.B. már igénybevett 275 kat. hold területet. Az O.F.B. ezen 50 éven belül szerzett földbirtokokból a Füzesgyarmaton már igénybevett terület figyelembevételével is már most úgy találta, hogy a vagyonváltságba betudható 186 kat. hold 592 négyszögöl területen felül még 46 kat. hold 1.504 négyszögöl szántónak és 223 kat. hold legelőnek megváltása a kétségtelenül intenzív gazdálkodás lényeges sérelme nélkül elvonható.³⁸⁵

13.) GABONÁSI LEGELTETŐ TÁRSULAT

Az Ungár Jónás és társai dévaványai földbirtokából megváltott legelőt elsősorban Dévaványa községnek ítélte az O.F.B. Amikor azonban vitéz Lipcsey Márton ny. huszár ezredes igényelt ebből a területből 50 kat. holdat az előzőleg kapott vitézi birtokához kiegészítésként, a község akkor ajánlotta fel azt a lehetőséget, hogy átadja a területet egy legeltetési társulatnak, akitől azután Lipcsey ezredes átveheti az 50 kat. hold legelőt. Azért kellett ezt tennie a községnek, hogy a már előzőleg négy esztendőn keresztül a legelőre fordított kiadásait megkaphassa. Ennek következtében 1928-ban Tímár Benő és társai megalakították a Gabonási Legeltető Társulatot a Lipcsey ezredes 50 kat. holdja és a maradék 167 kat. hold 509 n. öl területen. Ennek a területnek a megváltási összege

381 Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet. – 404-610. p.

382 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

383 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó. – M-1028. – 4116/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

384 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1028. – Futó Sándor törzslapja, kelte 1929. május 12.

385 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1924. április 29.

6.000 plusz 27.431 pengő volt, azaz kat. holdanként 163,84 pengő (a kataszteri alapon számított 213,78 pengő helyett).³⁸⁶

A Társulat vitatta, hogy a legelő eddigi fenntartási költségeit nekik kellene kifizetniük. Erről azonban két O.F.B. ítélet³⁸⁷ meggyőzte őket, így kiegyenlítették tartozásaikat a községnek.

14.) GÁLOS GÉZA ÉS FELESÉGE

Gálos Géza és felesége 39 kat. hold 94 n. öl területű földbirtoka a szakértők megállapítása szerint földbirtok-politikai célra alkalmatlan ezért erre a birtokra a további eljárást megszüntette az O.F.B.³⁸⁸

15.) GROSS (GRÓSZ) ZSIGMONDNÉ SZÜL. SPITZER RÓZA

1854 óta volt a család kezében a 1.022 kat. hold 231 n. öl területű birtok. Az 1920-as évek elején Grószné gazdálkodott a területen. A birtokhoz időnként haszonbérlet is tartozott. A kezelésükben lévő birtok adatai a következők.

1895-ben:

A tulajdonos neve: szécsényi és gatályi Gross Zsigmond.

A földbirtokon gazdálkodik: Philipp Manóné haszonbérelő.

szántóföld	555 kat. hold,
rét	35 kat. hold,
legelő	42 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	9 kat. hold.
Összesen:	641 kat. hold.

A gazdaságban foglalkoztatottak száma: 41 fő.

A gazdaságban használt fontosabb gépek és eszközök: 15 db eke, 1 db trieur, 4 db borona, 4 db henger, 14 db ígás szekér. Háziállatok száma: szarvasmarha: 60, ló 30 db.

Haszonbérlet Halassy Istvántól és Józseftől:

szántóföld	115 kat. hold,
rét	17 kat. hold,
legelő	79 kat. hold,
nádas	2 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	2 kat. hold.
Összesen:	215 kat. hold.

A földbirtok csak Dévaványa község területéhez tartozik, a gazdaságban foglalkoztatott cselédek száma: 3 fő. A gazdaságban használt fontosabb gépek és eszközök: 1 db ros-

386 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó – R-521. – 7847/1931. O.F.B. számú ítélet, kelte 1931. február 24.

387 a./ O. L. – Z-140. szekció – 427. csomó – R-521. – 39.558/1931. O.F.B. számú ítélet, kelte 1931. július 29.

b./ O. L. – Z-140. szekció – 427. csomó – R-521. – 33.312/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte 1932. október 20.

388 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

ta, 4 db eke, 1 db szecskavágó, 1 db henger, 2 db ígás szekér. Háziállatok: szarvasmarha 18 db, ló 4 db.³⁸⁹

1925-ben:

A földbirtokos neve: Grósz Zsigmondné, Budapest.

szántóföld	719 kat. hold,
rét	39 kat. hold,
legelő	236 kat. hold,
erdő	1 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	27 kat. hold.
Összesen:	1.022 kat. hold.

A földbérlő neve: Grósz Miksa, Dévaványa

szántóföld	236 kat. hold,
legelő	21 kat. hold,
erdő	1 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	13 kat. hold.
Összesen:	271 kat. hold.

A földbérlő neve: Guttmann Jakab, Dévaványa

szántóföld	483 kat. hold,
rét	39 kat. hold,
legelő	215 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	14 kat. hold,
Összesen:	751 kat. hold. ³⁹⁰

1935-ben:

A földbirtokos neve: özv. Grósz Zsigmondné örökösei, Dévaványa

szántóföld	530 kat. hold,
kert	1 kat. hold,
rét	25 kat. hold,
legelő	231 kat. hold,
erdő	1 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	16 kat. hold,
Összesen:	804 kat. hold = 7.226 aranykorona.

Ennek a területnek a haszonbérlői a következők voltak:

1./ Schmied Márton, Dévaványa

szántóföld	111 kat. hold,
legelő	37 kat. hold.
Összesen:	148 kat. hold.

2./ Séllei Endre, Dévaványa

szántóföld	180 kat. hold,
legelő	20 kat. hold,
Összesen:	200 kat. hold.

³⁸⁹ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-207. p.

³⁹⁰ Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 164. p.

3./ Séllei Gyula, Dévaványa

szántóföld	90 kat. hold,
legelő	10 kat. hold.
Összesen	100 kat. hold.

4./ Kisbérlet 356 kat. hold.³⁹¹

Özv. Gross Zsigmondné „Törzslap”-ja szerint: megváltott terület 250 kat. hold 1.078 n. öl, ennek kataszteri tiszta jövedelme: 3.003,47 aranykorona. A megváltási ára 180.208,20 pengő. Kiosztott terület 218 kat. hold 883 n. öl. Ezeket 1925-ben, 1927-ben és 1929-ben adták birtokba a 8.006/1924. O.F.B. számú ítélet alapján. A megváltási ár 169.000,80 pengő volt, amely a következők között került kiosztásra:

1./ szécsényi és gátályi dr. Gross (Grósz) Jenő saját jogán

2./ és mint elmebeteg Gross Andor gondnoka is,

3./ özv. Gross Jenőné szül. Gross Erzsébet.³⁹²

Az O.F.B. úgy döntött, hogy a birtokból mint nagybirtoknak minősülő területből 250 kat. holdat elvon. Ez nem befolyásolja az okszerű gazdálkodást. A megváltásra az 1920:XXXVI. t.c. 30. §-a szerint a törvényes alap megvolt.

Az O.F.B. egyszer 70 kat. hold 553 n. öl területű ingatlant, és még ezen felül 180 kat. holdat váltott meg.³⁹³ Ezt a területet az úgynevezett kislórési tanyaépületekkel együtt egy tagban, a köleshalmi lórési birtoknak a község felől eső felső részéből vette igénybe. A tulajdonos birtokát a mezőgazdasági szakértők igen elhanyagolt állapotban lévőnek találták, amelynek az épületállománya volt különösen gondozatlan.³⁹⁴

Grószné megfellebbezte a fenti ítéletet. Az O.F.B. új ármegállapítást rendelt el soron következő ítéletében:

1./ A földnélküli mezőgazdasági munkások, valamint földnélküli iparosok és közszolgálati alkalmazottak csoportjának kiosztott parcellák évi haszonbérét kat. holdanként 27 pengőben, a többi ingatlanrészekét pedig kat. holdanként 33 pengőben,

2./ a községnek gazdasági iskola céljaira juttatott ingatlanok évi haszonbérét kat. holdanként 36 pengőben,

3./ a községnek juttatott és a három jegyző javadalmául kiosztott földek évi haszonbérét kat. holdanként 37,50 pengőben,

4./ a községnek juttatott és főjegyzői javadalom céljaira kiosztott földek évi haszonbérét kat. holdanként 36 pengőben, az ezen a földbirtokon lévő épületek bérét pedig évi 60 pengőben állapította meg.³⁹⁵

Gross Zsigmondné földbirtokának az úgynevezett szartosi részéből kiosztatlanul maradt 24 kat. hold szántó. Ezt a részt az O.F.B. Dávid Jánosnak és Sági Istvánnak juttatta fele-fele arányban.³⁹⁶

391 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 154. p.

392 a./ O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – R-981. – néhai özv. Gross Zsigmondné Törzslapja. Kiállításra került: 1934. március 24.

b./ O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – R-981. – özv. Gross Zsigmondné Spitzer Rózsa törzslapja. – Kiállításának ideje: 1928. december 29.

393 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

394 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

395 O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – R-981. – 48.845/1927. O.F.B. számú ítélet, kelte 1927. július 27.

396 O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó - M-1025. – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 18.

Szarka Bálint és társai panaszával foglalkozott az O.F.B. két végzése is. Ebből tudhattuk meg, hogy a Grossnétól megváltott ingatlant 85 fő részére osztotta ki az O.F.B.³⁹⁷

DR. PACZEK GÉZA ÜGYVÉD AKCIÓJA A GROSS-BIRTOKKAL KAPCSOLATBAN

Itt kívánjuk bemutatni azt az ellentmondásos akciót, amelynek során dr. Paczek Géza ügyvéd, volt nemzetgyűlési képviselő általunk ismeretlen módon megszerezte a volt jegyzői javadalmi földeket és a Gross-örökösök árverés alá került földbirtokát.

A Déványai Hírlap tudósította olvasóit arról, hogy rendkívül érdekes és a legszélesebb körök helyeslésével találkozó földszerzési akció indult meg néhány héttel ezelőtt Déványán. Dr. Paczek Géza volt nemzetgyűlési képviselő ismerve a kisemberek jogos, de kielégíthetetlen földigényét, olyan ügyesen szervezte meg a számba jöhető gazdákat, hogy minden felszabaduló földre a legnagyobb biztonsággal és versenytárs nélkül rátehették a kezüket. Az akció révén rövid néhány hét leforgása alatt több mint 370 magyar hold földet szereztek meg, illetőleg biztosítottak a maguk számára a kisgazdák. Ebből a 370 hold földből 190 holdnak nagyon érdekes az útja.

Ismeretes, hogy a földbirtokrendezés során a Gross család kislórési birtokából 85 holdat kisajátítottak a jegyzői kar javadalmazására. Ez a birtokkomplexum a község tulajdonába ment át, mégpedig meglehetősen terhes feltételek mellett, mert a községnek fizetni kellett a magasan megállapított megváltási árat. Egy darabig nem volt semmi baj, de amikor beállt a gazdasági válság, a község kénytelen volt a megváltási ár fizetését beszüntetni. A hátralék az évek során 15.000 pengőre szaporodott fel, és amellet a jegyzői kar sem találta meg a számítását, mert a földekre ráfizetett. Nem maradt más hátra, mint lemondani a 85 hold földről, amit annál szívesebben megtettek, mert a Gross család igen kedvező feltételek mellett hajlandónak mutatkozott visszavenni a földet. Dr. Paczek Géza közvetítésével tárgyalások indultak meg, amelyek eredményeképpen a Gross család visszakapta a 85 holdas ingatlant, és ennek fejében elengedte a község 15.000 pengős tartozását. Követelmény volt azonban az, hogy a földbirtokrendezés során kisajátított birtokmennyiség ne csorbuljon meg. Ezért a Gross család pusztacsegi birtokából nem 85, hanem 120 holdat most hét nagycsaládú pusztacsegi kisember kapott meg, illetőleg minden remény megvan rá, hogy megkapja, mert a község és a Gross család között történt egyezséget az összes fórumok jóváhagyták és az O.F.B. sem zárkózott el attól, hogy a cserét, illetőleg a csere következtében rendelkezésére jutott 120 hold föld szétszétását jóváhagyja.

A további 250 hold föld megszerzésére is befejeződtek a tárgyalások. Ez a földbirtok, amely részben Lórésen, részben Egyházhalmon feküdt, a Gross-örökösök tulajdona és július 6-án kerül árverés alá. A kikiáltási ár holdanként 170 és 350 pengő között mozgott. Ezen az áron huszonöt kisgazda – dr. Paczek Géza kezdeményezésére – ideiglenes adásvételi szerződést kötött dr. Tóth Lajos kisújszállási ügyvéd zárgondnokkal, és mind a 250 hold földet nemcsak hogy lekötötték, hanem elméletileg már fel is parcellázták,

397 a./ O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – R-981. – 5.254/1933. O.F.B. számú végzés, kelte 1933. február 23.

b./ O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – R-981. – 20.223/1933. O.F.B. számú végzés, kelte 1933. június 22.

úgyhogy mindegyik kiscgazda pontosan tudja, hogy a földbirtokból melyik rész jut neki, ha az árverésen sikerül megvenni a birtokot. Erre minden remény megvolt, mert a közel 70.000 pengő értéket reprezentáló földbirtokra eddig más komoly vevő nem jelentkezett és feltehetőleg nem is fog jelentkezni. De ha jelentkezne is, a kiscgazdák olyan előnyt szereztek, amelyet behozni már alig lehet. Az ideiglenes adásvételi szerződés szerint ugyanis a valószínű vételárban már benne van minden más költség is. Ez más szóval annyit jelent, hogy a gazdáknak, ellentétben minden más vásárolni szándékozóval, már nem kell számolni azzal, hogy a vételáron felül még tetemes átírási, parcellázási, stb. költségek várnak rájuk. De ettől eltekintve, nagyon sokat jelent, hogy az O.F.B. jóváhagyását jó előre biztosították. A Gross-birtok tehát minden emberi számítás szerint szintén a kisemberek kezébe jut.

Dr. Paczek Géza kitűnő ötlete tehát szépen kamatozott, és ennek a kamatozásnak elsősorban a kisemberek látták hasznát, de nem kevésbé hálás dr. Paczek Gézának az előljáróság is, amely a jegyzői javadalmi földek ügyes elcseréléseért, illetőleg a kisemberek számára történt hasznosításáért külön is köszönetet szavazott neki.³⁹⁸

1937. április 14-én délelőtt rendkívüli közgyűlést tartott a községi képviselő-testület. Itt B. Kiss Márton h. főjegyző bejelentette, hogy a kislőrési volt jegyzői javadalmi földeknek a Gross család birtokába való visszajuttatása a család magatartása miatt nem sikerült. Az előljáróság nevében javasolta, hogy a község ezt a 64 holdas ingatlant tartsa meg, illetőleg végleges megszerzése érdekében tegye meg a szükséges lépéseket, annál is inkább, mert a feltételek olyanok, hogy azokat a község, az adózó közönség megterhelése nélkül, könnyen teljesítheti. A javaslatot a közgyűlés egyhangúlag elfogadta és ezzel lényegesen hozzájárult a községi törzsvagyron gyarapításához.³⁹⁹

A vármegyei kisgyűlés 1937. augusztus 4-én rendes ülést tartott és többek között a kislőrési földek ügyével is foglalkozott. Ismeretes, hogy az O.F.B. a Gross család kislőrési birtokából nagyobb területet juttatott a községnek, amely azonban nem találta meg a számítását és még Halmágyi Ferenc főjegyző idejében igyekezett a kislőrési földtől megszabadulni. A képviselő-testület határozatilag lemondott a földterületről. Ezzel egyidejűleg tárgyalások indultak meg a község és a Gross család között, és ezek eredményeként a község olyan nyilatkozat birtokába jutott, amely szerint a család a birtokot az időközben felgyülemlett terhekkal együtt visszaveszi. Erről a nyilatkozatról kiderült, hogy hamis, illetőleg az történt, hogy a Gross család tagadásba vette a nyilatkozat kiállítását, és így természetesen nem ismerte el a kislőrési földterület visszavételének feltételeit sem. Időközben a kormány lényegesen enyhített az O.F.B. földek terhein. Most már nem kellett a ráfizetéstől tartani, és ezért újból a képviselő-testület elé került az ügy, amely az első határozatával ellentétben a földek visszavétele mellett döntött, és a megtévesztő hamis nyilatkozat alapján a lemondás hatálytalanítását és a földterületnek a község birtokába való visszahelyezését kérte. A kisgyűlés a határozatot most jóváhagyta.⁴⁰⁰

Érdekes utójátékaként a történetnek megtalálható volt a 7.890/1946. M.E. számú rendelet alapján elkészített kimutatások a Gross-birtokról. Ebben 1945-ben regisztrál-

398 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 15. szám. – 1936. április 12.

399 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 10. szám. – 1937. április 18.

400 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 32. szám. – 1937. augusztus 8.

ták, hogy a jegyzői javadalomra 64 kat. hold földet vettek számba, amelynek 898,02 aranykorona volt a kataszteri tiszta jövedelme, amelyért a község 39.512,88 pengőt fizetett.⁴⁰¹

Ugyancsak készült kimutatás 1947-ben a kiosztott földről is. Ez 218 kat. hold 883 n. öl területen 2.929,56 aranykorona kataszteri tiszta jövedelmi értékkel került kiosztásra. A terület 107.174,40 pengő megváltási ár befizetése után került volna a tulajdonosok birtokába. A kimutatásból kiolvasható volt, hogy valamikor 94 fő részére osztották ki a területet, de 1947-re már csak 69 főnek volt birtokában a részére kiosztott földterület. 25 főnek a neve le volt húzva azzal, hogy a juttatásról lemondtak. Arra nem utalt a kimutatás, hogy a lemondott 25 fő által birtokolt területtel mi lett.⁴⁰²

16.) BÁRÓ CSETEI HERZOG (HERCZOG) MÓR LIPÓT⁴⁰³

A báró csetei Herzog Mór Lipót 4.198 kat. hold 104 n. öl nagyságú földbirtoka mind terjedelme, mind intenzív gazdasági üzem módja miatt nagybirtoknak volt tekinthető. Mint ilyen az 1920:XXXVI. t.c. 30. §-a alá esett. A tulajdonos kérte, hogy a birtok egy részét mentesítsék a megváltás alól, amit az O.F.B. elutasított, ugyanis a nagybirtok Kéthalmi pusztai része nem háborús szerzemény. Ezt a birtokot a tulajdonos herceg Arenberg Károlyné szül. gróf Hunyadi Júlia⁴⁰⁴ által alapított hitbizománytól 1913. április 5-én kelt szerződéssel vásárolta meg, amelyet a hitbizományi bíróság 1913. november 20-án hagyott jóvá. Ezt a birtokrészt előzőleg a tulajdonos már bérletként is kezelte, bizonyíthatóan 1895-től.⁴⁰⁵ Tehát a háború előtti szerzemény – a Kéthalmi pusztai rész – a jogszabályok értelmében is mentesíthető a megváltási eljárásba vonás alól.

A birtok állapotát, kiterjedését a mezőgazdasági statisztikákból követhetjük nyomon.

1895-ben:

A birtok tulajdonosa: Herzog Péter, Arenberg Károlyné hercegné.

A gazdálkodó neve: Herzog Péter bankár, tulajdonos, haszonbérelő.

A birtok Dévaványa közigazgatási határán belül fekszik.

A gazdaságban 75 alkalmazott dolgozott.

A gazdaságban használt fontosabb gépek és eszközök: lokomobil 2, járgány 2, cséplőgépszekrény 2, vetőgép 6, rosta 5, eke 45, triór 2, szecskavágó 3, borona 10, hen-

401 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka – özv. Gross Zsigmondné birtokának kimutatása, amely 1945. május 12-én készült.

402 O. L. – Z-1477. szekció – 41. csomó – Kimutatás özv. Gross Zsigmondné birtokán kiosztott parcellákról. – 1947. január 3.

403 HERZOG MÓR LIPÓT, csetei, báró (1869. május 19. – 1934.) – Neve a nemesi oklevélben Herzog, a bárói oklevélben Herzog. – Házasságot kötött 1897. április 15-én hatvani Hatvany-Deutsch Jankával. Gyermekai: Erzsébet, 1898. május 7. Házasságot kötött 1920. november 7-én csepeli báró Weisz Alfonzzal. András, 1902. december 6. – Balatonfüred, 1944. (Megölték.) Házasságot kötött: Budapest, 1942. január 16-án gróf Parravicini Mária Izabellával. Gyermekük: Angela Mária. István, 1905. augusztus 24. – Gödöllő. A család magyar nemességet kapott 1886. szeptember 3-án (Liber Regius LXIX. kötet 37. oldal.) A család magyar bárói rangot kapott 1904. január 2-án. (Liber Regius LXXI. köt. 290. oldal.) – Irodalom: GUDENUS 1. kötet. – 542. p. és 5. kötet 117-118. p.)

404 HUNYADI JÚLIA grófnő (Bécs, 1831. augusztus 26. – Bécs, 1919. február 19.) cs. és kir. palotahölgy, csillagkeresztes hölgy. Első házassága: 1853. augusztus 1-én III. Obrenovic Mihály szerb fejedelemmel, aki 1823. szeptember 4-én született és a Belgrád melletti Topciderben megölték 1868. június 10-én. Második házassága: Pozsonyivánka, 1876. január 16-án herceg Arenberg Károllyal, aki 1831. szeptember 6-án született és Brüsszelben halt meg 1896. június 9-én.

405 A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-207. p.

ger 8, ígás szekér 38 db. A háziállatok száma: szarvasmarha 421, ló 113, sertés 1.250, juh 2.309 db.⁴⁰⁶

1925-ben:

A gazdálkodó földbirtokos: báró csetei Herzog Mór Lipót.⁴⁰⁷

1935-ben:

A földbirtokos: Herzog Mór Lipót báró örökösei, Budapest.

Ennek kataszteri tiszta jövedelme: 36.666 aranykorona.⁴⁰⁸ (Lásd a 16. számú táblázatot.)

Az Országos gazdasági címtár adatai alapján a gazdaság a következő címszók alatt szerepel: sertést törzskönyveztető gazdaságok, juhtörzskönyveztető gazdaságok, cséplőgépkezelő tulajdonosok (egyéb címszó alatt), traktortulajdonosok (Cormick címszó alatt) és gőzeke tulajdonosok között.⁴⁰⁹

A tulajdonos az O.F.B.-hez intézett kérelmében az igénybevett birtokrész gyenge termőképességére is felhívta a figyelmet annak érdekében, hogy tulajdonában maradhasson ez a terület. Ezt az érvet az O.F.B. azzal utasította vissza, hogy egyrészt a kérelmező reformföldesek sem emeltek minőségi kifogást a kiosztásra került területre ellen, másrészt sem a Földművelésügyi Minisztérium, sem az O.F.B. által kiküldött szakemberek nem találták alkalmatlannak a területet.

Ezek szerint a Herzog-uradalomtól vagyonszállás címén 693 kat. hold 536 n. öl területet vontak el. Megváltott még az O.F.B. 200 kat. hold legelőt, amelyet Dévaványa községnek adományozott csordajárás céljaira. A vagyonszálláson felül megváltott még 243 kat. hold 1.088 n. öl terület a körösladányi érdemes igénylők kielégítésére. Ez összesen 1.136 kat. hold 1.453 n. öl igénybevett terület. Az O.F.B. úgy ítélte meg, hogy ezen területek igénybe vétele az okszerű gazdasági üzem megfelelő fenntartását legkevésbé sem veszélyezteti. Ugyanakkor nyomós és valós indok volt az, hogy ezen területek igénybe vételét a szükségletek kielégítése indokolta.

Báró Herzog Mór Lipót azt ajánlotta, hogy a vagyonszálláson felül földhöz juttatás céljaira megváltott 103 kat. hold 1.088 n. öl kiterjedésű ingatlanát a kataszteri tiszta jövedelem minden aranykoronája után két mázsa búza vételárát számítva, hosszabb kedvezményes törlesztés mellett bocsátja az O.F.B. rendelkezésére, és az igénybevett terület közé beékelve lévő 7 kat. holdas gyepek tanyák földet ingyen engedi át, ha a földbirtoka megmaradó részét a megváltás alól mentesítik. Ha csupán a 200 kat. holdas legelőt váltják meg tőle, akkor ezt a községnek közlegelő céljaira ingyen engedi át.

Az O.F.B. a felmerült nagy szükséglet miatt Herzogtól az említett 7 kat. holdat nem számítva még további 53 kat. hold megváltását is szükségesnek találta. A mentesítés kérdésében még nem döntött, de az ajánlat alapján megkísérelt egyezséget kötni a fizetési módokra, még az újonnan igénybe vett 53 kat. holdra is.⁴¹⁰

406 A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-207. p.

407 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. p.

408 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 154. p.

409 Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet. – 404-610. p.

410 a./ O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

b./ B. M. L. – IV. 410. XIV. – 2084/1924. számú iratban a 9.896/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

Az O.F.B. a rövidesen megtartott póttárgyaláson pontosan megnevezte azokat a területeket, amelyeket a Herzog-uradalomtól igénybe kívánt venni. Ezek a következők:

vagyonsváltás	693 kh.	536 n. öl,
ebből Dévaványáé	490 kh.	574 n. öl,
Körösladányé	202 kh.	1562 n. öl,
legelő Dévaványának	200 kh.,	
vagyonsváltáson felül 1.	243 kh.	1088 n. öl,
vagyonsváltáson felül 2.	53 kh.	
Összesen:	1.190 kh.	24 n. öl

A Herzog-uradalom eredeti területe 4.198 kh 104 n. öl. Az O.F.B. elvont 883 kh 560 n. ölet. Maradt 3.314 kh 1144 n. öl.⁴¹¹

Az O.F.B. úgy döntött, hogy a megváltott ingatlanok minden kataszteri tiszta jövedelem aranykoronája után két mázsa búza árának megfelelő vételárat kell fizetniük a reformföldeseknek.⁴¹²

A tulajdonos ingatlanáról felfektetett „Törzslap” adatai szerint a 227 kat. hold 1.127 n. öl területű, 3.275,79 aranykorona kataszteri tiszta jövedelmű birtokrészletet 133 fő részére osztották ki, akik 1925. október 1-én vették birtoka a területet. Egy 17 kat. holdas rész később került kiosztásra.⁴¹³ Ennek megváltási ára 198.014,40 pengő volt.⁴¹⁴

Az uradalomtól megváltott 137 kat. hold 1.463 n. öles ingatlanra, és a 18 kat. hold 1.308. n. öles területre az uradalom és a reformföldesek között egyezség jött létre, amelynek az O.F.B. a jóváhagyását megtagadta.⁴¹⁵

Az O.F.B. még ebben az esztendőben tételesen elszámolt egy végzésében az uradalommal. Ennek alapján 1.030 kat. hold 443 n. öl területű ingatlant váltottak meg az uradalomtól. A valójában azonban mintegy 160 kat. hold hiányzik.⁴¹⁶

A 7.890/1946. M.E. rendelet alapján a Herzog-uradalom néhány részletéről is található volt felvétel. Ennek alapján 1937. október 2-án a 235 kat. hold 472 n. öl és 3.269,11 aranykorona kat. tiszta jövedelmű területet 133 fő részére osztottak ki. A teljes megváltási összeg 127.459,20 pengő volt. Mindez a 1947. február 9-i felmérés időpontjában 212 kat. hold 471 n. öl területtel, ennek 2.856,32 aranykorona a kataszteri tiszta jövedelme, és 119 fő kezében volt ez a terület. Ennek megváltási ára 72.293,31 pengőt tett volna ki.⁴¹⁷ Az 538 kat. hold 476 n. öles területet (kataszteri tiszta jövedelme 5.924,20 aranykorona – megváltási ára 137.441,32 pengő) 264 fő részére osztották ki.⁴¹⁸

411 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

412 O. L. – Z-140. szekció. – 412. csomó - R-338. – 39.415/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

413 O. L. – Z-140. szekció – 412. csomó – R-338. – 23.451/1929. O.F.B. számú ítélet, kelte 1929. május 20.

414 O. L. – Z-140. szekció. – 412. csomó – R-338. – Törzslap báró Herzog Mór Lipótról. A kiállítás kelte: 1928. december 18.

415 O. L. – Z-140. szekció. – 412. csomó. – R-338. – 66.522/1930. O.F.B. számú végzés, kelte 1930. február 20.

416 O. L. – Z-140. szekció. – 412. csomó. – R-338. – 59.107/1930. O.F.B. számú végzés, kelte 1930. november 26.

417 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. csomó – A báró Herzog-uradalomról készített kimutatás, kelte 1947. február 9.

418 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – Kimutatás báró csetei Herzog Mór Lipót birtokáról. 1947. június 12.

17.) JAKABFY DEZSŐ

Jakabfy Dezső 1911-ben a római katolikus vallásalapítvány egyik bérelője volt.⁴¹⁹ 1925-ben már saját földbirtokán gazdálkodott. Dévaványán 307 kat. hold földje, Füzesgyarmaton 890 kat. holdja, összesen 1.197 kat. hold földje volt. A dévaványai birtok művelési ágak szerinti megoszlása a következő volt:

szántóföld	291 kat. hold,
legelő	5 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	11 kat. hold.
Összesen:	307 kat. hold. ⁴²⁰

Az 1929. április 27-én felvett „Törzslap” szerint Jakabfy Dezső dévaványai földbirtoka a következő területekből áll:

szántóföld	354 kat. hold	239 n. öl,
legelő		992 n. öl,
földadó alá nem esik	11 kat. hold	120 n. öl.
Összesen	365 kat. hold	1.351 n. öl.

Ennek a területnek kataszteri tiszta jövedelme 5.634,90 aranykorona.⁴²¹

1935-ben a gazdacímtárban nem szerepelt mint földtulajdonos. Ugyanakkor két birtok bérelőjeként tűnt fel.

1./ özv. Czernin Artúrné⁴²² (lakik Bécsben) 403 kat. hold földjét bérelte, amelynek művelési ágankénti megoszlása a következő volt:

szántóföld	240 kat. hold,
rét	63 kat. hold,
legelő	92 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	8 kat. hold.

A terület kataszteri tiszta jövedelme 3.665 aranykorona volt.

2./ Hardy Kálmánné szül. Graefl Margit⁴²³ (lakik Pécsen) 482 kat. hold kiterjedésű birtokát bérelte, amelynek a művelési ágak szerinti megoszlása a következő volt:

szántóföld	329 kat. hold,
kert	1 kat. hold,
legelő	136 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	16 kat. hold.

A terület kataszteri tiszta jövedelme 3.495 aranykorona volt.⁴²⁴

A Jakabfy-család a fent már bemutatott birtokot 50 éven belül szerezte. A szakértők megállapítása szerint belterjes gazdálkodást folytattak a füzesgyarmati területtel össze-

419 Magyarország gazdacímtára, 1911. – 339. p.

420 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. és 478. p.

421 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1025. – 1929. április 27-én felvett törzslap.

422 Özv. Czernin Artúrné Horthy Erzsébet (Kenderes, 1871. október 3. – Keszthely, 1955. március 13.) Horthy István és dévaványai Halasy Paula 5. (valójában 6.) gyermeke. Első férje Péch-Ujfalusy Péchy György (meghalt 1909. november 7-én), második férje: dirkenauai gróf Czernin Artúr, akitől 1934. április 27-én Grazban elvált.

423 Hardy Kálmánné szül. Graefl Margit. Édesanyja Horthy Paula (1863. december 22. – 1906.) 1880. június 15-én ment férjhez porosz-lói Graefl Jenőhöz (aki 1853. november 17-én született). Lánya Margit férjéhez ment Hardy Kálmán (Pécs, 1892. június 21. – Columbia, Dél-Karolina, USA, 1980. június) vezérőrkapitányhoz.

424 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 154. p.

függő birtokon. A birtokon egy kendergyár is volt. Az ecsegpusztai vasútállomással egy keskenyvágányú kisvasút kötötte össze a földbirtokon fekvő majort. Ez Jakabfy Imre és Fekete Izsó Imre földbirtokain is átment.

Az O.F.B. úgy határozott, hogy Jakabfy Dezső füzesgyarmati birtokából 250 kat. holdat, a dévaványai birtokából 100 kat. holdat vált meg. Úgy találták, hogy ennek a mennyiségnek a megváltása Jakabfy nagybirtokának, és az ipari üzemének fenntartását károsan nem befolyásolja. Jakabfy a vagyonsváltás felét szerette volna pénzben leróni, de ehhez az O.F.B. nem járult hozzá. Egyelőre kijelöltek 57 kat. hold 699 n. öl területet leadásra, további 43 kat. holdat is megváltani rendelték, amelynek ezzel a területtel összefüggőnek kellett lenni.⁴²⁵

Az Ecseg-pusztára kitelepülő dévaványaiak földigényének kielégítésére további 540 kat. hold 900 n. öl területű földre volt szüksége az O.F.B.-nek. A következő ítéletben felvetette annak a lehetőségét, hogy többek között Jakabfy Dezsőtől és Jakabfy Jenőtől 240 kat. hold 900 n. öl területet vesz igénybe. Ezen túlmenően 105 kat. hold 285 n. öl területet váltott meg a dévaványai igények kielégítésére.⁴²⁶

1928. október 16-án megállapította az O.F.B., hogy Jakabfy Dezső birtokából még nem osztottak ki 43 kat. hold földet. Ezt a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátották vitézi telek alakítása céljából.⁴²⁷

1929-ben Jakabfy Dezső helyesbítést kért. Kérte annak kimondását, hogy tőle az előző ítélettel igénybe vett ingatlan nem vagyonsváltási föld, hanem vagyonsváltáson felül megváltott terület. Ezt az O.F.B. utólag kimondta.⁴²⁸

Az O.F.B. által a Vitézi Széknek juttatott területet – 43 kat. holdat – vitéz Kenyeres Jánosnak juttatták. Ennek a területnek a kataszteri tiszta jövedelme 649,42 aranykorona volt, így a megváltási ára 25.338,40 pengőt tett ki.⁴²⁹ Egy további 26 kat. hold 648 n. öl terület, amelyet kilencen kaptak meg, kat. tiszta jövedelme 352,14 aranykorona volt. Megváltási ára pedig 9.363,37 pengőt tett ki.⁴³⁰

18.) JAKABFY JENŐ

Jakabfy Jenő dévaványai lakos birtokában 1925-ben 2.078 kat. hold kiterjedésű földbirtok volt, amelynek művelési ágak szerinti megoszlása a következő volt:

szántóföld	1.249 kat. hold,
kert	2 kat. hold,
szőlő	4 kat. hold,
legelő	778 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	45 kat. hold. ⁴³¹

425 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8008/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

426 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

427 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1025. – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 18.

428 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1025. – 18.397/1929. O.F.B. számú ítélet, kelte 1929. április 16.

429 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – 1947. január 2-án készült kimutatás.

430 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – 1948. január 26-án készített kimutatás.

431 Magyarország földbirtokosai földbérleti, 1925. – 165. p.

1935-ben már megosztotta birtokát feleségével – Rosenfeld Szidóniával. Ekkor birtokának területe már 10 kat. holddal kevesebb volt: 2.068 kat. holdat tett ki, amelynek kataszteri tiszta jövedelme 18.788 aranykorona volt. Ugyanakkor a Magyar Katolikus Vallásalap birtokából még bérelt hozzá 666 kat. holdat (7.284,50 aranykorona)⁴³² Pusztacsegen. A cserepesi gazdaságát a kitűnő lóheremagot termelő gazdaságok között tartották számon. Ebben a gazdaságában két traktort is használt: egy Cormickot és egy H.S.C.S.-t.⁴³³

Jakabfy Jenőnek és feleségének a dévaványai határban lévő birtoka (2.078 kat. hold 1.113 n. öl) összefüggött a Füzesgyarmat határában elterülő 926 kat. hold 756 n. öles birtokkal. Ez összesen 3.005 kat. hold 269 n. ölet tett ki.

A Jakabfy Dezső birtokából kiinduló keskenyvágányú kisvasút érintette Jakabfy Jenő birtokát is, és végállomása az ecsegi vasútállomás volt.

Az O.F.B. Jakabfy Jenő dévaványai birtokából igénybe vett 186 kat. hold 592 n. öl szántóföldet. Ezt a vagyonváltságba betudta. Megváltott még további területeket: 46 kat. hold 1.504 n. öl területű szántóföldet, és 223 kat. hold legelőt (a rajta lévő három épületet és az ártézi kutat a tulajdonos részére meghagyta). Többletként még megváltott 53 kat. hold szántót.

Jakabfy javasolta, hogy a 46 kat. hold 1.504 n. öl területet a többi megmaradó földje mentesítése esetén az O.F.B. javára ingyen átengedi, a 223 kat. hold legelőt pedig vagyonváltsági áron kész átengedni.⁴³⁴ Ugyanakkor 15 kat. hold ingyen történő átadását is ígérte a Vitézi Szék javára. A póttárgyalás megtartására csak a következő évben került sor. Az ezzel foglalkozó ítélet utalt arra, hogy Jakabfy dévaványai birtokából a megváltott 223 kat. hold 496 n. öl legelőn felül nem vált meg több területet. Ezzel elfogadta a tulajdonos felajánlását, melynek eredményeként a már igénybevett legelőt, a dosztai út mellett mintegy 12 kat. holdat kitevő – úgynevezett gulyaállást (legelő) – vette igénybe.

A kissé zavarosnak tűnő megfogalmazás szerint a Pusztacsegre kitelepülő dévaványai lakosok részére a Jakabfyaktól még vettek igénybe földet, de a Jakabfyak közötti megváltási arányról nem szólt az O.F.B.

Dévaványa község képviselő-testülete 1924. június 24-én kötötte meg Jakabfy Jenővel és feleségével a következő egyezséget: a Jakabfytól megváltott 223 kat. hold legelő helyett a tulajdonos ingyen enged át a községnek 153 kat. hold legelőt, amennyiben lemondanak a további 223 kat. hold legelőről. A képviselő-testület azt az álláspontot képviselte, hogy veszít ugyan 70 kat. hold legelőt, de a 153 kat. hold legelőért viszont nem kell fizetniük. Ennek alapján az O.F.B. a 153 kat. hold legelő azonnali birtokba adását rendelte el.⁴³⁵ Ugyancsak az azonnali birtokba adását rendelte el a Jakabfytól vagyonváltsággként igénybe vett területnek.

Jakabfy Jenő elmondta, hogy a gulyaállást felszántva adja át a reformföldeseknek. Ugyanakkor arra is ígéretet tett, hogy a cserepesi birtokán dolgozó 41 mezőgazdasági

432 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 154. p.

433 Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet. – 404-610. p. – H.S.C.S. = Hofherr-Schratz-Clayton-Shuttleworth Magyar Gépgyári Művek Rt. által gyártott erőgép rövidítése.

434 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

435 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 8. kötet. – 1924. június 24. – 56/1924. kgy. szám.

alkalmazott létszámát nem csökkentti annak ellenére, hogy birtokának területe csökkent.⁴³⁶

1928. október 18-án megállapította az O.F.B., hogy a Jakabfy Jenő birtokából vagyonváltságba átvett 46 kat. hold földet még nem osztották ki. Ezt a Vitézi Szék rendelkezése bocsátotta az O.F.B. abból a célból, hogy azon vitézi telket létesítsenek.

1930-ban pontosította az O.F.B. a Jakabfy Jenőtől igénybe vett területeket és azok értékét. Ezek szerint az igénybevétel a következők szerint történt:

vagyonváltság	185 kh	934 n. öl	2.706,30 aranykorona értékben,
ezen felül	47 kh	1.270 n. öl	739,59 aranykorona értékben,
legelő	153 kh	– n. öl	ingyen.
Összesen:	386 kh	604 n. öl	3.445,89 aranykorona értékben. ⁴³⁷

JÁRADÉKBIRTOK⁴³⁸

Az O.F.B. az Ungár Jónás és társaitól megváltott az 1920:XXXVI. t.c. 28. §-a alá eső birtoknak a középbirtokot meghaladó részéből az 1924:VII. t.c. 16. §-a alapján járadék-birtokot alakított. A járadéktelek alakjában való juttatásnál tekintettel volt arra, hogy a megváltást szenvedettek Lisznyai Jánosné kivételével – aki iparos felesége – mindannyian kereskedők voltak a birtok megszerzése előtt is, és így abból kellett kiindulni, hogy nem az üzleti tőkét fektették földbirtok szerzésére, másrészt a középbirtok árának egy részét a birtokbaadaskor meg fogják kapni és így Lisznyai Jánosné sem lesz attól elzárva, hogy második férjét önállósíthassa.

Az O.F.B. a Neumann Márton és neje, valamint Ungár János és társaitól megváltott birtokrészeket az 1924:VII. t.c. 16. §-a alapján járadéktelek alakjában juttatta az érdekes kérelmezőknek, mert ezek a birtokok háborús szerzésüknél fogva az 1920:XXXVI. t.c. 28-§-a alá estek és mert a megváltást szenvedettek kereskedők, illetve iparos neje, és így létfenntartásukra nincsenek kizárólag erre a vagyonra utalva, egyébként is a járadék útján ez a vagyonuk is megfelelő jövedelmet nyújt, és így megélhetésük biztosítva van.⁴³⁹

19.) KÁLMÁN KÁROLY ÉS FELESÉGE

Kálmán Károly és felesége (Stark Julianna) tőrkevei lakosoknak 120 kat. hold területű ingatlanuk volt, amelynek egy része Dévaványa területén feküdt. Ebből a részből – vagyonváltsággént – váltott meg az O.F.B. a 27.288/1923. és a 3238/1930. O.F.B. számú ítéletek alapján a Dévaványa területén fekvő részből 14 kat. hold 1.246 n. öl területű és 824,40 aranykorona kataszteri tiszta jövedelmű földet, amelyet nyolc fő részére osztott ki.⁴⁴⁰

436 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4288/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

437 O. L. – Z-140. szekció. – 412. csomó – R-338. – 59.107/1930. O.F.B. számú ítélet, kelte 1930. november 26.

438 Járadék-birtok alakításának ténye Békés és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében ritkaság számba ment, így erre külön is szeretnénk felhívni a figyelmet.

439 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

440 O. L. – Z-1477. szekció. – 283. téka – 42 csomó. – LEBOSZ iratok. – 1930. szeptember 30.

20.) KECSKEMÉTI REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYE

A Mester Mártontól egészben megváltott 94 kat. hold földet az O.F.B. a Kecskeméti Református Egyházmegyének juttatta azzal, hogy ezt az 1924. évi VII. törvénycikk 27. §-ának⁴⁴¹ rendelkezései indokolják.⁴⁴²

21.) KOHN ANTALNÉ SCHLÉSINGER BERTA

A tulajdonos 1917. április 10-én vette 47 kat. hold 579 n. öles birtokát. Előzőleg toll- és bőrzettelt, majd vegyeskereskedéssel foglalkozott. Ugyanakkor a kereskedés mellett haszonbérlete is volt, de hivatásos gazdának nem tekinthető. Ezért az O.F.B. teljes körű megváltást rendelt el a birtokára.

A tanyaépületből és a körülötte lévő összesen 15 kat. hold területből az O.F.B. kis családi birtok alakítását rendelte el. Ezt a birtokot a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátotta,⁴⁴³ amely pedig vitéz Máté Gyulának adta. A terület kataszteri tiszta jövedelme 143,94 aranykorona volt, amelynek megváltási áráként Máté Gyulát 5.757,60 pengő fizetésre kötelezték.⁴⁴⁴ A Máté Gyula számára juttatott 15 kat. holdas családi birtok kihasználása az érdekeltekkel történt megállapodás alapján történt.

A családi birtok kijelölése után még maradt 32 kat. hold 579 n. öl területű ingatlan. Az O.F.B. ezt a területet házhelyek csereterületére és a Pusztacsecgre kitelepülők részére

441 Az 1924:VII. t.c. 27. §-a a következőket tartalmazza: „Az 1920:XXXVI. (a továbbiakban: T) törvénycikknek ezzel a törvénnyel ellenkező rendelkezései hatályukat veszítik. Egész terjedelmében hatályát veszti a T. 3. §-ának utolsó bekezdése, 14. §-ának harmadik bekezdése, 18. §-ának első bekezdése, 35. §-ának utolsó bekezdése, 43. §-ának második, harmadik, negyedik és ötödik bekezdése, továbbá 92. §-a, 84. §-ából pedig a „teljes ülésében hozott” szavak elmaradnak. A T. 84. §-a alapján az Országos Földbirtokrendező Bíróság a földbirtok-politikai célokra rendelkezésre álló ingatlanokból az egyházközségeken kívül magasabb fokozatú egyházi közületeknek, illetve intézményeknek, továbbá azoknak az intézeteknek és intézményeknek céljaira is juttathat, amelyek az igazságügyminiszter tárcájának terhére létesültek. Amennyiben a magasabb egyházi közület földhöz juttatása vagyonváltságföldből vagy a T. 28. §-ának hatálya alá eső ingatlanból nem járadékbirtokként történik, a juttatott ingatlan vételárát az állammal szemben, illetve annak elszámolását, az illetékes egyházi főhatóság előzetes meghallgatásával, a vallás- és közoktatásügyi, a földművelésügyi és pénzügyminiszter egyetértőleg tett előterjesztésére a minisztérium állapítja meg. Olyan esetben, amikor az Országos Földbirtokrendező Bíróság a magasabb egyházi közület részére nem vagyonváltságföldet vagy nem a T. 28. §-ának hatálya alá eső ingatlant juttat, az igénybevett ingatlan tulajdonosának vagyonváltság földből vagy a T. 28. §-ának hatálya alá tartozó ingatlanból megfelelő csereingatlanul való kárpótlásnak is helye lehet. A T. 28. §-ának hatálya alá tartozó csereingatlanra nézve a jelen törvény 16. §-ának a járadékbirtok kötelező kialakítására vonatkozó rendelkezései ebben az esetben is alkalmazhatók. Az ilyen juttatások befejezte és az egyéb földbirtok politikai célok kielégítése egy még rendelkezésre álló ingatlanból az Országos Földbirtokrendező Bíróságnak a T. 9. §. harmadik bekezdésében megjelölt ingatlanok netán igénybevett területein megfelelő és lehető pótlásáról gondoskodik, amennyiben ily pótlására a 14. §. második bekezdése alapot nem nyújtana. A csereingatlan eddigi tulajdonosa, illetve vagyonváltságföldből való kárpótlása esetében az állam, csakis oly feltételek mellett igényelheti a megváltási árának megfizetését, mint amilyen feltételek mellett a 9. §. harmadik bekezdésében körülírt kárpótlandó jogi személy földbirtoka igény bevetetett.

A T. 28. §-a alá eső ingatlanok és a vagyonváltságföldök igénybevétele alkalmával mindenkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy a helyi földbirtok-politikai célok kielégítése után a jelen §. első bekezdésében felsorolt célokra elegendő és megfelelő ingatlan álljon rendelkezésre.

A magyar királyi Kúria vegyes tanácsa intézi el még a jelen törvény hatályba léptekor hozzá már felterjesztett ügyeket; a vegyes bíróságok pedig azokat az ügyeket, amelyekben az eljárást már megkezdték, az eljárás befejezése és ítélethozatal után a netán beadott fellebbezésekkel együtt felülvizsgálás végett, amelyekben már ítéletet hoztak, fellebbezés beadása esetében elintézés végett az Országos Földbirtokrendező Bírósághoz terjesztik fel.”

442 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó – M-1025. – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 8.

443 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

444 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – 35.501/1927. O.F.B. számú ítélet. – 1937. augusztus 31-én felvett nyilvántartási lap alapján.

tartotta fenn.⁴⁴⁵ A megváltási árat kat. holdanként 467 pengőben állapította meg az O.F.B., haszonbérét pedig 11 kat. hold után 85 kg, 4 kat. hold után pedig 60 kg búzában kat. holdanként.⁴⁴⁶

Az igénybevett birtok művelési ágak szerinti megoszlása a következő volt:

szántóföld	45 kat. hold	1.541 n. öl,
legelő		1.550 n. öl,
ház és út		688 n. öl.
Összesen:	47kat. hold	579 n. öl, amelynek kataszteri tiszta jövedelme 472,67 aranykorona volt. ⁴⁴⁷

22.) KOHN RUDOLF ÉS FELESÉGE, BARDACH GIZELLA

Kohn Rudolf szabóiparos és felesége, Bardach Gizella a 60 kat. hold 1.216 négyszögöles birtokát 1917. június 22-én 50.000 koronáért, augusztus 17-én 13.000 koronáért, november 17-én 7.100 koronáért és 1918. február 26-án 3.126 koronáért vásárolta. Ez 1928-ban pengőre átszámítva 36.876 pengőnek felelt meg. Egy kataszteri hold átlagos vételárára a vevők kifizettek 614 pengőt.⁴⁴⁸ Ennek kataszteri tiszta jövedelme 442,85 aranykorona.⁴⁴⁹

Kohn Rudolf 1916-ban hagyott fel a szabómesterség gyakorlásával. Orvosi bizonyítvánnyal igazolta, hogy szervi szívbaja és tüdőtágulása miatt szabóiparát nem folytathatta, és így mestersége megélhetését nem biztosította. Ezért volt szükség arra, hogy megtakarított pénzén földbirtokot vásároljon, aminek jövedelme biztosította volna a megélhetését. Az O.F.B. a körülményeket mérlegelve nem tekintette birtokvásárlását a háborús konjunktúra kihasználásának, ennek ellenére mégis igénybe vette a birtok kétharmadát.⁴⁵⁰

Tekintettel arra, hogy a megvásárolt ingatlanok közül 1 kat. hold 484 négyszögöl területének csak 2/5-öd része Kohnéké, így a tényleges terület: 60 kat. hold 545 négyszögöl.⁴⁵¹ Ebből váltott meg az O.F.B. 37 kat. hold 900 négyszögöl területet – melynek kataszteri tiszta jövedelme 317,50 aranykorona. Így visszamaradt a tanyaépületekkel együtt Kohn Rudolféknak 22 kat. hold 1.245 n. öl terület 125,35 aranykorona értékben,⁴⁵² a megváltott területet pedig kilenc törpebirtokos birtokának kis családi birtokká történő kiegészítésére kívánta felhasználni az O.F.B.⁴⁵³ Az 1925-ben készült kiosztási

445 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

446 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1024. – 35.501/1927. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

447 O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó. – M-1024. – Kohn Antalnéról 1929. május 4-én készült törzskönyv.

448 O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1026. – 12.216/1918. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

449 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1022. – Kiosztási földkönyv 1925-ből.

450 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

451 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

452 O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1022. – Kiosztási földkönyv 1925.

453 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

földkönyv⁴⁵⁴ alapján többen részesültek juttatásban. Fellebbezések következtében a megváltási ár és a haszonbér összege több ízben változott.⁴⁵⁵

23.) KOLOZSVÁRY KISS ISTVÁN ÉS TÁRSAI

Tulajdonosok (társak): 1./ Kolozsvár Kiss István református lelkész. 2./ Kolozsvár Kiss István ny. városi tanácsos. 3./ Kolozsvár Kiss Pál hivatásos gazda. 4./ Kolozsvár Kiss Árpád hivatásos gazda. 5./ kiskorú Sréter Andor gazdálkodó családból származik. 6./ Kolozsvár Kiss Ferenc (a háborúban szerzett elmebetegség következtében meghalt). 7./ Kolozsvár Kiss István (a háborúban katonai szolgálat közben eltűnt).

A két utóbbi (6. és 7. sz.) birtokrészét az 1–5 szám alatt felsoroltak örökölték. Kiskorú Sréter Andor kivételével mindannyian teljesítettek harctéri szolgálatot a háború alatt.⁴⁵⁶

Az 1895. és az 1911. évi gazdacímtárakban nem szerepelnek Dévaványán. Az 1925. évi gazdacímtárban már megtalálhatók az alábbiak szerint.

Földbirtokos: Kolozsvár Kiss István és társai, Kiskunhalas.

szántóföld	898 kat. hold,
kert	4 kat. hold,
rét	74 kat. hold,
legelő	96 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	45 kat. hold.
Összesen:	1.117 kat. hold. ⁴⁵⁷

Az 1935. évi gazdacímtárban már két név alatt szerepelnek.

1./ A földbirtokos neve: Kolozsvár Kiss Árpád, Dévaványa.

Bérlő: Mészöly László, Bia.

szántóföld	261 kat. hold,
rét	68 kat. hold,
legelő	219 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	17 kat. hold.
Összesen:	565 kat. hold.

Ennek kataszteri tiszta jövedelme 3.991 aranykorona.

2./ A földbirtokos neve: kiskorú Kolozsvár Kiss László, Debrecen.

Bérlő: Mészöly László, Bia.

szántóföld	146 kat. hold,
rét	6 kat. hold,
legelő	79 kat. hold,

454 O. L. – Z-140. – 147. csomó – M-1022. – Kiosztási földkönyv 1925.

455 a./ O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1026. – 12.216/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1928. július 27.

b./ O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1022. – 38.823/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1932. október 21.

c./ O. L. – Z-140. szekció – 147. csomó – M-1022. – 2.359/1933. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1933. február 16.

456 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

457 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. p.

földadó alá nem eső terület 7 kat. hold.
Összesen: 238 kat. hold.

Kataszteri tiszta jövedelme 1.536 aranykorona.⁴⁵⁸

A tulajdonosoknak Kiskunhalas határában is van közel 1.600 kat. holdas birtokuk, ebből mintegy ezer kat. hold silány minőségű erdős legelő. A két birtok együttes területe 2.673 kat. hold.⁴⁵⁹ Az iratokhoz csatolt bizonyítványok és okiratok alapján bizonyított-nak tekinthető, hogy a fent felsorolt birtokosok szüleinek az 1864. évet megelőzően Kiskunhalason mintegy 3.700 kat. holdas birtokuk volt. A most meglévő 1.600 kat. holdat és az eladott mintegy 245 kat. holdat a tulajdonosok szüleiktől örökölték.

A 245 kat. holdas birtokrészüket 1920 őszén és 1921 nyarán adták el több darabban, összesen 8.917.900 koronáért. A dévaványai 1.117 kat. holdas birtokukat 1920. szeptember 7-én vásárolták a vármegye közigazgatási bizottság gazdasági albizottsága tudtával, 7 millió koronáért. A fenti tényeket az O.F.B. úgy értékelte, hogy a birtokosok dévaványai birtokukat nem a háborús szerzési lehetőségek kihasználásával vették, hanem eladott birtokuk árán szerezték azt. Meltányolta az O.F.B. azt is, hogy a család tagjai részben hivatásos gazdák, részben azok leszármazottai, és mint közszolgálati alkalmazottak működnek. Elismerte azt is, hogy a tulajdonosok mindegyike a harctéren teljesített katonai szolgálatot és két testvérük a háború következményeként vesztette életét. Ennek következtében döntött úgy az O.F.B., hogy az egész – nevezetesen 345 kat. holdat meghaladó – birtokrész megváltásától eltekint és csupán a felajánlott 100 kat. holdat váltja meg. Ennek a területnek a kijelölését viszont póttárgyalás elé utalta. A póttárgyaláson az O.F.B. a birtoknak az ecseg-pusztai vasútállomás melletti részéből váltotta meg a 100 kat. holdat. A kiszakítást úgy bonyolította le, hogy a Bürkös-major érintetlenül maradt. A megváltott területet az Ecseg-pusztára kitelepülők házhelyeinek a kijelölésére szándékozta felhasználni az O.F.B.⁴⁶⁰

Meglepetéssel olvastuk az egyik O.F.B. végzésben, hogy a fenti 100 kat. hold felajánlása éppen a kiskorú Sréter Andor birtokából történt. Utasította az érdekelt feleket az O.F.B., hogy a megváltási árra kíséreljenek meg egyezséget kötni.⁴⁶¹ Ezt rövidesen meg is tették és a reformföldesekkel 300 pengő kat. holdankénti árban állapodtak meg.⁴⁶² Így azután e megállapodás alapján hozta meg a megváltási árra vonatkozó ítéletét az O.F.B.⁴⁶³

24.) KÖRÖSLADÁNY KÖZSÉG

A körösladányiak kielégítésére „A még hiányzó 712 kat. hold 1.319 n. öl részbeni fedezésére szolgál az az 598 kat. hold 122 n. öl, amely a dévaványai megváltási ügyben

458 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 154. p.

459 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 455. p.

460 a./ O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

b./ O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

461 O. L. – Z-140. szekció. – 412. csomó. – R-337. – 63.323/1929. O.F.B. számú ítélet, kelte 1929. december 12.

462 O. L. – Z-140. szekció. – 412. csomó. – R-337. – Jegyzőkönyv-másolat az 1930. június 24-én felvett egyezségi megállapodásról.

463 O. L. – Z-140. szekció. – 412. csomó. – R-337. – 56.887/1930. O.F.B. számú ítélet, kelte 1930. november 18.

8006/1924. O.F.B. szám alatt hozott ítélet értelmében báró Herzog Mór Lipót, Tápay Károly, Csapó János és felesége, végül Politzer Fülöp birtokából a körösladányi földhöz juttatandók részére van fenntartva.”

Ezek szerint még 114 kat. hold 1.197 n. öl megszerzéséről kell gondoskodni. Az O.F.B. tehát az ügy iratait azzal a felhívással küldte vissza a tárgyalást vezető bírónak, hogy újra vegye tárgyalás alá az ügyet és a még hiányzó 114 kat. hold 1.197 négyszögöl megszerzésére tegyen javaslatot. Ezért felhívta az O.F.B. a tárgyalást vezető bírót, hogy lépjen érintkezésbe a dévaványai ügy tárgyalásával megbízott bíróval amiatt, hogy a dévaványai megváltási ügyben felmerült földbirtok-politikai célok kielégítésére – különösen a tervbe vett telepítés elmaradása esetében, vagy egyéb okból – vegyék igénybe a számításba vett egész területet. Lehetőleg azoknak a birtokából vegyenek el a dévaványaiak számára kevesebb területet, amelyek a körösladányiak kielégítése szempontjából figyelembe jöhetnek, így a dévaványai megváltási ügyben felesleges területek a körösladányiaknak legyenek juttathatók. Amennyiben azonban a megoldásnak más módja is kínálkozna, azokat vegye elsősorban fontolóra. Végleges rendezést ugyanis a pót eljárás után sem nyerhet Körösladány megváltási ügye, mert a dévaványai megváltási eljárás még nem jutott abba a stádiumba, hogy meg lehetne határozni, mennyi juttatható a dévaványai határban fekvő földbirtokokból Körösladány részére földbirtok-politikai célokra. A dévaványai ügyben hozott ítélet alapján csak hozzávetőlegesen állapítható meg, hogy a körösladányiak számára mintegy 593 kat. hold 1.512 n. öl fenn fog maradni. Ez okból meg kell várni a dévaványai pót eljárás eredményét, és majd csak azután lehet a megváltási ügyben végleges határozatot hozni. Minthogy pedig 114 kat. hold 1.197 n. öl még abban a legkedvezőbb esetben is fedezetlen lenne, a körösladányiaknak juttatható 114 kat. hold és 1.197 n. öl megszerzéséről a körösladányi eljárás keretében kell gondoskodni, ezért utasította az O.F.B. a tárgyaló bizottságot újabb javaslattevésre.⁴⁶⁴

Körösladány község kérelmezői kielégítésére szükséges 738 kat. holdat az O.F.B. most már véglegesen kijelölte a következőképpen:

1. / a Tápay Károlytól megváltott 12 kh 722 n. öl,
2. / Csapó Jánostól és feleségétől megváltott és a kis családi birtok kihasítása után maradt 21 kh 1.530 n. öl,
3. / Politzer Fülöptől megváltott 334 kh 1.512 n. öl,
4. / Herzog Mór Lipóttól igénybe vett vagyonváltsággént leadott 202 kh 1.562 n. öl,
5. / Neumann Mártontól és feleségétől megváltott 165 kh 1.074 n. öl.

További szükségletként jelentkezett még a házhelyek csereterülete is. Ezzel szemben rendelkezésre áll 2.733 kat. hold 583 n. öl. Ebből a mennyiségből a házhelyek csereterületét még le kell vonni. Az így fennmaradó földmennyiség áll ezúttal az Ecsegre ki nem települő kérelmezők földhözjuttatásának kielégítésére. Erre a célra szolgált továbbá a Körösladány község lakosai földhözjuttatására fenntartott területekből az a mennyiség, amit a már érdemesnek talált kérelmezők át nem vennének, vagy ami az ecsegi kitelepülésnél, illetve a dévaványai belső juttatásoknál esetleg fennmaradna. Az O.F.B. már most kimondta, hogy amennyiben akár az időközi visszalépések folytán, akár a körösladányi-

464 B. M. L. – IV. 410. XIV. – A 2084/1924. ikt. számú iratban a 9896/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

aknak és az ecsegi települőknek fenntartott területek visszamaradó részéből a földhözjuttatások fedezhetők nem volnának, a még szükséges földmennyiség a báró csetei Herzog Mór Lipót, a Jakabfy Jenő és neje, valamint a Jakabfy Dezsőnek Dévaványa határában fekvő földbirtokaiból váltandó meg. Amennyiben ennek szüksége a végrehajtás folyamán mégis felmerülne, már most kiküldi dr. Mikó Jenő kir. törvényszéki tanácselnököt, a tárgyaló bizottság vezetőjét, hogy erről tartson póttárgyalást, és a szükségesnek mutató terület megváltására tegyen javaslatot. Amennyiben a hiányt megváltás útján kell pótolni, akkor a Jakabfy Jenőtől és feleségétől megváltásra kerülő területbe beszámít az a körülbelül 12 kat. hold (gulyaállás) is, amit az O.F.B. már megváltott.

Ennek az O.F.B. ítéletnek az okoskodása alapján a földbirtok-politika célja az, hogy az egyes községek lakosai részére a törvényben felállított korlátozásokkal a megváltható birtokokból lehetőleg annyi föld kerüljön kiosztásra, amennyi a lakosság munkaerejének felhasználását biztosítja, és a földbirtok megosztását is helyesebbé teszi. A törvényhozásnak ez a célja pedig nem volna elérhető azáltal, hogy a mintegy 13.400 lelket számláló Dévaványa lakossága csupán az egyezségileg felajánlott területet kapná meg. Így Körösladány község lakossága is csupán korlátozott mértékben volna földhöz juttatható. Ezzel azonban elzárnák lakosságot attól, hogy az elkövetkezendő időben anyagiilag megerősödhessen.

Ifj. Vályi Nagy József – mint hozzátartozó – ingatlan visszajuttatás, illetve vagyoni előny megosztása iránti kérelmet nyújtott be a Csapó János és feleségétől megváltott ingatlanra. Az O.F.B. Csapó Jánosnak és feleségének, Fésűs Erzsébetnek megváltotta a dévaványai 3.631. számú telekkönyvi betétben vezetett, az 1919. év február 25-ik napján vétel útján szerzett 36 kat. hold 1.530 négyszögöl kiterjedésű földbirtokát. Ebből a tanyás résszel 15 kat. holdat a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátott, 21 kat. hold 1.530 négyszögöl pedig Körösladány község lakosai földhözjuttatására jelölt ki.

Erről a kérelemről az O.F.B. ezúttal érdemében nem döntött és a határozathozatalt arra az időre halasztotta el, mikor már megállapítható lesz, hogy a körösladányiak esetleges visszalépése esetén ennek a visszajuttatni kért területnek egy részére a juttatások kielégítésére szükség lesz-e, vagy hogy a Vitézi Szék a kis családi birtokot átveszi-e? Ezért az O.F.B. felhívta a Vitézi Széket, hogy a Csapó János és felesége birtokából juttatott kis családi birtok átvételére vonatkozó készségét 30 nap alatt jelentse be. Kimondta, hogy a visszalépések elsősorban a Csapó-féle birtoknak a tulajdonos kezében megmaradó részét növelik.

Ifj. Vályi Nagy József a beadott kérelmét módosította. Elsősorban azt kérte, hogy a lehetőséghez képest az eladott földjeit kaphassa vissza. Ebben a kérdésben csak akkor dönthetett az O.F.B., ha már megállapították, hogy a földhözjuttatottak, illetve a Vitézi Szék átveszi-e Csapó Jánostól és feleségétől a megváltott földeket.⁴⁶⁵

A fenti ítélettel tehát Dévaványa község közigazgatási határán belül Körösladány reformföldesei 738 kat. hold földhöz jutottak. Ezek után most már kielégíthetők mindazok a földbirtok-politikai célok, amelyeket a körösladányi megváltás során el kívánt érni az O.F.B. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a fenti ítélettel megváltott

465 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

ingatlanok megváltási árára vonatkozóan a már említett 4.188/1925. O.F.B. számú ítélet rendelkezései az irányadók.⁴⁶⁶

Az O.F.B. a körösladányi megváltás során megváltotta Tápay Károly gyomai lakosnak a dévaványai határban lévő 12 kat. hold 722 n. öl területű ingatlanát és ezt a területet a körösladányi igénylők részére juttatta. Ezek megváltási árát kat. holdanként 550 pengőben állapította meg, mert a megváltott terület kataszteri tiszta jövedelme 123,73 aranykorona.⁴⁶⁷

25.) MAGYAR KATOLIKUS VALLÁSALAP

A Magyar Katolikus Vallásalap dévaványai földbirtoka az 1895. évi gazdacímtárban mindössze 2.175 kat. holddal szerepel. Ez állt 1.100 kat. hold szántóföldből és 1.075 kat. hold legelőből. A birtokot két haszonbérletként hasznosították. Az egyik területet – 975 kat. holdat – Debreczeni Mihály, a másik területet – 1.200 kat. holdat – Tóth István és társa bérelte. A gazdaságokban összesen 11 alkalmazottat foglalkoztattak. A gazdaságokban használt legfontosabb gépek a következők voltak: vetőgép 3, rosta 2, eke 12, borona 6, henger 1, ígás szekér 14 db. A nagyobb háziállatokból a következő mennyiséget tartották: szarvasmarha 236, ló 35 és sertés 92 db.⁴⁶⁸

Az 1911. évi gazdacímtár⁴⁶⁹ adatai szerint a dévaványai birtok elérte azt a területi nagyságot, amely reális viszonyítási alapul szolgálhat. Ez a következő volt:

szántóföld	3.824 kat. hold,
kert	4 kat. hold,
rét	225 kat. hold,
legelő	6.147 kat. hold,
erdő	7 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	154 kat. hold.
Összesen:	10.363 kat. hold.

Ennek kataszteri tiszta jövedelme 57.703 aranykorona volt. A területet ekkor is haszonbérbe adta a M. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kötelékébe tartozó Közalapítványi Királyi Igazgatóság, mint az alapok törvényes jogi képviselője.⁴⁷⁰ Az egyes haszonbérelt területeket nem tüntették fel, de a bérlők névsorát igen. Ez a következő:

Jakabfy Dezső, Dévaványa,
Túrkevei bérlő társaság, Túrkeve,
Debreczeni Sándor és társai, Túrkeve,
Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Gazdasági Egyesület, Szolnok.⁴⁷¹

466 B. M. L. – IV. 410. XIV. – A 2084/1924. ikt. számú iratban a 10.396/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte: 1925. március 26.

467 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó – M-1029. – 68.444/1929. O.F.B. számú ítélet, kelte 1930. szeptember 25.

468 A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-209. p.

469 Magyarország gazdacímtára, 1911. – 339. p.

470 Ennek vezetője az 1920-as években dr. Steineker István miniszteri tanácsos, közalapítványi ügyigazgató, helyettese pedig dr. Bozóky Kálmán miniszteri tanácsos volt. – O. L. – Z-140. szekció. – 254. csomó. – M-1809. – 1010-2/68/1929.XI. V.K.M. számú ügyirat.

471 Magyarország gazdacímtára, 1911. – 339. p.

1925-ben már hozzávetőlegesen változatlan nagysággal – 10.394 kat. hold területtel – szerepel az uradalom a címtárban. Ezt a következők részére adta haszonbérbe:

1./ Bokrosi bérlőtársaság	
szántóföld	600 kat. hold,
rét	18 kat. hold,
legelő	800 kat. hold,
erdő	2 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	100 kat. hold.
Összesen:	1.520 kat. hold.
2./ Borzi bérlőtársaság:	
szántóföld	450 kat. hold,
legelő	50 kat. hold.
Összesen:	500 kat. hold.
3./ Gál János örökösei:	
szántóföld	200 kat. hold,
rét	12 kat. hold,
legelő	271 kat. hold,
erdő	2 kat. hold.
Összesen:	485 kat. hold.
4./ Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Gazdasági Egyesülete, Szolnok	
szántóföld	165 kat. hold,
kert	1 kat. hold,
legelő	482 kat. hold,
erdő	2 kat. hold.
Összesen:	650 kat. hold.
5./ Özv. Szabó Nándorné, Cegléd	
szántóföld	870 kat. hold,
kert	1 kat. hold,
legelő	389 kat. hold.
Összesen:	1.250 kat. hold.
6./ Túrkevei Bérlő Társaság, Túrkeve	
legelő	4.036 kat. hold,
erdő	1 kat. hold.
Összesen:	4.037 kat. hold.
7./ Kisbérletek, Dévaványa:	
szántóföld	1.480 kat. hold,
kert	3 kat. hold,
rét	196 kat. hold,
legelő	179 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	94 kat. hold.
Összesen:	1.952 kat. hold.

A Magyar Katolikus Vallásalapnak még 43 helységben volt földbirtoka. A dévaványai birtoktest területileg a második volt a sorban. Az első a püspökladányi birtok volt a maga 20.466 kat. holdas területével.⁴⁷²

⁴⁷² Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. és 409-410. p.

Az 1935. évi gazdacímtár már a türkevei bérlőtársaságnak juttatott legelőterület nélkül közli a Vallásalapítvány birtokának az adatait. A terület 6.243 kat. hold maradt, ennek kataszteri tiszta jövedelme – az időközben végrehajtott aranykorona revízió után – 68.284 aranykorona. A birtokot továbbra is haszonbérletként osztotta fel az ügyigazgatóság. A haszonbérlők a következők voltak:

- 1./ Borzi I. számú legeltetési társulat, Dévaványa:

legelő	554 kat. hold.
--------	----------------
- 2./ Jakabfy Jenő, Budapest:

szántóföld	173 kat. hold,
legelő	481 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	12 kat. hold.
Összesen:	666 kat. hold.
- 3./ Polgár Béla és társa, Törökszentmiklós:

szántóföld	936 kat. hold,
kert	2 kat. hold,
legelő	317 kat. hold,
erdő	1 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	38 kat. hold.
Összesen:	1.294 kat. hold.
- 4./ Rácz János, Budapest:

szántóföld	942 kat. hold,
rét	71 kat. hold,
legelő	467 kat. hold,
erdő	2 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	27 kat. hold.
Összesen:	1.509 kat. hold.
- 5./ Simon Péterné, Dévaványa:

szántóföld	201 kat. hold,
rét	24 kat. hold,
legelő	244 kat. hold,
erdő	2 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	15 kat. hold.
Összesen:	486 kat. hold.
- 6./ Kisbérletek, Dévaványa: 1.734 kat. hold.⁴⁷³

A gyapjútermelő gazdaságok között az „egyéb” fajtnál felsorolták a Magyar Katolikus Vallásalap pusztaecsegi birtokát is.⁴⁷⁴

Az O.F.B. elrendelte, hogy a Magyar Vallásalapítvány nagyecsegi birtokából megváltás útján szerezzenek meg 18 kat. hold 1.495 négyszögöl területű ingatlant és ezen kívül még 18 kat. holdat utcák létesítésére.

Az O.F.B. a Fekete Izsó Imre megváltott birtokából alakított 400 kat. holdas közép-birtokot a Magyar Vallásalaphoz szándékozott juttatni.

473 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 154-155. p.

474 Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet. – 404-610. p.

A Magyar Vallásalap, valamint Fekete Izsó Imre megváltást szenvedett között a megyezést – a Magyar Vallásalapnak juttatott középirtok árára – a fizetés módozataira meg kellett kísérlni. Az egyezésnek ki kellett terjedni arra is, hogy a megváltott Fekete Izsó Imre-féle birtokot terhelő bekebelezett terheket a Vallásalap nem veszi át. Arra is meg kellett állapodni, hogy a kis embereknek juttatandó területeket milyen módon lehetne tehermentesíteni.⁴⁷⁵

A Pusztacsegen házhelyhez jutottak a telek árára vonatkozóan a Magyar Vallásallappal négyszögölenként 3 kilogrammos búzaárban állapodtak meg, amelyet az O.F.B. is jóváhagyott.⁴⁷⁶

Az 1925-ben kitöltött Törzslapon a következő adatok szerepelnek: A Túrkeve megyei városnak juttatott legelő területe: 4.037 kat. hold 1.385 n. öl, ennek vételi ára: 1.017.542,14 pengő.⁴⁷⁷ Ezt 1929-ben módosították a következőkre: megváltott terület 4.077 kat. hold 680 n. öl, ebből házhely 37 kat. hold 495 n. öl, temető 2 kat. hold 400 n. öl. (Marad legelő 4.037 kat. hold 1.385 n. öl.) A haszonbért 1925. október 1-től kellett fizetni.

Az O.F.B. a Fekete Izsó Imre megváltott birtokából a nagyszámú épülettel ellátott major kihasználására 400 kat. holdas középirtokot alakított. Ezt a középirtokot a Magyar Vallásalapnak juttatta azért, hogy az épületekkel felszerelt major megfelelő kihasználása biztosított legyen. Az O.F.B. azzal az indokkal juttatta ezt a területet a Vallásalapnak, mert kulturális hivatást tölt be.⁴⁷⁸ Ezt a birtokot és majort a Vallásalap még akkor sem fogadta el, amikor a földingatlan területét 700 kat. holdra emelte fel az O.F.B.⁴⁷⁹

Az O.F.B. Dévaványa község földbirtok-rendezési ügyében a 380/1923. O.F.B. számú ítéletével megváltotta a Magyar Katolikus Vallásalap legelőbirtokát és azt Túrkeve megyei város közönsége részére juttatta.⁴⁸⁰ Ennek a legelőterületnek a hitelesített műszaki munkarészek szerint 4.064 kat. hold 13 négyszögöl a területe, amelynek kataszteri tiszta jövedelme 16.200,06 aranykoronát tesz ki.⁴⁸¹

A Magyar Katolikus Vallásalaptól megváltott 4.064 kat 13 négyszögöl területű ingatlan megváltási árának újbóli megállapítását kérte dr. Györffy Kálmán, Túrkeve polgármestere. Ennek tárgyalására 1932. november 10-én került sor Túrkeve város tanácsstermében. Itt dr. Székelyhidy József egyesbíró meghallgatta a gazdasági szakértők – Szentannay Sámuel gazdasági iskolai igazgató (Karcag) és Mészáros Jenő földbirtokos (Kisújszállás) – véleményét, és az 1928. évi XLI. törvénycikk 3.§-ának 1./ bekezdése értelmében úgy döntött, hogy azt az 1931. december 31-i állapot szerint a fent megjelölt

475 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

476 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

477 O. L. – Z-140. szekció. – 255. csomó – M-1810. – Törzskönyv a Magyar Katolikus Vallásalapról. Kitöltésének ideje: 1925. május 10.

478 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

479 O. L. – Z-140. szekció. – 513. csomó. – R-982. – 42.163/1926. O.F.B. számú ítélet, kelte 1926. október 22.

480 O. L. – Z-140. szekció. – 255. csomó. – M-1810. – 380/1923. O.F.B. számú ítélet, kelte 1923. január 4.

481 O. L. – Z-140. szekció. – 255. csomó. – M-1810. – Dévaványa községben az Országos Földbirtokrendező Bíróság 380/1923. számú ítélete alapján a Magyar Katolikus Vallásalaptól megváltott és Túrkeve rendezett tanácsú városnak juttatott terület megosztási földkönyve. – Kivonatos másolat. Kelte: 1932. január 21.

törvényhely értelmében az ott megadott szempontok szerint mérsékelte, és kat. holdanként 252 pengőben állapította meg. Ebben a megváltási árban a juttatott területen lévő és a Vallásalap tulajdonát képező fák és kutak értéke is benne volt.⁴⁸²

Dr. Győrffy Kálmán polgármester azonban ezzel az árral sem volt megelégedve és újabb fellebbezése után az. O.F.B. 192 pengő kat. holdankénti árat állapított meg.⁴⁸³ Túrkeve város tanácsa azonban még ezt az ítéletet is megfellebbezte. A fellebbezést viszont az O.F.B. most már elutasította és helyben hagyta az első fokú ítéletet.⁴⁸⁴

Közben a Vallásalap volt birtokán kiosztott házhelyek esetében is több ízben döntött az O.F.B. a tulajdonosok személyében beállott változásokról, valamint házhelyek megváltási árának újabb megállapításáról.⁴⁸⁵

1946-47-ben mind a legelőről, mind a temetőről újabb nyilvántartás készült, amelyben az 1937. évi felvétellel is történt hivatkozás.⁴⁸⁶

26.) MESTER MÁRTON ÉS FELESÉGE, MAGYAR MÁRIA

Mester Márton mészáros és felesége Magyar Mária 1917. december 24-én vette a 94 kat. hold 939 négyszögöl nagyságú földbirtokot, amelyet az 1921. esztendőben haszonbérbe is adott. A földbirtok Kérszigeten terült el. Részletezve a „Birtoklap” a következőket tartalmazza:

szántó	92 kat. hold 1.495 n. öl,
ház, út	1kat. hold 1.044 n. öl.
Összesen:	94 kat. hold 939 n. öl

Ennek értéke: 743,48 aranykorona volt, így megváltási ára 39.179,70 pengőt tett ki.⁴⁸⁷

Az O.F.B. ítéletében úgy döntött, hogy Mester Mártontól az egész birtokát igénybe veszi, és az így megszerzett ingatlant törpebirtokosoknak birtokuk kis családi birtokká történő kiegészítésére óhajtották felhasználni. A megváltási ár kérdését póttárgyalás elé utalta. Ennek kapcsán a tárgyalást vezető bíró felvetette, hogy a megváltott ingatlan ára megállapításának elhalasztása indokolt-e? A póttárgyalástól annak a kérdésnek az eldöntését is remélte, hogy nem volna-e méltánytalan a reformföldesek és a volt tulajdonosok anyagi helyzetét tekintve, hogy a megváltási ár egy része azonnal kifizetésre kerülne, illetve a megváltási ár hány évi részletben kerüljön kifizetésre. Itt meg kellett

482 O. L. – Z-140. szekció. – 255. csomó. – M-1810. – 64.451/1927. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. február 15.

483 O. L. – Z-140. szekció. – 255. csomó. – M-1810. – 38.930/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte 1932. november 11.

484 O. L. – Z-140. szekció. – 255. csomó. – M-1810. – 46.729/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte 1933. január 12.

485 a./ O. L. – Z-140. szekció. – 254. csomó. – M-1809. – 61.469/1929. O.F.B. számú végzés, kelte 1929. december 5.

b./ O. L. – Z-140. szekció. – 254. csomó. – M-1809. – 62.067/1929. O.F.B. számú végzés, kelte 1929. december 5.

c./ O. L. – Z-140. szekció. – 254. csomó. – M-1809. – 4527/1930. O.F.B. számú végzés, kelte 1930. február 5.

d./ O. L. – Z-140. szekció. – 254. csomó. – M-1809. – 20.750/1930. O.F.B. számú végzés, kelte 1930. április 25.

e./ O. L. – Z-140. szekció. – 254. csomó. – M-1809. – 45.352/1930. O.F.B. számú végzés, kelte 1930. október 2.

f./ O. L. – Z-140. szekció. – 255. csomó. – M-1810. – 3408/1935. O.F.B. számú végzés, kelte 1935. március 28.

486 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – A felvételek időpontja: 1937. augusztus 31., 1938. július 30., valamint 1946. december 21. és 1947. július 16.

487 O. L. – Z-140. szekció. – 313. csomó. – M-2208. – Mester Márton és felesége „Törzslapja”.

kísérelni az érdekelt felek között egyezség létrehozását. Ugyanakkor elutasította Mester Mártonnak a visszajuttatás iránti kérelmét, akinek földjét Tóth Kálmánnak és társainak juttatta.⁴⁸⁸

A póttárgyalás úgy rendelkezett, hogy a Mester Márton földjén elhelyezett reformföldesek a birtokbaadás utáni első gazdasági évben haszonbért kötelesek fizetni. Az ingatlan árát a birtokbavétel utáni második esztendőben kezdik törleszteni és öt egymás után következő esztendőben tartoznak azt teljesen kiegyenlíteni a mindenkori hátralék 5%-os kamatával együtt. A fizetés mindig a gazdasági évek végén történik. Mind a haszonbér, mind a törlesztendő ár megállapítása az 1924. évi VII. törvénycikk 13. §-a alapján történik. Erről dr. Mikó Jenő törvényszéki tanácselnök határozott.

Az O.F.B. méltányosnak találta, hogy az olyan kevésbé vagyonos egyének, mint Mester Márton is, öt év alatt egyenlő részletekben kapják meg ingatlanaik árát. Mégis arra tekintettel, hogy az ezeken az ingatlanokon elhelyezett egyéneknek idejük és alkalmuk legyen a fizetésre előkészülni, szükségesnek találta annak kimondását, hogy az első gazdasági évre csupán haszonbért fizetnek az ezektől megváltott ingatlanokon elhelyezett reformföldesek.

A Mester Mártontól igénybe vett ingatlanon mezőgazdasággal foglalkozó, önállóan kereső törpe és kisbirtokosok gazdaságait alakították ki az 1920. évi XXXVI. törvénycikk 2. § 3. bekezdésének rendelkezései alapján.⁴⁸⁹

Az 1928. október 18-án kelt O.F.B. ítélet végül a Mester Mártontól megváltott 94 kat. holdas ingatlant a kecskeméti református egyházmegyének (Abony) juttatta. A birtokbaadás időpontja: 1929. október 1.⁴⁹⁰

27.) NEUMANN MÁRTON

Az 1895., 1911. és 1935. évi gazdacímárakban nem szerepel. Az 1925. évi gazdacímárban a következő adatokat olvashatjuk róla.

Földbirtokos: Neumann Márton és neje, Gyula (gyermektelen kereskedő).

Bérlő: Spitz Ármin és társa, Dévaványa.

Szántóföld	171 kat. hold,
kert	1 kat. hold,
rét	38 kat. hold,
legelő	1 kat. hold,
földadó nem eső terület	4 kat. hold.
Összesen:	215 kat. hold. ⁴⁹¹

Neumann Márton és neje Schwarcz Julianna gyermektelen kereskedő házaspár, akik a Dévaványa határában elterülő 215 kat. hold 1.074 négyszögöl területű birtokukat 1917. szeptember 16-án és 1918. február 19-én vétel útján szerezték. Ez a birtok az 1920.

488 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. ítélet, kelte 1924. április 29.

489 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

490 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1025. – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 18.

491 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. p.

évi XXXVI. törvénycikk 28. §-ának a hatálya alá esik. Az e paragrafus hatálya alá eső birtokok egészben történő megváltását a törvény lehetővé teszi, ezért az O.F.B. a birtok teljes területét egészben megváltani rendelte. A tanyaépületek és az azok környékén kialakított 50 kat. holdból kis családi birtokot alakított és ezt a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátotta tisztii vitézi telek alakítására. A Vitézi Szék és Neumann Márton között meg kellett kísérelni az egyezség létrehozását a megváltási ár meghatározására és a fizetési módozatra – szolt az O.F.B. ítélete.⁴⁹²

Az O.F.B. a Neumann Mártontól megváltott és a Vitézi Széknek juttatott 50 kat. holdas birtokot járadéktelek alakjában kívánta juttatni az ott kérelmezőnek. Ezt azzal indokolta, hogy a birtok háborús szerzemény. Ez az érv különben nem „indok” a járadéktelek alakítására.⁴⁹³ A járadékteleki szerződés feltételeinek megállapítására egyezség megkötését kellett megkísérelni. Amennyiben ez nem jött létre úgy az évi járadék nagyságának megállapítására, valamint a járadéktelekes jogviszony szabályozásához szükséges adatok előterjesztésére dr. Mikó Jenő törvényszéki tanácselnököt jelölte ki.⁴⁹⁴

Az O.F.B. a dévaványai megváltás során a Neumann Mártontól és feleségétől megváltott földbirtokból alakított és a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátott kis családi birtok megváltási árának és haszonbérének megállapítása tárgyában kiküldött bírāja 1928. július 24-27-e között helyszíni tárgyaláson döntött. A birtok megváltási árát kat. holdanként – a rajta lévő épületekkel és fákkal együtt – 446 pengőben állapította meg.

A megváltott birtok bérbeadását az 1927/28. gazdasági év végével rendelte el. A Vitézi Széket és az adományos vitézt arra kötelezte, hogy a megváltási árát 1928. október 1-től járó 5% kamattal együtt tíz egyenlő részletben minden év október 1-ig fizesse meg. Ugyanakkor hangsúlyozta az ítélet, hogy az eljárás során úgy határozta meg a megváltási árát, hogy a volt tulajdonos nyereséghez egyáltalában ne juthasson. Az előző ítélet rendelkezései szerint a megváltott földingatlant járadéktelek formájában szándékozott vitézi telekként juttatni. Az érdekelt felek azonban ettől eltértek, és megváltási ár megállapítását kérték. Ezért az O.F.B. a járadéktelekként való juttatástól eltekintett.⁴⁹⁵

A 63.324/1929. és 23.310/1932. O.F.B. ítéletek alapján a következő nagyságú vitézi telkeket alakították ki a Neumann-birtokból:

1. dévaványai vitéznek	50 kat. hold,	
2. dévaványai vitéznek	25 kat. hold	952 n. öl,
3. dévaványai vitéznek	26 kat. hold	505 n. öl,
4. dévaványai vitéznek	15 kat. hold,	
5. dévaványai vitéznek	15 kat. hold,	
6. dévaványai vitéznek	20 kat. hold	1.033 n. öl,
7. Horváth Gyula, Körösladány	63 kat. hold	184 n. öl.
Összesen:	215 kat. hold	1.074 n. öl

492 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet kelte, 1924. április 29.

493 Járadékirtoknak az a földbirtokot nevezzük, amelynek vételárát a föld jövedelméből évi részletekben fizetik ki. – Irodalom; KENÉZ 1917. – 439. p.; BUDAY 1922. – 122 p.; FELLNER 1900.; JUHÁSZ 1899.; MILHOFFER 1902.; ÉBER 1939.; KÖVARI 1941.

494 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F. B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

495 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1024. – 35.501/1927. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

Ennek 1.508,68 aranykorona volt a kataszteri tiszta jövedelme, melynek megfelelően a megváltási ára 55.014,54 pengő volt.⁴⁹⁶

28.) PÉNTEK LAJOS ÉS FELESÉGE

Az 1925. évi gazdacímtárban a következő adatokat olvashatjuk róla.

A földbirtokos neve: Péntek Lajos, Nyúlfalu (Győr vm., pusztai járás).

A haszonbérő neve: Raab R. József, Dévaványa.

Szántóföld	145 kat. hold,
rét	85 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	2 kat. hold.
Összesen:	232 kat. hold. ⁴⁹⁷

Az O.F.B. Péntek Lajos és felesége földbirtokára a további eljárást megszüntette.

Péntek Lajos és felesége Tóth Janka 233 kat. hold 658 négyszögöl kiterjedésű földbirtokát 1921. január 9-én vette. Nevezettnek Kunszigeten volt 129 kat. holdas földbirtoka és ezidőszereint Tüzeselken 180 kat. holdas haszonbérlete. Péntek Lajos hivatásos gazda és így az 1920:XXXVI. t.c. 28. § 4./ és 5./ pontjai alapján a földbirtoka csak részben volna megváltható, ámde maguknak a kérelmezőknek és a községnek szakértője szerint is szántóművelésre kevésbé alkalmas. Legelővé való lefokozásnak helye nem lehet, földjuttatás céljára pedig alkalmatlan, ugyanezért az O.F.B. részbeni megváltását is mellőzte.⁴⁹⁸

29.) POLITZER FÜLÖP

Az 1895. évi adatok a Politzer-birtokról a következők.

Szántóföld	414 kat. hold,
rét	7 kat. hold,
szőlő	2 kat. hold,
nádas	2 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	4 kat. hold.
Összesen:	429 kat. hold.

A birtok Dévaványa területén fekszik. A gazdaságban 6 alkalmazottat foglalkoztatnak, a használt fontosabb gépek és eszközök pedig: lokomobil 1 db, járgány 1 db, cséplőgépszekrény 1 db, vetőgép 1 db, rosta 2 db, eke 8 db, trieur 1 db, szecskavágó 1 db, ígás szekér 8 db. Háziállatok: szarvasmarha 86 db, ló 5 db.⁴⁹⁹

1911-ben a következő adatokat találjuk:

A tulajdonos: Politzer Fülöp, Dévaványa. Bérő nincs.

496 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – Kimutatás Neumann Márton és felesége, Schwarz Julianna földbirtokáról. Készült 1937. augusztus 31. és 1946. december 28. – Sajnos éppen a „dévaványai vitézeket” nem nevezi meg a forrás.

497 Magyarország földbirtokosai és földbérői, 1925. – 165. p.

498 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

499 A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-207. p.

Szántóföld	391 kat. hold,
legelő	1 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	8 kat. hold.
Összesen:	401 kat. hold.

A terület kataszteri tiszta jövedelme 2.681 aranykorona.⁵⁰⁰

1925-ben Földbirtokos: Politzer Fülöp, Dévaványa.

Földbérő: Pártos Hermina, Dévaványa.

Szántóföld	391 kat. hold,
legelő	2 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	8 kat. hold.
Összesen:	401 kat. hold. ⁵⁰¹

Az O.F.B. megváltott Politzer Fülöp birtokából 334 kat. hold 1.512 n. öl területet. A tanyaépületeket és a környékén lévő 70 kat. hold ingatlant ezúttal nem váltotta meg. Politzer Fülöp a Dévaványa község határában fekvő 401 kat. holdas birtokát 1880, 1890 és 1892-ik évben szerezte. Korábban terménykereskedő volt, majd gazdálkodással foglalkozott. A tárgyaló bizottság megállapítása szerint magas kamat szedéssel, búzakölcsönökkel foglalkozott. A szerzésnek az alapja tehát a társadalmi felfogások szerint kifogás alá esőnek tekinthető. Ezek figyelembevételével, és arra tekintettel, hogy Dévaványán a földbirtok-politikai célok kielégítése nehézségekbe ütközik, – birtokának megváltására az 1920:XXXVI. t.c. 31. §-a az alapot megadta (ötven éven belül egyszer gazdát cserélt). Az O.F.B. mégis méltányolva azt, hogy a haza védelmében egyik fia rokkanttá vált, a tanyát épületeivel és 70 kat. holddal visszahagyta; csak az ezen felüli területet váltotta meg.⁵⁰²

Az O.F.B. elnöke Politzer Fülöpnek a birtok megváltás alóli mentesítésére irányuló kérelmének elnöki tanács elé leendő vitelét elutasította. A megváltott területet a körösladányi kérelmezők kielégítésére jelölte ki az O.F.B.⁵⁰³

A 47.142/1926. szám alatt hozott végzés nem helyesen jelölte meg Politzer Fülöp dévaványai birtokából a megváltás alól mentesített részeket, így azokat ez a végzés újból tételesen felsorolta és a megváltási eljárást befejezettnek is nyilvánította.⁵⁰⁴

Dévaványa községben a Politzer Fülöp birtokából megváltott 297 kat. hold 1.156 négyyszögöl területű ingatlan árának újbóli megállapítása iránt Tarsoly Ferenc és társai – körösladányi lakosok, akik Politzer birtokából jutottak földhöz – kérelmet nyújtottak be. Ennek alapján az ingatlan megváltási árát az 1931. december 31-i állapot szerint az 1928. XLI. törvénycikk 3. §-ának 1. bekezdése értelmében kiszámítandó kataszteri értékre mérsékelte. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a már 164.921 pengőben megállapított megváltási árát 154.321 pengő 20 fillérre mérsékelte.⁵⁰⁵

500 Magyarország gazdacímtára, 1911. – 339. p.

501 Magyarország földbirtokosai és földbérői, 1925. – 165. p.

502 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

503 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

504 O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – M-980. – 28.833/1926. O.F.B. számú végzés, kelte 1928. szeptember 26.

505 O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – R-980. – 33.192/1933. O.F.B. számú ítélet, kelte 1933. december 4.

Tarsoly Ferenc és társai továbbra sem nyugodtak meg a fenti ítéletben, mivel az így mérsékelt összeget is magasnak tartották, ezért a 33.192/1933. O.F.B. számú ítélet ellen is fellebbezést nyújtottak be. Mivel az O.F.B. jogosnak találta a felhozott indokokat az új megváltási ár 151.282,80 pengő lett.⁵⁰⁶

Megtaláltuk Politzer Fülöp törzslapját is. Ennek alapján megváltottak tőle 297 kat. hold 1.156 négyszögöl területet. A reformföldesek ezt 1925. október 1-én vették birtokba. Ennek a területnek kataszteri tiszta jövedelme 151.282,80 pengő volt.

Politzer Fülöp 1927. november 9-én meghalt. Örökösei: Friedmann Gyuláné Politzer Margit, Politzer Lajos, Politzer Dezső és özv. Politzer Fülöpné Brünancz Rebeka.

A megváltott birtokot 141 körösladányi reformföldes szerezte meg, akik örök tulajdon joggal kapták a földet.⁵⁰⁷

30.) POLITZER MIHÁLY

Politzer Mihály az 1911. évi gazdacímtárban a következő adatokkal szerepel.

A tulajdonos: Politzer Mihály, Dévaványa.

Bérlő: Kohn Ignác, Dévaványa.

Szántóföld	181 kat. hold,
legelő	65 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	7 kat. hold.
Összesen:	255 kat. hold.

Ennek a területnek kataszteri tiszta jövedelme 1.877 aranykorona.⁵⁰⁸

Az 1925. évi adatok sem sokat változtak. A tulajdonos Politzer Mihály, Abony (Pest vm. abonyi járás). Haszonbérlő: Kohn Ignác, Dévaványa.

Szántóföld	219 kat. hold,
legelő	28 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	8 kat. hold.
Összesen:	255 kat. hold. ⁵⁰⁹

Politzer Mihály nyugalmazott MÁV főmérnök Dévaványa község határában fekvő 255 kat. hold 1.250 négyszögöl területű földbirtoka 1863 óta a család kezében van. Középbirtok. A tulajdonosnak mindkét fia a háborút végigküzdötte, az egyik kisezüst, nagyezüst, Signum Laudis hadiszalagon a kardokkal kitüntetésben részesült, és a felesége vöröskeresztes kórházban működött és a Vöröskereszt II. osztályú érmét szerezte meg. Ezekre tekintettel az O.F.B. az 1920:XXXVI. t.c. 31. §-a alapján a birtok megváltást mellőzte és a további eljárást megszüntette.⁵¹⁰

506 O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – R-980. – 6.633/1934. O.F.B. számú ítélet, kelte 1934. október 25.

507 O. L. – Z-140. szekció. – 512. csomó. – R-980. – Politzer Fülöp törzslapja.

508 Magyarország gazdacímtára, 1911. – 339. p.

509 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. p.

510 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

31.) REISNER ARTÚR ÉS TÁRSAI

Az 1925. évi gazdacímtárban szerepelnek Reisner Artúr és társai, Gyula lakóhellyel. A birtokot haszonbérbe adták, a haszonbérelő Kun Sándor dévaványai lakos volt.

A földbirtokos-társak a következők voltak: Reisner Artúr, Reisner Béla, Reisner Andrea, kiskorú Bíró Anna, kiskorú Bíró Lajos.

A földbirtok művelési ágak szerinti megoszlása a következő volt:

szántóföld	566 kat. hold,
rét	87 kat. hold,
legelő	101 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	11 kat. hold.
Összesen:	765 kat. hold. ⁵¹¹

Reisner Artúr és Reisner Endre gyufagyárosok, Reisner Endre hivatásos gazda, valamint kiskorú Bíró Anna és kiskorú Bíró Lajos (ügyvéd gyermekei) a tulajdonosai a Dévaványa határában lévő 765 kat. hold 1.170 négyszögöl területű birtoknak.

Jogelődjük – Reisner Emmánuel – 1903-ban vette ezt a birtoktestet, tehát 50 éven belül szerezte. Reisner Artúrnak és Reisner Bélának Tiszaföldvár határában is van 912 kat. hold nagyságú birtoka.⁵¹²

Az egyes tulajdonosok nevén feltüntetett terület csak középbirtok, mégis arra tekintettel, hogy a földbirtok-politikai célok megvalósulása miatt erre a birtokra is szükség van, a gyáriparral foglalkozó Reisner Endre és Reisner Béla tulajdonának megváltását az 1920:XXXVI. t.c. 31. §-a lehetővé teszi.

Azt, hogy az O.F.B. a birtok mely részét tartja földbirtok-politikai célokra alkalmasnak, és így mely területeket vált meg, annak eldöntése erre a bíróságra tartozik, és így alaptalan a volt tulajdonosoknak fellebbezésükben a kijelölési jogra és meghallgatásuk mellőzésére alapított kifogásuk. Ezek alapján a fent megnevezettek birtokából megvált 156 kat. hold 232 négyszögöl területet, és ezen felül még megvált 226 kat. holdat. Vagyis megváltja az egész birtokból Reisner Artúr és Reisner Endre birtokrészeként az egész földbirtoknak a felét. A 226 kat. hold területnek az érdekeltek megállapodása alapján leendő kihasítása a végrehajtás során került kijelölésre.⁵¹³

Az özv. Bogya Mihályné Pethő Teréziától házhelyek céljaira megváltott ingatlan csereterületét a Reisner-testvérek birtokából megváltott birtokrészen jelölte ki az O.F.B. Ezért a területért a juttatottak egyelőre haszonbért voltak kötelesek fizetni.

Az O.F.B. a Reisner-testvérektől megváltott 156 kat. hold 232 négyszögöl területet helyrajzi szám szerint is kijelölte. A 226 kat. hold egy részét most nevezte meg, – ez 192 kat. hold 1.172 négyszögöl. A még hiányzó 33 kat. hold 428 négyszögöl terület kielégítésére megváltja a már kijelölt területhez közvetlenül csatlakozó területrészt. A visszamaradó földek tulajdonosai Reisner Béla, kiskorú Bíró Anna és kiskorú Bíró Lajos. Ezek szerint a Reisner-testvérek földbirtokából összesen 382 kat. hold 232 négyszögöl terü-

511 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. p.

512 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 163. p. – Mindössze csak 820 kat. holdat tüntet fel, ami eltér az ítélettől.

513 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

letet váltottak meg. A megváltásra kerülő birtokrész az érdekeltekkel való megállapodás alapján történt.

A megváltott földek egyéni juttatásra szánt részének megváltását 10 évre elhalasztotta, és az árat ekkor fogja megállapítani. Tette ezt részben azért, hogy az ezeken elhelyezett kérelmezők azokat meg is tarthassák, másfelől tekintettel volt arra is, hogy a volt tulajdonosok esetében nem létfenntartási szükséglet az ár azonnali felvétele.

Az O.F.B. Reisner Bélát, valamint a kiskorú Bíró testvéreket a Reisner-féle birtok megosztásával kapcsolatban annak tűrésére kötelezte, hogy a Reisner Artúr és Reisner Endre jutalékában megváltott területbe eső, a tanyától nyugatra fekvő, és az egész területen végighúzódó három, mélyebb fekvésű Eresrét vizének levezetése céljából a parcellák északi határán egy új csatornát kell készíteni, hogy ezen keresztül a vizet a főcsatornába lehessen vezetni.⁵¹⁴

A Reisner-testvérek birtokából a még ki nem osztott 58 kat. hold földből Vass Ferencnek 18 kat. holdat, Elek Ignácnak és Erdős Mihálynak 20-20 kat. holdat juttatott az O.F.B.⁵¹⁵

A 4188/1925. O.F.B. számú ítéletnek azt a részét, amely a megváltási árat és a haszonbért állapítja meg, Monori Károly és társai megfellebbezték. Az O.F.B. a fellebbezésüket elfogadta, mert az újonnan meghallgatott szakértők elmondása szerint a megváltott terület ugyan átlagosan 15 aranykorona értékű, de ezek az ingatlanok a község belterületétől 8,5 km-re fekszenek. A területet földnélküli mezőgazdasági munkások részére osztották ki. Az ingatlanok feltalaja televényes, altalaja kötött agyag, úgynevezett réti földek, részben szikfoltokkal tarkázva, melyeken a víz megáll, egyes parcellák azonban teljes egészükben jó minőségűek és szik mentesek. Az egyes parcellák termőképessége, talajösszetétele, könnyebben vagy nehezebben való megművelhetőségre tekintettel a szakértők öt értékosztályt találtak megkülönböztetendőnek. Az egyes osztályokba sorozott parcellák számait az ítélet rendelkező részében jelölték meg.

1./ A szakértők megállapítása szerint az első értékosztályba sorozott 86 n. öles ingatlan részlet vízállásos, ennek haszonbérét kat. holdanként 40 kg, megváltási árát 8 mázsa búzára értékelték.

2./ A második osztályba sorozott ingatlanrészletek vízkároknak kitett területek, amelyeknek kat. holdankénti haszonbérét 60 kg, megváltási árát 12 q búzára értékelték.

3./ A harmadik osztályba sorozottak valamivel kevesebbet szenvednek a vízkártól, kat. holdankénti haszonbérét 70 kg, megváltási árát 14 q búzára értékelték.

4./ A negyedik értékosztályba sorolt földek háromnegyed részben jó minőségűek, egynegyed részben szikes foltokkal terhelt területek. Ezeknek haszonbérét kat. holdanként 100 kg, megváltási árát 20 q búzára értékelték.

5./ Végül a megsejmlélt ingatlanok legnagyobb részét magában foglaló ötödik értékosztályba sorozott földek talaja egyenlően jó minőségű. Ezek kat. holdankénti haszonbérét 120 kg, megváltási árát pedig 24 q búzára értékelték. Ezek alapján a beadott fellebbezéseket az O.F.B. elutasította.⁵¹⁶

514 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

515 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1025. – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 18.

516 O. L. – Z-140. szekció. – 411. csomó. – R-333. – 52.940/1927. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

Házhelyek céljaira özv. Bogyá Mihálynétól területeket váltott meg az O.F.B. azzal, hogy azt csereterülettel más helyen kárpótolja. A házhelyeket 1925. október 1-én adták át és így az 1928. szeptember 30-ig terjedő időre a házhelyhez juttatottak haszonbért voltak kötelesek fizetni a volt tulajdonosnak. 1928. október 1-től azonban az O.F.B. kijelölte azt a területet, amelyet özv. Bogyá Mihályné kártérítésként fog megkapni. Özv. Bogyá Mihálynétól igénybe vettek házhely céljaira 35 kat. hold 527 n. öl területet. Kapott érte Reisner Artur és Reisner Endre birtokából cserébe 45 kat. hold 208 n. öl területet. Ennek megfelelően a Bogyánétól megváltott területen elhelyezett házhelyhez juttatottak a Reisner-féle cserébe adott terület megváltási árát tartoztak megfizetni.⁵¹⁷

A Reisner Artur és társai tulajdonából kiosztott terület három részletben került elbírálásra:

Kiosztottak 220 kh 1.252 n. öl területet 1.958,06 aranykorona értékben. Visszamaradt 85 kh 884 n. öl terület 674,53 aranykorona értékben. A kiosztottból út 2 kh 804 n. öl terület, nincs értéke.

Kiosztottak 99 kh 1.468 n. öl területet 1.446,87 aranykorona értékben. Visszamaradt 52 kh 1.493 n. öl terület 625,79 aranykorona értékben. A kiosztottból út 1 kh 1.087 n. öl terület, nincs értéke.

Kiosztottak 60 kh 362 n. öl területet 672,99 aranykorona értékben. Visszamaradt 53 kh 796 n. öl terület 597,80 aranykorona értékben. A kiosztottból út 640 n. öl terület, nincs értéke.

Összesen kiosztottak 380 kh 1.482 n. öl területet 4.077,92 aranykorona értékben. Ebből visszamaradt 194 kh 1.573 n. öl terület 1.898,12 aranykorona értékben. Kiosztásra került valójában 185 kh 1.509 n. öl terület 2.179,80 aranykorona értékben. Ebből út 4 kh 931 n. öl terület, érték nélkül. Valójában a reformföldeseké lett 181 kh 578 n. öl terület 2.179,80 aranykorona értékben.⁵¹⁸

Közben a reformföldesek közül heten lemondtak a Reisner-féle földről, összesen 9 kat. hold 400 n. öl területéről.⁵¹⁹ A végzések keltezéséből kitűnt, hogy csak egy gazdasági évet voltak képesek kibírni a kiosztott és meglehetősen rossz minőségű mezőgazdasági ingatlanon. Természetesen volt olyan is – pl. Pál János –, aki a lemondását később visszavonta.⁵²⁰

Gábor Ferenc és társai, akik a „Bogyá-telepen” jutottak házhelyhez, fellebbezést nyújtottak be azért, mert a házhelyeik után egyéni kivetést alkalmazott az O.F.B. Ez azt

517 O. L. – Z-140. szekció. – 411. csomó. – R-333. – 24.069/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

518 O. L. – Z-140. szekció. – 411. csomó. – R-333. – A Reisner Artur és társairól felvett „Törzskönyv” adatai alapján. A felvétel időpontja: 1928. december 17.

519 O. L. – Z-140. szekció. – 411. csomó. – R-333.

a./ 69.987/1929. O.F.B. számú végzés, amelynek kelte 1930. január 8.

b./ 7093/1930. O.F.B. számú végzés, amelynek kelte 1930. február 20.

c./ 15.914/1930. O.F.B. számú végzés, amelynek kelte 1930. április 2.

d./ 20.052/1930. O.F.B. számú végzés, amelynek kelte 1930. június 10.

e./ 20.267/1930. O.F.B. számú végzés, amelynek kelte 1930. június 10.

f./ 41.507/1930. O.F.B. számú végzés, amelynek kelte 1930. október 2.

g./ 47.264/1930. O.F.B. számú végzés, amelynek kelte 1930. október 2.

520 O. L. – Z-140. szekció. – 411. csomó. – R-333. – 32.515/1930. O.F.B. számú, végzés, kelte 1930. június 10.

jelentette, hogy nem átlagosan viselték a házhelyek és annak járulékos költségei terhét, hanem mindenki a kapott házhelyének minősége alapján fizette mind a haszonbért, mind később a törlesztő részleteket. Ennek módosítását az O.F.B. elutasította.⁵²¹

Időközben fény derült arra is, hogy a hivatalok egymással is packáztak, nemcsak ügyfeleikkel. Az O.F.B. kérdést intézett a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezethez, hogy a Reisner-féle birtokkal kapcsolatban:

- 1./ a 45 kat. hold 208 n. öl területű földrészlet kártalanítására bejelentette-e igényét?
- 2./ az ellenérték egy részét részére folyósították-e?
- 3./ amennyiben a bejelentéseket nem tette meg, az egész ügyet saját hatáskörébe tartozónak tekinti-e?

Ezeket a kérdéseket 1930. október 29-én tette fel az O.F.B. és miután 1931. április 20-ig a kérdéseire válasz nem érkezett, újból feltette azokat.⁵²²

A község földbirtok-rendezési ügyében Vad Gyula, mint a juttatott kiskorú Kovács Kálmán gyámja, valamint Elek Ignác és Erdős Mihály kérték a megváltott ingatlanok megváltási árának mérséklését. Ezt az O.F.B. azzal utasította el, hogy már egy ízben mérsékeltek a kérvényezők tulajdonába került ingatlanok megváltási árát.⁵²³

A kormány 1937-ben mérsékelte a reformföldesek által fizetett összeget. Ekkor készült egy kimutatás, amely szerint a Reisner-féle birtokot 145 főnek osztották ki. A kiosztott terület nagysága 336 kat. hold 789 n. öl, amelynek kataszteri tiszta jövedelme 3.295,71 aranykorona volt. Ennek alapján a megváltási ár teljes összege a mérséklés végrehajtása után 126.081,20 pengőt tett ki.

1946-ban ismét nyilvántartásba vették ezt a földterületet, amelynek ekkor már csak 129 tulajdonosa volt, az előző kimutatásban ugyanis 14 birtokos neve piros ceruzával át volt húzva azzal a megjegyzéssel, hogy lemondott. Természetesen a földterület is csökken a létszámmal párhuzamosan. Ekkor már csak 285 kat. hold 689 n. öl területet vettek számba.⁵²⁴

32.) SÉLLEI LAJOS ÉS FELESÉGE, CSATÁRI JULIANNA

A birtokosok egyik Gazdacímtárban sem szerepelnek.

Séllei Lajosnak és feleségének, Csatári Juliannának összesen 11 kataszteri hold 113 négyszögöl területű ingatlanát a megváltás alól mentesíti az O.F.B. Mindezt azért teszi,

521 O. L. – Z-140. szekció. – 411. csomó. – R-333.

a./ 42.700/1930. O.F.B. számú végzés, kelte: 1930. szeptember 18.

b./ 39.387/1931. O.F.B. számú végzés, kelte: 1931. július 29.

522 O. L. – Z-140. szekció. – 411. csomó. – R-333.

a./ 52.948/1930. O.F.B. számú ügyirat, kelte 1930. október 29.

b./ 19.930/1931. O.F.B. számú ügyirat, kelte 1931. április 20.

523 O. L. – Z-140. szekció. – 411. csomó. – R-333.

a./ 64.207/1930. O.F.B. számú végzés, kelte 1931. január 15.

b./ 16.704/1931. O.F.B. számú végzés, kelte 1931. április 10.

524 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – Dévaványa – Reisner-birtok. – A felvétel kelte 1./ 1937. szeptember 23. 2./ 1946. december 28.

mert a tárgyaló bizottság igazolása szerint nevezetteknek vejük, Szabó Mihály – ki földműves – műveli ezt az ingatlant, s aki 1914. év december 21-én katonai szolgálatra bevonult, majd orosz hadifogságba került, és onnan csak 1921. év június 6-án jött haza. Ettől az embertől méltánytalanság volna elvonni azt a földet, mely foglalkozását és megélhetését biztosítja.⁵²⁵

33.) SZARKA ISTVÁN

Szarka István Dévaványa község pénztári ellenőre, tehát köztisztviselő, ki állandóan gazdálkodással is foglalkozott. A háború alatt 1916-ban vagy 1917-ben vétel útján szerzett 89 kat. hold 990 n. öl területű birtokot, amelyet megváltás alá nem vontak.⁵²⁶

34.) SZENCZI JÁNOS

Csak az 1925-évi gazdacímtárban szerepel. Ekkor haszonbérelője Faragó Imre és társa, Dévaványa.

szántóföld	119 kat. hold,
legelő	1 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	2 kat. hold.
Összesen:	122 kat. hold. ⁵²⁷

A tulajdonos, akinek Szeghalom község határában is van 41 kat. holdas földbirtoka, a Dévaványán lévő 122 kat. hold 786 n. öl területű birtokát 1920. szeptember 9-én vette. A tulajdonos hivatásos földműves, gazdálkodó. A birtok talaja erősen kötött szikes agyag és kétharmad részben tavasszal vízállásos terület. Az egész birtok a tulajdonos foglalkozására való tekintettel nem váltható meg. Részbeni megváltás estén a kihasított rész földbirtok-politikai célokra nem alkalmas, ezért az O.F.B. a Senczi János birtokára a további eljárást megszüntette.⁵²⁸

35.) TÁPAY KÁROLY

A tulajdonos az 1925. évi gazdacímtárban a következő adatokkal szerepelt:

szántóföld	98 kat. hold,
legelő	7 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	7 kat. hold.
Összesen:	112 kat. hold. ⁵²⁹

Tápay Károly nyugalmazott MÁV felügyelő, gyomai lakos 112 kat. hold 722 négyszögöles birtokát 1916. szeptember 13-án és 1916. augusztus 15-én vette. Köztisztviselőként

525 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

526 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

527 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. p.

528 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

529 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 165. p.

az 1920:XXXVI. t.c. 28. §. 4./ pontja alapján 100 kat. holdig a vásárolt birtoka mentes-
séget élvezett, ezen az alapon csupán a 12 kat. hold 722 négyszögöl terület volt megvált-
ható. Ennek kihasítását a végrehajtásra bízta az ítélet.⁵³⁰

Két részletben megváltottak Tápay Károlytól egyszer 8 kat. hold 400 négyszögöl,
másodszor 4 kat. hold 322 négyszögöl területet, összesen 12 kat. hold 722 négyszögöl
területet. Ezt a földet az O.F.B. a körösladányiak kielégítésére tartotta fenn.

A megváltási árat öt év alatt egyenlő részletekben kapta meg a tulajdonos, azonban
az első gazdasági évre csak haszonbért kapott.⁵³¹

A már a 8.006/1924. O.F.B. számú ítélettel megváltott 712 kat. hold 1.219 négyszögöl
terület részbeni fedezésére szolgál az az 598 kat. hold 122 négyszögöl területű ingatlan
is, amelyet többek között Tápay Károlytól igénybe vettek.⁵³² (Lásd Körösladány ügyénél!)

Tápay Károly dévaványai birtokából megváltott és a körösladányi igénylők részére
juttatott föld árát kat. holdanként 550 pengőben (8 kat. hold 400 négyszögöl) és 500
pengőben (4 kat. hold 322 négyszögöl) állapította meg dr. Székelyhidy József budapesti
központi kir. járásbíró, az O.F.B. egyesbírája. Kötelezte a kiküldött bírót a volt tulaj-
donost az eljárási költség egy részének – 92 pengőnek – 15 napon belüli megfizetésére.

Az ingatlanok kiosztása és birtokba adása után az 1927. január 20-án felvett jegy-
zőkönyv szerint a volt tulajdonos és a juttatottak között a megváltási ár tekintetében
egyezség jött létre. Ennek alapján a megváltott ingatlanok kat. holdankénti ára 26 q
búzának mázsánsként 30 pengővel számított értékében, azaz 780 pengőben állapították
meg. Ezt az egyezséget a bíróság nem hagyta jóvá és a megváltási ár bírói megállapítását
rendelték el.

A bíróság előtt megkísérelt egyezséget nem sikerült létrehozni, ezért a bíróság sza-
kértőt rendelt ki Bak Sándor törvénybíró kisbirtokos személyében. A szakértő két minő-
ségi osztályt állított fel. Az első osztályba számított terület szikmentes, kötött talajú,
mindent termő föld. Ezt kat. holdanként 550 pengőre értékelte. A másik osztályt szik-
foltos területnek találta, amely tengeri termelésére kevésbé alkalmas. Ezt kat. holdan-
ként 500 pengőre értékelte. A bírót a dévaványai előjáráságtól beszerzett adatokból
megállapította, hogy a 12 kat. hold 722 négyszögöl területű ingatlannak a kataszteri
tisztja jövedelme 123 aranykorona 73 aranyfillér. A kiküldött bírót a gazdasági szakértő
véleményét fogadta el ítélezési alapnak.⁵³³

Ezt a területet hat fő részére osztotta ki az O.F.B.⁵³⁴

A néhai Tápay Károlytól megváltott 12 kat. hold 722 négyszögöl nagyságú föld
értéke 6.488,12 pengő. A föld Varsányháton van, értéke 118,75 aranykorona.⁵³⁵

530 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet kelte 1924. április 29.

531 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

532 B. M. L. – IV. 410. XIV. – A 2084/1924. ikt. számú iratban a 9896/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

533 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 68.444/1929. O.F.B. számú ítélet, kelte 1930. szeptember 25.

534 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – 68.444/1929. O.F.B. számú ítélet, kelte 1930. szeptember 25.

535 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 13.138/1944. O.F.B. számú ítélet.

36.) UNGÁR JÓNÁS ÉS TÁRSA

1895-ben az Ungár-család tulajdonosi köre a következőket nevezi meg: Ungár Jónás, Ungár Jónásné Grün Mária, Meitner Soma, kiskorú Meitner István, kiskorú Meitner Imre, Silberstein Fülöp, Szöllősi Béla, Szöllősi Béláné Steiner Ilona, özv. Frisch Józsefné, kiskorú Frisch Lily, kiskorú Frisch Pál, kiskorú Frisch Mária, kiskorú Frisch Sándor, Spaner Arnoldné és dr. Mezei Ilona.⁵³⁶

Meg kell jegyezni, hogy az 1895. évi gazdacímtárban a felsoroltak közül senki sem szerepel, hanem az egyetlen Ungár L., aki a Strassburger Ármin és társai földbérlőknek adott haszonbérbe földet. Az 1911. évi gazdacímtárban sem szerepelnek.

1925-ben a következő adatok találhatók róluk a gazdacímtárban:

Tulajdonos: Ungár Jónás és társai, szarvasi lakos. Haszonbérlet: Kovács Lajos, Dévaványa.

szántóföld	639 kat. hold,
kert	1 kat. hold,
rét	29 kat. hold,
legelő	279 kat. hold,
erdő	1 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	12 kat. hold.
Összesen:	961 kat. hold. ⁵³⁷

Ungár Jónás az egész birtokot 1868-ban Mezei Lőrinctől, Csanády Lujzától és Csanády Teréziától vette. Dr. Mezei Ilona, Spaner Arnoldné és Mezei Erzsébet örökség útján szerezték. Az egész birtok társtulajdonosok osztatlan közösségében van. A birtok eladásának körülményeiről Mezei Zsigmond arról tájékoztatta az O.F.B.-t, hogy a birtok adóssággal túl volt terhelve és a háború miatt nem tudták azt megfelelően használni. Ungár Jónás csak az egész birtokot volt hajlandó megvenni, ezért került sor a birtok $\frac{7}{8}$ -ad részének eladására. Dr. Mezei Ilona orvos ehhez még azt tette hozzá, hogy birtokrészének eladásában az is közrejátszott, hogy eladósodott bátyján akart anyagilag segíteni. A birtok 1902-től állandóan haszonbérbe volt adva, 1912-től pedig évről évre adták haszonbérbe, tehát kétségtelen, hogy a birtok eladását nem a háború kiváltotta kényszer tette szükségessé.

A birtok $\frac{7}{8}$ -ad részét Ungár Jónás és társai 1918. július 2-án vétel útján szerezték. Az eredeti vevők a következők voltak: Ungár Jónás és neje, Meitner Soma és neje, Silberstein Fülöp, Szöllősi Béla és Frisch József kereskedők.

A teljes ingatlan jelen pillanatban – 1924. április 29-én – Kovács Lajos dévaványai lakos haszonbérletében van.

Dr. Mezei Ilona orvos és Spanner Arnoldné ingatlanrésze az 1920. évi XXXVI. tc. 31. §-a alá eső kisbirtok, ezért annak megváltását az O.F.B. mellőzte. A birtok $\frac{6}{288}$ -ad része dr. Mezei Ilona tulajdona, azaz 20 kat. hold 34 négyszögöl, míg Spanner Arnoldné a birtok $\frac{18}{288}$ -ad részével, azaz 60 kat. hold 102 négyszögöl területtel rendelkezik.

⁵³⁶ O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

⁵³⁷ Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 166. p.

Ungár Jónástól és társaitól megváltott az O.F.B. 880 kat. hold 1.557 négyszögöl területet. A megváltott területen a tanyaépületekből és az azok mellett fekvő területből egy kb. 200 kat. holdas középirtokot szándékozott alakítani. Ezt azonban úgy kell kialakítani, hogy a 200 kat. holdas középirtokot arányosan legelővel is el kell látni. A középirtok juttatásáról a póttárgyaláson fog határozni. (Ezt Kovács Lajos – a volt bérlő – kérte.) A középirtok megváltási árára vonatkozóan az új tulajdonossal egyezség megkötését kell megkísérelni.

Az egész birtokot kérték vissza a tulajdonosok. Ez iránt kérelmet nyújtottak be az O.F.B.-hez, amelyet az elutasított.⁵³⁸

Az O.F.B. a póttárgyalás alá vont kérdésekben az Ungár-féle földbirtokkal kapcsolatban is hozott döntéseket. Megállapította dr. Mezei Ilona orvos és Spanner Adolfné földtulajdonának mennyiségét, amelyet nem vont eljárás alá. Ez az elsődleges megállapítás szerint 80 kat. hold 136 négyszögöl tesz ki. Azonban a tanyaépületek $\frac{1}{12}$ -ed része még őket illette meg, amelyet szintén földben kívánt az O.F.B. a részükre megítélni, így a teljes földterületük 77 kat. hold 604 négyszögöl telt ki.

Az Ungár-féle tulajdonosi közösségtől mintegy 885 kat. hold földet vett igénybe az O.F.B. Ebből – az előző ítélettől (8006/1924. O.F.B. sz.) eltérően – 237 kat. hold 947 négyszögölben állapította meg az itt alakítandó középirtok nagyságát. Ennek helyrajzi száma is közölte.

Az Ungár-féle földbirtok 961 kat. hold 97 n. öl,
ebből a Mezeieké 77 kat. hold 604 n. öl,
középirtok 237 kat. hold 947 n. öl,
legelő Dévaványának 214 kat. hold 192 n. öl.
Összesen: 529 kat. hold 143 n. öl.

Tehát az Ungár-birtokból rendelkezésre áll még: 431 kat. hold 1.554 n. öl.

Az O.F.B. Dévaványán több alkalommal is megkísérelte járadéktelek létesítését. Meg kell mondani őszintén, hogy kevés sikerrel. Most is elrendelte, hogy az Ungár-féle birtokból a földhözjuttatottak részére átengedett területet járadéktelek formájában adják át. Az eljárás folyamán a járadéktelek-szerződés feltételeinek megállapítására a járadékélvezők és a járadéktelkesek között egyezség alakítását kellett megkísérelni. Ha ez nem vezetne sikerre, akkor már utasította dr. Mikó Jenő kir. törvényszéki tanácselnököt, hogy a járadéktelkes és a járadékélvező közötti jogviszony szabályozásához szükséges tényállást, adatokat szerezze be, az évjáradék nagyságát pedig első fokon állapítsa meg.

A Dévaványa községnek juttatott legelő esetében is a járadéktelek alakjában való átengedést rendelte el.

Az O.F.B. a megváltási eljárás során arra is tekintettel volt, hogy a volt tulajdonosok részére létfenntartásukhoz mennyire indokolt és szükséges a megváltási ár kézhez vétele. Tekintettel arra, hogy a volt tulajdonosok nem a föld hasznosításából éltek, így ellenértékének kifizetését is nagyobb intervallumra osztotta be.⁵³⁹

538 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

539 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

A kiosztás során az Ungár-földbirtokból kimaradt 38 kat. hold. Ennek felhasználásáról úgy rendelkezett az O.F.B., hogy a 29/b parcellától az 59. számú parcelláig elterjedő részben egyenlő arányban használják fel a parcellák megnagyobbítására.⁵⁴⁰

A községi képviselő-testületi közgyűlésen 1930. január 4-én a főjegyző előadta, hogy a 40/1928. kgy. számú határozatával az Ungár-féle legelőt Tímár Benő és társai részére átbocsátotta azzal a feltétellel, hogy a nevezettek a községnek az O.F.B. által megítélt 1 q búza ára holdankénti összeget tartoznak megtéríteni. Ez ügyben az iratokat már fel is terjesztették az O.F.B.-hez. A nevezetteket már több ízben felszólította ezen összeg befizetésére, akik azonban annak megtérítését egyenesen megtagadták. Felhatalmazást kért arra nézve, hogy tőlük ezen összeg minden törvényes eszközzel behajtható legyen, vagy pedig arra nézve járhasson el az előjáróság, hogy a nevezettektől a legelőt visszavonják. Az intézkedésre a felhatalmazást a képviselő-testület megadta.⁵⁴¹

Dévaványa község földbirtokrendezése ügyében Horváth Ferenc és társai az Ungár Jónástól megváltott ingatlanból földhöz juttatottak panasszal éltek a megváltási ár egyéni kivetése ellen. A közel 432 kat. hold földbirtok-politikai célra felhasznált földek megváltási ára, amelyet a 40.787/1928. O.F.B. számú ítélettel mondott ki a bíróság 187.719 pengőt tett ki. Ezt az összeget a 800/1929. P.M. számú rendelet 20. és 25. §-aiban foglalt rendelkezések betartásával kellett megosztani a juttatottaknak kiosztott földek nagysága és kataszteri tiszta jövedelme alapján. Dévaványa község nem ennek megfelelően vetette ki a tartozást, hanem a juttatott földek kataszteri tiszta jövedelmének hatvanszorosában. Ez hibás intézkedés volt. A helyes intézkedés céljából a fenti rendelet 20. § 2. bekezdése és a 25. § szerint az egyeseknek juttatott földek kataszteri tiszta jövedelme alapján a 187.719 pengő megváltási árból ki kellett volna számítani a kataszteri tiszta jövedelemnek a hányadosát, és annak alapján kiszámítani az egyes földhözjuttatottak által fizetendő megváltási árat.

A 4.188/1925. O.F.B. számú ítélettel 237 kat. hold 947 négyszögöl nagyságú közép-birtokot alakított az O.F.B. Ungár Jónás földbirtokából. Ezt a közép-birtokot a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátotta, amely azt vitéz Lipcsey Márton ny. huszár ezredesnek adományozta. Ugyanakkor mintegy 50 kat. hold legelőt is csatolt a birtokhoz, amelynek megváltási ára a már említett 187.719 pengőben benne van.⁵⁴²

A 40.787/1928. O.F.B. számú ítélet ellen a Tímár Benő és társaiból alakult Gabonási Legeltető Társaság fellebbezést nyújtott be. Ezt az 1931. február 24. napján megtartott tanácsülésen tárgyalta meg az O.F.B. és meghozta a következő határozatot:

1/a. A vitéz Lipcsey Mártonnak juttatott vitézi közép-birtokhoz csatolt 50 kat. hold legelőterület megváltási árát 6.000 pengőben állapította meg. Ennek kat. tiszta jövedelme: 128 aranykorona 86 aranyfillér, átlag 2 aranykorona 57,7 aranyfillér, kat. holdankénti ára 120 pengő (154,62 pengő volna kataszteri alapon).

1/b. A Tímár Benő és társaiból alakult Gabonási Legeltető Társulatnak juttatott 167 kat. hold 509 négyszögöl területű legelő megváltási árát 27.431 pengőben állapította

540 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1025. – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 18.

541 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1930. – 3/1930. kgy. szám. 93/1930. köz. ikt. sz. 1930. január 4.

542 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521. – 53.684/1930. O.F.B. számú végzés, kelte 1930. október 21.

meg. Kataszteri tiszta jövedelme: 596,16 aranykorona, átlag: 3,563 aranykorona. Arányos megváltási ára kat. holdanként 163,84 pengő. (Kataszteri alapon 213,78 pengő volna.)

2. A kataszteri részen kimaradt 38 kat. hold 1.492 négyszögöl földrészlet megváltási ára 7.007 pengő 85 fillér. Kataszteri tiszta jövedelme: 283,20 aranykorona, átlag 7,26 aranykorona. Holdanként 435,60 pengő volna az ellenértéke, a megállapított ára 179,84 pengő.

3. A rigalyosi részen fennmaradt, de Csontos Imre és társainak juttatott 116 kat. hold 1.166 négyszögöl terület megváltási árát 21.011 pengő 17 fillérben állapította meg. Kataszteri tiszta jövedelme: 509,76 aranykorona, átlag: 4,28 aranykorona. Megállapított ára: 179,85 pengő, arányos megváltási ára 256,80 pengő lenne.

4. A sártói részen kiosztott 31 kat. hold 1.225 négyszögöl területű földrészlet megváltási árát 20.965 pengő 31 fillérben állapította meg. Kataszteri tiszta jövedelme 434,73 aranykorona, átlag: 13,68 aranykorona. Megállapított ára kat. holdanként 628,48 pengő, kataszteri alapon pedig 820,80 pengő lenne.

5. A kisrigalyosi részen kiosztott 17 kat. hold 251 négyszögöl földrészlet megváltási árát 12.009 pengő 49 fillérben állapította meg. Kataszteri tiszta jövedelme: 258,54 aranykorona, átlag 15,07 aranykorona. Kataszteri alapon számított ára kat. holdanként 904,20 pengő lenne a 700,48 pengő helyett.

6. A nagyrigalyosi részen kiosztott 61 kat. hold 648 négyszögöl földrészlet megváltási árát 36.843 pengőben állapította meg. Kataszteri tiszta jövedelme: 583,26 aranykorona, átlag: 9,50 aranykorona. Megváltási ára kat. holdanként 599,98 pengő, a kataszteri alapon számítható érték alacsonyabb, 570 pengő.

7. A kataszteri részen kiosztott 68 kat. hold 715 négyszögöl területű földrészlet megváltási árát 34.907 pengő 90 fillérben állapította meg. Kataszteri tiszta jövedelme: 757,32 aranykorona, kat. holdanként: 11,67 aranykorona. Megállapított ára: 510,25 pengő, kataszteri alapon 663,60 pengő lett volna.

8. A kataszteri részen törpebirtokoknak kiosztott 80 kat. hold 1.287 négyszögöl területű ingatlanrész árát 21.543 pengő 28 fillérben állapította meg. Kataszteri tiszta jövedelme: 601,90 aranykorona, átlag: 7,45 aranykorona. Kataszteri alapon számított ellenértéke kat. holdanként 447 pengő lenne, így 266,61 pengő.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság a 8006/1924, illetve a 4.188/1925. O.F.B. számú ítéleteivel Ungár Jónás és tulajdonostársaitól 883 kat. hold 1.098 négyszögöl területet váltott meg. A tanyaépületekkel ebből egy középirtokot alakított, amely a tárgyalás adatai és a műszaki munkálatok adatai szerint 247 kat. hold 161 négyszögöl területű. Egyéb földbirtok-politikai célokra pedig 642 kat. hold 1.042 négyszögöl területet fordított.

Az O.F.B. a vitézi középirtok megváltási árát 130.000 pengőben, a vitézi középirtokon felül megváltott terület megváltási árát pedig 187.719 pengőben állapította meg. A szakértőként meghallgatott gazdasági felügyelő a kataszteri birtokívből, valamint a műszaki munkarészekből megállapította, hogy a 642 kat. hold 1.042 négyszögöl területű földrészleteknek a kataszteri tiszta jövedelme az 1921. évi szeptember hó 7-iki állapot szerint 4.153 aranykorona 73 aranyfillér.

A kérdésben lévő 642 kat. hold 1.042 négyszögöl területből 50 kat. hold legelőt, a 247 kat. hold 161 négyszögöles vitézi középbirtokhoz csatolt, és így ennek a középbirtoknak a nagyságát 297 kat. hold 161 négyszögöltre emelte.⁵⁴³

Az O.F.B. által a rigalyosi részen kiosztott 117 kat. hold 1.000 négyszögöl területű, és a katalaszegi részen kiosztott 38 kat. hold 1.492 négyszögöl területű részek birtokbaadása 1929. október elsején megtörtént. E két terület megváltási árának a felülvizsgálatát is hivatalból elvégezték és azt helybenhagyták.⁵⁴⁴

Az O.F.B. a község panaszára való tekintettel felfüggesztette az ítélet végrehajtását és folyamatos jelentéstételre szólította fel a község elöljáróságát.⁵⁴⁵

Dévaványa község képviselő-testülete még 1928-ban átadta az Ungár-birtokból részére juttatott legelőt – a vitéz Lipcsey Márton részére juttatott 50 kat. hold legelő kivételével – a Gabonási Birtokosság Legeltetési Társulata részére. Tehát a község birtokában 1925. április 1-től 1928. december 31-ig volt a 217 kat. hold 509 négyszögöl (mínusz 50 kat. hold) legelőterület. A község erre az időszakra tartozott haszonbért fizetni a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezetnek. A megváltás teljes összege 33.431 pengőt tett ki. Ennek megfelelően a megváltási ár 5%-ában, vagyis évi 1.671,29 pengő terhelte évente a községet. A teljes összeg így alakult: a 167 kat. hold 509 négyszögöl megváltási ára: 27.431 pengő, plusz a Lipcsey-féle 50 kat. hold megváltási ára: 6.000 pengő, összesen 33.431 pengő.

A fenti összeg teljes elszámolását vezette le a 33.312/1932. O.F.B. számú ítélet indokolási része. Ennek értelmében a község túlfizetésben volt és így visszakapott a befizetett összegből 356,72 pengőt.⁵⁴⁶

A mezőgazdasági ingatlan területe 652 kat. hold 276 négyszögöl. Ennek megváltási ára 187.719 pengőt tett ki. A birtokbaadás 1929. október 1-én történt meg. Ebből mezőgazdasági célra igénybe vett terület: 642 kat. hold 1.042 négyszögöl.⁵⁴⁷ Ugyanezeket az adatokat ismételték meg 1934. február 17-én.

A 889 kat. hold 1.203 n. öl, amelynek kataszteri tiszta jövedelme 6.948,94 aranykorona és az ennek alapján kiszámított, de már mérsékelt megváltási ár 256.361,22 pengő. Ezt a területet 138 fő részére osztotta ki az O.F.B., de ebből 37 fő pirossal ki volt húzva.⁵⁴⁸

37./ DR. VASS ALBERT⁵⁴⁹

Dr. Vass Albert az 1895. évi, az 1911. évi és az 1925. évi gazdacímtárban nem szerepel. Az 1935. évi gazdacímtárban a következő adatokkal találjuk:

543 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521. – 7.847/1931. O.F.B. számú ítélet, kelte 1931. február 24.

544 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521. – 28.576/1931. O.F.B. számú ítélet, kelte 1931. június 9.

545 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521. – 39.558/1931. O.F.B. számú ítélet, kelte 1931. július 29.

546 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521. – 33.312/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte 1932. október 20.

547 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521. – Ungár Jónás birtokáról felvett „Törzskönyv” adatai. A 23.451/1929. O.F.B. ítélet alapján töltötték ki 1929. január 3-án.

548 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – Dévaványa község – Ungár Jónás és társai – Törzskönyv – Kitöltötték 1937. október 2-án.

549 VASS ALBERT, bessenyei, dr.: községi ügyvezető orvos. (Dévaványa, 1879 – Dévaványa, 1945) Orvosi oklevelét 1903-ban Budapesten szerezte. Két évig a gyulai megyei kórházban dolgozott. 1905 óta Dévaványán praktizált. A világháború alatt a 29. honvéd gyalogezred kötelékében szolgált. A N.E.P. elnöke volt. – Felesége: sepsiszentgyörgyi és timafalvi Szentgyörgyi Jolán. Lányai: Lilla, Irén és Jolán. – Irodalom: SCHEFTSIK 1935. – Adattár 63. p.

Tulajdonos: Vass Albert, Dévaványa.
Földbérlet: Dúzs Sándor, Dévaványa.
Kisbérlet, Dévaványa.

szántóföld	204 kat. hold,
rét	24 kat. hold,
legelő	89 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	3 kat. hold.
Összesen:	320 kat. hold, amelynek
kataszteri tiszta jövedelme 1.739 aranykorona.	

Földbérlet: Dúzs Sándor, Dévaványa: szántóföld 127 kat. hold.

Kisbérlet 30 kat. hold.⁵⁵⁰

Dr. Vass Albertnek 14 kat. hold 946 négyszögöl kiterjedésű és 4 kat. hold 1.210 négyszögöl kiterjedésű, összesen 19 kat. hold 556 négyszögöl területű ingatlanát váltotta meg az O.F.B. Mindezt házhelyek céljára vette igénybe és csereingatlannal kívánta kárpótolni. A házhelyek birtokba adása az 1923/24. gazdasági év végével, de a csereingatlanoknak egyidejű birtokbaadásával történt.

A község belterületén kiosztandó házhelyek céljaira az O.F.B. dr. Vass Albertnek közvetlen a község mellett elterülő ingatlanait találta megváltandónak. Dr. Vass Albert ellenvetéseit azonban nem vette figyelembe. A megváltás az 1920:XXXVI. t.c. 32. §-án alapult. Méltányosnak találta az O.F.B., hogy dr. Vass Albertet, – aki különben is harc-
téri szolgálata következtében rokkanttá vált, és így orvosi működésével a maga és családja fenntartását nem tudja ellátni, hasonló értékű csereingatlanokkal kárpótolja.⁵⁵¹

Az O.F.B. a 8.006/1924. O.F.B. számú ítélettel dr. Vass Alberttől megváltott csereingatlant a gróf Zamoyski Tamásnétól igénybevett, és a természetben leadandó vagyonváltási földről adományozta.

Az O.F.B. dr. Vass Albert csereterületét, a gróf Zamoyski Tamásné által természetben leadandó vagyonváltási földről juttatta, és nem teljesíthette a nevezettnek azt a kérelmét, hogy a csereterületét az özv. Grósz Zsigmondnéól megváltott lórési birtokrészből adja ki. Ugyanis idevonatkozóan magáévá tette a tárgyaló bizottság indokolt javaslatát és a maga részéről is úgy találta, hogy a házhelyhez juttatottaknak meg volna nehezítve a házhelyek átvétele s házaik felépítése azáltal, ha házhelyeik csereterületének az árát az özv. Grósznéól megváltott területek értéke után volnának kénytelenek fizetni. Másrészt a gróf Zamoyski Tamásnéól vagyonváltásba igénybevett területek is a községhez közel fekszenek.⁵⁵²

A dr. Vass Alberttől és társaitól megváltott és csereingatlannal kárpótolni mintegy 30 kat. hold 273 négyszögöl területű házhelyek megváltási árának újabb megállapítása iránt Tamasi Lajos és társai kérelmet nyújtottak be. A megbízottak kérésére a 2.000/1937. M.E. számú rendelet 7. §-a 2. bekezdése alapján folyamatba tett ügyben az O.F.B. helyszíni tárgyalást rendelt el és a szakértői szemle után a következő ítéletet hozta: az O.F.B. kiküldött bírása a házhelyek – ideértve a házhelyekből utcákra, közterü-

550 Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1935. – 155. p.

551 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

552 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

letekre levont területeket is – az újabb megváltási árat négyszögölenként 50 fillérben állapította meg.

A dr. Vass Albert és társai ingatlanából megváltott 30 kat. hold 273 négyszögöl nagyságú terület kataszteri tiszta jövedelme 521,86 aranykorona. Ezzel szemben dr. Vass Albert és társa a gróf Zamoyski Tamásné birtokából kijelölt vagyonszállásföldből 75 kat. hold 500 négyszögöl területet kaptak cserébe, amelynek kat. tiszta jövedelme 1.178,90 aranykorona. Ez az eredetileg megváltott ingatlan területének 250%-a, míg kataszteri értékének 226%-a. A kiosztáskor kapott 300 négyszögöles házhelyek kataszteri tiszta jövedelem alapján hatósági úton kiszámított értéke 530 pengő, így négyszögölenként 1,76 pengő.

A szakértői vélemény nem talált négyszögölenként 70 fillérnél magasabb szabadpiaci telekárát. Tekintettel arra, hogy a szóban forgó házhelyek a község központjától távol fekszenek, mély fekvésüknél fogva nagyobbrészt vízállásos területek, útrészesedéssel terheltek, így forgalmi értékük egyenlő a környező mezőgazdasági ingatlanok értékével, vagyis 50-60 fillérnek felelt meg. Ezek alapján mondta ki a bíróság az 50 fillér négyszögölenkénti telekárát. Ennek ára a csereföldet szolgáló vagyonszállás alapot illette meg.⁵⁵³

38.) VASS KÁROLY ÉS FELESÉGE, BÉRES ESZTER

Az O.F.B. megváltotta Vass Károlynak és feleségének, Béres Eszternek 7 kat. hold ingatlanát a község belterületén kiosztandó házhelyek céljaira. Ezek megváltása során a volt tulajdonos ellenvetéseit nem lehetett figyelembe venni. A megváltás az 1920:XXXVI. t.c. 32. §-án alapult. Azt azonban méltányosnak találta, hogy Vass Károly hasonló értékű csereingatlanban részesüljön.⁵⁵⁴

Az O.F.B. a 8.006/1924. O.F.B. számú ítélettel Vass Károlytól és feleségétől, Béres Esztertől megváltott terület csereingatlanát gróf Zamoyski Tamásnétól igénybevette, s a természetben leadandó vagyonszállási földekből juttatta, és pedig amennyiben az érdekeltek másképpen megegyezésre nem jutnának, a természetben leadandó vagyonszállásul szolgáló területek alsó részén.⁵⁵⁵ Abban az esetben, ha a csereingatlanokkal kárpótolt egyének az elhelyezkedésre egymás között megállapodásra nem jutnának, egymás közötti elhelyezkedésüket sorshúzással kell eldönteni.

A csereterülettel kárpótolt volt tulajdonosok, valamint az ezektől megváltott területeken elhelyezendő házhelyhez juttatottak között a csereterületek nagyságát illetően egyezés nem jött létre. Ezért az O.F.B. a kijelölt helyeken való csereterületek nagyságának a megállapítására – az 1924:VII. t.c. 13. §-a alapján – Mikó Jenő szolnoki kir. törvényszéki tanácselnököt azzal küldte ki, hogy a megfelelő értékű csereterületek terjedelmének megállapítására szükséges összes adatokat – közöttük azt is, hogy a házhelyek céljaira megváltott, valamint azt, hogy csereként kijelölésre kerülő területek milyen értéket tesznek ki – gyűjtse össze és aztán ezekben a kérdésekben saját hatáskörében hozzon első fokú határozatot.

553 O. L. – Z-140. szekció. – 302. csomó. – M-2127. – 15.566/1937. O.F.B. számú ítélet, kelte 1937. október 30.

554 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

555 Itt a kijelölt terület déli részét értette az ítélet.

Az O.F.B. Vass Károly és felesége csereterületét a gróf Zamoyski Tamásné által természetben leadandó vagyonváltási földekből juttatta és nem teljesíthette a nevezettnek azt a kérelmét, hogy a csereterületet az özv. Grósz Zsigmondnétól megváltott lórési birtokrészből adják ki. Ugyanis elfogadta a tárgyaló bizottság indokolt javaslatát, és a maga részéről is úgy találta, hogy a házhelyhez juttatottaknak meg volna nehezítve a házhelyek átvétele és házaik felépítése azáltal, ha házhelyeik csereterületének az árát az özv. Grósznétól megváltott területek értéke után volnának kénytelenek fizetni. Másrészt a gróf Zamoyski Tamásnétól vagyonváltásba igénybevett területek is a községhez közel fekszenek.⁵⁵⁶

39.) VASZKÓ VINCE ÉS FELESÉGE, VENCZEL ANNA

Vaszkó Vince és felesége, Venczel Anna a 11 kat. hold 839 négyszögöl kiterjedésű birtokát 1918. december 1-én vette. Vaszkó Vince szobafestő és fényképész ugyan, de a kérelmezők és a község szakértőjének meg nem cáfolt állítása szerint beteg, háborús rokkant, így ez a birtoka az 1920:XXXVI. t.c. 28. § 4./ pontja szerint nem váltható meg. Ezért az O.F.B. erre a birtokra a további eljárást megszüntette.⁵⁵⁷

40.) IFJ. VÁLYI NAGY JÓZSEF

Ifj. Vályi Nagy József ingatlan visszajuttatás, illetve vagyoni előny megosztása iránt adott be kérelmet. Erről Csapó János esetének tárgyalásakor már esett szó.

41.) A VITÉZI SZÉK

Jakabfy Jenő a birtokából 15 kat. holdat ingyen átadott a Vitézi Szék részére.⁵⁵⁸ Az O.F.B. Ungár Jónás és társai birtokából a 8.006/1924. O.F.B. számú ítéletével alakított középirtok nagyságát 237 kat. hold 947 négyszögölben állapította meg.

Abban az esetben, ha Spanner Arnoldnének és dr. Mezei Ilonának a birtokából 3 kat. hold 560 négyszögöl területnél kevesebb hasítanak ki, a visszamaradó mennyiséget a fenti középirtokhoz kell csatolni.

Kiemeli az O.F.B. hogy a 8.018. helyrajzi számú útnak, amennyiben a kiosztási terv szerint ennek közútként való fenntartása szükségesnek nem mutatkozik, részben vagy egészben ezt is a középirtokhoz kell csatolni.

Az O.F.B. Csapó Jánosnak és feleségének, Fésűs Erzsébetnek megváltotta a 36 kat. hold 1.530 négyszögöl kiterjedésű földbirtokát. Ebben a tanyás résszel 15 kat. holdat a Vitézi Szék rendelkezésére bocsátott, 21 kat. hold 1.530 négyszögöl pedig Körösladány község lakosai földhöz juttatására jelölt ki.

556 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

557 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

558 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

Ifj. Vályi Nagy József ezen birtok visszajuttatása iránt, amennyiben pedig erre lehetősége nem volna, a vagyoni előny megosztása iránt terjesztett elő kérelmet. Erre a kérelemre tekintettel az O.F.B. ezúttal a visszajuttatás iránti kérelem érdemében nem döntött és a határozathozatalt későbbre halasztotta. Ugyanakkor ezért felhívta a Vitézi Széket, hogy a Csapó János és felesége birtokából juttatott kis családi birtok átvételére vonatkozóan nyilatkozzon, hogy a Csapó-féle birtokot hajlandó-e átvenni.⁵⁵⁹

Az O.F.B. a 4.188/1925. O.F.B. számú ítéletével 237 kat. hold 947 négyszögöl területtel alakított, s a 16.281/1925. O.F.B. szám alatt hozott végzésével az Országos Vitézi Szék rendelkezésére bocsátott és vitéz Lipcsey Márton ny. huszár ezredesnek adományozott középirtoknak a megváltási árát 120.000 pengőben állapította meg.⁵⁶⁰

A Jakabfy Jenőtől és Jakabfy Dezsőtől vagyonszállásba átvett 46 kat. hold és 43 kat. hold földeket az Országos Vitézi Szék rendelkezésére bocsátja az O.F.B. vitézi telkek alakítása céljából.

Az Országos Vitézi Szék a vagyonszállásba eső át nem vett ingatlanoknak a Vitézi Széknek történő átadását kérte, és ezt a kérelmet az O.F.B. teljesítette.

Az O.F.B. elrendelte annak a kérdésnek a tárgyalását, hogy az Ungár Jónás és társaitól megváltott földbirtokból a községnek juttatott 214 kat. hold közlegelő átadható volna-e az alakítandó legeltetési társulatnak, és ezzel kapcsolatban abban is állást kellett foglalni a képviselő-testületnek, hogy a vitéz Lipcsey Mártonnak juttatott középirtokhoz 50 kat. hold legelő hozzácsatolását elleneznék-e?⁵⁶¹

Az O.F.B. elnöki tanácsa a Dévaványa községre vonatkozó megváltási ügyben hozott 40.787/1928. O.F.B. számú ármegállapító ítéletet felülvizsgálta és azt a következőképpen módosította: a vitéz Lipcsey Márton huszár ezredesnek adományozott 237 kat. hold 947 négyszögöles középirtok megváltási árát az épületekkel együtt 130.000 pengőben állapította meg. Fizetési módozat: a megváltási árból 70.000 pengőt legkésőbb 1929. október 1-ig, míg a fennmaradó 60.000 pengőt 1929. október 1-től kezdődő és minden év október 1. napján esedékes 6 évi egyenlő részletben köteles megfizetni a tőke után járó 5%-os kamattal együtt. 1928. október 1-től évi 18.000 pengő haszonbért köteles fizetni három éven keresztül.

Az O.F.B. elnöki tanácsa kimondta, hogy vitéz Lipcsey Márton ezredes a középirtok tulajdonjogának nevére való bekebelezését – a kérdéses birtok „vitézi telek” minőségének telekkönyvi feljegyzése és a volt tulajdonosokat illető megváltási ár és kamatainak egyidejű jelzálogi biztosítása mellett – ennek az ítéletnek alapján már most kérheti.⁵⁶²

A vitézi középirtokhoz csatolt 50 kat. hold legelő megváltási árát 6.000 pengőben állapította meg az O.F.B.

Az 50 kat. hold legelőt a 247 kat. hold 161 négyszögöles vitézi középirtokhoz csatolta, és így ennek a középirtoknak a nagyságát 297 kat. hold 161 négyszögöltre emelte fel.

559 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

560 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521. – 40.787/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 27.

561 O. L. – Z-140. szekció. – 147. csomó. – M-1025. – 45.095/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. október 18.

562 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521. – 69.096/1928. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. december 3.

A vitézi középirtokhoz csatolt 50 kat. hold legelő kataszteri tiszta jövedelme 128 aranykorona 86 aranyfillér, vagyis átlag kataszteri holdanként 2 korona 57,7 fillér. Ennek árát kat. holdanként 120 pengőben állapította meg.⁵⁶³

Vitéz Puskás László a neki juttatott 20 kat. hold 791 négyszögöl területű vitézi telekről 1941. szeptember 30-i hatállyal lemondott. Ezt a földet 1941. október 1-i hatállyal vitéz Tiba István mezőúri középiskolai tanár kapta meg.⁵⁶⁴

A Vitézi Rendet képviselő vitéz Bagossy István székkapitány jelenlétében adták át az Országos Földhitelintézet által vitéz Csontos Gyula részére adományozott 15 kat. hold kishaszonbérletet, amelyet feltehetőleg vitézi telekké fognak minősíteni.⁵⁶⁵

Vitéz Bagossy István székkapitány jelenlétében az Országos Földhitelintézet által juttatott 15 kat. holdas kishaszonbérlet átadására került sor, amelyet vitéz Bereczki Andrásnak juttattak. Az a terv, hogy ezt a kishaszonbérletet vitézi telekké fogják minősíteni.⁵⁶⁶

42.) GRÓF ZAMOYSKI TAMÁSNÉ SZÜL. GRÓF ZAMOYSKI LUDMILLA

A gazdacímtárakban a Zamoyski-birtok a következő adatokkal szerepel.

1895-ben:

A gazdálkodó neve: Blayer Lajos haszonbérelő.

Birtoklási jogcíme: haszonbérelő.

A földbirtok tulajdonosának neve: Zamoyski Tamásné grófné.

A földbirtok csak Dévaványa község közigazgatási területén belül helyezkedik el. A gazdaságban foglalkoztatott cselédek száma: 50 fő

A gazdaság állatállománya a következő: szarvasmarha 267 db, sertés 903 db, ló 30 db, juh 2.704 db.

A gazdaságban használt fontosabb gépek és eszközök: lokomobil 3 db, járgány 1 db, cséplőszekrény 2 db, vetőgép 6 db, rosta 3 db, eke 33 db, trieur 2 db, szecskavágó 1 db, borona 10 db, henger 10 db, ígás szekér 30 db.⁵⁶⁷

1911-ben:

Tulajdonos: Zamoyski Tamásné grófnő, Dévaványa.

Haszonbérelő: Blayer Béla, Dévaványa.

563 O. L. – Z-140. szekció. – 427. csomó. – R-521.

a./ 7.847/1931. O.F.B. számú ítélet, kelte 1931. február 24.

b./ 39.558/1931. O.F.B. számú ítélet, kelte 1931. július 29.

c./ 33.312/1932. O.F.B. számú ítélet, kelte 1932. október 20.

564 Sz. M. L. – Dévaványa közig. iratai 1942-1943. – 7.569/1942. ikt. számú írat, kelte 1942. augusztus 28.

565 Sz. M. L. – Dévaványa közig iratai 1943. – A 7.384/1942. ikt. számú írat, kelte 1942. szeptember 19. és a 8.478/1942. ikt. számú írat, kelte 1942. október 8.

566 Sz. M. L. – Dévaványa közig. iratai 1943. – A 7.020/1942. ikt. számú írat, kelte 1942. szeptember 21. és a 8.478/1942. ikt. számú írat, kelte 1942. október 8.

567 A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-207. p.

szántóföld	1.450 kat. hold,
kert	2 kat. hold,
rét	3 kat. hold,
legelő	467 kat. hold,
földadó alá nem eső terület	46 kat. hold.
Összesen:	1.970 kat. hold.

Ennek a területnek a kataszteri tiszta jövedelme 18.354 aranykorona.⁵⁶⁸

1925-ben:

A földbirtokos neve: Zamoyski Tamásné grófnő, Alsószil (Pozsony vm., nagyszombati járás – Csehszlovákia: Malé Brestovani, trnava okres).

A földbérlő neve: Blayer Béla, Dévaványa.⁵⁶⁹

1935-ben:

Tulajdonos: gróf Zamoyski Ágoston, Budapest.

Haszonbérlő: Blayer Béla, Dévaványa.

Ennek a területnek kataszteri tiszta jövedelme 15.508 aranykorona.

Tulajdonos: gróf Zamoyski Ágostonné, Genua (Olaszország).

Haszonbérlő: Blayer Béla, Dévaványa.

Ennek a területnek kataszteri tiszta jövedelme 1.659 aranykorona.⁵⁷⁰

Gróf Zamoyski Tamásné született gróf Zamoyski Ludmillának az 1.970 kat. hold 300 négyszögöles birtoka ősi családi birtok. Már az 1600-as évek legelején a gróf Hunyadiak tulajdonában volt, ezektől leányágon örökölték a báró Baldácsy, majd az Ocskay, a Szerdahelyi családok, s ez utóbbiaktól örökölte gróf Zamoyski Ludmilla.

Gróf Zamoyski Ludmilla szülei: gróf Zamoyski Jenő, akinek első felesége ocskói és felsődubováni Ocskay Mária volt. Ocskay Mária édesapja Ocskay Ignác, akinek a felesége – így Mária édesanyja is – nyitraszerdahelyi Zerdahelyi Judit volt.

Az 1859. évben megkötött úrbéri egyezség időpontjában dévaványai földbirtokos volt báró Baldácsy Antal (aki az Esztergom megyei Bálán lakott), és gróf Esterházy Antal.

Esterházy Antal gróf (Bécs, 1820. október 3. – Cseklész, 1889. július 16.) 1843-tól cs. kir. kamarás. Házasságot kötött Bécsben, 1848. május 5-én herceg Trubetzkoy Verával.

Mind Baldácsy, mind Esterházy örököse volt a gróf Szerdahelyi birtokrésznek. Esterházy jogán Ocskay Ignác és neje Zerdahelyi Judit örökölte ezt a birtokot, és ezen a révén került végül is a gróf Zamoyski család birtokába.⁵⁷¹ Gróf Zamoyski Tamásné birtokából az O.F.B. összesen 207 kat. hold 983 négyszögöl területet vett igénybe, és ezt a területet az itteni vagyonváltságba is betudta.

⁵⁶⁸ Magyarország gazdacímtára, 1911. – 339. p.

⁵⁶⁹ Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 166. p.

⁵⁷⁰ Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 155. p.

⁵⁷¹ a./ GUDENUS 1990-1999. – I-V. kötet.

b./ GAÁL 1978. – 110-114. p.

c./ O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

Az O.F.B. Dévaványa községet közlegelőhöz juttatta, többek között a Zamoyski-birtokból igénybe vett 56 kat. hold 330 négyszögöl területű legelőt is a községnek ítélte. Ezt a területet azonnal birtokba is adta. A többi megváltott területet az 1923/24. gazdasági év végével adta birtokba az O.F.B.

A belső részen kiosztott házhelyek birtokba vételére és birtokba adására csupán a csereterületek kijelölése és birtokba adása után került sor.⁵⁷²

Az O.F.B. a Dévaványáról Ecseg-pusztára kitelepülők részére csereterületként jelölte meg a gróf Zamoyski Tamásnéól megváltott 207 kat. hold 983 négyszögöl területet. Ez 61 főnek került kiosztásra.⁵⁷³

Az O.F.B. tudomásul vette, hogy a gróf Zamoyski Tamásnéól megváltott 56 kat. hold 330 négyszögöl területű és természetes határral elkülönített közlegelőt a község birtokba vette és 1924. év végéig azt a legeltető társulat haszonbérletként kezelte. A fenti területű legelő árának megállapítására a község és a volt tulajdonos között tárgyalások folytak. A legelőterületet az érdekelt felek kölcsönös megállapodással jelölték ki és adták illetve vették birtokba.

A dr. Vass Alberttől, Vass Károlytól és özv. Kovács Mártonnétól házhely céljaira igénybevett területek csereterületét a gróf Zamoyski Tamásnéól megváltott ingatlan megfelelő részén jelölte ki az O.F.B.⁵⁷⁴

Dévaványa község a legelő árának és haszonbérének megállapítását sérelmezte, és ez ellen fellebbezést nyújtott be. Erre hozta az O.F.B. a következő ítéletet.

Az ítélet megállapította, hogy az 56 kat. hold 330 négyszögöl területet az O.F.B. a földben leadandó vagyonváltságon felül váltotta meg. A legelő évi haszonbérét 18 pengőben állapította meg az O.F.B. a szakértői vélemény alapján. A szakértő megállapította, hogy a megváltott legelő a község belterülete mellett fekszik, talaja kötött réti talaj, imitt-amott kisebb vízfoltokkal és vizekkel. Ez korábban szántóművelés alatt állott, füvezete mintegy 10-12 év alatt állott be. A jobb részeken elég sűrű növényzettel, a gyengébb részeken azonban a növényzet gyér és silány. A talaj rendkívül mély fekvésű, a vasúti töltés és a községet határoló védgát között fekszik, ezért a vízzel való elborításnak is ki van téve. Talaja szántás-művelésre – mély fekvése és vízállásos volta miatt – nem alkalmas. A szakértők a haszonbérét kat. holdanként 60 kg búza egyenértékére tették, ami 30 pengős mázsánkénti búzaár mellett 18 pengős kat. holdankénti haszonbért eredményezett.⁵⁷⁵

Gróf Zamoyski Tamásné örökösei nevében gróf Zamoyski Ágoston élt fellebbezéssel a megváltási ár ellen. Az O.F.B. az eredeti ítéletet hagyta helyben. A megváltott legelő árát 25.310 pengőben állapította meg a kataszteri tiszta jövedelem – 303,51 aranykorona – alapján. Ennek kiszámítható ellenértéke 18.9210,60 pengő. Tehát így is magasabb árat ítéltek meg a törvényben előírtnál.⁵⁷⁶

572 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

573 O. L. – Z-1477. szekció. – 41. téka. – Dévaványa. – gróf Zamoyski Tamásné kiosztott vagyonváltság földjéről felvett kimutatás, kelte 1948. január 30.

574 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

575 O. L. – Z-140. szekció. – 302. csomó. – M-2127. – 48.238/1917. O.F.B. számú ítélet, kelte 1928. július 28.

576 O. L. – Z-140. szekció. – 302. csomó. – M-2127. – 2.357/1933. O.F.B. számú ítélet, kelte 1933. február 16.

Az O.F.B. a 8.006/1924. O.F.B. számú ítélettel dr. Vass Alberttől megváltott csereingatlanát a gróf Zamoyski Tamásnéól igénybevett, és a természetben leadandó vagyonsváltási földekből adományozta.

Az O.F.B. dr. Vass Albert csereterületét⁵⁷⁷ a gróf Zamoyski Tamásné által természetben leadandó vagyonsváltási földekből juttatta és nem teljesíthette dr. Vass Albertnek azt a kérelmét, hogy a csereterületét az özv. Grósz Zsigmondnéól megváltott lórési birtokrészből adja ki. Ugyanis idevonatkozóan magáévá tette a tárgyaló bizottság indokolt javaslatát és a maga részéről is úgy találta, hogy a házhelyhez juttatottaknak meg volna nehezítve a házhelyek átvétele s házaik felépítése azáltal, ha házhelyeik csereterületének az árát az özv. Grósznéól megváltott területek értéke után volnának kénytelenek fizetni. Másrészt a gróf Zamoyski Tamásnéól vagyonsváltásba igénybevett területek is a községhez közel fekszenek.⁵⁷⁸

1930-ban Halmágyi Ferenc főjegyző közölte a LEBOSZ-szal, hogy Dévaványa község mint erkölcsi testület gróf Zamoyski Tamásnéól 56 kat. hold 330 négyszögöl területű közlegelő juttatásban részesült. Az ingatlan vételárának megtérítését Jakabfy Jenő és neje, Rosenfeld Szidónia vállalták azzal a feltétellel, ha egy másik legelőt visszakapnak. Ennek megfelelően Jakabfy Jenő tényleg elszámolt a községgel. Adott 25.200 pengőt és pedig úgy, hogy abból 14.690,40 pengőt készpénzben fizetett be, a többi pedig a községnek legelő haszonbér és adók fejében fennállott tartozása kiegyenlítéseként számoltak el.⁵⁷⁹

Dr. Vass Alberttől és társaitól megváltott és csereingatlannal kárpótolt mintegy 30 kat. hold 273 négyszögöl területű házhelyek megváltási árának újabb megállapítása iránt Tamasi Lajos és társai kérelmet nyújtottak be. A megbízottak kérésére a 2.000/1937. M.E. számú rendelet 7. §-a 2. bekezdése alapján folyamatba tett ügyben az O.F.B. helyszíni tárgyalást rendelt el és a szakértői szemle után a következő ítéletet hozta:

Az O.F.B. kiküldött bírása a házhelyek – ideértve a házhelyekből utcákra, közterületekre levont területeket is – az újabb megváltási árat négyszögölenként 50 fillérben állapította meg.

A Zamoyski-birtok haszonbérletének ügyével más helyen – a haszonbérletek tárgyalásánál – foglalkozunk.

Ezek alapján mondta ki a bíróság az 50 fillér négyszögölenkénti telekárát, melynek ára a csereföldet szolgáló vagyonsváltás alapot illette meg.⁵⁸⁰

Közben lejárt a Zamoyski-birtok bérlete. Az új bérletet megkötni a fennálló rendelkezések értelmében csak nagy nyilvánosság előtt lehetett. Ennek néhány epizódját elevenítette fel a Dévaványai Hírlap tudósításában, amelyekről majd a kishaszonbérletek tárgyalása során ejtünk szót.

577 Tisztában vagyunk azzal, hogy a most kezdődő bekezdés már ismétlés, de annak, aki csak a Zamoyski-birtok történetét és ügyeit vizsgálja, annak hiányozna ez a rész. Ez az indoka annak, hogy ismét tárgyaljuk a csereterület ügyét. Ez a magyarázat vonatkozik minden további ismétlésre is.

578 O. L. – Z-140. szekció. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet, kelte 1925. február 6.

579 O. L. – Z-140. szekció. – 302. csomó. – M-2127. – A dévaványai községi eljárás levele, kelte 1930. november 17.

580 O. L. – Z-140. szekció. – 302. csomó. – M-2127. – 15.566/1937. O.F.B. számú ítélet, kelte 1937. október 30.

HÁZHELYRENDEZÉS

Az előző fejezetben már figyelemmel kísérhettük azt a tényt, hogy a 1921. május 21-i képviselő-testületi közgyűlésen 63 házhelyre jelentkezőt vettek számba, akik közül csupán háromnak nem ismerték el az igényjogosultságát.⁵⁸¹

Ugyanezen év szeptember 10-én, szintén a közgyűlésen a község életében később döntő fontosságú javaslat kimondására került sor, egyelőre még csak az ötlet szintjén. Itt Várkonyi Ignác főjegyző ismét visszatért a házhelyek kérésének, kiosztásának ügyére. Elmondta, hogy a község közelében nincs olyan birtok, amely alkalmas lenne erre a célra. És most következik a lényeg: „...az előljáróság nevében javasolja, hogy a földbirtokrendező bíróság közbejöttével a m. kir. vallásalap ecsegi birtokából, és pedig az ecsegi állomás előtti részen a 7315, 7316, 7317, 7318 és 7320 helyrajzi számú parcellák sajátíttatnának ki házhelyek céljára. Ezen terület 60 kat. hold és 855 n. ölet tesz ki. Egy ilyen telep létesítése mind a munkások, mind az ott körül levő nagyobb birtokok érdekét is szolgálná, mert a munkás közel kapná a munkaalkalmat, viszont a birtokos közel kapná a munkást. Ezen kívül itt kiadható lenne a törvényben maximumként előírt 600 n. öl mindenkinek, ennek területén a háztartáshoz szükséges kapásnövények is betermeszthetők lennének...”⁵⁸² A jegyzőkönyv megszövegezése az ötlet gazdájának az „előljáróságot” nevezi meg, de Várkonyi Ignác főjegyző mondta ki azt, hogy az ecsegi állomással szemben kellene egy telepet létrehozni, amiből azután kinőtt Pusztacseg – majd Ecsegfalva, a ma közel kétezer lelkes település – alapja.⁵⁸³ Mire ebből a javaslatból, ill. indítványból Pusztacseg lett, addig még nagyon sok minden történt, ettől a ponttól kezdve azonban e fejezet két vonulatban tárgyalja a házhelyrendezés ügyét.

HÁZHELYRENDEZÉS DÉVAVÁNYÁN

Az első átfogó és minden részletre kiterjedő állásfoglalás a házhelyek kérdésében is a 8.006/1924. O.F.B. számú ítéletben olvasható, amelyet az Országos Földbirtokrendező Bíróság 1924. április 29-i keltezéssel adott ki Börcsök Andor⁵⁸⁴ másodelnök aláírásával. Ebben az ítéletben már az olvasható, hogy a házhelyhez juttatható érdemes kérelmezők listája I–VI. szám alatt mellékletei az ítéletnek, amelyeket azonban a legnagyobb sajnálatunkra egyetlen levéltárban sem találtunk meg. Az ítéletben 349 házhelyre jogosult számára 65 kat. hold 800 n. öl területet vettek igénybe.⁵⁸⁵

A kiosztásra kerülő házhelyek nagyságát Dévaványa belterületén 300 négyszögölben állapították meg. A kijelölt terület nagysága ehhez elegendő is volt. Az O.F.B. erre a következő területeket vette igénybe:

581 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. kötet. – 1921. május 21. – 46/1921. kgy. szám.

582 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. kötet. – 1921. szeptember 10. – 86/1921. kgy. szám.

583 Mivel az előljáróság „lelke”, „esze” és irányítója a mindenkori főjegyző, akinek akarata, hozzájárulása nélkül nem történhet semmi az „előljáróság” elnevezése alatt, így kimondhatjuk, hogy a mai Ecsegfalva megalapítójának Várkonyi Ignác főjegyző tekinthető, aki mindentől függetlenül megérdemelné, hogy a falu legalább egy utcát elnevezzon róla.

584 BÖRCÖK ANDOR (Martonvásár, 1872. december 21. - Bp., 1938. november 4.) jogi író, az Országos Földbirtokrendező Bíróság másodelnöke (1921-től).

585 A 8.006/1924. O.F.B. számú ítélet 2. oldalán számolási hiba miatt csak 700 négyszögöl szerepel.

1./ Megváltás útján Vass Károlytól és feleségétől (Béres Esztertől) igénybe vett 7 kat. holdat.

2./ Dr. Vass Alberttől igénybe vett 19 kat. hold 556 n. ölet.

3./ Özv. Bogya Mihályné Pethő Teréziától igénybe vett 39 kat. hold 244 n. ölet.

Összesen tehát 65 kat. hold 800 négyszögölt vettek igénybe. Mind a három igénybevétel úgy történt, hogy értékük hasonló értékű csereingatlant kaptak a volt tulajdonosok.

Az O.F.B. elrendelte, hogy a házhelyek birtokba adása az 1923/24. gazdasági év végével történjen meg. Az indoklásban kimondta, hogy a megváltás az 1920:XXXVI. t.c. 32. §-ban foglaltak alapján történt.⁵⁸⁶

A 8.006/1924. O.F.B. számú ítélet néhány tisztázatlan kérdést póttárgyalásra utalt, amelyről a 4.188/1925. O.F.B. számú ítélet született meg, melyet 1925. február 6-án adtak ki szintén Börcsök Andor másodelnök aláírásával.⁵⁸⁷ A belterületi ingatlanok vonatkozásában a következő módosítások történtek:

Kovács Mártonné Elek Rozáliától cserekárpótlás ellenében megváltott az előző ítélethez képest még további 3 kat. hold 1.317 n. ölet. Viszont özv. Bogya Mihálynétól csak 35 kat. hold 527 négyszögöl területet váltott meg, így a belterületen házhelyek céljára igénybe vett terület nagysága nem változott, maradt 65 kat. hold 800 négyszögöl. A terület átadását a termények betakarítása utáni időben rendelte el.

A fentiekről Z. Nagy Ferenc⁵⁸⁸ – a község szülötte – visszaemlékezésében⁵⁸⁹ a következőket írta: „... Tavasszal (1921 tavaszán) Dévaványán is megkezdődött a házhelyek és földek kiosztása, elég barátságtalan, elmérgesedett körülmények között. Természetes lett volna, hogy akiknek törvényes igényük van házhelyre, megfelelő és ne vízjárta területet kapjanak, ahol felépíthetik házacskájukat, ezt azonban elég nehezen lehetett elérni, és a hatóságok csak úgy tudták megoldani a problémát, hogy elvették dr. Vass Albertnek és Bogya Lajos földbirtokosnak közvetlen a község alatt elterülő jó minőségű, termelésre is alkalmas földjét...” „...A falu alatt kisajátított területeken megindult az építkezés, Dévaványának ezt a részét máig is Vass-telepnek és Bogya-telepnek nevezik”.⁵⁹⁰

A továbbiakban már „csak” a házhelyek vételárának törlesztéséről lehetett hallani. Valójában igen komoly problémát jelentett a házhelyhez jutottak számára a 300 négyszögöles telek vételárának törlesztése. Erről az O.F.B. a következő intézkedést hozta: az

586 O. L. – Z-140 – 148. csomó – M-1029. – 8.006/1924. O.F.B. számú ítélet.

587 O. L. – Z-140 – 148. csomó – M-1029. – A 4188/1925. O.F.B. számú ítélet.

588 Z. NAGY FERENC (Dévaványa, 1899. szept. 2. – Bp., 1977. máj. 18.): agrárpolitikus. Parasztszaládból származott. A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt (FKgP) Szolnok vm.-i elnöke lett 1931-ben; 1945 áprilisában az újjászerveződő FKgP Szolnok vm.-i szervezete ismét elnökévé választotta. Nemzetgyűlési képviselő (1945-47); a nemzetgyűlés FKgP-i csoportjának titkára. A pártban a paraszti szárnyat képviselte. Az Országos Földbirtokrendező Tanács tagjaként szerepet játszott a földreform végrehajtásában. Az FKgP Országos Intéző Bizottság választott tagja (1945-47), tagja a Politikai Bizottságnak, a párt ügyvezető elnöke. 1954-66-ban az országgyűlés mezőgazdasági bizottságának elnöke, 1958-tól 1963-ig, nyugdíjazásáig a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság elnökhelyettese. 1956 után szerepe volt a konszolidációban, a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. 1958-ban a Hazafias Népfront Országos Tanácsának alelnökévé választották; haláláig a tanács tagja volt. – Fő műve: Ahogy én láttam (Bp., 1965). – IRODALOM: Magyar Életrajzi Lexikon.

589 Z. NAGY 1965. – 62. p.

590 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 9. köt. – 1929. április 4. – 19/1919. kgy. szám.

igénybevett területeken évjáradék gyanánt a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárva (ebbeli minőségük tartama alatt⁵⁹¹), továbbá az arany vagy ezüst vitézségi éremmel kitüntetettek és a csendőrség részére juttatott ingatlan minden aranykoronája után 7,5 kg búzának, a többiek pedig 10 kg búzának a fizetés napján a budapesti tőzsdén jegyzett középárát fizetik, még pedig a vagyonváltság fizetése szempontjából az 1921:XLV. t.c. (második vagyonváltsági törvény) 4. §-a értelmében a tényleges befizetés hónapjára megállapított búzaárban számítva. Az évjáradék legkésőbb minden év október első napjáig esedékes.⁵⁹²

A Nemzeti Egység Párt⁵⁹³ dévaványai szervezete 1934. február 18-án délelőtt a község háza tanácstermében ülést tartott, amelyen a földbirtokrendezés során házhelyhez juttatottak helyzetével is foglalkoztak. Megállapították, hogy a rossz gazdasági viszonyok között a házhelyhez jutottak a megváltási árat megfizetni nem képesek. Ezért a megjelentek azzal a kéréssel fordultak a pénzügyminiszterhez, hogy a házhelyek megváltási árát a jelenlegi kereseti viszonyokhoz mérsékelje. Kérésük tolmácsolására dr. Herczegh Béla országgyűlési képviselőt kérték fel.⁵⁹⁴

A kormány jól ismerte a reformföldesek nehéz helyzetét, ezért már évekkel ezelőtt segítségükre sietett a földreformmal kapcsolatos adósságok rendezésével. Így azután az országgyűlési képviselőnek nem okozott nagy nehézséget az, ha ebben az ügyben a reformföldesek követelését tolmácsolta. Maga az O.F.B. is kapott felhatalmazást a kormánytól ilyen irányú lépések megtételére. 1937. október 10-én kelt az az ítélet, amely négyyszögölenként 50 fillérrel mérsékelte a megváltási árat a dévaványaiak esetében.⁵⁹⁵

HÁZHELYRENDEZÉS ECSEG-PUSZTÁN

Várkonyi Ignác főjegyző javaslata Ecseg-pusztá vonatkozásában elterjedt azokon az illetékes helyeken, amelyek a dévaványai földreform lebonyolításával foglalkoztak, így a kisújszállási járásbíró is foglalkozott már a javaslattal. A házhelyekre vonatkozólag azt tartotta leghelyesebbnek, ha a M. Kir. Vallásalapítvány tulajdonát képező és az ecsegi vasútállomással szemben fekvő területből kisajátítanak akkora területet, amennyi erre a célra szükséges.⁵⁹⁶

Az 1924-ben kiadott O.F.B. ítélet már kész tényként kezelte az ecseg-pusztai „telep” létrehozását, amikor a rendelkező részben egyenként 600 négyyszögölben állapította meg a telkek nagyságát. Itt egyelőre 100 telket létesítettek és kimondták, „...hogymindazok a házhelyhez juttatott érdemes kérelmezők, kik Ecseg-pusztára kitelepülni hajlandók, – a földhöz juttatásokat háromszorta területben kapják ki, mintha házhelyeiket a

591 A hadirokkant meggyógyult, a hadiözvegy újból férjhez ment és így megszűnt „hadiözvegy” jellege, a hadiárva felnőtt, házasságot kötött, munkaképes lett.

592 O. L. – Z-140. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet 16. oldala.

593 GERGELY – GLATZ – PÖLÖSKEI, 1991. – 330-344. p.

594 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1934. február 25.

595 O. L. – Z-140, 302. csomó, M-2127, - 15.566/1937. O.F.B. számú ítélet. Kelt 1937. október 10.

596 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 8. köt. – 1922. február 13. – 7/1922. kgy. szám alatt tárgyalja a kisújszállási Járásbíró 1921. El. I. C., 80/7. számú végzését.

község belterületéhez kapcsolódó ... ingatlanokon veszik igénybe...”⁵⁹⁷ Ez a háromszor nagyobb terület a juttatás maximuma volt. Természetesen a kérelmezők jogosultak voltak ennél kevesebbet is átvenni.

Egyelőre Ecseg-pusztán az ítélet a Magyar Vallásalap nagyecsegi birtokából megváltás útján megszerezni rendelt 37 kat. hold 800 négyszögöl területet, amely a 100 telek területének felelt meg. Ezen felül majd még a póttárgyalásra utalta az utcák és terek létesítésére szükséges terület megváltását.

Elrendelte az ítélet, hogy Ecseg-pusztán a házhelyek birtokbavétele és birtokbaadása a jelentkezések megtörténte után azonnal foganatosítható legyen. A házhelyek árát az előző fejezetben leírtaktól eltérően más módon fizették.

Az ítélet indoklásában az O.F.B. kitért arra, hogy indokoltnak, célszerűnek és keresztülvihetőnek találta azt, hogy a házhelyrendezéssel kapcsolatban Ecseg-pusztán egy újból alakuló község alapját tegyék le. Ennek létesítését azért is találta szükségesnek, mert a M. Kir. Katolikus Vallásalap földbirtokán létesített kishaszonbérlettel kapcsolatban Ecseg-pusztán már eddig is sok tanyát építettek, amelyek állandó lakásul szolgálnak. Másrészt Dévaványa nagykiterjedésű határa mellett a földhöz juttatandóknak is, de a gazdasági többtermelésnek is érdekében áll az, hogy a juttatandó ingatlanához közel legyen a lakása. Igaz ugyan, hogy ezúttal a közintézmények elhelyezésének biztosítására nincs lehetőség, ez azonban nem lehet akadálya a kitelepülés keresztülvitelének, mert ezt a kisajátítási jog, valamint a fennálló törvények nem biztosítják. Nem biztosítják ezek között az iskola felállításának a lehetőségét sem.

Az O.F.B. abból a szempontból indult ki, hogy egy község alakulásának egészséges alapja csak az lehet, ha a lakossága anyagilag megfelelő erővel rendelkezik, másrészt pedig a rendelkezésükre adott földterület nagysága a fejlődés mellett is a lakosság munkaerejének teljes felhasználását és megélhetését biztosítja. Ezért azt is figyelembe vették, hogy a M. Kir. Katolikus Vallásalap földbirtoka kishaszonbérletek útján került hasznosításra, és a környéken lévő nagybirtokokon lévő munkaalkalmak a megélhetést lehetővé teszik. Így az O.F.B. arra az eredményre jutott, hogy egy egészséges, fejlődőképes község alapja csak az által biztosítható, ha azok a házhelyhez juttatottak, kik kitelepülni képesek, a nekik különben javasolt földet háromszoros nagyságban kapják meg.

Az O.F.B. az anyagi megoldás lehetőségének a hiánya miatt, de a rendelkezésére álló megváltott területekre is tekintettel, csupán 100 házhely kiosztására talált lehetőséget. Ugyanakkor arra is tekintettel, hogy további házhelyek részére terület a lakosság szaporodása mellett is biztosítható legyen, másrészt a napi piacot nélkülöző lakosságnak konyhakert is álljon rendelkezésre, szükségesnek találta, hogy az Ecseg-pusztán létesítendő házhelyek nagysága az 1920:XXXVI. t.c. 2. §-ban meghatározott legnagyobb mértékben, vagyis 600 négyszögölben kerüljön megállapításra.

A kitelepülés keresztülvitelét azért kellett az egyéb méltányos rendelkezések mellett a jelentkezés sorrendjéhez kötni, hogy ez a gazdasági év végére tervezett birtokbaadást ne hátráltassa.

⁵⁹⁷ O. L. – Z-140. – 148. csomó – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. ítélet 1. oldala.

Az O.F.B. a 380/1923. O.F.B. számú ítéletével a Magyar Katolikus Vallásalap birtokát, a házhelyek kiosztásától eltekintve, a megváltás alól mentesítette, e birtok tehát az eljárás további folyamán csak a házhelyrendezés szempontjából jöhetett figyelembe. Ez már terjedelménél fogva is nagybirtok, ezért a házhely céljaira szükséges terület megváltása törvényileg megalapozott volt az 1920. évi XXXVI. törvénycikk 30. §-a értelmében.⁵⁹⁸

Az 1925. évi póttárgyalás azonban néhány apróbb változást Ecseg-pusztá esetében is hozott. Hirt Erzsébet helyettes postamester, Dévaványa-pusztacsegi lakos érdemességét megállapította a póttárgyalás és a nevezett postahivatal és postamesteri lakás céljaira Pusztacsegen 600 négyszögöles házhelyhez juttatta. Ennek kielégítésére a Magyar Katolikus Vallásalap birtokából megváltott még további 600 négyszögölet.

A házhelyhez juttatottak részére a Magyar Katolikus Vallásalap négyszögölenként három kilogrammos búzaárát javasolt egyezségi alapnak, ennek is a kiegyenlítésére méltányos feltételeket helyezett kilátásba. Ezért az O.F.B. felhívta a tulajdonost arra, hogy mielőbb kössék meg a szerződést mind a 101 házhely tulajdonossal, és a szerződéseket juttassa el az O.F.B.-hez is.

Az O.F.B. a Magyar Katolikus Vallásalaptól házhelyek céljára megváltott, és az Ecseg-pusztára kitelepülők részére juttatott házhelyeknek azonnali birtokba adását rendelte el. Azért döntött így, hogy ezáltal a kitelepülőknek a juttatott földek átvételekor azok közelében már lakásuk legyen.

A képviselő-testület 1928. március 30-i közgyűlésén már a csendőrség ecsegpusztai laktanyájának a telkéről is szó esett. A község részéről ennek a házhelynek a kijelölése és a csendőrség részére történő átadása előnyös, mert az ecsegi körzetben már sokan élnek, akinek a biztonságát fokozott szolgálattal kell ellátnia a csendőrségnek.⁵⁹⁹

Közben egyre nagyobb jelentősége lett Ecseg-pusztának, éppen a körzetében elterülő nagybirtokokon levő munkaalkalom miatt. Ehhez azonban hozzájárult az is, hogy több középbirtok 25-30 kat. holdas parcellákban kishaszonbérletre adta ki birtokát, amely jó megélhetési lehetőségnek kínálkozott. Ennek elősegítésére szerettek volna egy szövetkezetet megnyerni abból a célból, hogy mintegy száz bucsatelepi és ecsegi lakos részére letelepedési lehetőséget teremtsen. Az volt a kívánságuk, hogy az adott szövetkezet segítségével saját telkük és lakóépületük lehessen. A Pusztacsegre települni kívánók Bogya József 80 kat. holdas birtokát nézték ki arra, hogy annak megvétele estén azt házhelyek céljára 600 négyszögöles teleknek kiösszák. Ajánlkozott egy szövetkezet erre a célra, de a jelentkezések összeírásánál tovább nem jutottak.⁶⁰⁰ Mindenesetre már az is jelzésként fogható fel, hogy az eddig kiosztott száz körüli telek kevés volt az igények kielégítésére. Végül csak 1941 végére sikerült újabb telkek kialakítására lehetőséget teremteni. Pedig már 1937. március 23-án érkezett egy kérvény Dévaványa község előljáróságához, amelyben egy egyszerű ember mondta el, hogy Pusztacsegen nem elég az 1925-ben kiosztott száz házhely, mert az azokon felépült házak némelyikében három-négy család is szorongott 10-15 gyerekkel. Hetvenketten írták alá a kérvényt, amelyet az

598 O. L. – Z-140. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. számú ítélet.

599 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 9. köt. – 1928. március 30. – 31/1928. kgy. szám.

600 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 16. szám. – 1932. május 22. és I. évf. 17. szám. – 1932. május 29.

előjáróság a képviselő-testület támogatásával felterjesztett a Földművelésügyi Minisztériumba és kérte, hogy a Pusztacsegen uralkodó lakásínség mielőbbi megszüntetése érdekében a Magyar Katolikus Vallásalap ingatlanaiból a szükséges területeket igénybe vehessék. Így indult el a kérvény a hivatalos úton és annak dacára, hogy mind az összes hivatalos tényezők, mind az országgyűlési képviselők a legmelegebben pártfogolták, négy és fél év után nyert végleges elintézés. Az osztás szükségességét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ez alatt az idő alatt a 72 igénylőből 150 lett.

A házhelyek kiosztására 1941. november 12-én került sor és a juttatásban részesülők küldöttsége november 20-án kereste fel a Vallásalapítvány ügyigazgatóját: Uher Károly m. kir. gazdasági főtanácsost, hogy köszönetet mondjanak a házhelyekért. Ezek a házhelyek már nem az O.F.B. közreműködésével kerültek az igénylők birtokába. Most már csak a közterületek átadása és az ingatlanok telekkönyvezése volt hátra.⁶⁰¹

Ezek voltak a főbb momentumai egy új település, a mai Ecsefalva, létrejöttének, amelynek életképességét a kétezret megközelítő lélekszám is bizonyítja.

... ÉS ÚJRA DÉVAVÁNYÁN ...

A dinamikusan fejlődő Dévaványa belterületi házhelyeinek az 1920-as években – a Nagyatádi-féle földreform során – történő szaporítása az 1930-as évek közepére már szinte feledésbe merült, annyira kevésnek bizonyult az akkor kiosztott belterületi telkek mennyisége. A fejlődés üteme azt parancsolta, hogy a községi képviselő-testületnek, az előjáróságnak gondoskodnia kell újabb szabad telkekről, amely ismét egy időre kielégíti a község szükségleteit. A növekvő lakosság terjeszkedése és a fiatalabb generáció családi életének önállósítása elé már hosszú évek óta gátat emelt a beépíthető telkek hiánya és az a körülmény, hogy a rendelkezésre álló házhelyek megszerzésének feltételei általában felülmúlták az építkezni hajlandó kisgazda és napszámos rétegek anyagi teherbíró képességét.

Egyrészt ez, másrészt pedig a község zilált háztartásának rendezésére való törekvés indította a községi előjáróságot arra, hogy a község belterületi ingatlanait parcellázzák, és a parcellákat a lehető legkedvezőbb fizetési feltételek mellett a lakosság rendelkezésére bocsássák. Ezzel mintegy pótolni is igyekeztek a Nagyatádi-féle földreform során nem éppen szerencsésnek mondható községi házhelyrendezés hiányosságait.

A képviselő-testület rendkívüli közgyűlését 1935. január 15-én délelőtt fél tízkor kezdték. A községi ingatlanok parcellázásának ügyében már korábban egy bizottságot küldtek ki, amelynek jelentését Barabás Bálint segédjegyző az alábbiakban ismertette:

„...A község vásártéri ingatlanaiból 50, egyenként 250 négyszögöl kiterjedésű házhelyet osszanak ki. Javasolják, hogy a parcellák eladási árát fekvés szerint 1 pengő 10 fillérben, 1 pengőben, 90 fillérben és 70 fillérben állapítsák meg négyszögölenként.” (Területe 7 kat. hold 1.300 n. öl volt.)

„A község vágásszéli ingatlanaiból 71, egyenként 250 négyszögöl kiterjedésű házhelyet osszanak ki. Javasolják, hogy a házhelyek eladási árát fekvés szerint 1 pengő 80 fillérben, 1 pengőben, 80 fillérben és 40 fillérben állapítsák meg négyzetméterenként.

601 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IX. évf. – 1941. november 30.

A 40 filléres egységár azokra a házhelyrészletekre vonatkoznak, amelyek gödörbe nyúlnak. Ezeknek a gödörbe nyúló része 40 fillér, a parti rész 70 fillér.”⁶⁰² (Területe 11 kat. hold 150 négyszögöl, a kettő együtt 18 kat. hold 1450 n. öl volt.)

A felsorolt házhelyek árának kiegyenlítésére vonatkozólag a bizottság azt javasolta, hogy a vételárat osszák el ötévi egyenlő részletekre, és a tőketartozás után öt százalékos kamatot számítsanak fel.

A bizottság javaslatának második része azoknak a községi ingatlanoknak az eladásával foglalkozott, amelyeket a parcellázástól függetlenül szeretne értékesíteni a község.

„Javasolták, hogy az új posta mellett lévő másodjegyzői lakást 3.000 pengő kikiáltási árban, háromévi részletfizetésre, öt százalékos kamattérítés mellett; a pocosi bérházak közül azt a házat, amelyben jelenleg Szűts Pál mérnök lakik, 3.200 pengő kikiáltási árban; azt a két házat pedig, amelyben Bresztyenszky Rezső és Kassay Jenő községi jegyzők laknak, egyenként 3.000 pengő kikiáltási árban, háromévi részletfizetésre, öt százalékos kamattérítés mellett; a vasúti vendéglőt a jelenleg körülkerített területtel együtt 5.000 pengő kikiáltási árban, háromévi részletfizetésre három százalékos kamattérítés mellett adják el. Ugyancsak eladásra javasolják a Pocoson levő községi üres telket négyszögleként 1 pengő 20 fillérért, ötévi részletfizetésre, öt százalék kamattérítés mellett. Az orvosi lakás mögött lévő 594 négyszögöl kiterjedésű beltelket négyszögleként 2 pengő 50 filléres árban, ötévi részletfizetésre, öt százalékos kamattérítéssel, a Szabó gépész háza mellett fekvő vasúti közteret, amelyet a kisújszállási kövesút, a Szederkert út és a Vasút utca határol, négyszögleként 2 pengő 50 fillérért, ötévi részletfizetésre”⁶⁰³ bocsátották áruba.

A fenti javaslatokkal a községi képviselő-testületi közgyűlés részletesen foglalkozott. Arra a kérdésre, hogy vajon a házhelyek értékesíthetők lesznek-e, Halmágyi Ferenc főjegyző kijelentette, hogy a 121 házhelyre máris 186 vevő jelentkezett, tehát jóval több, mint amennyinek az igényét ki lehetne elégíteni.

Bereczki Imre azt kérdezte, hogy helyesnek találja-e az eljáróság, hogy értékesíti a község szívében fekvő ingatlanokat. Ezekre a község fejlődése során még nagy szükség lehet. Halmágyi Ferenc főjegyző Bereczki Imrének válaszolva elmondta, hogy egyelőre csak az értékesítésre történő felhatalmazást szeretnék megszerezni, és nem bizonyos, hogy a kérdéses ingatlanokat tényleg értékesítik is. Dr. Vass Albert aggodalmát fejezte ki az iránt, hogy marad-e kellő nagyságú vályoggödör a község szükségleteinek kielégítésére. Halmágyi Ferenc válaszában elmondta, hogy több mint 30 kat. holdnyi terület tartanak fenn erre a célra. A javaslat fölött végül a képviselő-testület névszerint szavazott és azt egyhangúan elfogadta.

Összegezve a házhelyrendezésről elmondottakat megállapítható, hogy a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása során Dévaványán 65 kat. hold 800 négyszögöl területen 394 fő kapott házhelyet, továbbá 71 fő jutott egyenként 250 n. öles telekhez 18 kat. hold 1.450 n. öles területen. Ez összesen 465 fő részére juttatott 84 kat. hold 650 n. öl. Puszt

602 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III.évf. – 1935. január 20.

603 U. a.

taecsegen 37 kat. hold 1.400 négyszögöl területen 101 fő kapott házhelyet. Összesen: 122 kat. hold 450 négyszögöl területen 566 fő részesült házhelyjuttatásban.

Ezzel ellentétben az 1935. évi mezőgazdasági statisztika 108 kat. hold kiosztott házhelyen 385 fő juttatását mutatta ki.⁶⁰⁴ Az eltérésnek egyelőre nem találtuk a magyarázatát. Magunk részéről az előbbi adatot fogadjuk el, mert az 1935. évi mg. statisztika csak egy folyamat egy pontját ábrázolja, amely mindkét irányban elmozdulhat még.⁶⁰⁵

Végeredményben akár a község lakosságát – 14.655 fő –, akár a lakóházak számát – 3.117⁶⁰⁶ – tekintjük, nem nagy jelentőségű eseményről van szó, de azért ez is segített a nincsteleneken. Ecsegfalva életében viszont mindenképpen nagy jelentőségűnek számít a község alapítása miatt.

KISHASZONBÉRLETEK ALAKÍTÁSA

Az 1920. évi XXIX. törvénycikk már megalapozta, az 1920. évi XXXVI. törvénycikk pedig teljessé tette a paraszti földszerzésnek azt a formáját, ami ebben az időszakban „kishaszonbérletek alakítása” néven vonult be a köztudatba. Főleg kis- és középbirtokosok vállalták szívesen a kishaszonbérletek megművelését, mert önmagában kicsi gazdaságuk a bérletek megművelésével vált rentábilissá, amelyből meg tudott már élni családjával együtt, és amellyel már képessé vált a bővített újratermelésre is. A nagy- és középbirtokosok közül viszont azok adták szívesen haszonbérbe birtokaikat, akik földjeiket már nem házi kezelésben irányították, hanem jószágigazgatóságok, ügykezelőségek, pénzügyintézetek vezették a gazdaság, a birtoktest ügyeit. Vagy mint a Magyar Katolikus Vallásalap esetében történt, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium „Katolikus vallás- és tanulmányi alapokra felügyelő bizottsága” intézte a gazdaság ügyeit 1880 és 1944 között. A másik egyházi birtok, a báró Baldácsy-féle Protestáns Alapítvány esetében a Tiszántúli Református Püspökség⁶⁰⁷ intézte végső fokon a Dévaványa, Fegyvernek, Kőtelek, Nagykörű és Tiszaroff határában elterülő 6.871 kat. holdas birtok ügyeit.⁶⁰⁸ A földreform végrehajtása során mindkét nagybirtok intézősége a legnagyobb toleranciát tanúsította az O.F.B. iránt, csak a birtokok területe ne csökkenjen. Ezért éppen a kishaszonbérletek ügyében voltak partnerei a különböző dévaványai akciókban a község előljáróságának.

A törvény azt mondta ki, hogy „halasztást nem tűrő sürgős esetekben” kell kishaszonbérletről gondoskodnia az előljárásnak éppen a közellátás biztosítása érdekében. Ezt főleg a nincsteleneknek kell juttatni. Mégis csak az 1921. szeptember 10-i képviselőtestületi közgyűlés tárgyalta először a kishaszonbérletek ügyét, amikor Katona András és társai adtak be egy kérelmet kishaszonbérlet juttatása iránt. A Magyar Katolikus Vallásalap birtokából, az úgynevezett Borz-pusztai részből kértek maguk részére haszon-

604 Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 99. kötet. – 172-173. p.

605 V. ö.: TOLNAY 1990/b. – 597-602. p.

606 Mindkét adat forrása: Az 1930. évi népszámlálás. – 83. kötet. – 166-167. p.

607 A Tiszántúli Református Egyházkerület Gazdasági Hivatala, Debrecen. – Szabadi István levéltárigazgató (Református Kollégium, Debrecen) szíves szóbeli közlése alapján.

608 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 435-436. p.

bérletet. Kérték, hogy ebben az ügyben támogassa őket a község vezető testülete. A képviselő-testület egyhangúan a kérelem támogatása mellett döntött és külön levelet is írt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a kisemberek támogatásának ügyében.⁶⁰⁹

A következő dokumentum, amely erről a bérletről szól, már 1922. február 13-án kelt. Ekkor Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Közigazgatási Bizottsága 358/1922. szám alatt arról küldött értesítést a községnek, hogy február 22-én fogja tárgyalni a Borz-pusztai⁶¹⁰ haszonbérleti szerződés ügyét. A közgyűlési jegyzőkönyv tanulsága szerint ezt már megkísérelték egyszer kishaszonbérletként birtokba venni, ami akkor nem sikerült. Ez igen nagy visszatetszést szült a községben. Most ennek a pusztának a kishaszonbérlők kezére való juttatását a földbirtok-politikai célok is megkövetelték. Ezért a képviselő-testület úgy határozott, hogy az 1920. évi XXXVI. törvénycikk végrehajtása tárgyában kiadott 60.000/1921. F.M. számú rendelet 119. §-ára való hivatkozással kérjék fel a vármegye tiszti főügyészét arra, hogy a Vallásalapítvány valamint Szabó Nándor és társai között létrejött haszonbérleti szerződés jóváhagyása ellen mind a község, mind a kishaszonbérlők nevében jogorvoslattal éljen.⁶¹¹

Feltehetőleg sikerrel járt a kishaszonbérletet kérők és az eljáróság együttes akciója, mert az 1923. április 17-i közgyűlés jegyzőkönyvében már azt olvashatjuk, hogy a Dévaványai Hitelszövetkezet megkapta Borz-pusztát azzal a feltétellel, hogy azon kishaszonbérleteket létesítsen.⁶¹²

E probléma kapcsán azonban érdemes meghallgatni egy szemtanú – Z. Nagy Ferenc – visszaemlékezését is erről az időszakról, mely összefügg Ecsegfalva alapításával is. A következőket írja: „...A sok házhelyigénylő nem fért el az említett két telepen,⁶¹³ még egy harmadikra is szükség lett. A vallásalapítvány földjén, a községtől 15 km-re is osztottak ki 120 házhelyet. Azelőtt a pusztacsegi vasútállomás környékén kisparaszti tulajdon nem létezett. Közel húszezer hold összefüggő terület mind a nagybirtokosok tulajdona volt.”⁶¹⁴ Noha a szerző az idézett mondatokat a Bethlen-kormány elmarasztalása szándékával írta, véleményünk szerint éppen ezzel támasztotta alá azt, amit akkor még a kortársaknak sem volt módjuk érzékelni, hogy ezzel a kitelepítéssel, kishaszonbérletek osztásával kezdődött meg ezen a környéken a nagybirtokok felszámolása. Elég, ha két momentumra utalunk: az 1925. évi gazdacímtárban a Vallásalap birtokát a következők bérelték:⁶¹⁵

Bokrosi bérlőtársaság, Dévaványa	1.520 kat. hold
Borzi bérlőtársaság, Dévaványa	500 kat. hold
Gál János örökösei, Dévaványa	485 kat. hold
Jász-Nagykun-Szolnok vm. Gazdasági Egyesülete, Szolnok	650 kat. hold

609 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 7. kötet. – 1921. szeptember 10. – 84/1921. kgy. szám.

610 Borz pusztát a Magyar Katolikus Vallásalap tulajdona. A Vallásalapnak Dévaványa határában 10.394 kat. hold földje volt. – Irodalom: Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1925. – 165. p.

611 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 8. kötet. – 1922. február 13. – 8/1922. kgy. szám.

612 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 8. kötet. – 1923. április 17. – 37/1923. kgy. szám.

613 Vass-telepen és Bogya-telepen.

614 Z. NAGY 1965. – 62. p. – (Kiemelés tőlem. – T. G.) – A pontos telekmennyiség 101 és nem 120.

615 Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1925. – 165. p.

özv. Szabó Nándorné, Cegléd	1.250 kat. hold
Túrkevei bérlőtársaság, Túrkeve	4.037 kat. hold
Kisbérlet, Dévaványa	1.952 kat. hold
Összesen:	10.394 kat. hold

Ha a fenti számokat vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a birtok 77%-át kisemberek bérelték. Igaz, hogy ez éppen a csúcsot jelentette, hiszen 1935-re ez a szám nagymértékben csökkent, mintegy 37%-ra esett vissza, de mindenesetre megbontotta a nagybirtokok mintegy 20 ezer kat. holdas tömbjét, és már ez is eredmény volt abban az időben!

Az 1935. évi gazdacímtár már csak 6.243 kat. holdat jelez a Vallásalap tulajdonaként.⁶¹⁶ A csökkenést minden bizonnyal az eredményezte, hogy a Túrkeve közigazgatási területéhez való átcsatolást a KSH „megelőlegezte”. Csökkent a kishaszonbérletek területe is. A Vallásalap földbirtokát 1935-ben a következők bérelték:

Borzi I. sz. legeltetési társulat, Dévaványa	554 kat. hold
Jakabfy Jenő, Budapest	666 kat. hold
Polgár Béla és társa, Törökszentmiklós	1.294 kat. hold
Rácz János, Budapest	1.509 kat. hold
Simon Péterné, Dévaványa	486 kat. hold
Kisbérlet, Dévaványa	1.734 kat. hold
Összesen	6.243 kat. hold

A Vallásalapítvány haszonbérletével még 1939-ben is volt dolga a kishaszonbérlelőknek, ugyanis Jurenák Sándor törökszentmiklósi földbirtokos lemondott a Vallásalapítvány hosszúhíti bérletéről Daróczy Lajos és felesége javára. A pusztacsegi kisbérlelők és telepi lakosok, mivel a földbirtok-rendezési eljárás során megfelelő szántó- és legelőterületet nem kaptak, most kívánták igényüket kielégíteni. A szóban forgó hosszúhíti pusztát kishaszonbérletek céljára teljesen megfelelőnek találták a kishaszonbérletet igénylők. A birtoktest közvetlenül a falu szomszédságában feküdt, egy része szántó, más része legelő volt. Nem sokat gondolkoztak, hanem gyorsan eljuttatták kérelmüket a vármegye Közigazgatási Bizottsága gazdasági albizottságához, bízva abban, hogy kérelmüket teljesítik.⁶¹⁷ A gazdasági albizottság méltányolta kérelmüket és nem hagyta jóvá a bérlet átruházását, hanem azt javasolta, hogy a bérlőtársaság kapja meg ezt a területet kishaszonbérletként. Még a község országgyűlési képviselője – vitéz Lipcsey Márton ny. tábornok – is eljár mind a Földművelésügyi Minisztériumban, mind az O.K.H.-nál⁶¹⁸ a bérlőszövetkezet ügyében, akik vállalkoztak a bérlet átvételére és a bérlőcsoport megalakítására.⁶¹⁹ Így ez a terület is minden bizonnyal az Ecseg-pusztai kishaszonbérlelők kezébe került.

1939. augusztus 6-án Z. Nagy Ferenc alelnök vezetésével ülést tartott a községi mezőgazdasági bizottság. B. Kiss Márton főjegyző itt ismertette a hosszúhíti haszonbérleti szerződés feltételeit, és a kishaszonbérletek és a közlegelő kialakításának módozatait.

616 Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 154-155. p.

617 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. II. szám – 1939. január 8.

618 O. K. H. = Országos Központi Hitelszövetkezet.

619 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 23. szám – 1939. június 4.

Elmondása szerint 193 kat. holdat szántóföldi művelésre 3 kat. holdas darabokra kívánnak felparcellázni, amelyet az ecsegpusztai lakosok között kívánnak kiosztani. 56 kat. hold legelőt kap Séllei Endre kispasza és 467 kat. hold legelőt a község szerzett meg közös legelő céljaira.⁶²⁰

A pusztacsegi lakosság régi vágya teljesült ezzel. A földbirtok-reformmal kapcsolatos házhelyrendezés során Pusztacsege vasútállomása szomszédságában egy telepet létesített az Országos Földbirtokrendező Bíróság. A község határát, kiterjedését és fekvését figyelembe véve jobb, alkalmasabb és e célnak megfelelőbb helyen nem is lehetett volna telepet létesíteni, mint Pusztacsegen. A 30 km távolságra fekvő Kisújszállás közötti útvonal közepén, mindkét lakott helytől 15 km távolságra létesült a telep. A fejlődés feltételei adva voltak, mert vasútállomás, kőút, folyóvíz és számtalan nagybirtok vették körül az új telepet. A sok előny dacára is ez a telep 10 év alatt alig tudott valamit fejlődni. Az előbb említett kedvező tényezőkön kívül hiányzott még a falu fejlődésének elengedhetetlen feltétele: elmulasztották a telepre kihelyezett lakosságnak a telep mellett szántóföld és legelő kihasítását. Ezek nélkül pedig csak ipari telep tud boldogulni és fejlődni, a földműves emberek sokaságából álló falu nem. Úgy hírlett, hogy a közeljövőben még újabb házhelyrendezési eljárás is indul a községben.

Pusztacsege közvetlen szomszédságában terül el az úgynevezett Hosszúhát vagy köznyelven a Csikótelepi major és gazdaság. Ez a terület a R. Kat. Vallásalap tulajdonában van, és mint a legtöbb alapítványi birtok, ez is haszonbérbeadás útján került hasznosításra. Ezt a gazdaságot hosszabb időn keresztül Jurenák Sándor törökszentmiklósi földbirtokos bérelte, aki 1938 őszén váratlanul lemondott a bérletről, illetve a tulajdonos Vallásalapítvány hozzájárulásával átadta azt id. Daróczy Lajosnak. A pusztacsegi kisbirtokosok azonban ebbe nem nyugodtak bele, hanem azonnal kérték az egész terület átadását kisbérletek formájában. Sok huzavona és tárgyalás után végre sikerült a Földművelésügyi Minisztériumban elintézni, hogy a kisbirtokosok még 1939 őszén megkaphassák az összes szántót, a község pedig 1940. október 1-én birtokba veheti a legelőterületet, amelyen az atyaszegei legelő mintájára közlegelőt kívánnak létesíteni.⁶²¹

A képviselő-testület közgyűlése is foglalkozott 1939. augusztusában ezzel az üggyel a főjegyző előterjesztésében, aki elmondta, hogy a Magyar Katolikus Vallásalapítvány tulajdonát képező és a Hosszúhát dűlőben fekvő úgynevezett „méntelepi” 662 kat. hold 1.399 n. ö. kiterjedésű ingatlanát 1938 őszén Jurenák Sándor bérlő Daróczy Lajosra és nejeire ruházta át. A pusztacsegi lakosok és a bérlőcsoport tagjai amikor erről tudomást szereztek, a községi előjáróság útján kérelemmel fordultak a vármegyei közigazgatási bizottság gazdasági albizottságához, hogy a bérletnek egyik nagybérlőtől a másik nagybérlőhöz történő átruházásához ne járuljon hozzá, hanem utasítsa a bérbeadót, hogy az egész ingatlant kishaszonbérletek formájában juttassa a pusztacsegi lakosok részére, valamint az I. és II. bérlőcsoportokhoz tartozó gazdáknak. Így került az ügy a földművelésügyi miniszter elé, aki a közigazgatási bizottság gazdasági albizottsága előterjesztése után úgy intézkedett, hogy a bérlet átruházásához nem járul hozzá, hanem utasította a

620 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 33. szám. – 1939. augusztus 15.

621 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 40. szám. – 1939. szeptember 30.

bérbeadót, hogy az Országos Földhitelintézettel kössön szerződést, azt pedig kötelezte, hogy a szóban forgó területen a pusztacsegi lakosok részére alakítson ki kishaszonbérletet.

Amikor a Földművelésügyi Minisztérium döntése nyilvánosságra került, a pusztacsegi lakosok azt a kérelmet terjesztették a községi előljáróság elé, hogy a fenti birtoknak egy tagban lévő, illetve összefüggő 467 kat. hold kiterjedésű részét, amely egészben legelő, a kisemberek részére a község igényelje ki és létesítsen azon ugyanolyan közlegetőt, mint amilyen az atyaszei legelőn van. A kiosztásra kerülő többi földet pedig a pusztacsegi lakosok, a bérlőcsoportbeli gazdák és a tanyai birtokosok átveszik. A kérelmet előterjesztő kisemberek fő indoka az volt, hogy ilyen nagy területen való legeltetés közös gazdálkodásban folytatható legcélszerűbben, a közös gazdálkodás illetve legeltetés irányítása pedig az előljáróság kezében van legjobb helyen, amiről meggyőződtek már az atyaszei legelő kezelése és hasznosítása gyakorlatában.

Ilyen előzmények után tartották meg 1939. augusztus 2-án az Országos Földhitelintézet küldöttei a birtokbaadási tárgyalásokat – melyen megjelentek az előljáróság képviselői is valamint az érdekeltek nagy számban. A tárgyalás során az érdekeltek a következő megállapodást kötötték.

„A pusztacsegtelepi lakosok kapják a 139 kat. hold szántóföldet 2-3 kat. holdas parcellákban, holdanként évi 120 kg búza haszonbérért, plusz az összes közterhekért. Séllei Endre kapja az ő birtokához közel eső különálló 57 kat. hold legelőt 25 q 10 kg búza haszonbérért és az ingatlant terhelő összes adókért. A községi előljáróság megbízottai pedig a képviselő-testület és a vagyon-felügyeleti hatóság utólagos jóváhagyása reményében közös legelő alakítása céljából átvette a fennmaradt 467 kat. hold ingatlant a rajta lévő épületekkel együtt 172 q 20 kg búza haszonbérért és elvállalta ezen ingatlanok összes adóinak megfizetését. Az előljáróság által átvett területből kb. 22 kat. hold fel van szántva és 11 kat. hold földadó alá nem eső terület, tanyaudvar, út és árok. Az Országos Földhitelintézet az átadás alkalmával feltételül szabta, hogy a község ugyanúgy, mint a kishaszonbérlet az egy évi haszonbérnek és adónak megfelelő összeget, mintegy 4.848,90 pengőt 1939. augusztus 10-ig óvadékkul a Földhitelintézet pénztárába befizetni tartoznak.”

Daróczy Lajos pusztacsegi lakos 1939. augusztus 3-án egy beadványt terjesztett az előljáróság elé, amelyben azt kérte, hogy a Berettyó folyó és a bokrosi gát között elterülő 107 kat. hold legelőt a község ne igényelje, illetve ugyanolyan feltétel mellett, mint amellyel a község a Földhitelintézettől átvette, részére engedje át. Ezáltal remélte némileg csökkenteni azt a nagy károsodást, mely a bérlet elvesztése következtében őt érte.

A főjegyző ismertette a bérlet megszerzésével járó előnyöket, és különösen kiemelte, hogy a községi előljáróságnak Pusztacsege létesítésekor elkövetett mulasztásai egyikét kell pótolni. Ugyanis az O.F.B. a száz házhellyel induló és nagy fejlődési lehetőségekkel rendelkező telep, illetve falu fundamentumai lerakásánál nem volt figyelemmel a község-létesítés legelemibb feltételeire és nem juttatott a lakosságnak közterületet, amelyen a piactér, a községháza, a jegyzői és orvosi lakások, a templomok a paplakkal, az iskolák a tanítói lakásokkal elhelyezhetők lettek volna, és nem gondoskodtak a földművelő emberek részére a telep közvetlen közelében szántóföldről és állataik részére legelőről. Nem történt gondoskodás a házak és melléképületek felépítésénél használatos vályog kiverésére szolgáló agyaggödörökről. Ezek a falusi élet elengedhetetlen kellékei és

ezek pótlásáról kell a jelenlegi előjárásnak gondoskodni. Ezért ragadta meg az előjáróság az alkalmat a fent említett birtoktest megszerzésére és a lakosság részére való átengedésre. A kiosztásra kerülő földek és legelők ugyanis a telep közvetlen szomszédságában fekszenek és az említett falufejlesztési céloknak nagyon megfelelnek. A képviseelő-testület a fentiek szerint határozott.⁶²²

Nem sokkal a fent vázolt események után jelent meg az előjáróság felhívása a volt zsidó birtokokból történő föld-, haszonbérlet- és legelőigénylés ügyében. Erre is több százan jelentkeztek, így az egyes birtokokat jóval túljegyezték. Ennek ellenére az előjáróság nem sok reményt fűzött a földek megszerzésére, hiszen „még eddig kevesen vannak a jelentkezők között olyanok, akik az igényelt föld juttatása estén előálló kötelezettségeknek meg tudnának felelni s így sok csalódás éri majd az embereket”.⁶²³

Egy másik szempontot figyelembe vevő információért ismét Z. Nagy Ferenchez kell fordulnunk, aki így ír a Vallásalap földbirtokával kapcsolatban. „...Nem sokkal később, sok utánajárással megalakult itt egy kis bérlőcsoport is (a földreform eljövésétől függetlenül). Hatvannégy 25 holdas parcellát engedett át a parasztnak a vallásalapítvány az eddigi nagybérletek egyikéből. Mivel kisebbet nem engedélyeztek, voltak parcellák, melyeket 2-3 család összefogva bérelt ki.”⁶²⁴ „A Pusztacsecseg körül elterülő vallásalapítványi birtokon is osztottak házhelyet és szántóföldet, azonban az idetelepülő parasztnak már nem az alapítvány földjéből, hanem 8-10 kilométerre, a Cserepes-pusztai nagybirtokból hasították ki azt a néhány hold rossz földet, amit a földreform alapján igényeltek és megkaptak. A vallásalapítvány földjéből mégis megszereztek valamit a dévaványai parasztnak, mégpedig oly módon, hogy ismételtén küldöttségben jártak Budapesten, segítségért szorongatták Nagyatádi Szabó Istvánt, s az ő támogatásával sikerült kiharcolniuk, hogy 2.600 holdat kisembereknek adtak haszonbérbe az alapítványból. Adtak ám, de hogyan? Míg a nagybérlek az épületekkel ellátott birtokrészek után holdanként 50-70 kilogramm búza haszonbért fizettek, addig ... ennek kétszeresét fizetették a kisbérlőkkel. ... az alapítvány kikötötte, hogy 25 holdnál kevesebbet nem ad egy-egy bérleti parcellában, ezt a területet négy darabban adták ki egy-egy igénylőnek, akit egyúttal négyes forgóban való gazdálkodásra köteleztek. Ez mezőgazdasági szempontból talán helyes volt, de a szegény bérlők számára nagy terhet, nehezen viselhető kööttséget jelentett. Mit tehettek mást, gyakran ketten-hárman álltak össze egy-egy 25 holdas parcella bérlésére, s hamarosan valamiféle összefogás alakult ki az egész bérlőtársaság között, amit pedig a vallásalapítvány urai aligha tekintettek kívánatosnak. Ezek a szegény emberek saját költségükön emeltek épületet, létesítettek állatférőhelyeket. Mihelyt tehették, kint laktak bérleményi földjükön és természetesen összejártak, egymás nehézségein segíteni próbáltak, több irányú gazdasági együttműködésre törekedtek. A legelőket nem osztották fel, hanem közösen használták. Közösen fogadtak pásztort, tartottak gondosan válogatott apaállatokat, közösen értékesítették a haszonbér bűzát, ily módon védekeztek annak a kikötésnek a hátrányával szemben, hogy a haszonbért a helyi árnál magasabban, budapesti tőzsdei árfolyam szerint kellett megváltaniuk.

622 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1939. – 10. kötet. – 223/1939. kgy. szám. – 1939. augusztus 5.

623 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 46. szám. – 1939. november 11.

624 Z. NAGY 1965 – 62. p.

Közösen szereztek be gabonatisztító és egyéb gépeket, létesítettek később öntözéssel, saját költségükön rizstelepet. Mikor az Alföldön megindultak a parasztmozgolódások, Dévaványán ez a 64 család volt az első, amelyik együttesen indult a paraszt-szervezkedés útján.”⁶²⁵ Az Olvasóra kell bízni azt, hogy melyik ismertetést fogadja el valóságnak. Mi a dokumentumokkal alátámasztott hivatalos jegyzőkönyvet fogadjuk el igaznak.

Ideiglenes hasznosítását rendelte el az O.F.B. a Politzer Fülöptől megváltott⁶²⁶ területen annak birtokbaadásáig. Mintegy 110 magyar hold⁶²⁷ bevetetlenül állt, amit kishaszonbérletek útján hasznosítottak.⁶²⁸

Ugyancsak kishaszonbérletekkel kapcsolatban pattant ki egy – magában a képviselőtestületben is – vitát kiváltó ügy. A főjegyző tájékoztatta a közgyűlést arról, hogy a szomszédos körösladányi megváltási ügyet tárgyaló dr. Karakas Albert ítélőtáblai bíró körösladányi kishaszonbérletek alakítására a báró csetei Herzog Mór Lipót kéthalmi gazdaságából óhajt területet kihasítani, holott azt a 8.006/1924. O.F.B. számú ítélettel az O.F.B. már dévaványai igényjogosultak számára megváltotta. Ezen a területen a dévaványai igénylők szintén kishaszonbérletet kívántak alakítani. Ezeket a tényeket dr. Karakas egyáltalában nem respektálta, hanem folytatta a maga eljárását.

Dr. Schweiger László képviselő, a Herzog-uradalom jószágigazgatója is a fentieket támasztotta alá hozzászólásában. Dr. Karakas őt is megidézte, és közölte vele, hogy az inkriminált területet igénybe veszi. Dr. Schweiger tájékoztatta a bírót, hogy ezt a területet már igénybe vették, és a községben igen rossz vért szülne politikai szempontból is, ha ennek kiosztására mégsem kerülne sor.

„Dr. Paczek Géza képviselő, volt nemzetgyűlési képviselő, az elhangzottak után azt kívánta megállapítani, hogy a *dévaványai megváltási eljárás során az igényjogosultak érdeke koránt sem volt azzal a hathatós és eredményes eljárással képviselve, mellyel az igényjogosultak érdekében elvárható lett volna. Itt hiba történt, még pedig nem kevés, mert ha a dévaványai ügy hozzáértő és tekintélyes súlyt képviselő kezekben lett volna, ilyen dolgok nem történtek volna.* Sajnos ma ezeken már túl vagyunk, s egyedül az O.F.B. eljárásán és ítéletén múlik, hogy az elkövetett hibák reparáltassanak. Maga részéről szintén kéri a képviselő testületet,

625 Z. NAGY 1965. – 63-64. p. – Tovább kísérve ezeknek az embereknek nem könnyű életét még két epizódra szeretnénk felhívni velük kapcsolatban a figyelmet, ugyancsak Z. Nagy Ferenc segítségével:

„... a 64 parasztcsaládnak, akik maguk építette tanyákon, de idegen tulajdonú földön laktak, megszűnt a felemás, bizonytalan helyzete, most már nemcsak a házat, hanem a talpuk alatt lévő földet is magukénak tudhatták.” [ti. az 1945. évi földosztás után. – T. G.] (193. p.) – „A kulákokat még jobban nyomták a terhek, én pedig a dévaványai »kulákok« érdekében voltam kénytelen eljárni egy alkalommal – még Rákosi miniszterelnöksége idején – Szobek András akkori begyűjtési miniszternél. Ezek a »kulákok« úgy jutottak rangjukhoz, hogy a Katolikus Vállalásalapítvány egykori földjeinek bérlői voltak, ott 25 katasztrális holdban határozták meg a parcella nagyságát, hogy ne aprózódjék el túlságosan a föld. Az 1945-ös földreform idején – mint írtam – én jártam közben, hogy az egész bérlőcsoportnak, csupa régi agrárproletárnak, öröktulajdonba adják bérleményüket. Ehhez a területhez a legtöbb kisbérlő szerzett kis kertet, házhelyet, a földreform is segítette őket házhelyjuttatással. »Ekkora birtokkal« természetesen Rákosiék idejében ennek a csoportnak minden tagja kuláklírára került, még azt is mondhatták, hogy szép áldás került a közbenjárásomra: tulajdonképpen én tettem őket üldözött kulák-parasztá. Felemelték, újra meg újra emelték beadási kötelezettségüket, és természetesen rájuk is vonatkozott a rendelkezés, hogy mindaddig, amíg hiánytalanul nem teljesítették, saját szükségletükre nem vághatnak hízót. Elkeseredetten jöttek hozzám, én Szobek Andrásához mentem, aki régi jó ismerősöm volt, elmondtam neki az esetet, kértem, legyen megértő, segítsen ezeken a volt proletárokon, akik most se számíthatók valami nagy gazdáknak, s lám, mégis kulákok lettek. Szobek nem könnyen, de végül mégis segített. Külön rendelkezéssel adott engedélyt egy-egy hízó levágására az én embereimnek.” (346-347. p.)

626 O. L. – Z-140. – 148. csomó – M-1029. – A 8006/1924. O.F.B. számú ítélet 13. oldala.

627 Egy magyar hold = 1.200 négyszögöl – Irodalom: HAJAS - RÁZSÓ 1969. – 28. és 66. p.

628 O. L. – Z-140. – 148. csomó. – M-1029. – 4188/1925. O.F.B. számú ítélet 20. oldala.

hogy a körösladányi eljárás során ezen újabb igénybevétel ellen a legerélyesebben tiltakozzék. Sajnos, előre megmondhatja, hogy ezen tiltakozásnak épp úgy, mint az eddigi tiltakozásoknak is, semmi eredménye nem lesz.”⁶²⁹

Végül is a következő határozatot hozták: „Képviselő-testület a körösladányi tárgyalást vezető bíró eljárása ellen a legerélyesebben tiltakozik s felkéri az Országos Földbirtokrendező Bíróságot, hogy ehhez hozzájárulását ne adja, egyben megújítja mindazon tiltakozásait, amelyeket a közelmúltban tett ez ellen, hogy akár Körösladány, akár más községbeli igénylők addig, amíg Dévaványa igényjogosultjai nincsenek kielégítve, Dévaványa község határából idegen érdekek kielégítésére semmiféle területet igénybe ne vegyen. Ezen tiltakozásai a bent levő iratoknál fekszenek s kéri, hogy azokat is figyelembe venni méltóztassék. Lehetetlen állapotnak tartja, hogy miként az Túrkeve ügyében is megtörtént, idegen érdekek elégtessenek ki addig, míg a dévaványai érdekek kielégítve nincsenek. A 380/1923. O.F.B. ítélet a M. Vallásalap tulajdonát képező ingatlanból Túrkevének 4.000 holdat juttat s ugyanakkor Dévaványát hasonló kérelmével elutasítja. – Majd később egy év múlva Dévaványának juttat alig 500 holdat, míg másik 500 holdat pedig csupán haszonbérben. Túrkeve semmivel sem nagyobb⁶³⁰ község, mint Dévaványa, s így igazán nem indokolt, hogy Dévaványa Túrkevével szemben 1/8-ad arányban honoráltatott. Most ugyanez a helyzet Körösladánnyal szemben is. A dévaványai igények kielégítésére a tárgyalás során földet teremteni nem bírtunk, ellenben Körösladánynak mégis juttatunk. Mindezek a tények semmi esetre sem lehetnek alkalmasak arra, hogy az itteni kedélyeket megnyugtassák, ellenkezőleg tápot adnak, hogy minél nagyobb elégtelenség legyen. Nyilvánvaló tehát, hogy a dévaványai ügy nem volt hathatósan képviselve és az O.F.B. nem volt kellőképpen tájékoztatva. Országos híre van, hogy sehol annyi föld rendelkezésre nem áll, mint Dévaványán, ennek dacára a dévaványai igények még sincsenek kielégítve.

Ezen lehetetlen helyzetet ismételten és utoljára világítja meg a képviselő testület és felkéri az Országos Földbirtokrendező Bíróságot, hogy ezen tényeket a meghozandó ítélet során figyelembe venni méltóztassék és a körösladányi igényeket csak akkor szíveskedjenek figyelembe venni, ha már a dévaványai ügy közmegelegedésre elintéztetett.”⁶³¹

Pár hónap múlva a képviselő-testületi jegyzőkönyvből arról értesülünk, hogy az O.F.B. végzésben utasította el a báró Baldácsy-féle Protestáns Alapítvánnyal megkötött haszonbérleti szerződés jóváhagyását, mert a szerződés 3. bekezdése a haszonbért illetően értelmetlen. Ugyanakkor a felmondási jogot is kifogásolták azon indoklással, hogy felmondási jog érvényesítése esetén a földbirtok-politikai céllal ellentétes állapot állna elő. A főjegyző tájékoztatta a közgyűlést arról, hogy a végzésre való hivatkozással a szerződést visszaküldte az alapítványnak, akik a hivatkozott pontokat pótmegállapodással helyesbítették.⁶³²

629 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 8. kötet. – 1925. február 25. – 6/1925. kgy. szám. – (Kiemelés tőlem. – T. G.)

630 Dévaványa 1930-ban: 54.546 kat. holdon 14.665 lakossal, míg Túrkeve 31.781 kat. holdon 13.320 lakossal él. – Irodalom: Az 1930. évi népszámlálás. – 86. kötet. – 47. p.

631 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 8. kötet. – 1925. február 14. – 6/1925. kgy. szám.

632 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 8. kötet. – 1925. április 15. – 37/1925. kgy. szám.

Sajnos, csak ilyen áttételeken keresztül értesülünk arról, hogy a Baldácsy-féle alapítvány kishaszonbérletekre adott ki területet. Hogy hol, mennyit, hány fő részére, fejenként mekkora területet, mekkora haszonbérért – arra a források hiányában nincs adatunk.

Az O.F.B. több ízben nehezményezte, hogy a Fekete Izsó Imrétől megváltott földek után az O.F.B. alap javára fizetendő haszonbért sokan késedelmesen fizetik be. 14 hátralékos nevét küldte meg az előjárásának azzal, hogy ők is szorgalmazták a haszonbér fizetését. Ezzel kapcsolatban arról tájékoztatta a főjegyző az O.F.B. elnökét, hogy a „harmadfokú végrehajtási eljárás folyamatban van” a késedelmesen fizetők ellen. Azonban ettől sem remél sokat, hiszen „Tekintettel arra, hogy községünkben a köztartozások behajtása tárgyában megtartott ingó árveréseken vevők nem jelentkeznek, a hátralékos tételeket az előjáróság folyamatos serkentéssel tudja csak behajtani...”⁶³³

A ZSOMBOKAKOLI ÜGY

Dévaványa külterületén, a zsombokakoli dűlőben volt Fekete Izsó Imrének a 903 kat. holdas középirtoka, amelyről már a fentiekben szó is esett. Ez 834 kat. hold szántó, 42 hold legelő, egy hold kert, egy hold erdő és 25 hold földadó alá nem eső területre oszlott.⁶³⁴ Az O.F.B. az egész birtokát: a 904 kat. hold 454 négyszögöl területet egészben megváltani rendelte, mert a birtokot 1916. március 3-án, illetve 11-én, egy kisebb részét pedig 1917. december havában szerezte. Ugyanakkor azt is megjegyezte, hogy a belterjesen házi kezelésben álló birtokot 120.000 svájci frank tartozás terheli. Fekete Izsó Imre a Schwarcz-testvérek gabona kiviteli cég tagja volt, 1916-tól gazdálkodott, hivatásos gazdának nem volt tekinthető. Ennek a háborúban szerzett birtoknak a XXXVI. t.c. 28. §-a alapján történt a megváltása. Fekete Izsó Imre azt kérte, hogy csupán 200 kat. holdat hagyjon meg neki az O.F.B., de ez a kérése sem volt teljesíthető.⁶³⁵

Újabb fordulat következett be e megváltási ügyben, amikor az O.F.B. végzéséből az alábbiakról értesülünk:

1./ Fekete Izsó Imre a Dévaványa határában fekvő 904 kat. hold 454 négyszögöl területű birtokából földbirtok-politikai célra felhasznált és kiosztott 146 kat. hold 1.536 négyszögöl kiterjedésű birtokrészletet 1926. október 1-től kezdődően az Országos Földbirtokrendező Alap javára teljesen díjtalanul átengedi azzal a megszorítással, hogy az átengedett terület értékének illetőleg az ebből eredő jövedelem felét annak befolytakor a Pusztacsegen létesülő új község fejlesztésének javára fordítsák.

2./ Feltételezve, hogy Fekete Izsó Imre vállalt kötelezettségét teljesíti és tehermentesíti (a teher: 120.000 svájci frank és 3 millió lej) az átvett birtok területét, ezért részére a már kiosztott 146 kat. hold 1.536 négyszögöl területen felül eső részére a megváltási eljárást megszünteti és a fennmaradt birtokrészt neki visszahagyja, azzal a fenntartással, hogy ez nem érinti a Pusztacsegen házhelyhez jutottak részére szükséges út biztosítását.

633 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1942-1943. – 19. doboz. – 190/1940. ikt. sz.

634 Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1925. – 164. p.

635 O. L. – Z-140. – 148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. ítélet. 9., 13. és 27. p.

Az O.F.B. a végzés indoklásában elmondta, hogy a 8.006/1924. O.F.B. számú ítélettel az egész birtok megváltását látta jónak. A tanya azonban épületekkel megfelelően volt ellátva. Ennek kihasználása nemzetgazdasági szempontból is szükséges volt. Ezért úgy döntött, hogy 400 kat. holdat a Magyar Vallásalapnak juttat, amelyet később 700 kat. holdra emelt fel azért, mert a tanyaépületek átvétele és fenntartása aránytalanul nagy terhet rótt volna anyagilag a Magyar Vallásalapra. A Magyar Vallásalap azonban bejelentette, hogy nincs abban a helyzetben, hogy akár a 400, akár a 700 kat. holdban megállapított birtokot átvehesse.

A fentiek alapján elesett az a földbirtok-politikai cél, mely Fekete Izsó Imre egész birtokának igénybevételét különösen indokoltta tette volna. Az O.F.B. ugyanis a Dévaványa határában a huszonöt éves hosszú lejáratú haszonbérbe juttatott 505 kat. hold 1.410 négyszögöl kiterjedésű közlegelőn felül földbirtok-politikai célokra megváltás útján megszerzett 4.646 kataszteri hold 208 négyszögöl kiterjedésű területet. Ebből a területből Fekete Izsó Imrétől a Vallásalapnak juttatni kívánt 700 holdon felül – az időközi visszalépések következtében – még vissza is maradt 961 kat. hold 1.182 négyszögöl. Ezek szerint Dévaványán az elsősorban kielégítendő földbirtok-politikai célok már megvalósultak, és ezen felül még nagyobb földmennyiség is áll az O.F.B. rendelkezésére. A Vallásalap visszalépése következtében tehát új helyzet állt elő és felmerült, hogy az új helyzetben az O.F.B. új döntésre kényszerül. Az O.F.B. a rendelkezésre álló adatok alapján tehát azt állapítja meg, hogy Fekete Izsó Imre a dévaványai földbirtokának szerzésére fordított vagyoni erőt nem a háborús szerzési lehetőségek kifogásolható kihasználásával szerezte, másrészt méltányolta a bíróság azt is, hogy Fekete Izsó Imre a román megszállás alatt is hazafias magatartást tanúsított.

Az O.F.B. figyelembe vette, hogy Dévaványán az elsősorban megvalósítandó földbirtok-politikai célok teljes kielégítést nyertek, a kimaradt földek felhasználásával pedig a még jelentkezhető földbirtok-politikai célok is megvalósíthatók, továbbá szem előtt tartva a megjelölt méltányossági okokat (1920:XXXVI. t.c. 11. §.) ezért Fekete Izsó Imrénél a megváltott földbirtokából még fel nem használt területet részére visszahagyta.⁶³⁶

Az újságokban először úgy jelenik meg az ügy, hogy „a zsombokakoli puszta parcellázása megszűnt. Pedig az első osztályú földre sok jelentkező lett volna.”⁶³⁷ Majd rövidesen a képviselő-testületi gyűlések jegyzőkönyvének az oldalain jeleik meg. Állást kellett foglalnia a testületnek abban, hogy hozzájárul-e a Fekete Izsó Imre zsombokakoli birtokos tulajdonát képező földbirtok parcellázásához. Ehhez hozzájárultak.⁶³⁸

Ebből a most tárgyalt O.F.B. ítéletből és magából az ú. n. „zsombokakoli ügyből” azért nagyon sok mindent megtudhatunk a dévaványai földbirtokreform végrehajtásáról. Nevezetesen:

1./ 4.646 kat. hold 208 négyszögöl szántóföldet 25 éves hosszúlejáratú haszonbérletekké alakították át. Sajnálatos, hogy a parcellák nagyságáról nem kaptunk adatokat.

2./ A fent jelzett területre sem mutatkozott igény, ezért 961 kat. hold 1.182 négyszögöl területet nem tudtak kiosztani. (Ezen felül maradt volna még a 700 kat. hold.)

636 O. L. – Z-140, 513. csomó – R-982 – 42.163/1926. O.F.B. végzés. 1926. október 10.

637 TÜRKEVEI ÚJSÁG – 1928. április 29.

638 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 9. kötet. – 1928. augusztus 14. 76/1928. kgy. szám. 4340/928.ikt.sz.

Ennek ismeretében már nem is tartjuk annyira igazságosnak a képviselő-testület 1925. február 14-i tiltakozását a körösladányiak részére igénybe vett földterület miatt. Itt egyetlen indok állhatott még fenn, aminek az igazsága is ingatag alapon állt: „Dévaványa a dévaványaiaké!”

3./ Fekete Izsó Imre esete is „furcsa esetnek” tűnik. 1924-ben még háborús ingatlannak számít a földbirtoka, amint a jogszabályok értelmében az is volt. Az egész birtokát elvették. 1926-1928 között Dévaványa esetében is mérleget készített az O.F.B. és kiderült, hogy nem tud mit kezdeni az elvett birtokkal, amely valójában egy rentábilis gazdaság volt, amelynek megcsonkítása annak okszerű működését befolyásolta volna. Ezért volt azután szerencséje Fekete Izsó Imrének és visszakapta birtoka 84%-át.

4./ Évekkel ezelőtt 1.952 kat. holdas kishaszonbérletet vettünk maximumnak.⁶³⁹ A fentiek alapján ez sem állja meg a helyét, ez is újraértékelést kíván.

A ZAMOYSKI-BIRTOK HASZONBÉRLETÉNEK ÜGYE

A Zamoyskiak lengyel nemesi családból származtak, akik először 1778. január 30-án szereztek galíciai grófi rangot, majd ezt két év múlva, 1780. november 24-én Ausztriában, végül pedig 1844. július 28-án Oroszországban is elismertették. A családból Saryusz von Zamoszczamoyski Mátyás lengyel királyi lovaskapitány került Magyarországra, tőle származik a család. Két fia volt és ennek megfelelően két ágra is oszlik a családfa. Az egyik ág Saryusz-Zamoyski János. Ettől származik az az ág, amely Dévaványán is birtokos volt. A másik ág Saryusz-Zamoyski Adalbert leszármazottai.

Az első ág rokonságban volt a herceg Wisniowiecki, herceg Czartoryski, herceg Bourbon-Sicilien, Habsburg-Lotharingen családokkal.

A tárgyalt időszakban gróf Zamoyski Tamással⁶⁴⁰ és gyermekeivel: Erzsébettel,⁶⁴¹ Elfriedével⁶⁴² és Ágosttal⁶⁴³ van dolgunk. Jelenlegi ismereteink szerint velük a dévaványai ág kihalt.⁶⁴⁴

Az 1895. évi mezőgazdasági statisztikában gróf Zamoyski Tamásné nevén szerepel az 1.988 kat. holdas bérbe adott birtok, aki a Zamoyski-Zay családból származott. Birtoka az 1600-as évek legelején a Hunyadiak⁶⁴⁵ tulajdonában volt, tőlük örökölték leányágon a báró Baldácsy⁶⁴⁶, Ocskay és Zerdahelyi-családok. E két utóbbi családtól örökölte gróf

639 TOLNAY 1987. – 166. p.

640 ZAMOYSKI TAMÁS gróf (Rozanka, 1861. február 2. – Jablon, 1935. március 20.). Házasságot kötött Bécsben 1887. augusztus 30-án Zamoyska Ludmilla grófnővel (Abalehota, 1864. január 28. – Brestovan, 1928. október 20.)

641 ZAMOYSKI ERZSÉBET grófnő (Varsó, 1888. szeptember 24.) Házasságot kötött gróf Wielopolski Albert lengyel ezredessel.

642 ZAMOYSKI ELFRIEDE grófnő (Brestovan, 1880.) Házasságot kötött gróf Buchanan Edgar William angol királyi tengerészkapitánnyal.

643 ZAMOYSKI ÁGOST gróf, szobrászművész (Jablon, 1893. június 28.). Házasságot kötött: I. 1917. Sacchetto Margittal (Elv. 1932.), II: 1933-ban Radwan Mára Menettával. III.: Párizs, 1959. március 25. Peltier Ilonával.

644 A Zamoyski-családra vonatkozó adatokat GUDENUS 1998. – IV. kötet. – 323-326. p.

645 A Hunyady család ekkor még nem volt gróf, kethelyi előnevüket is csak 1745. december 22-én kapták. – Irodalom: GUDENUS I. köt. – 582. p.

646 BALDÁCSY ANTAL (Novaj, 1803. május 25. – Pest, 1878. augusztus 7.) nagybirtokos, politikus, a szabadságharc alatt ezredes. Olasz katonai család elmagyarosodott sarja. – Irodalom: PATAY 1926.

Zamoyski Tamásné⁶⁴⁷ a dévaványai birtokot.⁶⁴⁸ A birtokot 1895-ben Blayer Lajos bérelte.⁶⁴⁹ 1925-ben már Blayer Béla a bérlő és a birtok területe 1.762 kat. hold.⁶⁵⁰ 1935-ben már tulajdonjogilag kettészakadt a birtok: Zamoyski Ágoston gróf kezében 1.323 kat. hold, Zamoyski Ágostonné grófné (első feleség) asszonytartásként kapott 278 kat. holdat. Az 1.601 kat. holdat továbbra is Blayer Béla⁶⁵¹ bérelte.

Az O.F.B. a birtokkal érdemben a 8.006/1924. és a 4.188/1925. O.F.B. számú ítéletekkel foglalkozott.⁶⁵² Közlötték, hogy gróf Zamoyski Tamásnétól vagyonváltsággként igénybe vett 207 kat. hold 983 négyszögöl területet. Ezen kívül még megváltott 56 kat. hold 330 négyszögöl kiterjedésű és természetes határral elkülönített legelőt a község részére közlegelőnek. Ezt a község birtokba vette és az 1924. gazdasági évben már a legeltető társaság haszonbérli. Mivel az 1924. évi közterheket még a volt tulajdonos viseli, erre az évre a község haszonbért nem kér. A legelőért Dévaványa község köteles volt haszonbért fizetni. A volt birtokosok ezeket a területeket legkésőbb 1925. október 1-én voltak kötelesek átadni az új tulajdonosoknak.

A nagy – az egész község gazdatársadalmát izgalomban tartó – ügyről már csak a Dévaványai Hírlap hasábjairól értesülhetünk. Blayer Béla bérleti szerződése lejárt 1937. szeptember 30-án, amelyet a család 1943. szeptember 30-ig meghosszabbított vele. A hosszabbításhoz azonban a vármegyei közigazgatási bizottság gazdasági albizottságának jóváhagyása volt szükséges. Erről kért állásfoglalást a gazdasági albizottság a községi képviselő-testülettől, aki kiküldött egy hármas bizottságot azzal, hogy alakítsa ki véleményét. A hármas bizottság pedig a községi mezőgazdasági bizottságtól kért véleményt.

Dr. Schweiger László képviselő, a községi mezőgazdasági bizottság elnöke elmondta, hogy ha a község a bérlet meghosszabbítása ellen foglal állást, nagy valószínűséggel a gazdasági albizottság megtagadja annak jóváhagyását. A mezőgazdasági bizottságnak a következő kérdéseket kellett eldöntenie a vita során:

1./ Van-e kifogása a községi mezőgazdasági bizottságnak a bérlet meghosszabbításának jóváhagyása ellen?

2./ Ha van, nyilatkozzék afelől, hogy milyen arányú kishaszonbérletekben kívánja kiadni a földet?

3./ Milyen módon gondolja megvalósíthatónak a kisbérletek pénzügyi alátámasztását?

Dr. Schweiger László képviselő, aki a Herzog-uradalom jószágigazgatója volt, őszintén bevallotta, hogy ő magánemberként is „nagybirtok párti”, de mint az egyik nagybirtok képviselője is ellenzi a parcellázást. Most azonban kikapcsolódik a kérdés eldöntéséből, és arra kérte a mezőgazdasági bizottságot, hogy a vélemény-nyilvánításuknál

647 Gróf ZAMOYSKI TAMÁSNÉ szül. ZAMOYSKI-ZAY Ludmilla grófnő (Abalehota, 1861. december 2 – Brestovan, 1928. október 20.) Édesanyja: ocskói és felsőduboványi OCSKAY Mária, akinek szülei: Ocskay Ignác és nyitrai Zerdahelyi Zerdahelyi Judit volt. – Irodalom: GUDENUS – IV. kötet. – 326. p.

648 O. L. – Z-140. –148. csomó. – M-1029. – 8006/1924. O.F.B. ítélet. – 24. p.

649 GAZDACÍMTÁR 1895. – 206-207. p.

650 GAZDACÍMTÁR 1925. – 166. p.

651 BLAYER BÉLA földbérlő. (Dévaványa, 1877 – ?, ?) – 1894-ben végezte a debreceni felső kereskedelmi iskolát, majd négy évig volt édesapja mellett gyakornok. Ezt követően átvette a Dévaványához tartozó Köleshalom pusztát 1.300 kat. holdas bérletét. – Felesége: Diósi Erzsébet, gyermekei: László (okl. gazda) és György.

652 O. L. – 148. csomó – M-1029. – 8.006/1924. és 4.188/1925. O.F.B. számú ítéletek.

egyedül a közérdeket tartsák szem előtt. Ő egyébként úgy gondolja, hogy a község lakosságának terjeszkedési vágya, igénye előtt a kaput bezárni nem lehet. Először az első kérdésre kérte a választ.

Ifj. Z. Nagy Ferenc képviselő, a mezőgazdasági bizottság alelnöke javasolta, hogy tiltakozzanak a bérlet meghosszabbításának jóváhagyása ellen. Véleménye szerint bűn volna elszalasztani egy akkora földbirtokot, mint gróf Zamoyski Ágoston uradalma, amikor a kisemberek érdekében minden talpalatnyi földre szükségük van. A mezőgazdasági bizottság ifj. Z. Nagy Ferenc javaslatát fogadta el.

A második kérdés feltevése után Dékány Sándor főbíró szól hozzá elsőként. Elmondta, hogy az a véleménye, hogy az egész birtokot 25 kat. holdas kisbérletekre kell felosztani közös legelőhasználattal. Amennyiben nem jelentkezne annyi bérlő, ahány 25 hold a földbirtokból kikerülne, a fennmaradó részt 200 holdas bérletekben kell kiadni. Z. Nagy Ferenc e javaslattal szemben célszerűbbnek tartaná, ha a földbirtoknak a községhez közelebb eső köleshalmi részét 10 holdas bérletekben azok a törpe- és kisbirtokosok kapnák meg, akik jelenlegi földállományukból nem tudnak megélni, és csak a munkanélküliek számát növelik. A bogárosi részt illetően elfogadta Dékány főbíró elgondolását. Ki kell azonban kötni, hogy bérletet csak azok kaphassanak, akik mezőgazdasággal foglalkoznak. Hasonló értelemben mondta el véleményét Bereczki Imre és Kónya Károly is.

A községi mezőgazdasági bizottság tagsága megegyezett abban, hogy a harmadik kérdésre válaszolva a kisbérletek kiosztását, a parcellázás lebonyolítását és a pénzügyi rész irányítását az Országos Központi Hitelszövetkezetre kellene bízni.

Halmágyi Ferenc főjegyző elmondta, hogy a maga részéről nem tartja időszerűnek, hogy ezt a problémakört részleteiben is tárgyalják. Az a javaslata, hogy a község tiltakozzon a bérlet meghosszabbításának jóváhagyása ellen, juttassuk kifejezésre, hogy a közel 1.800 magyar holdas birtokot a község kisbérletek céljára kívánja igénybe venni és ezek pénzügyi alátámasztását az O.K.H. segítségének igénybevételével kívánja megoldani.

Rövid vita után a mezőgazdasági bizottság a főjegyző javaslatát fogadta el. Abban is döntött, hogy a jóváhagyással kapcsolatban külön kérést intéz a főispánhoz, egyúttal kéri a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara támogatását is.⁶⁵³

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye gazdasági albizottsága roffi Borbély György főispán elnökletével április 30-án tárgyalta a bérlet meghosszabbításának a kérdését. Mielőtt végleg döntött volna a bérlet meghosszabbításának ügyében felvilágosítást kért a következő kérdésekre:

- 1./ Névszerint kik igényelnek a földbirtokból bérletet?
- 2./ Egyenként hány holdat igényelnek?
- 3./ Az igénylők egymásért vállalják-e az anyagi felelősséget?
- 4./ A gróf Zamoyski Ágoston és Blayer Béla között létrejött szerződést az igénylők teljes egészében átvállalják-e?
- 5./ Anyagilag van-e garancia a szerződésben foglalt feltételek teljesítésére?

653 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 16. szám – 1936. április 19.

A kérdéseket tartalmazó leirattal együtt azt a szerződést is leküldték, amelyben gróf Zamoyski Ágoston újabb hat évre Blayer Bélának adja bérbe a pontosan 1.283 kat. hold terjedelmű birtokot. A szerződés szerint Blayer Béla évenként 1.170 mázsa és 30 kg búza bért fizetne és ezen kívül az összes adó megfizetésére is kötelezte magát. Ezt a terhet kellene a bérletre jelentkezőknek átvállalni és megfizetését garantálni, hogy hozzájuthassanak a földbirtok bérletéhez. Magyar holdanként ez a teher 110-123 kg búzának felel meg.

Dr. Schweiger László után ifj. Z. Nagy Ferenc szólalt fel. Megállapította, hogy amennyit Blayer Béla fizet, annyit a kisembereknek is megér a birtok bérlete. Majd bejelentette, hogy a Dévaványai Hitelszövetkezet, mint az O.K.H. tagja, hajlandó a bérlőszövetkezet megalakítására. Ebben az esetben természetesen a Dévaványai Hitelszövetkezet vállalná az összes garanciát, viszont jogot is szerezne arra, hogy a bérlőként jelentkezők anyagi és erkölcsi bonítását (hitelképességét) mérlegelje. Szerinte a Dévaványai Hitelszövetkezet, illetőleg az O.K.H. segítségét el kell fogadni, mert a kérdést csak így lehet megoldani.

Javaslatára a községi mezőgazdasági bizottság egyhangúan kimondta, hogy ebben az ügyben átír a Dévaványai Hitelszövetkezethez. Egyúttal felkérték vitéz báró dr. Hellenbach Gottfried⁶⁵⁴ országgyűlési képviselőt, hogy lépjen érintkezésbe Schandl Károlylyal,⁶⁵⁵ hogy az O.K.H. hagyja jóvá a Dévaványai Hitelszövetkezet vállalkozását. A vármegyei gazdasági albizottság kérdéseire csak ezután fog választ adni.

A Dévaványai Hitelszövetkezet igazgatósága a községi mezőgazdasági bizottság ülése után azonnal összeült, és ifj. Z. Nagy. Ferenc igazgatósági tag javaslatára úgy döntött, hogy a gróf Zamoyski Ágoston birtokának bérbevételére hajlandó, és vállalja, hogy azon egy földbérlő szövetkezetet alakít és így hasznosítja a földbirtokot. Ez azt jelenti, hogy a birtok bérletére mint főbérlő jelentkezett.

Az O.K.H. hozzájárulásának megnyerésére egy háromtagú bizottságot küldenek ki. A bizottság tagjai: dr. ikafalvi Farkas Béla ref. lelkész, Csatáry János ny. tanító és ifj. Z. Nagy Ferenc gazdálkodó.⁶⁵⁶

Meg kívánjuk jegyezni, amennyiben a Zamoyski-féle birtokot a Hitelszövetkezet bevonásával bérlőszövetkezeti tagoknak adják bérbe, a bérlőszövetkezet tagja csak az lehet, aki egyszersmind a Hitelszövetkezetnek is tagja. Ezt a tagságot már egy 20 pengős részjegy jegyzésével meg lehetett szerezni.

A dévaványai kisgazdák nagyon keményen elhatározták, hogy megszerzik a Zamoyski-birtokot. Ez derült ki a községi mezőgazdasági bizottság 1936. május 15-i ülésén. Az első napirendi pont természetesen a mindenkit érdeklő bérletüggyel foglalkozott. Dr. Schweiger László elnök bejelentette a fent már ismertetett Hitelszövetkezeti álláspontot, amely csupán annnyival bővült, hogy a Dévaványai Hitelszövetkezet részére az O.K.H. elvi hozzájárulása megérkezett.

654 Paczolai HELLENBACH GOTTFRÉD (GOTTFRIED) Miklós Lázár Dénes báró (Marija Bistrica, 1892. július 10. – Bp., 1985.) jogi doktor, országgyűlési képviselő (1935-től a kunhegyesi választókerületben), m. kir. honvéd huszárhadnagy. – Irodalom: GUDENUS I. kötet. – 532. p.

655 SCHANDL KÁROLY: (Bakonybél, 1882. május 10. – Stanford, 1972. március 18.): agrárpolitikus, államtitkár, lapszerkesztő, felsőházi tag, az O.K.H. alelnök-vezérigazgatója 1928-1947 között.

656 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 19. szám – 1936. május 10.

A bejelentéshez ifj. Z. Nagy Ferenc szólt hozzá és közölte, hogy a Dévaványai Hitelszövetkezet akkor sem tér el elhatározásától, ha az O.K.H. esetleg megtagadná a végleges hozzájárulást. Ebben az esetben a bérbeadóval szemben nem az O.K.H., hanem a Dévaványai Hitelszövetkezet igazgatósági tagjai viselnék az anyagi felelősséget. Egyben kérte, hogy ismételten tiltakozzanak a bérleti szerződés meghosszabbításának jóváhagyása ellen. Kérte, hogy közöljék a gazdasági albizottsággal a Dévaványai Hitelszövetkezet és az O.K.H. határozatát annak kihangsúlyozása mellett, hogy végső esetben – ha a pénzintézetek segítsége valami miatt elmaradna – a dévaványai gazdák saját erejükből is megalakítanák a földbérlet szövetkezetet. Ezt a javaslatot a mezőgazdasági bizottság elfogadta.⁶⁵⁷

A községi képviselő-testület hasonló értelmű állásfoglalását a főjegyző jelentette a gazdasági albizottságnak.⁶⁵⁸

Ilyen előzmények után bocsátotta ki felhívását a Dévaványai Hitelszövetkezet, amelyben a kisbérlet-szövetkezethez való csatlakozásra szólította fel a dévaványai kisgazdákat. A felhívás igen eredményesnek bizonyult. A határidő lejártáig több mint négyszáz kiscgazda jelentette be a Hitelszövetkezetnek, hogy részt kér a bérletből.

A jelentkezők hitelképességét is elbírálta a Hitelszövetkezet igazgatósága és százhetven kiscgazda anyagi viszonyait megfelelőnek találta. Egyben megállapította azt is, hogy 10-25 kat. holdas igények mellett is ezer holddal jegyezték túl a gróf Zamoyski-féle földbirtokot. A jelentkezők igényeit távolról sem lehet majd kielégíteni ebből a birtokból.⁶⁵⁹

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye gazdasági albizottsága 1937. március 10-én foglalkozott a Blayer-féle földbérleti szerződés meghosszabbításával. Rövid tárgyalás után megtagadta a bérleti szerződés meghosszabbításának jóváhagyását. Ezt azzal indokolta, hogy Dévaványán a szociális földbirtok-politikai szempontok feltétlenül megkövetelik, hogy a nagybérletet kishaszonbérletekké alakítsák át.⁶⁶⁰

Ezt a határozatot mind gróf Zamoyski, mind Blayer Béla megfellebbezte, így az iratok a Földművelésügyi Minisztériumba kerültek végső döntésre. Ennek a folyamatnak a meggyorsítását remélve utazott fel egy három tagból álló delegáció Budapestre B. Kiss Márton h. főjegyző vezetésével, ikafalvi Farkas Béla ref. lelkész és ifj. Z. Nagy Ferenc gazdálkodó részvételével. Felkeresték Lányi miniszteri tanácsost, az ügy referensét és Vass Elek osztálytanácsost, akik külön-külön is megígérték jóindulatú támogatásukat. Különösen Vass Elek biztosította a küldöttség tagjait arról, hogy ha van rá mód, a földbirtok bérletét a Földművelésügyi Minisztérium feltétlenül a kisemberek kezére fogja juttatni.

Ez után az O.K.H. igazgatóságát keresték fel és ennek az útnak az lett a következménye, hogy leküldték dr. Rick József jogtanácsost Dévaványára azzal, hogy tájékozódjon és tájékoztasson. Rick doktor részletesen megismerlélte a Zamoyski-féle nagybirtokot, majd a község háza tanácstermében megbeszélést tartott a kiscgazdákkal és megtették az első lépéseket a bérlet-szövetkezet megalakítása felé.

657 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 20. szám – 1936. május 17.

658 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 23. szám – 1936. június 7.

659 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 9. szám – 1937. február 28.

660 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 11. szám – 1937. március 14.

Ugyanakkor dr. Rick József jogtanácsos figyelmeztette a kisközségeket, hogy ezzel a kérdés még koránt sincs eldöntve. Számos olyan akadályt kell még elhárítani, amelyet a tulajdonos és a jelenlegi bérlő állítottak a kisközség érdekei érvényesülésének útjába. A maguk érdekeinek védelmében megpróbálják felhasználni a cselédséget és az aratókat, akikkel olyan értelmű kérvényeket íratnak alá, hogy a rendszerváltozás egzisztenciájukban támadná meg őket. Mindez ne keserítse el a kisközségeket, de igenis gondolják komolyan, hogy ha arra kerül a sor, át tudják-e venni a földbirtok bérletét.

A szerződést abban a formában kell átvenni, ahogy azt gróf Zamoyski és Blayer Béla megkötötték. Holdanként 127 kg. búza a nyers tiszta haszonbér, ebben azonban benne van az épületek fenntartása is. Megjegyzendő, hogy ezt a haszonbért az O.K.H. sem találja soknak, mert a földek inkább jók, mint rosszak.

Vannak azonban kedvezőtlen feltételek is. Így például a tűzbiztosítást vállalni kell. Ha egy épület leég, a biztosító társaság soha sem fizet annyit, amennyiből az újra lehetne építeni. A különbözetet a földbérlőknek kell viselni. Erre a célra azonban tartalékolni lehetne holdanként 1-2 pengőt. A haszonbérszerződés megkötésének költségeit is a földbérlőknek kell megfizetni. Ez is kitesz holdanként 2-3 pengőt. Sajnos, a tulajdonos óvadékot is kérhet. Blayer Bélától az első évben egyszersmindenkorra 100.000 aranykoronát kért. Ez akkor nagy összeg volt, de azóta teljesen elértéktelenedett. Hogy újból letette-e az óvadékot, nem tudjuk.

Nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy bérlő csak az lehet, aki tagja a hitelszövetkezetnek. Sok vállalkozónak esetleg üzletrészt is kell jegyezni. Fontos tudni, hogy a bérlet megszerzése esetén a bérlők egyetemleges felelősséggel tartoznak egymásért, ami azt jelenti, hogy ha egy bérlő esetleg nem tenne eleget fizetési kötelezettségeinek, úgy helyette a többi bérlőnek kell a tartozást megfizetni. A gyakorlatban azonban az ilyesmi nem szokott előfordulni. Mindenesetre meg kell válogatni a bérlőszövetkezet tagjait, hogy oda csak komoly és megbízható emberek kerülhessenek.

Végül Rick jogtanácsos a kisközség kérdésre elmondta, hogy kataszteri holdanként körülbelül 35 kg. búza értéke az adóteher, a haszonbért félévenként előre, dévaványai napi piaci árban kell fizetni.

A jogtanácsos után dr. ikafalvi Farkas Béla ref. lelkész szólalt fel. Megnyugtatta az egybegyűlt kisközségeket, hogy a kisbérlő-szövetkezet megalakításán az abban közreműködők nem akarnak meggazdagodni. A most hallott költségektől sem szabad megijedni. Abban az esetben, ha a bérletet egy évre előre kellene befizetni, azonkívül óvadékot kellene letenni, előre fizetni kellene egy évi adót, rögtön fizetni kellene a szerződés megkötésének költségeit és a földmérést, szóval ha minden számbajöhető teher egyszerre szakadna a kisbérlők nyakába, ami egyáltalán nem valószínű, még mindig csak két és fél mázsa búza teher esne egy kataszteri hold földre. Ez azonban csak az első évben lenne így, a második évben és a rákövetkező években már lényegesen javulna a helyzet.

Csatáry János bejelentette, hogy a hitelszövetkezet kellő garancia mellett a megkívánt óvadékot hajlandó letenni, sőt ezen túlmenően is segítségére kíván lenni a kisközségnek.

Tóth Zoltán Viktor esperes-plébános azt hangoztatta, hogy a szövetkezeti eszmét diadalra kell juttatni Dévaványán. Ehhez megígérte a maga közreműködését is.

A tájékoztató megbeszélés végül kimondta, hogy a feltételeket tudomásul veszi és azok alapján vállalja a gróf Zamoyski birtok bérletét.⁶⁶¹

A Dévaványai Hitelszövetkezet pontosította a földbérlő-szövetkezet tagjai sorába jelentkezők adatait. Jelentette, hogy a kiskasza túljegyezték az 1.280 kat. holdas birtokot. Összesen 75 kiskasza 10-25, illetve 50 kat. holdas parcellákban 1.375 kat. holdat igényelt, mintegy száz kat. holddal többet az esetleg rendelkezésre álló földterületnél. Az igénylők az előzetes költségekre kat. holdanként 10 pengőt, összesen 13.750 pengőt egyidejűleg lefizettek. Ezzel nyomatékosan kifejezésre juttatták azt a szándékukat, hogy komolyan foglalkoznak a birtok bérbevételével. Most már a Földművelésügyi Minisztériumon a sor, hogy a kiskasza anyagi áldozattal alátámasztott komoly szándékáról meggyőződve ne Blayer Bélának, hanem nekik ítélje oda a Zamoyski-birtok bérletét.⁶⁶²

Megjött a hír a Földművelésügyi Minisztérium döntéséről, amely szerint jóváhagyták a meghosszabbított földbérlési szerződést, csupán a birtok 15%-át kell kisbérletbe kiadni. Az erre vonatkozó intézkedés viszont még nem jutott el a községbe.⁶⁶³ Végül az is megérkezett és a földért folyó harcnak egy hosszú fejezetére tett pontot a vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőség, amikor 1938. július 30-án Dévaványán tartott helyszíni tárgyalásával a Zamoyski-birtok 15%-án a kisbérleteket kiosztotta. Ez az intézkedés korántsem okozott közmegelegedést a községben.

Ismertetésre került a miniszteri döntés, amely a 118.617/1938. VII. 1. és 76.079/1938. VII. 1. F.M. számú rendeletekben került megfogalmazásra. Ezeknek a rendeleteknek az ismertetésére tartott tárgyalást dr. Kerék József gazdasági felügyelő. A tárgyaláson részt vett még B. Kiss Márton főjegyző, Szűts Pál községi mérnök, Csillag József törvénybíró, Blayer Béla nagybérlő, valamint a kisbérletre igényt tartók képviselőiben Kónya Károly, Somogyi Lajos, Marsi József és Kónya Gábor.

A tárgyalások azzal az eredménnyel jártak, hogy a birtok 15%-át kitevő 192 kat. hold földet a legrövidebb időn belül átadják az arra érdemes kis- és törpebirtokosoknak, hogy még ez évben elvégezhessek az őszi munkákat. A kisbérlethez nézve előnyös a tárgyalásoknak az a kikötése, hogy a 15%-ot egész területében szántóföldből adják ki, legelőt és rétet a kisbérlethez nem vesznek át. Másik kedvező feltétel, hogy a bérleti összeg teljesen azonos azzal, amit a nagybérlő fizet a tulajdonosnak. Megvédték annyiban is a kisemberek érdekeit, hogy a földet a birtoknak legjobban megközelíthető és a faluhoz legközelebb eső részén adják ki. 120 kat. holdat Köleshalmon mértek ki, közvetlenül a földbirtokrendezés során dr. Vass Albertnek juttatott földek mellett, a 72 kat. hold pedig Bogáros északi részén került kiosztásra.

A községi eljárás jelentkezési és érdemességi sorrendben a legrövidebb idő alatt összeállította azok névsorát, akik kisbérlethez jutottak. Ezt a névsort 15 napig közzemlére tették ki a község házán, és a jogerőre emelkedés után megtörtént a bérletek tényleges átadása. A bérletet három és hat kataszteri holdas parcellákban adják ki.

A kisbérletre irányuló mozgalom jogosságát senki sem vitatta. A bérleti szerződés lejártával erős és anyagi feltételeket is garantáló mozgalom indult meg, hogy a köles-

661 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 28. szám – 1937. július 11.

662 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 31. szám – 1937. augusztus 1.

663 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 40. szám – 1937. október 3.

halmi birtok a kisbérlok kezére jusson. A törpe- és kisbirtokosoknak saját jól felfogott érdekükből is meg kellett kísérelni ennek a birtoknak a megszerzését, mert a tulajdonos kezén lévő föld a legalkalmasabb volt a kisbérletre, hiszen azt a tulajdonos nem maga művelte. Joggal várta tehát Dévaványa népe, hogy ezzel kapcsolatban újabb alkalom nyílik a törpebirtokosság és a mezőgazdasági munkásság erősítésére, új kisbirtokok létesítésére. Nem ez történt, és ezzel nemcsak a dévaványai remények buktak el, de nem érvényesült a kormánynak sem a sokszor és sok helyen deklarált nézete, amely a „nemzetfenntartó erőnek nevezett parasztság megsegítését” hangsúlyozta.⁶⁶⁴

A HASZONBÉR ÖSSZEGÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSA

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság nagyon vigyázott arra, hogy a megváltott, az igénybe vett, a haszonbérbe juttatott ingatlanok bérleti összegét a föld fekvésének, minőségének, a közsétől, a vasútállomástól való távolságának függvényében állapítsa meg. Ezért azután roppant tarka képet kapunk, ha módunkban áll a különböző ítéletekben szereplő haszonbér összeget, megváltási árat összehasonlítani.

– A Berczi Zsigmondtól megváltott föld haszonbérét kat. holdanként 22 pengőben állapította meg.

– A Kohn Rudolf és felesége birtokából megváltott föld haszonbérét kat. holdanként 20 pengőről 30 pengőre emelte.⁶⁶⁵

– A Kohn Antalné Schlésinger Bertától megváltott terület haszonbérét 11 kat. hold után 85 kg/kat. hold, 4 kat. hold után pedig 80 kg/kat. hold haszonbért állapított meg az O.F.B.⁶⁶⁶

– Az Ungár Jónás és társai ingatlanát megváltó ítélet azon középirtokot hozott létre, amely megváltási árát a juttatott nem tudta kifizetni azonnal. Ezért a megváltási ár 5 százalékaiban állapította meg az évi haszonbér összegét. Ez jelen birtok esetében 25,25 pengő/kat. hold. Ugyanez az ítélet a kishaszonbérletként juttatott föld kat. holdankénti haszonbérének összegét 30 pengőben határozta meg. A legelőnek kat. holdankénti haszonbére 18 pengő.⁶⁶⁷

– A Grósz Zsigmondnéától megváltott ingatlan estében a haszonbér mértékét 27 pengő / kat. hold, 36 pengő / kat. hold, 37 pengő / kat. hold összegben állapította meg. Ugyanez az ítélet a főjegyzői javadalmi földnek évi haszonbérét 90 kg / kat. hold, a földnélküli mezőgazdasági munkásoknak, a földnélküli iparosoknak és közszolgálati alkalmazottaknak kiosztott föld évi haszonbérét 110 kg / kat. hold, a gazdasági iskola céljaira kiosztott földek évi haszonbérét 120 kg / kat. hold, a főjegyzői javadalom 5 kat. holdnyi területének évi haszonbérét 70 kg / kat. hold, a többi terület évi haszonbérét pedig 130 kg / kat. hold búzában állapította meg. A haszonbérek megállapításánál a talaj termőképességét, összetételét és könnyebben vagy nehezebben való művelhetőségét is figyelembe vették. De figyelembe vették azt a tény is, hogy a juttatottaknak, kik között vagyontalan föld-

664 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VI. évf. – 1938. július 31. és 1938. augusztus 7.

665 O. L. – Z-140. – 147. csomó. – M-1026. – 12.216/1928. O.F.B. számú ítélet.

666 O. L. – Z-140. – 147. csomó. – M-1024. – 35501/1927. O.F.B. számú ítélet.

667 O. L. – Z-140. – 427. csomó. – R-521. – 40.787/1928. O.F.B. számú ítélet.

nélküliek is vannak, módjukban legyen a hátralékos haszonbért is megfizetni és juttatott földjüket is megtartani.⁶⁶⁸

A kishaszonbérletek ügyének folyamatát lezárva néhány dolgot mindenképpen hangsúlyozni kell. A dévaványai emberek – nincstelenek, törpebirtokosok, kisgazdák – hallatlan földszeretete előtt mindenképpen tisztelnünk kell. A föld szeretete azonban azt is jelentette, hogy azzal, ha megszerezték, munka is van! Hogy előbbre juthasson, azon a földtulajdonosnak magának, de egész családjának is látástól-vakulásig dolgozni kellett. Igen dicséretre méltó szorgalomról tettek tanúbizonyságot akkor, amikor mindent megtettek azért, hogy a földet megszerezzék – akár haszonbérletként is – és azon megélhessenek. A földdel kapcsolatos évi „rendes munka” mellett gondoljunk csak pl. a szikjavítással kapcsolatos munkákra.

Ezzel a munkaszeretettel párhuzamosan kellettek olyan emberek, akik felvilágosították őket azokról a célokról és lehetőségekről, melyekért érdemes küzdeni. Ezeknek az embereknek hitelük volt a község lakossága előtt. Ők voltak azok, akik képesek voltak vezetni a lakosságot egy olyan jó cél felé, mint amilyen a kishaszonbérletek megszerzése, egy-egy nagybirtok kishaszonbérletként való felosztása, vagy a fásítás, a szikjavítás, az ár- és belvízcsatornák kialakítása. Érdekes, hogy pl. dr. Schweiger László, aki konzervatív gondolkodású, de európai látókörű agrárgazdasági szakember volt, szükség esetén milyen jól tudott együtt dolgozni a nála jóval fiatalabb ifj. Z. Nagy Ferencsel, aki már az új időket képviselte a Horthy-korszak dévaványai közéletében. Az utókor hálájaként mindkét közéleti ember megérdemelné, hogy egy-egy utcát róluk nevezzenek el Dévaványán! Ez egyben példa is lehetne a helység fiatalsága előtt arra, hogy hogyan kell élni a városért, és hogyan kell vezetni egy közösséget, egy helység lakosságát a jó cél érdekében.

AZ ÖRÖK TULAJDONJOGGAL JUTTATOTT FÖLD

Látszólag a legnagyobb jelentősége a községben az örök tulajdonjoggal juttatott földek kiosztásának volt. Bizonyítja ezt az is, hogy a föld nélküli mezőgazdasági munkások száma 1920-ban 6.612 fő volt, míg ez a szám 1935-re 5.442 főre csökkent. A csökkenés egyrészt éppen az Ecseg-pusztai „kirajzásnak” volt köszönhető. De a föld nélküli mezőgazdasági munkások igen magas viszonylagos száma azt is mutatja, hogy igenis szükség volt a földosztás végrehajtására Dévaványán.

Az igénylők összeírása még 1922-ben megtörtént. Sajnos a források nem utalnak arra, hogy ez a szám mekkora volt, de a képviselő-testület előtt beszámoló előljáróság előre látta nehéz helyzetét, amikor megjegyezte, hogy „...az előljáróság nincs könnyű feladat elé állítva akkor, amikor e tekintetben javaslatot kell tennie, s nagyon jól tudja azt, hogy ebből csak gyűlölet fog háramlani reá...”⁶⁶⁹

668 O. L. – Z-140. – 512. csomó. – R-981. – 48.845/1927. O.F.B. számú ítélet.

669 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. kötet. – 1922. február 13. – 7/1922. kgy. szám.

Az O.F.B. egyik – 1924. április 29-én kelt – ítéletében⁶⁷⁰ viszont ha nem is név szerint, de összecszerűen tájékoztat bennünket az igénylők számáról. Eszerint a szükséglet a következő volt:

- 117 hadirokkant részére 329 kat. hold 100 n. öl, átlag 2 kat. hold 1.330 n. öl,
- 108 hadiözveggy részére 195 kat. hold 600 n. öl, átlag 1 kat. hold 1.294 n. öl,
- 798 földnélküli mezőgazdasági munkás részére 1.376 kat. hold 600 n. öl, átlag 1 kat. hold 1.160 n. öl,
- 222 törpebirtokos részére 729 kat. hold 900 n. öl, átlag 3 kat. hold 458 n. öl,
- 138 közszolgálati alkalmazott és iparos részére 103 kat. hold 800 n. öl, átlag 1.200 n. öl,
- 35 utólag jelentkezett részére 79 kat. hold 1.200 n. öl, átlag 2 kat. hold 446 n. öl,
- 1.418 fő részére összesen 2.813 kat. hold 1.000 n. öl, átlag 1 kat. hold 1.515 n. öl.

A községi képviselő-testület – törvény adta jogával élve – javaslatot tett az O.F.B.-nek, hogy mely ingatlanok, milyen sorrendben, részben vagy egészben kerüljenek megváltásra. A jogszabályok alapján öt birtokból – Jakabfy Jenő, Kern Ármin,⁶⁷¹ báró csetei Herzog Mór Lipót, a Magyar Katolikus Vallásalap és a báró Baldácsy-féle Protestáns Vallásalap birtokából – kellene természetben leróni a vagyonváltságot. Ennek összes megváltott területe 3.423 kat. holdat tenne ki.

Egészben megváltható lenne Ungár Jónás 961 kat. holdas, özv. Grósz Zsigmondné köleshalmi 1.432 kat. holdas, Politzer Mihály köleshalmi 255 kat. holdas, Neumann Márton varsányháti 315 kat. holdas birtoka. Ez összesen a részbeni megváltással együtt 7.083 kat. holdat tesz ki, amely a legszélesebb igények kielégítését is lehetővé tenné.

Ha azonban valami miatt ezekből az ingatlanokból a vagyonváltságot nem természetben rónák le, akkor a következő földbirtokok teljes kisajátítását kell javasolni: Jakabfy Dezső 365 kat. holdas, özv. Ehrlich Jánosné 273 kat. holdas, Reisner Emánuel 765 kat. holdas, Politzer Fülöp 401 kat. holdas, özv. Grósz Zsigmondné birtokából 325 kat. holdat és gróf Zamoyski Tamásné birtokából 548 kat. holdat, ami összesen 2.677 kat. holdat tenne ki.

Leszögezték, hogy az elöljáróság nem híve annak, hogy jól felszerelt nagybirtokokat felosszanak, mert az csak a köz rovására történhet, és ebből ma még kiszámíthatatlan komplikációk származhatnak. Éppen ezért Jakabfy Jenő, Herzog Mór és Fekete Izso Imre ingatlanait nem szándékoznak teljes mértékben kisajátítani, mert egyrészt a tulajdonosok házi kezelésben tartják és igen jól vezetett, rentábilisan működő gazdaságok. Csupán a vagyonváltságnak megfelelő százalékára tart igényt a község. A többi megváltani javasolt birtokot részben vagy egészben haszonbérletként hasznosítja a tulajdonosa. Nem laknak a községben, és máshol is van nagyobb birtokuk.

670 O. L. – Z-140. szekció – 148. csomó – M-1029. – A 8006/1924. O.F.B. számú ítélet, kelte 1924. április 29.

671 Kern Ármin neve most fordul elő először, semmi közelebbi adatot nem tudunk róla.

Határozatilag kimondta a képviselő-testület, hogy a helybeli földigény kielégítése után további felosztást egyáltalában nem javasol, mert az így juttatott területek nem elegendőek egy-egy család eltartására. A megmaradó föld minősége is olyan gyenge, hogy azt egy-két holdas parcellákban üzemeltetni lehetetlen, ezért azt az igénylők át sem vennék.⁶⁷²

1923-ban már megkezdődött a helyszínre küldött egyesbíró tevékenysége a községben, aki mellé úgynevezett „azonossági tanúkat” küldött a képviselő-testület a földigénylők igényjogosultságának bizonyítására. Ugyanakkor felkérték a tárgyalásvezető bírót, hogy az előző tárgyaláson lehangyottak igényjogosultságát újból bírálja el, mert igen sok méltánytalan és indokolatlan kirekesztés történt. Ezek minél teljesebb kielégítését is kérték dr. Mikó Jenő tárgyalásvezető bírótól.⁶⁷³

Ugyanakkor a község megkísérelte azt is, hogy békés egyezség alapján minél hamarabb befejezze a föld kiosztásával kapcsolatos munkálatokat, mert látta azt, hogy az O.F.B. közbeiktatása nagymértékben lelassította az ügyek intézését. Ezért 1924. július 30-án küldöttséget menesztettek a Földművelésügyi Minisztériumba, és szakértő közreműködését kérték a békés egyezség megkötéséhez. Ugyanakkor azt is el szerették volna érni, hogy mind a haszonbérek, mind a földek árát a kiküldött szakértő a lehető legalacsonyabbra szorítsa le. „...Ez annyival inkább kívánatos volt, mert az eljárás országszerte kezd elégedetlenségeket kelteni, mert az igényjogosultak a föld árával és haszonbérével megbirkózni nem tudnak, s így kénytelenek a földet odahagyni...”⁶⁷⁴

Balázsovits Dezső⁶⁷⁵ államtitkár Szabó Gyula állami jószágfelügyelőt küldte ki a tulajdonosokkal való egyezség lebonyolítására, aki 1924. szeptemberében napokig tárgyalásokat folytatott azért, hogy a földreform gyors és kielégítő módon végrehajtható legyen a községben. Megkísérelte arra rávenni a tulajdonosokat, hogy hozzanak áldozatot és mondjanak le önként birtokaik bizonyos nagyságú részeiről. Két napig tartó huzavona eredményeképpen a birtokosok összesen 983 magyar hold nagyságú területet ajánlottak fel ingyen. A főjegyző megjegyezte, hogy ez sem biztos mennyiség és nem végleges szám, mert a tárgyaláson Fekete Izso Imre csak megbízottal képviseltette magát, aki a jegyzőkönyvet alá sem írta. Jakabfy Dezső, Tápay Károly, Berczi Zsigmond és Reisner Artúr másnap meg sem jelentek a megbeszélésen, és a jegyzőkönyvet szintén nem írták alá.

Összehívták az igénylők értekezletét is, amelyen a megjelent 200-250 egyén a birtokosok felajánlását elfogadta. A pontosság kedvéért érdemes részletezni a 8.006/1924. O.F.B. ítélet megállapításait.

672 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. kötet. – 1922. február 13. – 7/1922. kgy. szám.

673 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. kötet. – 1923. június 9. – 53/1923. kgy. szám.

674 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. kötet. – 81/1923. kgy. szám.

675 BALÁZSOVITS DEZSŐ dr. államtitkár (Szentese, 1876. március 27. – ?) Középiskoláit Szentesen, egyetemi tanulmányait Budapesten végezte és 1899-ben avatták államtudományi doktorrá. Ekkor lépett a Földművelésügyi Minisztérium szolgálatába. 1920 óta hivatalból kijelölt tagja volt az Országos Földbirtokrendező Biróságnak.

KÖZCÉLÚ JUTTATÁS

Az O.F.B. a következő közcélú juttatás kiosztását határozta el:

a dévaványai csendőrőrs részére 8 kat. hold,

a cserepesi külterületi csendőrőrs részére 5 kat. hold,

Dévaványa község mint erkölcsi testület részére a négy külterületi iskola mellé gazdasági ismétlő iskolai oktatás céljára egyenként 2.000 n. öl, összesen 5 kat. hold,

Dévaványa község mint erkölcsi testület részére a községi önálló gazdasági népiskola céljára 20 kat. hold,

Dévaványa község mint erkölcsi testület részére a főjegyzői és három jegyzői javadalmazás céljára 77 kat. hold,

a Kecskeméti Ref. Egyháznak 94 kat. hold 939 n. öl,

a Bányai Evangélikus egyház 93 kat. hold 602 n. öl,

Ecsepusztán temető céljából 2 kat. hold 400 n. öl,

a római katolikus egyház részére 25 kat. hold.

Összesen: 329 kat. hold.

A 380/1923. O.F.B. számú ítélettel a fenti területet már megítélte az O.F.B. Ugyanakkor figyelmen kívül hagyta a kérelmezőknek azt az óhaját, hogy a kiosztásra kerülő mennyiséget emelje fel a bíróság.

Az O.F.B. a következő területeket vette igénybe a fentiek kielégítésére:

Berczi Zsigmondtól	39 kat. hold	1.322 n. öl,
Csapó Jánostól (körösladányiaknak)	21 kat. hold	1.530 n. öl,
Fekete Izsó Imrétől (ingyen)	146 kat. hold	1.536 n. öl,
Futó Sándortól	19 kat. hold	294 n. öl,
Füzesgyarmat községtől	456 kat. hold	496 n. öl,
Grósz Zsigmondnéától	250 kat. hold	563 n. öl,
báró csetei Herzog Mór Lipóttól	1.683 kat. hold	560 n. öl,
Jakabfy Dezsőtől	264 kat. hold	1.434 n. öl,
Jakabfy Jenőtől	381 kat. hold	1.099 n. öl,
Kálmán Károlytól	14 kat. hold	1.246 n. öl,
Kohn Rudolftól	37 kat. hold	900 n. öl,
Politzer Fülöptől (körösladányiaknak)	334 kat. hold	1.512 n. öl,
Reisner Arturtól	337 kat. hold	24 n. öl,
Tápay Károlytól (körösladányiaknak)	12 kat. hold	722 n. öl,
Ungár Jónástól	425 kat. hold	533 n. öl,
Gróf Zámoyiski Tamásnéától	56 kat. hold	330 n. öl.
Összesen:	4.482 kat. hold	1.301 n. öl.

Ezt a területet számunkra ismeretlen létszámú igénylő között osztották szét. Mi egyelőre 821 igénylőt tudunk tételesen igazolni, akik ebből a földmennyiségből örök tulajdonjoggal földet kaptak. Ennél azonban több igénylőt kellett kielégíteni, mert ez 5 kat.

hold 736 négyszögöles átlagot jelentene, ami a jogszabályok értelmében lehetetlen. Ebben az esetben feltehetően az 1935. évi mezőgazdasági statisztika⁶⁷⁶ adata jobban megközelíti a valóságot, mely szerint 1.231-en jutottak földhöz. Ez is három és fél kat. holdas átlagos nagyságot jelent. Meggyőződésünk szerint még ennél többen kaphatták meg a majd négy és félezer kat. hold földet – becslésünk szerint mintegy 1.500 fő – ugyanis ez a mennyiség jelentené a juttatás felső határát. A gyakorlat azonban azt bizonyította eddig, hogy ezt egyetlen egy helységben nem érte el a juttatás mértéke. A valós létszám ekkora földmennyiség mellett megközelítheti az 1.800 főt.

Az 1935. évi mezőgazdasági statisztika adatai a kiosztott földmennyiség tekintetében is nagy eltérést mutatnak. A statisztika 7.429 kat. hold felosztásáról beszél – ez is 6 kat. holdas átlagot jelent az általuk megadott juttatottak száma mellett! –, ami messze meghaladja az O.F.B. ítéletekkel bizonyított mennyiséget, és ami véleményünk szerint 4.482 kat. hold 1.301 négyszögölet tesz ki, mely azonban tisztán az örök tulajdonjoggal juttatott földek mennyisége, ebbe nem számít bele a vitézi telek, a közcélú juttatás és legelő területe sem. Ezekkel külön számolunk el.

A fentiek alapján az örök tulajdonjoggal juttatott földek esetében mi az általunk számított mennyiséget fogadjuk el hivatalos adatként, mert az tisztán az örök tulajdonjoggal juttatott földek céljára kiosztott területet tartalmazza. Tehát bizonyítottan 821 fő 4.482 kat. hold 1.301 n. öl juttatásban részesült Dévaványa közigazgatási határain belül. Tekintettel azonban arra, hogy a vitézi telkek kiosztása is része volt a reform során örök tulajdonjoggal juttatott földeknek, azokat is figyelembe kell venni. Dévaványa közigazgatási területén a földreform során 14 fő részére 469 kat. hold 1.512 n. öl területű vitézi telket osztottak ki. A két terület együtt 4.952 kat. hold 1.213 n. öl lett ki.

LEGELŐ JUTTATÁS

A legelőgazdálkodásról majd más helyen és kiemelten kívánunk szólni, de a Nagyatádi-féle földreform végrehajtásának összegzését el kell végeznünk. Ehhez szükség van a juttatott legelők területének az összegzésére is. Ez az indokolja azt, hogy ez most itt szóba kerül.

Dévaványa közigazgatási területén igénybe vett legelő:

báró csetei Herzog Mór Lipóttól	200 kat. hold,
gróf Zamoyski Tamásnéától	56 kat. hold 330 n. öl,
Jakabfy Jenőtől végül	153 kat. hold,
báró Baldácsy-féle Protestáns Alapítványtól	505 kat. hold 1.410 n. öl,
az Ungár-féle birtokból	214 kat. hold 192 n. öl,
Túrkeve városnak a Vallásalap birtokából	4.037 kat. hold 1.385 n. öl.
Összesen:	5.169 kat. hold 117 n. öl.

⁶⁷⁶ Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 99. kötet – 173. p.

A NAGYATÁDI-FÉLE FÖLDREFORM SORÁN DÉVAVÁNYÁN KIOSZTÁSRA KERÜLT INGATLANOK

A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása során az alábbi osztási nemekben a következő mennyiségű ingatlan került kiosztásra:

házhely	122 kat. hold,
kishaszonbérlet	3.876 kat. hold,
örök tulajdonjoggal juttatott föld	4.953 kat. hold,
legelő	5.169 kat. hold,
közcélú juttatás	329 kat. hold.
Valamilyen formában „megmozdult a föld”	14.447 kat. hold területen.

Ez a 14.447 kat. hold *Dévaványa közigazgatási területének 26,5%-a*. Az eddig részletezen feldogozott Békés és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében ez a legmagasabb arány egy-egy zárt közigazgatási egység esetében. Gondoljuk el: a település földterületének több mint egynegyed része valamilyen formában „megmozdult” a földreform során.

A ZSIDÓBIRTOKOK ÜGYE

A zsidókat korlátozó, egyfajta kiterjesztő és valóban következetesen végrehajtott „*numerus clausus*”⁶⁷⁷ gondolata már Hitler hatalomra jutása előtt felvetődött Magyarországon.⁶⁷⁸ Az első zsidótörvény, amelyet a Darányi-kormány működése alatt hozott a magyar országgyűlés, a jobboldal szemében csupán porhintésnek tűnt. Imrédy Béla miniszterelnök 1939-ben már egyértelműen fogalmazva magában a törvény címében is utalt arra, hogy az a zsidóság visszaszorítását célozza.⁶⁷⁹ Az 1941-es törvények – ezeket nevezik összességében harmadik zsidótörvénynek – már a hírhedt nürnbergi törvények⁶⁸⁰ alapján készültek és megalázó jellegűek voltak. Sajnálatos tény, hogy az 1942.

677 *Numerus clausus* (latin, jelentése zárt szám): az a szám, amelynél több tagja valamely testületnek, társulatnak vagy intézménynek nem lehet, illetve szélsőséges esetekben valamely hitfelekezet (pl. izraelita), társadalmi osztály vagy réteg tagjai ezekbe csak korlátozottan vagy egyáltalában nem vehetők fel. – Magyarországon a *numerus clausus*t először az 1920. évi XXV. törvénycikk az oktatás területén vezették be, akkor még döntően szociálpolitikai okokból. Tudniillik a trianoni békeszerződés után az elszakított országrészekről visszaözlönlött nagyszámú magyar értelmiségi munkahelyhez juttatása kényszerítette a jogalkotót, hogy korlátozzák az egyetemekre kerülők számát. A törvény 1. §-a az egyetemek önkormányzati testületei javaslata alapján a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumra bízta a felvehető hallgatók számának megállapítását. A törvény 3. §-a kimondta, hogy „az ország területén lakó egyes népfajokhoz és nemzetiségekhez tartozó ifjak arányszáma a hallgatók közt lehetőleg elérje az illető népfaj vagy nemzetiség országos arányszámát, de legalábbis kitegye annak kilencztedét”. Ez döntően a zsidóság ellen irányult, és csak részben a többi nemzetiség ellen. Nemzetközi nyomásra a 3. §-t az 1928. évi XIV. törvénycikk úgy módosította, hogy „a nemzetiség és az erkölcsi megbízhatóság követelményei mellett ... elsősorban a hadiárvak és a harcéri szolgálatot teljesítettek és a közalkalmazottak gyermekei, továbbá különféle foglalkozási ágakhoz ... tartozóknak gyermekei az ezen foglalkozásokhoz tartozók számának és jelentőségének megfelelő arányban jussanak a főiskolákra, és a felvehetőik száma az egyes törvényhatóságok között is igazságosan osztassék fel”. – Az úgynevezett zsidótörvények (az 1938. évi XV. és az 1939. évi IV. törvénycikk) a gazdasági és kulturális élet legkülönbözőbb területeire terjesztette ki a *numerus clausus*t. – Az 1945 utáni történelmünkben a *numerus clausus* nemzetiségi, faji értelemben nem ismert, azonban a közelmúltig tovább élt a felsőoktatási felvételi rendszerben és az ügyvédek körében, bár most már társadalmi hovartartozástól függetlenül. – Irodalom: BÀN 1989. – II. köt. 67-68. p.

678 Lásd az első Teleki-kormány alatt meghozott 1920. évi XXV. törvénycikket.

679 A zsidótörvény (1939:IV. t.c.) és végrehajtási rendeletei. – Bp., 1940. – Magyar Törvénytár. – 166 p.

680 Nümburgi törvények: A fasiszta Németországban 1935. szeptemberében életbe léptetett fajüldöző zsidótörvények. Ezek a törvények szolgáltatták a mintát a Magyarországon hozott zsidótörvényekhez is.

évi XIV. törvénycikk⁶⁸¹ már Kállay Miklós kormányzása alatt került kihirdetésre. Lényege az, hogy a zsidók fegyveres katonai szolgálatot nem teljesíthetnek. Az 1942. évi XV. törvénycikk⁶⁸² – amely a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól szól – sokan nevezik a negyedik zsidótörvénynek. Ez már a zsidók teljes körű jogfosztásáról szólt.

A mi esetünkben főleg ezzel a törvénnyel lesz dolgunk, hiszen a közigazgatás – „szemérmesen” és következetesen – „az 1942. évi XV. törvénycikk hatálya alá eső földbirtokokról” intézkedik, amikor a zsidó tulajdonú gazdaságokról, zsidók által bérelt földbirtokokról tesz említést. Közben azt próbálta meg elhíttetni a világgal, hogy Magyarországon a legfontosabb társadalmi problémát a zsidókérdés megoldása képezi.

A zsidó tulajdonú mezőgazdasági ingatlanokról még két fontos jogszabály intézkedett:

1./ a m. kir. Minisztérium 1943. évi 3.600. M.E. számú rendelete a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól szóló 1942:XV. törvénycikk végrehajtásáról, valamint

2./ a m. kir. Minisztérium 1943. évi 4.250. M.E. számú rendelete a zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól szóló 1942:XV. törvénycikk alapján megszerzett mezőgazdasági ingatlanok felhasználásáról.⁶⁸³

Ezekkel a jogszabályokkal elérte a kormány azt, hogy a zsidók teljesen jogfosztottak lettek, életlehetőségüket csak a „segédmunkás” szintre korlátozták. A német befolyás erősödésével kiszolgáltatottságuk csak fokozódott.

A ZSIDÓBIRTOKOK DÉVAVÁNYÁN

A zsidóbirtokok elvétele azzal kezdődött, hogy 1939. szeptember 16-án elkészült az alábbi kimutatás a zsidó birtokosokról:

Herzog András ⁶⁸⁴	270 kat. hold	1.106 n. öl
Herzog István ⁶⁸⁵	1.212 kat. hold	51 n. öl
Weisz Alfonzné Herzog Erzsébet ⁶⁸⁶	974 kat. hold	650 n. öl
Herzog Angéla Mária ⁶⁸⁷	238 kat. hold	568 n. öl
Herzog Júlia Alice ⁶⁸⁸	227 kat. hold	759 n. öl
Herzog Andrásné ⁶⁸⁹	265 kat. hold	286 n. öl
Jakabfy Jenő	1.864 kat. hold	402 n. öl
Gross Ferenc (Reisner-féle birtok)	384 kat. hold	113 n. öl

681 1942:XIV. tc. a honvédelemről szóló 1939:II. tc. valamint az 1914-1918. évi világháború tűzharcosai érdemeinek elismeréséről szóló 1938:IV. tc. módosításáról és kiegészítéséről. IN: Országos Törvénytár. – 76-89. p.

682 A zsidók mező- és erdőgazdasági ingatlanairól szóló 1942. évi XV. törvénycikk és végrehajtási rendeletei. – Bp., 1942. Neuwald ny. – 120 p.

683 U. a.

684 csetei Herzog András báró (Bp., 1902. december 6. – Balatonfüred, 1944. ?)

685 csetei Herzog István Lőrinc báró (Bp., 1905. augusztus 24. – Gödöllő, ?)

686 csetei báró Herzog Erzsébet dr. báró csepeli Weiss Alfonzné (Bp., 1898. május 7. – ?)

687 csetei báró Herzog Angéla Mária gróf Latour Alfredoné (Bp., 1935. szeptember 8. – Róma, 1985. október 1.)

688 csetei báró Herzog Júlia Alice örgróf (Marchesi) Rossi Montecuccoli Camilloné (Bp., 1938. március 14. – ?)

689 báró csetei Herzog Andrásné gróf Parravicini Mária Izabella (Torinó, 1912. március 15. – Róma, 1982. február 7.)

Gross Andor	379 kat. hold	1.196 n. öl
Gross Jenőné	189 kat. hold	1.367 n. öl
Okányi Andor	265 kat. hold	652 n. öl
Ehrlich Margit	68 kat. hold	186 n. öl
Ehrlich István	68 kat. hold	186 n. öl
Ehrlich Kálmán	68 kat. hold	186 n. öl
Ehrlich Imre	68 kat. hold	1.518 n. öl
Kohn Rudolf (megvette a Mészáros Sándor bt.)	24 kat. hold	129 n. öl
Weinberger Sándor (megvette Elek Ignác)	43 kat. hold	1.393 n. öl
Kovács Ödön	119 kat. hold	97 n. öl
özv. Politzer Mihályné	68 kat. hold	179 n. öl
özv. Politzer Fülöpné	69 kat. hold	761 n. öl
Kohn Ignác		518 n. öl
Klein Sándor és társai	3 kat. hold	1.568 n. öl
Összesen:	6.873 kat. hold	1.071 n. öl

Ez a mennyiség Dévaványa 54.546 kat. holdas határának 12,6%-át jelentette.

A zsidó birtokok számbavételét követte annak a hirdetésnek a kifüggesztése, amely szerint a 8.360/1939. M.E. számú rendelet értelmében a fentieknek jelentkezniük is kellett. Feltehetően nem nagy lelkesedéssel jelentkeztek az érintettek országszerte, mert a Földművelésügyi Minisztérium 1940. január 5-i keltezéssel körlevelet adott ki, amelyben szorgalmazta a zsidó birtokokra tett bejelentések számbavételét és a minisztériumba történő továbbítását.⁶⁹⁰

Érdekes levelet küldött dr. Schweiger László jószágkormányzó a csetei Herzsó-uradalom nevében a községi előjárósághoz. Nem is annyira a levél tartalma az érdekes, hanem az a hangneme, amelyet ez az európai látóköri agrárközgazdász megütött a levélben. Valahogy nem érzékelt az a gyökeres változást, ami a zsidótörvények meghozatala után egyre jobban elterjedt – vidéken is. Azt képzelte, hogy ekkor is ugyanazt a hangot, ugyanazt az alkudozó magatartást lehet tanúsítani a hatóságokkal, mint mondjuk a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása során. Nem érzékelhette, hogy most nem a vagyonáról, hanem az életéről van szó a zsidóságnak – bár ez nem volt egyértelmű Magyarországon. Mindenesetre tiszteletre méltó volt ez a magatartás, egyedülálló volt az oppozíciója, de mindez értelmetlen és hiábavaló volt. Ekkor már a közigazgatási tisztviselőkkel nem lehetett alkudozni, régi barátai, volt küzdőtársai is magára kellett, hogy hagyják a megöregedett és a másodrangú állampolgárok kategóriájába sorolt dr. Schweiger Lászlót. Érdekességként azonban álljon itt levelének lényeges mondanivalója, amelyet az uradalom tulajdonosainak – báró csetei Herzsó Mór Lipót örököseinek – nevében írt:

„Árkusszigeti birtokom földbirtok-politikai rendezése tárgyában megindult eljárás során felmerült azon kérdés, szükség van-e jelenleg földbirtok-politikai célból ezen birtokra.

Erre a célra Dévaványa község határában az 1939:IV. t.c. hatálya alá eső következő birtokok állnak rendelkezésre: ... 1.268 k. h. 815 n. öl területtel. Ezen kívül 1941. októ-

690 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – Az 1665/1940. ikt. számú iratban a földművelésügyi miniszter 200.000/1939. VII. A. 2. számú körlevele.

ber 1-vel rendelkezésre fog állani kishaszonbérletek céljára gróf Zamoyski Ágoston köleshalmi és bogárosi birtoka, nemkülönben néh. Jakabfy Jenő és neje sz. Rosenfeld Szidónia cserepesi birtoka összesen 3.391 kat. hold területtel. Ily képpen 4.659 kat. hold áll rendelkezésre árkusszigeti birtokon kívül földbirtok-politikai célra, oly nagy terület, mely az esetleges dévaványai földigényeket messze túlszárnyalja.

Árkusszigeti birtokon tudvalevőleg 40 kat. holdas öntözőtelep van, melyet tudományos kísérletek lefolytatása céljából a M. Kir. Országos Öntözésügyi Hivatal rendelkezésére bocsájtottam. Ez évben több évi kísérletezés után nagyobb területen 13 kat. holdon rizst termeltek. Az öntözőtelep tervei 500 kat. holdra vannak elkészítve és eddig a mértékig óhajtom néhány éven belül az öntöző gazdálkodást kiterjeszteni, a rizstermelést pedig 2-300 kat. holdra akarom felemelni.

Eddig is a dévaványai munkások igen nagy számát foglalkoztattam báró Herzog András és István gazdaságaival szerves egységben álló gazdaságomban és a munkásoknak ez a foglalkoztatása az öntöző gazdálkodás meghonosításával igen nagy mértékben emelkedni fog úgy, hogy 1-2 év múlva, amikor öntöző gazdálkodásom teljesen ki lesz fejlesztve, képes lesz Dévaványa egész munkásságát foglalkoztatni.

Miután tehát földbirtok-politikai szempontból indokolt szükség birtokomra nincsen, viszont a dévaványai munkásságnak pótolhatatlan veszteséget okozna ezen birtoknak bármi nemű megcsonkítása, nemcsak az én érdekem, hanem közérdek, hogy ezen birtokom a Herzog bárók birtokaival együtt szerves egységben csorbíthatatlanul továbbra is fennmaradjon.

Tisztelettel kérem tehát, méltóztassék az 1928:XLI. t.c. alapján kijelölt képviselőtestületi tagoknak véleménynyilvánítás céljából kiadni és annak alapján oly értelmű bizonyítványt kiadni, mely szerint birtokomnak földbirtok-politikai célból való igénybevétele nem tartják szükségesnek.”⁶⁹¹

Bármilyen nagy területet osztottak Dévaványán a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása során, azért a község nincstelen és törpebirtokos rétege korántsem volt kielégítve. Amikor 1940. április 26-án a községi elöljáróság számba vette a rendelkezésére álló zsidó birtokokat és a birokokra jelentkezők számát is hozzákapcsolta az egyes birtoktestekhez, az a meglepő eredmény született, hogy 2.480 igénylő jelentkezett, akik a 3.642 kat. hold 1.504 n. öl összterületű zsidó birtokokból igényelni szándékoztak. Ez azt jelentette, hogy 1 kat. hold 750 n. öl átlagterület jutott volna, ha egyenlően osztották volna ki a fenti területet.

A kisajátítási eljárás során minden egyes birtokról jegyzőkönyvet vettek fel. Íme egy példa:

„Jegyzőkönyv

Készült Dévaványa községben, a községi elöljáróság hivatalos helyiségében 1940. május 9-én a Dévaványa község határában fekvő a dévaványai 2480. sz. és 7132. sz. tkvi betétekben és a 1763. sz. kat. birtokívben szereplő 384 kat. hold 113 n. öl területű ingatlanra lefolytatott helyszíni eljárásról.

691 Sz. M. L. – Dévaványa közg. ir. 1943. – Az 1966/1940. számú iratban dr. Schweiger László levele, amelynek kelte 1940. április 19. – Schweiger László a tulajdonosk nevében írta a levelet, amelyet azután báró Herzog Mór Lipót örököseinek kellett volna aláírni. A levéltárban talált fogalmazvány nincs aláírva.

Az ingatlan telekkönyvi tulajdonosai Reisner Béla 2/8-ad, kiskorú Bíró Anna 1/8-ad, kiskorú Bíró Anna 1/8-ad, Reisner Endre 2/8-ad, Reisner Artúr 2/8-ad arányban, ezzel szemben birtokban Grósz Ferenc dévaványai lakos van. Úgy a telekkönyvi, mint a birtokban lévő tulajdonosok az 1939:IV. tc. hatálya alá esnek.

Jelen vannak: Valkányi Sándor m. kir. telepítésügyi s. felügyelő, mint a m. kir. földművelésügyi minisztérium földbirtokpolitikai csoportjának kiküldöttje, B. Kiss Márton főjegyző, Földessy Zsigmond főbíró, – a község részéről. A mezőgazdasági bizottság részéről: J. Erdős Ferenc és Saly Katalin jegyzőkönyvvezető, – a bérlők megbízottjai Takács József, Elek István és Takács János dévaványai lakosok.

Kiküldött ismerteti az eljárás célját, az 1936. évi XVII. t.c. 19. és 98. §-át fennhangon idézi, egyben megállapítja, hogy a kiküldött érdekelteknek az eljárás időpontjáról az értesítés időben ki lett küldve, azt Grósz Ferenc kivételével érdekeltek megkapták.

Kiküldött megállapította, hogy az ingatlant Grósz Ferenc Reisner Artúr és társaitól 1932. évben adásvétel útján szerezte, tekintve, hogy az ingatlan vételára egyrésze még máig sincs kifizetve, a telekkönyvi tulajdonosok a bejegyzéshez hozzájárulásukat nem adták meg.

Grósz Ferenc vevő abban a tudatban vette meg az ingatlant, hogy az egész fent jelzett terület az ő tulajdonába ment át, ezzel szemben tény az, hogy az eladás tárgyát csak a 2480. sz. tkvi betétben szereplő ingatlan képezte, ez azért történhetett meg, mert a 7132. sz. tkvi betétben szereplő ingatlan tulajdonosai Reisner Artúr és társai ezen birtok létezéséről nem tudtak, abban a tudatban voltak, hogy ezen ingatlan az O.F.B. eljárás során juttatásra került. Az 1939. év folyamán az adófelszólításokból és a telekkönyvi és birtokban lévő tulajdonosok közt fennálló vitából jöttek rá, hogy a 7132. sz. tkvi betétben szereplő 61 kat. hold 1222 n. ölet is Grósz Ferenc birtokolja, holott ezen terület eladás tárgyát nem képezte, illetőleg Reisner Béla és társai ezen birtokkomplexumot 1932-ben tévesen adták el Grósz Ferencnek, abban a hiszemben, hogy ezen 61 kat. hold is az ő tulajdonukat képezi.

Az ügyre vonatkozólag részben Dévaványa község előljárósága, részben a kisújszállási kir. járásbíróság, kir. adóhivatal és a szolnoki m. kir. pénzügyigazgatóság szolgáltat bizonyítékokat.

Művelési ágak szerinti megoszlás:

szántó	229 kh	632 n. öl – 2.965,85 Kor. kat. tiszta jövedelem
rét	41 kh	765 n. öl – 188,58 Kor. kat. tiszta jövedelem
legelő	104 kh	1442 n. öl – 353,01 Kor. kat. tiszta jövedelem
erdő		624 n. öl – 1,25 Kor. kat. tiszta jövedelem
földadó alá nem eső	7 kh	1450 n. öl
összesen:	384 kh	113 n. öl – 3.508,69 Kor. kat. tiszta jövedelem.

Katasztrális holdanként átlagos kat. tiszta jövedelem: 12,70 korona.

A 100.000/1937. F. M. sz. rendelet 15. §. 4. pontja értelmében az alábbi megállapítások történtek:

a./ Talajminősége változó, részben változó televény tartalmú fekete agyag, másrészt barnaszínű, egy része mocsaras, sárga agyag, mintegy 26 kat. hold terület nagymértékben szikes. Fekvése nagyrészt sík, az emelkedettebb területek képezik az ingatlanon a legjobb talaj minőséget. Kulturállapota rossz, termékenysége gyenge.

- b./ Az ingatlanon 5 kút van, melyeknek vize csak gazdasági célra használható.
- c./ Az ingatlanak több mint $\frac{1}{3}$ -adát megismétlődően, tavaszonként és nagyobb esőzés idején vízállás nyomja.
- d./ Ártéri járulék kat. holdanként 1,20 P, más telekkönyvön kívüli teher az ingatlanon nincs.
- e./ Az ingatlanon közút nem halad keresztül, a dévaványai kövesút attól 10 km távolságra fekszik.
- f./ Vasútállomástól 10 km földesút, utána 2 km kövesút távolságra. Termésértékesítés szempontjából a földesúton 10 km távolságra fekvő Dévaványa jön számításba.
- g./ Az ingatlanon az alábbi épületek vannak:
 - 1./ Istálló 27 x 9 m, vályogfal, hódfarkú cseréptető, deszkázott padlás, kiugró takarmánkamrával.
 - 2./ Magtár 29 x 8,5 m, téglafal, cseréptető, cserép alatt deszkázva.
 - 3./ Cselédlakás: 31 x 7 m, vályogfalak, cseréptető, lakatlan.
 - 4./ Cselédlakás: 19 x 7 m, vályogfalak, cseréptető, részben lakott.
 - 5./ Cselédlakás: 22 x 7 m, vályogfal, nádtető, összedőlve, értéktelen állapotban.
 - 6./ Cselédlakás: 19 x 7 m, vályogfal, cseréptető, összedőlve, értéktelen állapotban.
 - 7./ Istálló: 14 x 7 m, vályogfal, cseréptető, összedőlése látható.
 - 8./ Istálló: 7 x 5 m, vályogfal, cseréptető, összedőlés előtti állapotban.
 - 9./ Sertésól: 12 x 5 m, vályogfal, cseréptető.
 - 10./ Lakóház: 30 x 8 m, vályogfal, cseréptető, elhanyagolt, elavult állapotban.
 - 11./ Tengeri góré: 34 x 1,5 m, téglalapon lécoldalakkal, cseréptetővel, használt, korhadtt faanyagból.

Az épületek általánosságban az elhanyagoltság képét nyújtják, elavultak, nagyrészt az összedőlés előtti állapotban. Juttatás esetén az 1., 2., 3., 4., 7., 8. számú épületeket lehet hasznosítani, egyébként a többi épület lebontása, széthordása, elplanírozása felemésztí az avult anyag bontási értékét.

- h./ Az ingatlanon telkesítés nincs.
- i./ Az ingatlanon jelenleg 30 kisbérllő gazdálkodik, kik magyar holdanként 100 kg-tól 230 kg-ig terjedő búzahaszonbért fizetnek. Ezen adatok azonban nem fejezik ki a talaj termőképességének értékét, a túlságosan magas haszonbért a túlságosan sok igényllő árverési harca termelte ki.

Az ügyleti forgalomban hasonló minőségű földek 300-400 pengőig szoktak előfordulni. A legelőterület értékét alapul véve a községi közlegelő 2400 n. öles járás értékét (80 pengőben állapították meg), kat. holdanként mintegy 60 pengőért volna értékesíthető.

- j./ A népesedési és igényllési viszonyokat véve alapul az ingatlan egyelőre kishaszonbérletek alakjában használható fel.

A birtokon folytatott gazdálkodás ismertetése:

Az ingatlant két év óta 30 dévaványai törpe- és kisbirtokos kishaszonbérlet alakjában bírja. A haszonbérleti szerződés állandóan egy-egy évre van megkötve, miért is a kisbérllők zsaroló gazdálkodást folytatnak, mert bizonytalan, hogy jövő évben az ő bérletük lesz.

Az 1938. év előtt a birtokban lévő tulajdonos Grósz Ferenc maga gazdálkodott, hasonló zsaroló, a legkülterjesebb gazdálkodási módon. A munkásoktól a megérdemelt

bért sajnálva, ingatlanát nagyobb részt parlagon hevertette, termését nem csépelte, egész búzaasztag termése éveken keresztül kint rohad, ugyanez áll kendertermésére vonatkozólag is. Ezen termények korhad állapotban lévő nyomai részben még ma is feltalálhatók, ami bizonyosságul szolgál ezen állítás bizonyítására. A tanya területe, mint az épületek felsorolásánál jelezve van, az elhanyagoltság sivár képét mutatja, a major udvarán elhullott állatok maradványai díszelnek.

A 30 kishaszonbérő, kik a tárgyalt ingatlant kishaszonbérletek alakjában igénylik is, a kellő felszereléssel és állatállománnyal rendelkeznek, a szakértő által megállapított haszonbér egy évi összegét előre kifizetni képesek és hajlandók. Anyagi megerősödésük után az általuk bérelt területet öröktulajdonnak kívánják megszerezni.

Jelenleg az ingatlanon búzát és tengerit felváltva termelnek. Búzában az átlag termés katasztrális holdanként 3 és fél – 4 mázsa, tengeriből 4 – 4,5 mázsa.

A tulajdonos képviselőjében nem jelent meg senki, így kívánságai és észrevételei jegyzőkönyvbe nem foglalhatók.

A község érdekeit képviselő bizottság jelenlegi bérőket az eljárás során egyelőre kishaszonbérlet formájában kielégíteni javasolja, – a kisbérők személye ellen kifogás nincs.

A községi főbíró kijelenti, hogy 1939 őszén az ingatlan kishaszonbérleti árverésén személyesen vett részt, mint hivatalos kiküldött, mikor is az ingatlan zárgondnokával, dr. Dávid Istvánnal beszélgetett, aki azt a kijelentést tette, hogy magyar holdanként 150-160 kg búza haszonbérnél többet ő maga sem remélt. Tény tehát az, hogy a magas haszonbérek az egymást túllícitálódás következményeként állottak elő, minek oka az volt, hogy jobb módú 60-70 kat. hold saját birtokkal rendelkező gazdák is árvereztek, a kisemberek, kiknek megélhetése függött a haszonbérlet megszerzésétől, természetes, hogy határt nem ismerve árverezték felül az említett birtokosokat.

Az ingatlan legjobb minőségű földjeiért a helyes haszonbér a 120 kg búzát nem haladhatja túl.

Előadják, hogy az ingatlan még az esetben is átengedésre volna javasolható, ha Grósz Ferencnek azon védekezése, hogy az ingatlan tulajdonképpen őskeresztény felesége, szül. Procki Anna tulajdonát képezi, ő maga személyéről pedig csak mint készfizetői kezes szerepel. Ezen javaslatához előadja, hogy saját gazdálkodása idején, mivel sajnálta munkásaitól a bért, inkább nem termelt, termését inkább veszendőbe hagyta menni, csakhogy mást kenyérhez ne juttasson, ha pedig dolgoztatott, munkásait nem fizette, amit igazol az a tény, hogy az 1936-ban alkalmazott 14 pár aratóját még a mai napig sem elégítette ki.

J. Erdős Ferenc, mint mezőgazdasági bizottsági tag a község elöljárósága felhatalmazása alapján csépelte el Grósz Ferenc az évi termését, tekintve, hogy nem akadt rá munkás, így elcsépelte a tavaszi gabonatermésből elsősorban a cséplésnél alkalmazott aratómunkások részét fizette ki, a fennmaradó termést a község értékesítette, tekintve, hogy nevezett tulajdonos adót egyáltalán nem fizetett.

A bérők megbízottjai a jegyzőkönyvben megállapítottakat, mint tényeket megerősítik, a jegyzőkönyvhöz egyéb hozzászólásuk nincs.

A jegyzőkönyv felolvasás és helybenhagyás után aláíratott.”⁶⁹²

692 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – 6.759/1940. ikt. számú irat, amelynek kelte 1940. május 9.

Hasonló jegyzőkönyvet találtunk Okányi Andor 265 kat. hold kiterjedésű birtokáról, amelyet a pusztacsegi igénylők között osztottak szét,⁶⁹³ valamint a Herzog-uradalom átvételéről készült jegyzőkönyvet is megtaláltuk.⁶⁹⁴

1940. június 22-én a földművelésügyi miniszter meghozta a 27.041/1940. V.A. 2. számú véghatározatát, amely alapján 3.400 kat. hold 1.128 n. öl területű zsidó ingatlant kötelezett átengedésre Dévaványa közigazgatási területén.⁶⁹⁵

Közben a Földművelésügyi Minisztérium körlevélben figyelmeztette a községi és városi eljárásokat a zsidótörvénnyel összefüggő rendeletek szigorú betartására, feltehetőleg az e téren mutakozó nagy lazaság miatt. A miniszter – báró Bánffy Dániel⁶⁹⁶ – jelezte, tudomására jutott, hogy „az 1939:IV. t.c. földbirtokpolitikai rendelkezéseinek végrehajtásában érdekelt egyes ingatlan tulajdonosok nem tettek eleget bejelentési kötelezettségeiknek és a községi eljárások nem ellenőrzik a törvény rendelkezéseinek megfelelően a bejelentési kötelezettség teljesítését. Előfordult, hogy az érdekeltek azért nem jelentették be ingatlanaikat, mert véleményük szerint nem tekinthetők zsidóknak és a törvény földbirtokpolitikai rendelkezései alá nem esnek, vagy véleményük szerint a törvényben megjelölt mentesítő körülmény áll fenn. Az érdekeltek több esetben azért sem tettek eleget bejelentési kötelezettségüknek, mert nézetük szerint ingatlanuk nem mezőgazdasági ingatlan. Egyes községi eljárások ilyen esetekben tudomásul veszik az érdekeltek állásfoglalását s a bejelentést nem követelik meg. Ezzel az eljárással hatáskörüket túllépik, mert annak megállapítása, hogy valaki az 1939:IV. t.c. földbirtokpolitikai rendelkezései alá esik-e, a törvényben meghatározott mentesítő körülmények fennállnak-e és hogy az ingatlan a 8360/1939. M.E. számú rendelet értelmében mezőgazdasági ingatlan-e – a 8360/1939. M.E. számú rendelet 5. §-ában a közigazgatási bizottság gazdasági albizottságának hatáskörébe utalt kivételtől eltekintve – a m. kir. földművelésügyi miniszter úr hatáskörébe tartozik.”⁶⁹⁷

Kerék Mihály⁶⁹⁸ szociográfus, aki ebben az időben Pest vármegye szociális teendőit irányította a Belügyminisztériumban, kapcsolatban állt a dévaványai főjegyzővel, B. Kiss Mártonnal. Kerék Mihálynak az volt a célja, hogy a vármegyei közjóléti szövet-

693 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – Az 1823/1942. ikt. számú iratban az 1942. március 26-án felvett jegyzőkönyv.

694 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – Az 1823/1942. ikt. számú iratban az 1942. április 1-én felvett jegyzőkönyv.

695 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – A 8761/1940. ikt. számú iratban a F. M. jelzett számú határozata.

696 BÁNFFY DÁNIEL báró (Nagyenyed, 1893. szeptember 18. – Budapest, 1955. április 7.) erdélyi nagybirtokos. Földművelésügyi miniszter volt a második Teleki-, a Bárdossy- és a Kállay-kormányban 1940. december 30-tól 1944. március 22-ig.

697 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – A 4004/1941. ikt. számú iratban a F.M. körlevele, amelynek kelte 1941. április 29.

698 KERÉK MIHÁLY (Cegléd, 1902. november 22. – Bp., 1990. május 8.) szociográfus. A budapesti Közgazdasági Egyetemen szerzett mezőgazdasági oklevelet, majd agrárpolitikából doktorált. 1924-ben kezdte pályáját a Magyar Mezőgazdák Szövetségénél. 1930-ban a Faluszövetséghez, 1933-ban a Magyar Gazdaszövetséghez került. Közben állami ösztöndíjjal tanulmányutat tett külföldön a német, a lengyel és a balti államok agrárviszonyait és birtokpolitikáját tanulmányozta. 1936-ban a Pénzügyi Központozhoz nevezték ki. Az 1930-as években a Magyar Szemle munkatársai közé tartozott, itt jelentek meg tanulmányai a földreform szükségességéről, végrehajtási módokról. Tanulmányai jelentek meg a Kelet Népeben, a Válaszban, a Magyar Statisztikai Szemleiben. 1937 nyarán előadást tartott a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollegiuma keretében szervezett dudari szociográfiai találkozón. 1938-tól 1944-ig a belügyminisztériumban Pest vármegye szociális teendőit látta el. Részt vett a felvidéki földbirtok-rendezési ügyek kormánybiztosa mellett a felvidéki földreform lebonyolításában. 1939-től belső munkatársa volt a Magyar Nemzet című napilapnak. 1945-ben a Független Kisgazdapárt képviselőjeként részt vett a földreform kidolgozásában, majd az Országos Földhivatal elnöke lett. 1949-től állástalán, 1954-től nyugdíjazásáig az Akadémiai Kiadó Lexikonszerkesztőségének munkatársa volt. A magyar földkérdés című munkája az agrárrodalom alapművei közé tartozik. Ugyancsak nagyon fontos műve volt A földreform útja című kötet is, amely gyakorlati javaslatokat is ad magára a végrehajtásra is. – Főbb művei: Jelentés Szeged sz. kir. város

kezetek kezelésébe minél több zsidóbirtok kerüljön, hogy azt ők a nincsteleneknek, törpebirtokosoknak kishaszonbérletként vagy bérlőszövetkezetként kiadhassák. Ebben az ügyben levelezett a dévaványai főjegyzővel. 1941. augusztus 4-én kelt levelében is az iránt érdeklődött, hogy Dévaványán van-e olyan kisajátított földbirtok, amely ennek a célnak megfelelne. Olyan földbirtokot szeretett volna találni, amelyen tanyás telepítést lehetett volna végezni. Iskolának mindenesetre lenni kellett volna a közelben és a földnek is jó minőségűnek kellett volna lennie.⁶⁹⁹

Közben a vármegyei gazdasági felügyelőnek is akadt dolga a dévaványai zsidóbirtokokkal, hiszen nagyon sokan sürgették a mezőgazdasági hatóságokat, hogy mielőbb kerüljenek kiosztásra ezek a birtokok. Panaszukat, sürgetésüket továbbította a gazdasági felügyelő a Földművelésügyi Minisztériumba, ahonnan 182.000/1941. XII. F.M. szám alatt arról értesítették, hogy „Dévaványa községben lévő zsidóbirtokok tulajdonosai ingatlanaiuknak átengedése kötelezése megtörtént, s a haszonbér megállapítása folyamatban van. A felhasználást hátráltató körülmények ellenére az 1941/1942. gazdasági év folyamán a zsidóbirtokok felhasználásra kerülnek.”⁷⁰⁰

A helyi sajtó 1942. június 6. száma arról értesít bennünket, hogy a Földművelésügyi Minisztérium telepítési főosztálya rendelete alapján a pusztacsegi kisbérlők és kisbirtokosok között kiosztották Okányi Andor vonalszigeti 265 kat. hold terjedelmű ingatlanát. A kiosztást a Telepítési Főosztály, az Országos Földhitelintézet és a községi előljáróság hajtotta végre. A juttatásban részesültek 5, 10 és 15 kat. holdas parcellákat kaptak – egyelőre csak – kishaszonbérletként.⁷⁰¹

A valamilyen formában zsidókézen lévő földterület – tulajdon, haszonbérlet – Dévaványán 1942-ben a földterület 27,3%-át tette ki (49. számú táblázat).

1942-ben Jász-Nagykun-Szolnok vármegye Közlöleti Szövetkezetének igazgatója az Országos Szociális Főfelügyelőség utasítására érdeklődött a községi előljáróságtól, hogy a kisajátított ingatlanok, házhelyek kiosztásra alkalmasak-e, mert szeretnének azok kiosztásába bekapcsolódni. Elmondása szerint bekapcsolódásuk történhet olyan módon, hogy kérhetik az egész ingatlant, vagy annak egy részét haszonbérlet illetve örök tulajdonjoggal történő juttatásra, vagy csak közreműködőként kísérnék figyelemmel azt, hogy sokgyermekes családok haszonbérlethez vagy házhelyhez jutnak-e az osztás során. A juttatottak támogatását a Közlöleti Szövetkezet magára vállalná.⁷⁰²

kisbérlőinek helyzetéről (Bp., 1930.); Adatok a magyar mezőgazdasági munkáscsaládok megélhetési viszonyaihoz (Bp., 1933.); A jász telepések sorsa Tolnában (Bp., 1934.); Földbirtokpolitika (Bp., 1934.); A magyar paraszt választójoga (Bp., 1936.); A telepítés fél évszázada. A mezőgazdasági telepítés rendszere és eredményei Németországban 1886-1935-ig. (Bp., 1936.); Új Mohács előtt? (Kecskemét, 1937.); Izgató jelszavak helyett földet a magyar népnek! (Bp., 1937.); A magyar földkérdés (Bp., 1939.); A közlöleti szövetkezetek a földbirtok-politika szolgálatában (Kassa, 1941.); A magyar föld (Bp., 1941.); Új magyar szociálpolitika (Bp., 1942.); A földreform útja (Bp., 1942.); Lakásügy és lakáspolitiká (Bp., 1943.) – Irodalom: Borbándi Gyula: Kerék Mihály és nemzedéke (Magyar Napló, 1990. 23. szám.)

699 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – A 6061/1941. ikt. sz. iratban Kerék Mihály eredeti levele, eredeti aláírással. – Ugyanakkor tájékoztatta a főjegyzőt arról is, amire B. Kiss Márton kérte meg őt: „Ám a pusztacsegi házhelyek ügyét illeti, Czigane dr. úgy informált, hogy ebben az ügyben átiratot intéztek a földművelésügyi miniszterhez, kérve a közcélra szolgáló területek átengedésére vonatkozó intézkedését. Nincs más hátra, mint most már ebben az ügyben is a földművelésügyi minisztériumban érdeklődjem, bár nem remélem, hogy ha Stolpáék ellenkeznek, rövidesen sikerüljön valami eredményt elérni.”

700 Sz. M. L. – Dévaványa községi iratok 1943. – A 6797/1941. számú iratban a gazdasági felügyelő 2.888/1941. ikt. számú leirata, kelte 1941. augusztus 18.

701 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – X. évf. 23. szám. – 1942. június 6.

702 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – 6623/1942. ikt. számú irat, amelynek kelte 1942. július 24.

Gyoma, 1941 november 26.

Kedves Üzletfelem !

Tisztelettel értesitem Önt, hogy sörnagykereskedésemet az ismert okok következtében folyó hó végével megszüntetem.

Iparengedélyem birtokában folytathatnám ugyan foglalkozásomat, de sem a kassai sörgyár, sem a környékbeli sörnagykereskedők nem tudtak szerződésileg biztosítani arról, hogy a szükséges sörmenyiséget rendelkezésemre fogják bocsátani. Ily körülmények között kétségtelen, hogy a sörrellátás terén a jövőben az ideinél is nagyobb zavarok mutatkoznának, melyeknek lelkiismereti okokból sem tehetem ki azokat a kedves és régi üzletbarátaimat, akiknek érdekeit nem téveszthetem szem elől s akik a változott viszonyok dacára továbbra is kitartanának mellettem.

Ezek a körülmények — és a nagy anyagi áldozatokkal járó éles verseny, mely kétségtelenül bekövetkezett volna — érlelték meg bennem azt az elhatározást, hogy utódomnak: Brücher József úrnak, a KŐBÁNYAI POLGÁRI SERFŐZŐ újonnan megbízott főraktárosának bérbeadom helyiségeimet és folyó évi december hó 1-én alkalmazásába lépek. Ezáltal a magam és családom szerény megélhetését is jobban biztosítva látom.

Küzdelmes²¹ évi sörnagykereskedői működésem megszüntével hálával és szeretettel, az őszinte megbecsülés meleg érzésével köszönöm meg Önnek azt a jóindulatú pártfogást, melyet velem szemben tüzetli összeköttetésünk egész tartama alatt tanusítani szives volt.

Ez a régi, meghitt jóviszony — úgy érzem — felhatalmaz engem arra, hogy megkérjem Önt: legyen vevője utódomnak Brücher József úrnak, aki irányításom mellett ugyanazzal a pontossággal és tisztán kezelt sörrel fogja Önt ellátni, melyben eddig is része volt.

Szívélyes üdvözléssel készséges hive :

KEREKES KÁROLY.

zsidó kereskedő

volt Klein Károly vezette Chakán.

Kerekes Károly kereskedő „szórolapja” a zsidótörvény megjelenése után

Kitérőként mutatjuk be a 248. oldalon azt a közleményt, amelyet Kerekes Károly volt sörnagykereskedő juttatott el korábbi ügyfeleihez. Ezzel tett kísérletet arra, hogy az évtizedek óta folytatott mesterségét a továbbiakban is gyakorolja, ha nem is a saját neve alatt. Ez a magatartás bizonyos naivságra vallott, hiszen ebben az időben már igen komolyan vették a zsidótörvények szószerinti végrehajtását. Jellemző erre az aláhúzás és a széljegyzet – amelyek vélhetőleg a főjegyző tollából származnak. Ez a különben józan gondolkodású és kitűnő köztisztviselő is a lépten nyomon jelentkező propaganda hatására cselekedhetett csak így.⁷⁰³

Közben a honvédség is jelentkezett a különböző kívánságaival. A m. kir. „Bethlen Gábor” 10. honvéd gyalogezred III. zászlóaljának segédtisztje írt parancsnokának megbízásából Endrédy Gyula pusztacsegi lakos földigénylése érdekében, aki – e közbenjárásnak is köszönhetően – kapott földet a kisajátított birtokokból.⁷⁰⁴

A megfelelő helyen már szóltunk arról, hogy a kéthalmi uradalomból a Földművelésügyi Minisztérium engedélyével földet vásároltak a dévaványai gazdák, akiknek a vásárlását az egyezség megkötése után most nem hagyta jóvá a minisztérium azzal az indokkal, hogy a mostani (a második) világháborúban harctéri szolgálatot teljesítőket kívánják azzal juttatásban részesíteni. Ez ellen a vevők jogosan tiltakoztak.⁷⁰⁵

A zsidóbirtokok kisajátítása során hoztak olyan rendelkezést is, hogy a kishaszonbérletként juttatott földeket ötévi haszonbérlet után a bérlők örökáron is megvehetik, ha a vételárat képesek kifizetni. A dévaványai kisbérlők Okányi Andor 260 kat. holdas birtokát, amelyet 1942. április 22-én vettek használatba, szerették volna így megszerezni. Ezt kérelmezték is a minisztertől egy 1943. február 1-én aláírt beadványban.⁷⁰⁶

A földművelésügyi miniszter időközben jóváhagyta a kéthalmi parcellázást. Báró Herzog István kéthalmi uradalmát a zsidótörvény értelmében igénybe vették. A nagyki-terjedésű birtok felhasználásáról a földművelésügyi miniszter akként intézkedett, hogy egyrészt kishaszonbérletként, másrészt szabadkézi eladás útján kell hasznosítani és lehetőleg mint középirtokot kell értékesíteni. A parcellázásra kijelölt területeket az uradalom eladta és a szerződéseket jóváhagyás végett a minisztériumba felterjesztette. Először a Földművelésügyi Minisztérium a szerződések jóváhagyását azzal az indokkal tagadta meg, hogy a zsidóbirtokokat a most folyó világháborúban résztvevő honvédeknek kívánja juttatni. Az érdekeltek több oldalról támogatott kérelmet terjesztettek a földművelésügyi miniszter elé, melyben rámutattak arra a súlyos károsodásra, ami a szerződés visszautasításával őket érné. A miniszter újból tárgyalás alá vette a parcellázás ügyét és az eredeti szerződéseket változatlan formában jóváhagyta, ugyanis a

703 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1942-1943. – 7642/1942. ikt. számú irat.

704 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1942. – (19. doboz) – A 7992/1942. ikt. számú irat.

705 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XI. évf. 5. szám. – 1932. január 31.

706 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1943. – 1436/1943. A birtok megvételét a következők kérelmezték: Bogya Ferenc, K. Tóth Ferenc, Tarsoly Péter, Boruzs Mihály, Z. Nagy Ferenc, Hajdú Ignác, Csaba István, Oláh István, Czinege Mátyás, K. Tóth Elek, Nyúzó Lajos, Zsombok Imre, Rácz Elek, Papp Gyula, Kónya András, Csontos Ferenc, ifj. Gonda Gergely, Dávid Mihály, Gonda Péter és Takács Ferenc. Összesen húszan.

község határában még nagykiterjedésű zsidóbirtokok állnak rendelkezésre a minisztérium által kitűzött célra.⁷⁰⁷

A vármegyei gazdasági felügyelőhöz érkezett meg a Földművelésügyi Minisztériumnak az állásfoglalása Okányi Andor birtokának kishaszonbérletként igénybe nem vett 149 kat. hold 1.230 négyszögöl kiterjedésű részének hasznosításával kapcsolatban. Ebben arról döntött a minisztérium, hogy ezt a birtok-maradványt csak füzesgyarmati és pusztacsegi lakosok részére lehet eladni és csak 5 kat. holdnál nagyobb területenként értékesíthető. (Akiknek három gyermekük van 10 kat. holdat, akiknek négy gyermekük van 15 kat. holdat, ezen felüli gyermekszám esetében gyermekenként 5 kat. holdat vásárolhatnak meg.) A vételár egyharmad részét a szerződéskötésekor, a további kétharmadot öt év alatt egyenlő részletekben lehet letörleszteni. (Érdekes megjegyezni, hogy az Alföld fásítási törvény értelmében ezen a területen kijelölt fásítandó területet az új tulajdonosok kötelesek voltak fával beültetni.) A megvásárolt parcellákat 1943. szeptember 15-ig birtokba is adták az új tulajdonosoknak.⁷⁰⁸

A mezőgazdasági kormányzat igyekezett ebben az esetben is gondosan eljárni. Mivel az 1942:XV. számú törvény alapján zsidó nem szerezhette mezőgazdasági ingatlant, elrendelte, hogy azoknak, akik a zsidóbirtokokból akár haszonbérletként, akár tulajdonként birtokot akartak szerezni, már eleve az igénylési kérelmükhöz csatolniuk kellett egy hatósági tanúsítványt arról, hogy nem tartoznak az 1942:XV. t.c. 2. §-ának a hatálya alá.⁷⁰⁹

A volt Herzog-birtokból⁷¹⁰ a Kéthalmi és a Perjési majorhoz tartozó gazdaságot a Salgótarjáni Kőszénbánya R.T. nyugdíjpénztára akarta megvásárolni. Már meg is kötötték a szerződést, ami ellen Dévaványa lakossága, gazdatársadalma tiltakozott. A Földművelésügyi Minisztérium a szerződés jóváhagyását megtagadta, ami nagymértékben megnyugtatta a dévaványaiakat. Most azután érdeklődéssel várták a további fejleményeket. Remélték, hogy egy újabb elhatározással úgy dönt a minisztérium, hogy a két birtokrészt a dévaványai gazdák között osztja fel.⁷¹¹ Ennek a birtoktestnek a kezelői jogát végül is a minisztérium a debreceni erdőigazgatóságnak juttatta, akik a birtok kezelé-

707 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XI. évf. 13. szám. – 1943. március 27.

708 Sz. M. L. – Dévaványa közig. iratai 1943. – A 4161/1943. ikt. számú iratban a Földművelésügyi Minisztérium 520.790/1942. VII. B. főoszt. 2. ü.o. számú irata, kelte 1943. április 6.

709 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – A 4161/1943. ikt. számú iratban a Földművelésügyi Minisztérium 535.602/1942. VII.B.2. számú rendelkezése, kelte 1942. szeptember 29.

710 Ezzel kapcsolatban a zsidótörvények által zaklatottá vált közhivatali életbe nyújt némi bepillantást a következő eset. 1944. április 17-i keltezéssel a főszolgabíró a dévaványai főjegyzőnek átírt, hogy a Kéthalom pusztára kért telefonállomás felszerelését javasolja-e. A főjegyző a következőket válaszolta: A kérelmező – ifj. gróf Bethlen Istvánné (szül. gróf Parravicini Mária Izabella) – Kéthalom pusztán nincs lakása. A grófné első férje – báró csetei Herzog András – révén használja a 265 kat. hold 286 n. öles birtokot, a birtokon épület nincs. A három tulajdonban levő birtokot, amely közül ezt a birtoktestet nem tekintik zsidóbirtoknak, egy igazgatás alatt kezelik. A gróf Bethlenné által kért telefonhasználat a zsidótörvények burkolt kijátszására ad lehetőséget, ezért nem javasolta telefonállomás felszerelését. (Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 4428/1944. ikt. számú irat, amelynek kelte 1944. április 20.)

711 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XI. évf. 21. szám. – 1943. május 22.

sével a szolnoki erdő-felügyelőséget bízta meg.⁷¹² A fenti mennyiség 4,4 kat. holdas átlagnak felelt meg. A fenti birtokok mind kishaszonbérletként kerültek kiosztásra.⁷¹³

A Belügyminisztérium is állandóan sürgette a közigazgatás minden szintjén lévőket arra, hogy a zsidóbirtokok minél hamarabb kerüljenek kiosztásra.⁷¹⁴ 1943-ban az 5 kat. hold alatti zsidóbirtokokat is kisajátították. Ez Dévaványán 11 fő⁷¹⁵ érintett, összesen 27 kat. hold 430 n. öl területtel.⁷¹⁶ Ebben az időben Dévaványán 150 zsidó vallású egyént tartottak nyilván.⁷¹⁷

Végeredményben a zsidóbirtokok ügye az 1944. esztendő közepére látszott rendeződni olyan formán, hogy a tulajdonul és kishaszonbérletként kiosztásra szánt birtoktestek ekkor már az új használók birtokában voltak. Az egy tagban maradt birtoktestek élére pedig a gazdasági felügyelőség közbenjárásával, az Országos Földhitelintézet közreműködésével zárgondnokok kinevezésére került sor. Ez a községben négy birtoktestet érintett.

1./ A Kovács Ödön tulajdonában lévő 119 kat. hold szántóból és legelőből álló birtok élére, amelyen még 1944-ben is Kovács Ödön gazdálkodott (!), a főjegyző Sunyák Antalt (Dévaványa, Sártó pusztja) javasolta zárgondnoknak.

2./ A Bartolf Ádám tulajdonát képező és Dévaványán a Varsányhát dűlőben fekvő 100 kat. hold 346 n. öl területű földet Grünfeld Sándor és Grünfeld Vilmos mezőkovács-házi zsidó bérlők bérelték. Az egész terület szántó. A tulajdonost nem lehet zárgondnokul kijelölni, mert katonai szolgálatot teljesített. A birtok kicsinyisége miatt okleveles gazda zárgondnokul nem vállalkozott. Gondnokul Antalffy Jenő nyugalmazott községi állatorvost, kisbirtokost javasolta a főjegyző.

3./ Blayer Béla dévaványai lakos bérelte a Köleshalmi dűlőben lévő összesen 1.087 kat. hold 123 n. öl területű szántót és legelőt, amely gróf Zamoyski Ágoston lengyel állampolgár birtokában van. A vagyon megóvása és a termelés folytonosságának biztosítása érdekében szükség volt zárgondnok kijelölésére. A szomszédos báró Herzog féle uradalom főintézője – Matusz Lajos – vállalkozott a zárgondnoki tisztre és ígéretet tett arra, hogy a birtokot a vonatkozó haszonbérleti szerződés feltételei mellett haszonbérbe is átveszi október 1-től. Feltehetőleg azonban erre már nem került sor.⁷¹⁸

4./ A báró Herzog-féle uradalom kéthalmi gondnoksága 2.270 kat. hold földön gazdálkodott. A majorsági épületek állapotát közepesnek minősítették. A zárgondnok 1944. április 29-én délelőtt 10 órakor vette át a birtokot.⁷¹⁹

712 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 24. doboz. – 3254/1943. sz. irat.

713 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 24. doboz. – Az Országos Földhitelintézet KH.522-532/B.Gy. számú levele, amely 1943. szeptember 9-én kelt.

714 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 25. doboz. – 32978/1943. számú alispáni leirat, amelynek kelte 1943. október 5.

715 A 11 fő a következő volt: Klein Sándor, özv. Guttmann Izidorné, özv. Schäfer S. Sándorné, Guttmann Gyula, Blayer-testvérek (özv. Geiringer Károlyné Blayer Irén, Blayer Béla, Blayer József, Blayer Jenőné, Blayer Berta, Blayer Ferenc, dr. Blayer Endre) és Freiburger Henrik.

716 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 25. doboz. – 2687/1944. ikt. számú irat, amelynek kelte 1943. november 7.

717 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 28. doboz. – Kimutató Dévaványa községben lakó zsidó személyekről és családtagjaikról. A kimutató kelte: 1944. április 8.

718 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 28. doboz. – 4865/1944. ikt. számú irat, amelynek kelte 1944. május 11.

719 Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 27. doboz. – 4558/1944. ikt. sz. irat, amelynek kelte 1944. május 16.

Egy nagyon szomorú időszakot zárt le ezen utolsó irat. A község polgárai békében megfértek a zsidó vallású lakossággal. Álljon erre példaként egy több éven keresztül végighúzódó eseménysor. A levéltári iratok között megtalálható az a meghívó sorozat, amely 1930 és 1944 között, minden év májusának utolsó vasárnapján, a „Hősök emlék-ünnepén” tartott rendezvénysor programját is tartalmazta. Minden esztendőben azzal kezdődött az ünnepség, hogy délelőtti 9 órakor istentiszteletet tartottak a református, a katolikus és az izraelita templomban. Az istentiszteletek befejezése után kezdődött a hősök napi emlékműsor, amelyen – felekezetkülönbség nélkül – mindenki résztvett. Az 1942. év volt az utolsó, amikor a hivatalos programban szerepelt az izraelita istentisztelet, ettől kezdve kihagyták. Nem a magyar nép volt antiszemita, a vezetők tették azzá.⁷²⁰

720 Sz. M. L. – Déványa közig. ir. 1944. – 28. doboz. – 510/1944. ikt. sz. irat, amelynek kelte 1944. június 1.

IV. RÉSZ

A TERMELÉSI FELTÉTELEK REFORMJÁT SZOLGÁLÓ TÖREKVÉSEK

A KÖZSÉGI MEZŐGAZDASÁGI BIZOTTSÁG ÉS MŰKÖDÉSE DÉVAVÁNYÁN

A MŰKÖDÉS JOGSZABÁLYI FELTÉTELEI

A magyar Nemzetgyűlés 1920. augusztus 18-án rendelte el az 1920. évi XVIII., a mezőgazdasági érdekképviselétről szóló törvénycikk kihirdetését. Ez másnap meg is történt.⁷²¹ Majd egy évet kellett azonban várni a törvény végrehajtási utasításának, a 35.200/1921. B.M. és F.M. számú – a földművelésügyi miniszter és a belügyminiszter által közösen kiadott – rendeletének a megjelenésére. Ez a rendelet a községi (városi), járási és vármegyei mezőgazdasági bizottságokról is szólt, és 1921. július 15-én hirdették ki. Maga a törvény négy fejezetből állt:

- mezőgazdasági bizottságok,
- mezőgazdasági kamarák,
- Országos Mezőgazdasági Kamara,
- vegyes rendelkezések.

Jelen esetben csak az első fejezet érdekel bennünket.

Első lépés a községi mezőgazdasági bizottsági tagok választására jogosultak összeírása volt. Minden választói csoportról külön összeírási ívet kellett készíteni, amelyben a választókat betűrendben szerepeltették. A törvény előírta, hogy az összeíró jegyzékben öt, illetve később hét csoportba kellett besorolni a választásra jogosultakat a következők szerint.

1. csoport: mezőgazdasági munkások, cselédek, alkalmazottak, akik más csoportba nem sorolhatók.

2. csoport: 10 kat. holdnál nem nagyobb földbirtokkal rendelkezők, illetve az ilyen birtokok hasznélvezői és hasznóbérlői.

3. csoport: 10-30. kat. holdas birtokokkal rendelkezők, illetve az ilyen birtok hasznélvezői és hasznóbérlői.

4. csoport: 30-100 kat. holdas birtokok tulajdonosai, illetve ilyen birtokok hasznélvezői és hasznóbérlői.

5. csoport: 100 kat. holdnál nagyobb birtokokkal rendelkezők, illetve az ilyen birtokok hasznélvezői és hasznóbérlői. Az 1937. évi XVII. törvénycikk – az úgynevezett „kamara-rai novella” – a választói csoportok beosztását módosította. Az 1-4. csoportokat változtatlanul hagyta, míg az 5. csoportba a 100-500 kat. holdas birtokokkal rendelkezők, illetőleg az ilyen birtokok hasznélvezői és hasznóbérlői kerültek.

6. csoport: 500 kat. holdnál nagyobb birtokok tulajdonosai, illetve hasznóbérlői és hasznélvezői tartoztak.

7. csoport: gazdatisztek.

E törvény megjelenéséig a 4., de főleg az 5. csoportba tartozók számának növelése érdekében a törvény úgy rendelkezett, hogy a gazdatiszteket és más hasonló feladatkör-

⁷²¹ Az 1920. évi törvények gyűjteménye. – Kiadja a M. Kir. Belügyminisztérium. – Bp., 1920. Pesti Könyvnyomda Rt. – 102-130. p.

rel megbízott gazdasági alkalmazottakat abba a csoportba kell besorolni, amelyikbe az őket alkalmazó birtokos tartozott.

A „kétlakiságot”, annak fogalmát a törvény nem ismerte el, nem akceptálta az időszakosan végzett mezőgazdasági munkát, így azokat, akik egyéb főfoglalkozásuk mellett csak mellékesen, időszakonként végeztek mezőgazdasági munkát, mint pl. az önálló kisiparosok, vasutasok, stb., valamint a házi cselédeket a törvény nem engedte felvenni a választók névjegyzékébe. Noha némileg igazuk volt abban, hogy csak a főfoglalkozású földműveseket, mezőgazdasággal foglalkozókat vették tekintetbe, hiszen elsősorban azok érdekeinek védelméről volt szó, azokat kívánták befolyásuk alatt tartani. Ugyanakkor hiba volt figyelmen kívül hagyni ezt a réteget, hiszen nem volt elhanyagolható az a termésmennyiség, amelyet ők termeltek. Talán megérdemelték volna, hogy egy újabb csoportot szervezzenek, ahol az ő képviselőik is biztosítható lett volna. Főleg olyan helységekben feltűnő ezek hiánya, mint Dévaványa, ahol jelentős volt ezeknek a száma.

Minden választót abba a csoportba kellett felvenni, amelyikbe a törvény rendelkezései szerint tartozott. Akinek több címen lehetett választói joga – pl. ha a gazdasági cseléd, gazdatiszt egyúttal birtokos, haszonélvező vagy haszonbérlet – maga állapíthatta meg, hogy választói jogát melyik csoportban kívánta gyakorolni. A mezőgazdasági munkások és cselédek választói csoportjába csak azok voltak felvehetők, akik állandóan a mezőgazdaságban voltak alkalmazva. A részesművelőket haszonbérletnek kellett tekinteni, és amennyiben saját birtokkal is rendelkeztek, haszonbérleményüket ahhoz hozzá kellett adni, hogy a besorolási csoportba kerülés birtoknagyságát megkapják.

Érdekes, hogy a földkataszterben az erdőművelési ágban felvett földbirtokok területét is le kellett vonni a választásra jogosultak birtokának összterületéből. Csak az ezután megmaradó terület szerint kellett besorolni a megfelelő választói csoportba. Ugyancsak levonták az összterületből a belsőségek házikert gyanánt kezelt részeit.

A választói névjegyzék megfelelő rovatába fel kellett tüntetni, hogy a választásra jogosult személyesen vagy meghatalmazott útján gyakorolhatta-e választói jogát. A választói jogokat a választásra jogosultak közül a 24 évet betöltött magyar állampolgárságú férfiak – ha egyébként is községi választói jogot gyakorolhattak – személyesen választhattak, így személyükben választhatók is voltak. A birtokos-, a haszonélvező- és haszonbérletársak, testületek és általában a jogi személyek, továbbá a teljes korú (nagykorú) nők és azok, akik a községi választói jog gyakorlásából ki voltak zárva – de ettől függetlenül birtokkal rendelkeztek, vagy mezőgazdasági termeléssel foglalkoztak –, a választói jogot csak meghatalmazott útján gyakorolhatták. Ugyancsak volt lehetőségük meghatalmazott útján való szavazásra azoknak is, akik nem laktak abban a helységben, ahol a birtokuk volt.

Meghatalmazást csak 24 évet betöltött olyan férfi kaphatott, aki a községben lakott, politikai jogainak birtokában volt és az 1920. évi XVII. törvénycikk alapján a választói jogot személyesen gyakorolhatta. Egy személy csak egy meghatalmazást fogadhatott el. A kiskorúak és gondnokság alatt lévők képviselőiként a választásnál törvényes képviselőjük szavazott.

A jogszabályok értelmében mezőgazdasági bizottságot kellett szervezni minden olyan községben, amelyben a vármegyei közigazgatási bizottság ezt szükségesnek tartotta. Dévaványa esetében Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közigazgatási bizottsága szükségesnek tartotta a mezőgazdasági bizottság létrehozását. Nemcsak kellő történelmi táv-

latból, de a kortársaknak is nehéz lett volna megmagyarázni, ha egy 14 ezer lelkes község esetében, amelynek közigazgatási határa meghaladta az 55 ezer kat. holdat, nem adnak lehetőséget mezőgazdasági bizottság létrehozására. A közigazgatási bizottság határozata ellen a földművelésügyi miniszterhez lehetett fellebbezni. A közigazgatási bizottság határozata után a járási főszolgabíró döntött arról, hogy a kijelölt községek közül melyik alakítson önálló mezőgazdasági bizottságot. (A mezőgazdasági bizottságba választható tagok és póttagok számát lásd a 51. számú táblázatban.)

A mezőgazdasági bizottság szervei: elnök (alelnökök), jegyző, közgyűlés, intéző tanács, szakosztályok és szakbizottságok. E két utóbbit csak a járási és a vármegyei mezőgazdasági bizottságok szervezhettek. A mezőgazdasági bizottságok a törvény és a rendeletek által kijelölt feladatkörükben – a jogszabályok által vont korlátok között – függetlenül és önállóan jártak el. Függetlenül és önállóan hozták kifejezésre véleményüket, tették meg a mezőgazdaság és a mezőgazdasági lakosság érdekeit előmozdító javaslatokat. Tehát a dévaványai mezőgazdasági bizottság Dévaványa közigazgatási határain belül olyan véleményező testületként működött, amelynek a véleményét sem a közigazgatási hatóság, sem a gazdátársadalmi szervezetek nem hagyhatták figyelmen kívül.

A községi mezőgazdasági bizottság törvényes felügyeletét a járási mezőgazdasági bizottság, illetőleg végső fokon az Országos Mezőgazdasági Kamara látta el, hiszen a községi mezőgazdasági bizottság a mezőgazdasági kamara szervezeteként is működött.

A jogszabályok a mezőgazdasági bizottság számára két irányban adtak felhatalmazást. Nevezetesen:

1./ mint érdekképviselői szervek a közigazgatási hatóságoktól és közhivataloktól kérhettek olyan intézkedéseket, amelyek a mezőgazdaságra, annak valamelyik ágára, vagy a mezőgazdasági lakosságra előnyösek voltak;

2./ mint önkormányzati testületek saját hatáskörükben maguk is kezdeményezhettek olyan ideiglenes vagy állandó intézmények létrehozását, amelyeknek működésétől a mezőgazdaságra nézve előny várható.

Ugyanakkor kötelesek voltak figyelemmel kísérni a közigazgatási hatóságoknak azokat az intézkedéseit, amelyek a mezőgazdaságra vonatkoztak. Arra is gondot kellett fordítaniuk, hogy megtörténnek-e olyan időben a mezőgazdaságot érintő törvényes intézkedések, amikor azokat a mezőgazdaság érdekei megkövetelik.

Az önkormányzat nem más, mint „bizonyos területeknek, társadalmi szervezeteknek az a joga, hogy ügyeiket önállóan, az államhatalom beavatkozása nélkül intézhetik”.⁷²² El kell mondani, hogy ennek a követelménynek nem feleltek meg a helyi mezőgazdasági bizottságok, mert az államhatalom mindenképpen úgy igyekezett megalkotni a mezőgazdasági érdekvédelemmel foglalkozó jogszabályok rendszerét, hogy a mezőgazdasági kamarák – így a mezőgazdasági bizottságok is – végső soron a központi akaratot erősítsék. Mindenesetre jó alapot nyújtott ez egy „valóban” önkormányzati szerv kialakulására, amelyre a fejlődést tekintve minden alapja és feltétele megvolt.

A törvények és a jogszabályok írott betűin túl azonban nagyon sok lehetőséget rejtett magában ez a jogszabályrendszer. Ugyanis, ha a mezőgazdasági bizottság elnöke erős, netán karizmatikus személyiség volt és vele szemben az államhatalom helyi képviselő-

722 A magyar nyelv értelmező szótára. – 5. köt. – 479. p.

jeként egy gyenge egyéniség ült a főjegyzői székben, akkor elképzelhető, hogy a községi mezőgazdasági bizottság eredményesen – olykor még látványosan is – dolgozott. Ugyanez volt a helyzet akkor, ha ez a két vezető azonos elveket vallott, azonos politikai nézet alapján álltak. Ellentmondásosabb volt a helyzet Dévaványán, ahol az elnök – dr. Schweiger László – egy nagy műveltségű, európai kitekintéssel bíró agrárközgazda volt, aki mögött háttérként ott állt a Herzog-uradalom. Bekerült a bizottságba alelnökként ifj. Z. Nagy. Ferenc, aki egy világos fejű, logikus gondolkodású, a szegényparasztság érdekeiért kiálló, de baloldali – nem kommunista! – meggyőződésű politikus és gazda volt. Schweiger László politikai meggyőződését tekintve kormánypárti volt, és a nagybirtokrendszer híve. Mindketten erős akaratú emberek voltak, amiről azt gondolhatnánk, hogy a két „ellentét” akarat kioltotta egymást. De nem így történt, hanem – miután mindketten a község érdekeit tartották szem előtt – mindig tudtak kompromisszumot kötni annak érdekében, hogy az egységes fellépés kedvező hatását ne rontsák le. Az államhatalom helyi képviseletét Halmágyi Ferenc, majd B. Kiss Márton főjegyző látta el, akik főleg dr. Schweiger Lászlóval tudtak jól együttműködni, pedig maguk is erős egyéniségek voltak. Viszont a község érdekeit ők is szem előtt tartották, és ez a négy ember ezért tudott politikai nézeteik különbözősége ellenére jól együttműködni.⁷²³

A KÖZSÉGI MEZŐGAZDASÁGI BIZOTTSÁG TEVÉKENYSÉGE AZ 1930-AS ÉVEK MÁSODIK FELÉTŐL 1944-IG

A jogszabályok úgy rendelkeztek, hogy a mezőgazdasági bizottságok közgyűléseiről jegyzőkönyvet kellett vezetni és azt meg kellett őrizni. Ez jószerint sehol sem történt meg. Így azután Dévaványán is nélkülözni vagyunk kénytelenek a községi mezőgazdasági bizottság tevékenységének bemutatását, mert 1934-ig egyáltalában semmi irat nem maradt fenn működéséről. Ettől kezdve is csak jórészt a helyi sajtó tudósításai alapján ismerjük munkájukat.

Az első tudósításból arról értesülhetünk, hogy megválasztották 1934. április 12-én a községi mezőgazdasági bizottság tagjait. A jelöltek listájában az érdekelt mezőgazdasági munkások, törpebirtokosok és nagybirtokosok már előzőleg megállapodtak, a szavazás tehát egységes listára történt.

A választás Halmágyi Ferenc főjegyző, választási elnök elnöklete alatt folyt le. Leadtak összesen 106 szavazatot. Ebből az I. csoportra (mezőgazdasági munkások jelöltjeire) 18, a II. csoportra (törpebirtokosok jelöltjeire) 29, a III. csoportra (kisbirtokosok jelöltjeire) 23, a IV. csoportra (középbirtokosok jelöltjeire) 26, az V. csoportra (nagybirtokosok jelöltjeire) 10 szavazat esett.

A szavazás eredményének megfelelően a következőket választották meg:

Az I. csoportban rendes tagnak: Hegedűs Jenőt, Somogyi Imrét, Fekete Sándort, Lengyel Jánost. Póttagnak: D. Nagy Imrét, Somogyi Jánost, Lengyel Ignácot, Farkas Zsigmondot.

A II. csoportban rendes tagnak: Kónya Bálintot, Kiss Istvánt, Zsila Józsefet, Sági Imrét. Póttagnak: V. Szabó Zsigmondot, Szilágyi Ignácot, Borók Ferencet, Nyíri Zsigmondot.

⁷²³ TOLNAY 1990/a. – 157-186. p. és TOLNAY 2000/a. – 167-186. p.

A III. csoportban rendes tagnak: Csillag Józsefet, Kónya Károlyt, Bereczki Imrét, Tamasi Imrét. Póttagnak: Bogya Bálintot, Bakó Károlyt, Békési Kálmánt, Buzi Györgyöt.

A IV. csoportban rendes tagnak: Földessy Ferencet, Sélley Gyulát, H. Szilágyi Lászlót, Tímár Frigyeset. Póttagnak: Szabó Ferencet, D. Tóth Lajost, Papp Andrást, Takács Pált.

Az V. csoportban rendes tagnak: dr. Schweiger Lászlót, dr. Vass Albertet, Z. Nagy Ferencet, Vad Gyulát. Póttagnak: Bogya Jánost, Bakó Ignácot, Futó Sándort és Kovács Lajost.

Az eredmény kihirdetése után a megválasztott bizottsági tagok Halmágyi Ferenc főjegyző elnöklete alatt ülést tartottak. Az ülésen Halmágyi főjegyző a bizottságot megalakultnak mondta ki, majd megválasztották a bizottság elnökségét. Elnök lett dr. Schweiger László, alelnök Z. Nagy Ferenc, jegyző Csillag József.

Rövid szünet után a megalakult községi mezőgazdasági bizottság folytatólagos ülésen saját kebeléből öt rendes és öt póttagot delegált a járási mezőgazdasági bizottságba. Névsoruk a következő: rendes tagok Hegedűs Jenő, Kiss István, Kónya Károly, Z. Nagy Ferenc, dr. Schweiger László; póttagok Somogyi Imre, Szilágyi Ignác, Tamasi Imre, Tímár Frigyes és Vad Gyula.⁷²⁴

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara dévaványai kültagjai a következők voltak: vitéz Kenyeres János országgyűlési képviselő és dr. Schweiger László jószágigazgató, aki a gazdatiszti szakosztály tagja is volt.⁷²⁵

A mezőgazdasági bizottság a következő közgyűlését 1934. június 3-án tartotta. Z. Nagy Ferenc alelnök vezetése alatt a következő határozatokat hozták:

- kérték, hogy az aszálykárt ne általánosan, hanem külön-külön egyénenként állapítsák meg,
- az egyéves bérletek termése legyen feles a földtulajdonosokkal,
- ne foglalják le az eladott állatok árának 75%-át adóba az átíratás során,
- nyolc hónapig tartson a gazdasági iskolában a tanítás,
- megállapították a cséplési százalékot az alábbiak szerint:

- 1./ a cséplésért a gazda fizet a géptulajdonosnak 6%-ot, a munkásoknak pedig 4%-ot,
- 2./ a gazdák idegen községből jött gépekkel nem csépltetethetnek,
- 3./ a lógerekben⁷²⁶ elcséplelt minden 10 métermázsza gabona után „élelmezési váltság” címén 2 kilogramm búzát kell a gazdának fizetni,
- 4./ a cséplőgépnél a munkások létszáma változatlanul 19 marad.

Ugyanehhez a témához tartozott még a dévaványai bércséplők azon döntése, hogy a csépléshez szükséges üzemanyagot közösen szerzik be, a gőzfűtéses gépek pedig szén helyett szalmát használnak fűtésre.⁷²⁷

724 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 16. szám. – 1934. április 22.

725 TOLNAY 1994. – 39-41. p.

726 *Lóger* = rakodó, közös birtoklású, a város illetve a falu szélén épületek nélküli gazdasági telephely, szérűskert, szénáskert.

727 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 23. szám. – 1934. június 10.

Majd egy évig hallgatnak forrásaink a mezőgazdasági bizottság tevékenységéről – pedig az ügyrend szerint legalább havonta ülésezniük kellett –, akkor azonban meglehetősen gazdag napirenddel ült össze a közgyűlés. Tárgyaltak a terméskilátásokról, a munkáskérdésről, a vízszabályozásról és a földhözjuttatottak szomorú helyzetének kérdéséről.

1935. április 14-én délelőtt 11 órakor dr. Schweiger László elnök nyitotta meg a rendes havi ülést. Ez után bejelentette, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyének engedélyezett három vagon tavaszi árpa vetőmagból Dévaványának egy vagon jutott. Ezt a mennyiséget 20 holdon aluli kisgazdák között osztották szét. A legjobban rászorult kisgazdák közül átlag mindenki egy hektoliter magot kapott. Ezt követően dr. Schweiger László elnök bejelentette, hogy a tavaszi munkákat már mindenütt elvégezték. Az őszi vetések jól átteleltek, a lucernák szépek. Remélni lehet, hogy az idén bőségesebb lesz az aratás. A takarmányhiány azonban aggasztó Dévaványán is.

A Berettyó Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat április 13-án tartotta meg rendes évi közgyűlését, melyen dr. Schweiger László maga is részt vett. Bejelentette, hogy a közgyűlésen Dévaványát közelről érdeklő dolgok is történtek. A Gabonás-pusztai Legeltető Társaság legelőjének lecsapolását kérte. Hasonló kérelmet terjesztettek elő Sártó lecsapolására. A kérelmek teljesítése előtt a társulat nem zárkózott el, előbb azonban közigazgatási intézkedést kellett kérni, mert a kérdés megoldásának engedélyezése vízrendészeti hatáskörbe tartozik.

Ezzel kapcsolatban azt is bejelentette, hogy a Berettyó Árvízmentesítő és Belvízszabályozó Társulatnál a gátemelési munkálatok befejeződtek. Az Ivánfenéki Ármentesítő Társulatnál azonban még csak a munka negyedrésznél tartanak. A hátralévő munka költségeinek fedezésére még 12.000 pengő áll rendelkezésre, és ennek az összegnek a terhére újabb munkásokat vesznek fel. Jelentkezhetnek azok is, akik a Berettyónál dolgoztak. A hét végéig előreláthatólag újabb 100 munkás állhat munkába, amely 4-5, esetleg 6 hétig eltart. A legkisebb napi kereset 1,40 pengő, a legnagyobb napi kereset 2,40 pengő.

Halmágyi Ferenc főjegyző szavá tette, hogy a dévaványai munkásokat kiszorítják a Berettyótól. Dr. Schweiger László válaszában kifejtette, hogy a dolog nem egészen így van. Ínségmunkára csak az Ivánfenéki Ármentesítő Társulat tartozott dévaványai munkásokat felvenni, méltányosságból azonban a Berettyó Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat is vett fel dévaványai munkásokat. Ezzel 5-6.000 pengővel több kereset jutott a dévaványai munkásoknak, mint amennyit eredetileg az ő foglalkoztatásukra a költségvetésbe beállítottak. Az elbocsátások tehát érthetőek volnának, de erről nincsen szó. Mindenkit elbocsátanak, mert már befejezték a munkát.

Halmágyi Ferenc főjegyző felvetette: az ecsegiek nevében arra kérte a Berettyó Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulatot, hogy a Berettyóba engedjenek vizet. Ez nem történt meg. A vízállás ma már 50-60 cm, és félő, hogy egy hét múlva nem lesz a víz a folyóban. Dr. Schweiger László válaszában kifejtette, hogy a vizet azért kellett levezetni, mert különben nem tudtak volna dolgozni. Ugyanakkor megígérte, gondoskodni fog róla, hogy az ecsegiek jogos kívánsága teljesüljön.

Bereczki Imre a gazda- és erdőtisztéknek az OMGE⁷²⁸ keretében már március 20-án megtartott közgyűlésére hívta fel a figyelmet. Ezen az ülésen javasolták, hogy minden 4.000 holdra alkalmazzanak egy gazdatisztet és minden eladott birtokot adóztassanak meg 1-2 százalékkal a gazda- és erdőtiszték javára. Mivel arról van szó, hogy a 4.000 holdas területek a kisgazdák birtokaiból tevődnének össze, így a kisgazdáknak kellene a gazda- és erdőtiszték javadalmazását viselni és a megadóztatás is a kisgazdákat érin-
tené a legérzékenyebben, indítványozta, hogy tiltakozzanak a javaslatok ellen.

Vad Gyula Lajos közölte, hogy a gazdatiszték alkalmazását nem látja károsnak, de jobb volna, ha minden községben foglalkoztatnának egy-két gazdatitkárt. Esetleg a községi mezőgazdasági bizottságok és gazdaszövetségek mellett. Z. Nagy Ferenc szerint a gazdatiszték képezése csak nagyüzemi gazdálkodásnál érvényesül. A bizottság Bereczki Imre javaslatát fogadta el.

Z. Nagy Ferenc elmondta, hogy a kiosztott földek tulajdonosainak jövő évi termését köztartozások fejében már most letiltották. Mivel egy-két holdas és olyan emberekről van szó, akiknek kenyerük nincs, ez a letiltás cseppet sem mondható méltányosnak. A Községi Mezőgazdasági Bizottság tegye meg a szükséges lépéseket a letiltás visszavonásának érdekében. A javaslatot a bizottság egyhangúlag elfogadta.⁷²⁹

1936. május 31-én Z. Nagy Ferenc alelnök vezetése alatt ülésezett a községi mezőgazdasági bizottság. Ezen beszélték meg és véglegesítették az 1937. június 6-án rendezendő állatkiállítás programját. Döntöttek arról, hogy felkérlik a megyei gazdasági felügyelő-séget, állapítsa meg hivatalosan is a község mezőgazdaságának igen rossz helyzetét. Ebben az évben ugyanis a kisgazdák kezén lévő földterületnek mintegy 30%-a van bevetve búzával és körülbelül 40 százalékra tehető a tavaszi vetés. A földterület 30 százaléka vetetlenül maradt, illetve a mostoha időjárás miatt semmi terményt nem hoz. Ennek hivatalos megállapítására az adóengedmény kieszközlése érdekében volt szükség.

Az ülés végén Bereczki Imre megkérdezte, hogy milyen állapotban van a gróf Zamoyski-féle földbirtok bérbeadásának ügye. Erre B. Kiss Márton helyettes főjegyző válaszolt a következőképpen: a vármegye – mint ismeretes – a kisemberek mellett foglalt állást. Ezt a határozatot Blayer Béla bérlő megfellebbezte a földművelésügyi miniszternél, aki még eddig nem hozott döntést. Tudomása szerint gróf Zamoyski is, Blayer Béla is mindent elkövetnek, hogy a bérlet Blayer Béla kezén maradjon, a Földművelésügyi Minisztériumban azonban megvan a jóakarát, hogy a kisemberek kérését teljesítsék. Valószínű, hogy kompromisszumot kötnek az ügyben. Nem lehetetlen, hogy Tarcsányérben átengedik a földbirtok 15%-ának bérletét a kisembereknek, a többi pedig Blayer Béla kezén marad.⁷³⁰

728 O. M. G. E. = Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a földbirtokosok érdekképviseleti szerve, a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségének (GEOSz) központja. 1825-ben gróf Széchenyi István kezdeményezésére Első Lőtenyésztő Egyesület néven alakult, majd 1835-ben a Gazdasági Egyesület nevet vette fel. 1868 óta tartott évenkénti gazdakongresszust. Több szakosztály keretében folytatta mezőgazdaság-politikai, gazdasági stb. tevékenységét. Köztelek című hetilapja 1890 óta jelent meg.

729 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 16. szám. – 1935. április 21.

730 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 23. szám. – 1937. június 6.

1937. július 18-án tartotta havi rendes közgyűlését a mezőgazdasági bizottság, amelyen szikes területek megjavításáról volt szó.⁷³¹ Erről azonban más helyen – a szikjavításról szóló fejezetben szót fogunk még ejteni.

Ismét kimaradt néhány év a bizottság munkájának ismertetéséből. 1938. április 21-én már a következő bizottság tagjainak megválasztására került sor. Húsvét másodnapján délután 3 órakor a főjegyzői hivatalban fontos értekezletre gyűltek össze a község társadalmi egyesületeinek vezetői. A községi mezőgazdasági bizottsági tagok választásáról kellett döntenie. B. Kiss Márton főjegyző ismertette a választásra vonatkozó kormányrendeletet, valamint a járási főszolgabírónak a választás kitűzése tárgyában kiadott véghatározatát.

A községi mezőgazdasági bizottság fontos feladatairól szólt ezután, és elmondta, hogy a megszűnt bizottság mindenkor hivatása magaslatán állott és működése példaszerű volt. Beszédében kiemelte, hogy az elért siker a bizottság vezetőinek az érdeme, mert ha ők nem érezték volna át a szép és magasztos hivatást, akkor a vezetésük alatt működött bizottság sem váltotta volna be a hozzáfűzött reményeket. A továbbiak során annak a reményének adott kifejezést, hogy a vezetők most sem tévesztik szemük előtt az összetartásban rejlő hatalmas erőt, a bizottsági tagok megválasztásánál nem az egyéni szempontok, hanem kizárólag a közérdek önzetlen szolgálata lesz az irányadó. Kérte az értekezlet tagjait, hogy a megválasztandók személyére vonatkozólag előzetesen állapodjanak meg, hogy ebben a gondterhes időben fellobbanó pártharcok ne verjenek éket a békés polgárok közé.

Dr. Schweiger László, a megszűnt mezőgazdasági bizottság volt elnöke helyesléssel vette tudomásul B. Kiss Márton főjegyző megállapításait és kijelentette, hogy a község vezetői nagyon is átérzik a mai nehéz időket és az új mezőgazdasági bizottságra váró feladatokat. Ezért megnyugtatta a község főjegyzőjét, hogy a bizottsági tagok megválasztásával a legteljesebb egyetértéssel kíván eljárni, hogy ezzel is biztosítsák a békés munkát.

A beszéd elhangzása után B. Kiss Márton főjegyző, az előzetesen folytatott tárgyalások alapján ismertette a jelöltek neveit, és az értekezlet csekély módosítással el is fogadta azokat. Végül a főjegyző bejelentette, hogy a választást 1938. április 21-én csütörtökön tartják meg. A község háza tanácssterme délelőtt 9 órától délután 4 óráig a szavazók rendelkezésére áll.

Ilyen előzmények után történt meg április 21-én a mezőgazdasági bizottsági tagok megválasztása, amely a legteljesebb rendben folyt le. B. Kiss Márton főjegyző, a választás vezetője pontosan 9 órakor nyitotta meg a választási eljárást és az érdeklődők előtt kijelentette, hogy a szavazatszedő küldöttség tagjainak Vad Gyula Lajos birtokos és J. Erdős Ferenc községi gazdát jelöli.

A szavazás eredményének megfelelően a következőket választották meg:

Az I. csoportban rendes tagok: Hegedűs Jenő, Bereczki Károly, Somogyi Ferenc, Lengyel Ignác. Póttagok: D. Nagy Imre, Sztás Sándor, Gyányi László, Csillag Ignác.

A II. csoportban rendes tagok: Kónya Károly, Szilágyi Ignác, Marsi József, J. Erdős Ferenc. Póttagok: vitéz Nagy József, Kónya Bálint, Borók Ferenc, Cs. Tóth József.

731 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 30. szám. – 1937. július 25.

A III. csoportban rendes tagok: K. Tóth Ferenc, Csillag József, Bereczki Imre, Takács Pál. Póttagok: Kürti Lajos, Bogya Ferenc, Zsila József, Cs. Szabó Lajos.

A IV. csoportban rendes tagok: Földessy Ferenc, vitéz D. Tóth Kálmán, Szarka Ferenc, Sélley Gyula. Póttagok: H. Nagy Lajos, Bogya Bálint, Bogya Elemér, E. Tóth Mihály.

Az V. csoportban rendes tagok: vitéz Lipcsey Márton, Z. Nagy Ferenc, Csatáry János, Vad Gyula Lajos. Póttagok: Gyűjtő Lajos, Kun Péter, D. Tóth Kálmán, Debreceni Dénes.

A VI. csoportban rendes tagok: Dr. Schweiger László, Szőke Vince, Futó Sándor, Matusz Lajos. Póttagok: Tallér Ferenc, Pálffy Lajos, Kovács Lajos, ifj. Boross Károly.

A választás befejezése után B. Kiss Márton főjegyző, választási elnök köszönetet mondott a bizottság tagjainak önzetlen fáradozásukért, a választóknak pedig azért a példás rendért, amellyel a választás sima és zavartalan lefolyását biztosították.⁷³²

Április 28-án, csütörtökön délután a község háza közgyűlési termében tartotta meg alakuló gyűlését az egy héttel azelőtt megválasztott községi mezőgazdasági bizottság. A megválasztott bizottsági tagok, élükön vitéz Lipcsey Márton ny. tábornokkal és Szőke Vince nagybérlővel majdnem teljes számban megjelentek, ami örvendetes biztosítéka annak, hogy a tagok valamennyien átérezték a rájuk háruló feladat jelentőségét.

B. Kiss Márton főjegyző meleg szavakkal üdvözölte az újonnan megválasztott bizottságot. Rámutatott, hogy ez a bizottság az előző ciklusban eredményes és szép, a község mezőgazdaságát előbbre vivő munkát végzett, és örül, hogy a megtartott választáson a község lakossága ezt a szép munkát méltányolva a régi bizottsági tagok nagy többségét újra megválasztotta. A megválasztott tagok igazolásának megejtése után megválasztották a bizottság tisztikarát. Közfelkiáltással az eddigi vezetőség került a bizottság élére, vagyis elnök dr. Schweiger László, alelnök Z. Nagy Ferenc, jegyző Csillag József lett.

Bejelentette még a főjegyző, hogy a bizottságnak hivatalból tagjai B. Kiss Márton főjegyző, Földessy Zsigmond községi főbíró, Antalfy Jenő községi állatorvos, vitéz Máté Tivadar, a vitézek járási őrmestere, Földessy Zsigmond, mint a közbirtokosság elnöke, Tímár Frigyes és Takács János közbirtokossági elnök. Földessy Zsigmond bejelentette, hogy mint közbirtokossági elnök kívánja bizottsági tagságát megtartani. A bizottság ezt tudomásul vette azzal, hogy a község képviselőjében helyettest fog behívni a bizottságba.

Schweiger László elnök megköszönte a bizalmat, majd kifejtette, hogy a bizottság az eddigi szellemben működve feltétlenül fel kell, hogy karolja a község mezőgazdaságának legégetőbb kérdéseit, nevezetesen a szikjavítás, a telepítés, az állattenyésztés és nem utolsósorban az útépítés problémáját. A bizottság ugyan csak véleményező, tanácsadó szerv, de ha tevékenységét az előző ciklushoz hasonló lelkiismeretességgel és körültekintéssel végzi, feltétlenül hasznára tud válni a községi mezőgazdasági lakosságnak és ezen keresztül a község egészének.

Ezután K. Tóth Ferenc, a bizottság legfiatalabb tagja szólalt fel szerény, halk, majdnem bocsánatkérő hangon, de meglepő szónoki készséggel és olyan tájékozottsággal, ami elméleti szakembereknek is dicséretére vált volna. Bevezető szavaiban megállapí-

732 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VI. évf. 17. szám. – 1938. április 24.

totta, hogy azok, akiket személy szerint nem érint, mert új tagjai a bizottságnak, a legtárgyilagosabban megállapíthatják, hogy az előző ciklusban működött bizottság hivatása magaslatán állt és az új tagok készséggel ajánlják fel közreműködésüket annak az értékes munkának a folytatásához. Véleménye szerint szükséges lenne, hogy a bizottság az elnöki beköszöntőben érintett közhasznú munkakörök felkarolásán kívül abban az irányban is tevékenykedne, hogy a dévaványai mezőgazdasági bizottság működő tagjai ne csak a községi és járási bizottságba jussanak el, hanem a vármegyei bizottságba és esetleg a területi kamarába is. Ezidőszerint – mondotta – a járási bizottságból a vármegyei bizottságba küldött 12 rendes és 12 póttag közül egyetlen dévaványai sincs, holott: a járás földterületének 33 százaléka és mezőgazdaságból élő lakosságának 28 százaléka dévaványai. De nemcsak ez a szembetűnő számarány, hanem az előző ciklusban működött bizottság példás és felülről is elismert munkássága szintén jogossá teszi azt a kívánságot, hogy Dévaványa gazdatsadalmának egy-két tagja bejusson a kerületi mezőgazdasági kamarába.

Az élénk helyesléssel fogadott szűzbeszédhez elsőnek B. Kiss Márton főjegyző szólt hozzá, aki nagyon helyesnek és indokoltnak tartotta a felhozott óhajt és nem is tartotta elérhetetlennek a kívánság keresztülvitelét. A járási bizottságban való egységes fellépéssel feltétlenül elérhetőnek tartja, hogy a megyei bizottságba és esetleg a Kamarába is jusson ványai gazda.

Az elnök javaslatára ezután kimondta a bizottság, hogy gyűléseit minden hónap első péntekjén délelőtt 10 órakor, a nyári hónapokban pedig a hónap első vasárnapján délelőtt 11 órakor a község háza közgyűlési termében tartja. Legközelebbi gyűlés május 6-án délelőtt 10 órakor lesz.

Végül a bizottság kiválasztotta maga közül azt a 12 tagot, aki a községet a járási mezőgazdasági bizottságban képviselni fogja.⁷³³

Ezt követően 1938. május 17-én Kunhegyesen Breznay Mihály járási főszolgabíró elnöklete alatt megalakult a járási mezőgazdasági bizottság is. Ezen Dévaványáról dr. Schweiger Lászlót és Z. Nagy Ferencet a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara Intéző Bizottságának tagjává választották. A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei mezőgazdasági bizottságba Dévaványáról dr. Schweiger László, Földessy Ferenc és K. Tóth Ferenc rendes tagként, Kónya Károly és Bereczki Károly póttagként került.

A választások után egyetlen tárgyalási anyag került napirendre: a dévaványai Munkás Önképző Kör beadványa, amely a legkisebb napszámbér megállapítását kérte a járási mezőgazdasági bizottságtól. A felolvasott beadvány körül élénk vita fejlődött ki. Z. Nagy Ferenc pártoló felszólalása után többen hozzászóltak a kérdéshez, de dönteni nem tudott a bizottság. A sok felszólalás után Breznay Mihály elnök annak az indítványnak az elfogadását javasolta, amely szerint ennek a kérdésnek az eldöntését a mezőgazdasági bizottság csak véleményezheti, döntési joga a minisztériumnak van.⁷³⁴

Hosszú szünet után 1939. február 17-én délelőtt 11 órakor ült össze Dévaványán a községi mezőgazdasági bizottság, hogy dr. Schweiger László lemondásával megürese-

733 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VI. évf. 18. szám. – 1938. május 1.

734 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VI. évf. 21. szám. – 1938. május 22.

dett elnöki tisztebet betöltse.⁷³⁵ Z. Nagy Ferenc alelnök ismertette dr. Schweiger László uradalmi jószágigazgató lemondását. Javaslatára a mezőgazdasági bizottság a lemondást tudomásul vette és nagyon értékes működéséért elismerését és köszönétét fejezte ki. Az így megüresedett elnöki tisztségre a mezőgazdasági bizottság egyhangúlag vitéz Lipcsey Márton ny. m. kir. honvéd tábornokot választotta meg és utasította a vezetéséget, hogy az új elnököt erről azonnal értesítse.

B. Kiss Márton főjegyző bejelentése keltett nagy érdeklődést, aki ismertette a M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium rendelkezését a szikjavítás végrehajtásáról. Javaslatára a bizottság elhatározta, hogy az állami kedvezményes szikjavítási kölcsönre jelentkezőket sürgősen össze kell írni, hogy már az idei akcióból minél több kisgazda részesüljön támogatásban.

Ugyancsak az ő indítványára kimondta a mezőgazdasági bizottság, hogy a tenyészkan és tenyészkos akció megszervezését szükségesnek tartja és az igénylők összeírására felkérte az elöljáróságot.

A „Falu” Magyar Gazda és Földműves Szövetség külföldi gazdaifjúsági csereakciójára vonatkozó megkeresés ismertetése után a bizottság elfogadta B. Kiss Márton főjegyző indítványát, hogy egy ezüstkalászos gazdát a gazdakörök, a község és a magánosok támogatásával hat hónapra Németországba vagy Dániába küldjenek ki tanulmányútra.

Befejezték a szikjavítási kölcsönre jelentkezők összeírását. Március 1-ig a szikjavítási kölcsön folyósítását 29 kisgazda kérte Dévaványán, akik még a tavasz folyamán 58 kat. hold földet szándékoztak megjavítani.⁷³⁶

Ismét hosszú ideig nincs semmi hírünk a mezőgazdasági bizottságról, míg végre 1942 januárjában ír róluk a Dévaványai Hírlap. Íme a tudósítás:

A községi mezőgazdasági bizottság 1942. január 6-án d. e. 10 órakor nagyjelentőségű közgyűlést tartott, melynek keretében községünk valamennyi megoldásra váró mezőgazdasági problémáját tárgyalás alá vette. Megoldásuk és gyakorlati megvalósításuk érdekében nagyszabású emlékirat szerkesztését határozták el.

A mezőgazdasági bizottság előtt ifj. Z. Nagy Ferenc alelnök ismertette a gazdanapon elhangzott kérdések és kívánságok figyelembe vételével elkészített határozati javaslatait. A határozati javaslatok felölelik mindazokat a gazdakívanságokat, melyeknek megvalósítása községünk mezőgazdasági fejlődését óriási lépéssel vinné előre. Erre tekintettel egyhangúlag elfogadta a bizottság a javaslatokat és felkérte az előadót, valamint a község főjegyzőjét, hogy az elfogadott javaslatokat foglalják emlékiratba és gondoskodjanak, hogy az emlékirat megfelelő formák között küldöttség útján kerüljön átadásra a földművelésügyi miniszternek.

E nagyszabású és a községünk mezőgazdasági fejlődésére korszakot alkotó jelentőséggel bíró emlékirat elkészítésére és felterjesztésére az indítást a milliárdos program adta meg.⁷³⁷ Ebben a hatalmas programban rejlő lehetőségeket kívánták megragadni a

735 Dr. Schweiger László a zsidótörvények következményeként volt kénytelen lemondani, ami komoly veszteséget jelentett a község számára, hiszen a széles látókörű gazdasági szakember részvétele mind a képviselő-testület, mind a mezőgazdasági bizottság munkájában jelentős nyereség volt.

736 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 9. szám. – 1939. február 26.

737 Az 1942. évi XVI. törvényekről van szó, amely már 1941. augusztus 4-én a gazdatársadalmi szervezetekhez került véleményezésre. – Irodalom: PATÁKY 1943. – 11. p.

község vezetői akkor, amikor Dévaványa egészen különleges bajainak orvoslására kértek segítséget. Ha valahol szükség van a mezőgazdasági termelés fokozására és korszerűsítésére, úgy Dévaványa e téren a legelső. Itt erre valóban nagy szükség volt, de meg is volt rá a lehetőség. A rossz talajviszonyokból eredő elmaradottságot, mely sajátos jellemzője a község mezőgazdasági helyzetének, egyedül az államhatalom segítségével lehet megszüntetni, amelyre számtalan formában nyújt illetve biztosít lehetőséget a földművelésügyi miniszter most megismert programja.

A legilletékesebb helyre eljuttatandó emlékirat legelső feladatnak a talajjavítást jelölte meg, melynek intézményes megszervezéséhez és végrehajtásához nagy összegű és kedvezményes államkölcsön folyósítását javasolta. Az idevonatkozó elgondolások annyira ésszerűnek és keresztülvihetőeknek tüntek, hogy nemcsak helyi szolgálatban, de országos vonatkozásban is felkeltették a figyelmet.

Különös súlyt helyezett az emlékirat a takarmánytermesztés előmozdítására, mert a visszamaradt állattenyésztést mindaddig nem voltak képesek fejleszteni, amíg a takarmánytermelés eredményességét nem látják biztosítottnak. Az utolsó két gazdasági évben ijesztő mértékben lecsökkent az állatállomány. Ennek növelése és minőségi feljavítása a bőséges takarmányozáson kívül elsőrendű tényész apaállatok kedvezményes áron való juttatását is feltételezte. Ezért azt kérte a bizottság a földművelésügyi minisztertől, hogy e téren is legyen a gazdáinknak segítségére.

A termelési tőke hasznosítására nézve ugyancsak újszerű gondolatot vetett fel a bizottság. Termelési szerződések kötésének megszervezését és termelési előlegek folyósítását javasolta a kisgazdaságok részére is. Úgy vélték, hogy helyes és ésszerű termelési szerződések kötésével a kisgazdák termelési átlagát is jelentékenyen lehetne fokozni.

A felhasználásra kerülő zsidóbirtokok eldarabolásával kapcsolatosan részleges tagosítási eljárás bevezetését is szükségesnek tartották, és arra helyeztek nagy súlyt, hogy akinek földet juttatnak, lehetőleg egy helyen és annyit juttassanak, hogy abból egy család, két ló és egy tehén eltartásával tényleg meg is tudjon élni.

A mezőgazdasági igazgatás kérdését is tárgyalta az emlékirat és ezen a téren is egészen újszerű elgondolásokat javasolt.

A mezőgazdasági szakoktatás előnyeit is igénybe óhajtották venni, amikor téli gazdasági iskolát kértek a község részére.

Foglalkozott ezen kívül a bizottság a mezőgazdasági termények és termékek értékesítésének kérdésével, és e tekintetben is konkrét javaslatot terjesztett elő az emlékirat.

Az elkészítésre kerülő emlékiratból e néhány kiragadott gondolat is mutatja, hogy a községi mezőgazdasági bizottság komolyan és odaadóan foglalkozott a község mezőgazdasági helyzetével, és mint kezdeményező és véleményező szerv kifogástalanul illetve elismerésre méltó módon töltötte be hivatását.

K. Tóth Ferenc bizottsági tag javaslatára egy hídmérleg és egy szelektor felállítását illetve beszerzését kéri az előjáráságtól a mezőgazdasági bizottság.

A nagy érdeklődés mellett lefolyt mezőgazdasági bizottsági ülés B. Kiss Márton főjegyző felvilágosító és elismerő szavaival és ifj. Z. Nagy Ferenc alelnök zárszavával ért véget.⁷³⁸

738 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – X. évf. 2. szám. – 1942. január 10.

Arról még van tudomásunk, hogy 1942. szeptember 24-én ülést tartott a mezőgazdasági bizottság közgyűlése, de sem a tárgysorozatot nem ismerjük, sem az ülés jegyzőkönyve nem került elő.⁷³⁹

Jelentős fóruma volt a községnek a mezőgazdasági bizottság, amelynek vezetését dr. Schweiger László, vitéz Lipcsey Márton és Z. Nagy Ferenc olyan kitűnő érzékkel oldotta meg, hogy országos jelentőségű kezdeményezések indultak el közgyűlési tárgyalásai nyomán.

- Innen indult el végső soron a dévaványai szikjavítás ügye, amely később több száz hold megjavítását és politikai kérdésként a kiscsárdák győzelmét eredményezte.

- Itt határozta el, hogy emlékiratot intéznek a kormányhoz a község mezőgazdaságának teljes megreformálása ügyében.

- Ez a bizottság javasolta az ármentesítő és belvízszabályozó társulatoknak, hogy az ár- és belvizet levezető csatornát úgy építsék meg, hogy szükség esetén öntözőcsatornának is funkcionálhasson.

- Ebben a bizottságban döntöttek arról, hogy az Alföld-fásításban minden erejükkel részt vesznek. Ennek eredményeként 15 év alatt megváltoztatták a határ képét és mikroklímáját.

Ezek az eredmények úgy születhettek meg, ha a község lakossága partner volt a kezdeményezések végrehajtásában és kivitelezésében. Bátran állíthatjuk, hogy az ötletet adókon kívül a mezőgazdasági népesség olyan hangadókra hallgatott, akik a jó ügy érdekében mozgósítani tudták a község lakosságát a fent már vázolt feladatok végrehajtására. Ezért tisztelet illeti meg ezt a közösségformáló, eredményesen működő bizottságot.

Az utolsó jegyzőkönyv, amely a községi mezőgazdasági bizottság működéséről fennmaradt az az 1944. július 3-án tartott ülésen készült. A bizottság tagjaikon kívül jelen voltak a nagyobb gazdaságok vezetői és a bércseplők is.

B. Kiss Márton főjegyző a mezőgazdasági termények megóvását célzó légmentesítés megvalósítására hívta fel a gazdák figyelmét. A következő napirendnél a főjegyző ismertette a traktor üzemanyag korlátozásáról szóló rendeletet, rámutatott arra, hogy ezek a rendelkezések a gabonának a kellő időben való elcsépelését teszik lehetetlenné, mert a legtöbb bércseplő már az év elején a szántási munkákhoz igénybe vette a július 31-ig kiadható üzemanyag mennyiséget, márpedig a szikes földeken július 15-én megkezdhető lenne a cséplés. Javasolta, hogy a mezőgazdasági bizottság sürgősen tegyen előterjesztést a rendelet olyan értelmű megváltoztatására, hogy a szükséges üzemanyagot a traktor tulajdonosok a csépléshez megkaphassák.

B. Kiss Márton főjegyző tájékoztatta a mezőgazdasági bizottság tagjait arról is, hogy 1944. június 30-án 17 órakor a község határában jelentős jégeső pusztított, amely mintegy 5.000 kat. hold területen 20–100%-os kárt okozott a mezőgazdasági növényekben.

⁷³⁹ Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1942. (3115-6481.) és 1943. (329-1376.) 19. doboz. – A meghívó kelte: 1942. szeptember 22. A közgyűlésre meghívást kapott: Hegedűs Jenő, Bereczki Károly, Somogyi Ferenc, Lengyel Ignác, Kónya Károly, Szilágyi Ignác, Nagy József, J. Erdős Ferenc, Csillag József, Bereczki Imre, Kürti Lajos, Földessy Ferenc, vitéz D. Tóth Kálmán, Szarka Ferenc, Séllei Gyula, vitéz Lipcsey Márton, Z. Nagy Ferenc, Csatári János, Vad Gyula Lajos, Szőke Vince, Futó Sándor, Matusz Lajos, B. Kiss Márton, Földessy Zsigmond, Fábán I. Miklós, Antalffy Jenő, Toroczky Lajos, vitéz Máté Tivadar, Vaszkó Mihály, K. Tóth Ferenc, D. Nagy Imre, Sztás Sándor, Gyányi László, Csillag Ignác, Kónya Bálint, Borók Ferenc, Cs. Tóth József, Zsila József, Bogya Ferenc, Cs. Szabó Lajos, H. Nagy Lajos, Bogya Bálint, Bogya Elemér, E. Tóth Mihály, Gyűjtő Lajos, Kun Péter, D. Tóth Kálmán, Debreczeni Dénes, Pálffy Lajos, ifj. Boros Károly.

A mezőgazdasági bizottság munkás tagjai kérték a bizottságot, hogy állapítsák meg a marokszedők keresetét, mert az aratók nagyon magas béreket kénytelenek a markosoknak kifizetni. Többek hozzászólása után a bizottság javasolta, hogy a markosok keresete szabad egyezkedés tárgyát képezze, de az arató keresetének egyharmadánál több nem lehet. A markosok élelmezéséről az aratónak kell gondoskodnia.

K. Tóth Ferenc kamarai tag elmondta, hogy a közelmúltban leégett Erzsébet-malom⁷⁴⁰ nagy kiesést jelent a liszt ellátás terén. Ezért azt javasolta, hogy a bizottság sürgősen kérelmezze egy-egy liszt cseretelep felállítását a községben és Pusztacsecsen.

Tájékoztatták a gazdákat arról is, hogy a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara aratógépeket küldött a községbe, hogy ezzel is meggyorsítsák az aratást. Kérnek minden gazdát, hogy minél előbb igényelje az aratógépeket.

A gazdák kérték, hogy a községben lévő és üzemanyaghány következtében leállt kalapácsoló darálókat minél hamarabb lássák el üzemanyaggal, hogy ismét tudjanak dolgozni.⁷⁴¹

SZIKJAVÍTÁS

Dévaványának hosszú évszázadok óta meglévő problémája volt az, hogy közigazgatási határában igen nagy területet foglalt el a szik. Ennek hasznosítása elsősorban az állattenyésztés, a szántóföldi növénytermesztés esetében pedig a gabonatermesztés feladata volt.

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara a Szarvason és környékén végrehajtott digózás⁷⁴² eredményeire is figyelemmel energikusan propagálta gazdaközségének a szikes talajok megjavítására irányuló munkálatok megkezdését. Ezt elősegítendő már 1923-ban felterjesztésben kérte a kereskedelmi minisztert, hogy a szikjavítási célra legtöbb esetben kitűnően bevált cukorgyári mészszipa kedvezményes vasúti szállítását engedélyezze.⁷⁴³

Az első átgondolt és komoly szikjavítási kísérletre 1935-ben került sor, amikor a község mezőgazdasági bizottsága javaslatára a képviselő-testület elhatározta, hogy mintegy 50 magyar hold (37,5 kat. hold illetve 20 ha) kiterjedésű területen kísérletet szikjavítást végezni. Ehhez 6.500 pengő kamatmentes államkölcsönt kért.⁷⁴⁴

Ezt követően egy hosszú cikkben tájékoztatta a szikjavítással összefüggő kérdésekről a község lakosságát, illetve közvéleményét dr. Schweiger László, a Herzog-uradalom

740 A malom a Kisújszállási út és a Szeghalmi út sarkán állt. A tüzeset után megmaradt épületrész „Leégett malom” néven élt a köztudatban.

741 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai. 1944. – 29. doboz. – 6286/1944. iktatószámú iratban az 1944. július 7-én felvett jegyzőkönyv.

742 Digózás: Jellegzetesen magyar, hagyományos talajjavítási eljárás. Elterjedten alkalmazták szolonyec típusú szikes talajokon. Főként ott gazdaságos, ahol a javítandó terület közelében szénsavas meszet és gipszet bőségesen tartalmazó altalaj található. A kitermelt földanyagot a javítandó területen úgy terítik el, hogy annak egy része összekeveredjen az eredeti feltalajjal, tetemes része azonban a felszínen maradjon. A digóföld kitermelésének és terítésének minden folyamata gépesíthető. – Irodalom: Mezőgazdasági lexikon – I. köt. – 305. p.

743 Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara éves jelentései, 1927. – 10. p.

744 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 10. kötet. – 47/1935. kgy. 5138/1935. ikt. szám. – 1935. július 31.

jószágigazgatója, aki a községi mezőgazdasági bizottság elnöke is volt. A cikk megjelenésének az előzménye az volt, hogy a Magyarország című Budapesten megjelenő politikai napilap hasábjain már hetek óta élénk vita folyt a kiszáradt Alföld tragédiájáról. A vitában az ország legtekintélyesebb elméleti és gyakorlati szakemberei vettek részt és egyaránt megegyeztek abban, hogy az ármentesítés mellett öntözőberendezések kiépítése is elengedhetetlen követelmény. Egyetértésre jutottak, hogy a hiányt sürgősen pótolni kell, különben sivatag lesz a hajdan híres magyar Alföldből. Dr. Schweiger László a Magyarország című napilap hasábjain 1935. augusztus 15-én megjelent cikkének ismertetését engedte át a Dévaványai Hírlapnak abból a célból, hogy a község lakossága is megismerhesse álláspontját a szikjavítás kérdésében.

Kétségtelen – kezdi álláspontjának kifejtését dr. Schweiger László – hogy az ármentesítéssel és vízszabályozással a vadvizet, mocsaras és lápos területek megművelhetők lettek és a szántóföldileg megművelhető terület úgyszólván megkétszereződött. Ha az ármentesítés és vízszabályozás nem történt volna meg, ha a Tisza és a Körösök vizét nem szorították volna gátak közé, akkor ma nem volna olyan sűrűn lakott az Alföld, akkor szaporodó alföldi lakosságunk kivándorlási lehetőség hiányában ma az éhhalálnak volna kitéve. Az ármentesített területeken mindenütt nagy, virágzó községek létesültek és fejlődtek, a nádasok és a mocsarak helyén ma intenzíven kezelt nagy kultúrájú gazdaságok terülnek el.

Dévaványán a szikterületek jórészen igen erőteljes külterjes gazdálkodás folyt. Sok volt a „feltétlen legelőterület”, amelyet csak állattartásra lehetett használni, de a növénytermelésre használt részen is nagyobb részben külterjes gazdálkodás folyt.

A mocsarak kigőzölgései megszűntek és valamikor a betyárok rejtékhelyeül szolgáló, megközelíthetetlen területeken virágzó mezőgazdasági kultúra fejlődött.

Minden intézménynek van előnye és hátránya. Az ármentesítésnek hátránya a talaj kiszáradása. Kétségtelen, hogy a folyóvizeknek gátak közé szorítása, különösen pedig a vadvizeknek gyors levezetése befolyással van a talajvízre. Az én egyik ármentesítő társulatom területe 74.000 kat. hold és belvízcsatornáinak a hossza 600 km – írja Schweiger László. Egy kat. holdra tehát kb. 8 m csatorna jut. Azt a laikus is beláthatja, hogy ilyen sűrű csatornahálózatnak a talajvíz szintjére befolyással kell lennie. Évről-évre valóságos hisztériás igyekezettel vezetik le a tavaszi vizeket a folyóba, hogy a vetésekben kárt ne okozzanak, az ugarok előkészítését és bevetését pedig ne akadályozzák. Természetesen amit február-március havában nagy sietséggel levezetünk, azt már májusban visszahívjuk.⁷⁴⁵

A Tisza és Körös mentén napról-napra látjuk, amint millió és millió köbméter víz folyik le a tengerbe. Ugyanakkor, amikor ez a nagy víztömeg percről-percre elvonul előtűnk, földünkön pedig tönkremegy nedvesség hiányában a növényzet. Bizonyos, hogy a belvizek levezetése szükséges, mert különben kárt okoznának, bizonyos azonban az is, hogy ezeknek a levezetését úgy kellene eszközölni, hogy ne vesszenek kárba, hanem azokat a szükséges időszakban visszakaphassuk és hasznosíthassuk.

Széchenyi István gróf óta a vízgazdálkodás semmit nem fejlődött, ugyanott vagyunk, ahol 100 évvel ezelőtt voltunk. Kétségtelen, hogy Széchenyi István gróf az alföldi folyók megrendszabályozását csak első lépésnek tekintette, amit követni kellett volna a szabá-

745 Kiemelés tőlem. – T. G.

lyozott víztömegek felhasználásának és hasznosításának. A kiegyezés utáni kormánya-ink mit sem törődtek ezzel a fontos kérdéssel. A háború kitöréséig, tehát 50 esztendeig nem foglalkoztak a vízgazdálkodás, a víztömegek értékesítésének és hasznosításának kérdésével. Szent István koronájának országai gazdag birodalmat alkottak, a Bánság, a kis magyar Alföld, a Dunántúl mellett kisebb jelentőségű volt az Alföld. Politika is vegyült a dologba, a kormánypárt képviselőit szállító nemzetiségi kerületek dédelgetett kedvencek voltak, az ellenzéki alföldi kerületek háttérbe szorultak.

Ma azonban más a helyzet, a jelenlegi országnak mintegy fele az Alföld, és ha ez sivataggá változik, akkor az ország fele elveszett. Ma tehát Magyarország és az egész magyarság létérdeke, hogy az Alföld elsivatagosodását megakadályozzuk. Ennek egyedüli módja az, hogy rendszeres vízgazdálkodást létesítsünk. Az ország területén 53 ármentesítő és belvízszabályozó társulat működik, melyeknek munkaköre már tulajdonképpen csak adminisztrációra és évenként néhány hetes árvíz- és belvízvédelemre szorítkozik. Ezeket az ármentesítő- és belvízszabályozó társulatokat, a bennük tömörült érdekeltségeket fel lehetne és fel kellene használni arra, hogy megvalósítsák a vízgazdálkodás legfontosabb ágát, az öntözést. Az egyik ármentesítő és belvízszabályozó társulat a Gyomán székelő Ivánfenéki ármentesítő és belvízszabályozó társulat, továbbá a Sebők Elek dr. békési ügyvéd elnöklete alatt álló Hosszúfoki Ármentesítő társulat indítottak meg évekkel ezelőtt egy mozgalmat a Körösök hajózhatóvá tételére, mely a Körösök duzzasztása után valósítható csak meg. A Körösök vizének duzzasztása pedig lehetővé tenné mintegy 150 ezer kat. hold öntözését.

A Földművelési Minisztérium vízepítési igazgatóságának néhai nagynevű főnöke, Sajó Elemér miniszteri tanácsos el is készítette a terveket. Azokat be is mutatták nekünk, és kilenc körösi ármentesítő és belvízszabályozó társulatban tömörült mintegy másfél millió kat. holdat kitevő érdekeltség osztatlan helyesléssel találkozott. A tervek megvalósítása mintegy 6 millió pengőbe került volna. Ennek a tervnek sikerült megnyerni Kállay Miklós földművelésügyi minisztert, aki 500.000 pengőt készült erre a célra az állami költségvetésbe beállítani. Kállay Miklós lemondásával megszűnt a remény, hogy ez a nagyszabású terv valóra váljék. Az államnak nincs rá pénze, ugyanakkor, amikor az OTI⁷⁴⁶ vezetősége azon töri a fejét, hogy bérházakat vegyen, vagy bérházakat építsen-e? Hiányzik ebben az agrárországban az érzék ez iránt a nagyszabású, mezőgazdasági kultúránkat mélyen érintő kérdés iránt.

A legtöbben délibábos elképzelésnek tartják az öntözés megoldását. Azt mondják, hogy ha a háború előtti boldog nagy Magyarország, amikor volt pénz, nem tudta ezt a kérdést megoldani, hogy oldhatja meg ezt a letiport, elszegényedett trianoni Magyarországot? De a mai trianoni Magyarország felének pusztulásáról van szó, arról van szó, hogy ezt a pusztulást mindenáron meg kell akadályozni.

Ma az Alföld a maga sivatagi klímájával a tuberkulózis melegágya, mely a magyar faj létalapját támadja meg. Az öntözés a vele együtt járó harmatképződéssel nemcsak a termelés, hanem a közegészség ügyét is szolgálja.

746 O. T. I. = Országos Társadalombiztosító Intézet: a Horthy-korszakban a magyar szociális politika legnagyobb intézménye. Az 1925:XXXIV., 1927:XXI. és 1928:XL. törvénycikkeken nyugszik a betegség, baleset, öregség, rokkantság, özvegy-ség, árvaság estére szóló kötelező társadalombiztosítás rendszere. Az OTI-nak önkormányzata volt: a közgyűlés tagságának fele részét a munkaadók, másik felét a munkavállalók küldték be. A főfelügyeletet az állam a kinevezett elnök és alelnökök útján gyakorolta. Az intézet tisztviselői, orvosai – kivéve a szerződött gyógyító orvosokat – állami alkalmazottak voltak.

A talajvíz levezetésére szikes földeken tároló területeket kellene létesíteni, melyekről öntözés útján lehetne visszavezetni a vizet a szikes talajba.

Az öntözés megvalósításához ugyanazokra a csatornákra van szükség, melyek a tavaszi vizeket levezetik, ezeket a csatornákat azonban megfelelő méretekben szélesíteni és mélyíteni kellene. Mindezek nem történhetnek máról holnapra. Azonban most, amikor a reformok korszakát éljük, akkor ezt a nagy problémát több éven keresztül a reformok élére kellene helyezni. Az Alföld megmentésére egyedüli eszköz az öntözés – fejezte be cikkét dr. Schweiger László.⁷⁴⁷

A Magyar Földtani Intézet Magyarország talajtani térképének elkészítését végezte. Ennek kapcsán 1936 szeptemberében néhány napig Dévaványán tartózkodott dr. Kreybig Lajos,⁷⁴⁸ a Magyar Földtani Intézet Európa híré igazgatója és dr. Han Ferenc kultúr-mérnök, hogy Dévaványa határának talajadottságait feltérképezzék. Természetesen a helyi sajtó munkatársa riportot készített Kreybig Lajossal a térképezés céljáról és várható eredményeiről.

Dr. Kreybig Lajos elmondta, hogy a földművelésügyi miniszter megbízásából az egész ország talajadottságait feltérképezik. Ezt a munkát a Tiszántúlon kezdték, mert ez a tájegység szorul rá legjobban arra, hogy a talaját megismerjük. Eddig mintegy 2,5 millió kat. holdról készítettek térképet. Hátra van még úgy négymillió kat. hold felvételezése.

A térképezés célja igen egyszerű. Az állam olyan térképet akar adni a gazda kezébe, amelyről leolvashatja, hogy milyenek a birtokában lévő talajok tulajdonságai növénytermesztési szempontból. Azt akarja, hogy a térképek útmutatása szerint a gazda a termelést a mainál okszerűbb alapokra fektesse. Kétségtelen, hogy a termelés sikere legelsősorban attól függ, hogy tudjuk: mit termesszünk és hogyan termesszünk. Ehhez azonban elkerülhetetlenül szükséges azoknak a talajtulajdonságoknak az ismerete, melyek a természetben szerepet játszanak. Nem elég tudni, hogy hol vannak a község határában jó és rossz földek, hanem tudni kell azt is, hogy miért jók vagy miért rosszak a földek. Ha ezzel tisztában vagyunk és ismerjük a növények igényeit a talajokkal szemben, könnyűszerrel ki tudjuk választani azokat a növényeket, melyek a sajátos talajadottságok mellett a siker legnagyobb reményével termeszthetők.

Az állam ezzel az úgynevezett irányított vagy tervgazdálkodást kívánja elősegíteni, de korántsem úgy, hogy az állam beleszóljon az egyéni gazdálkodásba. Erről szó sincs. A térképezéssel az állam csak alapokat kíván szolgáltatni az irányított vagy tervgazdálkodáshoz, jobban mondva szellemi eszközöket akar adni ahhoz, hogy a gazdálkodás okszerűen történhessék.

747 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 34. szám. – 1935. augusztus 25.

748 KREYBIG LAJOS (Nagyszeben, 1879. december 1. – Budapest, 1956. június 21.) agrokémikus, talajkutató, az MTA tagja (levelező tag: 1951, rendes tag: 1954), Kossuth-díjas (1950 és 1954). Biológiai szemlélete folytán élesen szembeszállt a talajerőpótlás mechanikus, sablonos elméletével. Helyette a talaj élőlényeinek szerepét állította előtérbe, kifejtve és bizonyítva jelentőségüket és a talajerőpótlás biológiai szemléletének fontosságát. Kreybig Lajos indította meg az ország talajtérképezését és kidolgozta annak módszereit is. – Művel: A talaj élete, javítása és trágyázása. 1928.; Die Bedingungen der Wirtschaftlichkeit der Handelsdüngemittel. (Berlin, 1930.); A Földtani Intézet talajvizsgálati felvételei és térképezési módszere. 1937.; A talajvizsgálatok szerepe a növénytermesztésben. 1938.; Magyar tájak talajismereti és termelési technikái leírása. 1944.; A Tiszántúl. 1944.; Mezőgazdasági természeti adottságaink. 1946.; A talajok hő- és vízgazdálkodása. 1951.; Gyakorlati trágyázástan. 1952.; Trágyázástan. 1955.; Az agrotechnika tényezői és irányelvei. 1952-53.

A térképezés kapcsolatban van a talajok geológiai feldolgozásával is. Ezen a téren rendkívül nagy horderejű megállapításra volt alkalmunk. A Magyarországon nagyon sokat hangoztatott aszálykárok oka nálunk az Alföldön, de különösen a Tiszántúlon nem annyira a csapadék hiányában vagy rossz elosztódásában van, hanem inkább a kedvezőtlen talajadottságokban és sajnos abban, hogy nagyon helytelen a termelési rendszerünk.

Ezzel a megállapítással természetesen nem érjük be, hanem tovább kutatunk az aszálykárokat előidéző újabb, eddig nem ismert talajféleségek, és ami ennél is fontosabb, a különféle talajok vízgazdálkodási és tápláló anyaggazdálkodási törvényszerűségeinek megállapítása érdekében.

Harmadsorban a térképezés az Alföld-öntözés kérdésével van összefüggésben. Ha Dévaványán végzünk a munkánkkal, 8 hónapi laboratóriumi munka következik. A Dévaványát érdeklő térképek – melyek csakúgy mint a többi, 1:25.000 léptékkel készülnek – előreláthatólag 1937 őszén kerülnek kiadásra. Minden térképhez magyarázó füzet készül,⁷⁴⁹ melyből a gazda a térkép hasznosítására megkapja az utasításokat. A térképek tartalmazni fogják, hogy milyenek a talajok adottságai az altalajvízszintig. Természetes, hogy az egyéni gazdaságok kisebb területeire a térképek csak átnézeti betekintést fognak adni. A részletkérdésekre vonatkozólag a gazdának ajánlatos lesz az állami szakintézeteket igénybe venni.

Végül megemlítem, hogy tapasztalatom szerint Dévaványán szép eredményeket értek el a digózással. Fel kell azonban hívnom a figyelmet arra, hogy a határban olyan helyek is vannak, ahol a digózás nem használ. Hangsúlyozni kívánom azt is, hogy nem minden sárgaföld alkalmas a digózásra. A szikes sárgafölddel csak rontani lehet. A gazdák tehát jól tennék, hogyha a digózás előtt a szegedi vagy akármelyik másik földtani intézethez fordulnának tanácsért. Bárkinek a legnagyobb készséggel adnak felvilágosítást – fejezte be a riporter kérdéseire adott válaszait dr. Kreybig Lajos.⁷⁵⁰

Arról is tájékoztatta olvasóit a Dévaványai Hírlap, hogy a szeghalmi határban gazdálkodó dévaványai földműveseket közelelről érdeklő akciót indított a Békés vármegyei főispán. A főispán ugyanis a vármegyei m. kir. gazdasági felügyelőség irányításával a gyomai, a szarvasi és a szeghalmi járásokban megindította a szikjavítási akciót. Ennek feltételei a következők voltak:

- 1./ Az akcióban csak a 100 kat. holdon aluli gazdák vehetnek részt.
- 2./ Minden digózendő szikes föld kat. holdjaira 120 pengő kölcsönt folyósít a vármegye főispánja, melyből csak 100 pengő lesz a gazda terhére írva, míg 20 pengőt a kincstár elenged.
- 3./ A kölcsönt tíz egyenlő részletben kell visszafizetni tíz esztendő alatt, 4%-os kamatterher mellett. Az első részlet 1937. október 15-én lesz esedékes.

749 A térkép dévaványai szelvénye és a magyarázó füzet egyaránt 1939-ben jelent meg a Magyar Királyi Földtani Intézet kiadásában. A térkép adatai: 5166/3. sz. térképlap – Dévaványa. Átnézetes talajismereti térkép. Felvette és szerkesztette: Han Ferenc (1936). Méretarány: 1:25.000 Méret: 77x56,5 cm. – Bp. 1939.; A magyarázó füzet adatai: Han Ferenc – Schmidt Eligius Róbert: DÉVAVÁNYA. Magyarázatok Magyarország geológiai és talajismereti térképeihez. – Bp. 1939. 51 p.

750 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1936. IV. évf. 36. szám. – 1936. szeptember 6.

4./ Amennyiben a kölcsönnel megjavított terület gazdát cserél, úgy a kölcsön az új tulajdonost terheli.

5./ Az akciót a m. kir. gazdasági felügyelő irányítja az illetékes községi előjárások útján. Az akcióra a szeghalmi községhezán lehetett jelentkezni.⁷⁵¹

EMLÉKIRAT SZIKJAVÍTÁS ÜGYBEN

Dévaványa határos volt Békés vármegyével. A fentiekben is tapasztalhattuk, hogy Békés vármegye igen aktívan bekapcsolódott a szikjavítás munkálataiba, de a megyében nem volt olyan nagy, országos áttekintéssel rendelkező mezőgazdasági szakember, mint amilyen a Herzog-uradalom jószágkormányzója, dr. Schweiger László volt. Ezért fontos ezt tudnunk, mert a bemutatásra, elemzésre kerülő „emlékirat” szerzője Schweiger László, aki annak idején országos jelentőségűvé emelte a dévaványai szikjavítási munkálatokat. Ezt éppen a szerző felkészültsége tette lehetővé, aki jól szedte csokorba azokat a problémákat, amelyek indokoltá tették a községben, de az egész Alföldön is, az elszegényedés, a koldussá válás feltételeinek és gyakorlatának ilyen irányú megakadályozását. Pontosabban: felvázolta azt az utat, amellyel az elszegényedést meg lehet akadályozni. Ugyanakkor – mint mezőgazdasági szakember – pontosan felmérte ennek nemzetgazdasági jelentőségét is.

1937. július 18-án, vasárnap délelőtt került sor a községi mezőgazdasági bizottság – országos viszonylatban is jelentőssé váló – kezdeményezésének a megtárgyalására. Elmondhatjuk, hogy komoly tudományos, gazdasági és szociálpolitikai előtanulmányok után a bizottság egyhangúan kimondta, hogy a szikes földterületek megjavítása érdekében – a községi képviselő-testület útján – emlékirattal fordul a magyar királyi kormányhoz és nyomatékosan rámutat arra, hogy a megvalósulás előtt álló Alföld-öntözés csak abban az esetben hozza meg a kívánt eredményt, ha előbb a szikes területeket megjavítják. Schweiger László elnök már megnyitójában rámutatott és nyomatékosan hangsúlyozta az emlékiratban szerepelő megállapítások és indítványok beláthatatlan jelentőségét. Ugyanakkor arra is kitért, hogy a községi képviselő-testület kérte meg a mezőgazdasági bizottságot arra, hogy a szikjavítás kérdését, annak összefüggéseit tegye beható tanulmány tárgyává.

E feladatának eleget téve fogalmazta meg dr. Schweiger László az „Emlékirat”-ot, amelyet a következőkben terjesztett a mezőgazdasági bizottság elé:

„Dévaványa nagyközség a maga 54.000 kat. holdas határával és 16.000 színmagyar lakosságával az Alföld egyik legnagyobb községe. Birtokmegoszlása különösen a föld-reform végrehajtása óta igen kedvező, mert az 1.000 kat. holdon felüli nagybirtok az egész határ 17 százalékánál nem nagyobb, összesen mintegy 9.000 kat. holdat tesz ki. A középbirtok még ennél is kevesebb, alig 10 százalék. A határ túlnyomó részét – mintegy 73 százalékát – a kis- és törpebirtok alkotja, ha ehhez számítjuk a vallásalap kisbirtok-ekben értékesített területét is. Mégis sok a szociális baj, állandó a szegénység, a nyomor és az ebből fakadó elégtelenség. Maga a község mint erkölcsi testület is állandóan a lét

751 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1936. IV. évf. 44. szám. – 1936. november 1.

nehézségeivel küszködik, kötelezettségeinek még a legnagyobb küzdelmek árán sem tud megfelelni, polgárainak elemi kultúrszükségeit képtelen kielégíteni, és az állandósult ínség miatt folytonosan az állam támogatására szorul.

Az örökös jogosult panaszok, és azoknak a háború utáni gazdasági viszonyok következtében meggyengült államkincstár által való orvosolhatatlansága sívár és reménytelen helyzetet teremtett. Ez a lakosságra rányomta bélyegét, ami ebből az önérzetes, 100 százalékgig színmagyar népből siránkozó, elégedetlen, önbizalmát veszített, kultúra és kultúremberek iránt idegenkedő fajtát termelt ki, melynek a köz iránti érdeklődését lassanként kioltta a létért való küzdelem, és a természet mostohasága ellen folytatott harca. Tehát nem a saját hibájából, hanem rajta kívülálló okok miatt folytat aránytalanul felfokozott kemény küzdelmet.

Figyelemmel arra, hogy Dévaványa egész határa alkalmas a mezőgazdasági művelésre, és lakosságának 90 százaléka közvetlenül a mezőgazdaságból is él, ennek a községnek ontania kellene mind a belföldi, mind a külföldi piacokra a mezőgazdasági terményeket, különösen az acélos tiszavidéki búzát. Ezzel szemben évről-évre vetőmag-akciókra, adóelengedésekre szorul, és ahelyett, hogy az ország talpra állításának egyik alappillére lenne, nyúg az ország nyakában.

A trianoni békeparancs Alföldünk legértékesebb részeit: a Bácskát, Torontált elvette. A megmaradt Alföldre vár az a kötelesség, hogy most már az ország közgazdasági életének kiegyensúlyozója legyen. Ám, hogy tegyen eleget ennek a fontos hivatásnak, ha olyan szegény, életképtelen nagyközségei vannak, mint Dévaványa. Még ha a gazdag, nagy Magyarország megengedhette magának azt a fényűzést – ami azonban akkor is értelmetlen és indokolatlan volt –, hogy egy ilyen nagy kiterjedésű község ne járuljon a nemzeti vagyon és jövedelem gyarapításához, hanem az eltartott szerepét töltsse be. A csonka ország a maga nagy szegénységében és nyomorúságában semmiképpen sem nézheti tétlenül ezt a passzív szerepet, és a saját jól felfogott érdekében köteles mindent elkövetni azért, hogy ez a nagyközség is vegye ki a részét a talpra állítás munkájából. Mindenki, és minden község hazafias kötelessége a magyar integritás helyreállításáért dolgozni, de ha ennek a munkának nincs meg a lehetősége és alapja, akkor minden felbuzdulás kárba veszett.

Dévaványa nyomorúságának, elmaradottságának természeti okai vannak. Részben a kedvezőtlenül eloszló, szélsőséges csapadékviszonyok, részben nagy kiterjedésű szikes földjei okozzák a sorozatos elemi károkat és az ezek következményeiként jelentkező katasztrofálisan rossz terméseket. A kedvezőtlen csapadékviszonyok, az aszály, a szárazság orvoslásául a kormány az öntözést kívánja elősegíteni. Ez helyes is, de csak ott segít, ahol erre a talaj megfelelően alkalmas mind összetételénél, mind földrajzi fekvésénél fogva. Ahol azonban ezek az előfeltételek hiányoznak – mint a szikes talajoknál is – ott az öntözés egymagában nem segít.

Dévaványa 54.000 kat. hold határából mintegy 20.000 kat. hold szikes, tehát az egész határ mintegy 40 százaléka. A szikeseknek ez a túltengése, más községek határaiban alig található nagy arányszáma az egyedüli és kizárólagos oka Dévaványa életképtelenségének. Csakis akkor segíthet a kormányzat és az ország ezen a nagy és színmagyar községen, csakis akkor teremthet benne normális, tűrhető életet, és csakis akkor mentheti át ebben a 16.000 magyarban rejlő hatalmas értéket távolabbi nagy nemzeti célok számára, ha végső elesettségében támogatni fogja, és módot nyújt minden baj és nyomor-

rúság gyökerének eltávolítására a szikes talajok termőföldre való átalakításával. A szikjavítás boldog, virágzó községgé teheti Dévaványát, mint azzá tette Szarvast is.⁷⁵²

A szikes talajok keletkezésével, mibenlétével, természetével – hála kiváló geológusainknak és agrokémikusainknak – ma már tisztában vagyunk. Kutatásaik alapján tudjuk, hogy a szikes talajokban aránytalanul nagy mennyiségben vannak a nátriumsók felhalmozódva, melyek a talaj szerkezetére káros hatást gyakorolnak, és ezenkívül a bennük lévő szóda lúgosságot is idéz elő. Keletkezésük alkálisós közegben végbement kilúgozás következménye, melyet az altalaj azon tulajdonsága idéz elő, hogy az alkálisók mélyebb rétegben való lerakódását megakadályozza, mikor meleg és száraz időjárás alatt a talaj kiadós nedvességet kap. A Körösök vízvidékén főleg ott törnek elő, ahol a tengerszint feletti magasság 82-83 méter között mozog, mert az ilyen magasságú földeket a vízszabályozás előtt a Körös csak a tavaszi és őszi nagy áradások alkalmával öntötte el, amikor is a nátriumsókat az árvíz már nem tudta kiáztatni, az altalajban lerakódott sókat pedig a felületi párolgás szívó hatására újból felül kerültek a száraz évszakokban a feltalajba.⁷⁵³

Helytelen volna a szikes talajokra azt mondani, hogy azok rosszak, hasznavehetetlenek. Nem, csak betegek, melyek gyógyításra szorulnak. Kellő gyógymód alkalmazása esetén jó termőföldrökké válhatnak.

Mindenesetre tisztában kell lennünk azzal, hogy mészszegény, kilúgozott, vagy meszes, szódás, szikes talajjal van dolgunk. Előbbi feltalaja szénsavas meszet nem tartalmaz, vízben oldható sótartalma csekély. Az utóbbi feltalajában meglehetősen mennyiségben található mészsó, alkálisó és a növényzetre káros szóda. Ezek a szódás (nyírségi homok, duna-tiszaközi) talajok, miután lúgos hatásúak, savakkal, gipszel, szódamentes homok felhordásával, vagy ahol az altalaj vízáteresztő, elárasztás útján a szóda kimosásával javíthatók.⁷⁵⁴

Dévaványa szikes taljai mészszegény, kilúgozott talajok, melyek csakis mésszel gyógyíthatók. Ezért a meszezés előtt céltalan minden öntözés, mert az ugyanazt a hatást váltja ki, mint a kiadósabb eső, vagyis a nátriumkolloidok következtében a talaj szétfolyszik és megszáradva kőkeménységűvé válik.

Meszezés párosulva trágyával, mely szerves életet visz az élettelen szikbe, közömbösíti a felhalmozódott nátriumsókat, csökkenti a szikes talajoknak a nátriumsók mennyiségétől függő, vízben oldott sókoncentrációját és megalapozza különösen a nitrifikáló baktériumok életét és működését. Ezzel a sziket teljesen meggyógyítja.⁷⁵⁵

Ha a dévaványai kilúgozott mészszegény szikes talajból talajszelvényt készítünk, úgy találjuk legtöbb helyen, hogy legfelül van pár centiméter magas termőréteg, alatta következik 50-100 cm vastag sötétszínű kötött anyag, majd ez alatt 20-30 cm világosabb

752 Az „Emlékirat” szakmai értékelésére felkértük dr. Tóth Béla egyetemi tanárt, a mezőgazdasági tudomány kandidátusát, akinek a megjegyzéseit az alábbiakban közöljük. „A párhuzam nem teljesen ül” – írja dr. Tóth Béla professzor – „mert a dévaványai szikesek nagy része jóval rosszabb, mint Szarvason.”

753 „Dr. Schweiger László általában még a mai szemmel nézve is helyesen állapította meg az okokat. Természetesen ma már árnyaltabb, pontosabb ismereteink vannak a szikesek mibenlétéről és keletkezéséről.” (Dr. Tóth Béla megjegyzése.)

754 „Ez nem ilyen egyszerű” – jegyzi meg Tóth professzor – „javítási módszer van, de ez nagyon költséges és bizonytalan eredményű.”

755 „Sajnos, nem teljesen!” – mondja dr. Tóth Béla.

színű, sókban gazdagabb anyag és legalul jön a sárgaszínű anyag, a „digó föld”, aminek vastagsága 1-3 méter között váltakozik. Ez a sárga lósz Dévaványa vidékén 2-15 százalékos szén-savas meszet tartalmaz, sőt találhatók benne mogoró nagyságú mészkövek is. Ahol ilyen meszes lósz kellő mennyiségben áll rendelkezésre, ott a szikes feltalaj javításának megvannak az előfeltételei. Oda nem kell szén-savas meszet hordani, mint pl. a Hortobágyra. A digó földnek szódát sem szabad tartalmaznia⁷⁵⁶ s a dévaványai sárga lósz ennek a kíváncságnak is teljes mértékben megfelel.

A digózás vagy gödörből, vagy árokból történhetik, és azzal az előnnyel is jár, hogy az ilyen gödrök vagy árkok egyúttal a felesleges belvizek levezetésére vagy tárolására is szolgálhatnak.

A terített sárga lósznek, a digó földnek mintegy 10 centiméter vastagnak kell lenni. Tekintve, hogy egy kat. hold mintegy 5.700 négyzetméter, egy kat. holdra 10 centiméter vastagságra terítve összesen 570 köbméter digó föld kell. A mésztartalmat a 2-15 százalékos számtani középátlósában, 7,5 százalékban véve, kap egy kat. hold 42 köbméter meszet. A szikes talajt 8 collra⁷⁵⁷ feltörve, összesen 12 coll, vagyis 30 cm mély összekevert talajt kapunk, melynél 1 kat. hold felszántott területmennyisége mintegy 1.700 köbméter és így a mész elosztva benne már csak 25 százalékot tesz ki, ami feltétlenül szükséges lesz, hogy a célzott vegyi folyamat végbemehessen. Az 570 köbméter digó föld kibányászása és elterítése köbméterenként 35 fillér egységár mellett számítva – mert hiszen a munka úgy osztható be, hogy a földet messze ne kelljen hordani – 1 kat. hold tökéletes és kifogástalan megterítése 200 pengőbe, 1 magyar (1.200 öles) holdé tehát 150 pengőbe kerülne. A mai búzáarak mellett ez a munka kat. holdanként 10 mázsa búza költséget jelentene.

Ennek a digózási munkának óriási jelentősége van:

- 1./ Az eddig terméketlen föld gazdáját termékeny föld gazdájává, tehát tehetősebbé teszi, mely neki normális, rendesen visszatérő jövedelmet biztosít.
- 2./ Az értéketlen dologból értéket termel, tehát növeli a nemzeti vagyont és jövedelmet.
- 3./ Lehetővé teszi az adóbevételek rendes fizetésének állandóságát.
- 4./ Feleslegessé teszi az adóbehajtások zaklató jellegű és kíméletlen lebonyolítását. Ezzel a felmerülő improduktív⁷⁵⁸ kiadásokat is megszünteti.
- 5./ Megszünteti a pénzügyi kormányzat és adófizető közötti ellentétet és ellenszenvet.
- 6./ Szociális szempontból megnyugvást teremt, kirántja a szélsőségekre hajló irányzatok alól a talajt, minden közigazgatási beavatkozás szükségére nélkül.
- 7./ Az államhűséget megerősíti.
- 8./ Megszünteti a munkanélküliséget, mert míg ma a szikes földek tulajdonosai alig vehetnek igénybe kézi munkaerőt, azoknak termékkénné tétele esetén szükségük lesz munkásra. Az 50 holdas kisbirtokosnak éppen úgy, mint az 1.000 holdas nagybirtokosnak.
- 9./ Egyelőre minden ínségmunka a digózásra volna koncentrálható és nem végeztetésének a községek jobb hiányában erőltetve kigondolt felesleges munkát, aminek célta-

756 „Ez alapvető kíváncság.” – jegyzi meg dr. Tóth Béla.

757 Coll – pontosabban – zoll = Osztrák közvetítéssel hazánkba került hosszúság alapegysége: 1 zoll = 1/12 Fuss = 2,63401 cm.

758 Improduktív = Terméketlen, meddő, nem értékképző, a termelésben közvetlenül részt nem vevő.

lanságát maga a munkás is gyakran látja. A hatóságok ezzel a munka jelentőségét és értékét akaratukon kívül dezavualják.⁷⁵⁹ A digózásra fordított munka nem veszne kárba és már az első évben meghozná a gyümölcsét. Ezáltal az ínségmunka produktív munkává válna.

10./ A digózás télen is végezhető, amikor a földmunkásoknak nincs más foglalkozása. Így addig az időpontig, míg a talajjavítás az egész vonalon megtörténik, aminek következtében az általános jólét a megfelelő szintet eléri, ami mellett már a téli foglalkoztatásról szükségtelen gondoskodni, nem lesz a munkásosztály egyedül a nyári keresetére utalva, mely csak igen gyengén tudja a téli ellátását biztosítani.

Hogy a digózás mennyi ideig tudja a talaj termékenységet biztosítani, erre szolgáljon Szarvas nagyközség példaként, ahol 150 évvel ezelőtt kezdték meg Tessedik Sámuel⁷⁶⁰ kezdeményezésére azt, és a földek még ma is igen jó megélhetést biztosítanak. Ha egyszer a vérkeringést a szervezetben jól megindították, akkor minden szerv automatikusan fog működni. Ha a talajban megindították annak vérkeringését, a szaporodó baktériumok, a folytonosan visszakerülő szerves anyagok, a levegő, a napfény, az egyensúlyba hozott sók és ásványi anyagok önműködően biztosítani fogják annak rendes életét, termékenységet.⁷⁶¹

Egy kat. hold digózása 200 pengőbe, tehát 10 mázsa búza értékébe kerül. Ennek az összegnek a kamata évenként 5 százalékkal számítva, 10 pengő. Ezzel szemben a várható hozamtöbblet 5 mázsa búza, az évi kamat tízszerese. A legutóbbi 10 év átlagát nézve, Dévaványán volt 2 jó termés, 3 közepes és 5 katasztrofálisan rossz. A jót kat. holdanként nyolccal, a közepesét öttel és a rosszat eggyel számítva az átlag kat. holdanként 3,6 mázsa, ami magyar holdanként 2,4 mázsa átlagos termésnek felel meg. A vetőmagon kívül meghozta a föld a saját ellátására szükséges mennyiséget, adóra már nem maradt. Hol vannak a kamatok, a gazdasági kiadások, stb.? Ilyen terméshezam mellett természetes az általános elszegényedés és természetesen a nyomorúságnak nem kívánatos kísérő jelenségei.

Dévaványa határában az 1936. évben, mely jó termésűnek számított, a nagybirtokot is beleszámítva, megközelítően 2.000 vagon búza termett. Ebben az évben előreláthatóan több mint 1.000 vagon, vagyis 100.000 mázsa lesz a kiesés. Ennek a veszteségnek az értéke 2.000.000 pengő. A legutóbbi 10 év alatt 5 ilyen rossz termés volt, a tíz év alatt tehát mintegy 10 millió a község gazdáközönségének – és ezzel az országnak is – a vesztesége.

Dévaványa 20.000 kat. hold szikes területének megjavításához 4 millió pengő kellene, melynek befektetése esetén a következő 10 esztendőben 10 millió pengő kártól mentesülnének. Pedig ezek a számok csak a búzára, mint főterményre vonatkoznak. Kapásoknál egyáltalában nincs és nem is lehet kalkuláció, mert a szikes talajokban mást, mint kalászt még halvány reménységgel sem lehet termelni.

⁷⁵⁹ *Dezavual* = Meghazudtol, megcáfol, valaki eljárását, magatartását helyteleníti, tetteiért nem vállal felelősséget.

⁷⁶⁰ TESSEDIK Sámuel: (Alberti, 1742. április 20. – Szarvas, 1820. december 27.) evangélikus lelkész, író, pedagógus, az alföldi mezőgazdaság gyakorlati fejlesztője. – Kísérleteket folytatott a szikes területek javításával kapcsolatban, elsőként alkalmazta a meszes-márgás talajterítést (digózást). – Irodalom: BALLENEGGER – FINÁLY, 1963.

⁷⁶¹ Dr. Tóth Béla megjegyzése: „Ezt mindig a konkrét esetben kell megállapítani, alapvetően függ a szikesség jellegétől, mértékétől, stb.”

Ha olyan katasztrófa, mint amilyen az elmúlt ősszel bekövetkezett, a sok csapadék lehetetlenné teszi az őszi kalászosok idejében való elvetését, akkor tökéletes terméketlenség áll be, mint az jelenleg Dévaványa határában látható.

Tévedés azt hinni, hogy a szikjavítás céltalan munkát, melyet csak azért sürget az érdekelt gazdák tömege, mert olcsóbbat nem tud kigondolni és mert mesterségesen kiesztelt munkaalkalmat lát benne. A digózás a legproduktívabb beruházás ma, mert általa hozzávetőlegesen 1.000.000 kat. hold hasznavehetetlen föld válhat márról holnapra értékké. Nem céltalan azért sem, mert sajnos, a magyar lakta vidékeken vannak a szikes földek és így a szikjavítás elsősorban nemzeti magyar célt szolgálna. Ugyanazt a célt, mint az öntözés. A hiba ott van, hogy a természet mostohaságának csakis egyik tényezőjét, a kedvezőtlen csapadékeloszlást kísérik figyelemmel és törekszenek azon segíteni, ellenben a másik tényezőnek, a kedvezőtlen, beteg talajszerkezetnek egyelőre legalább is nem tulajdonítanak oly fontosságot, mint amilyen azt népesség- és birtokpolitikai, valamint általános nemzeti politikai szempontból méltán megilletné.

Miután a jelenlegi gazdasági viszonyok között egyenesen lehetetlenség az egyestől elvárni, hogy a maga anyagi erejéből javítsa meg a szikes talaját, különben is ezen nagy feladat elvégre elsőrendű állami érdek, a szikjavítás éppen úgy állami támogatással volna megoldandó, mint az öntözés. Állami kölcsön volna nyújtandó a gazdáknak körülbelül 5 százalékos kamat mellett 10 évi lejáratral. Ennek a gazdák is meg tudnának felelni, könnyen törleszthetnének az évi 5 mázsa búza több hozamból 2 és fél mázsa évi törlesztési részletet.

Nem egyszerre gondoljuk a problémát megoldani, hiszen tisztában vagyunk az államkincstár helyzetével, de nem tudjuk belátni, miért ne lehetne az öntözés mintájára ezt a nagy kérdést is hosszabb időtartamon keresztül évi megfelelő összegeknek az állami költségvetésbe való beállításával megoldani.

Mi csak a magunk részére kérhetünk, a magunk szomorú helyzetét tárhatjuk fel. De ez a kérdés nemcsak a mi kérdésünk, ez az egész Alföld kérdése is.

Az Alföld lakosságát, ezt a nemzetfenntartó magyar elemet meg kell segíteni, boldoguláshoz kell juttatni, mert ha elbukik, ki fogja a második ezredévet a magyarságnak biztosítani?

Kérjük mély tisztelettel a nagyméltóságú magyar királyi kormányt, tegye az előadottakat bölcs megfontolás tárgyává.” – fejezte be az „Emlékirat” ismertetését dr. Schweiger László bizottsági elnök.⁷⁶²

Ezt követően ifj. Z. Nagy Ferenc, a mezőgazdasági bizottság alelnöke szólt hozzá az emlékirathoz és kérte, hogy bővítsék ki azt a következő megállapításokkal.

Dévaványán már 40 évvel ezelőtt megkezdték a digózást és az azóta megjavított szikesek a mai napig kifogástalan állapotban vannak.⁷⁶³

A tapasztalat azt bizonyítja, hogy az egyszer megjavított szikes föld soha többé el nem romlik, sőt a megjavított szikes földeken még rossz terméskor is jól fizet a búza, mind mennyiségileg, mind minőségileg.

762 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évfolyam 30. szám – 1937. július 25.

763 „Ennek megállapításához 40 év kevés.” – jegyzi meg dr. Tóth Béla.

A községi mezőgazdasági bizottság ifj. Z. Nagy Ferenc megállapításaival kiegészítve, egyhangúan elfogadta az emlékiratot, majd felkérték B. Kiss Márton h. főjegyzőt, hogy az emlékiratot terjessze pártolólaga a képviselő-testület elé, illetőleg gondoskodják arról, hogy a képviselő-testület az emlékiratot a magyar királyi kormányhoz eljuttassa.

B. Kiss Márton h. főjegyző megígérte, hogy a képviselő-testület kívánsága szerint fog eljárni, egyúttal megköszönte azt az értékes munkásságot, melyet a községi mezőgazdasági bizottság a szikjavítási akció elindítása körül kifejtett. Az ülés ezzel véget ért.

Kétségtelen, hogy az előterjesztést elkészítő dr. Schweiger László a szikjavítás kérdésében az akkori időnek megfelelő ismeretekkel jól felkészülten rendelkezett. Az, hogy ma már jóval árnyaltabban, alaposabb ismeretekkel és technikai-technológiai lehetőségekkel „felfegyverkezve” eredményesebben is kezelhetjük a szikjavítást, a XX. századi rohamos fejlődésből nyilvánvalóan következik. Az „Emlékirat” elkészültének időszakájában már a magyarországi szikjavítás első korszaka lezajlott, egyre több tapasztalat halmozódott fel. Ezek nyomán indult meg erőteljesen nagyobb mértékben a szikjavítás a háború után. Ennek a munkának volt egyik irányítója az öcsödi születésű K. Tóth Imre is.⁷⁶⁴

Az „Emlékiratot” a képviselő-testület 1937. augusztus 11-én tárgyalta meg és fogadta el. Egyben köszönetét fejezte ki dr. Schweiger László uradalmi jószágigazgató, képviselő-testületi tagnak azért, amiért az elfogadott „Emlékiratot” elkészítette.⁷⁶⁵

Az elkészített „Emlékirat” ezt követően ment a maga útján. Hivatalos válasz azonban nem érkezett rá. Ezt megunva a községi mezőgazdasági bizottság egy másik emlékiratot terjesztett a községi képviselő-testület elé azzal a kéréssel, hogy azt támogatva ismét terjesszék a m. kir. földművelésügyi miniszter elé. Az új emlékiratban tulajdonképpen ismét a szikjavítás anyagi támogatását kérték. A képviselő-testület ennek az emlékiratnak a felterjesztéséhez is hozzájárult. A dokumentumot a debreceni gazdanapon személyesen akarták átadni Sztranyovszky Sándor⁷⁶⁶ földművelésügyi miniszternek. Erről azonban lekéstek, mert a dévaványaiak nem kaptak csatlakozást a filléres vasúthoz, amely a debreceni gazdanapra szállította kedvezményesen a gazdákat, így az emlékiratot egy küldöttség vitte fel Budapestre.⁷⁶⁷

Ennek végre megvolt a hatása, hiszen gróf Teleki Mihály⁷⁶⁸ földművelésügyi miniszter elfogadta Dévaványa község mezőgazdasági bizottsága emlékiratában foglaltakat, amelyet a szikjavítás támogatása tárgyában intézett a miniszterhez. Az abban foglalt alapelvek alapjául szolgáltak a szikjavítással foglalkozó rendeletnek.

764 Dr. Tóth Béla, a mg. tudomány kandidátusa, a M.T.A. püspökladányi Erdészeti Kutató Intézetének igazgatója, c. egyetemi tanár szíves észrevételei és közlése, amelyet ezúton is nagy tisztelettel megköszönök.

765 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 10. köt. – 107/1937. kgy. 5950/1937. ikt. szám. – 1937. augusztus 11.

766 SZTRANYOVSZKY SÁNDOR: (Balassagyarmat, 1882. december 9. – Nógrádmарcal, 1942. április 30.): közjegyzőjelölt; 1923-1926. főispán; 1926-ban és 1931-ben a választások irányítója; 1932-1935. a Nemzeti Egység Pártjának (NEP) elnöke, 1926-1931 belügyminisztériumi államtitkár; 1935-1938 a képviselőház elnöke, 1938. május 14. és november 15. között földművelésügyi miniszter.

767 a./ Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 10. köt. – 104/1938. kgy. szám. – 1938. június 8.

b./ DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1938. VI. évf. 28. szám. – 1938. július 10.

768 TELEKI MIHÁLY gróf: (Budapest, 1896. április 20. – London, 1991. augusztus 20.): földbirtokos, 1932-től az Alföldi Zöldmező Szövetség alapító elnöke. 1935-től az Országos Mezőgazdasági Kamara alelnöke. Földművelésügyi államtitkár: 1938. május 21.- november 15-ig, földművelésügyi miniszter 1938. november 15-től 1940. december 30-ig. (Az Imrédy-kormányban és a második Teleki-kormányban.)

A rendelet azoknak a kisbirtokosoknak, akik 20 kat. holdnál nem nagyobb területen gazdálkodtak, mérsztelen szikes szántóföldjük megjavítására hosszú lejáratú kedvezményes államkölcsönt engedélyezett a következő feltételekkel:

- a kölcsönt csak az a birtokos vehette igénybe, akinek megjavításra kerülő szikes földje árvízmentesített területen van,
- fakadó víz, belvíz vagy feltörő talajvíz időszakonként el nem árasztja,
- akinek birtoka nem védett birtok (korlátolt forgalmú birtok),
- birtokára bekebelezett adósságai a felveendő kölcsönnel együtt nem haladják meg a kataszteri tiszta jövedelem húszszorosát,
- akinek nincs köztartozása.

A kölcsön csak telekkönyvileg bekebelezett jelzálogi biztosíték mellett volt folyósítható.

Ez a kedvezményes állami talajjavítási kölcsön 12 évre szólt, 2 évig kamatmentes, és a harmadik évtől kezdődően évi 2% kamatozás mellett kamataival együtt 10 évi egyenlő részletben kellett törleszteni.

A birtokos a kölcsönt az 1939. évben egy, de legfeljebb két kat. hold szántóföld megjavítására vehette igénybe. A nyújtandó kölcsön nagysága egy kat. hold megjavítására 150 pengő, két kat. holdra pedig 300 pengő lehet.

A birtokos, aki a kölcsönt igénybe vette, köteles volt a szikes szántóföldjét a föld altalajából kitermelt meszes sárga földdel való kiterítés útján – tehát az úgynevezett digózással – megjavítani, és a felvett kölcsön összegét a javítást végző földmunkások napszámbéreinek kifizetésére felhasználni. Mivel egy kat. hold szikes szántóföld megjavításához kb. 300 köbméter sárgaföldet kell kitermelni, ez a földmunka köbméterenként 60 fillérrel (3 kg búza) számítva, mintegy 180 pengőbe került. A birtokosoknak tehát kat. holdanként a kapott 150 pengő kölcsön összegéhez még kb. 30 pengővel vagy esetleg még ezt is valamivel meghaladó összegű készpénzzel kellett hozzájárulnia, hogy a szikjavításnál felmerülő napszámbéreket kifizethesse.

Az állami kölcsönt igénybevevő birtokos a talajjavítás összes munkáit a m. kir. földművelésügyi miniszter szakközegeinek utasítása szerint gondosan tartozott elvégezni. Az állami kölcsön segítségével megjavult szikes szántóföldeknek a megjavítás előtt megállapított földadóját – a tervezett intézkedés szerint – az állam 15 éven belül nem fogja felemelni.

Meggyőződésünk, hogy ennek a rendeletnek óriási jelentősége volt mind országos viszonylatban, mind a község szempontjából. Országosan mintegy egymillió kat. hold terméketlen terület megjavításáról volt szó. Dévaványa esetében pedig a szikes terület a község határának 40%-át, vagyis 20 ezer kat. holdat tett ki. Ez a terület alig gyarapította eddig a nemzeti vagyont és jövedelmet, ugyanakkor szűkös megélhetést biztosított a gazdáknak is, állandósult ínségnek, nyomornak volt az okozója. Alig teremte meg a gazdálkodó szükségletét. Ez volt egyik kútforrása a szociális elégedetlenségnek is. Túlzott földosztási igényeket indukált, melyeknek kielégítése a földmennyiség korlátozott volta miatt lehetetlen volt, de állandó viharos feszültséggel teli légkört teremtett mind a községben, mind a magyar belpolitika egyes területein.

Az öt legfontosabb termelési tényező: a talaj, a víz, a hó, a napfény és a levegő közül a talaj és a csapadék az emberi erők szabályozása keretén belül esik. A csapadék szabá-

lyozására szolgál az öntözés, melynek megvalósítására a parlament törvényt alkotott, sőt egyben országos hatáskörű szervezetet is létrehozott, amikor felállította az Országos Öntözésügyi Hivatalt.

Az öntözést azonban a szikes talajokon addig nem alkalmazhatják megfelelő hatáshoz, amíg azok megjavítása meg nem történik. A kormány ezért szánt évente mintegy ötmillió pengőt a szikesek megjavítására. Ehhez az összeghez a gazdáknak is hozzá kell járulniuk a maguk erejéből.

Jelentős az a segítség, amit a szikes területeken gazdálkodók kaptak. A dévaványaiak ennek az intézkedésnek kétszeresen örültek. Egyrészt a szikes talajú földdel rendelkező birtokosok vették ezt örömmel tudomásul, másrészt azonban ennek a rendeletnek a megjelenése azt is bizonyította, hogy a községi mezőgazdasági bizottság emlékirata elérte azt a hatást, amelyre az egész község lakossága büszke lehetett. Ezt az emlékiratot dr. Schweiger László uradalmi jószágigazgató és Z. Nagy Ferenc a helyi tapasztalatokra építve szerkesztette meg.⁷⁶⁹

Az évek múlásával a dévaványai gazdák szorgalmasan végezték a szikjavítási munkálatokat, ha nem is voltak mindig megelégedve azzal a támogatással, amit a kormányzat biztosított a számukra. Ennek a következménye lett azután az az intézkedés, amellyel a mezőgazdasági kormányzat 1942-ben további – felemelt – támogatásban kívánta részesíteni a talajjavítási tevékenységet.

Ennek főbb pontjai a következők voltak:

1./ A birtokos a szikjavítási kölcsönt a birtoka nagyságának arányában egy vagy több kat. hold megjavítására kérhette. A kölcsön összege a javítás tényleges költségei erejéig, legfeljebb azonban kat. holdanként 450 pengőig terjedhetett. (Ez fontos újítás volt az eddigi kölcsönfeltételekkel szemben.)

2./ A kölcsön továbbra is 12 évre szólt, két évig kamatmentes és a harmadik évtől kezdődőleg évi 2%-os kamatozás mellett, kamataival együtt 10 év alatt évi egyenlő részletekben kellett törleszteni. Az első két évben tehát törleszteni nem kellett.

3./ A kölcsön folyósítása telekkönyvi bekebelezés nélkül, egyszerű kötelezvény aláírása mellett történt. (Ez is fontos újítás volt az eddig folyósított kölcsönökkel szemben.)

4./ Ha az 1-20 kat. holdas birtokosok a kölcsönösszeg részleteinek és kamatainak visszafizetését hét és fél évig, a 20-100 kat. holdas birtokosok pedig nyolc és fél évig pontosan teljesítették, úgy a hátralékos részletek elengedését kérhették. (Ez szintén nagy jelentőségű újítás volt!)

5./ Az állami kölcsönrel megjavított földek földadóját az államkincstár 15 éven belül nem emelte.

6./ A szikjavítás előtt szükséges talajvizsgálat díjmentesen történt. A vizsgálatot teljesítő vegyész részére azonban a birtokosoknak díjmentesen kellett a fuvarbiztosítani.⁷⁷⁰

769 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1939. VII. évf. 9. szám. – 1939. február 26.

770 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1942. X. évf. 35. szám. – 1942. augusztus 30.

Mindez további lendületet adott a talajjavításnak a dévaványaiak körében. Az állam is igen fontos feladatának tekintette a szikjavítást, melyet az is bizonyított, hogy a gyomai határban már működtek a talajjavító gépek. Ezek munkáját kívánta megnézni K. Tóth Ferenc dévaványai gazda is, aki a következőkről számolt be a Dévaványai Hírlap hasábjain.

„Nekünk, ványai szántó-vetőknek, de a község összességének is legfontosabb érdeke, hogy községünket gazdasági elesettségéből kiemeljük. Ennek egyedüli módja, hogy többet és jobban termeljünk. Többet és jobbat termelni pedig csak úgy tudunk, ha az óriási kiterjedésű szikes földjeinket meszezéssel, avagy digózással meg tudjuk javítani.

Ma már ezt tudja és vallja minden haladó gazda. Bár hosszú időn át az volt a nézetünk, ványai parasztoknak, hogy: itt, ahol a talaj- és éghajlati viszonyok ennyire mostohák, nem lehet szó eredményesebb gazdálkodásról, mert itt maga az életfenn-tartás is annyira nehéz, hogy a ványai határban csak az tud kitartóan gazdálkodni, aki itt született, és úgy gazdálkodik, mint az ősei. (Tény az, hogy más vidékről idekerült gazdálkodók sorra tönkrementek.)

Mégis a digózással elérhető gyönyörű eredmények kiváltották belőlünk azt a kemény elhatározást, hogy minden szülőföldünket meg kell javítanunk!

A szikjavítás új formájának megismerése illetve a modern gépekkel és eszközökkel történő munkamenet tanulmányozási vágya vitt át Gyomára az elmúlt héten egy kisebb gazdacsoportot. A tanulmányi kiránduláson látottakról beszámolónk egyébként a következő:

A gyomai határban dolgozik a Földművelésügyi Minisztériumnak egy új, eddig még sohasem működött földkitermelő, szikjavító gépe. A nagyjelentőségű kísérleti munkát pedig a szegedi m. kir. Talajtani Intézet főigazgatója, dr. Herke Sándor⁷⁷¹ vezette.

A vasútállomástól alig pár száz méterre találjuk a „csoda-gépet” és pedig munkaközben. Éppen az volt az óhajunk, hogy üzemközben láthassuk azt a csodaszerszámot, amelyből ez az egyetlenegy van még Magyarországon. A Talajtani Intézet vegyész-tanára, dr. Börcsök Emil barátságosan fogad bennünket és készséggel szolgál tájékoztatással.

Magát a munkát, mely ezidőszert csak kísérlet, 1942. október 7-én kezdték meg. Maga a földkitermelő gép egy 80 lóerős hernyótalpas Diesel-motoros erőgépből áll. Munka teljesítményére jellemző, hogy minden három percben egy köbméter földet termel ki. Naponta 800-1.600 négyszögöl terület megjavításához szükséges földet tud könnyűszerrel kitermelni. A kitermelt föld, a gépre szerelt emelődaru segítségével egyenesen a hozzátartozó földhordó kocsira tehető. Az így földdel megrakott kocsikat hat darab hernyótalpas Hoffer-vontató akár 500 méterre is elszállítja. Ványai szempontból éppen ennek van igen nagy jelentősége. Ugyanis ezáltal válik lehetővé, hogy egy-egy javításra kerülő darab földnek azon a részen legyen a föld kitermelve, ahol az altalaj a javításra a legmegfelelőbb.

771 HERKE SÁNDOR (Csongrád, 1882. szeptember 18. – Szeged, 1970. december 15.): vegyész-mérnök, egyetemi tanár, a mezőgazdaság-tudományok doktora (1961), Kossuth-díjas (1955). Kidolgozta a rizstermesztés agrotechnikáját, a meszeszódás szikesek talajjavítását. – Főbb művei: A hazai szike talajok hasznosításának gazdaságossági kérdései (Bp. 1938.); Szikjavítási kérdések. (Bp., 1951.); A Duna-völgy szikeseinek javítása és hasznosítása. (Bp. 1957.); Hidrológiai viszonyok szerepe a Duna-Tisza közötti szikesek keletkezésében. (Bp. 1962.)

A munkamenet leírása és ismertetése egy ilyen rövid cikk keretében lehetetlenség. Az azonban úgy a szakemberek, mint a gyakorlati gazdák véleménye szerint megalapítást nyert: ezt a munkát gyors ütemben ki kell szélesíteni, mert korszerű, jól bevált és hozzá gazdaságos is! A szikjavításra sehol olyan szükség nincs, mint Dévaványán. Éppen ezért reméljük, hogy az illetékesek oda fognak hatni, hogy községünkben is rövidesen modern gépek segítségével menjen az a talajjavítás, melyet a ványai parasztok már évtizedekkel ezelőtt megindítottak – a gazdasági kényszer hatása alatt.”⁷⁷²

A községi mezőgazdasági bizottság 1942. február 28-án nagyobb terjedelmű emlékiratot terjesztett a földművelésügyi miniszter elé, melyben többek között a község határában található nagy kiterjedésű szikes területek intézményes megjavításához kéri a támogatást.

Az emlékiratra 1943 februárjában érkezett válasz, amelyben a miniszter közölte, hogy egy régebben kiadott általános érvényű rendeletével lehetőséget adott arra, hogy a kisbirtokosok is akár cukorgyári mészsizzappal vagy mészkőpor felhasználásával, akár sárgafölddel való beterítés útján megjavíthatják szikes szántóföldjeiket. Közölte továbbá a miniszter, hogy abban az esetben, ha a szikes határrészben levő birtokosok legalább 3-400 kat. holdas összefüggő terület megjavítására kötelezik magukat, az esetben megfelelő gépi üzemű talajjavítási munkálatok elrendelése elől sem zárkozik el.

Ezen utóbbi közlésben foglaltak következményeként 1943. február 18-án a községi előljáróságot felkereste dr. Herke Sándor kísérletügyi főigazgató, a szegedi talajtani állomás vezetője, és közölte hogy egy új kotrógép már útban van Loebendorfsból Dévaványára és a vontató traktorok, valamint a teherkocsik is rövid idő múlva ideérkeznek. A szikjavítás gépi erővel való munkálatait az időjárás teljes jobbrafordulása után megkezdték.

Herke főigazgató felkérte a község főjegyzőjét, hogy a legsürgősebben szervezzék meg a gazdatársadalmat és jelöljék ki azt a határrészt, ahol a szikjavítás kezdetét veheti, s ahol megszakitás és felesleges vontatás nélkül egy-két hónapon át folytatható. B. Kiss Márton főjegyző azonnal megszervezte a gazdatársadalmat és a megjavítandó területeket összeíratta és végrehajtotta a szükséges csoportosításokat.⁷⁷³

A február 27-i újság már arról értesítette olvasóit, hogy a szikjavító gép meg is érkezett a vasútállomásra.⁷⁷⁴

Darvas József⁷⁷⁵ író, aki ebben az időben a népi írók csoportjához tartozott, az egyik budapesti napilap megbízásából eljött Dévaványára a szikjavítás tanulmányozására. Látogatása során felkereste a község főjegyzőjét, akitől részletes tájékoztatást kért a község gazdasági, kulturális és társadalmi viszonyairól. Ezt követően több kispasztort meglátogatott, aiktól a szikjavítás terén eddig végzett munkák iránt érdeklődött. Fel-

772 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1943. XI. évf. 3. szám. – 1943. január 16.

773 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1943. XI. évf. 8. szám. – 1943. február 20.

774 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1943. XI. évf. 9. szám. – 1943. február 27.

775 DARVAS (Dumitrás) JÓZSEF (Orosháza, 1912. február 10. – Bp., 1973. december 3.): író, újságíró, szerkesztő, politikus. Kossuth-díjas (1956, 1960). (Nemzeti Paraszti Párt, majd Magyar Dolgozók Pártja, ill. Magyar Szocialista Munkáspárt.) 1947 – 1973 között építési- és közmunkaügyi, építésügyi, vallás- és közoktatásügyi, közoktatásügyi, népművelési miniszter, az elnöki tanács tagja. Az Írószövetség elnöke, a Hunnia Filmstudio igazgatója.

kereste a gazdasági iskolában folyó ezüstkalászos gazdatanfolyamot, a gyékényfonó tanfolyamot és meglátogatta a századik életévében lévő Cs. Szabó János kisgazdát is.⁷⁷⁶

A Dévaványai Hírlap tájékoztatta olvasóit arról, hogy az Alföldön lévő nagy szikes területek megjavítására irányuló kezdeményezéseket új lendülethez juttatta a Földművelésügyi Minisztérium munkássága, amely a mezőgazdaság-fejlesztő törvény által nyújtott állami támogatásokkal, fokozott ütemben igyekezett ezeket a kísérleti értékű munkákat minél szélesebb körben hasznosítani. Ezek dr. Herke Sándor m. kir. kísérletügyi főigazgató szakavatott irányítása alatt folynak.⁷⁷⁷

Ez a mozgalom eddig csak a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara területén folyt. Most a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamra is mozgalmat indított a tanyai közigazgatás és az alföldi szikesek megjavítása érdekében. A Kamara 1943. október 17-én tartotta nagygyűlését Kecskeméten, ahol dr. Kiss Endre főispán elnöklete alatt dr. Liszka Béla, Kecskemét város polgármestere és dr. Gesztelyi Nagy László kamarai igazgató, országgyűlési képviselő tartottak előadást a népies szikjavítás módszereiről és a már megszerzett tapasztalatokról.

Dévaványát B. Kiss Márton főjegyző és Z. Nagy Ferenc gazdaszövetségi elnök képviselte, akik meg is jelentek, hogy viszonzózzák dr. Szuly Elemér kamarai főtítkár múlt évi itteni látogatását. A nagygyűlésen Z. Nagy Ferenc gazdaszövetségi elnök a népies szikjavítás módszereiről tartott előadáshoz szólt hozzá és igen jól sikerült előadásban ismertette a dévaványai szikjavítás eredményeit. Számos értékes gondolattal gazdagította a kecskeméti tanácskozás tapasztalatait, amelynek megvalósításával a szikjavítás ügye mielőbb jelentős lendületet vett. Felszólalásával igen nagy tetszést aratott, és mint tiszántúli gazdát melegen ünnepelték.⁷⁷⁸

1944. január 14-én dr. Herke Sándor ismét Dévaványára látogatott, hogy megtekintse a szikjavítási munkák állását. Ezt az alkalmat megragadta arra is, hogy a község lakosságát tájékoztassa a szikjavítás előnyeiről. Az előadását közel 200 gazda hallgatta meg, akik a Gazdaszövetség nagytermében gyűltek össze. Bevezetőjében elmondta, hogy Dévaványa község szikes területeinek intézményes és szakszerű megjavítását vette tervbe, és ezért már a múlt év őszén rendelt egy nagy kotrógépet, mellyel a digóföld kitermelését fogják végezni. Sajnos a kitermelt föld széthordásához szükséges traktorok és szórókocsik még nem állnak rendelkezésére, mert azokat a háborús állapotok miatt a szállítással megbízott gyárak nem tudják elkészíteni, és rendelkezésére bocsátani. Éppen azért úgy gondolta a munkálatok megkezdését, hogy a kotrógéphez rendelkezésre bocsátana 500-600 méter hosszú gazdasági vasúti sít és hat csillét, és ezekkel kellene széthordani a kitermelt földet. Közölte továbbá, hogy ha a német gyárak további kotrógépeket szállítanak, azokból Dévaványára még két gépet küldet, hogy a határban egyszerre három géppel végezhesék a szikjavítást.

Előadta továbbá dr. Herke Sándor kormánybiztos, hogy tervbe vette nagyobb mennyiségű mészsizap ideszállítását, és a vasút melletti rakterületeken való tárolását, melyből a gazdák akkor és annyit vihetnek, mint amennyire szükségük van. Egyelőre kísér-

776 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1943. XI. évf. 9. szám. – 1943. február 27.

777 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1943. évi XI. évf. 29. szám. – 1943. július 17.

778 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1943. XI. évf. 43. szám. – 1943. október 23.

letképpen 100 vagon meszet küldet, és ha ez a mennyiség fogytán lesz, újabb szállítmányok küldésével fogja biztosítani a meszezés zavartalan menetét. Közölte továbbá, hogy a földművelésügyi kormányzat készítetett a szikjavításról egy nagyobb propagandafilmet, melyet a közeljövőben el fog ide is küldeni, hogy a gazdatársadalom megismerhesse az ország más vidékein folyó szikjavítási munkálatokat is.

Előadását azzal fejezte be, hogy örömmel jött ide, mert tudja, hogy Dévaványa község népe sokat szenved a szikes földek miatt, és elérkezettnek látja az idejét, hogy az államhatalom segítségével és a szikes földek megjavításával ez a község is jobb viszonyok közé kerüljön.

Az előadásért B. Kiss Márton községi főjegyző mondott köszönetet, és arra kérte dr. Herke Sándor kísérletügyi főigazgatót, hogy azt a jóindulatot, amelyet most velük éreztet, tartsa meg számunkra a jövőre is. Elvitathatatlan, hogy Dévaványa boldogulása és fejlődése szoros összefüggésben áll a szikjavítással. Az a 15 ezer kataszteri hold föld, amelyik ma még oly keveset, sokszor pedig a nagy és fárasztó munka dacára semmit sem terem, a megjavítással bőven termő földekké alakulhat át.⁷⁷⁹

SZIKJAVÍTÁS – KISGAZDA VEZÉRLETTEL

Eckhardt Tibor,⁷⁸⁰ a Független Kisgazdapárt vezére 1937. szeptember 19-én Dévaványán beszédet tartott. Vele volt a pártból még Dinnyés Lajos⁷⁸¹ és Nagy Ferenc⁷⁸² is. A rendezvény után Z. Nagy Ferenc kivitte a kisgazdapárt vezetőit a határba és megmutatta nekik a szikes földeket és a szikjavításban elért eredményeket.⁷⁸³ Az esemény után Eckhardt Tibor hosszabb cikkben foglalkozott a Magyarország című fővárosi lapban a dévaványai állapotokkal, különösen a szikjavítás nemzeti jelentőségével,⁷⁸⁴ és 300 pengőt adományozott a dévaványai ínségesek megsegítésére. Közölték azt is, hogy egy névtelenséget kérő úr ezer pengővel járult hozzá a dévaványai digózás megkezdéséhez. Ezután Eckhardt Tibor felkérte a Magyarország szerkesztőségét egy országos akció szervezésére és levezetésére, melynek olyan szép visszhangja támadt, hogy végül 86.000 pengő gyűlt össze a dévaványai szikes földek javítására.⁷⁸⁵

B. Kiss Márton helyettes főjegyző a következőket mondta ezzel kapcsolatban: „Mindaddig, míg a megindított akció be nem fejeződik, nyilatkozni nem kívánok. Jóleső érzéssel állapítom meg, hogy az ország közfigyelmé községünk felé fordult, és remélem, hogy áldásos következményei nem fognak elmaradni.”

779 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1944. XII. évf. 8. szám. – 1944. február 19.

780 ECKHARDT TIBOR (Makó, 1888. október 26. – New York, 1972. szeptember 10.) kisgazdapárti politikus, ügyvéd, országgyűlési képviselő.

781 DINNYÉS LAJOS (Alsódabas, Pest-Pilis-Solt-Kiskun m., 1901. április 16. – Budapest, 1961. május 4.) Független Kisgazda Párt politikusa, parlamenti képviselő, földműves, gazdálkodó. – 1947-1961 között honvédelmi miniszter, miniszterelnök, az országgyűlés alelnöke.

782 NAGY FERENC (Bisse, Baranya m., 1903. október 8. – Fairfax, Virginia, USA, 1979. június 12.): FKGP-politikus, parlamenti képviselő. 1945-1946. újjáépítési miniszter, nemzetgyűlési elnök, a Nemzeti Főtanács tagja, miniszterelnök, honvédelmi miniszter.

783 Z. NAGY 1965. – 132. p.

784 Eckhardt Tibor: „Veszedelemes nép?” című cikke a MAGYARORSZÁG című napilapban. – Z. NAGY 1965. – 133. p.

785 Z. NAGY 1965. – 134. p.

A gyűjtés felhasználásának módjairól 1937. október 3-án megbeszélést tartottak a Vadkacsa-szálló nagytermében, amelyre az O.F.B. által földhöz juttatottakat és a törpebirtokosokat is meghívták.⁷⁸⁶

Az ismeretes Eckhardt-akció nyomán Dévaványa az országos érdeklődés homlokterébe került. A fővárosi sajtó tíz nap alatt többet írt községünkről, mint azelőtt a nyomtatás feltalálása óta összesen, s a dévaványaiak is élénk érdeklődéssel figyelték a Magyarország hasábjain naponta megjelenő adomány-kimutatást. A ványai szikjavításra gyűlő összeg öröndetes növekedése láttán természetesen az érdekeltek is gondolkozni kezdtek az akció lebonyolításának módjain és érthetően az egész község lakossága a községi mezőgazdasági bizottságtól várta a kezdeményezést. Vasárnap, október 3-án délelőtt 11 órára össze is hívták a mezőgazdasági bizottságot, amelyen a bizottság tagjain kívül megjelent Breznay Mihály főszolgabíró és vitéz dr. Kantha Géza mezőgazdasági kamarai előadó, majd később Eckhardt Tibor megbízásából Dernői Kocsis László⁷⁸⁷ hírlapíró, a Magyarország című lap munkatársa is. A gyűlést dr. Schweiger László mezőgazdasági bizottsági elnök nyitotta meg, aki bevezető szavaiban mind a bizottság, mind Dévaványa község egész társadalma nevében hálás köszönetet mondott Eckhardt Tibornak az ínséges dévaványai nép érdekeinek felkarolásáért és általános gyűjtési akciójának megindításáért. Ezután előadta, hogy két terv merült fel az akció lebonyolítására. Az egyik az, hogy alakuljon egy talajjavító szövetkezet, amely a gyűjtés összegét alapként kezelné és folyósítaná segélyként vagy kölcsönként a rászorulóknak. Ez a gondolat a törvényes formák hosszadalmassága miatt látszott elsősorban nehezen kivihetőnek, ezenkívül az ezzel járó adminisztratív kiadások is sok pénzt fölemészténének, már pedig a cél az, hogy gyűjtés minden fillérjét földjavításra fordítsák és abból semmi ne folyjon el adminisztrációra és bélyegekre. A másik terv lényege az, hogy az akció lebonyolítására alakuljon egy bizottság, amelynek magvát adja a mezőgazdasági bizottság elnöke, alelnöke valamint 3-4 tagja, és egészítse ki a községi főbíró és főjegyző, egy tanácsbeli, a katolikus és református egyház lelkésze, valamint az érdekelt földmunkások és gazdák képviselőiben a helyi munkás- és földműves körök elnöksége. Az előterjesztett tervhez Z. Nagy Ferenc alelnök, majd Breznay Mihály főszolgabíró szól hozzá. Közben érkezett meg Dernői Kocsis László hírlapíró, aki tájékoztatta a főszolgabírót és mezőgazdasági bizottság elnökségét Eckhardt Tibor álláspontjáról. Eckhardt semmiképpen sem tartja célravezetőnek a szövetkezeti megoldást, ellenben ő is egy bizottságra kívánja bízni a lebonyolítást, amely bizottságban feltétlenül szükségesnek tartja a községi főjegyző munkásságát és az az óhaja, hogy ebben a bizottságban Z. Nagy Ferenc tekintessék az ő megbízottjának.

A mezőgazdasági bizottság ezután elfogadta azt az indítványt, hogy Eckhardt Tibor elgondolásához a mezőgazdasági bizottság a maga közreműködését felajánlja és a részletekre vonatkozóan kéri Eckhardt Tibor óhajainak közlését. Dr. Schweiger László elnök zárszávaiban kifejezte azt a reményét, hogy a szikjavítás áldásos munkája a legrövidebb idő alatt megindul, majd a gyűlést bezárta.

786 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1937. V. évf. 40. szám. – 1937. október 3.

787 DERNŐI KOCSIS LÁSZLÓ (Dernő, 1903. április 22. – Bp. 1970. január 10.) újságíró, a Magyarország, a Pesti Napló, a Kis Újság, a Magyar Nemzet publicistája. A Kiszgazda Párt tagjaként a polgári szárny egyik hangadója volt.

Dernői Kocsis László jelentése és a mezőgazdasági bizottság megküldött jegyzőkönyve alapján Eckhardt Tibor levélben kérte fel a következőket a bizottságban való működésre:

Elnökül Z. Nagy Ferencet, helyettesül Kónya Károlyt, tagokul dr. ikafalvi Farkas Béla református lelkészt, Tóth Zoltán Viktor római katolikus esperest, B. Kiss Márton községi h. főjegyzőt, Bereczki Imre, Séllei Gyula és Tímár Frigyes gazdákat, Feke Sándor és Gyülvizi Lajos munkásokat, jogi tanácsadásra dr. Rákossy Árpád ügyvédet, végül az írásbeli teendők ellátására Kiss Sándor nyugdíjas államvasúti tisztviselőt és Kolozsy László tanítót. Vitás esetekben végső fokon egy ötös bizottság dönt, amelynek elnöke Eckhardt Tibor, tagjai Matolcsy Mátyás⁷⁸⁸ és Tildy Zoltán⁷⁸⁹ országgyűlési képviselők, Nagy Ferenc kiskazda és Dernői Kocsis László hírlapíró.

Itt említjük meg, hogy az akcióval kapcsolatban Szóts Sándor budapesti kertész 100 darab kajszibarack fát ajánlott fel csomagolva és leszállítva a megjavított földre 10 gazdának való elosztásra.⁷⁹⁰

A takarékbetétkönyvet Mihályfi Ernő⁷⁹¹ és Dernői Kocsis László vitték le Dévaványára. Velük Z. Nagy Ferenc a következőkben állapotott meg:

- a pénzt se Z. Nagy, se a társai ne kezeljék, mert csak így lehet elejét venni a gyanúsításoknak;
- tárgyalják meg a helyi hatóságokkal, hogy a pénzt, mint szikjavítási alapot, valamelyik helyi bankba helyezik el, onnan történik majd a kiutalás;
- a törpebirtokosok 5 kat. hold területig ingyen, visszafizetési kötelezettség nélkül kapják a szikjavításra szükséges összegeket;
- az öt holdnál nagyobb birtokkal rendelkező parasztok tízévi visszafizetési kötelezettséggel kapják a kölcsönt, két évig ne fizessenek kamatot, de a visszafizetést már a második évben kezdjék meg;
- a napszámbér két pengő legyen.

Ezt a munkát a hatóság ellenőrzése nélkül nem lehetett elvégezni, ezért került sor egy olyan értekezletre is, amelyen a főszolgabíró is megjelent. Breznay főszolgabíró arra törekedett, hogy az egész akciót megfossza kiskazdapárti jellegétől, nemcsak az ellenőrzését, hanem irányítását is kisajátítsa a közigazgatás képviselői, személy szerint a főjegyző vagy főbíró számára. Kocsis László azonban, aki a Magyarország szerkesztősége és az országos intéző bizottság képviselőjeként vett részt a tanácskozáson, csak annyi beleszólást volt hajlandó a hatóságok számára biztosítani, amennyi szükséges és elegendő ahhoz, hogy a munka szervezésénél és a pénzek, kölcsönök és segélyek kiutalásánál a kitűzött céllal ellentétes intézkedések ne történhessenek, minden visszaélés kikerülhető legyen. Breznay főszolgabíró és az újságíró között, valamint a bizottság tagjainak részvételével órákig folyt a vita, a főszolgabíró lépésről lépésre visszaszorult, enged-

788 MATOLCSY MÁTYÁS (Bp., 1905. február 24. – Bp., 1953. június 20.): agrárpolitikus, képviselő.

789 TILDY ZOLTÁN (Moson, 1889. november 18. – Bp., 1961. augusztus 3.) ref. lelkész, politikus, miniszterelnök, köztársasági elnök.

790 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1937. V. évf. 41. szám. – 1937. október 10.

791 MIHÁLYFI ERNŐ (Bér, Nógrád m. 1898. szeptember 3. – Budapest, 1972. november 20.): kiskazda, majd pártönkívvli képviselő, újságíró, lapszerkesztő. 1947-ben tájékoztatásügyí, majd külügyminiszter.

ményekre kényszerült. A bomba azonban valójában akkor robbant, amikor Kocsis László közölte, hogy az Országos Bizottság ragaszkodik a két pengős napszámbérhez.

Breznay élesen tiltakozott, hangoztatta, hogy mikor Dévaványa vidékén egy pengő húsz fillér a kialakult mezőgazdasági napszámbér és az országos átlag még ennek is alatta van, a szikjavítási akció kétpengős napszámbére elfogadhatatlan a hatóságok számára, mert „felizgatná és kielégíthetetlen követelésekre ösztönözné az uradalmak munkásait, még a szegődött cselédséget is.”

Kocsis László nagy nyugalommal közölte a főszolgabíróval, hogy mindezt meg gondolták, ezért határoztak a kétpengős bér mellett. Nekiszégezte Breznaynak a kérdést, vajon a hatóságok és ő személy szerint elégedettek-e az uradalmi béreknek azzal a színvonalával, amit olyan erőlyesen védelmez.

A főszolgabíró szünetet kért, és elment telefonálni. Pár perc múlva visszatért és bejelentette, gondolkozott a dologról, nem fogadják el a kétpengős napszámot és ragaszkodnak – megfogalmazása szerint – a „szélesebb körű társadalmi ellenőrzéshez”. Szemmel láthatóan arra törekedett, hogy a kormánypárt valamelyik helyi vezető személye is bekerüljön a bizottságba.

Kocsis László felállt, s közölte, hogy ilyen körülmények között nincs szikjavítási akció, visszaviszi Budapestre az addig összegyűlt pénzt. Mégis ajánlja a főszolgabírónak, próbáljon még egyszer gondolkodni. Ha jónak látja, talán Budapestre is telefonálhatnak, vállalják-e a közvélemény előtt a felelősséget az összegyűlt pénzek visszafizetéséért, a jelenlegi dévaványai szociális feszültség fokozásáért, az országos botrányért. A Kiszgazdapárt megbízottai nagyon nyugodtak és vidámak voltak, a főszolgabíró annál mérgesebben rohant el, de negyedóra múlva visszatért és mindenhez hozzájárult.

Breznay mindenbe beleegyezett, miután azonban a budapesti megbízottak eltávoztak, hetekig késleltette a munka megindítását. Szabályszerű cégbejegyzést követelt, utólag megtiltotta a községi előljáróság részvételét a bizottságban. Annyit akadékoskodott, hogy Z. Nagy Ferenc bejelentésére Eckhardt Tibor a belügyminiszternél is közbelépett. Rendkívüli gyűlésre hívták össze a képviselő-testületet, amely megint az újságírók jelenlétében zajlott le. Az egész gyűlés abból állt, hogy Z. Nagy Ferenc vitatkozott a főszolgabíróval. Még a virilis jogon bent ülő nagybirtokosok sem mertek kiállni Breznay mellett, végül – amire soha nem volt még példa – Z. Nagy Ferenc indítványára a képviselő-testület leszavazta a főszolgabírót, jóváhagyta a szikjavítási akciónak azt a bonyolítási módját, amelyben korábban megállapodtak.

Még akkor este dobszó útján közhírré tették a községben az akció megindítását, annak feltételeit és módozatait, két nap múlva pedig megkezdődött a talajjavítás. A Hitelszövetkezet egy százalék kezelési költségért vállalta a szikjavítási alap kezelését, kérésükre minden szombaton délután hivatalos órát tartottak a munkások kifizetésére. Egész télen állandóan 300-400 ember dolgozott. Akkor 400, a következő télen 250 kat. hold szikes területet javítottak meg, ennyi munkának a fedezésére futotta az összegűjtött összegből.⁷⁹²

Z. Nagy Ferenc meglehetősen sommásan intézte el az egész akciót önéletrajzi kötetében, noha a lényegyet tökéletesen kifejezte. A Dévaványai Hírlap azonban lépésről

792 Z. NAGY 1965. – 134-137. p.

lépésre követte az eseményeket. És persze nem olyan „harcos” modorban, mint azt a kispap képviselő tette.

A Dévaványai Hírlap október 10-i számában ismertetett összeállítású helyi bizottság, amely az Eckhardt-akció szikjavítási munkálatait volt hivatva irányítani, pénteken délelőtt tartotta első ülését a Gazdakör székházában. Az ülésen a betegsége miatt távollevő dr. ikafalvi Farkas Béla kivételével mindenki megjelent, akit Eckhardt Tibor felkért a bizottságban való közreműködésre. Z. Nagy Ferenc elnöki megnyitója után Tóth Zoltán Viktor esperes szép beszédben méltatta az akció jelentőségét, amely annál magasabb, mert egy politikus indította el a politika teljes kikapcsolásával. A bizottság tagjait is teljes politikamentességnek kell áthatnia. Csak egy lehet a cél: rászoruló földjét javítsák meg családfenntartó kezekkel.

A bizottság munkástagjainak meghallgatása után kimondták, hogy egy köbméter föld megmunkálásáért, ha talicskázni kell 66 fillért, anélkül 40 fillért fizetnek, majd elhatározták, hogy a szikjavítási munkát kedden, október 19-én kezdik meg, legelőször Pusztafudérban és a Kolozsvári-féle osztott földeken.

Mind a földjavítást igényelni, mind a munkában való részvételre november 1-ig lehet jelentkezni vasárnaponként és piaci napokon a Gazdakörben ügyeletes szolgálatot teljesítő bizottsági tagnál. November 1. utáni jelentkezéseket már nem vehetett figyelembe a bizottság, mert akkor az addig beérkezett jelentkezések alapján dolgozták ki az azévi végleges dígózási programot.⁷⁹³

A Dévaványai Hírlap október 17-iki számában megjelent közleménynek a Tóth Zoltán Viktor pápai titkos káplán, esperes plébánossal foglalkozó része különféle félreértésekre és félremagyarázásokra adott alkalmat. Ezek tisztázása céljából kérdést intéztek az esperes úrhoz, aki a következőkben tájékoztatta az újság olvasóit.

A bizottsági ülésre hivatalos elfoglaltsága miatt elkésve érkezett. Az elnöki megnyitón nem volt jelen, így a megnyitó után beszédet nem tarthatott, hanem a tárgyalások vége felé adott kifejezést annak az óhajának, hogy nem csak a bizottság politikamentes működését, mert hiszen ezt csupán két tag úgysem biztosíthatná, hanem a bizottság minden egyes tagja igyekezzék pártpolitikától mentesen működni, annak ellenére, hogy az akció megindítása politikustól származik. Egy cél legyen előttünk – mondta –, segíteni a rászoruló szegényeken, a sokgyermekes családokat fenntartó munkáskezekkel. A beszélgetés végén a következőket mondta: neki, mint papnak az a meggyőződése, hogy hivatásánál fogva minden olyan megmozdulásban részt kell vennie, ahol embertársainak érdekeit képviseli vagy szolgálhatja.⁷⁹⁴

Karay Gusztáv, a békéscsabai m. kir. vegyékísérleti állomás vegyész-mérnöke október 21-én és 22-én Dévaványán tartózkodott és itt szikes-talaj tanulmányokat végzett. Az újság tudósítójának alkalma volt a kiküldött vegyész-mérnök itteni tapasztalatairól érdeklődni, aki a következőket mondotta:

Tapasztalatai szerint Dévaványa területének jelentékeny részét szik, még pedig nem szódás szik, hanem kilúgozott, mészszegény szik borítja, amely alatt azonban legtöbb helyen különböző mélységekben fellelhető mésztartalmú sárgaföld található, amely

793 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1937. V. évf. 42. szám. – 1937. október 17.

794 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1937. V. évf. 44. szám. – 1937. október 31.

digózásra alkalmas. A békéscsabai m. kir. vegykísérleti állomás elő kívánja segíteni a digózást azzal, hogy tudományos kísérletekkel megállapította, hogy hol milyen mélységben és milyen mennyiségben található meg a szikes talaj feljavításához szükséges mennyiségű mésztartalmú réteg. Némelyik helyen ugyanis a felszínhez közelebb és nagyobb mennyiségben mutatkozik meszes réteg mint másutt. A mészmennyiség tudományos megállapítása jelentős mértékben megkönnyítette a digózás elvégzését, mert így pontosan tudták a munkások, hogy milyen mélységben találjanak megfelelő minőségű talajt. Az eddig látott digózási munkáknál – mondta nyilatkozatában Karay Gusztáv vegyészmérnök – örömdetes szakszerűséget és nagy gyakorlati érzéket tapasztalt. November 10-én újból megjelent Dévaványán és ekkor a digóztató gazdák segítségével több, mintegy két és fél méter mélységű mintagödröt ásatott, a talajból mintákat vett, majd a laboratóriumban pontosan megállapították a mésztartalom fokát.

Élénk várakozás előzte meg a vegykísérleti állomás bekapcsolódását a dévaványai sziktalajjavítás lebonyolításába. Mindenki meg volt győződve arról, hogy a tudományos kísérletek áldásos hatása nem fog elmaradni.⁷⁹⁵

Az Eckhardt-akció által megindított digózási munkálatok október 17-én indultak meg, és november 13-ig 7.531 pengő 22 fillér munkadíjat fizettek ki. Ez így oszlott meg:

az első héten	653,57 pengő,
a második héten	2.137,35 pengő,
a harmadik héten	2.281,94 pengő,
a negyedik héten	2.456,46 pengő.

A munkabér köbméterenként elterítéssel 66 fillér volt. A negyedik héten már több mint kétszáz munkás dolgozott a dévaványai határ különböző részein.

Az akció kapcsán a Szóts Sándor budapesti kertész által felajánlott 100 db barack-csemete elosztását is elvégezte a bizottság. Ezt a következők kapták:

Adamik Gábor, Szartos	10 fa
Dávid István, Szartos	10 fa
Faragó István, Kalmársziget	5 fa
Papp József, Kígyós	5 fa
Ambrus Mihály, Kígyós	10 fa
Feké Sándor, Malom utca	10 fa
Tarsoly Ferenc, Barcé	10 fa
Somogyi István, Kétér	10 fa
Egri Mihály, Arany János utca	10 fa
Gyányi Sándor, Kérsziget	10 fa
Giricz István, Szartos	10 fa

Ugyancsak az akcióhoz kapcsolható a CIRPAC modern építészek társaságának felajánlása, akik egy minta-gazdaházat akartak ingyen felépíteni Dévaványán egy sziktalajdonos kisbirtokos részére. A ház tervrajzát meg is küldték a bizottságnak. A tervrajz azt tartotta a legfőbb szempontnak, hogy olcsó, kényelmes és a gazda szükségleteinek legmegfelelőbb legyen, az egészségügyi követelmények figyelembevételével. Tágas konyha, elkülöníthető hálófülkével rendelkező lakószoba, fürdőszoba, pince és kamra, a ház vé-

795 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1937. V. évf. 44. szám. – 1937. október 31.

gén kocsiszin, istálló és ólak. A felépítendő háznak valószínűleg a község ad helyet. A tulajdonos személyéről a bizottság majd később dönt az összes méltányossági szempontok figyelembe vételével.⁷⁹⁶

A SZIK HALOTTJA

Azt tartja a közmondás, hogy minden nagyobb akció, minden nagyobb megmozdulás bizonyos áldozatokkal jár. Ezt az áldozatot mindig az akciókban résztvevők közül szakítja ki a sors. Így történt ez Dévaványán is, amikor 1937 késő őszen halálos áldozatot kívánt a szikjavítási akció, amelyről a korabeli helyi sajtó a következőkben számolt be.

„Megdöbrentő szerencsétlenség történt hétfőn alkonytájban a dévaványai határban. A kegyetlen, sok nyomorúságot okozó szik emberáldozatot követelt magának és egy nyolc gyermekes családot fosztott meg a keresőjétől.

Özveggy Vad Andrásnének a Szigetben levő tanyáján néhány munkás végezte a szikjavítást. Az egyik méter széles árkot mintegy három méter mélyre ásták és onnan szórták ki a talajjavításhoz szükséges mésztartalmú sárgaföldet. A tulajdonos megbízottja figyelmeztette a munkásokat, hogy nagyon sok földet szórtak közvetlenül a kiásott árok partjára, el kell hordani, mert a megázott talajt esetleg bedönti az egyhalomra szórt földtömeg. A munkások erre meg is kezdték az elterítést. Alkonyatban hazafelé indultak, csak Vass Ignác 45 éves földmunkás-napszámos maradt még ott, mondván, hogy néhány lapát föld van az árok fenekén, azt eltisztítja onnan. A neki segítő 17 éves fiát küldte, hogy szedje össze a szerszámokat, ő maga pedig hozzáfogott az árok fenekének tükörsimára tisztításához. A gyerek az ároktól mintegy 30 méternyire foglalatoskodott, amikor észrevette, hogy több méter hosszúságban beszakadt az árok partja és az apját maga alá temette a föld.

A visszaszaladó munkások gyorsan ásni kezdték a beomlott földtömeget, mivel azonban a több méter hosszú beomlásban nem is tudhatták, melyik részen lehet Vass Ignác, természetesen hosszú percek múltak el, míg a földet elhányhatták a szerencsétlen emberről. Amikor kiemelték Vass Ignácot, a mellkasát már csak a beszorult levegő hirtelen felszabadulása mozgatta, de élet nem volt benne. Orrából még lassan szivárgott a vér.

Szekérre tették, behozták a községbe, az elősiető orvosok azonban már csak azt állapíthatták meg, hogy a halált fulladás okozta. A halott Vass Ignácot hazavitték a Bánomkerten levő kis lakásba, ahol a nyolc gyermeknek és a hirtelen özvegyé lett feleségnek mindössze egy fél kenyér képezte az élelmiszerkészletét.

Szívutfacsaró látvány volt a szerdán délután két órakor lefolyt temetés. A koporsót 8 kisgyermek vette körül, kik közül a legidősebb 17 éves, a legkisebb pedig járni sem tud. Nem hallatszott jajveszékélő sírás, de a kilenc ajakról időnkint fel-feltörő, visszafojtott zokogás szívetszorítóbb és számonkérőbb volt minden jajveszékélésnél.

Egy nyolc gyermekes apa reggel elindult hazulról élet- és munkakedvvel, hogy kenyeret, meleget, örömet szerezzen a népes családnak és este kinyúlva, élettelenül szállítják

796 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1937. V. évf. 47. szám. – 1937. november 21.

haza hallgatag, meggyötört lelkű sorstársai. Szörnyű munkástragédia ez, amiben a leg-szomorúbb, hogy nincs biztosítási alap, nincs segélyezési intézmény a hátramaradt család szörnyű ínségének enyhítésére. A hatóság ugyan bizonynyal nem hagyja éhen veszni a gyermekeket, de annak csak az állami gyermekmenhelybe való utalás kínálkozik megoldásként.

Nincs más segítség? A Szikjavító Bizottság értesülésünk szerint legközelebbi ülésén foglalkozik Vass Ignác hátramaradottainak segélyezésével, és olyan indítvány kerül a bizottság elé, hogy néhány száz pengő segélyt szavazzanak meg a részükre. Kétségtelenül nemes gesztus ez és jobb, szükségesebb helyre nem is fordíthatnák azt az összeget. De ezzel egyidőben talán a társadalom szíve is megmozdulhatna. Talán volna lehetőség arra, hogy az árván maradt család együtt maradjon. Sok kicsi sokra megy, és ha sokan adnának akármilyen keveset is, a munka hősi halottjának családja nem lenne kénytelen szétszóródni. Vajon felmelegednek-e a szívek?”⁷⁹⁷

Számunkra a következő tanulságokkal szolgált a fenti eseménysor:

1./ Z. Nagy Ferenc és dr. Schweiger László példája bizonyítja, hogy vidéken is találhatók olyan szakemberek, olyan gondolkodók, akik országos, sőt európai szinten képesek megítélni egy-egy jelenséget, eseménysort, amire azután karizmatikus egyéniségükből fakadóan tömegeket képesek mozgósítani. Feltehetően a „levegőben lógott” már a szikjavítás problémája, de mégis szükség volt e két emberre, hogy elméletileg megalapozzák és országos szintre emeljék magának a szikjavításnak a gondolatát, hogy azután – főleg Z. Nagy Ferenc tevékenysége nyomán – a gyakorlatban is megvalósítható legyen mindez, amit ők ketten megálmodtak a dévaványi síkról.

2./ Minden jószándék és jóakart mellett szükségük volt arra, hogy a politika is melléjük álljon – Eckhardt Tibor jó szemmel vette észre a dévaványai határjárás alkalmával ennek politikai jelentőségét. A politikai sakkiparti végjátzmáját azután már elég volt Dernői Kocsis Lászlónak és Z. Nagy Ferencnek megvívni a győzelemhez. De ebben a győzelemben a Kisgazda Párt érdemeit senki sem vitathatta azután.

3./ A Kisgazda Párt által kezdeményezett közadakozás során 86 ezer pengő gyűlt össze, amelyből mintegy 650 kat. hold területet tudtak megjavítani. A kezdeményező két dévaványai gazdának igaza volt abban, hogy ezt a szikjavítási akciót állami irányítás alá kell vonni és közüggé kell tenni. Hogy így történt, azt dr. Herke Sándor jelenléte is demonstrálja. A földművelésügyi igazgatás ezt meg is tette és még a háború utolsó évében is végeztettek állami pénzen és irányítás alatt szikjavítást – még Dévaványa határában is. Ennek tevékenységnek a kiteljesedése már a háború utáni évekre maradt. Hiszen az erre fordított pénz valóban hasznos beruházásnak bizonyult.

4./ A szikjavítás ügye lehet, hogy nem Dévaványáról indult el, már más helységek gazdái is szerették volna megjavítani szikes földjeiket, de általánossá és országossá a dévaványai ügy kapcsán vált. Ezért a dévaványai síkságot akkor lakó földművesek megérdemlik, hogy az utókor meghajtsa fejét egyrészt emlékük, másrészt kezdeményezésük sikeres kivitelezése előtt.

797 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – 1937. V. évf. 48. szám. – 1937. november 28.

VÍZSZABÁLYOZÁS A DÉVAVÁNYAI SÍKON

Dévaványának természeti viszonyai miatt igen sok baja volt a vízzel. Hol nem volt egyáltalában, hol meg olyan mennyiségben árasztotta el a határát mind folyók áradása, mind belvíz formájában, hogy alig tudott ellene védekezni. A Sárrét mocsaras területén, a Sebes-Körös és a Berettyó áradásai miatt évszázadokon keresztül állandó küzdelem volt az itt élők élete a vízzel.

A művelési ágak alakulását Gallacz János szerint⁷⁹⁸ a földrajzi helyzet és a népességszám változása határozza meg. E szempont szerint a településeket három részre osztotta:

- a./ a határnak nagy része szántóföld volt;
- b./ arányosan oszlott meg a szántóföld a kaszálóval, legelővel;
- c./ csak kevés szántó volt, döntő többséget a legelő és rét tette ki.

Gallacz János ebben az időben Dévaványát az utóbbi csoportba sorolta – joggal.

1816. május-június havában igen jelentős áradást kellett elviselni a Körösök vidékének. Az áradás legtovább a Berettyón tartotta magát, ahol 60 napos áradást és 40 napos apadást regisztráltak. Az elöntés – melyhez hozzájárult még a Hortobágy és a Sebes-Körös is árvizével – elárasztotta a Nagy-Sárrétet, benne Dévaványa határát, de behatolt magába a faluba is.⁷⁹⁹

Bodoky Mihály, Békés vármegye első önálló mérnöke 1820-ban községenként ártéri összesítőt készített a vármegyéről. Ebben Dévaványa a legnagyobb ártérrel szerepelt: 33.000 magyar hold (24.750 kat. hold), melyhez hozzá kell számítanunk Ecseg pusza további 21.739 magyar holdas árterét is.⁸⁰⁰ Ezért látszott indokoltnak az a terv, amely 1868-ban Garzó Lajos javaslatára Dévaványa mellett vezette volna el a Tiszalök-Gyoma közötti csatorna nyomvonalát, hogy ezzel is mentesítse a helységeket az ár- és belvizektől.⁸⁰¹ Ez a terv azonban sohasem valósult meg.

Dévaványa 55 ezer kat. holdas határában két ármentesítő és belvízszabályozó társulat is tevékenykedett. 1852-ben alakult meg a Berettyó-Sárréti Társulat, amely 1856-ban kibővítette tevékenységi körét és Berettyó Szabályozási Társulattá alakult át. 1853-ban alakult meg az Ivánfenéki Ármentesítő Társulat.

1895-ben a Berettyó-Körösi Társulat felbomlott. Megalakult az önálló Berettyó Vízzszabályozó Társulat Nagyvárad székhellyel és az Önálló Ivánfenéki Ármentesítő és Belvízzszabályozó Társulat Gyoma székhellyel.⁸⁰²

Dévaványa közigazgatási határából a két ármentesítő társulat kezelésében lévő árterek mennyiségét, illetve területi változását az 52. számú táblázat szemlélteti. A három évtized alatt elért 51%-os növekedés azt jelzi, hogy 16 ezer kat. holddal nőtt a védelem-

798 GALLACZ 1896. – I. kötet – 530. p. – Idézi: DÓKA 1997. – 34. p.

799 GALLACZ 1896. – I. kötet – 227-229. p. – Idézi: DÓKA 1997. – 67. p.

800 DÓKA 1997. – 69-70. p.

801 DÓKA 1997. – 169. p.

802 DÓKA 1997. – 295-301. p.

be bevont terület nagysága, de még ezzel sem érte el a határ teljes területét, ekkor is csak mintegy 90%-os volt az árvízvédelembe bevont terület nagysága. Ezzel azonban az élvonalba tartoztak, hiszen nyilvánvaló volt, hogy Dévaványa lakosságának létkérdése a zabolátlan vizek korlátok közé szorítása.

Az 1893. június 2-án tartott képviselő-testületi közgyűlésen tárgyalták a Berettyó-Körös Vízszabályzó és Ármentesítő Társulat beadványát, amelyben kérték, hogy a körgát által védett területek után megállapított évi 1.419 forint összeget fizesse meg a község. A közgyűlést azonban nem tájékoztatták megfelelően arról, hogy abban az esetben mi történik, ha a község a saját körgátját a védelem hatásának fokozása érdekében megmagasítja, és ezt a vízkönyvbe bejegyezteti, akkor mekkora terhet kell viselnie. Addig azonban, míg erről nem kaptak megfelelő tájékoztatást, a karbantartás évi összegének kifizetését függőben tartották. Ugyanakkor utasították az előljáróságot arra, hogy ebben az ügyben a szükséges információkat szerezze be. Az ezzel kapcsolatos eljárás azonban a többszöri tárgyalás ellenére majd egy évig elhúzódott, míg végre 1894. május 25-én döntöttek az összeg kifizetéséről.⁸⁰³

1895. március 25-én rendkívüli közgyűlésen tárgyalták a belvíz ügyét. 15 képviselő kezdeményezésére hívta össze Gyányi István főbíró a közgyűlést, mert a határban nagy területeket borított a belvíz, amelynek levezetése igen sürgős feladatot jelentett a község vezetősége számára. A mielőbbi intézkedést sürgették a képviselők. Utasításba adták, hogy az előljáróság sürgősen hívja fel a földtulajdonosok figyelmét is az őket fenyegető veszély elhárítására. Vad Ferenc képviselő indítványozta, hogy miután a dévaványai határ területe egészben vízszabályozási költségekkel terhelt, ezért hívják fel a két ármentesítő és belvízszabályozó társulat figyelmét is a veszély elhárítására. Ugyanakkor a képviselő-testület kérje a Földművelésügyi Minisztérium közbenjárását is a veszély elhárításának szorgalmazására.⁸⁰⁴

Az 1898. március 31-i közgyűlésen Erdélyi Kálmán jegyző előterjesztette, hogy a varsányhádi közdűlő útból az Ivánfenéki Társulat vízlevezető csatornájával mintegy 120 cm szélességű részt elfoglalt. A kiásott földdel ezt az úttestet – amely eddig járhatatlan volt – megtöltötte. Emiatt indítványozza, hogy méltányossági szempontból a 8 öl szélességű út csatornával elfoglalt részét díjtalanul engedjék át a társulatnak azzal a kikötéssel, hogy ha ennek az útnak a kihasítása iránt indított pert a varsányhádiak elvesztenék, az elfoglalt területért, mely akkor gróf Zamoyski és mások tulajdonát fogja képezni, a község szavatosságot nem vállal, és köteles lesz a társulat az egyes birtokosok részére – ha ezek azt követelnék – az elfoglalt területért kárpótlást adni anélkül, hogy ezért a társulat a községtől valamit követelhetne. Az indítványt a képviselő-testület egyhangúan elfogadta.⁸⁰⁵

803 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 3. kötet. – 57/1893. kgy. szám. – 1893. június 2. – 66/1893. kgy. szám – 1893. június 17. – 79/1893. kgy. szám. – 1893. augusztus 11. – 59/1894. kgy. szám. – 1894. április 23. és 63/1894. kgy. szám. – 1894. május 25.

804 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 3. kötet. – 32/1895. kgy. szám. – 1895. március 25.

805 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 3. kötet. – 101/1898. kgy. szám. – 1898. augusztus 31.

AZ 1915. ÉVI NAGY BELVÍZ – ÉS EGY KIS IGAZSÁGTALANSÁG

1915. május 16-án a gazdák értekezletet tartottak. Ők bízták meg az értekezleten megjelent főjegyzőt azzal, hogy a kérelmüket terjessze a képviselő-testületi közgyűlés elé. A főjegyző saját bevallása szerint nagyon nehezen határozta el magát ennek az indítványnak az előterjesztésére. Már azért is, mert a nagyváradi székhellyel működő Berettyó Vízszabályozó és Ármentesítő Társulat választmányának már 17 év óta a tagja. Most is annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a társulat vezetőit mindig hivatásuk magaslatán álló tisztviselőknek ismerte. Ugyanakkor azt is el kellett ismernie, hogy a már háromévi végtelen rossz termés által sújtott lakosság olyan nagy mérvű kárt szenvedett, amit elhallgatni nem lehet. Magának a társulat vezetőinek is érdekét képezi, hogy a felmerült vádakkal szemben magukat tisztázhassák. Amennyiben viszont mulasztás terhelné őket, akkor ellenük a kárt szenvedettek jogos kártérítési igénnyel léphessenek fel.

E bevezető után a főjegyző elmondta, hogy eltagadhatatlan tény és valóság, hogy az őszi és tavaszi rendkívüli csapadék miatt a társulat árterébe tartozó földek túlnyomó része víz alá került. Február és március hónapokban olyan rengeteg belvíz gyűlt össze, hogy amerre a szem ellátott, csak víztengert láthatott az ember. A társulat által készített csatornák eltűntek gátjaikkal együtt. Ennél fogva víz alá kerültek olyan búzával bevetett földek, amelyekre a legidősebb emberek sem emlékeztek, hogy azokat valamikor belvíz borította volna. Hozzávetőleg 15.000 kat. holdra lehet becsülni a belvíz alá került földek nagyságát.

Február és március hónapokban sorban panaszkodtak a gazdák az előljárásnál arra, hogy a társulat pusztaecsegi szivattyútelepei nem működnek, mert nincs olaj, amely a gépeket üzemben tarthatná. Március 4-én – 1107. szám alatt – táviratot küldtek a társulathoz, amelyben kérték a szivattyúk működésének beindítását. Az igazgatóság táviratilag értesítette az előljárást arról, hogy a nyersolaj a pusztaecsegi vasútállomásra megérkezett. Azt vízi úton Csurgóra szállítják, ugyanakkor kilátásba helyezték a víz lényeges apadását.

582/1915. iktató szám alatt levélben megkereste az igazgatóság az előljárást, amelyben tájékoztatták őket arról, hogy mintegy két hete kértek a Földművelésügyi Minisztériumtól 25 mázsa nyersolajat. Ezt nem kapták meg és kérték az előljárást, hogy ők is sürgessék meg a nyersolaj kiszállítását. Ugyanakkor kérték a minisztériumot annak kivizsgálására is, hogy miért nem látta el magát a társulat elegendő üzemanyaggal, amikor látta a rendkívüli csapadék lehullását? Ez a háborús időket tekintve súlyos mulasztásnak tekinthető.

Grósz Miksa bérlő elmondása szerint február 24-25-26-án zuhogó eső volt. Az eddig szokatlan belvíz nemcsak őt, hanem az összes itteni birtokost elöntötte. Ugyanakkor a szivattyútelepek nem működtek. Elküldte Papp Zsigmond nevű cselédjét megkérdezni, hogy a telep miért nem működik? Az ott lévő kezelőszemélyzet tájékoztatása szerint olajhiány miatt álltak a szivattyúk.

A folytonos sürgetés hatására a társulat március 12-én három hordó nyersolajat szerzett, ami csepp volt a tengerben. Később, március 22-én ismét kaptak 10 hordó olajat, ez azonban még mindig kevés volt ahhoz, hogy a gépek éjjel-nappal üzemeljenek.

A dévaványai gazdák nevében Grósz Miksa Csatári István birtokossal együtt Nagyváradra utazott, hogy a szomorú helyzetre való tekintettel kérjék a szivattyúk éjjel-nappal történő üzemeltetését. Ezt az ármentesítő társulatnál meg is ígérték, de az ígéret csak ígéret maradt. A kiszivárgott hírek szerint a szivattyútelepek éjjel nem működtek, holott a működési naplóban ez így volt bejegyezve. Az igazságot azonban csak egy vizsgálat derítheti ki.

Április 12-e körül jött ismét 15 hordó olaj a szivattyútelepekre, de ez sem tartott sokáig. A telepek május 1-től 8-ig ismét nem működtek. A belvizet rettenetes szárazság követte, ettől függetlenül a búzavetések vízben álltak.

A szokatlan belvizet a gazdák előadása szerint a mostoha időjárás mellett különösen az okozta, hogy a felső réhelyi csatorna összeköttetésben van a szeghalmi felső csatornával, amelynek vizeit a szeghalmi szivattyútelepen kellene átvezetni. Azonban az a szivattyútelep sem volt működésben. Mind a szeghalmi, mind a ványai vizek tiltó⁸⁰⁶ hiányában letolultak a mélyebb fekvésű dévaványai csatornába és a földeket a csatorna gátjain át elárasztották. Úgyszintén a nagyéri csatorna is szinte mesterséges vízlevezetője volt a szeghalmi és füzesgyarmati vizeknek.

Tiltó nem volt sehol. A csatorna a társulat kicsinyessége miatt nem volt rendben, mert talán sajnálta és sajnálja az ellenszegülőktől a szükséges földet kisajátítani és ennek következtében ezek a más határbeli vizek is, szinte mesterséges úton a dévaványai földeket árasztották el.

J. Tóth Sándor és Papp András dévaványai lakosok állítják azt is, hogy szintén érdektársaik nevében április 15-én bent jártak a társulati igazgatóságnál és kérték a Lénárt Bálint földjénél lévő tiltó megnyitását, hogy a vizektől szabaduljanak. Erre a társulati főmérnök azt válaszolta, hogy azt nem teheti, mert a szivattyútelepnél nincs olaj.

Az érdekelt gazdaközönség egyébként kijelentette, hogy egy esetleges vizsgálat alkalmával bőven fog adatokat szolgáltatni arra, hogy a társulat a szivattyútelep üzemben tartása körül mulasztásokat követett el.

A társulat levelei igazolták, hogy az őszi, téli, tavaszi – valójában majdnem évtizeden át nem tapasztalható – csapadékok dacára a szivattyútelepek működésben tartásához szükséges olaj kellő időben történő beszerzéséről nem gondoskodtak, s ezzel a birtokosságnak kiszámíthatatlan károkat okoztak. Ezt nem lehet menteni olyan kifogásokkal, hogy a nyersolajat a hadügyi kormány lefoglalta, és hogy az előre beszerzett olaj apadásnak van kitéve. A hadügyi kormányzat intézkedése későbbi keletű, ezt a csapadékok kezdetekor – ha a társulat vezetősége megjelölte volna a felhasználás célját – a nyersolajat a társulat rendelkezésére bocsátották volna. Nem vehető figyelembe a társulat vezetőségének az a védekezése sem, hogy a nyersolaj sokat apaszt, mert a tár-

806 *Vizkiviteli tiltó, vízszintszabályozó* = Mederbe beépített, esetleg időszakosan beillesztett szerkezet a vízfolyás részbeni vagy teljes szabályozására oly módon, hogy a vízszintet szabályozza és megemelje. Ezáltal lehetővé válik a víz kibocsátása egy vagy több kisebb árokba, ill. a földekre. A mederben keresztirányban kiképzett gát elnevezése terelő vagy duzzasztó tiltó, az oldaltöltésbe építetté pedig vízkiviteli tiltó.

Kieresztő tiltó = Műtárgy a víznek egyik sávból vagy kalitkából a másik, alacsonyabban fekvő sávba, kalitkába való vezetésére. Esetenként a tiltó a víznek a földárokból a földekre való kivezetésre is használható.

Hordozható tiltó = Erős vászondarab vagy hajlékony plasztikfólia, melyet valamely árokban a vízmosás megakadályozására használnak a víznek másik árokba, barázdákba vagy a táblára terelése végett.

sulatnak első és legfontosabb kötelessége, hogy a földeket a vízkároktól megvédje. Az a pár száz korona értékűre menő olaj-ápasztás elenyésző csekélység a most milliókra menő károkkal szemben. Nem a közönség van a társulatért, hanem az, és annak vezetősége a közönségért. Az ok nélküli garasoskodás ilyen rettenetes, helyre nem hozható károkat okozhat. Ezért más nem lehet felelős, csak a vezetőség.

Dévaványa határa két társulathoz tartozott. A sokat szidott, lekicsinyelt, Gyomán székelő Ivánfenéki Ármentesítő Társulat hivatása magaslatán állva, éjjel-nappal működésben tartotta a szivattyútelepeit, és bár itt is voltak panaszok, az ezen társulat ártereibe eső területek – egy pár apróbb kiterjedésű víztócsától eltekintve – teljesen vízmentesek. Ezek a földek, ha szenvedtek is belvízkárokat, a gazdaságokat továbbra is üzemeltethették. A Berettyó Társulat területéhez tartozó földek búzavetésein viszont vízmadarak ütöttek állandó tanyát.

Dévaványa község hozzájárulási kvótáját éppen akkor emelte fel a társulat. Joggal kérdezhették, hogy miért kell ezt fizetniük, ha a társulat vezetősége, akiket gavallérosan dús fizetéssel láttak el, éppen azt mulasztja el, ami a legfőbb kötelessége.

Nem tudunk tisztán látni a dologban, nem tudjuk, ezen vádakból mi az igaz, mert ehhez mi laikus emberek vagyunk és a károsult közönség a legtöbbször fekete szemüvegben keresztül látja a történeteket. És éppen ezért mind a károsult közönség, mind a látzólag igen súlyos természetű mulasztásokkal vádolt társulati vezetőség érdeke azt kívánta, hogy ezt a kínos ügyet beható és elfogulatlan vizsgálattal tisztázzák. Ha bűnös valaki, vegye el megfelelő büntetését, és nyújtsanak módot a károsult gazdaközönségnek arra, hogy kárát bírói úton érvényesíthesse. Amennyiben pedig a társulatot ártatlannak találná a vizsgálat, akkor kerüljön ismét arra a magas színvonalra, amelyen a társulatot és vezetőségét mindenkor ismerték.

Az előjáróság a következőket indítványozta: a község képviselő-testülete az adott helyzetre és körülményekre való tekintettel a gazdaközönség nevében indítványozza a m. kir. földművelésügyi miniszter úrnak, hogy a Berettyó Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat igazgatósága ellen az elmondott ügyre vonatkozóan a lehető legsürgősebb vizsgálatot rendelje el és tartasson meg, amelybe javasolja a községi előjáróság és az érdekelt gazdaközönség képviselőjének a bevonását is.

Több oldalról történő hozzászólás után a községi képviselő-testület a főjegyző által javasolt indítványt egyhangúan elfogadta. Utasította a községi előjáróságot arra is, hogy ezt a határozatot terjessze fel a Földművelésügyi Minisztériumba. Erről értesítse a Gazdaszövetség elnökségét és a község országgyűlési képviselőjét, dr. Tóth Jánost, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium volt államtitkárát is.⁸⁰⁷

A fenti beadványra csak december végére érkezett érdemi válasz. Az 1915. december 30-i képviselő-testületi közgyűlésen a főjegyző ismertette a Berettyó Vízzszabályozó és Ármentesítő Társaság 2.321/1915. számú megkeresését, amelyhez mellékelve volt a földművelésügyi miniszter 60.952/1915. számú leirata, a társulat igazgatóságának 667/1915. számú felvilágosító jelentése és a társulat 63. és 82. számú választmányi és közgyűlési határozatának kivonata. A főjegyző ismertette az eddig történeteket, ami elve-

807 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 6. kötet. – 32/1915. kgy. szám. – 1915. május 19.

zetett a minisztériumi vizsgálat lefolytatásához. Ismertette, hogy a rendkívüli esőzések után bekövetkezett nagy szárazság idejében a gyulai kir. folyammérnöki hivatal főmérnöke 660/1915. számú átiratában értesítette az előjáróságot, hogy a panasz kivizsgálásának időpontját június 30-án délutáni 1 órát tűzte ki, amelyet a dévaványai község-házán ejt meg. Az előjáróság ezt a tényt azonnal közhírré tette, és az érdekelteket értesítette. Erre a tárgyalásra mintegy 100-150 egyén jelent meg, dacára annak, hogy az aratási munkálatok már megkezdődtek.

A tárgyalás lefolyt, de arról sem jegyzőkönyvet nem vettek fel, sem a megkárosult felek által megidézett tanúkat nem hallgatták ki. Tulajdonképpen az egész tárgyalás csak egy szócsata volt a társulat főmérnöke és az érdekeltek között. E tárgyaláson is kénytelen volt a társulat főmérnöke beismerni, hogy a szivattyútelepek olaj hiányában éppen a legkritikusabb időszak egyes napjain nem üzemeltek.

Ez a rideg tényállás és erre kapták a fenti számú határozatokat. Mindenesetre köszönettel veheti tudomásul mind a képviselő-testület, mind az érdekelt gazdaközönség, hogy a földművelésügyi miniszter – báró Ghillány Imre⁸⁰⁸ – elrendelte egy tartály építését, és ezzel együtt nagyobb nyersolajkészlet beszerzését. Elrendelte továbbá a tiltó rendszer kiegészítését is. Azaz megállapította, hogy a gazdaközönség panaszja, amelynek alapján a község képviselő-testülete a vizsgálat megtartását kérte, nem volt alaptalan.

Az ügyet tárgyilagosan tekintve el kell fogadni a társulat igazgatóságának védekezését, hogy itt tulajdonképpen vis maiorral⁸⁰⁹ állott szemben. Ebből azonban semmi esetre sem lehet és szabad arra következtetni és olyan kifejezéseket használni, hogy a községi képviselő testület „alaptalanul vádaskodott”.

1./ A községi képviselő-testület egyszerűen előadta a hozzá beérkezett panaszokat és kijelentette, hogy arra nézve hiteles adatokat be nem szerezhettek, és azokért felelősséget nem vállalhat. Minthogy azonban azok igen súlyos vádak voltak, kérte a teljesen tárgyilagosságot megejtését.

2./ A társulati közgyűlés, az ismertetett miniszteri leirat és a társulat főmérnökének 100-150 ember előtt tett beismerése után nem állíthatja azt, hogy a beérkezett panaszok alaptalanok voltak. A vádat egyébként nem a képviselő-testület emelte, hanem az érdekeltek.

Ki kell még térnünk a 667/1915. számú jelentésnek egyes nyilvánvalóan téves adataira. A képviselő-testület a társulat víz alá borított árterületét mintegy 15.000 kataszteri holdra becsülte. A hitelesség érdekében ezt akkor kellett volna megtekinteni, amikor a baj jelentkezett – február végén – és nem a szárazság után, június 30-án. Dévaványa határa 55.000 kat. hold, és az előjáróság helyesen jelentette, hogy abból 30.000-40.000 magyar hold⁸¹⁰ (22.500-30.000 kat. hold) került víz alá, mert ezt az egész község teljes

808 GHILLÁNYI IMRE báró (Frics, Sáros megye, 1860. július 28. – Sashalom, 1922. szeptember 23.) földbirtokos, 1903-1905. főispán; a Nemzeti Munkapárt alelnöke. Földművelésügyi miniszter volt gróf Tisza István második kormányában 1913. június 10-től 1917. június 15-ig.

809 *Vis maior* (latin) = Előre nem látott elháríthatatlan akadály, amely meggátol valamely kötelezettség teljesítésében (annyi mint: nagyobb erő).

810 *Magyar hold* = 1200 négyszögöl = 0,4316 hektár = 4316,1 négyzetméter = 0,75 kat. hold. – Irodalom: HAJAS-RÁZSÓ 1969. – 66. p.

lakossága igazolhatja. Ebben nem volt semmi tájékozatlanság vagy felületesség, hiszen a közölt adat a község egész közigazgatási területére kiterjedt. Ez pedig – tudvalevőleg – két társulat tevékenységét öleli fel.

Ugyancsak téves a társulat vezetőségének az az állítása is, hogy a „dévaványai érdekelttség minduntalan túlzott követelésekkel lép fel a társulat ellen”. Akinek nincs baja, az nem panaszkodik. A birtokos osztály a rendkívüli magas járadékkal szemben, amit a társulatnak fizet, talán jogosan kérheti földjeinek mentesítését. Tévedésben van a társulat vezetősége a tekintetben is, hogy az egyik vízirendőri panasz a másikat éri. Erről az előjáróságnak nincs tudomása.

Az sem felelt meg a valóságnak, hogy a gazdaközönségnek a közraktárban nyersolaja lett volna. A közraktár a Dévaványai Takarékpénztár tulajdona és annak minden berendezését nyersolajjal működtetik. A takarékpénztár igazgatóságához fordult a társulat nyersolajért, aki az üzemére való tekintettel azt megtagadta, holott az előjáróság is kérte erre a takarékpénztár vezetőségét.

Az előjáróság azt indítványozta, hogy a képviselő-testület térjen napirendre e kínos ügy felett és vegye tudomásul a földművelésügyi miniszter döntését. Komolyan átgondolva az összes tényt majdnem lehetetlen állapot állna elő, ha a társulatot bármilyen kártalanításra köteleznék. A község, mint erkölcsi testület kötelességét megtette és célját elérte. Az elkövetkezendő időben már feltehetően nem lesz hiány nyersolajból, ami miatt a szivattyútelepek leállnak, és a tiltó rendszer kiegészítése folytán a víz levezetését is helyes irányba fogják vezetni.

A több oldalról történt hozzászólás után a képviselő-testület az előjáróság javaslatát elfogadta és határozattá emelte. Ugyanakkor sajnálattal állapította meg, hogy a Berettyó Belvízszabályozó és Ármentesítő Társulat a nyugodtságát, tárgyilagosságát megőrizni nem tudta, és olyan kifejezéseket használt a képviselő-testület minden rossz akaratot kizáró határozatával szemben, amelynek helye egyáltalában nincs, és amelyet a tények világosan megcáfoltak.

Végül arra tekintettel, hogy mind a képviselő-testület, mind az előjáróság a sok téves adatot tartalmazó igazgatói jelentéssel rossz világításban van feltüntetve, elhatározta, hogy ezt a közgyűlési határozatot is megküldi a földművelésügyi miniszternek, a társulat igazgatóságának és a devaványai gazdaszövetségnek. Az utóbbinak azzal, hogy jogában áll a vélt károsodást bírói úton érvényesíteni.⁸¹¹

Úgy érezzük, hogy ebben a kínos ügyben mindenképpen a devaványai gazdák oldalán állt az igazság. Belegondolni is rossz abba, ha netán minden kárigényüket bírói úton érvényesítették volna – éppen az első világháború közepén. Abba a társaság anyagilag belerokkant volna, ami azonban nem állt érdekében még a károsult gazdáknak sem. Nagyon helyesen tanúsított mértékletes álláspontot az előjáróság, amikor azt javasolta, hogy legjobb „napirendre térni” e kellemetlen és kínos ügy felett. Elegáns megoldást választottak a képviselő-testület tagjai, amikor nagylelkűnek mutatkoztak a nyilvánvalóan vétkes társulattal szemben.

811 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 6. kötet. – 79/1915. kgy. szám. – 1915. december 30.

VÍZZEL KAPCSOLATOS GONDOK A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTT

Erdélyi Kálmán főjegyző eltávozott Dévaványáról. A volt főjegyző mind az Iván-fenéki, mind a Berettyó Belvízszabályozási és Ármentesítő Társulat választmányában képviselte a községet. Helyette utódját, Várkonyi Ignácot bízták meg mindkét társulatban a község képviseletével.⁸¹²

A háborúval és forradalmakkal terhes évek után ismét jelentkezett a belvíz Dévaványa határában, melynek elhárítására a község előjárósága igyekezett mindent megtenni. Ennek ellenére éppen az egyik érdekelt birtokos – Kolozsvár Kiss László – elég méltatlankodó és rágalmazó hangú beadványban támadta a képviselő-testület előtt az előjáróságot. Az ügy tárgyalására 1922. április 10-én került sor. A főjegyző előterjesztette a fentieket, mely szerint a legveszélyeztetettebb helyen, az úgynevezett Kírtó-laposban négy földtulajdonos terhére, kárára kívántak intézkedni, de nem ellenükre. Ez a négy érdekelt Sélley Zsigmond, Kolozsvár Kiss László és örököstársai, a Vármegyei Gazdasági Egyesület és a túrkevei bérlők társasága volt. A terv szerint e négy tulajdonos mintegy 80 kat. hold kiterjedésű mezőgazdasági ingatlanára engednék a belvizet, hogy ezzel mintegy 1-2.000 kat. hold vetést mentsenek meg. Sélley Zsigmond beleegyezett a tervezett megoldásba azzal a kikötéssel, hogy teljes kártalanítást kap. Végül Kolozsváryék is hajlottak a megegyezésre. A Vármegyei Gazdasági Egyesület éppen a közgyűlés napján folytatott helyszíni szemlét a veszélyeztetett területen, és a szemlétől tette függővé döntését. A túrkevei társaság határozata még nem volt ismeretes a gyűlés időpontjában. A képviselő-testület támogatta az előjáróság javaslatát és azt határozattá is emelte.⁸¹³

Néhány év elteltével már a gazdák is kezdeményeztek akciókat a belvíz lecsapolására. Ilyennek tekinthető Szarka Andrásnak és társainak a Sártó dűlőben fekvő földjeik belvizének a lecsapolására indított mozgalma. A lecsapolás érdekében vízművek – árok, átereszt, zsilip – létrehozására kaptak engedélyt az alispántól 1.065/1927. ikt. szám alatt. Az alispán szakértője véleményt kért az engedély megadása előtt. Ebben a szakértő azt javasolta, hogy mivel a munkák elvégzése és a létesítmény fenntartása közérdeknek tekinthető – hiszen a községi dűlőúton mintegy 240 m hosszan a csapadékos időszak alatt járhatatlan szakaszt járhatóvá, használhatóvá tesznek – a község is járuljon hozzá a költségekhez 300 pengővel. Érdekes indoklással tért ki a képviselő-testület a költségek megfizetése elől. Olyan álláspontra helyezkedtek, hogy mivel a létesítendő vízművek közérdeket képeznek, ezért a község nem tartja indokoltnak a terhére megállapított hozzájárulás kifizetését, mert az a Berettyó Vízsabályozó és Ármentesítő Társulat költsége lenne, ugyanis a levezetésre kerülő vizet közvetlenül a társulat nagy csatornájába vezetik. Ezért nem járul hozzá a vízmű költségeihez.⁸¹⁴

Feltehetően ez a hivatalosnak nem tekinthető akció is, de a társulatok választmányában helyet foglaló dévaványai választmányi tagok tevékenysége is hozzájárult ahhoz,

812 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 7. kötet. – 73/1921. kgy. szám. – 1921. szeptember 10.

813 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 8. kötet. – 10/1922. kgy. szám. – 1922. április 10.

814 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 9. kötet. – 34/1927. kgy. szám. – 1927. november 9.

hogyan a társulatok, de főleg az Ivánfenéki társulat, amelynek alelnöke a Herzog-uradalom jószágkormányzója, dr. Schweiger László volt, sokat tettek a belvív-helyzet javítása érdekében. Ennek ellenére a gazdák még többet szerettek volna elérni. A társulatokkal való csetepaték néhány epizódját szeretnénk bemutatni a következőkben.

A MAGYAR VIDÉK⁸¹⁵ CÍMŰ HETILAP TUDÓSÍTÁSAI – I.

1931/32 tele komoly, hóviharakkal terhes tél volt. Ezek szinte színültig hóval temették be a vízlevezető csatornákat. A gazdaközönség igen nagy aggodalommal várta a hóolvasztást és a tavaszi esők bekövetkezését. Már olyan híreket is lehetett hallani, hogy a tél az őszi vetésekben is komoly károkat okozott. Ezért aggodott a község lakossága a vízlevezető árkok állapota miatt is.

„Mert úgy látszik ez olyan, mint számos más magyar intézmény, hogy akkor mondja fel a szolgálatot, mikor legnagyobb szükség volna reá.” – kezdi jegyzetét a „Farmer” álnév alá búvó jegyzetíró. Majd az őszi búzavetések jelenlegi állapota miatt búsul. Javaslat: igyekezzenek víztárolókban tartalékolni a mostani sok vizet, hogy majd annak idején, a szárazság bekövetkeztekor nagy hasznát vegyék annak. Most azonban cselekedni kell, a nagy vizet el kell vezetni.⁸¹⁶

Természetes dolog, hogy erre a kis csipkelődésre a társulatoknak is reagálni kellett – lehetőleg a következő lapszámban.

Ezzel kapcsolatban arról tájékoztatta az Ivánfenéki Társulat igazgatósága a lap olvasóit, hogy noha igen nehéz feladatot rótt az elmúlt tél a társulatra, de a munkákat sikeresen elvégezték, pedig a kemény fagyokat felváltó olvadások és havazások a csatornában sok helyen két-három jégréteget is kialakítottak, amelyeket a hófúvások hórtegekkel keverve temettek be. A csatornák kitisztítása során a társulat mintegy ötezer munkanap felhasználásával 240.000 folyóméter csatornát a hótól és jégtől megtakarított. A március 17-18-án leesett 31 mm eső a nagy hideg miatt keményre fagyott földbe nem tudott beszivárogni, és az csaknem teljes egészében a csatornába került. A csatornába a földről lefutó víztömeg rövid küzdelem után a jeget és a havat felvette és a csatornákat hirtelen kitisztították. Ennek következtében ez a jelentékeny víztömeg a szivattyútelepek felé áramlott, amelyet a „Csatornakezelési szabályzat” rendelkezéseinek megfelelően az esetleges elárasztástól átmenetileg a tiltók lezárásával kellett megvédeni.

A Körösök áradása miatt a lefolyó víztömeget csak szivattyúzással tudták eltávolítani. A társulatnak mind az öt szivattyúja huzamosabb ideje éjjel-nappal üzemelt, így naponta mintegy ötvenezer köbméter vizet emeltek át a Körösbe. Ennek következtében a belvizek legnagyobb részének levezetése rendben megtörtént.⁸¹⁷

Már jóval komolyabb hangvételű beadvány közlésére szánta el magát a hetilap, amikor dr. Vass Albert birtokos és társai mindkét társasághoz intézett levelét ismertette.

815 MAGYAR VIDÉK – politikai, társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi hetilap, amelynek főszerkesztője dr. Papp Jenő dévaványai orvos volt.

816 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 8. szám. – 1932. március 27.

817 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 9. szám. – 1932. április 3.

Dr. Vass Albert a Berettyó Társulathoz az ártéri földbirtokosok nevében intézte panaszainak áradatát. Elmondta, hogy a társulat nagyéri csatornája elöntötte földjeiket olyan módon (mint ahogy azt minden évben szokta), hogy a vetést vagy teljesen elpusztította vagy helyre nem hozható módon tette tönkre. Elmondta, hogy a tengerszerű vizet a gazdák földjeikre két irányból kapták.

1./ A legnagyobb mennyiséget a Berettyó Társulati csatorna zúdította rájuk, egyrészt a Balkán felől vezetett vízözönnel, másrészt a szeghalmi országút északi oldalán elterülő Kardos-féle zsombékos földről és az úgynevezett Sándor-rónagát nyugati oldalán megépített csatornából, amely a Nagyéri csatornába torkollik.

2./ A szeghalmi országút déli részén elterülő Ivánfenéki Társulat árteréről is kaptak vizet. Az erre vonatkozó tényeket közlik az Ivánfenéki Társulattal is. Nevezetesen azt, hogy már évek óta panaszolják, hogy a szeghalmi országút déli oldalán lévő földekről a tavaszi olvadás beálltával óriási víztömeg tör át az országút azon részén, amely a szeghalmi „Patikás tanya” és a Szitás-féle csárda között húzódik. Ez azután lefele vette az útját a Berettyó Társulat Nagyéri csatornája felé. Mivel ennek a befogadóképessége anélkül is kicsi, az odafolyt vizet nem volt képes befogadni. Így a Nagyéri-csatorna két oldalán elterülő kitűnő minőségű szántóföldeket öntötte el a víz és pusztította el azok vetéseit.

A jelentésünk alapján megtartott helyszíni szemle igazolta is a panaszok alaposágát és jogosságát. Ennek alapján a két társaság abban állapodott meg, hogy a szeghalmi országút déli oldalán lévő földekről a csapadékot az Ivánfenéki Társulat vezeti el úgy, hogy az az országút északi oldalára többé át ne folyhasson a Berettyó Társulat árterületére.

Az Ivánfenéki Társulat ásatott is egy csatornát, amely a szeghalmi országút déli oldalán húzódik és a Kardos-féle gyepek felé lejt. Ez a csatorna csak a Szitás-féle csárdáig van megépítve, míg a csárdától a Tóth Sándor-féle földnél elhúzódó csatornáig csak igen csekély kis árok vezet. Mivel ennek kis mérete mellett csekély az esése is, az ezévi olvadáskor korántsem volt képes befogadni az óriási víztömegeket. Így azután a szeghalmi utat a víz ebben az évben is meghátalta és óriási mennyiségével az út északi oldalán, a Berettyó Társulat árterén fekvő kitűnő réti földeken terült el.

Más úton is ömlik ide a víz az Ivánfenéki Társulat árteréről. Nevezetesen a szeghalmi út déli oldalán az országúttal párhuzamosan, kb. a Kardos-féle gyepek közepétől indul ki egy csatorna és nyugat felé húzódik, majd északra felkanyarodik és D. Tóth Sándor tanyájánál a szeghalmi utat eléri, innen az út déli oldalán a Papp Lajos-féle tanyánál ismét délre húzódik, majd az ú.n. tálgyi csatornába torkollik. Amint ez a csatorna a Kardos-féle gyepről a Barabás Ferenc földjét elérte, a víz kiöntött belőle és az ott mélyebb fekvésű földeken keresztül elérte a szeghalmi utat, és azon keresztül a csárdától nyugatra ugyanazon a helyen tör át, mint azt már fentiekben ismertettük is.

Hogy a mostani károk ne érijék Dévaványa gazdatársadalmát, dr. Vass Albert a következők teljesítését kérte a Berettyó Társulattól:

1./ A Sándor-róna gátnál egy tiltónak a felállítását, amit több ízben kértek már, de mindig süket fülekre talált kérésük.

2./ A Sándor-róna gáttól nyugatra a csordajárás széléig a Nagyéri-csatorna kiszélesítését és megmélyítését.

3./ A partok megfelelő feltöltését, mert több helyen az ár azt majdnem teljesen elmosa, míg más helyen a partot egyes földtulajdonosok leszántották vagy széjjel is hordták.

4./ Szükségesnek tartanak, hogy a Kardos-féle zsombékos helyről húzódó csatornára szintén egy tiltó kerüljön elhelyezésre, hogy ezzel átmenetileg mentesíteni lehessen a Sándor-róna gátnál a Nagyéri-csatornának a Balkán felől jövő szakaszát mindaddig, míg a Sándor-róna gátnál felállítandó tiltó felengedésével a Nagyéri-csatornába a víz tovább engedhető nem lesz.

5./ Előrelátásból a csatornagáton eszközölt mindenféle kivágást minden év őszen feltétlenül be kell tömetni a földtulajdonosokkal. Hanyagolása esetén a társulat a mulasztó tulajdonos számlájára végeztesse azt el.

6./ A legerélyesebb eljárást foganatosítsa a Berettyó Társulat az Ivánfenéki Társulattal szemben, hogy a szeghalmi út déli oldalán lévő ártérről a víz az országúton keresztül ne folyhasson át, és ne növelje a veszedelmet a Berettyó Társulat árterén.

Az Ivánfenéki Társulattól pedig a következőket kérték a ványai gazdák:

1./ Elsősorban, hogy az ártéren lévő vizeknek a szeghalmi országúton keresztül a Berettyó Társaság árterére való átfolyását minden körülmények között akadályozza meg.

2./ Feltétlenül szükségesnek tartják, hogy a szeghalmi országút melletti csatornát kibővítsék és a Kardos-féle birtok felé kellő eséssel lássák el. Mivel pedig a Tóth Sándor-féle földtől kezdve még az ilyen módon kibővített csatorna sem volna képes ezen nagy terület vizét elszállítani, azt az eredeti tervet tartják helyesnek, hogy két irányban történjen a csapadék levezetése. Az egyik irány a csárdától a Kardos-féle birtok felé menne, a másik a csárdától nyugat felé húzódó rendszeren kiépített csatorna volna, nyugat felé való lejtéssel, amely a Tóth Sándor-féle föld sarkánál ömlene bele a Papp Lajos-tanya felé húzódó és fent már leírt lefutású csatornába. Természetesen a Tóth Sándor-féle földnél a csatorna felett egy átjáró hidat kellene építeni.

3./ A Kardos-gyeptől a Papp Ferenc-féle föld felé húzódó csatornán a Papp Ferenc földjétől keletre egy tiltót kellene építeni, amelyet csak akkor lenne szabad felnyitni, ha azt a körülmények megengedik.

A dévaványai gazdák – mint látni lehetett – nemcsak elkeseredett panaszaikat adták elő, hanem tüzetesen és átgondoltan megjelölték a segítségnek általuk egyedül helyesnek tartott módjait is. Ugyanakkor javasolták azt is, hogy már az 1932. évi közgyűlésen kerüljön megtárgyalásra indítványuk, hogy azokat a következő évre – a nyár folyamán – már kivitelezhessék a Társaságok.⁸¹⁸

A fentiek nyomot hagytak a képviselő-testületi közgyűlések jegyzőkönyveiben is, ugyanis id. Simó János éles kritika tárgyává tette az ármentesítő társulatok tevékenységét. Erre dr. Schweiger László képviselő, mint az Ivánfenéki Társulat alelnöke is, válaszolt és védte a társulatokat. Id. Simó János továbbra is kitartott álláspontja mellett és kérte a képviselő-testületet, hogy a társulatokkal szemben hatalmi súlyával védelmezze a kisemberek érdekeit. Halmágyi Ferenc főjegyző válaszában elmondta, hogy az előjáróság, mint a múltban, úgy a jövőben is arra törekszik, hogy a társulati tagok panaszait orvosolják.

Ugyanezen a közgyűlésen a képviselő-testület Halmágyi Ferenc főjegyző helyettesítésére Szűts Pál okleveles községi mérnököt bízta meg, hogy a dévaványai önként nem

818 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 11-12. szám. – 1932. április 17. és 24. – Dr. Vass Albert leveleinek kelte: 1932. április 6.

csoportosult – tehát külön önálló szavazattal nem rendelkező – társulati tagokat a főjegyző akadályoztatása esetén képviselje.⁸¹⁹

A fentiekből is kitűnik, hogy 1932 tavaszán a község kisbirtokosai, birtokos gazdái károkat szenvedtek a belvizektől. Vitéz Kenyeres János országgyűlési képviselő a tavasz folyamán megtartott „országos agrárblock” gyűlésen szóvá tette a dévaványai vízkárosultak panaszait, kérve, hogy ebből kifolyólag a társulati vízszabályozási járulékokat részben fizessék vissza a károsultaknak. Ugyanakkor kérte a földművelésügyi minisztert arra, hogy a védekezés hiányosságával kapcsolatos panaszokat vizsgálta ki. Az „agrárblock” a képviselő mindkét kérelméhez csatlakozott.⁸²⁰

Ennek következményeként a miniszter utasítására Dercsényi László járási gazdasági felügyelő kiszállt a községbe és megkezdte Szűts Pál községi mérnökkel együtt a vízkár által szenvedett területek felvételét és a károk okainak tárgyilagos megállapítását. Május 3-án pedig Debrecenből a Berettyó Társulat részéről Korbuly József igazgatófőmérnök, Mihalik Ferenc főmérnök, Gyuláról a folyammérnöki hivatalból Sáfári László műszaki tanácsos, mint miniszteri kiküldött vizsgálták ki a helyszínen dr. Schweiger Lászlóval, az Ivánfenéki Társulat alelnökével együtt a vízkárosultak panaszait. Vizsgálatuk eredményéről a minisztériumnak tettek jelentést.⁸²¹

A NÁDÖSVÉNYI VÍZÜGY

Dr. Vass Albert és gazdatársai beadványára túlzott reagálás nem történt a társulatok részéről. Főleg Kenyeres János javaslatait nehezményezték nagyon, hiszen a képviselő spontán – előre nem egyeztetett – akciójáról volt szó. A képviselő-testületi közgyűlésen felszólaló id. Simó János azonban továbbra sem hagyta nyugodni a dolgot. Dévaványáról a nádösvényi kiskgazdák küldöttsége kereste fel Gyomán – 1932. november 11-én – az Ivánfenéki Társulat vezetőségét, ahol a nyáron kérvényben beadott vízrendezési kérelmüket újíttották meg. Kérték ugyanis a 8. számú csatorna mélyítését, szélesítését és a különböző határrészeknél tiltók felállítását. Kívánságuk az volt, hogy a vadvizeket lehetőleg úgy vezessék el, hogy az az egyes határrészek vetéseit ne tehesse tönkre. Gyomán azonban nem kaptak kielégítő ígéretet, csupán a tiltók felállítását és az azokkal való szabályozást ígérték meg. Ezzel feltehetőleg a víz irányítása is szervezettebb lesz az eddigieknél. A csatorna mélyítését és szélesítését anyagiak hiányában nem ígérték meg, ami pedig igen nagy bajt jelentett a dévaványai gazdák részére.

„Nekünk, kis gazdáknak – írja id. Simó János – nehéz a mi sorsunk. Ha kérünk valamit a vadvizek levezetése végett – csatorna, tiltó, átereszt – a Társulatoktól, soha nincsen fedezet, mert előzőleg a „Nagy-birtok” csatornázására és a csatornák tisztítására – no, meg adminisztrációra – a fedezetet mind elköltötték. Mi hiába fizetjük azt a sok vízszabályozási adót. Ellenértéket, ellenmunkálatokat erre mi nemigen kapunk. Legfeljebb csak ígéretet. Sok esetben még azt sem. Ellenben a nagybirtokokat a mi pénzünkön gyönyörűen szabályozzák. Ilyen rendszer mellett nem csoda, ha minden kiskgazda feje fölött

819 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 13. szám. – 1932. május 1.

820 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 13. szám. – 1932. május 1.

821 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 14. szám. – 1932. május 8.

maholnap összecsap a hullám, a vagyonára megindítják a végrehajtási eljárást és kitűzik az árverést.”⁸²²

Simó János tovább kesergett, tovább panaszkodott. Elmondta, hogy nincs ára a terménynek és így nem tudnak adókat, kamatokat fizetni. A vadvíz nyomán rozsdá pusztítja a vetéseket és így nem tud mit eladni a kisgazda, hogy fizethesse terheit. Ilyen esetben a kormánynak kellene segíteni a kisgazdák kétségbeejtő helyzetén, adócsökkentéssel, kamatmérsékléssel. Az ármentesítő társaságokat pedig arra kellene köteleznie a kormánynak, hogy működtesse szivattyúit, tartsa rendben a csatornákat. („Micsoda nemzeti kincset pusztított el az idén is a sok vadvíz és a rozsdá!”)

Vitába száll azokkal, akik maradnak mondják a kisgazdát, mert nem szánt mélyen, nem műtrágyázza földjét: tehát nem tud termelni. Miért maradt az, aki a vadvizekkel tönkretett földjén nem tud korszerű gazdálkodást folytatni, amikor a 4-5 hetes víznyomás kipusztítja a vetéseket, a sok víz kilúgozza a földet, megöli a termelő gombákat benne, és 3-4 év kell ahhoz, hogy okszerű műveléssel és trágyázással valamennyire ismét rendbe hozhassa azt. Honnan vegye a tőkét a műtrágyázáshoz, amikor az adóját és terhének a kamatait sem tudja fizetni?

Elszomorító, hogy Dévaványán sok háznál nincs kenyér és sült tökkel él a nép. Ha lenne jó és igazságos vízszabályozás, és ha a gazdának teherbíró képességéhez, jövedelméhez mértén vetnék ki az adóját és fizetnének a kamatokat, hogy a termény árából és jószágértékből maradna még egyéb munkálatokra és befektetésekre is – megszüntethető lenne a munkanélküliség – fejezte be panaszait és elmélgését id. Simon János községi képviselő.⁸²³

Az Ivánfenéki Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat 1932. december 10-én tartotta Gyomán évi rendes közgyűlését. Ezen megjelent Halmágyi Ferenc főjegyző is, aki itt szóvá tette az előtte küldöttségileg megjelent nádösvényi gazdák azon panaszát, hogy a dévaványai határnak igen tetemes részét a belvítől az úgynevezett Telek-Folyáséri főcsatorna mentesíteni nem tudja, ennek következtében a község alsóbb fekvésű nádösvényi része évről-évre szenved a csapadékvíztől, ezért a nádösvényi gazdák sérelmének azonnali orvoslását kérte. A főjegyző előterjesztését mind a Társulat vezetősége, mind a közgyűlés teljes megértéssel fogadta és elrendelte a szükséges munkák elvégzését. A társulat főmérnöke rövidesen megjelent a helyszínen, és a varsányhádi érdekeltekkel személyesen beszélte meg a szükséges műszaki intézkedések elrendelését. Utasításba adta, hogy teremtsék meg a felesleges belvizek elvezetésének műszaki feltételeit.⁸²⁴

A nádösvényi és örökföldi gazdák kérelme teljesülni látszott, amikor értesítették az érdekelteket, hogy a társulat már el is végezte a műszaki munkálatokat, és ezek részleteit 1933. január 18-án tárgyalja meg a községházán az érdekeltekkel.⁸²⁵

Ugyanakkor sikerült az Ivánfenéki Társulatnak megegyezni az érdekelt gazdákkal abban is, hogy a létesítendő nádösvényi csatorna részére a megfelelő területet biztosították, így a teleki határ menti birtokosok kérelme rövidesen teljesülni fog. A munkák végzésére pedig a község munkanélküli munkásait fogják igénybe venni.⁸²⁶

822 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 43. szám. – 1932. december 4. – Id. Simon János: Nádösvényi vízügy című cikke.

823 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 43. szám. – 1932. december 4. – Id. Simon János: Nádösvényi vízügy című cikke alapján.

824 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 46. szám. – 1932. december 25.

825 MAGYAR VIDÉK – II. évf. 3. szám. – 1933. január 15.

826 MAGYAR VIDÉK – II. évf. 6. szám. – 1933. február 5.

MAGYAR VIDÉK CÍMŰ HETILAP TUDÓSÍTÁSAI – II.

A Berettyó Társulat vezetősége is elhatározta több nagyfontosságú vízvezető csatorna építését, illetve nagyobbítását a dévaványai határban. Már 1933. március 20-án munkába vették a Dékány Sándor tulajdonát képező réhelyi legelőbirtokon keresztül vonuló új vízgyűjtő árok kiépítését. Ugyanezen a napon kezdték meg a Vad Gyula dévaványai birtokos borszei földje mellett elvonuló új csatorna építését. Ennek megvalósulása Vad Gyula érdeme, aki fáradságot nem kímélve személyesen járt el Debrecenben, hogy így közvetve siessen munkaszerzés révén a nincstelenek segítségére. Ugyancsak rövidesen kivitelezésre került a borszei nagy csatorna folytatólagos kiépítése Papp András dúljó-jének érintése mellett egészen az atyaszei gátig bezárólag. Tervbe vették ezt, folytatva a Berettyó gát fejelését az ecsegi szivattyúteleptől kiindulva egészen a borzi majorig. Az a munka több tízezer köbméter föld megmozgatását tette szükségessé, ami az árvízvédelem javításán túl a dévaványai munkanélkülieknek is kereseti lehetőséget biztosított erre a nyárra.⁸²⁷

Az Ivánfenéki Társulat igazgatósága értesítette a községi előljáróságot arról, hogy a minisztertanács az államkincstár által a társulat részére folyósított állami kölcsönök kamatait az adózók közterheinek enyhítése céljából 5 és fél százalékra szállította le, egyben lehetővé tette, hogy az 1931 és 1932 évi kamatokat befizetés helyett a tőkéhez csatolhassák. Ez az intézkedés a gazdaközönség szempontjából igen nagy jelentőségű volt, mert a társulatot olyan helyzetbe hozta, hogy a kölcsönök 1931. és 1932. évi törlesztési részleteinek fedezetére kivetett összegeket az érdekelt birtokosok javára írhatta. Az Ivánfenéki Társulat a dévaványai birtokosok javára 34.537 pengőt írt jóvá. Ez azt jelentette, hogy az utolsó negyedévben a gazdaközönségnek közdó-tartozásra semmit vagy csak egészen kis összeget kellett fizetnie.⁸²⁸

A Berettyó Társulat is hasonlóképpen mérsékelte évi díjait, csak egészen más módszer alkalmazásával. Ők az 1933-ra kivetett díjak 61,5%-át törölték. Ugyanakkor az Ivánfenéki Társulat az 1933. évre kivetett díjak 100%-os törlésére határozta el magát. Mindkét társulat elhatározása lényeges tehertől szabadította meg a dévaványai gazdákat.⁸²⁹

Az Ivánfenéki Társulat 1933. december 23-án Gyomán választmányi ülést tartott. Ezen megállapították azokat az óvóintézkedéseket, amelyek különösen a belvizek fellépésének megakadályozása céljából szükségesek. Utasította a választmány a társulat műszaki vezetését, hogy a hóolvadást éber figyelemmel kísérje és gondoskodjék kellő időben a csatornák tisztításáról. Egyben a választmány az ár- és belvízvédelem tökéletes keresztülviteléhez szükséges fedezetről is gondoskodott.⁸³⁰

Az Ivánfenéki Társulat a gyomai úton másfél kilométer hosszú csatorna építését kezdte meg 1934. márciusában.⁸³¹ A Társulat 1934. augusztus 17-én kezdte azt az ármentesítő munkát Körösladány alatt, amelyen mintegy 50-60 dévaványai munkás is

827 MAGYAR VIDÉK – II. évf. 12. szám. – 1933. március 19.

828 MAGYAR VIDÉK – II. évf. 46. szám. – 1933. november 12. – Főszerkesztő: Zeőke Antal.

829 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 1. szám. – 1933. november 26. – Főszerkesztő: dr. Papp Jenő.

830 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 6. szám. – 1933. december 31.

831 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 12. szám. – 1934. március 25.

munkába állhatott.⁸³² Ezzel kapcsolatban érdemes kitérni arra a tényre, hogy ennek a munkának a gondolata is végeredményben dévaványai ember fejében fogalmazódott meg. A harcsáséri átmetszés szükségessége már 50 év óta foglalkoztatta az illetékeseket. Az erre vonatkozó első terveket még Vaniss Gyula, az akkori folyammérnöki hivatal rapidíjas mérnöke készítette. Az azóta már többször átdolgozott tervek talán még most sem kerültek volna kivitelezésre, ha Kállay Miklós⁸³³ földművelésügyi miniszter „aszály-útja” alkalmával⁸³⁴ dr. Schweiger László társulati alelnök a miniszter figyelmét fel nem hívta volna erre a hasznos munkaalkalomra, melynél körülbelül ezer embert foglalkoztathatnak és mintegy 80.000 pengő értékű munkát végeztethetnek.⁸³⁵

A HORTOBÁGY–BERETTYÓ CSATORNA MUNKÁLATAI

Roffi Borbély György főispán beváltotta az ígérését: 1934. október 19-én, hétfőn reggel Pusztacsegen megkezdődtek a Hortobágy-Berettyó-csatorna gátemelési munkálatai.

A Szabolcs és Hajdú vármegyék belvizeinek levezetésére épített Hortobágy-Berettyó-csatorna gátemelési munkálatainak megkezdése már hosszú idő óta vajúdott. A kérdés megoldása érdekében most a kormány lépett akcióba, amikor az évi téli ínségmunkára előirányzott 6 millió pengőből 160.000 pengőt a Hortobágy-Berettyó-csatorna gátemelési munkálataira utalt ki. Ezen túlmenően felhatalmazta az Alsószabolcsi Ármentesítő Társulatot, hogy erre a célra 100.000 pengő kölcsönt vehessen fel, egyben utasította őket, hogy az így rendelkezésre álló 260.000 pengővel azonnal kezdjék meg a gátemelési munkálatokat. Ezzel az intézkedéssel nagyon sok csatornamenti birtokos kívánsága teljesült, ráadásul egy időre számos község munkanélküli lakosságának életkérdése is megoldást nyert, mivel a gátak felemelésével járó munkálatoknál nagyon sokan keresethez jutottak.

Október 15-én máris munkába állhatott 300 dévaványai munkás, ami annyit jelentett, hogy egy ideig nemcsak az ő keresetüket biztosították, hanem a község gazdasági vérkeringése is fellendült ezáltal, mert amit a gátemelési munkálatoknál kerestek, azt túlnyomórészt Dévaványán költötték el.⁸³⁶

A tél beálltával szüneteltették a munkálatokat, azonban február végén már kitette a hirdetést az előjáróság, amelyben jelezte, hogy újból megindulnak a gátemelési munká-

832 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 32. szám. – 1934. augusztus 12.

833 KÁLLAY MIKLÓS (Nyíregyháza, 1887. január 23. – New York, 1967. január 14.) földbirtokos, megyei tisztviselő, 1922-1929 között főispán. 1937-1942. az Országos Öntözésügyi Hivatal elnöke. 1942-1944 között miniszterelnök; 1944. március 19-től október 17-ig a török követségen tartózkodott, a nyilasok elfogták, deportálták. 1945-től Rómában, 1951-től New Yorkban élt. – Földművelésügyi miniszter 1932. október 1-től 1935. január 9-ig.

834 A békési Körösvölgyi Vízhásznosító Társaság erre a miniszteri látogatásra hivatkozva adott be egy kérelmet 1938 áprilisában Bornemissza Géza kereskedelem- és közlekedésügyi miniszternek a „békési kikötő” kialakításával kapcsolatos munkáknak az állam részéről történő elvégzettetése iránt. Ennek külön kérése azért is indokolt volt, mert az 1937. évi XX. törvénycikk, – amely az öntözőgazdálkodás előmozdításához szükséges intézkedéseket tartalmazta – nem említette meg a Békés községben történő ilyen irányú egyébként indokolt beruházásokat. Erre még az 1937. június 5-én az országgyűlésen elhangzó miniszterelnöki indokolás sem utalt.

835 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 32. szám. – 1934. augusztus 12.

836 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 42. szám. – 1934. október 14.

latok. Akik ebben a munkában részt óhajtanak venni, azok jelentkezzenek a csoportgazdánál, a bandagazdánál, akik összeírják a jelentkezőket.⁸³⁷

AZ IVÁNFENÉKI TÁRSULAT 1935. ÉVI KÖZGYŰLÉSE

Az Ivánfenéki Társulat 1935. július 10-én tartotta meg rendes közgyűlését. A napi-rendi pontok két legfontosabb tárgya a tisztújítás és a Berettyó gátemeléséről szóló igazgatói jelentés volt.

Dr. Schweiger László társulati alelnök bejelentette, hogy az elnökség és a választmány háromévi megbízatása lejárt. Megköszönte az eddig iránta tanúsított bizalmat, és felhívta a közgyűlést arra, hogy a lemondott elnökség és választmány helyett tisztújítást tartva meg kell választania az új elnökséget és választmányt. Javasolta, hogy a választás időtartamára dr. Kovács Pétert válasszák meg elnöknek, amit a közgyűlés egyhangúan elfogadott.

A közgyűlés dr. Schweiger Lászlót újból alelnökké választotta. Dr. Schweiger László elnökle mellett újból megválasztották elnökké gróf Bethlen Ödön⁸³⁸ nagybirtokost, választmányi tagokká Endrőd részéről dr. Kovács Pétert és Kovács Frigyes, Gyoma részéről Pétermann Józsefet,⁸³⁹ Csermák Kálmánt és ifj. Purgly Jánost, Mezőtúr részéről dr. Spett Ernőt⁸⁴⁰ és Osmitz Gézát,⁸⁴¹ Dévaványa részéről Halmágyi Ferencet, báró Herzog Istvánt⁸⁴² és Tápay Károlyt, Körösladány részéről gróf Csáky Imrét⁸⁴³ és Vertán Emilt⁸⁴⁴ – valamennyit közfelkiáltással.

Bácsy Elek társulati igazgató előterjesztette jelentését a Berettyó gátemelési munkálatairól. Ezek szerint a társulat útján a kormány mintegy 70.000 pengő munkbért juttatott Endrőd, Gyoma, Dévaványa és Mezőtúr munkásainak. A munka befejeződött. Ez a 70.000 pengős munka nagy szolgálatot tett az elmúlt télen az említett községekben, városokban. Ennek volt köszönhető, hogy nagyobb bajok nélkül sikerült az inséges telet átvészelni. Nagy szükség volna ez év őszén is hasonló közmunkára, mert újabb inséges tél veti előre árnyékát. A beérkezett cséplési eredmények ugyanis rossz termés képét tárják elénk, az időjárás pedig a kapásokra is kedvezőtlen.

Több kisebb jelentőségű ügy megtárgyalása után a közgyűlés véget ért.⁸⁴⁵

837 HÍRDETMÉNY – Halmágyi Ferenc főjegyző aláírásával. – 1935. február 28.

838 BETHLEN ÖDÖN gróf (Aranyosgyéres (Torda-Aranyos vm. tordai járás), 1893. július 13. – Bécs, 1968. május 29.

839 PÉTERMANN József gyomai főjegyző (Hajdúszoboszló, 1872. – ?).

840 SPETT ERNŐ, dr. ügyvéd, volt mezőtúri polgármester, országgyűlési képviselő a mezőtúri választókerületben. (Mezőtúr, 1878-1948).

841 OSMITZ GÉZA, nyúlvölgyi és illési, gazdálkodó Mezőtúron. (1866-1963).

842 HERZOG ISTVÁN LŐRINC báró, csetei (Budapest, 1905. augusztus 24. – Gödöllő.) Első felesége: I. Kiss Ilona. Második felesége: ismeretlen. – Fia az első feleségétől: István Gábor (1937. augusztus 6.)

843 CSÁKY IMRE SÁNDOR VIDOR ISTVÁN ALBIN, gróf (Sepsimindszent (Szepes vm.), szepesváraljai járás, 1882. február 16. – Santa Cruz de Teneriffe (Kanári szigetek) 1961. május 22.): cs. és kir. kamarás, a főrendiház örökös tagja, osztrák – magyar diplomata, m. kir. külügyminiszter 1920. szeptember 22. és december 16 között (az első Teleki-kormányban).

844 VERTÁN EMIL körösladányi főjegyző (Békés, 1878 – ?).

845 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 29. szám. – 1935. július 21.

A DÉVAVÁNYAI HÍRLAP CÍMŰ HETILAP TUDÓSÍTÁSAI – I.

Dévaványa község elöljárósága már hosszabb idő óta tárgyalást folytat a Berettyó Társulattal Pusztacseveg felületi szennyvizének levezetésére szolgáló csatorna kiépítése érdekében. Az elöljáróság azt szeretné, hogy a társulat a kisújszállási kövesút anyagárkába egy belvíz levezető csatornát építene, ezzel téve lehetővé, hogy a belvizeket ebből a megépítendő csatornából a kiritói főcsatornába vezessék le. Ez megfelelőbb megoldás lenne, mintha a vizet a Berettyóba irányítanák. A társulat nem zárkózott el a kérés teljesítésétől.⁸⁴⁶

EGY IGEN JELENTŐS TÁRSULATI DÖNTÉS ...

Az Iváfenéki Társulat 1935. december 28-án tartotta rendes őszi közgyűlését dr. Schweiger László elnökle alatt. A közgyűlés többek között állást foglalt az Alföld-öntözés kérdésében is. A dévaványai gazdatársadalmat ez a döntés igen közelről érintette, mert a part menti földbirtokosok közül sokan engedélyt kértek, hogy a holt Körösök és az élő Körös vizét öntözésre felhasználhassák.

A közgyűlés határozata szerint a társulat nem kívánta mérlegelés tárgyává tenni, hogy az öntözés kívánatos-e vagy sem. Ez tisztára gazdasági kérdés, amelynek eldöntése nem az ő feladata. A társulatra nézve csupán annyiban van ennek jelentősége, amennyiben a belvízlevezető csatornái révén egyedül ő van abban a helyzetben, hogy az öntözéshez szükséges vizet az öntözendő területre szállíthassa. Ezzel kapcsolatban a közgyűlés úgy határozott, hogy az öntözéshez szükséges víz szállítására a csatornákat a lehetőség határain belül a gazdák rendelkezésére bocsátják, ha ez a belvízlevezetés sérelme nélkül megtörténhet.

Kötelezettséget semmi körülmények között nem vállalnak arra, hogy a vizet a csatornából elvezessék. Erre csak abban az esetben vállalkoznak, illetve a csatornák felhasználását csak akkor engedik meg, ha a víz szállítására megvan a természetes adottság, más szóval a csatornák lejtése erőművi beavatkozás nélkül lehetővé teszi a víz szállítását.

Nagyon fontos a határozatnak az a része, amelyben kimondták, hogy a víznek csatornában való szállításáért megfelelő díjat szed a társulat. Ez a díj azonban nem lesz nagyobb, mint amennyi megfelel az önköltségnek. Gondoskodás történt arról is, hogy a díjat mindenki csak a saját maga által igénybe vett vízmennyiség után fizesse meg.

A társulat állásfoglalása kétségtelenül érdekes, annál is inkább, mert a divatosá vált öntözési mozgalomban az első állásfoglalás egy olyan társulat részéről, amely csupán belvíz levezetésére és árvízvédelemre alakult, és amely csak most utólag veszi fel alapszabályszerű feladatai közé az öntözés támogatását is. A társulat tehát támogatni kívánja a gazdákat öntözési törekvésekben, de tartózkodni kíván az öntözés propagálásától, mert az öntözés – megfelelő trágyázás nélkül – hosszabb időre nem biztosítja a talajerő fenntartását és a fokozottabb termést. Ezt más intézetekre bízta, és a maga részéről csupán a vízzállítást feltételeire szorítkozik.⁸⁴⁷

⁸⁴⁶ DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 47. szám. – 1935. november 24.

⁸⁴⁷ DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 1. szám. – 1936. január 5.

Érdemes megemlíteni azt is, hogy az Ivánfenéki Társulat meleg ünneplésben részesítette Bácsy Elek igazgatót abból az alkalomból, hogy 10 esztendeje vezeti a társulatot. Vezetői rátermettsége abban is megmutatkozott, hogy egyéni tervezésű és igazán olcsó előállítású műtárgyakkal nagyon figyelemre méltó beruházásokat végzett. Tervszerű fásítással – 100 kat. holdon mintegy egymillió csemetét ültettek el – a miniszter figyelmét is magára vonta. Először 10 kat. holdon kezdett öntözési kísérletet, majd ennek eredményeit megismerve 50 kat. holdra növelte a kísérleti parcella nagyságát. Ez a terület már komoly termést is eredményezett. Az ő kezdeményezése volt az is, hogy a társulat szerződéseket kössön a vízigénylőkkel és azok a ténylegesen elhasznált víz árát fizessék meg önköltségi áron. Ez annyit jelentett, hogy az öntözési víz köbméteréért csak tizedfilléreket fizetnek a gazdák. Figyelemre méltók azok a gátmagasítási munkálatok is, amelyeket a társulat Bácsy Elek igazgatása alatt végzett. Jellemző volt tevékenységére az is, hogy irányítása alatt a legcsekélyebb ellentét sem volt a munkások és a társulat vezetősége között.⁸⁴⁸

Úgy gondoltuk, hogy érdemes feljegyezni az utókor számára egy ilyen tevékeny, alkotó vezető nevét, akinek munkássága példakép lehet a jelenben és a jövőben is.

A DÉVAVÁNYAI HÍRLAP CÍMŰ HETILAP TUDÓSÍTÁSAI – II.

Beszámolt a Dévaványai Hírlap arról is, hogy a Berettyó Társaság 1936. április 8-án tartotta évi rendes közgyűlését Debrecenben, amelyen Dévaványáról Halmágyi Ferenc főjegyző és dr. Schweiger László vettek részt. Ezen hosszan foglalkoztak a Pusztacseg körül elterülő mocsaras területek lecsapolásának kérdésével. Elhatározták, hogy ebben az ügyben érintkezésbe lépnek Uher Károllyal, az érdekelt alapítványi (báró Baldácsy-féle protestáns vallásalapítvány) földek főfelügyelőjével és a tárgyalások eredményéhez képest megkezdik a lecsapolási munkálatokat.⁸⁴⁹

Közben a község elöljárósága is rendezni szeretne volna az ármentesítési és csatornázási kérdéseket, amelyek a nem megfelelő rendezés miatt állandóan akut problémát jelentettek és a felszínen voltak. Elgondolása szerint a társulatok segítségével megkísérelték véglegesen rendezni ezt a kérdést. Kihirdették, hogy akinek ezzel kapcsolatban valamilyen problémája, kérdése, javaslata volna, az jelentkezzen ezzel Szűts Pál községi mérnöknél.⁸⁵⁰

Ennek következményeként április 8-án délután Nagy Gyula szolgabíró elnöklete alatt vízügyi értekezlet volt a községházán, amelyen az Ivánfenéki Társulat részéről Bácsy Elek igazgató főmérnök, a Berettyó Társaság részéről Mihalik Ferenc főmérnök vettek részt. Az értekezleten megtárgyalták az összes vízügyi panaszt. A társulatok képviselői megígérték, hogy a panaszokat két éven belül a lehetőségekhez képest orvosolni fogják. Ez azt jelentette, hogy a panaszosok kívánsága szerint megépítik a

848 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 1. szám. – 1936. január 5.

849 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 15. szám. – 1936. április 12.

850 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 50. szám. – 1936. december 13.

szükséges csatornákat és egyéb műtárgyakat, továbbá, hogy aránylag rövid idő alatt az egész dévaványai határt mentesíteni fogják a vadvizektől.⁸⁵¹

1937 elején az Ivánfenéki Társulat üzemi telefon vezetésére kért engedélyt a községtől. A képviselő-testület a 9.526 és 9.527 helyrajzi számú útszakaszokon engedélyezte annak megépítését, míg a 9.386 helyrajzi számú útszakaszon nem. Ehhez még indokolást sem fűztek.⁸⁵²

A NEP⁸⁵³ dévaványai szervezetének nagyválasztmánya 1937. június 13-án vitéz dr. báró Hellenbach Gottfried⁸⁵⁴ országgyűlési képviselő részvételével rendkívül népes gyűlést tartott az ipartestületben. Itt vetették fel többen is, hogy a bajok gyökeres megoldása érdekében intézményes segítségre lenne szükség. Ezzel kapcsolatban az országgyűlési képviselő rámutatott arra, hogy a képviselőház megszavazta az öntözési törvényt, amely Dévaványát egészen közletről érinti. Elhatározott dolog ugyanis az, hogy a Tiszát és a Hármas-Köröst csatornával kötik össze, és ebbe a csatornába bekapcsolják a Hortobágy és a Berettyó vízrendszerét is. Ez Dévaványa vonatkozásában azt jelenti, hogy a dévaványai határt is csatornával szelik át, az öntözés áldásaiból tehát Dévaványa gazdaközönsége is részesül. Ezzel feltehetőleg gyökeres megoldást nyer a gazdasági bajok egy része is.⁸⁵⁵

A képviselőház valóban elfogadta az öntözési törvényt, amely Dévaványa község közvetlen környezetét a Békésszentandrásnál épülő duzzasztómű építésével kapcsolatban érintette.⁸⁵⁶

Breznay Mihály, a kunhegyesi járás főszolgabírája javaslatára az alföldi öntözőcsatorna kunhegyesi szakaszán folyó munkához ötven dévaványai kubikosmunkást alkalmaztak.⁸⁵⁷

A Berettyó Társaság 1939. június 6-án tartotta évi rendes közgyűlését. Ezen több dévaványai lakos csatornalétesítés iránti kérelmét is tárgyalta. A legtöbbet kedvezőleg bírálta el a választmány. A közgyűlés Korbély József ny. igazgató főmérnök elhalálozásával megüresedett választmányi tagságra egyhangú határozattal vitéz Lipcsey Márton ny. huszár tábornok, országgyűlési képviselőt választotta meg. Lipcsey tábornok dévaványai illetőségű, így feltehetőleg pártfogolni fogja a községet érintő ügyeket.⁸⁵⁸

1939. június 19-én közel háromezer kat. hold termését tette tönkre a félórán át tartó jégeső. Kéthalom felé csaknem mindenütt, Kígyóson, Köleshalmon, a gazdasági iskola környékén a Varga keresztség, a nádösvényi földeken mindent elpusztított a jég.⁸⁵⁹

851 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 15. szám. – 1937. április 11.

852 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 10. kötet. – 37/1937. kgy. szám. – 1937. február 26.

853 Nemzeti Egység Pártja (NEP) – 1932. október 27-én alakult Gömbös Gyula miniszterelnök vezérlete alatt, a gróf Bethlen István által 1922-ben alapított Egységes Pártból. Neve: Nemzeti Egység Pártja (Keresztény Kisgazda, Földmíves és Polgári Párt). A párt új elnöke Sztranyovszky Sándor lett. A párt programját a Gömbös-féle 95 pont jelentette, amelyet 1932. október 25-én tett közzé Nemzeti Munkaterv néven.

854 HELLENBACH GOTTFRÉD (Gottfried) MIKLÓS LÁZÁR DÉNES báró (Marija Bistrica (Zágráb vm, stubicai járás) 1892. július 10. – Budapest, 1985. május 16.): jogász, országgyűlési képviselő 1935-ben a kunhegyesi kerületben, tartalékos huszárhadnagy. – Felesége: gróf Bolza Mária Klára. Gyermekai: Dénes (1919), és Klotild (1927).

855 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 24. szám. – 1937. június 13.

856 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 24. szám. – 1937. június 13. – Az 1937. évi XX. törvénycikk az öntözőgazdálkodás előmozdításához szükséges intézkedésekről. 1937. június 5.

857 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VI. évf. 21. szám. – 1938. május 22.

858 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 24. szám. – 1939. június 11.

859 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 26. szám. – 1939. június 25.

1939. június 24-i hatállyal B. Kiss Márton főjegyzőt bízták meg az Ivánfenéki Társulat igazgatósági tagságával.⁸⁶⁰ A társulat 1939. június 26-án tartott közgyűlésen az elnök és az alelnök személyében is változás történt. Gróf Bethlen Ödön az elnökségről azért mondott le, mert Erdélyben lakva a határon keresztül nehezen tudta tisztét ellátni. Helyére vitéz Purgly Emil⁸⁶¹ ny. földművelésügyi minisztert választották meg. Dr. Schweiger László alelnök a zsidótörvények következtében mondott le tisztségéről, helyét dr. Spett Ernő, Mezőtúr nyugalmazott polgármestere, országgyűlési képviselő vette át.⁸⁶²

Az 1940. esztendő őszi hónapjaiban is belvízzel kellett küszködni Dévaványa lakosságának. Már a belterület némely része – a Malom és a Kasza utca, a Pocskert és környékének mélyebben fekvő részei kerültek víz alá. A képviselő-testület úgy kísérelte megoldani a helyzetet, hogy vásárolt egy 150 liter/perc teljesítményű szivattyút és azzal emelték át a mélyebben fekvő részeket elöntő vizet a társulati csatornába.⁸⁶³

Az 1941. február 8-án tartott képviselő-testületi gyűlésen tárgyalták meg a felettes hatóság utasítását, amely szerint Dévaványának az Ivánfenéki Társulat részére „körtöltési hozzájárulás” címén 1932. július 1-től kezdődően évi 3.292,08 pengőt kell kifizetni három egyenlő részletben. Amennyiben a község még kedvező hitelek igénybevételeivel sem tudja ezt az összeget kifizetni, úgy forduljon az Ivánfenéki Társulathoz.

A főjegyző ismertette, hogy jelen pillanatban éppen 10 évi részlettel van hátralékban a község, ami 32.920,80 pengőt tesz ki. Ezt az összeget a község még három részletben sem képes megfizetni. Felvette a kapcsolatot az Ivánfenéki Társulat igazgatójával, akivel a megbeszélése nem vezetett eredményre. A társulatnak is igen nagy szüksége volt a pénzre, éppen az elkövetkezendő évek beruházásai miatt. Többek között az egyik dévaványai nagy érdekeltség többszöri kérésére egy új szivattyútelepet szeretnének megépíteni. A telep és a hozzá tartozó új csatorna megépítését az ismert rendkívüli időjárási viszonyok és a folytonos belvízveszély tette szükségessé.

Mindezek figyelembe vételével a főjegyző azt javasolta a képviselő-testületnek, hogy kérjék meg a Földművelésügyi Minisztériumot, hogy a folyó év végéig lejáró részletnek megfelelő összeget – kivételes méltánylásból – államsegélyként bocsássa a község rendelkezésére és a folyósítandó összeget utalja át az Ivánfenéki Társulatnak azzal a meghagyással, hogy abból a Siratónál tervezett új szivattyútelephez vezető csatornák építését végezzék el. Ugyanakkor kötelezze a társulatot arra is, hogy ehhez a munkához csak dévaványai földmunkásokat és kubikusokat fog alkalmazni, akik a múlt évi mozgósítás következtében hosszabb időn át teljesítettek katonai szolgálatot és ennek következtében rendes keresetüktől elestek. Végül javasolta a főjegyző, hogy kérjék meg vitéz Lipcsey Márton ny. tábornokot, a kerület országgyűlési képviselőjét, hogy a községi képviselő-testület nevében és megbízásából a Földművelésügyi Minisztériumban a főjegyzővel együtt eljárjon ebben az ügyben. Mindehhez a képviselő-testület hozzájárult.⁸⁶⁴

860 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 11. kötet. – 104/1939. kgy. szám. – 1939. június 24.

861 PURGLY EMIL (Tomapuszta, Csanád vm., 1880. február 18. – Budapest, 1954. május 3.) földbirtokos, okl. gazda. 1922–1932. főispán és a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara elnöke. Földművelésügyi miniszter Károlyi Gyula gróf kormányában 1932. február 4. és 1932. október 1. között.

862 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 26. szám. – 1939. június 25.

863 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 11. kötet. – 241/1940. kgy. szám. – 1940. október 19.

864 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 11. kötet. – 11/1941. kgy. szám. – 1941. február 8.

1941. december 20-án a Berettyó Társulat is közgyűlést tartott. A közgyűlés iránt igen nagy volt az érdeklődés, mert a társulat elnöksége előterjesztette nagyszabású árvízvédelmi programját. A nagyszabású tervek megvalósítása természetesen nagy áldozatok vállalását is kívánja az érdekeltek részéről. Ezért 1942. január 1-től három évre a járulékot 50%-kal felemelték. A földművelésügyi tárca a társulatot évi 390 ezer pengővel támogatta.⁸⁶⁵

A Dévaványai Hírlapban hírt olvashattunk a társulatok összevonásának a lehetőségéről. E szerint az Ivánfenéki Társulat a Berettyó Társulatba olvadna be.⁸⁶⁶

A községi mezőgazdasági bizottság javasolta a képviselő-testületnek, hogy sürgősen tegyen előterjesztést a M. Kir. Öntözésügyi Hivatalhoz, hogy Dévaványa nagyközséget a tiszai öntözőrendszerbe kapcsolják be. Ezt a javaslatot a közgyűlés határozattá is emelte.⁸⁶⁷

1943. július 31-én az Ivánfenéki Társulat tartotta meg közgyűlését. A közgyűlésen, amely iránt a nagy nyári mezőgazdasági munkák miatt csekély érdeklődés nyilvánult meg, dr. Spett Ernő országgyűlési képviselő elnökölt.

Az igazgató jelentése, valamint a felügyeleti hatóságtól időközben érkezett rendeletek ismertetése után került sor a siratói új szivattyútelep gépi berendezései beszerzésének és felállításának a tárgyalására. Bácsy Elek igazgató jelentette, hogy az új szivattyútelephez vezető csatornák részben elkészültek, így elérkezett az ideje annak, hogy a társulat intézkedjen a gépi berendezések beszerzéséről is. Ismertette a Ganz és Társa Gépgyár ajánlatát és a választmány nevében javasolta, hogy a közgyűlés adja meg a felhatalmazást a gépi berendezéseknek az említett gépgyártól való beszerzésére. A gépek beszerzésére 300 ezer pengőt szavazott meg a közgyűlés, amelyből 100 ezer pengőt a földművelésügyi miniszter segélyképpen megtérített a társulatnak. A gépeket a megrendeléstől számított 22 hónap alatt szállítják le, így legkevesebb két esztendő múlva elkészül az új szivattyútelep, amely egyben a társulati érdekeltség legnagyobb szivattyúja lesz.

A közgyűlésnek ez az intézkedése megleléssel töltötte el Dévaványa gazdátársadalmát. Ezzel véglegesen megoldódik a község nyugati határrészének vízrendezési ügye. Az új szivattyútelep elkészülte után nem ismétlődhet meg az a sajnálatos eset, hogy a nádösvényi földeken négy-hat hétig álljon a víz.

A közgyűlésen szóba került egy másik igen fontos dévaványai ügy is, mégpedig a Pocskert és környéke belvizeinek levezetése. B. Kiss Márton főjegyző javasolta, hogy a község egész belterületét kapcsolják be az árvízvédelembe. Ez esetben a társulat gondoskodna a község belterületén előforduló csapadékvíz elvezetéséről, ugyanakkor minden háztulajdonos a körgátfenntartási járulék helyett árvédelmi járulékot fizetne, ugyanúgy mint az árterületbe vont szántók és egyéb területek után szokott fizetni. Bácsy Elek igazgató kijelentette, hogy a társulat nem zárkózik el a község ilyen irányú kérelmének teljesítése elől. Annál kevésbé teszi ezt, mert a szomszédos Körösladány község lakossága körében is felmerült ilyen megoldás lehetősége.⁸⁶⁸

865 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – X. évf. 1. szám. – 1942. január 3.

866 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – X. évf. 46. szám. – 1942. november 14.

867 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 12. kötet. – 47/1943. kgy. szám. – 1943. május 28.

868 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XI. évf. 32. szám. – 1943. augusztus 7.

A Berettyó Társulat a nagy nyári munkák befejezése után az alsó- és felsőréhelyi csatornahálózat tökéletesítése érdekében Pusztacseg környékén nagyszabású munkálatokat indított. A több hónapra kiterjedő munkánál kizárólag dévaványai és pusztacsegi munkásokat alkalmazott, hogy a község lakossága által kifizetett járulék a község munkástársadalma által ide kerüljön vissza. A társulat ezen intézkedését nemcsak vízrendészeti szempontból tartották nagyon szerencsésnek, hanem szociális szempontból is, mert a földmunkások részére biztosított keresetnek olyan jelentősége is volt, hogy nem kellett nekik más vidékekre eljárva munkát vállalniuk.⁸⁶⁹

A SÁRRÉTI CSATORNA MEGÉPÍTÉSÉNEK TERVE

Bihar vármegye alispánja – dr. vitéz Nadányi – 7.658/1944. iktatószám alatt engedélyezte a sárréti csatorna vízgyűjtőjéhez tartozó újabb csatornák tervének a kivitelezését. Az okmányt Nagyváradon írta alá 1944. április 3-án.

A Berettyó Társulat 3.849/1943. számú kérvényével kérelmezte Sárrétudvari, Berettyóújfalu, Szerep, Báránd, Biharnagybajom, Nagyrábé, Sáp, Földes, Dévaványa és Bucsa községek határában létesítendő vízmunkálatok elvégzését. Hivatkozva az 1885. évi XXIII. t.c. 74. §-a alapján a gyulai m. kir. folyammérnöki hivatalnak, mint hatósági szakértőnek 95-I/1944. számú előterjesztésére, véghatározatával engedélyezte a munkák elvégzését. Ehhez a munkához azonban csak Sárrétudvari és Berettyóújfalu határában fogtak hozzá. A katonai események hatására ezek a munkálatok is abbamaradtak.⁸⁷⁰

A KÖRÖSÖK HAJÓZHATÓVÁ TÉTELE ÉS BENNE DÉVAVÁNYA SZEREPE

A Körösök hajózhatóvá tétele tárgyában nagyszabású mozgalom bontakozott ki már több mint egy éve. A Hármás-, a Sebes-, a Fekete-, a Fehér-Körösök és a Berettyó völgyeiben alakult ármentesítő, belvízszabályzó és vízhasznosító társulatok kiküldöttei közös értekezleten elhatározták, hogy a vízjogi törvény alapján megalapítják együttesen a „Körös-völgyi Vízhasznosító Társulatot”. Ennek célja a Körösök, a Berettyó és a Hortobágy-Berettyó csatorna hajózhatóvá tétele. Ezzel az összes termelési ágaknak a felkarolása, azoknak az olcsó vízi út létesítésével jövedelmezőbbé tétele, a folyók vizeinek célszerű felhasználása, hasznosítása öntözés és más megoldás útján mezőgazdasági és ipari célokra.

A társulatok elgondolása az volt, hogy a folyók hajózhatóvá tétele állami feladat ugyan, tekintettel azonban az államkincstár jelenlegi helyzetére, szükséges a nagyszabású terv mielőbbi megvalósítása érdekében, hogy maga az érdekelt társadalom nemcsak szóval, hanem tettekkel is támogassa a kormányt ezen a téren. E célból a munkálatok végrehajtására felveendő kölcsön kamatainak részbeni fedezetére bizonyos minimális összeget ajánlottak fel, amit megkönnyített és lehetővé tett az ártéri adóknak az egész évben történt igen tetemes csökkentése. Felajánlották továbbá egész szervezetü-

869 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XI. évf. 40. szám. – 1943. október 2.

870 Sz. M. L. – Dévaványa község közigazgatási iratai 1944. – 27. doboz. – 4673/1944. ikt. szám. – Érkezett: 1944. április.

ket, műszaki tisztviselőiket és alkalmazottaikat a műszaki tervek kivitelére, hogy ezúton is biztosítsák a takarékosági elvek érvényesülését és egyszerűsítsék az adminisztrációt.

Dévaványát mind a Kettős-Körös, mind a Hármas-Körös közvetlenül érdekelte, hiszen Körösladány és Gyoma felől mintegy 10, illetve 14 km távolságra fekszenek.⁸⁷¹

A gazdasági válság utolsó éveiben új kérdés került a közvélemény érdeklődésének körébe: az elhagyott magyar víziutak kiépítésének problémája. Mindez azért került előtérbe, mert 1933 augusztusában az ország vezető államférfiai megrendezték az úgynevezett „Széchenyi emlék-hajóutat”,⁸⁷² amely során éppen úgy járták be hajón a Tiszát, mint ahogy azt 100 évvel azelőtt a legnagyobb magyar tette. Ezzel akarták ezt az időpontot egy nagyszabású vízi építkezés kezdőpontjává tenni. Ilyenek lennének a nagyszabású vízi építkezések, folyóink hajózhatóvá tétele, a Duna-Tisza csatorna megépítése, vízierőművek létesítése stb.

Ezen programpontok közül Dévaványát a Körösök hajózhatóvá tétele érdekelte, aminek előmozdítását a Körösvölgyi Vízhásznosítási Társulat tűzte ki céljául. A Körösök ez idő szerint nemcsak, hogy hasznára nincsenek Dévaványa lakosságának, de a tavaszi áradásaikkal a lakosság vagyon és életbiztonságát fenyegetik. Hogyha hajókat tudnának hordani, amellyel a lakosság terméseit a piacokra eljuttatnák, arannyá változna a víz, amely eddig csak átkot és bajt hozott. Számokban kifejezve ez annyit jelentene, hogy a gazda minden métermázsza gabonájáért hajóba rakva egy pengővel többet kapna, mint amennyit egyébként kap érte. Ez akkor a búza árának 10%-át, a többi olcsóbb gabonának, főleg a kukoricának még sokkal nagyobb százalékos áremelését idézné elő. Ez olyan haszon, amelyet a gazda rögtön élvezhet. És ha figyelembe vesszük, hogy normális időben a Körösök völgyéből évente kb. egymillió pengő az az összeg, amely gazdáinknak megmaradhatna, ha terményeiket hajón szállíthatnák el, akkor nem vitás, hogy a folyó hajózhatóvá tételét kell szorgalmazni.

A Körösvölgyi Vízhásznosító Társulat programja szerint a Körösöket Öcsödtől Gyuláig, illetve Sarkadig tennék hajózhatóvá. A torkolattól Öcsödig a hajózást az 1912. évben épített bökönyi kamara zsilip teszi lehetővé. A kiépítésre váró szakaszon előreláthatólag még két kamarazsilipet kell megépíteni, amit az tesz szükségessé, hogy a Körösök medrének nagy a lejtése és így egy-egy kamarazsilip duzzasztó hatása nem terjed felfelé messzire.

A Körösök tervezett felduzzasztása csak az év azon szakaszában történhet, amikor nincsenek nagyobb fagyok és árvizek, mert a fagyok idején a zajló jég, az árvíz idején pedig a rohanó ár összerombolná a műveket. A hajózás tehát a nyár elejétől az ős derekáig lesz lehetséges, vagyis akkor, amikor arra a mezőgazdasági termékek értékesítése miatt leginkább szükség van.

A terményeknek és általában a szállításra váró áruknak a hajóba rakodása, illetve kirakása egyszerű rakodón történhet, melyekhez gondozott utak vezetnének. Ezeknek megépítése a Körösök völgyében nem nehéz feladat, mert az úthálózat számtalan helyen

871 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 1. szám. – 1933. november 26.

872 LAMPEL 1933.

keresztezi a Körösöket, és csupán egy-egy leágazás megépítésére lenne szükség, amely a meder széléhez vezet. A hajózás fellendítése céljából a vasutak szárnyvonalakat építenek majd a rakodókhoz, hogy a távolabbi vidékek is élvezhessék a vízi úton történő szállítás előnyeit.⁸⁷³

Kállay Miklós földművelésügyi miniszter 1933. december 6-án Békéscsabán fogadta a Körösvölgyi Vízhasznosítási Társaság népes küldöttségét, amelynek szónoka, báró Urbán Gáspár⁸⁷⁴ országgyűlési képviselő figyelmébe ajánlotta a miniszternek, hogy a tiszai hajózás problémája csak a Körösök és mellékfolyóinak hajózhatóvá tételével oldható meg. A miniszter igen szívélyesen fogadta a küldöttséget. Válaszában a Körösök és mellékfolyóinak hajózhatóvá tételét igen fontos problémának jelentette ki, és a búzaárak emelésének egyik legfontosabb tényezőjéül jelölte azt meg.

Az Országos Vízépítési Igazgatóság kíséretében lévő vezetőjének, Sajó Elemér miniszteri tanácsosnak nyomban a küldöttség előtt elrendelte a Körösök hajózhatóvá tételét célzó műszaki tervek elkészítését és egyben kilátásba helyezte, hogy tavasszal hajóutat fog rendezni, amely az illetékes tényezőknek a helyszínen fogja szemléltetné tenni azokat a nagy érdekeket, amelyek a Körösökön való hajózáshoz fűződnek. A küldöttség örömmel és megnyugvással vette tudomásul a miniszter válaszát.⁸⁷⁵

Ennek egyenes következménye volt már az, hogy 1934. február 7-én a Kereskedelmi Minisztériumban megalakult a Magyar Belhajózási Egyesület, amely elnökévé Bud János⁸⁷⁶ volt minisztert, alelnökké roffi Borbély Györgyöt, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánját és Domony Móricot választották meg.⁸⁷⁷

1934. március 2-án értekezlet volt Budapesten a Földművelésügyi Minisztérium vízrajzi osztályán Sajó Elemér miniszteri tanácsos elnöklete alatt. Az értekezleten a körösvölgyi víztársulatok képviselői is részt vettek és a Körösök hajózhatóvá tételével kapcsolatban megvitatták a víztársulatok műszaki tennivalóit.

Az értekezleten Sajó Elemér elismeréssel nyilatkozott a társulatokról, melyek közgazdasági szempontból olyan nagy fontossággal bíró terv kivitelét siettettk, és mind erkölcsi, mind anyagi szempontból biztosítani igyekeztek annak mielőbbi megvalósulását. Ennek a célnak a megvalósítása érdekében nem riadtak vissza a szükséges áldozatkészségtől sem. Bejelentette, hogy Kállay Miklós földművelésügyi miniszter még Békéscsabán elrendelte a műszaki tervek legsürgősebb elkészítését, és e célból a minisztérium egy külön osztályt állított fel Freytag Emil műszaki tanácsos vezetése alatt. Az ármentesítő társulatok feladata lesz mindazoknak az adatoknak a megállapítása és közlése, melyek szükségesek ahhoz, hogy a terv kidolgozható legyen. A víztársulatok

873 MAGYAR VIDÉK – II. évf. 45. szám. – 1933. október 22. – Kienitz igazgató-főmérnök cikke „A Körösök hajózása” cím alatt.

874 URBÁN GÁSPÁR DÉNES PÉTER BENEDEK báró (Arad, 1897. január 6. – Vác, 1975. december 1.) Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánja, országgyűlési képviselő. Felesége: Baghy Ilona Flóra Mária. Gyermekai: Johanna (Janka) (1923) és Ádám (1924).

875 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – I. évf. 5. szám. – 1933. december 24.

876 BUD JÁNOS (Dragomérfalva, Máramaros vm. 1880. május 30. – Budapest, 1950. augusztus 7.) – a Központi Statisztikai Hivatalhoz, 1916-tól a Közelmezési Hivatalhoz beosztott minisztériumi tisztviselő. 1918-22. min. tanácsos és egyetemi tanár, 1918-1922. és 1931-1944 között műegyetemi tanár. Többször tárcanélküli miniszter, pénzügyminiszter, kereskedelemügyi miniszter 1921 és 1931 között.

877 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 5. szám. – 1934. február 4.

képviselői készséggel elvállalták ezt a munkát és a maguk részéről kérték ezeknek a műszaki terveknek minél gyorsabb kidolgozását, hogy azok végrehajtása mielőbb megtörténhessen.

Mind az elnöklő Sajó Elemér, mind báró Urbán Gáspár arról tájékoztatta a megbeszélést, hogy a Körösök hajózhatóvá tétele céljából szükségessé váló mintegy 4-5 millió pengő a transzfer kasszából vagy a pénzügyi intézetek részéről rendelkezésre fog állni, és ha az érdekelt víztársulatok, törvényhatóságok és községek aránylag csekély hozzájárulást biztosítanak, a szükséges hitel felvételének mi sem fog útjába állni. Valószínűleg új kerettörvény készül, mely lehetővé teszi a víztársulatokból alakuló hajózási társulat megalakulását, miután azt a fennálló vízjogi törvény nem biztosítja.⁸⁷⁸

A Körösök hajózhatóvá tételének műszaki terveit lázas munkával készítették a Földművelésügyi Minisztériumban. A terv megvalósításával kapcsolatban az öntözés problémáját is meg kívánták oldani. Hogy erre milyen nagy szükség van, azt mindennél jobban indokolta az 1934 tavaszán tapasztalt nagy szárazság. Ha azt az összeget, amit a szárazság következtében a magyar mezőgazdaság elveszített, az öntözés megoldására fordították volna, ma nem lenne semmi baj. Maga a természet is arra szorította a Körösök vidékének lakóit, hogy a kérdést minél előbb oldják meg.⁸⁷⁹

A Körösök hajózhatóvá tétele ügyében 1934. október 24-én dr. Mayer János⁸⁸⁰ államtitkár elnöklése alatt értekezletet tartottak a Földművelésügyi Minisztériumban. Az értekezleten megjelent dr. Kállay Miklós földművelésügyi miniszter is, valamint a minisztérium szakelőadói és a Körös-Tisza menti ármentesítő társulatok képviselői, közöttük az Ivánfenéki Társulat képviseletében dr. Schweiger László alelnök és Bácsy Elek igazgató.

Az értekezlet megnyitása után Kállay Miklós rámutatott a kérdés fontosságára és emlékeztetett a Békéscsabán tett ígéretére, amelyet minden körülmények között be akar váltani. Amint a hitelviszonyok megjavulnak, azonnal munkába kezdenek. Hangsúlyozta, hogy az idején munkára előirányzott 8 és fél millió pengőből erre a célra nem juthatott, mert a Körösök hajózhatóvá tétele csak kevés földmunkát igényel, nagy tömegeket tehát nem tudnak foglalkoztatni. Jelenleg pedig éppen az a cél.

A miniszter után Benedek József miniszteri tanácsos ismertette a Körösök hajózhatóvá tételének terveit, amelyek első része biztosítaná a Hármaskörösnek, az egyesült Fehér- és Fekete-Körösnek, valamint a Sebes-Körösnek hajózhatóvá tételét Körösladányig, illetve Békésig. Ennek a szakasznak a hossza 130 km lesz. A tervek második része a Berettyó hajózhatóvá tételére vonatkozik. A Berettyó alsó szakaszát, mintegy 20 km hosszúságban Túrkevéig teszik hajózhatóvá. Mindezek megvalósulásához szükséges a Szentes alatti bökényi duzzasztógát átépítése. Ezt a duzzasztót 25 évvel ezelőtt építették, de azóta hasznavehetetlenné vált. Átépítése, ami háromszázezer pengőbe kerül, Békésszentandrásig biztosítja a hajózáshoz szükséges, megfelelő magasságú vízáll-

878 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 10. szám. – 1934. március 11.

879 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 20. szám. – 1934. május 20.

880 MAYER JÁNOS (Kompolt, Heves vm. 1871. június 7. – Kompolt, 1955. december 23.): kispapként anyja birtokán gazdálkodott; 1906 óta községi közgyám; 1922-1924. az egységes párt elnöke, 1936-tól a NEP társelnöke; a Párizsban működött nemzetközi mezőgazdasági bizottság tagja; öt ízben államtitkár, két ízben földművelésügyi miniszter 1919 és 1931 között.

lást. Békésszentandrásnál egy második duzzasztógátat létesítenek. Ez lesz a második vízilépcső, amelynek hatása körülbelül 90 kilométerre terjed és Körösladányig, illetőleg Békésig biztosítja a megfelelő magasságú vízállást. Ennek a duzzasztógátának a megépítése 4 és fél millió pengőbe kerül. A Berettyó 20 kilométeres szakaszának hajózhatóvá tétele körülbelül hétszázezer pengő költséggel jár. Az összes költség 5.700.000 pengőre tehető.

Tervbe vették azt is, hogy a Körösöket és a Berettyót felfelé Gyuláig, illetőleg Komádiig szintén hajózhatóvá teszik. Erre azonban csak később kerül sor. Ennek a tervnek a végrehajtása 7-10 millió pengőbe kerül. Mindezeknek a munkáknak a megvalósítása természetesen állami feladat és a költségekhez esetleg csak másodsorban járulnak hozzá az ármentesítő társulatok.

A fent említett duzzasztók megépítésével nemcsak a hajózás, hanem az öntözés kérdését is dűlőre lehet vinni. A bökönyi és a békésszentandrás duzzasztók elárasztó rendszere mellett 11.000 kataszteri hold, permetező rendszer mellett 28.000 kataszteri hold föld öntözését teszik lehetővé. Tájékoztatásul meg kell jegyeznünk, hogy az öntözésbe bevonható terület nagyságát nem a földeknek a folyókhoz való közelségük határozza meg, hanem a rendelkezésre álló vízmennyiség.

A tervekkel kapcsolatban egyesek annak az aggodalmuknak adtak kifejezést, hogy a Körösöknek egyes helyeken való megduzzasztása árvizet idéz elő. A szakértők erre vonatkozólag teljesen megnyugtató kijelentést tettek. Hangsúlyozták, hogy a víz nem fog a gátak lábáig terjedni és áradás esetén nem lesz nagyobb baj, mert a zsilipek szükség esetén vízszintesen lefektethetők a folyók medrébe úgy, hogy a vízfolyás elé adott esetekben akadályt nem gördítenek.

Hogy a Körösök és a Berettyó hajózhatóvá tétele és a mellettük elterülő földek öntözése közgazdasági szempontból mit jelent, azt a következő számítás is bizonyítja:

A Körösök és a Berettyó mentéről átlag egymillió métermázsza búzát szállítanak el évente. Ha figyelembe vesszük, hogy a hajón történő szállítás költsége mázsánként 30-40 fillérrel kevesebb, mint a vasúti szállítás költsége, a Körösök és a Berettyó menti gazdák 3-400.000 pengőt takarítanak meg évente, illetve ennyivel drágábban értékesíthetik búzájukat. Már ez az összeg messze felülmúlja a befektetett 5.700.000 pengő tőke 7%-kal számított amortizációs költségeit. De hasonló megtakarítások érhetők le a tengeri, szén, fa, kő és más tömegcikkék szállításánál is.

Benedek műszaki tanácsos előadása után az árvízmentesítő társulatok küldöttei tettek meg észrevételüket a tervekhez vonatkozólag. Elsőnek a legnagyobb tiszántúli ármentesítő társulat képviselője: Palasovszky Sándor ny. miniszteri tanácsos szólalt fel és miután kijelentette, hogy az ismertett terveket jónak és kivihetőnek tartja, hangsúlyozta, hogy az ármentesítő társulatok válsággal küzdenek és ezért nincsenek abban a helyzetben, hogy anyagi áldozatot hozzanak. Az ármentesítő társulatok az egész akció lebonyolítását állami feladatnak tartják. Majd arra kért felvilágosítást, hogy mi módon képzelik el a tervezők az öntözést és ezen a téren mennyire akarják igénybe venni az árvízmentesítő társulatokat. Hasonló értelemben szólalt fel a többi társulat képviselője is.

Dr. Schweiger László, az Ivánfenéki Társulat alelnöke arra hívta fel a figyelmet, hogy az öntözés kérdésének megoldása még a hajózásnál is előbbre való. Öntözéssel fokozható a terméshozam, sőt kétszeres termés is elérhető. Az öntözés tulajdonképpen a rendelkezésre álló földterület mennyiségét sokszorozza meg és a korlátozott mennyi-

ségű terület mellett is nagyobb mértékben teszi lehetővé a telepítést. Röviden annyit jelent, hogy az öntözött területen egy hold kettőt számít majd. Beszédének végén arra a következtetésre jutott, hogy a duzzasztást a lehetőségekhez képest fokozzák, és ezáltal tegyék lehetővé, hogy az előírányzott 28.000 kat. holdnál nagyobb területet vonjanak be az öntözésbe.

A felszólalásokra Benedek miniszteri tanácsos azonnal válaszolt és megadta a kért felvilágosításokat.⁸⁸¹

A szomszédos helységek lapjai is foglalkoztak ezzel az értekezlettel. Dr. Kun Árpád,⁸⁸² Mezőtúr nyugalmazott polgármestere a következőket nyilatkozta: „Az Alföld csatornázásának helyes megoldását én abban látnám, ha a Duna-Tisza csatornát első szakaszban Szolnokig, második szakaszban a Hármas-Körös bekapcsolásával Gyomáig meghosszabbítanák. Ez természetesen a Hortobágy-Berettyó csatornát is átmenetesen. Ebből önként adódnak harmadikul a Hortobágy-Berettyó csatornát a Felsőszabolcsi Társulaton keresztül Tokaj táján a Tiszával összekötni. Ezáltal a Tisza a nagy Hortobágygal bekapcsolást nyerne a világforgalomba. Hol van az megírva, hogy egy eszme csak akkor ér valamit, ha az vagy előkelő koponyából vagy a fővárosból indul ki?”⁸⁸³

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara 1934. november 6-án megtartott közgyűlésén elhangzott indítvány alapján felterjesztéssel fordult a földművelésügyi miniszterhez, amelyben kérte, hogy a minisztérium vízügyi osztálya lépjen érintkezésbe Békés vármegye alispánjával a Hármas-Körös vidékének lehetőség szerint már a téli ínségmunkák során való részben öntözhetővé tétele érdekében. A földművelésügyi miniszter most válaszában arról értesítette a kamarát, hogy a Hármas-Körös vidékének öntözéssel való berendezésére szolgáló lehetőségeket, a Körösök hajózhatóvá tételét célzó munkálatok tervezésénél szakközegei útján tanulmányozás tárgyává tette. Az így megállapított lehetőségek azonban a Körös folyón csakis a Békésszentandrásnál tervezett duzzasztómű megépítése esetén lennének tervszerűen és céltudatosan kiaknázzhatók. Így tehát egyelőre nincs rá mód, hogy az öntözésre vonatkozó munkálatok megindítását már most elrendelje, és pedig annál kevésbé sem, mert a sürgősen végrehajtott munkálatok nem szolgálhatnák azt a célt, ami a felterjesztés megtételénél a kamarát is vezette, ami az alföldi jövedelmező öntözéses gazdálkodás tervszerű megteremtésében áll. Biztosította azonban a földművelésügyi miniszter a kamarát arról, hogy ezt a célt nem téveszti szem elől és kellő időpontban gondoskodni fog a Körösvidék öntözésére vonatkozó tervek elkészítéséről.⁸⁸⁴

Érdekes hírről számolt be a Dévaványi Hírlap az Alföld öntözésével kapcsolatban. Az Alföld vízszabályozásának ügyét német vállalkozók akarják kézbe venni. Két pénzembert már ki is küldtek a helyszín tanulmányozására. A kiküldöttek szakértő mérnökök kíséretében bejárták az Alföldet, és nagyon kedvezőnek ítélték meg a lehetőségeket. A német vállalkozó egyelőre próbaképen ötvenezer kat. hold öntözésével óhajtana kísérletezni.⁸⁸⁵

881 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 44. szám. – 1934. október 26.

882 KUN ÁRPÁD dr., ügyvéd, Mezőtúr nyugalmazott polgármestere, országgyűlési képviselő (1865-1945).

883 MEZŐTÚR ÉS VIDÉKE – 1934. november 6.

884 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 4. szám. – 1935. január 27.

885 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 28. szám. – 1935. július 14.

A Gömbös Gyula miniszterelnök által elkészített 95 pont, amely Nemzeti Munka-terv néven vált ismertté,⁸⁸⁶ igen jelentős változásokat tervezett elérni az Alföld életében is. A miniszterelnök utasítására nagyszabású közmunkák előkészítései indultak meg az Alföldön. A tervek szerint körülbelül 150-160 kilométer hosszú és 60-80 méter széles csatornát építenek, amely a Tiszát a Hortobágyon keresztül a Berettyóval kötné össze és a hajózható csatorna olcsó szállítási összeköttetést teremtené a külföldi piacokkal.

A csatorna építése rendkívül nagy jelentőségű esemény lett volna, nemcsak nemzetgazdasági szempontból, hanem azzal is, hogy munkaalkalmat teremtett volna sok nincstelen és szegény ember számára. Éveken keresztül foglalkoztatta volna nemcsak a Tiszántúlt, hanem egyéb vidékek munkanélkülijeit és kubikusainak ezreit. A Hortobágyot az öntözés településre alkalmas területté változtatta volna. Megindulhatott volna a takarmánytermelés, az intenzív állatgazdálkodás a Tisza felső folyásának a vidékén is.

A Tisza-Berettyó-csatorna megépítése átlagosan 250 pengővel emelte volna holdanként a felsőtiszai földek értékét. Százezer hold öntözött területre varázsolt volna paradicsomot a 160 kilométeres hajózható öntöző csatorna, és mintegy százezer léleknek nyújtott volna biztos megélhetést. Ezzel kapcsolatban Kriston Ferenc, a Tiszaszabályozó Társulat főmérnöke kijelentette, hogy a terv igen komoly, és az egész magyar gazdasági élet szempontjából rendkívül nagyszabású közmunka körvonalai bontakoznak ki. A tervek szerint Dombrád felett a szabolcsveresmarti határban levő homokdombokkal körülvárt hatalmas völgybe engednék be a Tisza megáradt vizét, és itt tárolnák a hatalmas víztömegeket. Dombrádon viszont duzzasztóművet létesítenének, amely a Tisza vizét állandóan duzzasztaná. A csatorna Kék és Demecser között csatlakozna a 60-80 méterre kiszélesedő Lónyai csatornához. Kótaj és Buj között azután a csatornát vezetnék Hajdúnánás, Hajdúböszörményen keresztül Balmazújváros határába. Itt olyan esést kapna a csatorna, hogy a víz erejét ipari célokra, illetőleg villamosításra is fel lehetne használni. Majd a továbbvonuló csatorna a Kálló, Berettyó és Hortobágy csatornákkal egyesülve beleömlene a Sebes-Körösbe. Az építkezés a szükséges anyagokkal együtt Kriston Ferenc becslése szerint 70 millió pengőbe kerülne.⁸⁸⁷ Csakhogy ezt a pénzt nem tudta előteremteni a kormány a terv kivitelezésére.

Arról viszont hír érkezett, hogy az egész Csongrád vármegye közgazdasági életére kiható nagy munkálatok indultak meg Csongrád közelében, ahol a bökényi duzzasztó zsilipjét javítják ki és emelik fel. Ennek a nagyjelentőségű munkálatnak elvégzése után lehetővé válik, hogy a Körösön Öcsöd helyett egészen Békésszentandrásig, sőt a szarvasi vasúti hídig feljöhessenek a hajók. A bökényi zsilip rendbehozására 100 ezer pengőt bocsátott a minisztérium a gyulai folyammérnöki hivatal rendelkezésére, amely a munkálatokat vezeti. Amiért hosszú évek óta harcoltak a dévaványai politikusok, közgazdasági szakemberek, aminek a szükségességét annyiszor hangoztatták: a Körösök hajózhatóvá tételének munkálatai ezennel megindultak.

A nagy munka elvégzésére 6 millió pengőt irányzott elő a kormány. A bökényi zsilip felemelése után sor került a második lépcső megépítésére, amely Békésig, illetve a

886 GERGELY – GLATZ – PÖLÖSKEI, 1991. – 330. p.

887 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 31. szám. – 1935. augusztus 4.

Sebes-Körösön Körösladányig tette lehetővé a Körösökön való hajózást. Természetesen, ennek a második lépcsőnek megépítése is évekig eltartott.⁸⁸⁸

Gömbös Gyula miniszterelnök 1935. október 13-án Debrecenbe látogatott. Itt bejelentette, hogy a kormány rövidesen megoldja az Alföld vízellátásának és erdősítésének kérdését. Hasonló kijelentést tett a miniszterelnök és dr. Tasnádi Nagy András⁸⁸⁹ államtitkár Hajdúszoboszlón is. A „Független Hajdúság” című politikai hetilap most arról értesült, hogy az elvi keretek mindkét programról készen vannak, sőt már a pénzügyi fedezetet is megtalálták(!?). A több évre terjedő program fokozatos végrehajtása kapcsán már a jövő költségvetési évtől kezdve minden évben megfelelő összeget állítanak be a csatornázás és öntözés, valamint az erdősítés végrehajtására.

A tervek szerint húsz-harmincezer embert foglalkoztatnának a tervbe vett csatornamunkálatok minden évben. Szó van arról, hogy e munkálatoknak irányítására központi szervezetet létesítenek, amelynek élén egy alföldi kormánybiztos állna. Az egyes vármegyékben a főispánok tartanák kezükben a munkálatok irányítását. A tervbe vett munkálatok között elsősorban az Alföld északi felének csatornázásáról lenne szó. Az itt kiépítésre kerülő főcsatorna átszelné a Hortobágyot, így megoldaná a Hortobágy vízellátását. E terv annyira előrehaladott állapotban van, hogy Szabolcs vármegye egy részében már a mérnöki felméréseket is végrehajtották. A Tisza északnyugati részétől Dombóvár községtől kiinduló főcsatorna Szabolcs és Hajdú-megyén, a Hortobágyon keresztül menne és Dévaványa-Mezőtúr környékén ömlene a Körösbe. Mintegy 50 méter szélesre tervezik a főcsatornát, amely ilyenformán alkalmas arra, hogy a Hortobágyon kívül Szabolcs és Szatmár megye, valamint Dél-Szolnok megye vízszegény részein is táplálná a talajt.⁸⁹⁰

1937-ig nem nagyon írt a helyi hírlap az Alföld öntözés ügyéről. Ekkor azonban ismét felelevenítette a témát azzal a hangzatos címmel, hogy „80 millió az Alföld öntözésére”. Ebben a rövid híradásban arról tájékoztatta olvasóit, hogy a képviselőház törvényjavaslatot fogadott el az Alföld öntözésére. A javaslat négy öntözési berendezést kíván biztosítani. Az első a Felső-Tisza duzzasztóval kíván a Körösig vezetni egy 35 méter széles hajózható csatornát, amellyel közel félmillió kataszteri hold lesz öntözhető. A második és harmadik öntözési berendezés a Tisza középső és alsó szakaszán egy-egy szivattyútelep felállítása lesz. Ez lesz a kísérleti telep, amelyek a gazdákat az öntözés áldásaival megismerteti. A negyedik mű a Békésszentandrásnál épülő duzzasztómű lesz, amelynek segítségével 25 ezer holdat lehet majd öntözni. A négy mű összesen 70 millió pengőbe kerül. Ehhez járul még a gazdák részére kölcsönképpen juttatandó 10 millió pengő, összesen tehát 80 millió pengő szolgálja majd az öntözés ügyét. Körülbelül kat. holdanként 20 pengős öntözési költséggel kell majd számolni, ez a költség azonban a termelés fokozásával bőségesen megtérül.⁸⁹¹

888 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 39. szám. – 1935. szeptember 28.

889 NAGY ANDRÁS, Tasnádi (Budapest, 1882. január 29. – Budapest, 1956. július 1.) ügyvéd, 1926-tól MÁV igazgatóhelyettes-főügyész, 1938-1939 a kormánypárt (NEP) országos elnöke, igazságügy miniszter (1938. november 15-től 1939. november 9-ig az Imrédy- és a második Teleki-kormányban), a képviselőház elnöke.

890 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 45. szám. – 1935. november 10.

891 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 24. szám. – 1937. június 13.

Egy év múlva már a konkrét munkákról is beszámolt a lap. Elmondta, hogy hatalmas munka folyik most a Tiszánál: teljes erővel építik már azt a nagy öntöző csatornahálózatot, amellyel a felső Tiszavidék földjét javítják meg. Egész kubikos zászlóaljak ásnak le mélyen a part mellett, dombokat hordanak el, mélyedéseket töltenek be és eközben napvilágra kerül a magyar föld őskora is. A debreceni múzeum igazgatója – dr. Sőregi János⁸⁹² – egész sereg régi, történelem előtti temetőmaradványt és bronzkori települést fedezett fel. És ki tudja, mi minden kerül még elő a föld mélyéből a csatornaépítés közben, hiszen csupán a Tiszaörvény községnél kezdődő főcsatorna 37 kilométer hosszú lesz és jelenleg 1.200 munkás dolgozik rajta.

A dr. Kállay Miklós elnöklete alatt működő Országos Öntözésügyi Hivatal tervei szerint ebből a főcsatornából tíz mellékcsatorna ágazik ki, amelyek segítségével 80.000 katonát lehet majd megöntözni. Tiszaörvénynél építik az óriási vasbeton szivattyútelepet is. A Tiszából kiömlő vizet az úgynevezett csillapító-medencébe vezetik és innen ömlik majd a víz nyugodtan, 5-10 cm-es eséssel a földekre vezető csatornába. A tiszafüredi szivattyútelep olyan óriási befogadóképességű lesz, hogy a víztároló medencére egyáltalán nincs is szükség, mert a szivattyú a legalacsonyabb vízállásnál is másodpercenként hat köbméter vizet emel a Tiszából a csatornába. Hárommillió háromszázezer pengőt irányoztak elő ennek a csatornarendszernek a megépítésére. A Széchenyi-féle Tisza szabályozás óta ilyen óriási földmunka nem volt a magyar Alföldön!

Nagyon sok munkás jött ide dolgozni Dévaványáról, Endrődről és egész Békés megyéből. A vezető mérnök kijelentése szerint a földmunkálatok annyira előrehaladtak, hogy a 37 kilométeres főcsatorna már a nyár folyamán elkészül, és akkor nyomban hozzákezdnek a tíz mellékcsatorna megépítéséhez.⁸⁹³

Az Ivánfenéki Társulathoz is elérkezett az Alföld öntözésének az a szakasza, amikor már magának a társulatnak is tenni kellett a végrehajtás érdekében valamit. Ennek előzetes megtárgyalására jó alkalomként kínálkozott az 1938. december 21-én Gyomán megtartott közgyűlés, amely az öntözéses gazdálkodásra való fokozatos áttéréssel kapcsolatos komoly jelentőségű állásfoglalás meghozatalára is alkalmat adott.

Schulek Béla főmérnök ismertette azokat a nagyjelentőségű munkálatokat, amelyet az Öntözésügyi Hivatal a társulat öntözési lehetőségeinek kiszélesítése érdekében tervbe vett. Köztudomású, hogy a Békésszentandrás mellett épülő duzzasztómű van hivatva arra, hogy a Körös folyó vízszintjét felemelve azon a hajózás mellett az öntözéshez szükséges és éppen a nyári időszakban hiányzó vizet biztosítsa.

A felduzzasztott vízszintű Körösből az Öntözésügyi Hivatal részben szivornyák, részben szivattyútelepek gát alatti nyomócsövein természetes úton beeresztett öntöző víznek továbbszállítására szivattyútelepek építését vette tervbe. Ezek a munkálatok előreláthatólag rövidesen megindulnak, úgyhogy a békésszentandrás duzzasztómű elkészültéig ezek, a társulat területére előirányzott munkálatok is minden valószínűség szerint elkészülnek. Ezzel megnyílik a lehetőség az öntözéses gazdálkodásra való fokozatos áttérésre.

892 SŐREGI JÁNOS dr. archeológus (Cigánd, 1892. december 25. – Debrecen, 1982. április 13.). 1936-ban lett a debreceni Déri Múzeum igazgatója. Főleg ősrégészettel foglalkozott. Megírta a Déri Múzeum ősrégészeti osztályának kiállításvezetőjét, értekezést írt a méhkasalakú földbevált üregekről, a konyári rézkori temetőről, a panyolai tölgyfa-építményekről, stb.

893 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VI. évf. 29. szám. – 1938. július 17.

ÖNTÖZŐ MINTATELEPEK, ÚTTÖRŐ ÖNTÖZŐ-TELEPEK SZERVEZÉSE

A gazdaközönség általában véve nem öntözés ellenes ugyan, de bizonyos tartózkodással fogadja az újításokat. Ezért az Öntözésügyi Hivatal tervbe vette öntöző mintatelepek, és úgynevezett úttörő öntöző-telepek létesítését is.

A társulat területén, Gyoma határában is, szándékozik az Öntözésügyi Hivatal egy 10 kat. hold 812 n. ölnyi területet megvásárolni, melyet öntözésre berendez, tanyaépülettel, istállóval, kúttal, élő és holt felszereléssel ellát, és azután a Vitézi Szék javaslata alapján egy nagycsaládú, minden tekintetben kifogástalan vitézt e telep vezetésére 10 évi időtartamra oda kitelepít. A telepes tartozik az Öntözésügyi Hivatal szakközegeinek utasítása alapján gazdálkodni, tehát olyan gazdasági növényeket termesztetni, melyet földje összetételénél fogva öntözéses gazdálkodással eredményesen előállíthat, tartozik a növényeket akkor és úgy öntözni, amikor azt neki előírják.

Ha a telepes megfelel a kívánalmaknak, úgy az Öntözésügyi Hivatal módot nyújt neki arra, hogy a telepet a jövedelméből törlesztve hosszabb időtartam alatt meg is vásárolhassa. Az e célra szóba jöhető területek kikeresésére vonatkozóan a társulat vezetősége összeköttetésbe lépett dr. Szász helyettes főjegyzővel, hogy minden szempontból alkalmas területeket javasolhasson az Öntözésügyi Hivatal szakközegei által lefolytatandó megvizsgálás céljaira.

Ezen túlmenőleg tervbe vették az úgynevezett úttörő-öntözőtelepek létesítését is. Ennek szervezését a következő példával világította meg Schulek Béla. Ha egy 20-30 kat. holdas gazda területéből 5 holdon szeretne öntözéses gazdálkodást bevezetni, az Öntözésügyi Hivatal erre neki körülbelül holdanként 80 pengős vissza nem fizetendő segítyt ad, amelyből az illető birtokos tartozik a telepet öntözésre utasítás szerint berendezni. Bizonyos esetekben a telepes az élő és holt felszerelés kiegészítésére alacsony kamatozású, hosszú lejáratú kölcsönt is igényelhet, sőt ha vitéz az illető, még épületek emelésére is kaphat bizonyos korlátozások mellett kölcsönt. E támogatás fejében a gazda a berendezett 5 holdon tartozik úgy gazdálkodni, ahogy azt az Öntözésügyi Hivatal szakközegei előírják, mégpedig éveken keresztül, tehát megállapított időtartamig. A társulat területén több ilyen úttörő öntözőtelep létesítésére fog alkalom nyílni. E telepeknek kétségtelenül nagy jelentőségük lesz. Ha rajtuk az öntözőgazdálkodás megindul, és egy-két év alatt már eredményeket mutatnak fel, ezek lesznek az első gócpontok, melyek mintául fognak szolgálni, és melyek az öntözésre áttérő gazdák valóban mint úttörőkre fognak tekinteni, és a náluk leszűrt eredmények alapján fogják saját birtokaik egy részét az öntözésre folyamatosan berendezni.

A nehézség pusztán abban mutatkozik, hogy pl. egy kisebb öntözőtelep berendezésére nyújtott segítyből a szivattyú és motor költsége alig fedezhető. A társulat közgyűlése olyan értelemben hidalta át e nehéz kérdést, hogy hajlandó könnyű, szállítható motoros szivattyúkat beszerezni, és ezek segítségével az úttörő telepeken az öntözést úgy és akkor teljesíteni, amikor ezt az Öntözésügyi Hivatal szakközegei előírják. A birtokos tehát mentesül nemcsak a gépi berendezés nagyobb költségétől, de az öntözés lebonyolításának munkájától is, amelytől joggal idegenkedik, hiszen azt sohasem gyakorolta és így az előtte teljesen ismeretlen.

A társulat az öntözővíz ellátását önköltségi áron biztosítja. Tehát tulajdonképpen az öntözni kívánó gazdákat a gépi berendezés beszerzése nem terheli. Ezzel a társulat intenzíven bekapcsolódik mintegy harmadik, de lényeges szervként az Öntözésügyi Hivatal és a birtokos közé, és így egy hármass együttműködés alapján előreláthatólag zökkenőmentesen biztosítható lesz annak a nagyfontosságú öntözéses gazdálkodásnak a sikere, amelytől jogosan várjuk az újabb és jobb kor bekövetkezését.

A szerencsésnek mondható elgondolás más szempontból is igazságos. Csak azokat a gazdákat terheli, akik öntöznek, azokat akik nem kívánnak öntözni, teljesen kihagyja a terhek viseléséből is.

A társulat közgyűlése átértékelte az Öntözésügyi Hivatal nagyjelentőségű elgondolásának és szándékának fontosságát. Ezt tanulmányozva beható mérlegelés után ötezer pengőt felvett költségvetésébe az úttörő-öntözőtelepek támogatására. Ugyanakkor megbízta a vezetőséget, hogy a területén fekvő községek – köztük Dévaványa – előljárásaival mielőbb lépjen érintkezésbe, hogy az úttörő telepek részére alkalmas területek lehetőleg az egész társulat területén, illetőleg minden társulati község területén mielőbb összeírásra kerüljenek, kiválogathatók legyenek az arra jelentkező birtokosok közül, hogy a már kellően átrostált ajánlatok közül a legmegfelelőbbeket az Öntözésügyi Hivatal szakközei minél hamarabb elbírálhassák.⁸⁹⁴

Ennek a nagyszabású Alföld-öntözési programnak bizonyos munkálatait elvégezték – pl. a békésszentandrás duzzasztómű –, de a teljes program kiteljesedését és beindulását a második világháború megakadályozta. Pedig Dévaványa lakossága az összefogás eredményeként egyrészt ebben a programban való részvétellel, másrészt a szikjavítás beindításával és lefolytatásával a gazdagabb, a tehetősebb községek sorába tudott volna emelkedni. Ezeknek a nagyszerű elgondolásoknak egy részét a világháború után már nem folytatták.

IVÓVÍZHIÁNY A VASS- ÉS A BOGYA-TELEPEN

A községi ügyvezető orvos jelentette a képviselő-testületnek, hogy a földbirtok rendezési eljárás során létesített Vass- és Bogya-telepen uralkodó ivóvízhiány megszüntetése igen sürgős feladat. A főjegyző elmondta, hogy a jelentésben foglaltakat maga is tapasztalta, amikor helyszíni szemlét tartva megtekintette a telepeket. Megállapította, hogy mindkét telep lakói nélkülözik a jó vizű kút, és kétségtelennek látszik, hogy a jó ivóvíz hiánya okozza azt a sok betegséget, amelyek a telepek lakói között állandóan uralkodnak.

Előadta, hogy a telepek lakói részére e fontos közegészségügyi szükségletnek a kielégítése sürgős feladat. Tovább nem lehet halasztgatni, mert a folytonosan szaporodó lakosság vízigényét a telepekről legközelebb elérhető ú.n. „Csepegős kút”⁸⁹⁵ nem tudja biztosítani. Mindennapi eset, hogy az említett telepek lakói éjszaka kénytelenek a köz-

894 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VI. évf. 52. szám. – 1938. december 25.

895 Az említett új telepektől amúgy is távol eső, a mai Kossuth (régebben Vasút) utca és a Hunyadi utca sarkán 1904-ben fúrt 310 m mélységű ártézi kút éppen a gyenge (1937-es adat szerint 9 liter/perc) vízhozama miatt kapta a „Csepegős kút” elnevezést. Természetes, hogy ez a kút nem tudta biztosítani a környező lakosságon túlmenően a népes Vass- és Bogya-telepek vízszükségletét is.

ségben levő artézi kutakhoz bejárni, hogy vízszükségletüket biztosíthassák, mert nappal mind a Csepegős kútnál, mind a Jéggyári kútnál⁸⁹⁶ oly nagy a tolongás, hogy sokszor félórát is várni kell egy kanna vízért.

Az említett telepen ez ideig semmi olyan közintézmény nincs, amely az emberi élet kényelmét és egészségét szolgálná, és mindennél legjobban hiányzik az egészséghez szükséges jó és tiszta ivóvíz. A községi előjáróság már eddig is aggodalommal figyelte az említett telepek lakosságának életét, látta nagy szükségüket, sajnos azonban saját erejéből az új telepek lakóin eddig segíteni nem tudott.

A községi előjáróság az ügyvezető orvos előterjesztését teljes egészében magáévá tette, a község nehéz anyagi helyzetét figyelembe véve azonban még a községi orvos által feltétlenül szükségesnek ítélt egyik kút megépítésére sem vállalkozhatott. A képviselő-testület által is közismert az a tény, hogy a község óriási erőfeszítéssel tud megfelelni a kamatfizetési kötelezettségeinek, újabb terheket azonban a lakosság súlyosabb megterhelése nélkül el nem vállalhat. Rámutat továbbá arra, hogy a községi pótdó évek hosszú sora óta 50%-on felül van, és a folyó évre is 64%-os községi pótdóra kell számítani. Az említett pótdó kulccsal előirányzott bevételek behajtását azonban kétségessé teszi az a köztudomású tény, hogy az őszi nagy esőzések következtében a község határának jelentős része bevetetlenül maradt, ezért gyenge termésre és az adófizetési készség további csökkenésére kell számítani. Ezekre tekintettel a községi előjáróság nevében javasolja, hogy a képviselő-testület forduljon kérelemmel a belügyminiszterhez és kérje legalább az ú.n. Bogyá-telepen elkészítendő Northon-kút⁸⁹⁷ építési költségeinek államsegélyként való kiutalását. Egyben javasolta, hogy a képviselő-testület fejezze ki őszinte és hálás köszönetét dr. vitéz báró Hellenbach Gottfried országgyűlési képviselőnek ez ügyben tanúsított fáradozásáért, és kérje meg arra, hogy az államsegély kiutalása iránt előterjesztendő kérelmük kedvező elintézése érdekében a Belügyminisztériumban járjon el.

Tóth Zoltán Viktor esperes plébános, községi képviselő egyrészt elfogadta az előjáróság javaslatát, másrészt továbbfejlesztette azt. Elmondta, hogy egy Northon-kút megépítésével a kérdést nem tudja az önkormányzat közegészségügyi szempontból rendezni. Elsősorban azért, mert az egyik telep lakói a másik telepen létesülő kúthoz a közbeeső vasútvonal miatt átjárni nem tudnak és továbbra is nélkülözni fogják a jó ivóvizet. Másodsorban pedig azért, mert ha az egyik telep lakóit jó ivóvízzel ellátnánk és a közegészségügyi állapotuk javulna is, a másik telep lakóival való érintkezés folytán a fertőzések tovább fognak tartani. Javasolta ezért, hogy a képviselő-testület kérje fel a Belügyminisztériumot arra, hogy tegye lehetővé mindkét telepen egy-egy Northon-kút megépítését. A képviselő-testület az utóbbi javaslatot fogadta el, a Belügyminisztériumnak azonban ezt a kérelmet nem volt módjában teljesíteni.⁸⁹⁸

Összefoglalásként megállapítható, hogy a dévaványai emberek – földrajzi helyzetükből fakadóan – igen sokat szenvedtek mind az árvizektől, mind a belvizektől. Ugyanak-

896 A Jéggyári kutat 1929-ben fúrták. Mélysége 200 m, vízhozama 110-120 liter/perc volt.

897 *Northon-kút* (amerikai kút vagy abessziniai kút) = Csekélyebb vízmennyiség nyerésére használatos. Alul hegyen végződő és kilyuggatott falú erős vascsövet vernek le a vizet tartalmazó kavicsrétegbe és a vizet ezen a vascsövön át felszivattyúzzák. Feltalálójától vette nevét.

898 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 12. kötet. – 38/1937. kgy. szám. – 1937. február 26.

kor ez eredményezte a rájuk jellemző összefogást – az „egyivású emberek” összefogását –, amelynek következményeként igen sokszor úrrá tudtak lenni az elemi csapásokon. Erről a vidékről származik az az ötlet is, hogy a határt átszövő csatornarendszert kettős hasznosításra kell megépíteni. A nagy vizek esetén azok elvezetésére, de ugyanez a csatornarendszer legyen képes arra is, hogy a szárazság, az aszály kiküszöbölésében is segítse a gazdákat: szállítsa az öntözéshez az éltető vizet. Ma már elismerhető a M. Kir. Öntözésügyi Hivatal vezetőjének, dr. Kállay Miklós volt földművelésügyi miniszternek, majdani tragikus sorsú miniszterelnöknek az a magatartása, amely még földművelésügyi miniszter korában történt, hogy felismerte a hozzá kérelemmel és javaslattal forduló küldöttség elgondolásában azt az ötletet, amely talán az egész Alföld-öntözést elindította. Ezekben az elgondolásokban a dévaványai embereknek döntő szerepük volt. Így válik a szükségből erény, így fordul a természeti csapás okozta károk elhárításából a természet erőinek okos igába hajtása.

Mindezt embertelen szenvedés és rettenetesen sok munka árán tudták megfogalmazni. Amikor azonban ez állami segédlettel megvalósulhatott volna, jött a második világháború és lehetetlenné tette, hogy szenvedéseik árán megfogant ötletükből hasznot húzzanak, mind maguk, mind gyermekeik számára.

Gondolatban hajtsunk fejet hősi és példamutató magatartásuk láttán, és emlékezünk rájuk nagy-nagy megbecsüléssel!

AZ ALFÖLD-FÁSÍTÁSI PROGRAM VÉGREHAJTÁSA A KÖZSÉGBEN

Az Alföld fásításának története több, mint két évszázadra tekint vissza. Kramer János György tábori orvos és botanikus már 1739-ben felhívta a figyelmet arra, hogy az Alföld „fahiányban” szenved, ugyanakkor utalt a fásítás közegészségügyi és hadászati jelentőségére is. Ezen állítást azután Skopek Ferenc, Gregori János, Mitterpacher Lajos⁸⁹⁹ és mások elméletileg is megalapozták. Munkásságuk hatására később központi utasítások, rendeletek is foglalkoztak az Alföld fásításának kérdésével. Ennek ugyan nem volt nagy hatása az országban, de azért megemlíthetünk olyan kezdeményezést is, amelyet 1805–1815 között Vedres István⁹⁰⁰ szegedi városi mérnök kezdeményezett. Munkássága eredményeként mintegy 2.500 kat. hold erdőt telepítettek Szegeden és környékén. E tevékenységgel indult meg az Alföldön a futóhomokos területek fásítása, melyet azután Kiss Ferenc⁹⁰¹ folytatott 1886-tól. Tevékenysége nyomán mintegy 15 ezer kat. holdra növekedett Szegeden és környékén a fásított terület. Ezt a munkát folytatta Delib-

899 MITTERPACHER LAJOS: (Bellye, 1734. augusztus 25. – Pest, 1814. május 24.) természettudós, a mezőgazdaságtan első magyarországi egyetemi tanára. Gróf Batthyány Lajos nevelője is volt. Tanára volt Nagyváthy Jánosnak is.

900 VEDRES ISTVÁN: (Szeged, 1765. szeptember 23. – Szeged, 1830. november 4.): mérnök, gazdasági-műszaki szakíró. Úttörő munkát végzett a futóhomok megkötése terén Csengele határának fásításával 1789-ben. Hatást gyakorolt Széchenyi Istvánra is.

901 KISS FERENC (Szilsárkány, 1860. április 25. – Szeged, 1952. június 13.): erdőmérnök. Az Alföld-fásítás egyik kiemelkedő úttörője.

látón Bachofer Ferenc, Wessely József, Mátyus Ferenc és Ajtay Jenő, Kecskemét határában Bakkay József, Szabadkán Kallivoda Andor.⁹⁰²

Nagy lendületet vett az Alföld-fásítás Kaán Károly⁹⁰³ 1919. évi karácsonyi felhívása⁹⁰⁴ nyomán, amely tartalmazta mindazokat az indokokat, amelyek alapján el lehetett kezdeni az alföldi erdőtelepítéseket. Erre törvényes alapot az 1879. évi XXXI., az 1885. évi XXIII. és az 1894. évi XII. törvénycikkek teremtettek.

1920. október 27-én került sor az Alföld fásításával foglalkozó minisztériumi értekezlet megtartására, amelyen Kaán Károly h. államtitkár elnökölt, és ahol rögzítették a legfontosabb tennivalókat. Ennek hatására és következményeként jelent meg a 19.605/1920/I-A F.M. számú felhívás, amely a fásítás előmozdításáról intézkedett, majd a 149.424/1921/A-3. F.M. számú utasítással létrehozták az Alföldi Erdőtelepítési Szaktanácsot, amelynek elnökévé Kaán Károly helyettes államtitkárt nevezte ki Nagyatádi Szabó István földművelésügyi miniszter. Az 1922-ben kiadott 931/1922/I/A-3 F.M. számú miniszteri rendelet az Alföld-fásítással kapcsolatos kísérletek ügyét rendezte.

Az Alföld-fásítás kezdeményezői és hívei kezdettől fogva egy törvényben szerették volna megfogalmazva látni ennek a nagy jelentőségű munkának a céljait, a végrehajtás menetét, az egész folyamat megvalósításának ütemét. 1922-ben úgy tűnt, hogy ez közel áll a megvalósuláshoz. A törvény végül Kaán Károly és munkatársai megfogalmazásában került összeállításra, amelyet Nagyatádi Szabó István miniszter terjesztett először a mezőgazdasági kamarák, az Országos Gazdasági Egyesület és az Országos Erdészeti Egyesület elé megvitatásra. A módosítások után 89. szám alatt 1923. március 7-én nyújtotta be a Nemzetgyűlés elé, ahol néhány apróbb módosítással elfogadták.⁹⁰⁵ A törvény végrehajtási utasítása – a 7.444/1925. F.M. számú rendelet – azonban csak 1925-ben jelent meg.

Az Alföld fásításának – szakmai szempontból – a következő területeit különböztethetjük meg:

- a homokos vidékek fásítása (Szeged, Kecskemét, Szabadka stb.)
- a szikesek fásítása (Büdszentmihály (ma: Tiszavasvári), Kisjenő (ma: Chisinau-Cris, Románia), Tiszapolgár (ma: Polgár), Karcag, Kisújszállás, Dévaványa, Tiszacsége, Kisköre, Jánd),
- az árterek fásítása (Körös-Tisza-Maros Ármentesítő Társaság árterei – így Dévaványa árterei is),
- a vonalas létesítmények (utak, vasutak fásítása – Dévaványa ebben is érdekelt volt),
- az erdősávok (Mezőhegyes).⁹⁰⁶

902 KALLIVODA ANDOR: (Újszász, 1866. augusztus 21. – Kecskemét, 1936. január 11.): erdőmérnök, az Alföld-fásítás egyik szervezője.

903 KAÁN KÁROLY: (Nagykanizsa, 1867. július 12. – Bp., 1940. január 21.) erdőmérnök, az M.T.A. levelező tagja, a magyar erdészet kimagasló egyénisége. A Földművelésügyi Minisztériumban szolgált 1908-tól, ahol 1916-ban az állami erdők főosztályának élére került, ezáltal irányította az állami erdők irányítását. Az erdőgazdaság fejlesztését nem elkülönített szakmai kérdésnek tekintette, ezért volt híve az állami beavatkozásnak az erdőgazdaságba. Különösen sokat foglalkozott az Alföld fásításával, valamint a természetvédelemmel. – Főbb művei: A természeti emlékek fenntartása (Bp., 1909.); Erdőgazdaságpolitikai kérdések (1920); A magyar Alföld (Bp., 1927.); A magyar föld (Bp., 1928.); Az alföld problémája (Pécs, 1929.); Természetvédelem és a természeti emlékek (Bp., 1931.); Alföldi kérdések (Bp., 1939.)

904 KAÁN Károly: Erdőt az Alföldre. Bp. 1920. Országos Erdészeti Egyesület. – 12 p.

905 Az 1923. évi XIX. számú törvénycikk.

906 OROSZI 1990.

A KÖZSÉG KÖRNYÉKÉNEK FÁSÍTÁSA

Dévaványa három szempont szerint lehetett érdekelve az Alföld-fásítás során: a szikesek fásítása, az árterek fásítása és a vonalas létesítmények fásítása terén. Az eddigi feltárások során a község környékét Oroszi Sándor, a mezőgazdasági (erdészeti) tudományok doktora kutatta, de magát a dévaványai viszonyokat nem tárta fel. A gyomai, a karcagi, a kisújszállási, a kunhegyesi, a kunmadarasi, a túrkevei viszonyok azonban nagyon hasonlítanak a dévaványai körülményekhez. Mielőtt a dévaványai viszonyok bemutatásához, tárgyalásához hozzáfognánk, tekintsük át a környék viszonyait Oroszi Sándornak már idézett kitűnő monográfiája alapján.

Gyoma: A Békés vármegyei Gyomán 1930 őszén a község 53 kat. hold „zsombékos”⁹⁰⁷ legelőjét kívánták befásítani. A hivatalosan megigényelhető 50 pengő / kat. hold fásítási kölcsönön túl szerettek volna a „zsombékok szétverése” címen is pénzt kapni, mert a terület egyengetés után gőzkeszántással kívánták a talajt előkészíteni. Ezt a szétverést amolyan ínségmunkának szánták, hiszen a munkanélküliek száma ebben az időben a hatszázat is meghaladta Gyomán. Ezen az alapon kértek kat. holdanként 150-160 pengőt a zsombékok egyengetésére. Az államháztartásnak ezt nem állt módjában fedezni.⁹⁰⁸ Volt azonban példa arra is, hogy igyekeztek a fásítás kötelező végrehajtását elodáztatni. Például két gyomai birtokos a kötelezően előírt fásításra azért kért 1944 áprilisában (!) haladékot, mert katonai szolgálatot teljesítettek.⁹⁰⁹

Karcag: A gazdák fásításellenességére vonatkozó bejegyzéseket találunk Karcag fásítási tervében⁹¹⁰ is. Az 50 kat. holdon felüli birtokokok között jelentős számban akadt olyan gazda, aki nem akart tudomást venni a fásítási előírásokról, sőt ellenkezett azzal. Több helyen található ilyen bejegyzés a nevek mellett: „Nem akar erdősíteni!”, „Nem akar semmit ültetni, erősen agítál!”. Az egyik karcagi ügyvéd volt a fásítás legnagyobb ellensége: „Nem akar erdősíteni semmit, törvénytelennek tartja és izgatott ellene!” – olvasható a neve mellett.⁹¹¹

Kisújszállás: A kijelölt terület kimondottan szikes erdőtelepítésre volt alkalmas. Feltehetőleg ez is indokolta, hogy az Alföld-fásítás hírére már 1923-ban Kisújszálláson városi szabályrendeletet alkottak, amelyben a lakosság belterületi fásítását szorgalmazták.⁹¹² Később azonban – a csemetekert bővítése terén – már nem volt ilyen engedékeny a városi önkormányzat, amikor a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara segítségét kérte ennek megakadályozására.⁹¹³

907 *Zsombék* = Sűrű csomókban növő lápi növényeknek a lápból gyakran egy méter magasságig is kiemelkedő, oszlop- vagy kéveszerű, erős, vastag fonadéka. Az Alföldön valaha nagy területeket borított. – Ingoványos, vízenyós lapályból imitt-amott kiálló gyepes hant, domb. – Réteken, legelőkön fűvel benőtt vakondtúrás.

908 a./ OROSZI 1990. – 31. p.

b./ O. L. – K-184. szekció 28.184/1931.

909 OROSZI 1990. – 73. p.; O. L. – K-184. szekció 238.924/1944/A-2.

910 Sz. M. L. – XV. 2. Fásítási térképek Karcag. – Idézi: OROSZI 1990. – 64. p.

911 OROSZI 1990. – 64. p.

912 OROSZI 1990. – 40. p.

913 OROSZI 1990. – 74. p.

Kunhegyes: A község Alföld-fásítási összeírását és kijelölési tervét 1936-37-ben készítették el.⁹¹⁴ „Az összeírási munka során maradéktalanul végrehajtották azt az elvárást, hogy az 1920-tól telepített erdőket, gazdasági fásításokat és fasorokat külön feltüntették. Ezzel mintegy jelezték az 1920-tól 1936-ig eltelt időszak fásítási teljesítményét. Az összeírás során találtak 1920 előtt telepített erdőt 48,3 kat. holdon, facsoportot 0,23 kat. holdon, fasort 7,3 kat. holdon. Kijelöltek erdőt 511,2 kat. holdon, facsoportot 1,24 kat. holdon és fasort 59,0 kat. holdon. A kijelölt erdőtelepítésből 27,1 kat. holdon már elvégezték az erdőültetést, mégpedig önkéntes felajánlásra. Ennél sokkal jelentősebb, hogy a létesítendő fasorok közül 45,7 kat. hold a kijelölés időpontjában már megvolt. Ezt is önkéntes felajánlásra telepítették, hiszen a kijelölések előtt csak úgy folytatható a munka. Mind az erdőtelepítési, mind a fasorültetési munkában a közösségek, Kunhegyes nagyközség és a Kunhegyesi Legeltetési Társulat jártak az élen. Olyannyira, hogy az utóbbinak már fasor telepítését elő sem írták, mert előzőleg birtokát megfelelően körülszegélyezte fákkal. Igazolták tehát azt a minisztériumi véleményt, hogy leginkább a közületek fásításait kell támogatni, mert ők tényleg hajlandóságot mutatnak a telepítésekre.

Mindezek után természetesen érdekel bennünket, hogy a kijelölt telepítésekből 1944 őszéig mennyit végezhettek el. Legközelebb 1947-ben készült felmérés, de csak kimondottan az erdőterületekre, a fasorokra és a facsoportokra vonatkozóan nem. Mégis Kunhegyes határában 95 kat. hold erdőt találtak. A növekmény tehát 19,6 kat. hold. Ha ehhez hozzávesszük a háborús fahiány által kitermelt állományokat (az úgynevezett Kossuth-kertet vágta ki), jelentősnek mondható a növekedés a kijelölést követő hét esztendő alatt.⁹¹⁵

Kunhegyes példáján azt láttuk, hogy a községben – főleg a birtokközösségek – igyekeztek a fásítást megvalósítani. Ezzel igazolták azt a központi – elsősorban Kaán Károly által megfogalmazott – elképzelést is, hogy a jogi személyek érdemlik meg a legnagyobb támogatást. Ugyanakkor azt is mutatta ez a példa, hogy nem volt hatástalan az Alföld-fásítási propaganda sem. A birtokosok egy része felismerte a fásítás szükségességét és elkezdte azt megvalósítani.⁹¹⁶

Kunmadaras: Általában a birtokok körül fásítását úgy igyekeztek kijelölni, hogy azok lehetőleg ne zavarják a mezői munkát. Ezért például a vonalas létesítmények (utak, csatornák stb.) mellé írták elő a fásítást. A törvényben előírt „tervszerű elrendezés” így természetesen csorbát szenvedett.

Kunmadaras esetében fennmaradt a fásítási terv munkapéldánya, amelyről az összeírást végző mérnökök szakértelmére és munkavégzésére is következtetni lehet.⁹¹⁷

Itt is lehetett találkozni a gazdák fásításellenességével. Túlnyomó többségük nem szívesen fogadta a fásítási programot. Legtöbbször csak a tanyabejáró fásítást vállalták, azt tartották szükségesnek, egyéb erdő telepítéséről hallani sem akartak. Kollwenz Ödön visszaemlékezései⁹¹⁸ szerint a kisparasztnak voltak a leginkább fásításellenesek.

914 Sz. M. L. – XV. 2. – Fásítási térképek. Kunhegyes. – Közli: OROSZI 1990. – 82. p.

915 OROSZI 1990. – 82-83. p.

916 OROSZI 1990. – 87. p.

917 Sz. M. L. – XV. 2. – Fásítási térképek. Kunmadaras. – Közli: OROSZI 1990. – 56. p.

918 OROSZI 1990. – 64. p.

Túrkeve: A város határából a XIX. század végén végrehajtott első üzemtervezéskor „elfogyott” az erdő, így a fátlan alföldi városnak különösen sokat jelentett az Alföld-fásítási törvény, amelynek hatására erdőket ültettek. Ráadásul önként, mert a város végleges Alföld-fásítási terve csak 1941-ben készült el.⁹¹⁹ Az összeírási, kijelölési munkák első felfutása idején, 1929-ben már készült a város határára terv, de azt nem érvényesítették. Meg kell jegyezni, hogy az első összeírási dokumentumok annyira ismeretlenek voltak, hogy az 1935. évi második összeírást végzők nem is tudtak róla.⁹²⁰ Az üzemtervezés szempontjából viszont jelentős volt, mert felvették az újonnan telepített erdőket, amelyeket a város „kicsinyenként és évenként önkéntesen telepített főleg a legelők bérbeadása által”⁹²¹ Az összeírók felterjesztésére az erdőt állami kezelésbe vették és 1934-ben elrendelték az üzemtervezését.⁹²² Az üzemterv elkészítése során megállapították, hogy a város tulajdonában 40,3 kat. hold erdő van, amelyből 36,8 kat. hold Túrkeve, 3,5 kat. hold pedig Dévaványa határában található.⁹²³

Túrkeven a telepítési költség – a talaj szikessége miatt – meglehetősen magas volt: 176,17 pengő / kat. hold, illetve vonalas telepítés esetében 30,10 pengő / folyóméter.⁹²⁴

Ebből a néhány esetből is megállapítható, hogy az Alföld fásítása igen aktuális problémát igyekezett megoldani. A tudományos kutatás és előkészítés éppen azokat a területeket hozta felszínre és jelölte ki fásítás céljaira, amely mindenképpen az előrelépést szolgálta. Az eddig felsorolt esetekből is kitűnt, hogy a földművelésügyi kormányzat az első felmérés (1929) alapján nem tudott reális képet nyújtani a végrehajtási terv számára. Erre csak a második felmérés adott lehetőséget. A fásítás ellen jórészt a kisgazdások tulajdonosai tiltakoztak, féltvén az amúgy is kis területű gazdaságaikat.

Az Alföld-fásítási munkák azonban érzékelhető változásokat hoztak a törvényben felsorolt területeken. Ezt mindenképpen előrelépésként értékelhetjük.

FÁSÍTÁS DÉVAVÁNYÁN

A kormány Alföld-fásítási rendelkezései Dévaványára is elértek. Ennek alapján Dévaványa területének jelentős részét kijelölték fásításra, amelynek a végrehajtására a jogalapot az 1923. évi XIX. számú törvénycikk rendelkezései adták meg. A fásítás előkészületei meg is indultak, de az ország pénzügyi helyzete miatt a végrehajtás késedelmet szenvedett.

Az 1936. évben a kormány új munkatervet dolgozott ki, amely szerint 15 éven keresztül mintegy 190 ezer kat. hold – futóhomok, szikes, vadvizes, árvizes, stb. – terület kerül az Alföldön fásításra. A fásítás során a talaj minősége szerint akác, tölgy, nyár, különféle fenyő, kőris, szil, füzek, éger és egyéb fafajták telepítésére kerül sor. 42 ezer

919 Sz. M. L. – XV. 2. Fásítási térképek. Túrkeve. – Közli: OROSZI 1990. – 95. p.

920 OROSZI 1990. – 95. p.

921 O. L. – K-184. szekció – 28.396/1931-32. - Közli: OROSZI 1990. – 95. p.

922 OROSZI 1990. – 95. p.

923 Sz. M. L. – XV. 2. – Fásítási térképek. Túrkeve. + A túrkevei erdő üzemtervezésére vonatkozó iratok. – Közli: OROSZI 1990. – 95. p.

924 OROSZI 1990. – 62. p.

kat. hold facsoport és fasor létesítését is felvették a tervbe. Ennek az új tervnek a végrehajtása is igen erősen érintette Dévaványa egész közigazgatási területét.

Viszonylag korán – már 1921-ben – foglalkozott Dévaványa képviselő-testületének közgyűlése a fásítás kérdésével. Megkapta a község a Földművelésügyi Minisztérium körlevelét,⁹²⁵ amelyben az Alföldön erdőtelepek létesítésére hívták fel a figyelmet. A főjegyző javasolta, hogy ezt a körlevelet széles körben ismertessék a lakossággal. Utalt arra is, hogy a környéken éppen Dévaványa határa az egyik legkopárabb terület, itt van a legkevesebb fa. Ez minden tekintetben hátrányosan érinti a település lakosságát. Meg kell szeretetni a község minden polgárával a fákat, ösztönözni kell gazdákat arra, hogy igyekezzenek a dűlőutakat, mezsgyéket, tanyabejárókat befásítani. Ez óriási hatással lesz a termelési viszonyokra is. Különben is a fa és a fásítás mindig haszonnal jár és sohasem károsodással. Ezt a javaslatot a képviselők elfogadták.⁹²⁶

Dévaványa rendelkezett faiskolával is, amelynek a fenntartására az 1925. évi költségvetésben 400 koronát állítottak be.⁹²⁷

A tulajdonképpeni Alföld-fásítási törvénnyel kapcsolatosan előkerült első irat maga a telepítési üzemterv.⁹²⁸ Az előzetes terv szerint a község határában fasorokat és egyéb gazdasági fásítást terveznek elvégezni. Ennek alapján 742 ezer folyóméter hosszan szándékoznak fasorokat telepíteni, amely 530 kat. hold területet tesz ki.⁹²⁹ Egyéb gazdasági fásítást 57,5 kat. holdon kívánnak létesíteni. Ez összesen 587,5 kat. hold, amely a község közigazgatási határának 1,08%-át teszi ki. Jelenleg 40 kat. hold erdője van a településnek, amely több mint egy százalékkal kevesebb: 0,07%.⁹³⁰ A fák fajtáit az üzemterv a talaj minőségétől tette függővé. Ezek szerint telepítésre a következő fafajták kerülnek: szil, jegenye nyár, akác, vadkörte (nagyon szikes talajok esetében), kanadai nyár, gledícsia, olajfűz, kocsányos tölgy, amerikai kőris és fűz. Az üzemterv természetesen még az 1923. évi XIX. számú törvénycíkket jelölte meg jogforrásként, amely alapján a terv elkészítését elrendelték.

Az üzemterv a földművelésügyi miniszter jóváhagyásával vált érvényessé. Dévaványa üzemtervét az illetékes osztály 1932. január 15-én hagyta jóvá⁹³¹ a következő módosításokkal:

1./ Gróf Zamoyski Tamás számára előírt 27.590 fm. fasorból a határszélekre eső mintegy 18.990 fm. fasor helyett – a körülszegélyezni tervezett mintegy 12.520 kat. holdnak megfelelő ingatlan 2%-át kitevő 25 kat. hold – erdőt jogosult egy tagban megtelepíteni. Ugyanakkor a birtokos köteles mintegy 8.600 fm fasort a tanyák körül, valamint 2,8 kat. hold fapásztát⁹³² és 5,78 kat. hold erdőt telepíteni.

925 A 19.605/I./A-3/1920. F.M. számú körlevél.

926 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1917-1921. – 7. köt. – 40/1921. kgy. szám. – 1.659/1921. ikt. szám. – 1921. május 25.

927 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 1922-1926. – 8. köt. – 214/1924. kgy. szám. – 1924. december 11.

928 B. M. L. – V. 308. a. 1. – Dévaványa közig. iratai 1931-1933. – 1930. május 7.

929 Az üzemterv számítása szerint 1.400 folyóméter fasor tesz ki egy kat. hold területet.

930 Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 99. kötet.

931 A „Magyar királyi Földművelésügyi Minister” 14.131/1932. I-2. számú ügyirata, amelyet 1932. január 15-én Pap F. „ministeri” tanácsos írt alá és látott el a minisztérium körbélyegzőjével.

932 *Pászta* = Erdősáv, amelynek fáit egyszerre, ugyanazon esztendőben ültették.

2./ Túrkeve megyei város 140,9 kat. hold összkiterjedésű erdősítéséből az üzemtervben kijelölt terület helyett más területen is telepítheti a 79,5 kat. hold nagyságú erdőt. Ugyancsak jogosult a 25 kat. hold erdőt a kijelölt vízállásos terület helyett másutt telepíteni. A birtokos város mind a 11,9 kat. hold összkiterjedésű fapásztá, valamint a 27.200 fm fasor, vagy ezeknek egy része helyett ugyanolyan kiterjedésű és lehetőleg a létesítendő erdőfoltok kikerekítését képező erdőket jogosult megtelepíteni. A tanyai belsőségek körül előírt 400 fm fasort azonban a birtokos okvetlenül köteles telepíteni.

3./ A néhai Grósz Zsigmond örökösei számára előírt 25.700 fm fasorok vagy ezeknek gazdasági utakra eső része helyett egyenlő kiterjedésű erdőt jogosultak egy tagban megtelepíteni. Azonban a 720 fm fasort, amely a tanyai belsőségek körülírására szolgál, okvetlenül létesíteni köteles.

4./ Csatári János a tanyája körül köteles 3.120 fm fasort vagy helyette 2,2 kat. hold erdőt egy tagban telepíteni.

5./ A m. kir. vallásalapítvány számára előírt 75.530 fm fasorból a birtok déli határát képező főcsatorna mentén tervezett mintegy 8.860 fm hosszú fasorok, vagy ezek helyett esetleg a fasorok területének megfelelő 10 öl széles szélfogó fapásztá létesítésénél a folyammérnöki hivatal hozzájárulását is ki kell kérnie. Ugyanakkor hozzájárult a minisztérium ahhoz is, hogy akár a fasorok, akár a fapászták helyett a már meglévő erdőfoltot kikerekítse és erdőt telepítsen az előírt nagyságban. Azonban a 35.980 fm fasort, amelyet a terv a tanyai belsőségek körül előírt telepíteni, valamint a 34,1 kat. hold területű erdőt a tervben megjelölt helyen és mértékben köteles létesíteni.

6./ Jakabfy Jenő számára előírt 22.800 fm hosszú fasorokból a keskenyebb gazdasági utak mentére eső rész helyett egyenlő kiterjedésű, egy tagot alkotó erdőt jogosult létesíteni, lehetőleg a már meglévő 2,5 kat. hold erdeje kikerekítésére vagy a tanyai belsőségek mellett.

7./ A dévaványai református egyház számára előírt 5.080 fm fasor vagy ennek része helyett egyenlő kiterjedésű erdőt ill. facsoportot, vagy 10 öl széles szélfogó fapásztákat jogosult létesíteni.

8./ A „Dévaványai Csordatartó Társaság” számára előírt 6.320 fm. fasor és a birtok déli és keleti határán tervezett öt öl széles és mintegy 2,2 kat. holdnak megfelelő fapásztá helyett egyenlő kiterjedésű facsoportokat – úgynevezett delelőket – jogosult a birtokosság létesíteni. A birtok északi és nyugati határán öt öl széles és mintegy 5,9 kat. holdnyi fapásztát, az egyenként 2 kat. hold nagyságú öt „delelőt” és a tanyai belsőségek körül 220 fm fasort, valamint az összesen kijelölt 34,9 kat. holdat kitevő erdőket a kijelölési tervnek megfelelően köteles a birtokosság teljesíteni.

9./ Vad Gyula Ferenc (illetve özv. Vad Ferencné) számára előírt 4.650 fm fasor helyett vele egyenlő kiterjedésű facsoportokat jogosult részben a birtok szegélyén, részben más helyen létesíteni. A tanya körüli 450 fm fasort azonban az előírásnak mindenben megfelelően köteles elültetni.

10./ Erlich testvérek, Bagya Lajos, D. Tóth Ignác, Szarka István, Kolozsvári Kiss Árpád és társai, özv. Hangya Istvánné, dr. Vass Albert és Dékány Sándor összesen 72.680 fm fasor helyett – részben vagy egészben – egyenlő nagyságban jogosultak facsoportot vagy egy tagban erdőt telepíteni. A tanyáik körül azonban a 4.320 fm fasort okvetlenül kötelesek elültetni.

Túrkeve megyei város, a m. kir. Vallásalapítvány és Jakabfy Jenő birtokain a nagymértékben szikes talajfoltokra eső fásításokat csak akkor lesznek kötelesek végrehajtani, ha az állam által végzett szikfásítási kísérletek eredménnyel végződnek.⁹³³

A község erdejének főbb gazdasági elveit jegyzőkönyvben is rögzítették 1934. február 15-én. A jegyzőkönyv főbb megállapításai a következők:

„Tárgy: A Dévaványa nagyközség tulajdonában lévő, Dévaványa nagyközség határában fekvő és a szolnoki m. kir. erdőhivatal kezelése alatt álló erdőre készülő új rendszeres erdőgazdasági terv főbb gazdasági elveinek a 31.572/1931. I-2. számú F.M. rendelet értelmében való megállapítása.

Tárgyalás: Ezt az erdőt, amely Dévaványa nagyközség tulajdona, és az 1879. évi XXXI. törvénycikk 17. §-a és az 1898. évi XIX. törvénycikk 1. § a./ pontja értelmében állami ellátás alatt áll, rendszeres gazdasági üzemterv szerint kell kezelni.

Az öt különálló tagból álló erdőnek összes területe 22,2 kat. hold, amelyből 0,4 kat. holdat kitevő út kivételével, az egész erdőterület. Az 1934. év februárjában elvégzett külső felvételek alapján összeállított korosztálytáblázat szerint a korosztályok megoszlása a következő:

tölgy és egyéb I. korosztály, 1-20 éves	11,9 kat. hold,
akác és nyár I. korosztály, 1-10 éves	9,9 kat. hold.
Összesen:	21,8 kat. hold.

Az erdőbirtok északi szélesség: 47 fok 02 perc és a Ferrótól számított keleti hosszúság 38 fok és 37 perc alatt fekszik, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye tiszai felső járásában, Dévaványa nagyközség határában, mintegy 90 méter tengerszint feletti magasságban.

Határai: A Fűzfás dűlőben fekvő 15,7 kat. holdas erdő a déli oldalon az ármentesítő társulati csatorna, a többi oldalon a község szántói.

A gyomai út mellett 1 kat. holdas erdőnek mindhárom – észak, kelet és délnyugat felőli – oldalán községi utak a határai.

A csendőrlaktanya melletti erdőnek nyugati oldalán a csendőrlaktanya, a többi – északi, keleti és déli – oldalán községi utak a határai.

A körösladányi út mellett fekvő erdőt az északkeleti oldalon kubikgödör, a többi oldalán utak határolják.

A szederkerti tölgyest minden oldalról a vásártér zárja körül.

Az egész erdőbirtok fekvése sík, kisebb bemélyedésekkel és hajlatokkal.

Talaja változatos, amennyiben kötött jó termőerejű agyagtól erősen szikes kötött agyagtalajig változik.

Az erdők állománya mesterségesen, ültetéssel és makkrakással keletkezett. Átlagos sűrűsége: 0,8.

A fanemek megoszlása az összes erdőterületen a következő:

tölgy	9,4 kat. hold (42,4%),
akác	8,7 kat. hold (39,1%),

933 B. M. L. – V. 308. a. 1. – Dévaványa közig. iratai 1931-1933. Benne a 14.131/1932. I-2. F.M. számú irat, amelynek kelte: 1932. január 15.

nyár	1,6 kat. hold (7,2%),
szil	1,3 kat. hold (5,9%),
kőris	1,2 kat. hold (5,4%).
Összesen:	22,2 kat. hold (100%).

Az üzemterv a következőket tartalmazta:

1./ Gazdasági beosztás: Az erdőbirtokról egyetlen gazdasági osztályt alakítottak. A gazdasági osztályon belül négy különálló erdő van egy-egy erdőrésztletben, és az ötödik erdő pedig öt erdőrésztletre oszlik. Ezek alapján az egész erdőbirtokot kilenc erdőrésztletre osztották be, melyek területe: 0,8–5 kat. hold között van.

2./ Tenyésztendő fajok: Az uralkodó faem a tölgy és az akác, kisebb mértékben a szil, kőris és a nyár. A jövőben tenyésztendő faemek ezek lesznek, tekintettel mindig a talajviszonyokra. A tölgy makkrakással, míg a többi fajta csemeteültetéssel lesz telepítendő, tekintettel arra, hogy a községnek szándékában áll erdőbirtokát szaporítani, amelyet miután rajta az erdő „beállott”, folytatólagosan állami kezelésbe kívánnak adni.

3./ Üzem mód és vágásforduló: Ezen erdőbirtok hivatása a tűzi-, a mű- és szerszám-fa szolgáltatása mellett – minthogy kettő házak között, kettő pedig a község szélén fekszik – közegészségügyi és szépészeti cél is egyúttal, ezekből idővel parkszerű kezeléssel száraló erdő alakítását tervezik. A Fűzfás dűlőben fekvő egyben a legnagyobb összefüggő erdőtest, amely körül a község tovább erdősíteni szándékozik, amelyet idővel szálerdővé fognak átalakítani. Ezért egyelőre a legelőbb beérő akácnak és nyárnak megfelelően egy 30 éves átmeneti vágásfordulót fogunk alkalmazni és ezeket a fajokokat a vágásforduló végén magasabb vágásfordulóban kezelhető és természetesen a talajviszonyoknak megfelelő fajokkal fogjuk átcsereálni. Minthogy az erdő még teljesen fiatal, az első évtizedben egyáltalán nem használjuk ki a területet, és az erdő jövőbeli kialakításához mérten állapítjuk meg a következő évtizedben a használatot.

4./ Felújítás és erdőnevelési eljárások: Felújításról egyelőre nem volt szó. A további erdősítésnek és a meglévő erdő pótlásának úgy kell történni, hogy az erdősítendő és a pótlandó területre mindig csakis a megfelelő faemet alkalmazzuk.

A tölgyesek telepítése makkvetéssel és az itt már kipróbált és a sorok közé duggatott tamarix⁹³⁴ védőállomány alatt, a szil és a kőrisé erőteljes és fiatal 1-2 éves csemeték ültetésével történjen. A sorok távolsága 1–1,5 m legyen, egy kat. holdra 1,1–1,6 q tölgy-makkot és 1 m-es csemetetávolság mellett 4-6 ezer db csemetét kell számítani aszerint, hogy milyen talaj kerül erdősítés alá. Ahol mezőgazdasági használat alkalmazható, ott a teljes záródásig, de legfeljebb három évig ily módon, ahol pedig nem alkalmazható ott kapálással kell az új és még nem záródott régebbi erdősítéseket állandóan gyommentesen és porhanyón tartani. Mind a tölgy-makkvetést, mind a csemeték ültetését lehetőleg ősszel kell végrehajtani. Az új telepítések talaját a telepítést megelőzően legalább három hónappal mélyen fel kell szántani, amennyiben ez lehetséges, ott több ízben is.

934 *Tamariskafélék (Tamaraceae)* = A tamariskafélék a kétszikűek (Dicotyledonopsida) osztályának a fali magkezdeményűek (Cistales, Parietales) rendjébe tartozó családja. Fás növények szórt, keskeny pikkelyszerű levelekkel, többnyire dús virágzatban álló apró, rózsaszínű, négy- vagy öttagú virágokkal. Termésük tok, magjukon szőrűstök van. A *Tamarix* fajok a félsivatagok jellemző növényei. – Dévaványán ismert neve a tamariska, de itt „cidrus”-nak is nevezik.

A fiatal ültetvények ápolása során egyelőre a gyakori gyomlálás-kapálással kell elérni azt, hogy azok mielőbb záródjanak és a talajt beárnyékolják.

5./ Legeltetés: Legeltetés, az egész erdősített területen szigorúan tilos.

6./ A legidősebb állományok és azok talajának állapota: Tekintettel arra, hogy a legidősebb állományok is fiatalosak még (11 éves a legidősebb akácos erdőrészlet), mezőgazdasági művelésre alkalmasak. Egy részük nem igen alkalmas talajon fekszik, amelynek feltalaja kötött, nagyobb részben pedig szikes talaj, altalaja sárga agyag.

Aljnövényzetet kizárólag fű és gyomnövények képeznek. A sűrűség 0,8-nek felel meg.

7./ A határok biztosítása: Az erdőrészletek legnagyobb része élesen elkülöníthető közvetlen környezetétől egyrészt mű- és földutakkal, másrészt belvízszabályozó csatornákkal. Ezért ezeken a részeken egyéb határbiztosítás nem szükséges. Azokon a határokon, amelyek mindeztideig nincsenek élesen megjelölve, az erdőrészletek szélein árkot kell húzni, kivéve a Fűzfás dűlőben fekvő erdőnek a saját – községi – birtok felőli részein, ahol is a töréspontokon történő kikarózás elegendő határjelölésül szolgál. Itt az erdő határa, folytatólagos erdősítéssel – amíg ezt a kb. 50 kat. hold területet egészen be nem ültetik – változni fog.

8./ Személyzeti viszonyok: Az erdő a szolnoki m. kir. erdőhivatal közvetlen kezelése alatt áll. Az erdővédelmet a községi mezőőr látja el.”

A jegyzőkönyvet a községi főjegyző, a községi bíró és a m. kir. erdőhivatal vezetője írta alá.⁹³⁵

Ezt a hírt már közölte a helyi újság is. Tudósított arról, hogy megkezdődik az Alföld fásítása, és ez az akció Dévaványát is érinteni fogja.⁹³⁶

Az Alföld-fásítási propagandához tartoztak olyan akciók is, mint az 1932-ben kiadott 59.963/1932. VIII-d. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet, amely a „Madarak és Fák Napjának” megemlékezéséről intézkedett, de az Alföld-fásítási propaganda szempontjából értékes tevékenységet fejtett ki a „Tiszántúli Faültetők Társasága”⁹³⁷ is. Ez 1934. február 11-én délelőtt 10 órakor a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara tanácstermében (Debrecen, Hunyadi út 5.) tartotta évi rendes közgyűlését, melynek a tárgya a fásítási törvény gazda vonatkozású és tanyafásítási jelentőségének ismertetése volt. Napirendre tűzték a vidékenkénti típusos gyümölcsstermesztés és fásítás kialakításának tárgyalását is.⁹³⁸

Egy igen jelentős eredményről adott számot a Dévaványai Hírlap, amikor hírül adta, hogy százezer fát ültettek el ősztől tavaszig Dévaványán az 1933/34. esztendő fordulóján. Ezzel a mennyiséggel Dévaványa nagyon előnyös helyet vívott ki magának a fásítás terén. A község egymaga hetvenezer fát ültetett. Ugyanakkor a magánosok közel harmincezer fa elültetésével vették ki a részüket a fásításból.⁹³⁹

935 B. M. L. – V. 308. a. 1. – Dévaványa közig. iratai 1931-1933. A csomóban található az 1934. február 15-én felvett jegyzőkönyv.

936 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 4. szám. – 1934. január 28.

937 OROSZI 1990. – 50. p.

938 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 5. szám. – 1934. február 4.

939 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 14. szám. – 1934. április 1.

Tavasszal készítettek mérleget az őszi és a tavaszi fásítás eredményéről. Az Alföld-fásítási akcióból Dévaványa a mostani szezonban is az élen járt. Az őszi folyamán közel 20 kat. hold területre százezer facsemetét ültetett ki a község. Befásítottak a Vágáson 4 kat. holdat, a Pocoson 5 és fél kat. holdat, a Fűzfáson 10 kat. holdat. A facsemete szükséglet 90%-át az állami faiskolából kapták, 10%-ban pedig a községi faiskola fedezte a szükségleteket. Hasonló történt 1934-ben is, amikor összesen kilencvenezer facsemetét ültettek el. Ezzel Dévaványa a vármegye egyik legjobban fásított községei sorába lépett.⁹⁴⁰

Feltehetőleg a fásítási kedv fokozását remélte serkenteni a helyi újság, amikor közölte, hogy Kállay Miklós földművelésügyi miniszter tájékoztatta az országgyűlési képviselőket, mely szerint évente 12 ezer kat. holdat fásítanak az Alföldön.⁹⁴¹

A község fásítási akciójának hatása alatt a magánosok is kezdték belátni az erdősítés hasznát. Az elmúlt őszen már sokan voltak olyanok, akik területeik egy részét, főleg a gödrös helyeket, befásították.

Amikor örömmel számolt be az újság a fásítási akció egyre nagyobb sikeréről, nem mulasztotta megemlíteni azt sem, hogy ugyanakkor nagyon sokan irtják is a fát. A tél folyamán mind a község periferiáin, mind messze a határban nagyon sok fát kivágtak. Igaz, hogy erre a tél szigora és más fűtőanyag hiánya készítette a szegényebb embereket, a faültetvények kiirtása azonban mégsem helyes.⁹⁴²

A község fásítási szándékáról beszélt Szűts Pál községi mérnök is a helyi újság tudósítójának. Elmondta, hogy az 1935. év őszen ismét kilencvenezer facsemetét kívánnak elültetni, amelyből nyolcezer úgynevezett mézelő fa (hárs és szoforó⁹⁴³) lesz. Ezzel a méhészek kívánságának is eleget tesznek. Külön kívánják befásítani a Túrér gödreit, ahol egy kis ligetet szándékoznak nevelni. Más nagyobb munkára sajnos nincs pénze a településnek.⁹⁴⁴

„Az Alföld-fásítás gondolata talán sehol az Alföldön nem hozott akkora gyakorlati eredményeket, mint Dévaványán, ahol maga Halmágyi Ferenc főjegyző állt az akció élére. Valósággal presztízs kérdést csinált abból, hogy roffi Borbély György, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánja, az Alföld-fásítás egyik leglelkesebb propagátorának intenciói szerint a községet és környékét ligetekkel és apróbb erdőkkel tűzdelje tele. Tíz év óta fásít Halmágyi Ferenc főjegyző, és ez alatt a tíz esztendő alatt dús lombkoronába foglalta a községet. A kommün alatt elpusztított Hősök Ligetében cserjék díszlenek, a Vásárszálon tölgyes vert gyökeret, a Tókerben és a Pocoson diófaligetek ígérnek, hogy egy-két évtized múlva Dévaványán sem dióban, sem bútorfában nem szorulnak behozatalra. A csendőrlaktanya és a Túrér környékét fűzfával és jegenyefával ültették be, planérozták és befásították a Körösladányi út mentén elhúzódó vágási gödröket. De talán mindennél hasznosabb munkát végzett Halmágyi Ferenc főjegyző akkor, amikor

940 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 40. szám. – 1935. október 7.

941 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 49. szám. – 1934. december 2.

942 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 9. szám. – 1935. március 3.

943 *Japánakác* (*Sophora japonica*) = A japánakác a pillangósok (Fabaceae) családjához tartozó, széles koronájú fa, szárnyalt levelekkel. A levélkéik hegyes csúcsúak. Zöldesfehér, fürtös virágai júliusban nyílnak. Termése húsos, gyöngysor alakú hüvely. Mézelő. Sorfának, kertekben ültetik. A gyenge sziket is tűri.

944 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 45. szám. – 1935. november 10.

a fásítás iránt sikerült megnyerni a lakosság bizalmát. Ma már ott tartunk, hogy az ellenszenvet és a közönyt nagy érdeklődés váltotta fel. A gazdák már a saját jószántukból kérnek facsetetét, hogy tanyájuk környékét és az utak mentét befásítsák. A község szélén letelepített kis cserjéseknek és erdőknek mintha lábuk kelt volna. Megindultak a szélrózsa minden irányába, hogy meghódítsák ezt a sivárságot, amelynek Dévaványa határa volt a neve. A fásítást természetesen azért a község is befolyásolta. Az idén újabb 90.000 darab facsetetét ültettek ki és ezzel együtt félmillió lesz a kiültetett facseteték száma. Dévaványa határának a befásítása tehát rohamléptekkel halad előre és ha valami váratlan akadály meg nem állítja a nagy munkát, ami nem valószínű, úgy minden reményünk megvan arra, hogy belátható időn belül klimatikus viszonyaink terén is javulás áll be.”⁹⁴⁵

Az elért eredmények hatására a Földművelésügyi Minisztérium a füzesgyarmati állami csemetekertből százezer akácfacsetetét utalt ki ingyen Dévaványa község számára. A községnek az a szándéka, hogy a facseteteket természetesen ingyen adja át az igénylők számára is, csupán a szállítási költséget kell megfizetniük, ami csemeténként csak néhány fillért tesz ki. Az ingyen csemeték kiosztását Bogya Mihály községi tanácsos felügyelte.⁹⁴⁶

Ezzel azonban még nem tört meg a dévaványai fásítás lendülete. Igyekeztek egyszerre két célt megvalósítani: egyrészt a fásítást tovább folytatni, másrészt ezzel a legszegényebb néprétegen is segíteni. B. Kiss Márton főjegyző terjesztette elő ezt a kettős célt tartalmazó javaslatot a képviselő-testület közgyűlésén, amikor előadta, hogy az előjáróság az aratás nélkül maradt vagy a gyenge termés következtében kevesebb keresethez jutott földművesek, napszámosok őszi és kora tavaszi foglalkoztatása céljából a község területén az erdősítés továbbfejlesztését javasolta. Előadta, hogy a községi előjáróság a község tulajdonát képező ingatlanokat megtekintette és megállapította, hogy elsősorban a Fűzfáson és a pocskerti ingatlanon megkezdett erdősítés további folytatása volna szükséges. Ezenkívül kívánatos lenne a vágásszéli vályogvető gödrök, valamint a disznópiac melletti terület és a volt téglagyári területek fásítása. A telepítéseket késő ősszel, a téli és a kora tavaszi időben kívánták elvégeztetni, amikor a munkások semmi keresethez nem tudnak jutni, és a község ezeket a munkákat azokkal a szegény földmunkásokkal szeretné elvégeztetni, akik önhibájukon kívül a nyári hónapokban nem tudták biztosítani egész évi kenyérszükségletüket.

A fent felsorolt fásítás költségeinek megállapítása céljából a községi mérnök egy tervezetet készített, mely szerint erre a munkára mintegy 10 ezer pengő lenne szükséges. Azt javasolta a főjegyző a képviselő-testületnek, hogy e célra ínségsegély kiutalását kérjék. Ebből a célból dr. Farkas Béla református, Tóth Zoltán Viktor r. katolikus lelkészek, dr. Schweiger László, mindannyian községi képviselők és B. Kiss Márton helyettes főjegyző kérjenek kihallgatást Jász-Nagykun-Szolnok vármegye alispánjától, hogy a kérelmet átadhassák. A községi képviselő-testület eszerint határozott.⁹⁴⁷

945 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 47. szám. – 1935. november 24.

946 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 45. szám. – 1936. november 8.

947 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 10. kötet. – 1937. szeptember 3. – 125/1937. kg. szám, 7108/1937. ikt. szám.

E kérelem állításait ellenőrizendő 1937. november 11-én a Földművelésügyi Minisztériumból egy bizottság szállt ki Dévaványára, hogy a község fásítási viszonyait tanulmányozza. Megtekintette a bizottság a Vágásszélt, a községnek a Fűzfásban lévő ingatlanait és a közbirtokosság legelőjét. Ezt követően beható tanácskozást folytattak B. Kiss Márton helyettes főjegyzővel és Földessy Zsigmond községi főbíróval. A tanácskozások eredményeképpen a Vágásszél fásítását a Földművelésügyi Minisztérium Erdőgazdasági Osztálya fogja végezni a jövőben. A 22 kat. holdnyi területre holdanként 4.000 facsemetét fognak ültetni, ebből szálfatermő nevelése esetén holdanként 1.500 szál marad meg, vagyis a 22 kat. holdon mintegy 30.000 szálfa lesz.

Hogy ez milyen vagyontömeget jelent, arra nézve érdemes egy kis számítást végezni. 35 év múlva – 1972-ben (!) – történő erdőirtás esetén, ha szálanként 5 pengőt veszünk is, 150.000 pengőt fog jövedelmezni a 22 kat. hold erdő, ez pedig kat. holdanként majdnem 200 pengőt jelent. Ebből is látható, hogy a fásítás nagyon is jövedelmező foglalkozási ág, ha nem is máról holnapra jelent pénzt.

A község fűzfási birtokát a tanácskozások eredményeként a Vadász Társaság fogja erdősíteni, és megállapították azt is, hogy a közbirtokosságnak 90 kat. holdnyi területet kell fásítani.

A bizottság itteni tapasztalatai és megbeszélései folytán a fásítási munkálatok hamarosan újabb lendületet vesznek, ami nemcsak a község faínségének későbbi csökkenését, nemcsak jobb levegőt és szebb határt jelentenek majd, hanem azonnali munkaalkalmat is, mert a faültetés, sőt annak előmunkálatai is nagyon sok munkás családot juttatnak majd keresethez.⁹⁴⁸

Ezzel párhuzamosan már 80 ezer facsemete érkezett Dévaványára, amelyet a régi sertéspiacon kívántak elültetni. A munkálatokat azonnal megkezdték.⁹⁴⁹

Az ellenőrző bizottság helyszíni tárgyalásainak meg lett az eredménye. 1937. december 7-re megérkezett a Földművelésügyi Minisztérium 103.429/1937. II. 2. F.M. számú rendelete, amelyben arról értesítették a debreceni m. kir. erdőigazgatóságot, hogy Dévaványa község, mint erkölcsi testület tulajdonát képező területen előírt erdőtelepítések műszaki munkálatainak költségelőirányzatát jóváhagyta. Ennek alapján a község tulajdonát képező Vágásszéli kiaknázott vályogvető gödrök talajának erdősítés céljára való előkészítésére 2.201,85 pengőt irányoztak elő.

A debreceni erdőigazgatóság kiküldötte – Balás Károly m. kir. főerdőmérnök – november 27-én Dévaványára látogatott és az említett területet megsemmeltelte. A község előjáróságának és az erdőmérnöki hivatal külszolgálatot teljesítő mérnökeinek a munkálatok megkezdésére az engedélyt megadta. Ugyanakkor közölte azt is, hogy a talaj előkészítése és a csemeték kiültetése után azok gondozása a községi előjáróság feladata lesz, de a csemetéket az erdőmérnöki hivatal díjmentesen szállítja ki az ültetés helyére.

A főjegyző helyettes jelentette a képviselő-testületnek, hogy a Vágásszéli gödrök elplanírozására Szügyi Gyula erdőmérnök és a község főbírója együtt intézkedtek. Az elegyengetés munkálatait már be is fejezték, így a csemeték kiültetése megkezdődhet.

948 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 46. szám. – 1937. november 14.

949 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 47. szám. – 1937. november 21.

Előadta továbbá, hogy a községi előjáróság a Vágásszéli gödrök erdősítését úgy kívánja megoldani, hogy az egész területet kiosztja három évre ingyenes használatra megbízható földműveseknek azzal a kötelezettséggel, hogy a juttatásban részesült személyek kötelesek az általuk elvállalt terület beerdősítésénél segédkezni, a csemetéket három éven át a szükségnek megfelelően kapálni, gyomtalanítani, esetleg az előjáróság által rendelkezésükre bocsátott vízzel öntözni. A köztes területeket csak olyan veteménnyel szabad bevetni, amely nem gátolja a csemetéket fejlődésükben. A vetemény termése teljes egészében a gondozó földművest illeti.

A képviselő-testület köszönetét fejezte ki a Földművelésügyi Minisztériumnak azért, hogy a községnek egy hasznavehetetlen területét használhatóvá tette a 2.201,85 pengő hozzájárulással, és ezzel – egy később nagy vagyont jelentő létesítmény megalapozásával – segítséget nyújtott.⁹⁵⁰

A debreceni M. Kir. Erdőigazgatóság a község fásításának előmozdítása érdekében a község határában csemetekertet szándékozik létesíteni. Ezért kérte, hogy a község megfelelő területet engedjen át részére a fenti célra. A képviselő-testület úgy határozott, hogy a csemetekert céljaira választási lehetőséget biztosít az Erdőigazgatóságnak. Feltárta egyrészt a község tulajdonát képező úgynevezett Lénárt-féle 10 magyar hold (7,5 kat. hold) területű ingatlant, másrészt a Nagylőrési volt főjegyzői javadalmi föld északi oldalán, az épülő műút mellett 10 magyar hold (7,5 kat. hold) területű földet holdanként és évenként 50 pengő haszonbér ellenében.⁹⁵¹

Az ezzel kapcsolatos tárgyalásokat lefolytatták az illetékes szervekkel, akik úgy határoztak, hogy a község ajánlatát a Lénárt-féle 10 magyar holdas ingatlanra nézve elfogadják. Az Erdőigazgatóság határozatát Babos Károly m. kir. erdőtanácsos közölte az előjárósággal, aki 1940. szeptember 10-én megsemmisítette az említett területet és a haszonbérleti szerződést az előjárósággal is megkötötte.⁹⁵² Alig egy esztendő múlva azonban közölték az előjárósággal, hogy a megkötött szerződést felmondják.⁹⁵³

EPERFÁK ÜLTETÉSE SELYEMHERNYÓ-TENYÉSZTÉS CÉLJÁBÓL

A földművelésügyi kormányzat az 1940-es évek elején igen nagy propagandát fejtett ki a selyemhernyó-tenyésztés érdekében. Ezt célozták azok az intézkedés tervezetek is, amelyek az eperfák ültetését szorgalmazták és szubvencionálták. A község közigazgatási iratainak áttekintése során azonban csak 1944-ből találtunk olyan dokumentumokat, melyek bizonyították, hogy ebbe az akcióba Dévaványa lakossága is bekapcsolódott. Zömmel azonban a pusztacsegi lakosság vett részt az akcióban.

A volt Szederkert – Szeghalmi út jobb oldalán, annak teljes hosszában, a baloldalon a volt vásártérig voltak eperfák a községben, amelyek az 1920-as évek végén már öreg fák voltak. A házak udvarain is sok eperfát tartottak. Egyes példányait még ma is megtalálhatjuk.

950 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 10. kötet. – 1937. december 7. – 167/1937. kgy. szám.

951 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 11. kötet. – 1940. október 19. – 260/1940. kgy. szám.

952 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 11. kötet. – 1940. december 5. – 280/1940. kgy. szám.

953 Sz. M. L. – Dévaványa jkv. – 12. kötet. – 1941. december 11. – 297/1941. kgy. szám.

A szolnoki Selyemtenyésztési Felügyelőség a pusztacsegi kertes családi házakhoz ötezer eperfa csemetét és száz eperfa suhángot leszállított. Ígérték, hogy az őszy folyamán további ötezer csemetét és 250 eperfa suhángot fognak biztosítani.⁹⁵⁴

A Tolna megyei Selyemtenyésztési Felügyelőség táviratot küldött Dévaványára, hogy a rendelt eperfacsemetéket a szállítási korlátozás miatt nem tudják leszállítani.⁹⁵⁵

És végül egy gyümölcstermeléssel foglalkozó hír: Mocsári István közölte, hogy sógorának – vitéz Lipcsey Márton tábornoknak, országgyűlési képviselőnek – dévaványai gyümölcsfa iskolájából a pusztacsegi kertes házakhoz 4.520 gyümölcsfa csemetét szállított 2.600 pengő értékben. A facsemeték árát a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közléti Szövetkezet fizette ki.⁹⁵⁶

Összefoglalásként elmondható, hogy az a község, amely az 1920-as évek elején a környék egyik legkopárabb területének számított, értelmes érvek, jó szándékú vezetők által hagyta magát meggyőzni és elfogadta azt a mindenki által vallott elvet, hogy zöld környezetben élni egészségesebb és esztétikusabb is. A mintegy 15 év alatt hozzávetőlegesen egy millió csemetét ültettek el a határban, amely nagymértékben megváltoztatta annak képét, ugyanakkor mind a község, mind az ország vagyonát jelentős mértékben gyarapították. Magától értetődik, hogy ennek hasznát csak jónéhány évtizeddel később láthatta a község lakossága.

SZÖVETKEZETEK DÉVAVÁNYÁN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A szövetkezeti gondolat elérkezett Dévaványára is a két világháború között. Az egész országban sorra alakultak a különböző szövetkezetek, amelyeknek végső sorban az volt a célja, hogy a szegényebb népréteget valamilyen formában segítse.

A két világháború között szövetkezet⁹⁵⁷ alatt azt értették, amelynek tagjai a kölcsönösség alapján a gazdálkodás előmozdítására törekedtek. A működési terület szerint megkülönböztethetünk fogyasztási szövetkezetet, amelynek legáltalánosabb példája volt a gróf Károlyi Sándor⁹⁵⁸ által 1898-ban alapított „Hangya Szövetkezet”.⁹⁵⁹ A hitelszövetkezet, amely az önszervezésen és kölcsönösségen alapuló hitelintézet volt, és amelyet

954 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai. – 25. csomó. – 3935/1944. ikt. szám. 1944. március 31.

955 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai. – 27. doboz. – 4578/1944. ikt. szám. – 1944. április 24.

956 Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai. – 28. doboz. – 4902/1944. – 1944. május 27.

957 Magyarországon a szövetkezetek működését a Kereskedelmi Törvény (1875:XXXVII. t.c.), a Szövetkezeti Törvény (1898:XXIII. t.c.), továbbá a hitelszövetkezetekre vonatkozólag az 1920:XXX. t.c., és az ipari szövetkezetekre vonatkozó 1924:XVIII. t.c. szabályozta.

958 KÁROLYI SÁNDOR gróf: (Pest, 1831. november 10. – Menton (Franciaország), 1906. április 24.) politikus, közgazdász, az MTA tagja.

959 HANGYA TERMELŐ, ÉRTÉKESÍTŐ ÉS FOGYASZTÁSI SZÖVETKEZET, a Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja. Gróf Károlyi Sándor alapította 1898-ban, hogy „a mezőgazdasági népességet szövetkezeti megszervezés útján erősítse.”

kisgazdák és kisiparosok alapítottak.⁹⁶⁰ A beszerzési szövetkezet, amelyet a kisgazdák és kisiparosok anyagszükségeik kielégítésére alakítottak. A termelő szövetkezetek, amelyek kizárólag a kisiparosok egyesülése volt. A lakásépítő szövetkezetek, ilyen volt az 1925-ben alakult Falusi Kislakásépítő Szövetkezet (FAKSz), amely a földreform során házhelyhez juttatottaknak adott építési hitelt. Az értékesítő szövetkezet, amely a tagok által termelt áru (mezőgazdasági és ipari termékek) nagyban való eladására, kivitelére alakult gazdasági szövetkezés volt. A példák sorát folytathatnánk még a biztosítási szövetkezettel és másokkal.

E monográfia összeállítása során szomorúan kellett tapasztalnunk, hogy éppen a dévaványai szövetkezetekre milyen kevés adatot találtunk a különböző levéltárakban. Így az erről szóló információ jelentős részét az erőteljes kritikával kezelt hírlapi tudósításokból meríthettük csupán.

A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI LIGA DÉVAVÁNYAI CSOPORTJA

A Gróf Hadik János⁹⁶¹ vezetése alatt álló Mezőgazdasági Liga dévaványai csoportja, amely már több mint ezer tagot számlált, a kultúrházban tartott gyűléssel megkezdte működését. Dr. ikafalvi Farkas Béla (ref. lelkész) elnök „fáradhatatlan és minden hozzáfutó kis ember ügyét felkaroló odaadó tevékenységével” igyekezett a gazdák rokonszenvét és érdeklődését megnyerni a Liga számára. 1932. március 17-én Szabó Antal és Vaszkó Mihály kisgazdák a helyi csoport megbízásából az Országos Gazdasági Liga budapesti székházában fölkeresték Fáy László titkárt, majd a Földművelésügyi Minisztériumban báró Jeszenszky Tibor⁹⁶² miniszeri főtanácsost, és föltárták az illetékes fórumok előtt a dévaványai gazdák rettenetes helyzetét. Ügyük támogatására vitéz Kenyeres János országgyűlési képviselő és Jakabfy Dezső földbirtokos is csatlakozott a küldöttséghez, akik erélyes szavakkal fejezték ki a helyi állapotokat, amelyről a megbízottak csak halvány képet festettek. A vetőmag nehézkes kiszállításáról, valamint aktuális témákról volt szó. A vetőmagot ugyanis 22-23 pengő árban kínálják a gazdáknak hivatalosan, holott a helybeli terménykereskedők 16 pengőért korlátlan mennyiségben tudnak tavaszi árpa vetőmagot adni. Ugyancsak erélyes panasz hangzott el a vízszabályozó társulatok „hihetetlen indolenciája” miatt, amely jelentékeny vízkárokat okozott a helybeli gazdáknak. Mind Fáy László titkár, mint báró Jeszenszky megígérte, hogy a küldöttség által vázolt panaszok tekintetében haladéktalanul intézkedik.⁹⁶³

960 Az 1920:XXX. t.c. alapján az új hitelszövetkezeteket csak az Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH) keretében engedte megalakulni. 1937-ben az OKH-nak 1.078 tagszövetkezete volt. A szövetkezeti tagok száma ekkor közel félmillió, ebből 324 ezer mezőgazdasági.

961 HADIK JÁNOS gróf (Pálóc (Ung vm.) 1863. november 23. – Bp., 1933. december 10.) nagybirtokos, politikus, miniszter, 1918. október 30-tól 31-ig miniszterelnök. A kisbirtokosok és kisiparosok érdekképviselőinek és pénzügyeinek vezetője.

962 JESZENSZKY TIBOR báró (Bp., 1896. december 8. – Jászapáti, 1953. január ?).

963 MAGYAR VIDÉK – I. évf. 8. szám. – 1932. március 27.

A DÉVAVÁNYAI GÉPSZÖVETKEZET

Dévaványán már régebben megalakult a Duna-Tisza Közi és Tiszántúli Bércsépplők Egyesületének helyi csoportja, amely elnökévé Szitás Dénest, ügyvezető elnökévé Ugray Józsefet, jegyzővé Hőgye Kálmánt, pénztárnokává Szabó Imrét, számvizsgáló bizottsági tagjává Feké Kálmánt és Szabó Andort választotta meg. A csoport ügyeit azonkívül egy 12 tagú választmány intézte.

Az egyesület dévaványai csoportja a bércsépplők érdekeinek védelmére alakult meg. Legfőbb törekvésük az anyagáraknak közös beszerzéssel való leszorítása, hogy ezáltal egyrészt a maguk hasznát növeljék, másrészt a cséplést olcsóbbá tegyék. Az 1934. április 22-én megtartott évi rendes közgyűlésük is ennek a törekvésnek jegyében zajlott le.

A közgyűlést közel 80 bércsépplő és gépkezelő jelenlétében nyitotta meg Szitás Dénes elnök, majd Ugray József terjesztette elő a választmány javaslatait, melyeket a közgyűlés egyhangúlag el is fogadott. A bércsépplőknek Dévaványán évenként 350-400 mázsa nyersolajra, 20 vagon szénre, 10-15 mázsa „B.B. olaj”-ra, 15 mázsa kenőolajra és 5 mázsa kenőzsírra van szükségük. Ezt a mennyiséget közösen szerzik be, és az áru leszállítására árajánlatot kértek. Az árajánlatokról május 10-én megtartandó rendkívüli közgyűlésen szándékoznak dönteni. Ugyanekkor a korai csépléseket is kisorsolják maguk között. A sorsolásra azért van szükség, mert mindössze 6 gépet küldenek ki. Végül az egyesületi tagság díját évi 1 pengő 50 fillérben állapították meg.

A közgyűlésen felszólalt Sz. Szilágyi László, Sonkoly Lajos és Vad Imre. Mindannyian örömeiknek adtak kifejezést azért, hogy az egyesület működése kezd olyan irányba terelődni, amelynek érdekében annak idején megalakultak.⁹⁶⁴

A községi előljáróság 1935. július 1-én az alábbi felhívást bocsátotta a cséplőgép tulajdonosokhoz.

„Az elmúlt évben tartott ellenőrzések során 74 cséplőgép közül 66 cséplőgépnél tapasztaltak olyan hiányokat és tettek olyan észrevételeket, amelyek miatt a cséplőgépek üzemének beszüntetése indokolt lett volna. Annak érdekében, hogy az idén ilyen esetek ne fordulhassanak elő, a községi előljáróság a következő rendszabályokat léptette életbe:

1./ Az előljáróság egy tagjának, a községi orvosnak és egy szakértő-géptulajdonosnak (gépésznek) bevonásával bizottságot alakítottak, akik a cséplőgép kivonatása előtt előre megállapított időben a cséplőgép üzemképességét felülvizsgálja.

2./ Ez a bizottság ellenőrzést gyakorol mind a hajtógép, mind a cséplőszekrény üzemképességén kívül afelett is, hogy a gép az előírásoknak megfelelően és felszerelt mentőszekrénnel el legyen látva.

3./ Ellenőrzi továbbá azt, hogy a géprész és munkáskereső rész kimérésére szolgáló mérleg és annak súlyai hitelesítve vannak-e.

4./ A géptulajdonos munkásait baleset ellen szabályszerűen biztosította-e, igazolásul a biztosítási kötvény, illetve ideiglenes igazolásul a biztosítási díj befizetését igazoló csekkszelvény is elfogadható.

964 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 17. szám. – 1934. április 29.

A tűzrendészeti kormányrendelet szerint csak olyan gőz- és cséplőgéppel lehet csépelni, amelynek tüzelő és szikrafogó szerkezete a tűzbiztonsági követelményeknek minden tekintetben megfelel. A kihulló tüzes pernyét, salakot mindig vízbe kell hullatni. Ezért a hamuláda alá megfelelő nagyságú gödröt kell ásni, amelyben állandóan vizet kell tartani. A traktor kipufogócsövére a tüzeset megakadályozása miatt megfelelő edényt kell helyezni, amely az égéstermékeit felfogja. Minden cséplőgép mellett kifogástalanul működő és legalább 5 m nyomótömlővel rendelkező kazalfecskendő, valamint kellőleg felszerelt mentőszekrényt kell tartani. A szérún keletkezett tüzet a gőzcséplőgép kezelője három hosszú sípjellel tartozik jelezni azért, hogy a tűz a környéken dolgozóknak mielőbb tudomására jusson. A tűzoltás mielőbbi megkezdésével a nagyobb tűz gyors és késedelemnélküli jelzésére jó, ha egy kerékpár készenlétben van.

A cséplőgép tulajdonosokat gépeik megfelelő előkészítésére már most felhívja az előjáróság azzal a figyelmeztetéssel, hogy gépeiket a kötelező vizsgálat előzetes megtartása és a hatóság engedélye nélkül ki ne vontassák, mert – tekintettel a gazdaközön-ség, valamint a munkások szociális, egészségügyi és egyéb gazdasági érdekeire, a követelményeknek meg nem felelő gépek üzemének leállítása iránt lenne kénytelen intézkedni az előjáróság, és ezenfelül az elkövetett szabálytalanságokhoz képest az illető géptulajdonos ellen kihágás miatt eljárást lenne kénytelen indítani.”⁹⁶⁵

Mindenképpen helyesen járt el a községi előjáróság, amikor a fenti tartalmú körlevelet a cséplőgép tulajdonosokhoz kiküldte és végrehajtotta az abban ígért ellenőrzést. Sajnálatos, hogy több iratot nem találtunk ezzel kapcsolatban.

1944-ben már gépszövetkezet megalakításáról is értesülhettünk. A főjegyző 1944. január 22-én levelet küldött a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara elnökségének Debrecenbe, amelyben jelezte, hogy D. Tóth Péter kisbirtokos 15 kisbirtokos társával együtt gépszövetkezetet óhajtanak létrehozni. Élni kívánnak a földművelésügyi miniszter által megindított gépbeszerzési akció lehetőségével, amelynek során mezőgazdasági gépeket és egy traktort szándékoznak beszerezni. Tájékoztatta a főjegyző a Kamarát arról is, hogy a szövetkezet megalakításához szükséges alapnyilatkozatot elkészítették, amely szerint az érdekelt 16 kisbirtokos 709 kat. hold földdel kíván együttműködést létrehozni. Kérte, hogy a nyilatkozatukat a Kamara vegye tudomásul, és a szövetkezet megalakítására vonatkozó intézkedéseket tegye meg.⁹⁶⁶

A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara húzta az engedély megadását különböző kifogásokkal. Az 1944. március 10-én kelt levelében közölte, hogy a szövetkezet megalakítói közül Tímár Frigyes (Tanya 156. szám) nevét törölték, mert az illető 266 kat. holdon gazdálkodik.⁹⁶⁷ Végül 1944. március 21-én 14 órára tűzték ki az alakuló közgyűlés megtartását, amelyen már a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara kiküldöttje is részt kívánt venni.⁹⁶⁸ Az előjáróság erre vonatkozó felhívása is megmaradt a levéltárban.⁹⁶⁹ Ennek megfelelően meg is alakult a dévaványai 1. számú géphasználati szövetkezet Viszokay

965 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 27. szám. – 1935. július 7.

966 Sz. M. L. – Dévaványa közig. iratai. 1944. – 24. doboz. – 946/1944. ikt. számú irat.

967 U. a. – 3182/1944. ikt. számú irat.

968 U. a. – 3280/1944. ikt. sz. irat.

969 U. a. – az 1944. március 15-én kelt hirdetmény.

Lajos kamarai előadó jelenlétében, aki a Földművelésügyi Minisztérium által összeállított alapszabály tervezetet ismertette, amit a kisbirtokosok el is fogadtak. A megalakított szövetkezet elnöke Antalfy Jenő, jegyzője Tömöry István, pénztárnoka Kremán Lajos lett. A tisztikar a megalakulás után 30 pengőben állapította meg a holdankénti hozzájárulás mértékét.⁹⁷⁰

A TEJSZÖVETKEZET⁹⁷¹

1935. szeptember 14-én képviselő-testületi ülés volt a községházán, ahol egy „Alfa Szeparátor” elnevezésű budapesti cég bejelentését is megtárgyalták, amely szerint szándékában áll az Árpád utcában egy „tejszövetkezetet” létesíteni.⁹⁷² Ez indította a dévaványai gazdaságért felelősséget érző embereket arra, hogy alaposabban megismerjék a tejszövetkezetek működésének feltételeit, lehetőségeit. Ezt kívánta elősegíteni dr. Papp Jenő orvos, a Dévaványai Hírlap felelős szerkesztője is, amikor lapjában szerkesztőségi cikket tett közzé, amelyben összegezte a Dévaványán és Ecsepusztán eddig elvégzett munkákat. Ez a tevékenység azonban már zömében a juhtenyésztőket érintette.

Dévaványa még hosszú évtizedekkel az óriási kiterjedésű legelők feltörése után is a Tiszántúl legjelentősebb juhtenyésztő vidékei közé tartozott. Hozzávetőleges számítás szerint mintegy 11.000 darabra tehető Dévaványa juhállománya. Az viszont nehezen megmagyarázható tény volt, hogy a juhtermékek értékesítése nem volt megszervezve.

Ezen a hiányon kívánt segíteni a juhtenyésztő gazdák 1936. december 16-án megtartott értekezlete, amelyen az előjáróság tagjain kívül Lipich István ny. főispán, az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ elnöke, Jurenák Sándor földbirtokos, a juhtermékek értékesítésének egyik országosan ismert szaktekintélye és vitéz Nagy János, az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ igazgatója is megjelent, hogy a gazdákkal megbeszéljék a szükséges tennivalókat.

Az értekezlet résztvevői megegyeztek abban, hogy a juhtermékek értékesítése körül ma olyan rendszertelenség és tájékozatlanság uralkodik, amely feltétlenül károsan befolyásolja ennek az életképes állattenyésztési ágnek a jövedelmezőségét.

Az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ kiküldöttei azt ajánlották, hogy a juhtenyésztő gazdák már a tavasz folyamán kezdjék meg a juhtermékek együttes értékesítését. A dolog megkönnyítése érdekében az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ részéről megígérték, hogy mind Dévaványán, mind Pusztaecsegen felvételi telepet állítanak fel, ahol a gazdák akár tej, akár pedig gomolya⁹⁷³ alakjában mindenkor a legmagasabb napi áron értékesíthetik a juhfejes hozamát. Hangsúlyozták az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ kiküldöttei, hogy a felvételi telepek felállításával semmiféle

970 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – XII. évf. 13. szám – 1944. március 25.

971 TEJTERMELŐK ÉS TEJSZÖVETKEZETEK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE (TETEOSZ): A 6860/1935. M. E. számú rendelet (Rendeleték Tára 1935. – 681. p.) alapján szervezett Tejtermelők Országos Szövetsége a 7240/1942. M. E. számú rendelet (R.T. 1942. 2864. p.) alapján 1942. december 12-től a fenti néven folytatta tevékenységét. A felügyeletét a földművelésügyi miniszter látta el. Ügykörébe tartozott a tejtermelők és tejszövetkezetek termelési és értékesítési érdekeinek védelme.

972 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – III. évf. 38. szám. – 1935. szeptember 22.

973 *Gomolya* = Tejtermék, amelyet úgy készítenek, hogy az oltóanyaggal édesen megaltatott (juh)tejet vászonba kötve, gömb alakúra formálják és így hagyják felakasztva, míg a savó kicsorog belőle és jól kiszikkad.

kötelezettséget nem akarnak a juhtenyésztő gazdákra róni, sőt még a kezüket sem akarják megkötni, mert abban az esetben, ha a juhtenyésztő gazdák másutt jobb árakat tudnak elérni, az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ felvételi telepeit nyugodtan elkerülhetik. Elsősorban tehát nem az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ üzleti vállalkozásáról van szó, hanem arról, hogy a juhtermékek értékesítését megszervezzék. Ezen a téren hajlandók odáig elmenni, hogy a gazdák kívánságára bármikor Dévaványára küldenek egy sajtimestert, aki megtanítja a gazdákat arra, hogyan kell exportképes gomolyát készíteni. Ez azért volna fontos, mert ezáltal biztosítani lehetne az egységes sajt készítést, és ennek természetes következményeként a magasabb árakat. Nagytömegű, egységes juhtenyészttel ma már el lehetne érni azt az árat, melyet a világhírű felvidéki brindzáért⁹⁷⁴ fizetnek. A minőség javításával olyan versenyt lehetne támasztani a felvidéki brindzának, amely előbb-utóbb a magyar juhsajt győzelmével végződne. Ausztriából a magyar juhsajt máris kiszorította a felvidéki brindzát és ezt a piachódítást könnyűszerrel folytatni lehetne nyugat felé, ha a magyar gazdák, köztük a dévaványai gazdák is, komolyan az egységes termelés és az együttes értékesítés útjára lépnének.

Mindezen felül igen fontos, hogy a mai juhállomány ne csökkenjen. Nem szabad az állattenyésztés egyik legjövedelmezőbb ágát sorvadásnak kitenni, amikor fenntartása nem ütközik különösebb akadályba. Azok a legelők, melyek máig megmaradtak, úgysem alkalmasak másra, mint a juhok legeltetésére. Ahol búza nem terem meg, ott a juhtenyésztés szép jövedelmet hozhat. Ne törjék fel tehát a ma még meglévő legelőket, sőt igyekezzenek azokat a lehetőséghez képest kiterjeszteni. A másik fontos szabály az volna, hogy a bárányokat csak hat hetes korukig szoptassák és azontúl kezdjék meg a fejést, a bárányokat pedig értékesítsék. Az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ ezen a téren is segítségére kíván lenni a gazdáknak, és segítséget nyújt, hogy a bárányokat, valamint a gypjút szintén együttesen és jó áron értékesítsék.

Az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ küldötteinek előterjesztését élénk vita követte, majd az értekezlet megegyezett abban, hogy az egységes árutermelés és az együttes értékesítés megszervezésére felkéri a községi elöljáróságot és a községi mezőgazdasági bizottságot.⁹⁷⁵

A dévaványai gazdák azért meggondolták a dolgot és csak 1942. június 21-én alakították meg a tejszövetkezetet. Erről a Dévaványai Hírlap is tudósított.

„Dévaványa nagyközség mezőgazdasági és közgazdasági életére kiható esemény zajlott le június 21-én a Gazdaszövetségben. A régen vajúdo tejszövetkezet ügye végre megoldást nyert. A gazdatársadalom hatalmas érdeklődése mellett alakult meg a tejszövetkezet, és a most mutatkozott lendületből következtetve minden reményünk meg lehet arra, hogy rövid időn belül sikerrel fog működni.

A tejszövetkezet megalakítására irányuló mozgalom ez alkalommal is a Gazdaszövetség vezetőségétől indult ki és elmondhatjuk, hogy a község egész társadalmának legteljesebb tetszésével találkozott. A június 21-én délután 3 órakor tartott alakuló közgyűlésen ifj. Z. Nagy Ferenc, a Gazdaszövetség elnöke ismertette a tejszövetkezet létre-

974 *Brindza* = Liptói túró. Kecsketej hozzáadásával készült juhsajt.

975 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 52. szám. – 1936. december 23.

hozásának szükségességét, a gazdatársadalomra és a fogyasztó közönségre származható és várható előnyeit. Ismertette az alapszabály tervezetét és közölte az elgondolásokat, melyeket a szövetkezet vezetésénél érvényesíteni óhajtanak.

Az előterjesztéshez B. Kiss Márton főjegyző, Barabás Bálint adóügyi jegyző és dr. Tóth István Hangya ügyvezető szoltak hozzá, és mindhárman a létesítendő szövetkezet előnyeit és szükségességét hangoztatták. A módosító javaslataik letárgyalása után a közgyűlés a szövetkezet megalakítását kimondta és az alapszabályokat elfogadta.

A megalakulás elhatározása és alapszabály elfogadása után az igazgatóság megválasztása következett. B. Kiss Márton főjegyző javaslatára egyhangú lelkesedéssel választották meg: Antalffy Jenő, Földessy Zsigmond, Bogya Elemér, Szarka Ferenc, Kürti Lajos, Sélly Gyula, Kónya Károly, Zsigmond János, Zsila József, Csatári Zsigmond, Z. Nagy Ferenc, és Csermák Lajos urakat igazgatósági tagoknak. Felügyelő bizottsági tagokul megválasztották: Barabás Bálint, Csillag József, D. Tóth Péter, Földessy Ferenc és V. Szabó Zsigmond gazdákat.

A közgyűlés után megkezdődött a tejgyűjtés, és máris több száz gazda jelentkezett, hogy szeretne a tejszövetkezet tagja lenni.”⁹⁷⁶

A tejszövetkezet életéről sajnos későbbi tudósításokat nem találtunk, így további működéséről sem tudunk számot adni.

A MÉHÉSZ KÖR

Egy úgynevezett rövid hírben értesítette a helyi sajtó olvasóközönségét arról, hogy 1936. november 22-én 27 taggal megalakult a dévaványai méhészkör. Elnöke B. Kiss Márton főjegyző lett, alelnöke Botos József, a pénztárosi tiszte pedig Domján István látta el.⁹⁷⁷

GYÜMÖLCSÉRTÉKESÍTŐ ÉS KÖZPONTI SZESZFŐZŐ SZÖVETKEZET

Talán a legelső szövetkezetek között kellett volna említeni, hiszen adataink szerint működését már az első világháború kitörése előtt megkezdte. Megléte egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a nagyközség közigazgatási területén és Dévaványa környékén olyan intenzív gyümölcstermelés folyt, amely szükségessé tette ennek a szövetkezetnek a megalakítását. A szövetkezet megalakulásának időpontjában szőlőtermelés már nem folyt Dévaványa területén, bár a házak udvarán lévő kertekben néhány tő megtermett, de ez nem volt számottevő. Az 1890-es évek elején fellépett filoxéra járvány kipusztította a szőlőállományt Dévaványán. A gazdaságokban még élő „szőlőföld” elnevezés csak az egykor szőlőterületként használt föld elnevezését jelentette, ennek valóságos alapja nem volt. Az 1930-as évek elején telepített egy gazda Szartoson mintegy két és fél kat. hold szőlőt, ami abban az időben nagy feltűnést keltett gazdakörökben. Szintén ebben az időben telepített Rácz Ferenc MÁV pályamester a Szederkertben mintegy 100 négy-

976 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – X. évf. 26. szám. – 1942. június 27.

977 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 48. szám. – 1936. november 29.

szőlőnyi területen szőlőt az államilag ellenőrzött gyümölcsös kertjében. Ezen kívül szőlőtelepítés nem volt a községben a filoxéra járvány óta.

A szövetkezet pontos neve a „Dévaványai Gyümölcserértékesítő és Központi Szeszfőző Szövetkezet” volt. A szövetkezet célját a következőkben határozhatjuk meg: „A szövetkezet gyümölcscefrének, szőlőtörkölynek és borseprőnek és azok melléktermékeinek feldolgozására és azoknak, valamint gyümölcsnek nyers vagy feldolgozott állapotban való értékesítésére alakult. Célja a körzetéhez tartozó községek szőlő- és gyümölcstermelésének előmozdítása.” Hozzátehetnénk még, hogy ezáltal tagjainak anyagi helyzetét is javítani kívánták.

A szövetkezetnek csak olyan emberek lehettek a tagjai, akik birtokában vagy szőlő vagy gyümölcsös volt. Lelkészek, tanítók és közigazgatási tisztviselők enélkül is tagjai lehettek a szövetkezetnek. Tagja lehetett a szövetkezetnek jogi személy (mezőgazdasági intézet, egylet, gazdakör stb.) is.

A szövetkezet döntéssel felruházott szervei a közgyűlés, az igazgatóság és a felügyelő bizottság volt. Az igazgatóság nyolc, a felügyelő bizottság öt tagból állt, akiket a közgyűlés választott háromévi időtartamra. Az igazgatósági tagok együttesen a tiszta jövedelem 10%-át, a felügyelő bizottsági tagok 5%-át meg nem haladó összegben voltak díjazhatók.⁹⁷⁸

Véleményünk szerint a működésük önállóságát nagymértékben korlátozta az a tény, hogy szervezeten belül a budapesti székhelyű „Fructus” gyümölcserértékesítő és szeszfőző szövetkezetek központjához csatlakozott, intézkedéseiben is, anyagiak tekintetében is ettől függött. Másrészt viszont előnyt jelentett számára ez a tény, hiszen így biztos piacot teremtettek a termékeik számára. Ugyanakkor ki voltak szolgáltatva az általuk limitált felvásárlási árak.

Feltehetően ebből a szövetkezetből nőtt ki azután az 1940-es évek elejére a dévaványai hegyközség.

A DÉVAVÁNYAI HEGYKÖZSÉG MEGALKULÁSÁRÓL

A hegyközségekről szóló törvény⁹⁷⁹ úgy intézkedett, hogy minden olyan helységben meg kell alakítani a hegyközségeket, ahol a szőlő és a gyümölcsös területe meghaladja az 50 kat. holdat, ha az legalább öt tulajdonos kezében van. Ügyeit az elnök, a közgyűlés és a választmány intézi, végrehajtó közege a hegybíró.

A fent említett törvény értelmében a tiszai felső járás főszolgabírája 1939. évi február 10-én d.u. 3 órára tűzte ki Dévaványa községben a hegyközség megalakítását. A külön meghívóval összehívott közgyűlés iránt igen nagy érdeklődés nyilvánult meg, bizonysgául annak, hogy a kertbirtokosokat közelről érintette ez a nagyfontosságú kérdés.

A község vezető tisztviselői hetekkel ezelőtt egyes körökben ismertették a hegyközség megalakításával kapcsolatos hatósági intézkedéseket, a hegyközségi szervezet előnyeit, mégis sokan voltak az érdekeltek közül olyanok, akik elleneztek az új érdekkép-

978 A Dévaványai Gyümölcserértékesítő és Központi Szeszfőző Szövetkezet Alapszabálya. Gyoma, 1925. Kner Izidor Könyvnyomdája. – 16 p.

979 A hegyközségek alakításáról az 1938. évi XXXI. törvénycikk intézkedett.

viseleti szerv törvényes megalakítását. De voltak olyanok is, akik viszont gyorsan beláták, hogy Dévaványa egykori fejlett kertgazdálkodása csak úgy menthető át az utódok számára, ha a gyümölcsstermesztés irányítása terv szerint és arra alkalmas emberek vezetésével történik.

Ilyen előzmények után ült össze Nagy Gyula szolgabíró elnöklésével a községháza tanácstermében a hegyközség alakuló közgyűlése. Nagy Gyula szolgabíró a formalitások elintézése után hosszabb beszédben igyekezett az érdekelt kertbirtokosokat meggyőzni a hegyközségi szervezet előnyeiről és szükségességéről. Ez feltehetően sikerült is, mert indítványára egyhangú lelkesedéssel kimondták a hegyközség megalakulását. A megalakulást követte a hegyközségi szervezeti és ügyviteli szabályzat letárgyalása és elfogadása, amit szintén egyhangú határozattal elfogadtak.

Az alakuló közgyűlés feladatát képezte még az új tisztikar megválasztása. A választás közfelkiáltással történt. Elnöknek Földessy Zsigmond községi főbíró, hegyközségi bírónak J. Erdős Ferenc községi gazdát, a Szolnokon székelő hegyközségi tanácsba kiküldöttül Csatáry János ny. tanítót, földbirtokost, választmányi tagokul Balogh Zsigmond és Földessy Ferenc kertbirtokosokat választották meg. A közgyűlés határozata szerint a választmány többi tagjainak megválasztása a közeljövőben megtartandó rendes közgyűlés keretében fog megtörténni.

A hegyközségi szervezet megalakításával egy új mezőgazdasági érdekképviselési intézmény keletkezett Dévaványán, melynek legfőbb feladatát a szőlő- és gyümölcsstermelés előmozdítása képezte.⁹⁸⁰

AZ ÁLLATÉRTÉKESÍTŐ SZÖVETKEZET MEGALAKULÁSA

1939. április 27-én délután 2 órakor a Gazdaszövetség székháza nagytermében a gazdatársadalom életére nézve nagy horderejű esemény zajlott le. Márton Józsefnek, a „Hangya” központ kiküldöttjének jelenlétében megalakult az állatértékesítő szövetkezet. Márton József hosszabb beszédben ismertette az állatértékesítő szövetkezet feladatát, szervezetét és működését. Tájékoztatta a gazdatársadalmat arról, hogy hazánk Németországgal és Olaszországgal egyezményt kötött az állatkivitelre, és arról is szólt, hogy a megkötött egyezményeknek mely feltételei tarthatnak számot a gazdák közvetlen érdeklődésére. Közölte, hogy az egyezmények értelmében az átvételi árakat hat hónapra állapították meg, így nagyobb eltolódás a hízott sertés árában nemigen következhet be. Ismertette továbbá a gazdák által igénybe vehető hízalási hitel feltételeit is. Meggyőző adatokkal mutatta ki, hogy eddig a semmi kockázatot nem vállaló kereskedelem élvezte a kivitelen elért hasznát, a termelő gazdának pedig csak a morzsa hullott abból; – az értékes takarmánynak feletetése, szorgalma, tudása, gondja, aggodalma jutalmazatlan maradt.

Ezeknek a tényeknek a felismerése indította a „Hangya” központ vezetését az állatértékesítő szövetkezet megszervezésére – a kitűnően bevált tojás-, baromfi és tollértékesítő szövetkezet mintájára. Haszon nélkül, pusztán költségeinek levonásával oly

980 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 8. szám. – 1939. február 19.

magas árakat juttat az állattartó gazdáknak, amekkorát eddig soha el nem értek. Mindez csak a szövetkezetben rejlő erő tömörülése útján lehetséges.

A központi kiküldött felhívására 75 taggal nyomban megalakult a helybeli két fogyasztási szövetkezet keretében az állatértékesítő csoport, melynek 11 tagból álló intézőbizottsága – élükön a község főjegyzőjével – javarészből a két szövetkezet vezetésével azonos összetételű.

A gazdák sok-sok panasza és kívánsága közül íme egyik ismét orvoslást nyert a Hanga gondoskodása útján.⁹⁸¹

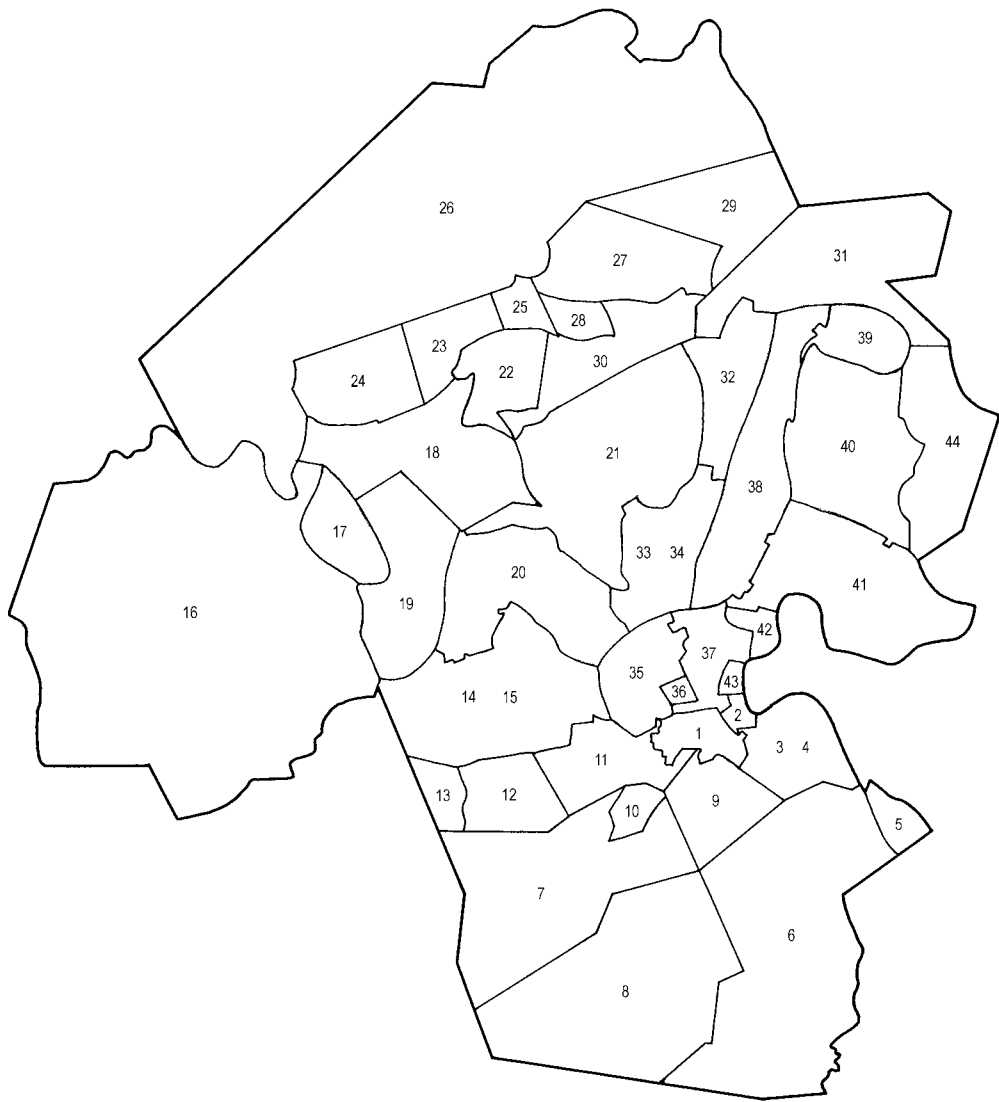
981 DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – VII. évf. 14. szám. – 1939. április 2.

STATISZIKAI TÁBLÁZATOK

1. számú táblázat
Dévaványa határrészeinek területi adatai 1856-ban

Sorszám	Határrész neve	Kat. hold	n. öl
1.	Belterület	402	92
2.	Bánom kert	53	606
3, 4.	Tálagy és Magas domb	719	509
5.	Szigetszász	181	181
6.	Kéthalom	4.236	460
7.	Varsányhát	2.729	1.207
8.	Varsány	3.362	495
9.	Pocos	748	573
10.	Köleshalom	204	1.266
11.	Túrérhát	800	982
12.	Nádösvény	656	730
13.	Szikhalom	250	58
14, 15.	Barcé és Szilasok	2.135	818
16.	Csudabala	9.595	902
17.	Sártóköz	557	663
18.	Kérsziget	1.734	297
19.	Gabonás	1.391	1.420
20.	Katalszög	1.701	1.095
21.	Réhely	2.794	65
22.	Kelemenzug	665	1.264
23.	Egyházhalma	585	710
24.	Lukács	955	303
25.	Kiritóhát	235	1.380
26.	Nagy Ecseg	10.420	691
27.	Bürkös	1.333	570
28.	Szartos	241	125
29.	Kalmársziget	1.238	1.400
30.	Ködmönös	999	685
31.	Doszta	2.200	1.005
32.	Bogáros	915	990
33, 34.	Borszeg és Kis Berek	1.050	586
35.	Nyomás	732	217
36.	Szederkert	64	428
37.	Kertköz	564	1.424
38.	Kétérköz	1.591	1.351
39.	Atyaszeg	537	800
40.	Fudér	1.870	1.327
41.	Őrhalomszeg	2.006	452
42.	Fűzfás	87	568
43.	Tókert	34	668
44.	Nádas	1.336	1.527
	Összesen:	63.923	490

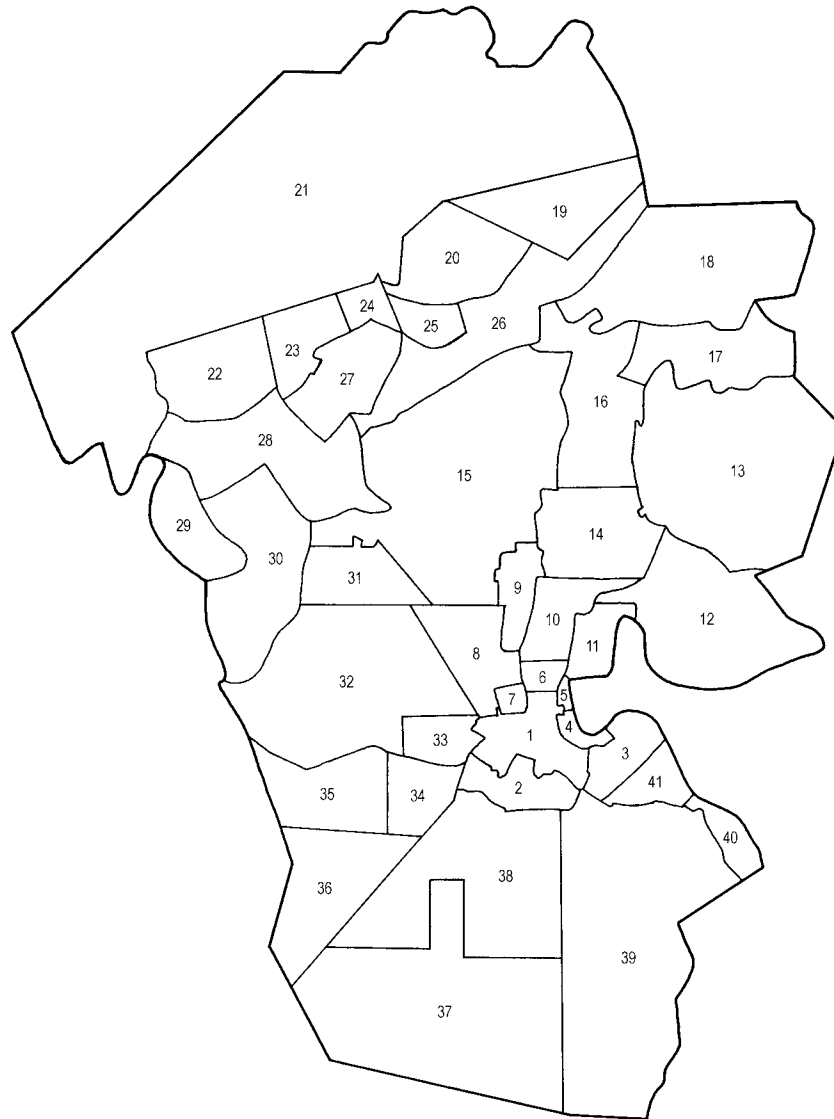
Forrás: Hajdú, 1995. 3. melléklet

2. számú táblázat
Dévaványa határrészeinek területi adatai 1883-ban

Sorszám	Határrész neve	Kat. hold	n. öl
1.	Belterület	663	532
2.	Pocos	430	1.266
3.	Tálagy	367	1.024
4.	Bánomkert	81	936
5.	Tókert	59	1.193
6.	Két kert köze	138	1.458
7.	Szeder kert	68	1.317
8.	Berek és nyomás	681	251
9.	Borszegi dűlő	475	1
10.	Csordajárás	619	1.086
11.	Fűzfás dűlő	241	1.486
12.	Órhalmi dűlő	1.668	347
13.	Fudéri dűlő	3.116	1.246
14.	Két ér köze	867	1.157
15.	Réhely	3.693	1.032
16.	Bogárosi dűlő	1.314	1.146
17.	Atyaszegi dűlő	922	756
18.	Dosztai dűlő	1.958	1.521
19.	Kalmár sziget	814	168
20.	Bürcs	1.052	1.550
21.	Nagy Ecseg	10.644	1.391
22.	Lukács	928	985
23.	Egyházhalom	599	975
24.	Kiritóhát	216	1.041
25.	Szartos	259	1.314
26.	Ködmönös	1.689	485
27.	Kelemenzug	810	24
28.	Kérsziget	1.583	978
29.	Sártó	556	1.349
30.	Gabonás	1.405	1.117
31.	Katalszög	704	178
32.	Barcé	2.804	550
33.	Túrérhát	262	60
34.	Székhalom	437	1.025
35.	Nádösvény	911	672
36.	Kősziget	868	389
37.	Varsányhát	3.718	816
38.	Köleshalom	2.460	1.396
39.	Kéthalom	3.958	134
40.	Szigetszász	194	859
41.	Magas dombrév	292	1.551
	Összesen:	54.545	1.562

Forrás: Hajdú, 1995. 5. melléklet

3. számú táblázat

Dévaványai birtokosok névjegyzéke 1856-ban

Dévaványai birtokosoknak		Helybeli meghatalmazottjának	Haszonbérletjének	vagy Tisztfjének	Észrevétel
Nevei, címei, hivatalai s egyéb méltságok és kitüntetésekkel	Rendes lakásuk	n e v e é s c í m e			
Mélt. gróf Szapáry József miniszteri tanácsos	Bécs				
Mélt. gróf Eszterházy László királyi kamarás	Bécs				
Mélt. gróf Hunyady József királyi kamarás	Ürmény	Vildman András és Társai			Lakik Dévaványán
Mélt. báró Baldácsy Antal királyi kamarás	Béla			Schvabi Viktor ispány	Lakik Dévaványán
Nagys. Ocskay Ignác királyi tanácsos	Malántha			Dedinszki János kasznár	Lakik Dévaványán
Nagys. Halassy Ferenc királyi tanácsos	Nádudvar	Piliczter Sámuel			Lakik Dévaványán
Tek. Vodláner utódok	Pest			Korda György igazgató	Lakik Gyomán
Tek. idős Halassy József özödtörmege		Fülöp József gondnok			Lakik Egerben
Tek. Halassy Márton utódai	Sz. Abony	Hangya Márton			Lakik Dévaványán
Tek. Ifj. Halassy József	Kenderes	Piliczter Sámuel			Lakik Dévaványán
Tek. Petrovay László	Fegyvernek	Csaba István			Lakik Dévaványán
Tek. F reiseisen István utódai	Heves				
Tek. Doboótzky Nemzettség*					
Tek. Andrásy János**	Pest				
Tek. Gömörey Ottília	Pest	Izekucz István			Lakik Dévaványán
Grósz Rozália	Dévaványa				
Tek. Orczy Antal	Fegyvernek				
Nagys. Majthényi Lászlóné	Tiszaroff	Molnár János			Lakik Mezőtúron
Tek. Csanády Imre örökösei	Kereki	Hajdú János			Lakik Túrkevéen
Tek. Magyar Istvánné	Tiszaroff	Tímár István és Társai			Lakik Endrődön
Tek. Borbély Gáborné	Pest	Tóth Mihály és Társai			Lakik Túrkevéen
Tek. Borbély Mária, Kormoshé		Molnár János			Lakik Mezőtúron
Tek. Borbély Miklós	Tiszaroff	Cebe István			Lakik Túrkevéen
Tek. Borbély Sámuel	Tiszaroff	Szabics András és Társai			Lakik Szentesen
Tek. Borbély József	Tiszaroff	Kabosa István és Társai			Lakik Gyomán
Nagys. gróf Delorm Henrik***	Pest	S. Tóth Mihály			Lakik Mezőtúron

3. számú táblázat (folytatás)

Dévaványai birtokosoknak		Helybeli meghatalmazottjának	Haszonbérletjének n e v e é s c í m e	vagy Tisztjének	Észrevétel
Nevei, címei, hivatalai s egyéb méltóságok és kitüntetésekkel	Rendes lakásuk				
Tek. Sárkány László	Kérsziget				
Tek. Ifj. Csala Gergely	Túrkeve				
Tek. Gáli Vince	Pest				Lakik Gyomán
Püspökladányi Királyi Alapítvány	Püspökladány				Lakik Túrkevéen
Tek. Horti Kovács István					Lakik Mezőtúron
Tek. Polgár József	Törökszentmiklós				
Tek. Kenéz János	Túrkeve				
Tek. Vincze Ignác	Túrkeve				

Forrás: Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény, Dévaványa

- * A Dobótzky nemzetség át van húzva.
- ** Itt eredetileg Tek. Buday Karolina neve állt, amit áthúztak és fölé írták Adrássy János nevét.
- *** Itt eredetileg Tek. Borbély László neve állt, amelyet kihúztak, s fölé írták a bizonytalan olvasatú„Delorm” Henrik nevét.

4. számú táblázat

KISZÁMÍTÁS

azon községi pótlékokról, melyek az alább megnevezett haszonbérőkre,
szerződési kötelezettségénél fogvást, az általuk kibérelt iskolai alapítványi puszták után
1958/59 és 1859/60 évekre, a holdak mennyisége szerint esnek

A haszonbérők		A pusztai birtokok	Azok területe holdanként		Évi községi pótlék		melyből esik egy holdra		Az egész bérelt birtokra egyenként	
m e g n v e z é s e					ft	kr	ft	kr.	ft	kr
az 1858/59. gazdasági év										
Túrkeve községe			Ecsegi pusztá 1. része	1533					17	93 ¹ / ₂
Kisújszállás községe			Ecsegi pusztá 2. része	3940					46	9 ¹ / ₂
Kisújszállás községe			Ecsegi pusztá 3. része	2748	159	25 ¹ / ₂	—	1 ²³¹⁴ / ₁₃₆₁₁	32	15 ¹ / ₂
Túrkeve községe			Ecsegi pusztá 4. része	4190					49	2 ¹ / ₂
Pádár és Társai Kenderesen			Kenderesszigeti földek	1200					14	4 ¹ / ₂
Összesen:				13611	159	25 ¹ / ₂	—	—	159	25 ¹ / ₂
az 1859/60. gazdasági év										
Túrkeve községe			Ecsegi pusztá 1. része	1533					30	39
Kisújszállás községe			Ecsegi pusztá 2. része	3940					78	10 ¹ / ₂
Kisújszállás községe			Ecsegi pusztá 3. része	2748	269	82 ¹ / ₂	—	1 ¹³³⁷¹ / ₁₃₆₁₁	54	47 ¹ / ₂
Túrkeve községe			Ecsegi pusztá 4. része	4190					83	6 ¹ / ₂
Pádár és Társai Kenderesen			Kenderesszigeti földek	1200					23	79
Összesen:				13611	269	82 ¹ / ₂	—	—	269	82 ¹ / ₂

Forrás: Berecki Imre Helytörténeti Gyűjtemény, Dévaványa

5. számú táblázat
Az 1850-es években végrehajtott kataszteri felmérés adatai
(az összterület százalékában)

Megnevezés	Dévaványa	Mezőtúr	Túrkeve	Gyoma	Karcag
szántóföld	19,91%	39,27%	44,63%	40,17%	22,66%
rét	20,80%	12,13%	16,40%	22,93%	9,14%
legelő	41,87%	42,80%	32,13%	28,54%	52,62%
erdő		0,03%	0,23%		0,08%
szőlő	0,19%	1,20%	1,08%	1,66%	0,98%
nádas	14,65%				6,11%
hasznavehetetlen	2,58%	4,57%	5,53%	6,70%	8,41%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%

Forrás: Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjövedelme. Hivatalos adatok szerint a Nagyméltóságú királyi Helytartótanács rendeletéből kimutatva. – Budán, 1865. – Gyoma a 64-65., Dévaványa és Mezőtúr a 144-145., és Túrkeve és Karcag az 538-539. oldalakon található.

6. számú táblázat
Dévaványa 100 kat. hold feletti birtokainak száma
és területe 1893 és 1903 között

Birtokkategória	1893		1895		1903	
	db	kat.hold	db	kat.hold	db	kat. hold
100 - 200	6	726	14	921	2	289
200 - 500	22	7 051	9	2 818	20	6 612
500 - 1000	11	8 089	6	5 179	3	2 572
1000 - 3000	11	16 012	5	8 097	8	12 534
3000 felett	1	10 578	3	11 327	1	10 366
Összesen:	51	42 456	37	28 342	34	32 373

Forrás: a./ Magyarország földbirtokosai, 1893. – 330-331.p.
b./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-209. oldalai
c./ A magyar földbirtokok 1903. – 129. p.

7. számú táblázat
A 100 katasztrális hold területre jutó állatlétszám
1895 és 1911 között

Állat	1895-ben	1911-ben
szarvasmarha	10,2	11,3
ló	5,1	5,6
sertés	22,8	15,3
juh	23,7	18

Forrás: a./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895.
b./ A magyar szent korona országainak állatlétszáma, 1911.

8. számú táblázat
A lakosság lélekszámának változása Dévaványán
1869 és 1944 között

É v	F ő	Az 1869. év %-ában
1 8 6 9	10 165	100,00%
1 8 8 0	10 184	100,20%
1 8 9 0	12 154	119,60%
1 9 0 0	12 787	125,80%
1 9 1 0	13 511	132,90%
1 9 2 0	13 349	131,30%
1 9 3 0	14 655	144,20%
1 9 4 0	15 229	149,80%
1 9 4 4	15 337	150,90%

Forrás: a./ Az 1930. évi népszámlálás – I. rész (83. kötet) 41., 151., 315. p.
b./ Sz. M. L. – Dévaványa közig. iratai. 1943. – 6759/1940. ikt.sz. irat.

9. számú táblázat

A földterület művelési ágak közötti megoszlása
1895-ben és 1935-ben

Művelési ág	1 8 9 5		1 9 3 5	
	kh	%	kh	%
szántóföld	31 010	56,98	35 850	65,73
kert	283	0,52	394	0,72
rét	2 654	4,88	793	1,45
szőlő	286	0,53	86	0,16
legelő	18 355	33,73	15 318	28,08
erdő	32	0,06	40	0,07
nádas	175	0,32	–	–
nem termő terület	1 627	2,98	2 065	3,79
Összesen:	54 422	100	54 546	100

Forrás: a./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 1. köt. – 294-297. p.
b./ Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 99. köt. – 166-173. p.

10. számú táblázat

A földterület művelési ágak közötti megoszlása
1944-ben

Művelési ág	T e r ü l e t e			Aranyakorona érték	
	kh	n. öl	%	Összes ter.	Kh átlagért.
szántóföld	36 586	885	71,00	389 493,96	10,65
kert	370	1 212	0,72	8 306,74	22,41
rét	1 410	943	2,74	6 891,05	2,74
szőlő	99	1 356	0,19	1 217,65	12,21
legelő	10 654	1 394	20,67	31 064,35	2,92
erdő	58	1 063	0,11	550,96	9,39
nádas	–	–	–	–	–
földadó alá nem eső te	2 355	160	4,57	–	–
összesen:	51 536	613	100	437 542,71	8,49

Forrás: DÉVAVÁNYAI HÍRLAP, 1944. április 6-i száma. A község területéből levonásra került a Túrkevéhez csatolt 3 012 kat. hold 135 n.öl területű legelő, amelyet abelügyminiszteri rendelet alapján csatoltak el Dévaványától.

11. számú táblázat

100 kat. hold szántóra, rétre, legelőre jutó számosállat illetve szarvasmarhaegység
Dévaványán 1895 és 1935 között

Megnevezés	1895	1911	1935
számosállatban*	19	18	14
szarvasmarha egységben**	22	21	18

* A számosállat kiszámításának módja: HAJAS – RÁZSÓ 1969. 1467-1468. p.
** U. a. – 1469. p.

12. számú táblázat

A legelőre járó állatok Dévaványán 1935-ben

Szarvasmarha	Ló	Sertés	Juh
1 783	936	6 744	7 646

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 105. kötet – 343. p.

13. számú táblázat

A legelő megoszlása fekvés, talaj és fásítottság szerint Dévaványán 1935-ben

A legelő megoszlása talaj és fásítottság szerint a síkon					
h o m o k		s z i k e s		m á s f é l e	
t a l a j o n f e k v ő					
fásított	fásítatlan	fásított	fásítatlan	fásított	fásítatlan
legelők területe kataszteri holdban					
–	–	795	11 255	6	3 262

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 105 kötet – 342. p.

14. számú táblázat
A réti talajok minősége Dévaványán 1935-ben

A rét megoszlása szénaminőség és talaj szerint			
Nedves, savanyú		Száraz, jó minőségű	
szénát termő rét területe			
szikes	másféle	szikes	másféle
talajon, kataszteri holdban			
55	23	124	591

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 105. kötet – 341. p.

15. számú táblázat
A terméketlen terület részletezése Dévaványán 1935-ben

A földadó alá nem eső (terméketlen) terület		
Beépített	Udvar és szérűskert	Egyéb
terület kataszteri holdakban		
98	732	1 229

Forrás: a./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 1. kötet. – 295. p.
b./ Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 100. kötet. – 259. p.

16. számú táblázat
A 100 kat. holdon feüli gazdaságok Déványán 1935-ben az Országos Gazdacímrtár szerint

A tulajdonos és bérd neve	A g a z d a s á g o k										Kataszteri		M e g j e g y z é s
	területe	e b b ö l							Kataszteri tisztia	jövdelem (AK)			
		szántó	kert	rét	szőlő	legelő	erdő	nádas					
											nem termő		
Adamik István	140	108		14		15				3	952	Sík terület	
Adamik Testvérek Bér gazdasága Tul.: Halassy József, Dévaványa	213	172			38					3	1 042	Sík, vályog talaj	
BLAYER BÉLA BÉRURADALMA Tul.: gr. Zamoyski Ágoston, Dévaványa-Köleshalom	1 267	900	2			310				55	nincs adat	Sík, kötött agyagos vályogtalaj szik foltokkal	
Bogdán Mihály és Társai Bér gazdasága Tul.: a Dévaványai R. Kat. Egyház	347	249		5		73	1			19	2 776	Sík	
Bogya Lajos, id., gazdasága	315	172	1	28		103				11	2 461	Sík	
CSEREPESI BÉRURADALOM Tul.: Jakabfy Jenő, Dévaványa-Pusztacség, Füzesgyarmat	2 514	1 662	5	4		740				103	n. a.	Sík, részben kötött fekete agyagos, részben szikes talaj. Gazdatiszt: Pálffy Lajos	
Cserna Ferenc bér gazdasága Tul.: özv. Szentgyörgyi Gerőné, Dévaványa	168	111				55				2	n. a.	Sík	
Danczik János bér gazdasága Tul.: Simó János, Dévaványa	168	122				40				6	1 183	Sík, fekete agyagos és szikes talaj	
DAROCZY LAJOS BÉRURADALMA Tul.: Kolozsvári Kiss Árpád és Társai, Dévaványa	1 016	610	4			394				8	n. a.	Sík	
Debreczeni Dénes okl. gazda gazdasága, Palkósziget, Dévaványa, Gyoma	371	293	1			74				3	2 387	Sík, kötött fekete agyag és kis részben szikes talaj	
Debreczeni Imre gazdasága	149	112				35				2	1 194	Sík	
Debreczeni Sándor gazdasága	127	116				9				2	1 074	Sík	
Derekas Lajosné, özv. gazdasága	100	62		14		20				4	770	Sík	
Dékány Sándor gazdasága	270	180				90					1 731	Eres és partos szikes talaj	
Dévaványai Református Egyház gazdasága	382	300	1	78		3					n. a.	Haszonbérés és feles művelés	
DÉVAVÁNYA KÖZSÉG URADALMA	1 058	190	8	14		227				619	2 821		
Duzs Sándor bér gazdasága Tul.: Tóth D. Ferencné, Dévaványa	128	25	1			99				3	n. a.	Sík	
Egri Ferenc bér gazdasága Tul.: özv. Boros Károlyné, Dévaványa	243	243										Sík	
Egri Ferenc és Gergely bér gazdasága Tul.: Tóth Ferenc, Dévaványa	100	71		7		21				1	496	Sík	
Emődi Imre és Sándor gazdasága	293	200		34		55				4	1 555	Sík 30 %, vályog 70 %, szikes n. a. egyharmada szikes talaj	
Futó Sándor ifj. okl. gazda bér gazdasága Tul.: Ehrlich-testvérek, Dévaványa-Fudérpuszta	302	210	1	20	1	70							

16. számú táblázat
(folytatás)

A tulajdonos és bérő neve	A g a z d a s á g o k										Kataszteri		M e g j e g y z é s
	területe	e b b ő l								tisztia	jövedelem		
		szántó	kert	rét	szőlő	h o l d			nem termő				
						erdő	nádas	erdő					
FUTÓ SÁNDOR, IFJ. OKL. GAZDA GAZDASÁGA (és dr. Futó Zoltán okl. gazda, számtartó)	537	376		3	1	141	2		14	5 637		Sík, a szántó agyag, a legelő szikes talaj.	
Gödény István ifj. gazdasága	142	106				36				1 404	Sík		
GROSS FERENC OKL. GAZDA GAZDASÁGA	512	305		60		126	1		20	n.a.		Sík, fekete és részben szikes talaj	
Dévaványa-Fudérpuszta	113	86				19			8	629	Sík		
CSETEI HERZOG MÓR LIPÓT, BARÓ URADALMA	3 174	2 590	14	12		463	14		81	36 666	Sík		
Hunya Sándorné, özv. és Társa bérghazdasága Tul.: Országos Földhitelezet, Dévaványa	348	262		34		46			6	2 953	Sík		
JAKABFY DEZSŐ BÉRGAZDASÁGA Tul.: Czernin Artúrné és dr. Hardy Kálmánné Dévaványa-Pusztacsereg	877	624		68		173			12	n. a.		Sík, agyagos vályog és szikes talaj	
JAKABFY JENŐ BÉRGAZDASÁGA Tul.: Magyar Katolikus Vallásalap, Dévaványa	666	173				481			12		Sík		
Kovács Lajos gazdasága	223	184	3			18	1		17	2 504	Sík		
Kovács Ödön gazdasága	119	33				81			5	400	Sík		
LIPCSEY MÁRTON, VITÉZ, BÉRGAZDASÁGA Tul.: Országos Vitézi Szék, Budapest	220	205	1	8		1			5	2 326	Sík		
Lipcsey Márton, vitéz, Ny. tábornok gazdasága Dévaványa, Nagy-Gabonás-puszta	293	196		2		92			3	2 620		Sík, humuszos vályog szikes-talaj, Máthé György vitéz, ispán	
MAGYAR KATOLIKUS VALLÁSALAP	1 740	1 185				555						Kisbérletekre osztották fel.	
Mészöly László bérghazdasága Tul.: Sréter Andor kiskortú, Dévaványa	214	194	4						16	2 193	Sík		
Ifj. Z. Nagy Ferenc bérghazdasága Tul.: Nagykunsági Takarékpénztár Rt.	107	63				43			1	684	Sík		
Okányi Andor gazdasága	268	259							9	4 289	Sík		
Pápay Lajos bérghazdasága Tul.: Bogdán Mihály	216	164		46					6	n. a.	Sík		
POLGÁR BELA BÉRURADALMA Tul.: Magyar Katolikus Vallásalap, Dévaványa	1 318	902	12			360	2		42	n. a.	Sík		
RÁCZ JÁNOS BÉRURADALMA Tul.: Magyar Katolikus Vallásalap, Dévaványa	1 509	942		71		467	2		27	n. a.	Sík		
Rák János bérghazdasága Tul.: nincs feltüntetve	352	260	2	60		30				n. a.	Sík, fekete talaj		
Révész Péter bérghazdasága Tul.: Körösi Sarolta, Dévaványa	237	77		85		75				893	Sík		
Sallai Lajos bérghazdasága Tul.: Vadász Károly és Vadász Jánosné	425	240				140			45	n. a.	Sík		

16. számú táblázat
(folytatás)

A tulajdonos és bérő neve	A g a z d a s á g o k										Kataszteri		M e g j e g y z é s
	területe	e b b ő l								Kataszteri	tisztáz		
		szántó	kert	rét	szőlő	legelő	erdő	nádas	nem termő				
												(k a t a s z t e r i h o l d)	
Schmied Márton bérgazdasága Tul.: özv. Grósz Zsigmondné örökössei	148	111				37						n. a. Sik	
Sellei Endre bérgazdasága Tul.: özv. Grósz Zsigmondné örökössei	200	90	20		90							n. a. Sik	
Sellei Gyula bérgazdasága Tul.: özv. Grósz Zsigmondné örökössei	100	90			10							n. a. Sik	
Simon Péterné bérgazdasága Tul.: Magyar Katolikus Vállalásalap, Kenderessziget	487	200	50		235	2						n. a. Sik, kötött agyag	
Szabó Sándor bérgazdasága Tul.: Tóth Elek	107	89			17				1			571 Sik	
Szarka Ferenc bérgazdasága Tul.: Boda Mihály	120	94			23				3			719 Sik	
Szarka Ferenc gazdasága	108	97			10				1			1 399 Sik	
SZATMÁRI TESTVÉREK BÉRURADALMA Tul.: Magyar Katolikus Vállalásalap, Kenderessziget	1 500	755	4	5	690	6			40			n. a. Sik	
vitéz dr. Szentannay Pálné bérgazdasága Tul.: Baldácsy-féle Proletárs Alapítvány Dévaványa, Doszta-pusztá	904	400			450	20			34			Sik, szikes, kés része fekete talaj	
Szentgyörgyi Lajos bérgazdasága Tul.: Bogya József és Szentgyörgyi Gerőné	250	200			50							n. a. Sik, szikes talaj	
DR. SZOLLÁR PÁLNÉ BÉRGAZDASÁGA Tul.: Magyar Katolikus Vállalásalap	904	400			464	19			21			n. a. Sik	
G. Tóth Ferenc bérgazdasága Tul.: Magyar Őstermelők Rt., Dévaványa	123	105	1		17							704 Sik, erősen szikes agyagtalaj	
Tóth Ignác gazdasága	170	125			1	42			2			Sik	
Tóth János gazdasága, Dévaványa-Réhely	216	144	2	5	65							Hullámos, egyharmada vályog és kétharmada szikes talaj. A fenti birtokból 60 kh bérlet (tulajdonosa az Órhalmi gazdaság)	
Vad Gyula bérgazdasága Tul.: Kovács Kálmánné és Társai	124	85		23	1	13			2			1 071 Sik	
Vass Albert gazdasága Vona Gábor bérgazdasága Tul.: Balogh T. Bálint	320	204		24	89				3			1 739 Sik, 127 kh-ját Duzs Sándor bértől	
	139	110			27				2			773 Sik	
Ö s z e s e n :	5 472	3 008	69	792	4	2 192	70		109				

Forrás: Országos mezőgazdasági címhatár, 1937. – 5. kötet – Tiszántúl. – 316-323. p.

17. számú táblázat
Dévaványa földbirtokosai és földbérlői
a 100 kat. holdon felüli gazdaságokban 1893 és 1940 között

A földbirtokos, a földbérlő neve, lakása	1893	1895	1903	1911	1925	1935	1940
Adamik István és társai				139		140	
Ailer Mihály, Mezőberény				119			
Arenberg Károlyné hercegné bárá Herzog Péter, dr. Kiss István, Stern Lajos	2 118	4 790	1 267				
		4 790	1 267				
Ayler András	106						
Baldácsy-féle Protestáns Alapítvány, Budapest	1 459	1 459	1 448	1 430	1 430	1 415	1 415
Bakó Péter és tsai		1 459					
Bing Hugó			1 448				
Jakabfy Sándor				1 430			
Kun Sándor és tsa.					1 430		
Dévaványa község						505	
Szollár Pálné, Körösladány						910	
T. Balog Gábor, majd T. Balog Bálint, Gyoma Vona Gábor		217	211	208	131	139	139
						139	
Bartolf Adám							100
Berettyó Szabályozó és Ármentesítő Társulat, Debrecen					108	101	
Boda Mihály					119	120	
Szarka Ferenc						120	
Boda Mihályné							120
Bogya Andrásné	133	148			109		
Bogya József (Bürkös puszta)	566	856	945	779	947	159	
Szentgyörgyi Lajos						159	
Bogya József és neje				170			159
Bogya Lajos					314	315	178
Bogya Mihály	245	189	492	130	125		
Bogya Mihály és neje				250			
Bogya Péter		105					
Borbély Géza	1 727		1 718				
Katona János és társai			1 718				
Boros Károlyné					217	307	330
Egri Ferenc						243	
Csatári Jánosné						142	138
Kisbérlet						142	
Csatári Lajos és Csatári Kálmánné		340	232	336	336		
Danczlg János és tsai					336		
Csenger László	132						
Czeider József, Mezőberény				293			
Czernin Artúrné, Bécs					408	408	408
Jakabfy Dezső						408	
Debreczeni Dénes						371	371
Debreczeni Endre, Gyoma			308	370	370		
Debreczeni Imre, Túrkeve		1 209		433	268	149	149
Hagymásy Márton és							
Hagymásy Mihály					268		
Kisbérlet						7	
Debreczeni Imre és Dániel			434				
Debreczeni Sándor, Túrkeve						127	127
Debreczenyi András, öreg	311						
Debreczenyi András, öreg	283		284				
Dékány János		105		201	201	133	
Kisbérlet						133	
Dékány József és társai		262					
Dékány Miklós és neje				179			
Dékány Sándor					181	276	289
Delorma Henrikné	217						
Derekas Lajosné, özv.						100	
Dévaványa nagyközség	814		857	652	656	1 058	754
Páczek Géza			857				
Fauer Géza				652			
Kisbérlet					80	133	
Dévaványa nagyközség csordatartó gazdái	594			593	584	591	591
Kisbérlet						9	
Dévaványa nagyközség legeltetési társulata						165	
Dévaványai református egyház	355	100	360		358	370	380
Tóth Gyula		100					
Egri Gerson					129		
Egri Ferenc						131	
Kisbérlet					229	239	

17. számú táblázat (folytatás)

A földbirtokos, a földbérlő neve, lakása	1893	1895	1903	1911	1925	1935	1940
Déványai római katolikus egyház	227	221 221	223	224	217	347	229
Grósz Miksa				224			
Katona András					217		
P. Szűcs Ferenc						229	
Bogdán Mihály						118	
Kisbérlet							
Ehrlich Jánosné Grósz Sára, Nagyvárad			278 278	273			
Erdős Zsigmond				273			
Szenczi János							
Emődi Imre és Sándor, Túrkeve						293	293
Emődi Sándor						347	
Fehér Mihály, Debrecen					293		
Gauder Henrik					293		
Fekete Izsó Imre					903		
Fischer Simon	593						
Földváry Emilia	1 320						
Futó Sándor					519	538	537
Gál István		127					
Graefl Jenőné, Graefl Margit (Hardy Kálmánné), Poroszló, Pécs, Bp.				464	477	482	478
Jakabfy Dezső						482	
Gödény Istvánné, ifj. Debrecen - Balkány						142	142
Grósz Antal							
Grósz Arnold, Budapest							461
Grósz Ferenc				752		384	
Grósz Izsákné	771						
Gross Zsigmond és felesége Bp.	1 025	841 841	1 933	1 166	1 022	804	
Philipp Manóné							
Grósz Miksa					271 751		
Guttmann Jakab						148	
Schmied Márton						200	
Sellei Endre						100	
Sellei Gyula						356	
Kisbérlet							
Gyányi Ferenc		170					
Gyányi Zsigmondné, özv.					112	113	
Kádár Ferenc					112		
Gyömörey Félix	520						
Györfly Kálmán és társai			294				
Györfly Péter	293						
Halasy József, Tibolddaróc			302 302		212	213	213
Lénárt Bálint						213	
Adamich József és tsa.							
Halasy József és István	302	215 215					
Grósz Zsigmond							
Halász Ignác és neje, Karcag				233			
Hangya István és társai					128		
Hangya József és társai				107	144		
Háy (Haj) Mihály	733		734 734				
Csillag Lajos							
Herczeg Péter	1 378						
bárá csetei Herzog András, Bp.							271
bárá csetei Herzog Andrásné, Bp.							265
bárá csetei Herzog Angéla, Bp.							238
bárá csetei Herzog Erzsébet, Bp.							974
bárá csetei Herzog István, Bp.							1 212
bárá csetei Herzog Júlia, Bp.							227
bárá csetei Herzog Mór Lipót, Budapest				727 727	4 198	3 173	
Kautner Izidor							
bárá csetei Herzog Péter, Budapest		3 470	1 954	1 421			
Horthy István, Kenderes	928	1 266					
Horthy Istvánné	815						
Hortobágy-berettyóvidéki Belvizeszabályzó Társulat, Karcag				252	252		
Horváth Mihály	385						
Hunyadi Imre gróf	1 716						
Hunyadi Károly gróf, Soborsin				2 049 2 049			
bárá Herzog Péter és Vad Ferenc és társai							
Ivánfenéki Ármentesítő Társulat, Gyoma						63	
Jakabfy Dezső, Füzesgyarmat					307		
Jakabfy Ignác és neje, Budapest				2 078 2 078			
Jakabfy Sándor							
Jakabfy Jenő					2 078	2 068	1 865
Jakabfy Sándor				372			

17. számú táblázat (folytatás)

A földbirtokos, a földbérlet neve, lakása	1893	1895	1903	1911	1925	1935	1940
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye utépítési alapja, Szolnok				132	132		
Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Vitézi Szék, Szolnok							174
K. Katona János					450		
K. Katona Andor					450		
Református Egyház, Kecskemét						95	
Kisbérlet						95	
Kenéz Béla dr., Budapest				155	155		
Kenéz János	375						
Kenéz László, Karcag-Budapest				223	223		
Dékány József				223			
Kiss László és Katalin, Debrecen							238
Kiszely Pál		139					
Klauz Lázár és Polgár József	453	887					
Szilágyi Péter és tsa.		887					
Kolozsvári Kiss István és társai, Kiskunhalas					1 117	803	565
Mészöly László, Bia						803	
Kovács János	390						
Kovács Kálmán és társai						124	
Vad Gyula						124	
Kovács Lajos és társai					139	223	183
Kovács Ödön						119	
Kovács Zsigmondné örökösei				137	137		
Kőrösi Sarolta, Rákoscsuba, Tatabánya						233	233
Révész Péter, Türkeve						223	
Középtiszai Ármentesítő Társulat, Tiszaroff						20	
Kun Sándorné, özv.							116
Kürti Andrásné, özv.						136	
Lénárt Bálint és neje		799		784			
Lénárt Irén					142		
Kovács Lajos					142		
Lipcsey Márton						293	293
Losonczy Antal	1 101						
Losonczy Gyula	1 055						
Luzár Bálint	117						
Magyar Földhitelintézet, Budapest							299
Magyar Katolikus Vállasalapítvány, Budapest	10 578	2 175	10 366	10 363	10 394	6 243	6 255
Debreczeni Mihály		975					
Tóth István és társa		1 200					
Jakabfy Ignác és Jakabfy Dezső, Türkevi bérletársaság,			10 366	10 363			
Debreczeni Sándor és társai,							
Vármegyei Gazdasági Egyesület, Szolnok							
Bokrosi bérletársaság					1 520		
Borzi bérletársaság					500	554	
Gál János örökösei					485		
Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Gazdasági Egyesület, Szolnok					650		
Szabó Nándorné, özv., Cegléd					1 250		
Turkevei bérletársaság					4 037		
Kisbérlet					1 952	1 734	
Jakabfy Jenő, Budapest						666	
Polgár Béla és társa, Törökszentmiklós						1 294	
Rácz János, Budapest						1 509	
Simon Péterné						486	
Magyar Általános Takarékpénztár Rt., Bp.						5	
Kisbérlet						5	
Magyar-Olasz Bank Rt., Budapest						14	
Kisbérlet						14	
Magyar östermelő Rt. Budapest						123	122
Tóth Ferenc						123	
Magyar-Kossa Géza és társai		830					
Strassburger Emil		830					
Magyar-Kossa Géza			422				
Szöllősi József és társai			422				
Magyar-Kossa Istvánné	1 126						
Mátrakörösi helyiérdekű vasút				134	134		
M. Á. V., Budapest						134	
Mérey Ferenc örökösei			770				
Debreczeni Imre és Debreczeni Dániel			770				
Mészöly László, Bia							214
Mezei Ferenc	768						
Mezei Lőrinc		963		1 122			
Kiss Antal és társa		963					
Kovács Lajos, Gyoma				1 122			

17. számú táblázat (folytatás)

A földbirtokos, a földbérlet neve, lakása	1893	1895	1903	1911	1925	1935	1940
Mezei Lőrincné, özv.	967		1 119				
Nagykunsági Takarékpénztár Rt., Kisújszállás Z. Nagy Ferenc, ifj.						107 107	
Neumann Márton és neje, Gyula Spitz Ármin és társa					215 215		
Ócskay Ignácné	1 987						
Okányi Andor, Bp., Füzesgyarmat						268	266
Országos Földhitelintézet, Bp. Hunya Sándorné, özv. Kisbérlet						348 192 156	
Országos Vitézi Szék, Budapest Lipcsey Márton, vitéz						220 220	
Paczek Géza		140					
Pap K. Bálint		112					
L. Papp Zsigmond és neje				109	118		
Péchy Györgyné, Wien				239			
Péntek Lajos, Nyúlfalu Raab R. József					232 232		
Pethő József	391						
Petrovai János	434						
Philipp Manóné Mezey Lujza			1 111	1 117			
Polgár Mihály Lénárt Bálint	335		335 335				
Politzer Fülöp Pártos Hermína	398	429	411	401	401 401		
Politzer Mihály, Dévaványa - Abony Kohn Zsigmond Kovács Zsigmond Kohn Ignác		452 452	258 258	255 255	255 255		
Politzer testvérek	257						
Puky Miklós	347						
Rahberger Anna, Budapest Szűcs János és Mihály					101 101		
Dr. Rákossy Árpádné							118
Reisner Emmanuel, Gyula Ungár Gábor				765 765			
Reisner Artúr és társai, Gyula Kun Sándor					765 765		384
Schreiber Dávid			454				
Séllei Zsigmond				151	107		
Simó János							182
Simó Zoltán Danczig János Kisbérlet						169 160 9	
Sommer Bertalan és neje Kisbérlet						34 34	
Sréter Andor, Kiskunhalas Mészöly László, Bia						214 214	
Stern Lajos	325						
Strassburger Ármin és társa		3 067					
Szabó G. Gábor	210						
Szalai Zsigmond		140					
Szarka Ferenc Kisbérlet						108 20	
Szarka Zsigmond és neje	116	113		104			
Szatmári Sándor, Újszalonta Danczig János						173 173	182
Szenczi János Farágó Imre és társa					122 122		
Szentgyörgy A. és birtokostársai				320			
Szentgyörgyi Gerő és felesége Cserna Ferenc, Kenderes Szentgyörgyi Lajos		463	498		160	308 168 140	279
Szentgyörgyi Lajos						112	
Szentpéteri Zsigmond Kovács Lajos				137	132 132		
Szerető Imre	218						
Tápay Károly, Gyoma					112		
Tímár Benedek és társai Vaszkó Mihály						165 165	
Tóth Bálint	300						

17. számú táblázat (folytatás)

A földbirtokos, a földbérlet neve, lakása	1893	1895	1903	1911	1925	1935	1940
Tóth Elek <i>Szabó Sándor</i>						107 107	
Tóth Ferenc <i>Paczek Géza</i>			158 158				
Tóth Ferenc, Nagybánya <i>Takács Gergely, id. Egri Ferenc és Gergely</i>				100 100		100 100	
Tóth Ferencné és Vass Albertné <i>G. Szabó Sándor</i>					286 286		
D. Tóth Ferencné, Kisújszállás <i>Dúzs Sándor</i>						128 128	181
D. Tóth Ignác és neje				112	115	170	100
D. Tóth Ignác és János				169	119		
D. Tóth János							160
Tóth Károly		219	219				
Tóth Lajos		167					
D. Tóth Lajos			212				
E. Tóth Sándor					109		
Túrkeve megyei város						4 065	4 064
Ungár Jónás és társai, Szarvas <i>Kovács Lajos</i>					961 961		
Vad Ferenc <i>Vad Gyula Lajos</i>		166	131	155	200 200		
Vadász Jánosné, Túrkeve <i>Sallai Lajos</i>						195 195	198
Vadász Károly és Pál, Túrkeve <i>Sallai Lajos</i>			385	389	389	195 195	195
Varga Bálint				100			
Vásáry Gáborné, Debrecen, Gyoma <i>Majros János</i>						112 112	112
Vass Albert dr. <i>Dúzs Sándor Kisbérlet</i>						320 127 30	389
Vildmann András	122						
Zamoyski Ágoston gróf, Budapest <i>Blayer Béla</i>						1 323 1 323	1 279
Zamoyski Ágostonné grófné, Genua <i>Blayer Béla</i>						278 278	
Zamoyski Tamásné grófnő, Alsószil <i>Blayer Lajos Blayer Béla</i>		1 988 1 988	1 984 1 984	1 970 1 970	1 762 1 762		
Összesen: <i>ebből haszonbérlet</i>	42 436 <i>n. a.</i>	29 339 <i>14 921</i>	32 414 <i>20 897</i>	36 043 <i>22 231</i>	37 408 <i>20 534</i>	33 337 <i>17 107</i>	29 834 <i>n. a.</i>
Dévaványa földterülete <i>ebből 100 kat.holdon felüli összes haszonbérlet</i>	64 124 <i>n. a.</i>	54 555 <i>25 806</i>	54 497 <i>20 897</i>	54 566 <i>22 231</i>	55 145 <i>20 534</i>	54 546 <i>24 036</i>	55 546 <i>n. a.</i>
Haszonbérlet az összes terület %-ában	n. a.	51%	38%	61%	55%	51%	n. a.

A bérlők adatai *dőlt* betűvel szerepelnek a táblázatban.

Forrás: a./ Magyarország földbirtokosai, 1893. – 330-331. p.
b./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-209. oldalai.
c./ A magyar földbirtokok, 1903. – 129 p.
d./ Magyarország gazdacímháza, 1911. – 338-340. oldalai.
e./ Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1925. – 164-166. oldalai.
f./ Magyarország földbirtokosai és földbérlei, 1935. – 153-155. oldalai.
g./ Sz. M. L. – Szolnok. Dévaványa közig. ir. 1943. – 6759/1940. ikt. számú irat, amelynek tárgya: „Dévaványa nagyközség népesedési, birtokmegoszlási és szociális viszonyai.” Kitérteltt őrle, amelynek kelte: 1940.

18. számú táblázat
A földbirtokok száma, területe Dévaványán 1935-ben

M e g n e v e z é s		A f ö l d b i r t o k o k				Átlag
		száma	%-a	területe	%-a	
1 kat. holdnál kisebb	szántóföld nélküli	702	22,2	167	0,31	380 n.öl
	szántóföldes	245	7,8	148	0,27	967 n.öl
1– 5 kat. holdas		1 191	37,71	2 915	5,34	2,4 kh
5 – 50 kat. holdas		890	28,18	13 817	25,33	15, 5 kh
50 – 100 kat. holdas földbirtokok		67	2,12	4 652	8,53	69,4 kh
100 – 500 kat. holdas földbirtokok		52	1,65	11 304	20,72	217,4 kh
500 – 1000 kat. holdas földbirtokok		5	0,16	3 255	5,97	651 kh
1000 – 3000 kat. holdas földbirtokok		3	0,09	4 807	8,81	1602,3 kh
3000 kat. holdnál nagyobb földbirtokok		3	0,09	13 481	24,72	4493,7 kh
Az összes földbirtok száma		3 158	100	54 546	100	17,3 kh

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 99. kötet. – 170-171. p.

19. számú táblázat
A gazdaságok népessége Dévaványán 1944-ben

M e g n e v e z é s	Lélekszám
A gazdálkodó háztartásában ellátásban részesülők száma	
1 éven aluli	111
1 – 5 éves	653
6 – 11 éves	1 003
12 – 15 éves	917
16 – 60 éves	5 066
16 – 60 éves munkaképtelen	43
61 éves és idősebb	773
Ebből alkalmazott és annak családtagja	338
A gazdaságban alkalmazott éves gazdasági cselédek száma	
teljes konvencióval szerződöttek	33
nem teljes konvencióval szerződöttek	16
eltartott családtagok	114
Összesen:	163

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közigazgatási iratai 1944. – 8288/1944. számú irtat. Kelte 1944. október 6.

20. számú táblázat
A mezőgazdasággal foglalkozó lakosság Dévaványán

M e g n e v e z é s	Lélekszám
A lakosság száma	14 655
ebből kereső férfi	4 890
az összlakosság százalékában	33,37%
kereső nő	1 437
az összlakosság százalékában	9,81%
eltartott férfi	2 449
az összlakosság százalékában	16,71%
eltartott nő	5 879
az összlakosság százalékában	40,11%
Mezőgazdaság és kertészet:	11 249
az összlakosság százalékában (agrárhányados)	76,76%
ebből kereső férfi	3 810
az összes kereső férfi százalékában	77,91%
kereső nő	1 067
az összes kereső nő százalékában	74,25%
eltartott férfi	1 912
az összes eltartott férfi százalékában	78,07%
eltartott nő	4 460
az összes eltartott nő százalékában	75,86%
Külterületen lakik	4 237
az összlakosság százalékában	28,91%

Forrás: Az 1930. évi népszámlálás. – II. rész. – 86. Kötet. – 178-179. és 414. p.

21. számú táblázat
A földbirtokok részletezése Dévaványán
a 100 kat. hold feletti birtokok részletezésével

Birtok-kategória	1895		1911		1925		1935		1940	
	birtoktest	összterület	birtoktest	összterület	birtoktest	összterület	birtoktest	összterület	birtoktest	összterület
	s z á z a l é k b a n									
100 kh alatt	97,9	46,1	96,1	33,8	96,6	31,3	97,8	38,9	98,2	45,3
100-200 kh	0,9	3,5	1,5	4,7	1,4	6,2	1,2	8,1	0,7	6
200-500 kh	0,5	5,2	1,5	10,5	1,2	12,3	0,7	12,5	0,7	12,9
500-1000 kh	0,3	9,5	0,4	9,3	0,4	9,8	0,1	5	0,2	6,3
1000 kh felett	0,4	35,7	0,5	41,7	0,4	40,4	0,2	35,5	0,2	29,5
Összesen:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: a./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-209. p.
b./ Magyarország gazdacímára, 1911. – 338-340. p.
c./ Magyarország földbirtokosai és földbérleti, 1925. – 164-166. p.
d./ Magyarország földbirtokosai és földbérleti, 1935. – 153-155. p.
e./ Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – 6759/1940. ikt.sz.

22. számú táblázat

A 100 kat. hold felett földbérletek részletezése Dévaványán

Birtok-kategória	1895		1911		1925		1935	
	db	kh	db	kh	db	kh	db	kh
100 – 2000 kh	1	100	1	100	8	1 018	37	4 218
200 – 500 kh	3	888	44	975	14	4 438	12	3 591
500 – 1000 kh	5	4 496	3	2 144	4	3 127	5	3 438
1000 kh felett	4	9 437	6	19 012	6	11 951	4	5 860
Összesen:	13	14 921	14	22 231	32	20 534	58	17 107

Forrás: a./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 206-209. p.
b./ Magyarország gazdacímháza, 1911. – 338-340. p.
c./ Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – 164-166. p.
d./ Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – 153-155. p.
e./ Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – 6759/1940. Ikt. sz. irat, kelte 1940. május 3.

23. számú táblázat

A gazdaságok összes és haszonbérelt területe művelési ágak szerint 1935-ben

M e g n e v e z é s	A g a z d a s á g o k			
	területe	%-a	haszonbérelt területe (kh)	a kategória %-ában
szántóföld	35 850	65,73	16 032	44,72
kert	394	0,72	35	8,88
rét	793	1,45	275	34,69
szőlő	86	0,16	12	13,95
legelő	15 318	28,09	7 182	46,89
erdő	40	0,07	18	45
nádas	–	–	–	–
földadó alá nem eső terület	2 059	3,78	482	23,41
A gazdaságok száma összesen	54 540	100	24 036	44,07

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 105. kötet – 340-341. p.

24. számú táblázat
A gazdaságok száma, területe, haszonbérlet területe 1935-ben

Gazdasági nagyságcsoporthoz	G a z d a s á g o k				Ebből haszonbérlet	A kategória %-ában
	száma	%-a	területe	%-a		
1 kh-nál kisebb szántó nélkül	762	28,8	199	0,36	6	2,02
1 kh-nál kisebb szántóval	136	5,1	84	0,16	1	1,19
Az 1-5 kh-s	747	28,2	1 845	3,38	65	3,52
Az 5-10 kh-s	251	9,5	1 824	3,35	340	18,64
A 10-20 kh-s	294	11,1	4 192	7,69	1 573	37,53
A 20-50 kh-s	316	11,9	9 612	17,62	4 505	46,87
Az 50-100 kh-s	75	2,8	4 993	9,16	2 145	42,96
A 100-200 kh-s	30	1,1	4 065	7,45	2 241	55,13
A 200-500 kh-s	23	0,9	6 422	11,77	3 568	55,65
Az 500-1000 kh-s	7	0,3	4 578	8,39	2 999	65,51
Az 1000 kh-nál nagyobb	8	0,3	16 726	30,67	6 593	39,42
Összesen:	2 649	100	54 540	100	24 036	44,07

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 99. kötet – 338-339. p.

25. számú táblázat
Csatornamunkások bérezése Dévavány 1934-ben

Munkás vagy csoport- gazda neve, lakása	Egység- ár	Munka- napok száma	Köb- méter	Kifize- tett összeg	Átlagos napi	
					teljesít- mény	kere- set
Tóth János, Endrőd	51	143	366	186,66	2,56	1,3
Majoros János, Endrőd	52	98	207	107,64	2,12	1,1
Gyuricza Lajos, Endrőd	52	80	218	113,36	2,72	1,41
Bella Imre, Endrőd	51	98	261	133,11	2,66	1,36
Smiri József, Endrőd	53	109	238	126,14	2,18	1,16
Balázs István, Endrőd	53	77	225	119,25	2,92	1,54
Polányi István, Endrőd	55	91	166	91,3	1,83	1
Szakálas József, Endrőd	53	75	163	86,39	2,17	1,15
Köles Mihály, Endrőd	55	101	132	72,6	1,31	0,72
Tóth János, Endrőd	55	114	273	150,15	2,4	1,32
Smiri József, Endrőd	55	100	234	128,7	2,34	1,28
Vaszkó Mihály, Endrőd	55	69	171	94,05	2,48	1,36
Kereki Lajos, Gyoma	55	120	261	143,55	2,18	1,2
Gyuricza Imre, Endrőd	55	134	337	185,35	2,52	1,38
Uhrin János, Endrőd	55	133	278	152,9	2,08	1,14
Fadgyas János, Endrőd	55	127	252	138,6	1,98	1,09
Fekécs Sándor, Endrőd	55	131	286	157,3	2,18	1,2
Polányi Vince, Endrőd	55	142	342	188,1	2,41	1,33
Mastala István, Endrőd	55	142	342	188,1	2,41	1,33
Tímár Vince, Endrőd	55	120	304	167,2	2,54	1,39
D. Nagy Imre, Dévaványa	55	112	296	162,8	2,64	1,45
Összesen:		2316	5352	2893,25	2,32	1,25

26. számú táblázat
Ifj. Futó Sándor gazdaságában foglalkoztatottak bére 1944-ben

Évi járandóság	Kisari Sámuel gazda	Tóth Balázs	Kiss András	Nagy Dániel béres	Tóth János 3/4 béres	Tóth József kondás
		k o c s i s	s			
Búza (kg)	1700	1600	1600	1600	1200	800
Árpa (kg)	400	400	400	400	300	200
Szalonna (kg)	40	20	40	40	30	–
Só (kg)	24	24	24	24	18	12
Tengeri veteményföld (n.öl)	2400	1800	1800	1800	1350	–
Tüzelő (q)	20	20	20	20	–	–
Késspénz (pengő)	100	100	100	100	75	50
Megjegyzés	Egy tehén, egy koca	Egy tehén, két koca	Egy koca	Egy koca	Egy koca	Benn- kosztos
	t a r t á s t e r m é s z e t b e n					
Megjegyzés	Katonai szolgálatra behívták 1944. febr. 15-én		Katonai szolgálatra behívták 1944. márc. 18-án			

Forrás: Sz. M. L. – Déványa közíg. ir. 1944. – 30. doboz. – 6543/1944. számon iktatott iratban.

27. számú táblázat
Mezőgazdasági munkával foglalkozók 1942-43-ban Dévaványán

Mezőgazdasági munkával foglalkozó 18-65 éves mezőgazdasági munkások	1942-ben	1943-ban
s z á m a	2 290	2 280
ebből gazdasági cseléd	485	432
gazdasági munkás	1 805	1 848
biztosítási könyvvel rendelkezik	2 082	1 997
mentességi igazolvánnyal rendelkezik	188	193
könyvet nem kapott eddig	20	90
Bélyeglapját még nem adta le a tárgyévben, mert		
meghalt		12
elköltözött		285
járadékos lett		5
biztosítási kötelezettsége megszűnt		146
bélyeglapjának beszolgáltatását indokolatlanul elmulasztotta		32
Évi bélyeglapokon 15 évnél kevesebb időre rótt járulékot	777	
ezen közül katonai szolgálatot teljesít	350	
munka és keresőképtelen	10	
átmenetileg ipari munkát teljesít	417	520
önhibájából nem rótt még 3 pengőt sem ingyenes évek beszámítására jogosult 50. életévüket betöltötték	130	
az elmulasztó ellen feljelentést tettek		
az "A" mintájú lajstromba felvett		
balesetbiztosításra kötelezettek száma	937	1 038
ebből 18 éven felüli férfi	564	510
gyermek	128	210
nő	245	318
az "A" mintájú lajstromba felvett gazdasági cselédek munkaadóinak száma	239	312
A munkaadók részéről ez évről fennálló		
hátralék összege	322,36	357,92
Leróva bélyegben		7 553,40
Leróva pótbélyeglapon		600,4
Elszámolva bélyeglap		1 935
Elszámolva pótbélyeglap		299
Nyilvántartott gazdasági gépek száma	64	65
Baleseti sérülések száma	56	32
Baleseti járadékosok száma	17	17
Öregségi járadékosok száma		207
Özvegyi járadékosok száma		41
Haláleseti segélyben részesült eddig		71
Baleseti járadékosok száma	17	17

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 4368/1944. ikt. számú iratban.

28. számú táblázat
A déványai munkaközvetítő 1943. és 1944. évi adatai I.

Év, hónap	Munkáslétszám				Ebből foglalkoztatott			
	férfi	nő	gyerek	össz.	szerződéses összes	alkalmi munkából élő		
						férfi	nő	gyerek
1943. jan.	1190	308	203	1701	561	600	300	136
febr.	1191	310	203	1704	561	600	300	136
márc.	1191	308	206	1705	557	630	308	206
ápr.	1191	308	206	1705	557	634	308	206
máj.	1188	308	206	1702	557	631	308	206
jún.	1188	308	206	1702	557	631	308	206
júl.	1188	308	206	1702	557	631	308	206
aug.	1188	308	206	1702	557	631	308	206
szept.	1188	308	206	1702	557	631	308	206
okt.	1188	308	206	1702	557	631	308	206
nov.	1188	308	206	1702	557	631	308	206
dec.	1185	306	206	1697	557	626	308	206
1944. jan.	1184	306	205	1695	558	626	306	205
febr.	1184	306	205	1695	558	626	306	205
márc.	1180	306	204	1690	558	622	306	204
ápr.	1180	306	204	1690	556	622	306	204
máj.	1179	306	204	1689	558	621	306	204
jún.	1614	306	204	2124	558	1059	306	204
júl.	1614	306	204	2124	558	1059	306	204
aug.	1614	306	204	2124	558	1059	306	204
szept.	1614	306	204	2124	558	1059	306	204

Forrás: Sz. M. L. – Déványa közigazg. iratai. 1943-44. – 17/1944. ikt. számú iratban.

29. számú táblázat
A dévaványai munkaközvetítő 1943. és 1944. évi adatai II.

Év, hónap	A hatósági munkaközvetítéssel elhelyezkedettek száma						
	Mezőgazdasági munkás				Gazdasági		Összesen
	férfi	nő	gyerek	összesen	cseléd		
1943. jan.	600	300	136	1 036	561		1 597
febr.	21	132	3	156	156		312
márc.	630	308	206	1 144	557		1 701
ápr.	634	308	206	1 148	557		1 705
máj.	631	308	206	1 145	557		1 702
jún.	631	308	206	1 145	557		1 702
júl.	631	308	206	1 145	557		1 702
aug.	631	308	206	1 145	557		1 702
szept.	631	308	206	1 145	557		1 702
okt.	631	308	206	1 145	557		1 702
nov.	631	308	206	1 145	557		1 702
dec.	626	308	206	1 140	557		1 697
1944. jan.	626	306	205	1 137	558		1 695
febr.	626	306	205	1 137	558		1 695
márc.	622	306	204	1 132	558		1 690
ápr.	622	306	204	1 132	558		1 690
máj.	621	306	204	1 131	558		1 689

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közíg. ir. 1943-1944. – 17/1944. ikt. számú iratban.

30. számú táblázat
Szántóföldi növénytermelés Dévaványán 1933–1944 között

A növény megnevezése	A vetésterület nagysága kataszteri holdban						
	1933-ban	1934-ben	1936-ban	1937-ben	1942-ben	1943-ban	1944-ben
GABONAFÉLÉK							
őszi búza	17 086	16 629	17 402	11 032	14 650	16 200	11 019
tavaszi búza	22	17	18				
ősi rozs és kétszeres	268	82	405	56	489	340	155
tavaszi rozs	3	7	32				
ősi árpa	293	177	235	142		320	
tavaszi árpa	2 800	2 800	1 829	2 856	1 787	890	1 310
zab	1 035	1 947	1 501		3 446	1 500	1 492
köles		22	56	200		150	60
Gabonafélék összesen	21 507	21 681	21 478	14 286	20 372	19 400	14 036
HÜVELYESEK							
borsó (magnak)	391		416	819			499
zöldborsó	18		90	6			
bab	15		4	2			20
lencse	3		15	119			
Hüvelyesek összesen	427		525	946			519
KAPÁSOK							
kukorica	7 062	7 977	9 647	9 804	8 600	7 600	5 809
burgonya		33	11		13	90	42
cukorrépa	846	605	712	577		1 100	
takarmányrépa	607	629	634	611			429
sárgadinnye	16	36	14	25			
görögdinnye	28	55	42	32			
takarmánytök	2		15	7			
főzeléktök			0				
seprőcirok	54		191	42			
Kapások	8 615	9 335	11 266	11 098	8 613	8 790	6 280
IPARI NÖVÉNYEK							
repce	114		186	127			
len (rostonak)			304	22			111
len (magnak)				541		1 255	
kender (rostonak)				15			3
kender (magnak)				16			
ricinus						321	
napraforgó						700	899
mák	134		30	66			4
Ipari növények	248		520	787		2 276	1 017
SZÁLASTAKARMÁNYOK							
csalamádé	331	357	329	307			
ősi takarmánykeverék	243	289	130	99			
tavaszi búkkönykeverék	101	186	94	205			
lóhere	56	98	800	800			
lucerna		1 246	1 533	1 739			
bíborhere		7					
muhar		10		15			
egyéb szálas takarmányok	26	4	12	37			1 354
Szálastakarmányok összesen	757	2 197	2 898	3 202			1 354
ZÖLDSEGNÖVÉNYEK							
vöröshagyma				0			
fokhagyma			7	0			
paradicsom			1	0			
sárgarépa			8				
saláta	15		4				
paprika (zölden)				0			
uborka				4			
rettek	22						
egyéb termények	39		173	99			
Zöldsegnövények összesen	78		193	103			
Ugar	1 200	n. a.	1 202	3 020	n. a.	n. a.	1 708
Szereltetett terület	32 961	33 213	38 112	33 508	28 985	30 787	24 918
Valós terület	32 831	33 214	38 085	33 434	29 285	30 466	24 914

Forrás: a./ DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 22. szám. – 1936. május 31.
b./ DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – V. évf. 24. szám – 1937. július 13.
d./ Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – 1456/1943. ikt. számú irat.
e./ Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943-44. – 21. doboz. – 4454/1943. Ikt. számú irat.

31. számú táblázat
Gyümölcsfaállomány Déványán 1895-ben

A gyümölcsfa megnevezése	M e n y i s é g e		Százalékos változás	
	1895-ben	1935-ben	+	-
almafa	8 087	6 445		20%
körtefa	4 520	2 886		36%
cseresznyefa	804	1 902	136%	
meggyfa	4 046	5 029	24%	
őszibarackfa	743	725		2%
kajszin-barackfa	935	1 722	84%	
szilvafa	8 962	16 707	86%	
diófa	660	1 673	153%	
mandula (bokor is)	103	86		16%
gesztenyefa	47	36		23%
eperfa	2 184	2 355	7%	
birs	n. a.	1 093		
naspolya	n. a.	71		
mogyoró (bokor is)	n. a.	243		
egyéb	n. a.	1		

Forrás: a./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 1. kötet – 295. p.
b./ Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 100. köt. – 259. p.

32. számú táblázat
A gazdaságok gyümölcsfaállománya Dévaványán 1935-ben birtokkategóriák szerint

A gyümölcsfák megnevezése	Egy kh. alatt szántó nélkül	Egy kh. alatt szántóval	1-5 kh. szántó nélkül	1-5 kh. szántóval	kataszteri holdban							1000 kh. felett	Összesen
					5-10 kh.	10-20 kh.	20-50	50-100	100-200	200-500	500-1000		
almafa	900	359	271	1320	758	842	851	264	190	155	135	400	6 445
körtefa	450	160	145	601	345	342	396	131	71	70	43	132	2 886
birs	194	84	21	228	125	141	175	49	19	13	8	36	1 093
naspolya	14	4	7	16	6	6	8	2	2	1	2	3	71
cseresznye	280	118	86	407	259	236	272	77	42	41	32	52	1 902
meggyfa	743	373	156	1027	647	686	816	234	95	58	34	160	5 029
őszibarack	116	33	77	155	89	86	73	22	10	23	26	15	725
kajszinbarack	293	105	98	363	192	176	216	77	58	50	26	68	1 722
szilfa	2 550	1 076	735	3761	2114	2164	2362	605	317	250	135	638	16 707
díófa	213	93	62	312	205	212	258	80	52	40	33	113	1 673
mogyoró	37	10	8	30	35	19	25	9	10	18	18	24	243
mandula	11	5	6	14	8	7	3	2	2	4	13	6	86
gesztenye	3	2	1	6	8	3	4	1	1	2	5	36	36
eperfa	235	143	46	409	235	332	249	95	124	302	90	95	2 355
egyéb										1			1
Mindösszesen	6 039	2 565	1 719	8 649	5 026	5 252	5 712	1 649	993	1 028	600	1 742	40 974
Birtokkategóriánként (%-ban)	14,7	6,3	4,2	21,1	12,3	12,8	13,9	4,1	2,3	2,5	1,5	4,3	100

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 100. köt. – 259. p.

33. számú táblázat
A szarvasmarhaállomány alakulása Dévaványán 1895 és 1935 között

M e g n e v e z é s		1895	%	1911	%	1935	%
Bika	növendékek	411	7,61	353	5,88	129	3,96
	tenyész	35	0,65	57	0,95	29	0,89
	hízó és selejt	–	–	10	0,17	3	0,09
	Ö s s z e s e n	446	8,26	420	7	161	4,94
Tehén	tehén és fejős	1 168	21,64	1 580	26,32	1 410	43,29
	selejt	–	–	7	0,12	39	1,2
	Ö s s z e s e n	1 168	21,64	1 587	26,44	1 449	44,49
Ökör és tinó	3 éven aluli	858	15,89	1 078	17,96	453	13,91
	3 éven felüli	2 133	39,51	1 509	25,14	585	17,96
	hízó	–	–	169	2,82	34	1,04
	Ö s s z e s e n	2 991	55,41	2 756	45,92	1 072	32,91
Üsző	2 éven aluli	412	7,63	547	9,11		
	2 éven felüli	175	3,24	348	5,8	454	13,92
	Ö s s z e s e n	587	10,87	895	14,91	454	13,92
Szopós borjú		206	3,82	344	5,73	121	3,74
Összes szarvasmarha száma		5 398	100	6 002	100	3 257	100
Az összes állományból	magyar fajta	4 948	91,66	4 074	67,88	828	25,42
	piros tarka	190	3,52	1 860	30,99	2 169	66,6
	borzderes	23	0,43	–	–	–	–
	egyéb fajta	213	3,95	–	–	209	6,42
	bivaly	24	0,44	68	1,13	51	1,56

Forrás: a./ A Magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája, 1895. – 1. kötet. – 294-297. p.
b./ A magyar korona országainak állatlétszáma, 1911. – 391. p.
c./ Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 100. köt. – 254-259. p.

34. számú táblázat
A lóállomány összetétele Dévaványán 1895 és 1935 között

M e g n e v e z é s		1895	%	1911	%	1935	%
Mén, csikó	1 éven aluli	131	4,85	194	6,57	19	0,67
	1 éven felüli	124	4,6	151	5,11	96	3,38
	tenyész mén	35	1,3	9	0,3	23	0,81
	Ö s s z e s e n	290	10,75	354	11,98	138	4,86
Kanca,csikó	1 éven aluli	119	4,42	156	5,28	27	0,95
	1 éven felüli	387	14,34	161	5,45	173	6,1
	kanca ló	874	32,39	1 484	50,25	1 597	56,29
	Ö s s z e s e n	1 380	51,15	1 801	60,98	1 797	63,34
Herélt, csikó	1 éven alul	18	0,66	19	0,64		
	1 éven felüli	293	10,86	86	2,91	61	2,15
	herélt ló	717	26,58	694	23,49	841	29,65
	Ö s s z e s e n	1 028	38,1	799	27,04	902	31,8
A lóállomány teljes száma		2 698	100	2 954	100	2 837	100
Szamár		18	–	10	–	10	–
Őszvér		–	–	–	–	2	–

Forrás: Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet – 404-610. p.

35. számú táblázat
A sertésállomány összetétele Dévaványán 1895 és 1935 között

M e g n e v e z é s		1895	1911	%	1935	%
Tenyészkan		n. a.	96	1,19	210	1,66
Tenyészkoca		n. a.	1 093	13,53	1 868	14,77
Ártány és süldő		n. a.	2 709	33,54	6 206	49,06
Malac		n. a.	3 725	46,11	3 499	27,66
Hízó		n. a.	455	5,63	867	6,85
Az egész állományból	zsírfajta	n. a.	8 053	99,69	11 095	87,71
	húsfajta	n. a.	25	0,31	1 555	12,29
Az összes sertésállomány		12 036	8 078	100	12 650	100

Forrás: Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet – 404 - 610. p.

36. számú táblázat
A juh- és kecskeállomány összetétele Dévaványán 1895 és 1935 között

M e g n e v e z é s		1895	1911	%	1935	%
Tenyészkos		n. a.	147	1,54	171	2,23
Anyajuh		n. a.	4 285	44,9	4 840	63,16
Ürű és toklyó		n. a.	3 218	33,72	1 137	14,84
Bárány		n. a.	1 504	15,76	1 498	19,55
Hízó		n. a.	390	4,09	17	0,22
A juhállomány összesen		12 546	9 544	100	7 663	100
Az összes állományból	merinói	n. a.	9 329	97,75	7 454	92,27
	racka és cigaja	n. a.	215	2,25	209	2,73
Az anyajuhok közül az év folyamán fejték		n. a.	2 243	23,5	n. a.	–
A kecskeállomány összesen		–	2	–	24	–

Forrás: Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet – 610. p.

37. számú táblázat
 Az 1934-ben hizlalt állatok Dévaványán

Az 1934. év folyamán hizlalt állatok			házilag levágott sertések
szarvasmarha	sertés	juh	
142	5 232	356	3 367

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 105. kötet – 345. p.

38. számú táblázat
 A trágyázott terület Dévaványán 1935-ben

Trágyázott terület össz.	Istálló-trágyával	Mű-trágyával	T r á g y á z o t t			
			szántóföld	kert	rét	szőlő
	trágyázott terület			t e r ü l e t		
k a t a s z t e r i h o l d b a n						
4 753	4 728	25	4 724	25	1	3

Forrás: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – 105. kötet. – 344. p.

39. számú táblázat
A vetésterület megoszlása Déványán 1936-37-ben

A növény megnevezése	A vetésterület nagysága az ösztérület százalékában									
	1933-ban	1934-ban	1936-ban	1937-ben	1942-ben	1943-ban	1944-ben			
őszí búza	52,03	50,16	46,11	32,99	50,53	53,35	44,23			
tavaszi búza	0,01	0,05	0,48							
őszí rozs és kétszeres	0,82	0,25	1,27	0,16	1,7	1,12	0,62			
tavaszi rozs	0	0,02	0,08							
őszí árpa	0,89	0,35	0,62	0,42	6,16	1,05	5,26			
tavaszi árpa	8,53	8,45	4,84	8,54		2,93				
zab	3,16	5,87	3,98		11,9	4,94	5,99			
köles		0,07	0,15	0,59		0,49	0,24			
csalamádé	1	1,08	0,87	0,91						
őszí takarmánykeverék	0,74	0,87	0,34	0,3						
tavaszi búkkönykeverék	0,32	0,56	0,25	0,6						
lóhere	0,17	0,3	0,8	2,4						
lucerna		3,76	4,06	5,17						
baltacim	0	0	0	0						
napraforgó						2,31	3,62			
bíborhere		0,02								
muhar		0,03		0,04						
egyéb szálas takarmányok	0,08	0,01	0,03	0,11						
kukorica	21,52	24,06	25,56	29,32	29,66	25,03	23,32			
burgonya		0,1	0,03		0,05	0,3	0,16			
cukorrépa	2,58	1,82	1,88	1,72		3,29				
takarmányrépa	1,86	1,9	1,68	1,83			1,72			
sárgadinnye	0,06	0,11	0,04	0,07						
görögdinnye	0,09	0,16	0,11	0,09						
takarmányfők	0		0,04	0,02						
főzeléktök			0							
seprőcirok	0,16		0,51	0,12						
borsó	1,19		1,1	2,45			2			

39. számú táblázat
(folytatás)

A növény megnevezése	A vetésterület nagysága az ösztérület százalékában						
	1933-ban	1934-ben	1936-ban	1937-ben	1942-ben	1943-ban	1944-ben
zöldborsó	0,06		0,24	0,02			
bab	0,06		0,01	0			0,08
lencse	0,01		0,04	0,35			
repce	0,35		0,49	0,38			
len (rostonak)			0,81	0,06			
len (magnak)				1,62		4,13	0,45
kender (rostonak)				0,04			0,01
kender (magnak)				0,05			
ricinus						1,06	
mák	0,41		0,08	0,2			0,02
vöröshagyma				0			
fokhagyma			0,02				
paradicsom			0	0			
sárgarépa			0,02				
saláta	0,05		0,01				
paprika (zölden)	0			0			
uborka				0,01			
retek	0,07						
egyéb termények	0,12		0,46	0,3			5,43
ugar	3,66	nincs adat	3,19	9,03	nincs adat	nincs adat	6,85
szerepeltetett terület	35 759	36 134	37 311	36 828	28 993	30 366	24 914
valós terület	32 835	33 154	37 752	33 437	28 993	30 366	24 914
Különbözet	2 924	3 580	441	3 391			

Forrás: DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 22. szám – 1936. május 31. és V. évf. 24. szám – 1937. július 13.

40. számú táblázat
Dévaványa birtokkategóriánkénti megoszlása 1936-ban

A b i r t o k k a t e g ó r i a				e b b ő l			
elnevezése kat.hold	száma db	t e r ü l e t e		szántóföld		rét	
		kat.hold	n.öl	kat.hold	n.öl	kat.hold	n.öl
0 – 5	nincs adat	5 246	75	5 200		46	75
5 – 10	193	1 412	800	1 374	800	38	
10 – 20	293	4 425	12	4 111	809	313	803
20 – 100	283	12 087	1503	9 827	1190	2 260	313
100 – 1000	53	14 470	429	9 348	332	5 122	97
1000 felett	8	14 676	1224	7 449	449	7 227	725
Összesen		52 312	843	37 311	430	15 007	413
A község ter.		54 545	1562				
Különbözet		2 227	719				

Forrás: DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – IV. évf. 22. szám. – 1936. május 31.

41. számú táblázat
A fogyasztási adó alakulása Dévaványán 1930 és 1936 között

Gazdasági év	Fogyasztási adó címén beszedett összeg (pengőben)
1930	33 527
1931	32 639
1932	29 425
1933	18 053
1934	17 397
1935	14 895
1936	17 992

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa jkv. 10. kötet – 337. p.

42. számú táblázat
Learatásra kerülő terület Dévaványán 1943-ban

Az elvetett vetőmag megnevezése	Az ősszel elvetett növény (kat. holdban)	Becslés szerint learatásra kerülő terület (kat. holdban)
őszi búza	16 200	15 800
rozs és kétszeres	340	120
zab	1 500	700
őszi árpa	320	320
tavaszi árpa	890	600
kukorica	7 600	7 500
köles	150	150
napraforgó	700	680
lenmag	1 255	400
ricinus	321	300
burgonya	90	90
cukorrépa	1 000	600
	100% = 30366	91% = 27760

Forrás: Sz.M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943-44. – 21. doboz. – 4454/1943. ikt. számú irat, kelte 1943. május 18.

43. számú táblázat
Dévaványa szántóterülete használati jogcím szerint 1944-ben

A gazdaságok hasz- nátának jogcíme	A gazdaságok területe	
	kat.hold	n. öl
Saját tulajdon	27 820	–
Haszonbérbe adott	2 185	–
Haszonbérbe vett	4 228	1 052
Összesen:	29 863	1 052

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. 30. doboz. – 8288/1944. ikt. sz. irat, kelte: 1944. október 6.

44. számú táblázat
Vetésterület a szántóföldön 1944-ben Dévaványán

A főtermény megnevezése	T e r ü l e t e	
	kat. hold	n. öl
búza	11 019	651
rozs	154	973
árpa	1 310	279
zab	1 492	558
kukorica	5 809	367
burgonya	40	1459
köles	60	504
bab	19	1383
borsó	499	322
kender	2	1262
len	111	600
napraforgó	898	1064
mák	4	202
takarmányrépa	429	371
egyéb	1 354	472
Főtermények:	23 206	867
Bevetetlen szántóterület	1 708	386
Összesen:	24 914	1253

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. 32. doboz – 8288/1944.ikt. számú irat. Kelte: 1944. október 6.

45. számú táblázat
A szántóföld területe és kat. tiszta jövedelme
használati jogcím szerint 1944-ben

A használati jogcím megnevezése	Aranykorona	T e r ü l e t	
		kat.hold	n. öl
Saját tulajdonú	215 000,20	23 100	700
Haszonbérbe adott	20 850	2 085	
Haszonbérbe vett	54 829	3 899	553
Összesen:	248 979,20	24 914	1253

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 32. doboz. – 8288/1944.ikt. számú irat. Kelte: 1944. október 6.

46. számú táblázat
Dévaványa cséplőgéptulajdonosai 1944-ben

A géptulajdonos neve	Lakcíme	A fogadalmat tevő neve	Lakcíme
id. Domján István	Dévaványa	id. Domján István	Dévaványa
id. Domján István	Dévaványa	ifj. Saly Kálmán	Dévaványa
id. Domján István	Dévaványa	ifj. Domján István	Dévaványa
Szőnyi János	Dévaványa	Szőnyi János	Dévaványa
özv. Szarka Istvánné	Dévaványa	Nagy Ferenc	Dévaványa
Somogyi József	Dévaványa	Somogyi József	Dévaványa
Himer István	Dévaványa	Himer István	Dévaványa
Tóth Gyula	Dévaványa	Tóth Gyula	Dévaványa
ifj. Szőnyi István	Dévaványa	Mile Sándor	Dévaványa
ifj. Szőnyi István	Dévaványa	ifj. Szőnyi István	Dévaványa
ifj. Szőnyi István	Dévaványa	Adamik Márton	Dévaványa
özv. Szőnyi Istvánné és tsai	Dévaványa	Csatári Sándor	Dévaványa
Szabó Andor zárgondnok	Dévaványa	Papp Ignác	Dévaványa
Szabó Andor zárgondnok	Dévaványa	Papp Gyula	Dévaványa
Józsik István	Dévaványa	Józsik István	Dévaványa
Józsik István	Dévaványa	Pusztai Antal	Dévaványa
Csermák József	Dévaványa	Csermák József	Dévaványa
Szitás Lajos	Dévaványa	Barabás István	Dévaványa
Szitás Lajos	Dévaványa	Séllei Gyula	Dévaványa
Tóth Lajos	Dévaványa	Tóth Lajos	Dévaványa
Házi Zsigmondné és tsa.	Dévaványa	Sonkoly István	Dévaványa
Fischer Mártonné	Dévaványa	Dékány Sándor	Dévaványa
L.Papp Ferenc zárgondnok	Dévaványa	Gyányi István	Dévaványa
Szabó Imre	Dévaványa	Szabó Imre	Dévaványa
Szabó Imre	Dévaványa	Gálfi Dezső	Dévaványa
Bartha Gedeon és tsa.	Dévaványa	Bökény József	Dévaványa
Bartha Gedeon és tsa.	Dévaványa	Bartha Gedeon	Dévaványa
Illyés Lajos	Dévaványa	Illyés Lajos	Dévaványa
Illyés Lajos	Dévaványa	Szénási Ferenc	Dévaványa
Darvasi Albert	Dévaványa	Darvasi Albert	Dévaványa
Darvasi Albert	Dévaványa	Alt Gyula	Dévaványa
Nagy Lajos	Dévaványa	Nagy Lajos	Dévaványa
özv. Balog Andrásné	Dévaványa	Saly Sándor	Dévaványa
Ugray József	Dévaványa	Ugray József	Dévaványa
Ugray József	Dévaványa	Földi József	Dévaványa
Katona Péter	Dévaványa	Vad Albert	Dévaványa
Fehérvári Géza	Dévaványa	Fehérvári Géza	Dévaványa
Hajdú Imre	Dévaványa	B. Molnár Imre	Dévaványa
Szabó Sándor	Dévaványa	Szabó Sándor	Dévaványa
Sóti Mihály	Pusztacseg	Sóti Mihály	Pusztacseg
Szarka Sándor	Kisújszállás	Nagy Áron	Kisújszállás
Mikola Kálmán és Lajos	Dévaványa	Mikola Kálmán	Dévaványa
Mikola Kálmán és Lajos	Dévaványa	Mikola Lajos	Dévaványa
Feke Kálmán	Dévaványa	Feke Kálmán	Dévaványa
Feke Kálmán	Dévaványa	Szarka Sándor	Dévaványa

46. számú táblázat
(folytatás)

A géptulajdonos neve	Lakcíme	A fogadalmat tevő neve	Lakcíme
dr. Szentannai Pálné	Dévaványa	Kovács Lajos	Dévaványa
dr. Szentannai Pálné	Dévaványa	Kecse András	Dévaványa
Budai Zsigmond	Pusztacsecseg	Budai Zsigmond	Pusztacsecseg
Szőnyi Vilmos	Dévaványa	Szőnyi Vilmos	Dévaványa
Szőnyi Vilmos	Dévaványa	Takács Lajos	Dévaványa
Kun Péter és István	Dévaványa	Kovács István	Dévaványa
Kolozsváry Kiss Árpád	Dévaványa	Szabó Lajos	Dévaványa
Simon Péterné	Pusztacsecseg	Simon Sándor	Túrkeve
Simon Péterné	Pusztacsecseg	Burai Imre	Bucsatelep
Simon Péterné	Pusztacsecseg	Keliger István	Bucsatelep
Mihályffy Ede	Pusztacsecseg	Hajdú János	Bucsatelep
Orsz. Földhit. Int.	Dévaványa	Szabó Károly	Dévaványa
Orsz. Földhit. Int.	Dévaványa	Budai Lajos	Dévaványa
Orsz. Földhit. Int.	Dévaványa	Benedek Mihály	Dévaványa
Orsz. Földhit. Int.	Dévaványa	Marcza Ignác	Dévaványa
Orsz. Földhit. Int.	Dévaványa	id. Bakti József	Dévaványa
Orsz. Földhit. Int.	Dévaványa	Argyelán Rudolf	Dévaványa
Orsz. Földhit. Int.	Dévaványa	Nánási Sándor	Dévaványa
Domján István	Dévaványa	Kiss Mihály	Dévaványa
Grünfeld Sándor	Dévaványa	Hevesi Károly	Dévaványa
Bartolf Ádám zárgondnok	Mezőberény		
Cserepesi gazdaság	Pusztacsecseg	Cena András	Nádújfalu
Cserepesi gazdaság	Pusztacsecseg	Füzesi Imre	Pusztacsecseg
Cserepesi gazdaság	Pusztacsecseg	Venczel József	Bucsa
Szatmári Pál	Pusztacsecseg	Szokolai József	Pusztacsecseg
id. Futó Sándor	Dévaványa	Hőgye Kálmán	Dévaványa
Cserepesi gazdaság	Pusztacsecseg	Csillag János	Bucsa
ifj. Szarka József	Kisújszállás	Daku Lajos	Kisújszállás
ifj. Fehérvári József	Dévaványa	ifj. Fehérvári József	Dévaványa
Köleshalmi gazdaság	Dévaványa	Dávid József	Dévaványa
Köleshalmi gazdaság	Dévaványa	Jakus Ferenc	Dévaványa
Matuz Lajos zárgondnok			
Köleshalmi gazdaság	Dévaványa	Barta Mihály	Dévaványa
Matusz Lajos zárgondnok			
Lajos Mihály	Dévaványa	Lajos Mihály	Dévaványa
Hajdú Imre	Dévaványa	Hajdú Imre	Dévaványa
Lipcsey Márton	Dévaványa	Csikós Imre	Dévaványa
Bula Regina	Dévaványa	Bula Imre	Pusztacsecseg
Herczeg Ferenc	Pusztatorz	Deák József	Bucsa
Kolozsváry Kiss Árpád	Dévaványa	Csermák József	Dévaványa

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványai közig. ir. 1944. – 30. doboz. – 6543/1944. ikt. számú irat, kelte: 1944. szeptember 9.

47. számú táblázat
Dévaványa állatállománya 1933-37-ben

Az állat megnevezése	Á l l a t á l l o m á n y			
	1933-ban	1934-ben	1936-ban	1937-ben
szarvasmarha	2490	2469	2635	2556
ló	2276	2329	1886	2286
sertés	2653	3896	7381	8402
juh	5350	6384	7501	9349
szamár	7	7	7	3
öszvér	3	3	3	3
kecske			43	62

Forrás: a./ DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – II. évf. 9. szám. – 1934. március 4.

b./ Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. 32.doboz – 8288/1944. ikt. számú irat.

48. számú táblázat
Állatállomány Dévaványán 1944-ben

Az állatállomány	száma	Összesen
Ló	1 463	
Csikó	559	
Lóállomány összesen		2 022
Bika és növendék bika	68	
Tehén és előhasi üsző	994	
Üsző	677	
Ökör	12	
Tinó	37	
Borjú, félévesnél fiatalabb	267	
Szarvasmarha összesen		2 055
Tenyézkoca	1 297	
Malac és süldő 1943. évi fiadzású	1 607	
Malac és süldő 1944. évi fiadzású	3 516	
Sertésállomány összesen		6 420
ebből hizlalni akarnak		3 161
Juh, egy éven felül	1 421	
Juh egy éven alul és bárány	553	
Juhállomány összesen		1 974
Tyúk törzsállomány	17 081	
Pulyka törzsállomány	353	
Lúd törzsállomány	1 673	
Kacsa törzsállomány	442	
Baromfi törzsállomány		19 549
Tyúk növendékállomány	33 648	
Pulyka növendékállomány	3 188	
Lúd növendékállomány	7 317	
Kacsa növendékállomány	5 831	
Baromfi növendékállomány		49 984
Törzs- és növendék összesen		69 533

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 32. doboz. – 8288/1944. ikt. számú irat. kelte: 1944. október 6.

49. számú táblázat
 Igénybe vett zsidó birtokok Dévaványán

Sor-szám	A tulajdonos neve	Az igénybevett terület		A felhasználására tett hatósági ajánlás	Kapta (fő)	Melyik község kapta?
		kat. hold	n. öl			
1.	Bárdos Ferencné	5	526			Dévaványa
2.	Bartolf Ádám (bérlet)	100	346			Dévaványa
3.	Blayer Béla (bérlet)	1 087	123			Dévaványa
2.	Dániel Ödönné Ehrlich Margit	68	186		9	Dévaványa
3.	Dévaványai Izrealita Nőegylet	9	1227		1	Dévaványa
4.	Ehrlich Imre dr.	68	1518		17	Dévaványa
5.	Ehrlich István dr.	68	186		11	Dévaványa
6.	Ehrlich Kálmán dr.	68	186		27	Dévaványa
7.	özv. Fischer Jakabné Fein Irma	19	294			Dévaványa
8.	Friedmann Gyuláné	17	841			Dévaványa
9.	gondnokolt Gross Andor	379	1196		265	Dévaványa
10.	Gross Ferenc, Reisner Endre, Reisner Béla, Bíró Anna, Bíró Lajos, Reisner Artúr	384	113		320	Dévaványa
11.	Gross Jenőné	189	1367			Dévaványa
12.	Guttman Gyula		1133			Dévaványa
13.	báró csetei Herzog András	90	369	kis haszonbérlet		Dévaványa
14.	báró csetei Herzog Andrásné	265	286			Dévaványa
15.	báró csetei Herzog Angéla Mária	238	568			Dévaványa

49. számú táblázat
(folytatás)

Sor- szám	A tulajdonos neve	Az igénybevett terület		A felhasználására tett hatósági ajánlás	Kapta (fő)	Melyik község kapta?
		kat. hold	n. öl			
16.	báró csetei Herzog Erzsébet dr.	930	1598	532		Körösladány Dévaványa Dévaványa
	báró csepeli Weiss Alfonsné dévaványai birtokából		1175			
	füzesgyarmati birtokából		1069			
			256			
			527			
17.	ebből	601	89	980		Füzesgyarmat Füzesgyarmat Füzesgyarmat
		502	1556			
		102	482			
		1232	463			
		648	1104			
18.	ebből	261	237			Dévaványa Dévaványa Dévaványa
		258	550			
		227	759			
19.	Jakabfy Jenő	1864	402			Dévaványa
20.	Klein Sándor és társai	3	1568			Dévaványa
21.	Kohn Ignác és társai Mitzki Kálmánné Kovács Amália, Kun Gézáné Kovács Erzsébet, Kovács Imre, Kovács Ödön, Varga Lászlóné Kovács Magda	14	1220			Dévaványa

49. számú táblázat
(folytatás)

Sor- szám	A tulajdonos neve	Az igénybevett terület		A felhasználására tett hatósági ajánlás	Kapta (fő)	Melyik község kapta?
		kat. hold	n. öl			
22.	Kohn Rudolf (megvette Mészáros Sándor Bt.)	24	424			Dévaványa
23.	Kohn Rudolfné Bardach Gizella	3	554			Dévaványa
24.	Kovács Ödön	119	97		92	Dévaványa
25.	Léderer Béláné Lichter Erzsébet és társai	5	526		1	Dévaványa
26.	Lichter László	5	526			Dévaványa
27.	Okányi Andor	266	1110		170	Dévaványa
	ebből	149	1230	elárolás útján eladh.		Dévaványa
	füzesgyarmati birtok	906	1556			
	ebből	457	326	kiszonbérlet		Füzesgyarmat a Békés Vármegyei Közléti Szövetségé
		300		szabadkézből eladható		
28.	Politzer Dezső	26	460		13	Dévaványa
29.	özv. Politzer Fülöpne	69	761			Dévaványa
30.	Politzer Mihályné Goldschmid Berta	68	179		30	Dévaványa
31.	Reisner Endre	61				Dévaványa
32.	Stern Ignácné, Mezei Józsefné	19	294		5	Dévaványa
33.	Weinberger Sándor (megvette: Elek Ignác)	43	1395			Dévaványa
Ö s z e s e n		14 892	884		2 473	

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1943. – 8981/1939. ikt.számú irat.

50. számú táblázat
A zsidóbirtokokból kiosztott terület 1943-ban

A volt tulajdonos neve	Juttatottak száma	A kapott terület
báró Herzog István	200	497
Okányi Andor	21	265
Stern Ignácné	1	24
Izraelita Nőegylet	2	10
Gross Andor	32	355
Kohn Ignác	4	12
Politzer Mihályné	11	68
Összesen	279	1223

Forrás: Sz. M. L. – Dévaványa közig. ir. 1944. – 24. doboz. – 522/1943., 524/1943., 527/1943., 528/1943., 529/1943., 531/1943., 532/1943., KH számú iratok alapján.

51. számú táblázat
Mezőgazdasági Bizottság

Választók	Tagok	Póttagok
s z á m a		
500-ig	10	10
501 - 1 000-ig	15	15
1 000 fő felett	20	20

Forrás: Az 1920. évi XVIII. t.c.

52. számú táblázat
Dévaványa árterének változása a XIX. században

A társulat neve	Az 1855. évben	1881/1887. években
Berettyó	16 367 kh 600 n.öl	30 384 kh 1294 n.öl
Ivánfenéki	15 635 kh 68 n.öl	18 547 kh 1090 n.öl
Összesen	32 398 kh 668 n.öl	48 932 kh 784 n.öl

Forrás: DÓKA 1997. – 280-283. p.

53. számú táblázat
Dévaványán az 1945. évi földreform végrehajtására igénybevett terület

Sor-szám	A volt tulajdonos neve	Az igénybevett terület		Visszamaradt terület	
		kat. hold	n. öl	kat. hold	n. öl
1.	Dévaványa község	49		100	
2.	özv. dr. Tóth Ferencné	75	792	100	
3.	Futó Sándor	337	949	200	
4.	Gödény Istvánné	142			
5.	Czernin Arturné	412			
6.	Hardy Kálmánné	477			
7.	dr. Gál Imre	121		5	
8.	Fodor István	85		5	
9.	Okányi Andor	268			
10.	Baldácsy-féle Protestáns Alapítvány	1 415	159		
11.	gróf Zámoyiski Ágoston	1 087			
12.	Jakabffy Jenő	1 566		300	
13.	dr. Simon Imre	202			
14.	Mészöly László	213			
15.	Kolozsvári Kiss Katalin	338			
16.	Kolozsvári Kiss Árpád	565			
17.	dr. Vadász Pál	194			
18.	dr. Vadász Jánosné	194			
19.	vitéz Lipcsey Márton	370			
20.	dr. Rákossy Árpád	118			
21.	Mátéfy Endre	106			
22.	Debreczeni Dénes	172		200	
23.	Halasy József	112		100	
24.	dr. Vass Albert	281		100	
25.	Református egyház	292		100	
26.	Csatári János	42		100	
27.	Magyar Östermelők	122			
28.	bárá csetei Herzog István	920		400	a Vallásalapítványból
29.	bárá csetei Herzog András	958			
30.	bárá Weiss Alfonzné	930			
31.	dr. Simon János	101		5	
32.	Római Katolikus Vallásalapítvány	6 252			
33.	dr. Szűcs Ferencné	5		5	
34.	Józsa Péter és neje	9		5	
35.	dr. Imrédy Kálmán	5		5	
36.	Gross Andor	17		5	
37.	dr. Szilágyi Ferenc	64		5	
38.	Lóránt Györgyné	15		5	
39.	Debreczeni Lajos	97		5	
40.	Vass Ferenc	4		5	

53. számú táblázat
(folytatás)

Sor- szám	A volt tulajdonos neve	Az igénybevett terület		Visszamaradt terület	
		kat. hold	n. öl	kat. hold	n. öl
41.	vitéz Nácsay János	50			
42.	Turcsányi István	10		5	
43.	S. Kovács András	36		9	
44.	Zechmeister Oszkár	39		5	
45.	Lackó Mária és Irma	4		10	
46.	Prókai János	13		5	
47.	Debreceni Első Takarékt. RT.	16			
48.	Antalffy Jenő	10		5	
49.	B. Kiss Márton	37		5	
50.	Barabás Bálint	44		5	
51.	Gross Andor	255		100	
52.	Reiter Sámuel	22		5	
53.	Békésmegyei Kereskedelmi Bank	29			
54.	Országos Földhitelintézet	112			
55.	Debreceni Első Takarékt. RT.	82			
56.	Magyar - Olasz Bank	4			
57.	Külső-Szolnokmegyei Takarékpénztár	13			
58.	Magyar Általános Hitelbank	28			
59.	dr. Viczián Pálné	133		100	
60.	vitéz Szalánki Géza	18		5	
61.	Nusicán Ödön	12		5	
62.	Berentei György	5		5	
Összesen		19 705	300	2 024	

Forrás: Sz. M. L. – Földigénylő Bizottság iratai. Dévaványa 1945-1947. 5. doboz. Kiosztási földkönyv – 1945. augusztus 16.

54. számú táblázat
Az 1945-ben kiosztott földterület kiigazítása felülvizsgálat után

Sor-szám	A tulajdonos neve	Eredetileg mekkora területet kapott? (kat. hold)	Ebből mekkora terület vettek vissza? (kat. hold)	A visszavétel indoka
1.	Tóth József	10	5	Nincs családja.
2.	Váradi István	10	5	Nincs családja.
3.	Fazekas János	10	5	Nincs családja.
4.	Gönczi András	15	5	Nincs családja.
5.	Gönczi Károly	15	5	Nincs családja.
6.	Papp József	6	6	Állami rendőr.
7.	Kónya Gábor	5	5	10 kh saját földje van.
8.	Urbán János	8	4	Nincs családja.
9.	Kónya Mihály	10	5	4 kh saját földje van.
10.	Mile Albert	3	3	4 kh saját földje van.
11.	Susányi Ferenc	10	5	Nőtlen.
12.	Berényi István	10	5	Nőtlen.
13.	Varsóczy Sándor	10	5	5 kh saját földje van.
14.	Szakácsi Imre	5	5	Nőtlen és édesapja kapott.
15.	Hajdú Gerzson	3	3	10 kh saját földje van.
16.	ifj. Somogyi Zsigmond	10	5	Nincs családja.
17.	Papp Zsigmond	8	5	4,5 kh saját földje van.
18.	Szarka Imre	16	5	Nőtlen.
19.	Papp János	11	5	Nőtlen.
20.	Gönczi Lajos	10	5	Nincs családja.
21.	Cirják István	8	4	Nőtlen.
22.	Szarka Zsigmond	7	7	6 kh várható és 9 kh saját földje van.
23.	Kanó Zsigmond	5	5	10 kh saját földje van.
24.	G. Szabó Sándor	8	8	A feleségének 4,5 kh földje van..

54. számú táblázat
(folytatás)

Sor- szám	A tulajdonos neve	Eredetileg mekkora területet kapott? (kat. hold)	Ebből mekkora terület vettek vissza? (kat. hold)	A visszavétel indoka
25.	Osillag Ignác	10	10	10 kh saját földje van.
26.	Séllei Imre	10	10	8 kh saját földje van
27.	D. Nagy Lajos	3	3	9 kh saját földje van.
28.	id. Tóth Sándor	10	10	10 kh saját földje van.
29.	Gyuricza Zsigmond	5	5	11 kh saját földje van.
30.	Mészáros Zsigmond	6	6	6 kh saját földje van.
31.	Balla István	10	10	11 kh saját földje van.
32.	Knapp Mátyás	15	15	Várható öröksége és 4 kh saját földje van.
33.	Bodnár Mihály	15	5	2 kh saját földje van.
34.	ifj. Gyányi Lajos	5	5	10 kh várható öröksége van.
35.	ifj. Bogya Bálint	10	10	15 kh várható öröksége van.
36.	Zsombok Lajos	5	5	Budapesti lakos.
37.	Bakó József	8	8	12 kh várható öröksége van.
38.	Bogya Mihály	3	3	9 kh saját földje van.
39.	Fekete Lajos	3	3	5 kh saját földje van és nőtlen.
40.	Szöllősi György	2	2	Saját földje van.
41.	Balogh András	9	9	10 kh várható öröksége van.
42.	Horváth Ignác	26	26	10 kh saját földje van.
43.	Tarsoly Zsigmond	8	8	9 kh saját földje van.
44.	L. Papp András	4	4	30 kh saját földje van.
	Összesen:	380	277	73%-ot vettek vissza!

Forrás: Sz. M. L. – Szolnok Megyei Földbirtokrendező Tanács iratai. Dévaványa 1945-1947.
Az Országos Műszaki Hivatalnak 1946. október 2-án küldött levél alapján.

MELLÉKLET

Másolat.

Örök urbéri-egység.

A dévaványai vólt földes urak és öszves lakosság között, minden urbéres peres viszonyoknak és egymás irányában lehető követeléseknek, végleges kiegyenlítése és minden egymásiránti pereknek megazúntetése tekintetéből, alábbi pontok szerint létre jött urbéri örök egységnek könnyebb megérthetése, s annak mind két egyező fél érdekében okszerű és hasznos volta bővebb felvilágosítása okáért, az alólírt vólt földes urak szükségesnek látják az egység tárgyat képező dévaványai határbeli földek iránt, a következőket előre bocsátani, úgymint:

1. A dévaványai határ A. alatti térkép és B. alatti telekkönyv tanúsítása szerint 1200 □ ölével számított osztályozatlan holdakban 45,391 ‰, holdat tévén, ebből az öszves lakosság, négy lénea részén lévő nemesség, egyházak, lelkészek, kántorok, rector, tanítók, jegyzők, község az urbéres, remanentiális, haszonbéres és foglalási földekkel, helység területével, temetőikkel és szőlőkkel együtt jelenleg öszvesen 19,041 ‰, osztályozatlan holdat 1200 □ ölével számítva tartanak birtokukban.

A lakosság birtokába lévő ezen földek jogi szempontból véve különböfőle természetűek. Ugyan is:

Ezen földterületen a Mária Terezia idejebeli urbéri öszveirás alkalmával C. szerint nem több, mint 14 1/4 urbéri telek és 19 házasszellér találtatott, — 1848-ik évben és e mai napon pedig 15 1/4, urbéri telek és 843 szellérház létezvén, — a vólt földes urak ennyiert kaptak a magas kormánytól kárpótlást. —

Ezen 15 1/4 urbéri telek apróbb részletenként 86 gazda kezén lévén, ugyanezek az urbériségen felül még 4107 holdat használnak szerződés mellett.

A vólt, gróf Zerdahelyi, de jelenleg báró Baldácsy és gróf Eszterházy Antal urak birtokrészén lévő urbéres jobbágysok 1821-ik évben az urbériséget felülhaladó földektől a kötelezett hért fizetni sokalván — perre szállottak, — minek folytán a birtokukban vólt földek D. alatti térkép szerint fölméretvén E. alatti telekkönyv szerint 54 urbéri telekre menő remanentiális földek találtattak birtokukban. — Ugyanezen urak részére a nemes és nemtelen lakosok is pórré szállván s F. szerint az ezek birtokában vólt földek is fölméretvén G. alatti telekkönyv tanúsítása szerint 4940 hold föld találtatott birtokukban, minek folytán a Fő-Méltóságú magyar királyi udvari cancellária által kiadott H. alatti rendelet szerint az urbéres jobbágysok kezén talált felesleges földekből 54 újabb urbéri telek határozatott alakítatni s adó alá öszseiratni, — a nemes és nemtelen lakosok kezén talált F. G. alatti földeket pedig mint az uraság majorsági tulajdonit ennek szabad rendelkezése alatt meghagyta.

Azon H. alatti rendelet az 54 újabb urbéri telek alakítását illetőleg 1848-ik évig, vagy azóta azon okból nem hajtattott végre, mert a lakosok azon silányabb természetű földekért az urbéri terheket és közadót elviselhetlennek nyilvánítván, — ezen földek 1848-ik évig a lakosság kívánságához képest J. és K. szerint csekély fizetés mellett mint a földes uraság szabad rendelkezése alá nem tartozó remanentiális földek kezeltek.

A nemes és nemtelen lakosok kezén lévő F. G. alatti földek pedig 1848-ik évig L. M.N. alatti ideiglenes és változó szerződések mellett, mint az uraságok szabad rendelkezése alá tartozó majorsági tulajdonai lettek kezelve.

A többi uraságok részén (Petrovay László és Orczy Antal urakat kivéve) szinte vannak urbéri telkes jobbágysok, kik az urbériségen felül szinte használnak még némely földeket szerződések mellett, és ámbár ezek iránt még eddig semmi bírói vagy hatósági intézkedés sem történt, — a fentebbiek hasonlatosságánál fogva szinte remanentiális földeknek követeltetnek a lakosság által.

Továbbá valamint báró Baldácsy és gróf Eszterházy, ugy a többi földes urak birtok részén még nagyobb számmal vannak oly lakosok is, kik urbéri telket nem bírnak, de mégis nagyobb kiterjedésű földeket használnak, gróf Szapáry József úrtól O. P. Otakay Ignác úrtól O. P. Q. Freizeisen István úrtól R. S. Orczy Antal úrtól T. Halasy Kázmér és Andrássy János úrtól Q.R.S.T. U. Halasy József úrtól V. Halasy Márton örököseitől W. idős Halasy József ur csodtármegétől U.V.W. X. Halasy Ferenc úrtól Y. a. b. c. d. Petrovay László úrtól pedig Z. a. b. c. d. e. alatt látható X.Y.Z.

ideiglenes és változó szerződések tanusítása szerint, — mely szerződések leginkább 1848-ik év előtt keltek, de némelyek azóta is megújítottak.

Ezen szerződések azt tanúsítják, hogy az ezek mellett használt földek, a földes uraknak kétségtelen majorsági tulajdonai, — ellenben a lakosok, kik az előre bocsátottak iránti egyéb észrevételeiket most mellőzik, úgy tartják, hogy miután ők azon földeket ember emlékezetét meghaladó idő óta bírják, és miután kérdéses földek a lakosság között szabad adás-vétel alatt állottak, azon szerződések csak urbéri pótló szerződések, a földek pedig urbéri természetűek lennének, mely hiedelmük alapján 1848-ik évben a szerződésbeli tartozások fizetését is megtagadván, báró Baldácsy és gróf Szapáry József urak által e végett megpöröltettek, elmarasztattak s ellentük az ítéletek is végrehajtottak. — A Halasy József, Freizeizen István, Halasy Márton és Petrovay László urak részén levő bérlok szinte bepöröltetvén, ezek mint fentebb látható új szerződésre léptek.

A báró Baldácsy Antal ur részén levő lakosok a szerződésileg kikötött bérfizetést ujabban is megtagadván, valamint a haszonbér megfizetése, úgy az F. G. alatti haszonbéres földeknek visszaadása végett is pörbe fogattak, — minek folytán a tekintetes cs. kir. Szeghalmi járásbíróség által hozott AA. alatti, és a nagytekintetű cs. kir. főtörvényszék által hozott BB. alatti ítéletek szerint, — nem csak a haszonbér megfizetéseben, de a haszonbéres földek visszaadásában is elmarasztattak, — mely ítéletek feljebbzetvén, a főméltságu legfőbb törvényszék CC. alatti ítélete szerint — azon per érdemleges eldöntés végett — az 1853-ik évi nyílt parancs 49 §. alapján az urbéri törvényszékhez, a tartozások behajtása tekintetéből pedig a megyei hatósághoz utasított.

Ezen utasítás folytán valamennyi urak, úgy a remanentiális, mint a többi földek után járó tartozások behajtása végett 1854-ik évben a nagytekintetű megyei hatósághoz folyamodván — hosszas és költséges perlekedés után DD. FF. szerint, valamint a remanentiális, úgy a többi lakosok is az 1857-ik év végéig kijáró tartozásoknak négy év alatti megfizetésében elmarasztattak, — s ezenkívül a folyó tartozások megfizetésére is köteleztettek, — ámbr tehát némelyek ezen tartozásaikból bírói végrehajtás útján már fizetéseket is tettek, mind a mellett is jelenleg ott áll a dolog, hogy az összes ványai lakosság 1860-ik év végéig számítva körülbelül 60,000 pft. kész pénzzel s több mint száz ezer kéve náddal tartozik az uraság részére, — melyből a hatóságilag megszabott részletek szerint e mai napig 30,000 pft. lett volna fizetendő, és miután ezt lefizetni elmulasztották, már bírói foglalás alá vett javaiknak elárvereztetése csak ezen örök egység reményében lett az uraságok részéről felfüggesztve.

A lakosság ily szomorú helyzetének orvoslása iránt, valamint egymás közt többször tanácskozván, úgy több törvény-tudók, de különösen ügyvédünknek tanácsát is kikérvén az iránt, vajjon a folyamatban lévő urbéri pert mennyi idő alatt lehetne befejezni? és vajjon ezen folyamatban lévő urbéri perben milyen kedvezményekre számolhatnának? — mire azon értesítést nyerték, hogy a ványai urbéri per — tekintve annak bonyolodott állapotát — még vagy három évig eltarthat, és hogy annak után a remanentiális és többi szerződéses földeknek ingyen megnyerésére egyáltalában nem számolhatnának, sőt az elmaradt tartozásokat okvetlenül meg kell fizetni, — az urbériésben felül lévő földeket pedig legjobb esetben is csak a törvény által rendelt váltság mellett nyerhetnék meg — és hogy a foglalási földek közül is csak az 1820-ik év óta békés használatukban lévő földeket tarthatnák meg ingyen törvény értelmében.

A lakosság tehát meggyőződén arról, hogy nem csak a régi tartozásokat meg kell fizetni, hanem az urbéri pernek befejezéséig a szerződésbeli tartozásokat folyton fizetni tartozik, — továbbá meggyőződén arról is, hogy az urbéri per útján a kezei között lévő földeket legfeljebb is csak törvényes váltság mellett nyerhetné meg, — de leginkább számot vetvén az iránt, hogy a törvényes váltság, mint egy 15 ezer hold föld után az eddigi tartozással együtt 200,000 pftot meghaladna, — egyszersmind meggyőződött arról is, hogy a nagy adó és körös-berettyó szabályozási munkák teljesítése mellett ily roppant pénzösszegeknek — bár több évek alatti lefizetése is — még a tehetősebb gazdáknak is nagy terhére esnék, — a sokkal nagyobb számmal lévő csekélyebb vagyonnal bíró gazdákat pedig, leginkább a mostani pénzzsűke idején tökéletesen tönkre juttatná, — valamint egyébiránt is tisztán belátván mind azon előnyöket és hasznokat, mik a czélbavett tagosítás és közlegelő elkülönítésének hová előbbi létre jötte esetére egész gazdálkodására nézve kiíradni fognak, — ugyanazért a dévaványai lakosság ügyvédük hathatós javaslata folytán elhatározta magát, hogy az esetben, ha az uraságok az egyezkedésre eddigi ajánlataik értelmében még hajlandók lennének, — a lakosság is, hogy magát azon roppant pénzfizetésektől megóvhassa, vagy legalább azt enyhíthesse, szinte kész volna inkább a föld egy részének az uraságok részére való visszabocsátása mellett — egységre lépni, — minek folytán folyó évi augusztus hó 16-ik napján Eördögh Frigyes ügyvéd, Szitás Dienes bíró és Tóth Károly jegyző urat — az óhajtott egység sikeresítése végett az uraságokhoz Pestre küldvén, — küldötteik azon örvendetes hirt hozák, mikép az uraságok azon reményben, hogy egység útján a hosszas, költséges és kellemetlen perlekedéstől megszabadulván; mielőbb birtokba jutandnak, bár törvényes tulajdonaik egy részének feláldozásával is leginkább azért lennének készek az egységre, mert ezen veszteségük a mielőbbi birtokbajutás által fog helyre hozatni, — de egyszersmind azt kívánják, hogy az egység Halassy Kázmér

közbirtokos úr és Andrássy János közbirtokossági ügyvéd közbejöttével tökéletesen elkészítve — a lakosság vagy törvényszerű meghatalmazottjai által, törvényes bizonyosság jelenlétében aláírassék s ily alakban terjesztessék az uraságok elébe aláírás végett, — minek folytán

Egy részről báró Baldácsy Antal, gróf Szapáry József, gróf Eszterházy Antal, s ennek jogán gróf Issákné, Ocskay Ignátz, Halasy Ferencz, ifjú Halasy József, Dobotzky Ignátz, Halasy Márton örökösei u. m. Halasy Kázmér, Halasy Lőrincz, Halasy István, ugys mint kiskorú Sándor testvérének és elhunyt Imre testvére kiskoru leányának gyámja, néhai idősb Halasy József csödtömege részéről Fülöp József csödtömege gondnok és Varga András, mint ezen birtok zálogtartója, Petrovay László, Oroczy Antal, néhai Freizeisen István örökösei részéről Mosóczy János ügyvéd mint hagyatéki gondnok, — továbbá 'Söldos Imre, Hellebront István, Bozik János, Halasy Kázmér és Andrássy János dévaványai birtokosok, mint volt földes urak s illetőleg meghatalmazottjaik, —

Más részről pedig a dévaványai urbéres, remanentiális és haszonbéres vagy censualis és foglalási földeket bíró lakosság, valamint a zsellérek, négy línea részén lévő nemesek, egyházak képviselői, lelkészek valamint maguk, úgy az általuk képviselt egyházi személyzet részéről is, — és különösen a GG. szerint törvényszerűen megválasztott lakossági képviselők s előjárók HH. alatti meghatalmazásuk folytán, miután ettől némi részben eltértek azon biztos reményben, hogy ezen egységet az összes lakosság, vagy annak legalább általános többsége is aláírandja és így az általuk tett jelen egységet utólagosan sajátjává tévén megerősítendi, — e mai alulírt napon, helyen és esztendőben tekintetes cs. kir. járásbeli szolgabíró ur jelenlétében rendes ügyvédük Eördögh Frigyes úr hozzájárultával az alább következő megmásolhatatlan örök-egységre léptek u. m.

I. Az összes dévaványai lakosság részére a város területének az urbéri telkek, szántó, kaszáló és legelőbeli illetményének, — zsellérek legelőbeli illetményének, — egyházak, lelkészek, jegyzők, kántorok, rector, tanítók, harangozók földjeinek, és az illetők törvényszerű legelőbeli illetményének, úgy a város földjeinek, — vályog gödrök, téglavető, vásár-tér, ternetők, utcák, és az alább különösen ki nem tett utak és düllő utak s haszonvehetetlen térek fejében, azon célból, hogy ebből minden netán az uraságok ellen még ezeken kívül is, bár mely ványai lakos által támasztható törvényes igényeket kielégíteni köteleztessenek, adatik az uraságok által ennél minden váltáság nélkül 1,200 □ öles osztályozatlan földakban tizenhatszáz ezer hold az az:

Mindazáltal a lakosság részére adott 18,000 földba a helység területén levő majorsági uradalmi telkek be nem számíthatván, — miután ezek tizenkét $\frac{1}{100}$ holdat tesznek, — ennek kipótolására a 18,000 holdon felül adatik

Továbbá a túri, ladányi és gyomai országutak — úgy mint azon utak is, melyek az uraságok földjeire járás végett a lakosság részére kiadandó 18,000 föld földön keresztül vezetettének, a lakosság terhére be nem számíthatván, az ezen utak által elfoglalandó földterületek a lakosság részére szinte ki fognak pótolatni.

II. A tekintetes Halasy Kázmér úr részére szálmalom helynek kihasított s beépített tíz hold szinte a lakosság részére kihasítandó földterületben esvén, miután ezt a lakosok az illető úr részére lehagyni kötelesek, ennek kipótolására adatik tíz hold.

III. A négy línea részén levő nemeseknek kiadatik s illetőleg birtokába hagyatik az általuk jelenleg is birt hosszúberki hetvenhat hold 1056 □ öl föld 1,200 □ ölével számítva minden járulék és váltáság nélkül, az az

IV. A szederkert nevű szabad szőlő, az illető tulajdonosoknak szinte minden járulék és váltáság nélkül a 18,000 holdon felül kiadatik s illetőleg birtokukba hagyatik, mely is téssen kilenczven holdat, 1,044 □ ölet, az az

V. A 18,000 holdon felül az illető tulajdonosoknak szinte kiadatnak s illetőleg birtokukban hagyatnak a tőkerti és bánomkerti dézmás szőlők, holdankint 25 pft. azaz huszonöt pengő forint, vagyis austriai értékben 26 ft. 25 kr. azaz huszonhat forint 25 kr. váltáság mellett, mely váltásági összeg 117 hold és 876 □ öl után téssen összesen pengő pénzben 2946 pft. 45 krt. azaz két ezer kilencszáz negyvenhat pft. 45 krt. vagyis austriai értékben 3094 ft. 8 3/4 krt., mely váltásági összeget az illető szőlőbirtokosok e folyó 1859-ik évi szent Mihály naptól 1861-ik évi szent Mihály napig számítandó ötös kamatokkal együtt — négy részletben és pedig 1860-ik évi május 10-én, october 12-én és 1861-ik évi május 10-én és october 1-én napján lesznek kötelesek lefizetni, — mi is nem teljesítés esetében bármely szabadon választandó szolgabírói hivatal által végrehajtás útján fog az illetőktől behajtatni. — Ezen szőlők 1,200 □ ölével számítva tesznek száz tizenhét holdat 876 □ ölet azaz

18,000 □ öl	
12	121 1200
10	—
76	1056
90	1044
117	876 1200
Oldal	18,307 897 1200

Áttétel

VI. Az általános kielégítési 18,000 holdon felül a lakosság által kértvén még ráadásul 100 holdak azon célra nézve, hogy azon föld mennyiséggel községi ügyvéd Eördögh Frigyes úr öt évi hűséges és sikeres szolgálatai fejében neki ünnepélyesen tettigéret szerint — véglegesen kielégíthetőség, a nélkül, hogy a lakosság kielégítésére szolgáló földmennyiség az által legkisebb csorbát is szenvedne, az ekkép kért száz osztályozatlan holdak a bejelentett célhoz képest szinte megadatnak, az az

VII. Az uraságok Andrassy János ügyvéd úrnak 200 osztályozott hold földet oly kikötés mellett adván el, hogy azt tagosításakor mindjárt a helység alatt kezdve a szederkerttől a szőlmalomig terjedő földben fogják rendes formában kihasíttatni, — ugyanazért miután ezen földterület jelen egység szerint a lakosságnak esik, köteles a lakosság azon 200 hold földet 1,200 □ ölével számított holdakban a kijelölt helyen rendes formában Andrassy János úr részére kiadni, — ez azonban a lakosság részére be nem számíttathatván, ennek kipótlása tekintetéből a 18,000 holdon felül ismét kap a lakosság két-száz holdat 1,200 □ ölével számítva, az az

Hold	□ öl
18,307	697 1200
100	—
200	—
Összesen	18,607 697 1200

VIII. A fentebb elősorolt 18,607 $\frac{697}{1200}$ hold föld terület 1,200 □ ölével számított osztályozatlan holdakban következő határvonalak között fog kihasíttatni s illetőleg kiadni, úgy-mint a választóvonal megkezdetik a szeghalomhoz tartozó szigeti érben lévő határszálen s innen egyenes vonalban vezetetik a háts földön lévő református temető külső sarkáig, — innen a catholicus temető külső sarkáig, innen a poczoskert külső sarkáig, és ennek vonalán egész az idős Halasy József s illetőleg Varga földéig elkészített töltés végéig, itt megtörve a Varga épületeinek a város felé eső oldalán vezetődik a gyomai országútig, itt ismét megtörvén a gyomai országtól jobb oldali vonalán kifelé halad egész az uraságok által eladott 500 hold földnek külső sarka irányáig, itt ismét megtörvén megy az 500 holdban lévő Debreceeni András tanya földé-nek sarkáig, itt ismét megtörvén visszafordul s halad az 500 hold innesső vonalán egész az 500 hold innesső sarkáig, itt ismét megtörvén halad a gyomai határig, melyet elérvén mindenütt halad a gyomai határvonalon ennek végeztével a balai határt is érintve halad a gabonási és kérszigeti határvonalokon. — A másik oldalon pedig a kiindulási választó vonalnál kezdve min-denütt halad a nádas rétben a szeghalmi határvonalon, és valamint itt, úgy a kérszigeti határvonalon is mind addig folytatattik, míg a kihasítani kívánt földmennyiség ki nem telik, ennek kitételével pedig a kérszigeti határtól a réhelyen, kétérközőn, fudéron és nádas réten keresztül a szeghalmi határig egy a poczoskerttel párhuzamosan (paralella) vonandó választó vonal által bezáratik. — Mingától értetődővén, hogy a 45,391 $\frac{697}{1200}$ holdból álló dévaványai határból a 18,607 $\frac{697}{1200}$ hold kiadása után feumaradandó földmennyiség az uraságok kizárólagos tulajdona-gyanánt maradjon.

IX. Fentebbi választó vonal szerint némely urasági majorok a lakosság birtokába, — több rendű lakossági tanya épületek pedig az uraságok birtokába esvén, ennek folytán ezennel kikötetik, hogy azon esetben, ha azok az új birtokos által szabad egyezkedés után meg nem váltatnának, szabadon elhordhatók. — A meg nem váltás esetében pedig kötelesek mind azon lakosok vagy uraságok, kiknek újabb földbirtokuk 1860-ik évi augusztus haváig kimutatattani és átadni fog, a tanyát és minden egyéb épületeiket, fűket vagy bármiféle beruházásokat is ezen időtől számíttandó két hónap alatt, — a kiknek újabb földbirtoka pedig később fogna ki-hasíttatni, legfeljebb 1861-ik évi szeptember napig oly szoros kikötés mellett elhordatni, mint hogy azon esetben, ha azok a kikötött határidő alatt el nem hordatnának, a föld újabb tulajdo-nossá által minden kártérítés vagy felelet terhe nélkül szabadon lerontathatnak, elpusztíttathatnak, vagy felhasználhatnak, a nélkül, hogy azok iránt később bár csak kérdés is támaszthatmék.

Továbbá megjegyeztetik, mikép azok, kik épületeik használatában az újabb tulajdonost illető földön fentebbi időre meghagyatnak, a földet egyáltalában nem használhatják, és marhá-ikat az ölből csak itatás végett levén szabad kibocsátani, minden általuk vagy jószágaik által szándékosan avagy gondatlanságból okozandó károkért a föld újabb tulajdonosságának kártérítés-sel teljes mértékben tartoznak, — sőt az újabb tulajdonos földének őszi, téli vagy tavaszi le-geltetésétől is oly szorosan eltiltatnak, hogy azok, kik az újabb tulajdonost illető földeken le-geltetni merészelnének, nem csak az elvett haszonnak vagy okozandó kárnak megtérítésére kö-telezetnek, hanem ezen kívül mint más tulajdonának szándékos rongálói és törvényellenes el-sajátítói még meg is fenytendőek.

X. Az uraságok a lakosok részére kiadandó földet saját költségükön kiosztatni, a lako-sok pedig a szükséges szekeres és gyalog napszámokat kiszolgáltatni törvény szerint kötelez-tetvén, — ennek folytán az uraságok az összes lakossági föld mennyiségnek 1860-ik évi szent Mihály napig saját költségükön leendő kiosztására, a lakosok pedig a kiosztás gyorsabbítása és

biztosabb sikeresíthetése tekintetéből az egész munka idejére felfogadandó szekereseknek és gyalog napszámosoknak kiállítására ezennel magukat még az urasági földek kiosztása tekintetében is lekötélezték. —

XI. Több uraságok birtokrészén lévén oly száraz malmok, melyeknek tulajdonosai eddig az uradalmi malomjog használatáért bizonyos taxát fizetni köteleztettek, ezekre nézve tehát azon intézkedés tételik, hogy ezek malmaikat a további taxa vagy haszonbér fizetésétől törvény értelmében minden hat forint taxa után száz forint váltásági tőkeösszeg lefizetése mellett megválthatják, — azon esetre pedig, ha meg nem váltanák, az illető uraságok részére a taxa követelésnek joga továbbra is fentartatik. —

XII. A dévaványai lakosok szerződéseik értelmében 1860-ik év végéig számítva II. szerint az uraságok részére készpénz és nád fejében 62,519 pft. 19%, krral tartozván, ezen tartozásaiknak megfizetésére magukat olyképpen kötelezték, hogy annak törlesztésére ezen egyes-ség aláírásakor a jelenlegi közlegelőt az uraságok kizárólagos használatára mind által adandják (kivéven az uraságok és lakosok részére már eddig felfogott legelőbeli részeket, melyek továbbá is az eddigi módon fognak használtatni), sőt által adják az úgynevezett Pipás volt nádasrétet is, melyek az urasági meghatalmazott által, a községi előjáróság ellenőrzése mellett, nyilvános árverés útján 1860-ik évi szent Mihály napig leendő egy évi használatra haszonbérbe fognak kiadni, és az ebből befolyandó pénzösszeg a fentebbi lakossági tartozások lerovására minden egyes lakos legutolsó egy évi tartozásának arányában fog fordíttatni, — ha pedig a befolyandó pénzösszeg az összes lakosság egy évi tartozását felülhaladná, az esetben az egy évi tartozás kielégítése után fennmaradandó pénzösszeg minden egyes adós tartozásának arányában fog a fennmaradt lakossági tartozások kielégítésére fordíttatni.

A mindezek lerovása után fizetetlen maradandó tartozását pedig minden egyes lakos folyó 1859-ik évi szent Mihály naptól 1864-ik évi szent Mihály napig számítandó öt évek alatt 1859-ik évi szent Mihály naptól kijáró ötös kamataival együtt tíz egyforma részletben félévenként és pedig 1860-ik évi szent György napján kezdve, minden évben szent György és szent Mihály napján leendő köteles külömbeni végrehajtás terhe mellett lefizetni.

Hogy pedig az uraságok fizetetlen maradandó követeléseikre nézve teljes biztonságba helyeztessenek, ezennel kikötetik, miszerint a tartozásban maradandó lakosoknak jobbik szakaszbeli földje az illető adós tartozásának kielégítéséig az illető uraság tulajdona gyanánt fog visszatartatni, — mely is az illető adósnak tulajdonává csak a tartozás teljes kielégítése után válhatván, ennek megtörténteig az adós csak ideiglenes használatában fog maradni. — Azon esetre pedig, ha a tartozásnak fentebb kikötött bár melyik részlete is, a meghatározott időkhöz pontosan ki nem elégítettnek, az illető adós az uraság részére visszatartott földje tekintetes ca. kir. szolgabírói hivatal által nyilvános árverésen eladni, és a vételár a költségek levonása után a tartozás kielégítésére fog fordíttatni.

XIII. Végül azon nem reményelt esetre, ha a földeknek egyénenkénti kiosztása 1860. évi szent Mihály napig valami előre nem látható akadály miatt eszközölhető nem lenne, — azon megállapodás történt, hogy az uraságok a Szeghalom szigeti Körös-Ladányi és Gyomai határ felé eső azon földeket, melyek jelen örök-egység VIII-ik pontja szerint az uraságok tulajdonává válnának, a lakossági kölcsönföldeknek egyedüli kivételével, 1860-ik évi szent Mihály napján túl is ezen örök-egység végrehajtásáig kizárólagos használatukban azon feltétel alatt tartandják meg, hogy a remanentiális és haszonbér vagy censuális földek birtokosaiktól fizetést vagy nádat a jelen egység XII-ik pontjában felszámítottakon kívül nem követelnek. — A többi valamennyi földre pedig az eddig gyakorlatban volt használat jelen örök-egység végrehajtásáig továbbra is fentartatik.

Egyébiránt az uraságok részéről a lakosok kívánságához képest ezennel nyilvánítottik, miszerint a zsellérek legelőbeli illetménye mindenk előtt, sőt ha lehetséges leendő, még 1860-ik év tavaszán ki fog osztatni az uraságok által, vagy ha ezt akkora mértékileg véglegesen kiosztatni nem lehetne, annak ideiglenes kiosztására a községi előjáróság felhatalmaztatik.

Megjegyeztetik azonban, hogy miután épen azon legelőbeli részek is, melyekből a zsellérek legelőbeli illetménye kiosztandó lenne, 1860-ik évi szent Mihály napig való használatra az uraságok részére a lakossági tartozások törlesztése végett lennének átadva, ugyanazért ezennel kikötetik, hogy a zsellérek minden részükre kiosztandó egy hold 1,200 □ öles földért 1860. évi szent Mihály napig az adón kívül két új forintot köteleztetnek az uraságok részére haszonbérfeijében előlegesen egyszerre lefizetni.

A jelen örök-egységnek tizenhárom pontjaiban foglaltakat, valamint az uraságok, úgy a lakosok képviselői, sőt magok a lakosok is jól megértvén és higgatlan megfontolván, mindenkben saját akaratukkal s kívánságukkal megegyezőnek lenni nyilvánítván, minden további fentartás és kikötés nélkül elfogadják és azoknak teljesítésére magukat ezennel ünnepélyesen lekötélezték. Minek folytán valamint az uraságok minden a lakosok elleni követeléseikről, mik az urbéri kapcsolatból származnak, úgy viszont a dévaványai minden rendű lakosok is, minden az uraságok elleni hasonló igényeikről, mik ezen örök-egység pontjai szerint ki nem kötöttek, vagy fel nem tartattak, ezennel ünnepélyesen örökre és végkép lemondanak.

Az uraságok és összes lakosok között az egység fentebbi pontok szerint létrejvén, azon nem reménylett esetre, ha közöttük ezen egység pontjai felett netán kérdés támadna, ennek elintézésére s végrehajtására mindkét részből a különben is illetékes tekintetes cs. kir. urbéri törvényszék köttetett ki.

Míthogy pedig az uraságok és lakosok között létrejött fentebbi egység az uraságok kikötése szerint csak azon esetben lenne jogérvényes, ha a lakosok is a köztük fenforgó minden kérdésekre nézve oly szoros egységre léptek, melytől bár költsönös beleegyezéssel is az uraságok beleegyezése nélkül visszalépniök hatalmukba nem álland, — ennek folytán a dévanyai lakosok egymás között fenforgó minden kérdéseket, szinte barátságos egység útján kívánván elintézni, — ugyancsak a mai alóírt napon, helyen és esztendőben az alább következő oly barátságos egységre léptek, melytől vissza lépniök bár költsönös beleegyezés mellett is, az uraságok beleegyezése nélkül szabad nem lészen.

A lakosok' egymás közötti egysége.

1) A lakosok az uraságok által fentebbiek szerint kiadott földmennyiségből mindenek előtt kiadják Andrassy János uradalmi ügyvéd úrnak a helység szélén a szederkerttől a szélmalomig terjedő azon 1200 □ ölével számított kétszáz hold földet, melynek kiadását fentebbiek szerint felválták.

2) Kiadják saját ügyvédüknek Eördögh Frigyes úrnak a fentebbiek szerint ráadásul kapott száz hold földet az Andrassy János úr részén kihalastandó 200 hold föld mellett

3) Kiadják a négy línea részén lévő nemesek földét réttel együtt, azon helyen, hol az jelenleg létezik egy kevésbé rendesebb formában minden járulék nélkül, mely térszen

4) Kiadni kötelesek a szederkert, tókert és bányakerti szőlőket, melyek összesen tesznek

5) Kiadják a helység területét s illetőleg az abban foglalt majorsági s egyéb beltelkeket utczákkal együtt, melyek összesen tesznek

6) Kiadják a catholicus és református egyházak földét minden járulék nélkül, és pedig a református egyházát ott, hol az jelenleg létezik, egy kissé rendesebb formában, melyek összesen tesznek

7) Kiadják a catholicus és református harangozók földét minden járulék nélkül, melyek összesen tesznek

8) Kiadják a catholicus lelkész ur földjét, mely is osztályozatlan holdakban térszen

Ezen 192 $\frac{49}{100}$ hold föld osztályozott holdakban 180 holdat, vagyis per 40 hold 4 és $\frac{1}{4}$ telket képezvén minden egy telek után 24 hold legelőt számítván 4 és $\frac{1}{4}$ telek után esik

Minden telek után 8 hold nádas rétet számítván 4 és $\frac{1}{4}$ telek után esik

9) A catholicus kántor földje osztályozatlan holdakban térszen

Ez 1 és $\frac{3}{4}$ telket képezvén, ezután járó legelő per 24 hold térszen

Nádas rétbeli illetménye per 8 hold térszen

10) A református lelkész úr földjei osztályozatlan holdakban tesznek

Mely is 76 osztályozott vagyis 1 és $\frac{1}{4}$ telket képezvén, legelőbeli illetménye per 24 hold

Nádas rétbeli illetménye per 8 hold térszen

11) Református rector földjei osztályozatlan holdakban tesznek

Ez fél telket képezvén legelőbeli illetménye térszen

Nádas rétbeli illetménye térszen

12) Református tanítók földjei tesznek

Ez $\frac{1}{4}$ telket képezvén, legelőbeli illetménye térszen

Nádas rétbeli illetménye térszen

13) A két jegyző részére adatik fél fél telek, összesen egy telek per 40 hold térszen

Ennek legelőbeli illetménye

Nádas rétbeli illetménye

Megjegyeztetik, hogy a fentebb elősorolt földek közül azok, melyeknek helyisége ki nem jelettetett, a mennyiben kitelik, a város fűzfás tanyájától kezdve a szederkert háta megettől földekből fognak kiadni, és minden telek-

Oldal

Hold	□ öl
200	"
100	"
76	1056
	1200
208	720
588	780
196	720
	1200
34	1044
	1200
192	492
108	"
36	"
69	972
42	"
14	"
85	936
	720
45	"
15	360
21	1044
12	"
4	"
32	708
20	"
6	"
40	"
24	"
8	"
2,133	12
	1200

Áttétel

ben legalább öt hold kapás vetemény alá használható jó föld fog más alkalmas helyen kiméretni.

14) A 15 és $\frac{1}{4}$ urbéri telket illetőleg a lakosok között oly egyesség történt, hogy ezen 15 és $\frac{1}{4}$ urbéri telek a lakosság részére az uraságok által eladott 500 hold föld között fekvő földterületen fog az illető urbéresnek részére kimérteni, s itt ki nem telvén, folytatva a nádövényben és barócban, mindég 100 □ öllel feljebb számítva, mint a hogy azon földterületek a becslő választmány által osztályoztattak. — Ezen 15 $\frac{1}{4}$ urbéri telek szántó és kaszállóban 40 holdal számítva téssen

Ennek legelőbeli illetménye 24 holdjával számítva egy telek után, téssen összesen

Nádas rétbeli illetménye per 8 hold

Ezen 15 $\frac{1}{4}$ urbéri telkeket bíró lakosoknak megengedtetik, hogy legelőbeli illetményüknek felét az urbéri telkekkel együtt hasonló jó földben vehessék ki. —

Továbbá megjegyeztetik, hogy az esetben, ha az urbéri illetmény kiosztásánál oly rosszabb földterületek jönnének közbe, melyek szántás alá nem alkalmasak, ezek urbéri illetmény gyanánt ki nem oszthatók, hanem az illető urbéres lakos remanentiális földjei fejében lesznek kimérendők.

15) Az uraságok kárpótlást 843 zsallérház után kapván, ezen 843 zsallérház legelőbeli illetménye minden nyolcz zsallér után egy telki illetményt, vagyis minden ház után három holdat számítva osztályozatlan holdakban téssen

Ugyanezek nádasrétbeli illetménye minden 8 zsallér után egy telki illetményt, vagyis minden házra egy holdat számítva osztályozatlan holdakban téssen

A zsallérekre nézve egy részről megjegyeztetik, hogy ezek legelőbeli illetménye a helység körül legközelebb fekvő jelenlegi közlegelőből fog törvény értelmében 1,200 □ ölével számítandó osztályozatlan holdakban az összes zsalléreknak együtt véve kiadatni, kik azonban a földek különbözőségét tekintve a részükre együtt kimérendő legelőbeli földön az igazsághoz képest újabb becslési kulcs szerint fognak osztályozott holdakban megosztotni. — Más részről pedig kijelentetik, hogy az esetben, ha netán 843 zsallérnél törvény szerinti több beigazoltatnék, ezek illetményét is a lakosok az uraságoktól nyert 18,000 holdból lesznek kötelesek kielégíteni.

Továbbá mindazon lakosoknak, kik az ugynevezett poczos kertben jövődőlbeli betudás mellett a közlegelőből már előlegesen részesültek, azon előlegesen kivett holdak legelőbeli illetményük, vagy más földjeik fejében fognak beszámíttatni. —

16) A város földjei fejében az államkölcson fedezésére eladott háztelkekben már kiadatott

17) Vásártérnek és téglavetőnek szinte a város földjeiből lehangyatik

18) Ezenkívül tisztán város földjeinek kiadatik

19) Vályog-güdröknek lehangyatik

20) Temetőknél kihagyatik

21) Halasy Kázmér úr szőlőmalmai telke fejében lehangyatik

Összesen

Az uraságok fentebbiek szerint a négy linea részén lévő nemesek Andrassy János és Eördögh Frigyes ügyvéd urak kielégítésére a szőlők, szőlőmalomtelek és majorsági telkek pótlására a 18,000 holdon felül még 607 ⁹⁹⁷/₁₂₀₀ holdat adván, összesen tehát adtak

Ha ebből levonatnak a fentebb foglalt holdak

Marad

Hold	□ öl
2,133	¹² / ₁₂₀₀
620	"
372	"
124	"
2529	"
843	"
120	"
30	"
100	"
40	"
89	"
10	"
6960	¹² / ₁₂₀₀
18,607	⁹⁹⁷ / ₁₂₀₀
6960	¹² / ₁₂₀₀
11,647	⁹⁹⁷ / ₁₂₀₀

Ezen 11,647 ⁹⁹⁷/₁₂₀₀ az az tizenegyezer hatszáz negyvenhét ⁹⁹⁷/₁₂₀₀ hold földre nézve a lakosok között oly egyesség történt, hogy miután fentebbiek szerint nem csak az uraságok által kielégítettetni kívántak, de törvényes illetményeikre nézve az egyházak, egyházi személyzetek, ugy nem különben az urbéresek és zsallérek is már bőven kielégítve lennének, ezen fennmaradt 11,647 ⁹⁹⁷/₁₂₀₀ hold föld a remanentiális és haszonbérés vagy censuális nevezet alatt esmeretes földeket bíró dévaványai lakosok között birtokaránylag fog felosztatni.

Megjegyeztetik azonban, hogy a nádas rétből történt foglalások, melyekről ezennel mindenki ünnepélyesen lemond, birtoknak nem tekintetnek, hanem minden egyes lakosra nézve csak azon föld hold száma fog törvényes birtoknak tekintetni, melytől az illető uraság részére

fizetések teljesítették, — ugyanis báró Baldácsy Antal, gróf Szapáry József, gróf Eszterházy Antal, illetőleg Grósz Izákné, Ocskay Ignác, Halasy Márton örökösei és ifju Halasy József uraságok birtok részén tisztán kitűnik, hogy melyik lakos hány hold földtől teljesített fizetéseket, ezekre nézve tehát bár több vagy kevesebb föld lenne is a jelenlegi felmérés szerint birtokukban, csak azon hold szám fog törvényes birtoknak tekintetni, a fentebbi föld felosztásának kulcsául, a mennyitől az uraságok részére fizetések teljesítették.

Ellenben a Freizeizen örökösök, Halasy Kázmér és Andrásy János urak birtok részén lévő lakosok a fizetést nem hold szám szerint, hanem általános összegben együtt teljesítvén, ugyanazért az ezen birtok részekén lévő lakosok birtokának holdszámát a teljesített fizetések összegéből egyáltalában nem lehet meghatározni, valaminthogy a tekintetes Petrovay László, Orczy Antal, Halasy Ferentz és idősb Halasy József uraságok birtok részén lévő lakosok birtokának hold számát sem lehetne a tett fizetések alapján meghatározni. Mindezekre nézve tehát a lakosság jelen egység útján abban állapodott meg, hogy a tekintetes Freizeizen, Petrovay, Orczy, Halasy Ferentz és idősb Halasy József, Halasy Kázmér és Andrásy János urak birtok részén lévő lakosoknak a házas részekén fekvő földet, úgy a mint a jelenlegi mérnöki felmérés szerint találtattak, minden kérdés nélkül birtokuk gyanánt fognak elismertetni. — Ellenben azon földek, melyek a rendszerint vízjárta lapos réteken vannak, vagy azokra kiterjednek, csak annyiban fognak birtokuk gyanánt elismertetni és a fentebbi föld felosztására kulcsul szolgálni, a mennyiben azok a báró Baldácsy, gróf Szapáry, gróf Eszterházy, Ocskay Ignác, Halasy Márton és ifju Halasy József uraságok birtok részein lévő lakosoknak a nádas réten fekvő földnél a nádasréten tovább nem terjednek, mert a mennyiben tovább terjednének, oly foglalásnak fognak tekintetni, melyről jelen egység szerint mindenki ünnepélyesen lemond.

Annak megvizsgálása és meghatározása végett pedig, hogy a kérdéses nádasréti kaszállók mennyiben legyenek foglalások, vagy is, hogy a valódi birtok, mely a felosztás kulcsául szolgál, mennyi legyen, minden uraság birtok részein lévő lakosok közül, jelen egység aláírásától számítható három nap alatt, egy egy birtokos lakos fog választani, minden uraság részén lévő lakosok által, kik a vizsgálatot a mérnök urral együtt még ezen ősz folytán megtévén, szótöbbséggel jogérvényesen fognak a felett határozni, ha vajjon a felvizsgálendő rétbeli kaszállók mennyiben tekintessenek törvényes birtoknak vagy foglalásnak, kiknek elhatározásában most előre mindenki megnyugodván a feljebb vitelről is lemondanak.

A remanentiális és censuális vagy haszonbéres földek birtokosai a részükre jutandó földet három szakaszra olyképpen kívánják a mérnök által felosztatni, hogy a kapás vetemény alá használható földek egy szakaszt, a többi valamennyi száraz földek egy másik külön szakaszt, a nádas rétek pedig egy harmadik külön szakaszt képezzenek, főleg azon okból, hogy miután földeit mindenki három szakaszban kíváná kivenni, mindenkinek valamint a jóból, úgy a silányabból és nádas rétből is aránylag jusson.

Azoknak, kik földeiket egy tagban kívánják kivenni, azt a többség csak úgy engedheti meg, ha földeiket a silányabb szakaszbeli földekből classificatio mellett vendik ki.

A remanentiális földeket bíró lakosoknak megengedtetik, hogy remanentiális földeiknek annyi részét, a mennyi rájuk és a censuális vagy haszonbéres földek birtokosaira a jobbik szakaszbeli földekből aránylag jutandó, az urbériséggel együtt vehessék ki.

A szántó és kaszálló földeket illetőleg a lakosok a már megtörtént törvényes osztállyal megelégedvén, azt csak annyiban kívánják módosíttatni, hogy miután azon classificatio alkalmával osztályozó számnak nem kerek számok, hanem oly tört számok is használtattak, melyek a mérnöki munkát a kiosztásnál igen megnehezítenék, ez oknál fogva az osztályozó nem kerek számokat mindég azon kerek számra kívánják átváltoztatni, melyhez közelebb állanak, — úgy például, hogy ha a classificatoriumban a classificált föld valamely részének lehagyásával az osztályozó szám 1215 és $\frac{1}{4}$ lenne ez 1200-ra változtassék, ha pedig 1877 lenne, ez 1900-ra változtassék át. —

A legelő és nádasrétek classificatióját azonban az egymás közötti osztályra a lakosok egyáltalában nem használhatván, ezekre nézve az határozatlik, hogy valamint a legelő, úgy a nádasréti is minden lehagyás nélkül 1,200 □ ölével fog számíttatni, és miután a legelő és nádasréti illetmény valamennyi zsellérek részére együtt 1200 □ ölével számítva kiméretet, ezen a zsellérek az igazsághoz képest újabb classificatio szerint classificált holdakban fognak megosztotni. —

Azon zsellérek, kik a zselléri legelőbeli illetményen túl egyéb földeket is bírnak, valamint az urbéresek is, ha legelőbeli illetményeiket egyéb földekkel tagosítva együtt kívánják kivenni, ezek közt oly egység történt, hogy az egyéb földeket nem bíró házas zsellérek kielégítése után fenmaradandó legelő és nádas réteknek jelenleg száraz, vagy könnyen kiszáritható részei újabb megclassificáltassanak, többi valamennyi földekkel commassáltassanak a közöttük minden különbség nélkül többi földekkel együtt kiosztassanak.

A fentebbi classificatiók eszközzésére a jelenlegi képviselő választmány fog két ehhez értő alkalmas becsült belátása szerint választani, kik egy harmadikat elnökül magok választván, az ekkép megalakulandó becsült választmány a tekintetes cs. kir. szolgabírói hivatal kiküldötté jelenlétében fogja az osztályozást még ez őszön teljesíteni.

Azon nem reményeltet esetre, ha ezen urbéri örök-egység a nagytekintetű cs. kir. urbéri Főtörvényszék által netán meg nem erősítették, az ebben foglalt egységi pontok tartalmából törvény útján egyik fél sem vonhat saját javára következtetést.

Mely ekképpen, valamint a földes urak és lakosok között, egy a különböző természetű földeket bíró urbéres, nem urbéres, és zsellér lakosok között is létrejött jelen örök-egység, valamint a lakosok képviselői, egy a lakosoknak legnagyobb része által is a tekintetes cs. kir. szolgabíró ur jelenlétében történt felolvasás és jóváhagyás után aláíratván a jelen nem volt földes urak, s illetőleg törvényes meghatalmazottaik által szinte mielőbb alá fog iratni, és a mindkét részlől aláírott eredeti egység megerősítés végett a tekintetes cs. kir. urbéri törvényszék elé fog terjesztetni az illető felek költsénts biztosítása tekintetéből pedig az urbéri törvényszéktől hitelesített másolatok fognak kikérteni és kiadatni. — Kelt D.-Ványán october hó 18-án 1859.

I. Választott képviselők.

Szítás Dienes s. k. bíró.
Gyányi Sándor s. k. m. bíró.
Sellyei Sándor s. k. esküdt.
Svábi Károly s. k. képvis.
Szarka Ignátz s. k.
Id. Csér Pál s. k.
Pethő József s. k.
Szabó Lőrinc s. k.
Bogya József s. k.
Vad Sándor s. k.
Sipos Mihály s. k.

Csatári András s. k.
Bodó Péter s. k.
Somogyi Bálint s. k.
H. Nagy Imre s. k.
Galgósi István s. k.
S. Szarka Dániel s. k.
Fábián Mihály s. k.
Szűts Gábor s. k.
Vas Bálint s. k.
Csabo István s. k.
Lengyel János s. k.

Vad Benedek s. k.
Bogya Péter s. k.
Gacsó Lőrinc s. k.
Monori Sándor s. k.
Száts Sándor s. k.
Tóth István s. k.
Gyányi Zeigmond s. k.
Pap András s. k.
Vas Imre s. k.
Somogyi Lőrinc s. k.

II. Közlakosok.

Csernok András s. k.
Pekher Miklós s. k.
Fischer Simon s. k.
Szalai Ábel s. k.
H. Nagy Bálint s. k.
Bogya András s. k.
Varga József s. k.
Fekete Etele s. k.
Ketse András s. k.
Schlesinger Márton s. k.
Sarvas Izsák k. v.
Bogya Mihályné, öz. k. v.
Tarsoly Lukátáné k. v.
Markbreiter Mózesné bizottja
Greif Ignátz s. k.
Lőrincz Jánosné k. v.
Beretzi Bálint k. v.
Id. Szítás András k. v.
Id. Dékány Péter s. k.
Földesi Gedeon s. k.
Boda Imre s. k.
Csatári György s. k.
Boda György s. k.
Sotás Sándor s. k.
Szilágyi Albert s. k.
Tarsoly Lukát s. v.
Fekete István k. v.
Szilágyi Lőrincz k. v.
Pap László s. k.
Katona János öreg k. v.
Vad Gergely ifjú k. v.
K. Nagy István s. k.
Rustly József s. k.
Balogh Károly s. k.
K. Tóth János k. v.
Földesi János k. v.
Schvarozz Abraham k. v.
Szítás János k. v.
Özv. Földesi Sándorné k. v.
Csatári Sándor s. k.
Vad Károly örökösei nevében
Svábi Károly mint gond. s. k.

Szöllősi József k. v.
Szöllősi Lajos k. v.
Bakó Imre k. v.
Oszlantzki János k. v.
Szilágyi László k. v.
Szilágyi Sándor k. v.
Házi István k. v.
Ketse András k. v.
Antal István k. v.
Takáts Dániel k. v.
Szabó Dániel s. k.
Himer István s. k.
Oláh Mihály s. k.
Patkós László s. k.
Veiszbrun Farkas s. k.
Kovács Albert s. k.
Kovács József s. k.
Szítás Sándor s. k.
Pesztránszki Károly k. v.
Fehér Imre k. v.
Hidi István k. v.
Pap Gábor k. v.
Kónya János k. v.
Juhász István k. v.
Sipos bálint k. v.
Egri István k. v.
Dékány Lőrinczné k. v.
Fekete Bálint k. v.
Tóth János k. v.
Bakó József k. v.
Keresztúri Sándor s. k.
Tóth Bálint s. k.
Szilágyi András s. k.
Tóth János s. k.
Tarsoly Imre k. v.
Szarka Sándor k. v.
Kürthi István s. k.
Dékány Gábor s. k.
Fodor Imre k. v.
Farkas Sándorné s. k.
Dér János s. k.
Tóth András s. k.

Pap János s. k.
Vas Imre s. k.
Szőke András s. k.
Ifj. Csatári Sándor s. k.
Varga Mihály s. k.
Jósa Sándor s. k.
Pap Ferenc s. k.
Gyányi István s. k.
Kováts János s. k.
Bakó János s. k.
Kéki Imre s. k.
Boda János s. k.
Özv. Molnár Józsefné k. v.
Fábián Albert s. k.
Vildman András s. k.
Szabó József s. k.
Biri Ferenc s. k.
Boda László s. k.
Kanó Bálint s. k.
Sófi Lajos s. k.
Tömöri Mihály s. k.
Soltész Pál s. k.
Szijjártó János s. k.
Szijjártó Bálint árvái nevében is
Balla János k. v.
Szentai Gábor s. k.
Kováts János s. k.
Kónya Bálint k. v.
Bere András k. v.
Andrótszky György k. v.
Balog Mihály k. v.
Katona József k. v.
Nyíri Sándor s. k.
Kürti Sándor s. k.
Katona Imre k. v.
Földesi Péter s. k.
K. Hajdó Imre k. v.
Nyíri Imre k. v.
Gál András k. v.
Péter Sándor k. v.
Filemon György k. v.
Sotás István k. v.

Szarka Mihály k. v.	Takáts Imre s. k.	Özv. Ujj Istvánné k. v.
Zsombok István s. k.	Kováts István s. k.	Borsi Károly k. v.
Id. Parótsai István k. v.	Szilágyi József s. k.	Grósz Adolf s. k.
V. Szabó József k. v.	Pajor Ignáts s. k.	Barabás Péter s. k.
Szénási Mihályné k. v.	Horvát István s. k.	Cs. Szabó János s. k.
Özv. Berta Jánosné k. v.	Szarka Dániel s. k.	Deli Gábor k. v.
Özv. Csontos Bernátné k. v.	Szabó D. Sándor s. k.	Takáts Sándor s. k.
Özv. K. Molnár Jánosné k. v.	Csontos András s. k.	Szűts László s. k.
Özv. Ladiver Dávidné k. v.	Borsi Sándor k. v.	Székács József s. k.
Szabó János k. v.	Faragó Pál k. v.	Szöllősi Mátyás s. k.
Debreceni Sándor k. v.	Hajdu Sándor k. v.	Özv. K. Tóth Mihályné k. v.
Sági György esküdt s. k.	Garaguly Imre k. v.	Ötvös József k. v.
Midetzki János s. k.	Kádár Sándor k. v.	Cs. Szabó Ferenc s. k.
Patkós Mihály s. k.	Kádár Dávidné k. v.	Los. Pap Sándor s. k.
Villongó István k. v.	Gatsó Lajos s. k.	Veiszbrun Mózes s. k.
Özv. Szalai Gergelyné k. v.	Gyányi Bálint s. k.	Laskai István k. v.
Özv. Hűgye Sándorné k. v.	Borsi András k. v.	Józse Imre k. v.
Bere Sándorné k. v.	Berczi Bálintné k. v.	Kéki István k. v.
Darvasi Dánielné k. v.	Pap Bálint s. k.	Szarka György s. k.
Fazekas István k. v.	Egri Mihály k. v.	Martos Sándor s. k.
Murányi Ferenc s. v.	Berczi Sándor s. k.	Péter Imre s. k.
Pesztranzszi István k. v.	Berczi István k. v.	Somogyi János s. k.
Földvári János s. k.	Berczi Imre k. v.	Somogyi Mihály s. k.
Barabás Bálint s. k.	Lengyel Imre k. v.	Monori Imre s. k.
Csekő Sándorné s. k.	Bere Lajos k. v.	Szarka Andrásné s. k.
Borsi János k. v.	Özv. Szabó Bálintné k. v.	Szarka Imre s. k.
Özv. Mézár Marené k. v.	Diós István s. k.	Nyíri András s. k.
Grósz Mórítz s. k.	Barabás Bálint k. v.	Szilágyi Bálint k. v.
Özv. Szarka Dánielné k. v.	Madarász Bálint k. v.	B. Tóth János k. v.
Özv. Fehér Imréné k. v.	Id. Csaba János k. v.	Erdős András k. v.
Bogya János s. k.	Gergely Pál s. k.	Bere András k. v.
Zaidó irás s. k. Neuman Mózes.	Peretz György k. v.	G. Szűts Sándor k. v.
Tóth József s. k.	Szalai Péterné k. v.	Kónya Imre k. v.
Babós Károly s. k. magam nevé-	Dékány Imre s. k.	Takáts Sándor k. v.
ben úgy is mint néhai Fekete	Kun Ferenc s. k.	Kis Bálint k. v.
Károly árvaírnak gondnoka.	K. Pap János s. k.	Győrfi András s. k.
Özv. Kováts Istvánné s. k.	Szűts Zsigmond s. k.	Dobai Bálint k. v.
Sotus Ferenc s. k.	Földesi Imre s. k.	Özv. Dobai Andrásné k. v.
Tóth Mátyás s. k.	V. Tóth István s. k.	Takáts Balázs k. v.
Kováts János s. k.	Ketse Mihály k. v.	Laskai Imre k. v.
Özv. Varhonyi Jánosné k. v.	Kata Mihály k. v.	Pengő István s. k.
H. Szűts András s. k.	Kis Sándor s. k.	Pap Károly s. k.
Ifj. Berenyi Ignáts k. v.	Tóth András mint anyám megbi-	Péter János s. k.
Izsf Józsefné k. v.	sottja s. k.	K. Nagy Bálint k. v.
Marjai János k. v.	Barta Lajos k. v.	Szabó Gábor k. v.
B. Takáts János k. v.	Kajó Márton k. v.	Pap Péter k. v.
Bu Molnár Andrásné k. v.	Ifj. Dékány Bálint s. k.	Erdős György s. k.
Molnár Gábor k. v.	Id. Dékány Bálint helyett fja Bál-	Erdős Lőrinc s. k.
Özv. Bakó Bálintné k. v.	int mint megbizott s. k.	Takáts Péter k. v.
Özv. Auer Jakabné k. v.	Szöllősi György s. k.	Olasz Sándor s. k.
Pesztranzszi Péter s. k.	Kun Izrael k. v.	P. Pap János k. v.
Szentzi Péter s. k.	Czakó Mátyás s. k.	Farkas János k. v.
Grósz Izsfkné mint censuális	Ifj. Farotai István s. k.	Marton Bálint k. v.
föld k. v.	Adamik Márton s. k.	Szabó Ferenc s. k.
Radván László k. v.	Adamik Gábor k. v.	Gede Imre s. k.
Mile Rebecka k. v.	Oláh János k. v.	Tar Péter s. k.
Botos Dániel s. k.	Takáts Urban k. v.	Ács András k. v.
Földesi Bálint utóda s. k.	Szabó Demeter s. k.	Dékány Gergelyné helyett fja
Csatári József s. k.	Jánosi Tamás s. k.	Marton s. k.
Dékány András s. k.	Rajkó István k. v.	Bakó István k. v.
Vágán György s. k.	Adamik István k. v.	Somogyi András s. k.
Id. Varga József mint ifju Varga	Cs. Tóth József k. v.	Ifj. Fodor István s. k.
József árvái gyámja s. k.	Szűts János k. v.	Szarka Tamás s. k.
Klotyka István s. k.	Szakátsi Márton k. v.	Feké Péter s. k.
Boda Mihályné k. v.	Varsótsi Ferenc k. v.	Szarka István s. k.
Fazekas Sándor s. k.	Szilágyi Mihály s. k.	Bogya Lajos s. k.
Földesi Sándor utóda k. v.	Özv. Somogyi Péterné k. v.	Özv. Bogya Bálintné k. v.
Ketse Gergely k. v.	Beretzki János k. v.	Czakó Imre k. v.
Smolnik Ferenc s. v.	Szarka András s. k.	Tar Bálint k. v.
Szűts Benedek s. k.	Csontos József k. v.	Botos Péter k. v.
Oláh Szűts András k. v.	J. Erdős Bálint k. v.	Beretzki Sándor k. v.
Oláh Szűts Sándorné k. v.	Csétsei János s. k.	Földesi Lajos k. v.
Furka Mihály k. v.	Mihászi János k. v.	Id. Sági György k. v.
Egri Imre k. v.	K. Tóth István k. v.	Domjan István s. k.
Szabó Mihály s. k.	Deli István s. k.	Tóth Sándor s. k.

Sellei Lajos s. k.	Szítás Mihály k. v.	Fehér János k. v.
Szabó András s. k.	Fekete István k. v.	Gátsó Sándor k. v.
Özv. Budai Sándorné s. k.	Fekete András k. v.	Bagdi Sándor s. k.
D. Kis Bálint s. k.	Molnár Péter s. k.	Özv. Bagdi Imréné k. v.
Fekete István k. v.	Farkas Gábor s. k.	Elek Sándor s. k.
Nagy János k. v.	Özv. Péter Józsefné k. v.	Pap Károly s. k.
Geszti János k. v.	Juhász Somogyi István k. v.	Szabó Mihály s. k.
Vad Beniamin s. k. képviselő.	Laaskai Bálint k. v.	Sotus Imre s. k.
Özv. Hajas Istvánné k. v.	Kónya András k. v.	Földesi Dániel s. k.
Csaba Pál k. v.	Csatári Mihály s. k.	Furka János s. k.
Juhász Ferenc k. v.	Takáts Pál k. v.	Boda József s. k.
Takáts Bálint s. k.	Takáts Imre s. k.	Vetési Bálint k. v.
Szarka Imre k. v.	Diós Ignáts s. k.	Id. Nyíri Sándor k. v.
Özv. Ambruzo Antalné k. v.	Takáts József s. k.	Pesztranzszi János s. k.
Sólti Gábor k. v.	Ignáts Tamás s. k.	Varga Imre s. k.
Sellei András s. k.	Csetsei András k. v.	Pelagyi Bálint k. v.
Tóth Imre Sándor s. k.	G. Szűts Bálint k. v.	Dolhai Sándor k. v.
Borsi András k. v.	Csatári Ferenc s. k.	Farkas Lőrincz k. v.
Szítás András k. v.	Elek András s. k.	Miklavitz János k. v.
Szítás Bálint k. v.	Boda András s. k.	Özv. Fekete Istvánné k. v.
Miklovitz József k. v.	Szilágyi András s. k.	Hajdu István k. v.
G. Szűts András k. v.	Andrótszki Ferenc s. k.	Péter András k. v.
K. Molnár Péter k. v.	Ladányi Mihály s. k.	Bercsi Dániel k. v.
Kováts Ferenc k. v.	Kultsár Ferenc k. v.	L. Pap Bálint k. v.
Cser Imre s. k.	Mili Dávid k. v.	L. Pap László k. v.
Borsi Imre s. k.	Cser László s. k.	Kaszonyi János k. v.
Pesztranzszi Dániel k. v.	Nagy János k. v.	Fodor Mihály k. v.
Tasi János s. k.	Dékány Gedeon k. v.	Dékány Ferenc s. k.
S. Szilágyi Bálint k. v.	Safran Pál utódi helyett Fran-	L. Pap János s. k.
Ungi Péter k. v.	ciska Barta Józsefné k. v.	L. Pap András s. k.
Sunyak Ferenc s. k.	Tarsoly István k. v.	Borók Márton s. k.
Kajó József k. v.	Kia Gergely k. v.	Törötsik János k. v.
Kerek Mátyás k. v.	Óreg Martaa Sándor s. k.	J. Szarka Imre s. k.
Özv. Laaskai Jánosné k. v.	Pesztranzszi Bálint k. v.	Kádár Imre s. k.
Özv. Somogyi Jánosné k. v.	Özv. Fekete Jánosné k. v.	Pap Sándor s. k.
Özv. Balla Jánosné k. v.	Budai Lajos k. v.	Pap József s. k.
Simon Pál k. v.	Özv. Tóth Imréné k. v.	Gyűjtő István s. k.
Özv. Juhász Gáspárné k. v.	Fodor Sándor s. k.	Dékány György s. k.
Kovács Péter k. v.	Szentai Imre s. k.	Hermetsai Sándor k. v.
Martaa János k. v.	Oros János s. k.	Geszti Sándor k. v.
Lovász Antal s. k.	Gara István s. k.	Dékány Sándor s. k.
Erdős István s. k.	Fazekas István s. k.	Kónya Imre s. k.
Erdős Gergely k. k.	Mint édes anyám megbizottja if.	Özv. Kónya Jánosné k. v.
Erdős Balázs s. k.	Grósz Mórítz s. k.	Id. Csaba Mátyás k. v.
Takáts István k. v.	Nyíri Lajos s. k.	Kessi Istvánné k. v.
Erdős Sándor s. k.	Pap Bálint s. k.	Szarka István k. v.
Füle János s. k.	Szarka Imre s. k.	Sz. Szűts Mihály k. v.
Furka Gergely k. v.	Földesi Imre s. k.	Darvasi János s. k.
Kaszonyi Bálint k. v.	Földesi Lajos s. k.	L. Pap János s. k.
Furtai Sándor k. v.	Özv. Tóth Andrásné s. k.	Somogyi György k. v.
Furtai Lőrincz k. v.	Szabó Lajos s. k.	Kis Károly k. v.
Ifj. Bere Lajos k. v.	Sóltész József s. k.	Farmasi Sándor k. v.
Nyíri Gábor s. k.	Farkas Imre s. k.	Szentpéteri Bálint s. k.
Fodor József s. k.	If. Csaba János s. k.	Jámbor Erdős Bálint s. k.
Dékány György s. k.	Fekete Sándor k. v.	Szilágyi Tamásné s. k.
Balogh Benedek s. k.	Dékány János s. k.	Kelemen János s. k.
Vas Péter s. k.	Molnár Mihály s. k.	Jámbor Sándor s. k.
Barabás András s. k.	Vintze Péter s. k.	Pesztranzszi Péterné k. v.
Pap Lajos s. k.	Somogyi Imre s. k.	Kónya Mihály k. v.
Özv. Bartus Jánosné k. v.	Kónya Imre k. v.	Biró Sándor s. k.
Somogyi István s. k.	V. Tóth József k. v.	Fazekas György s. k.
Péter András s. k.	Czudor József s. k.	Bere Sándor s. k.
Kenderesi Tóth János s. k.	Dékány Gergely s. k.	Bogya Lőrincz s. k.
Szabó Bálint s. k.	Somogyi Lajos s. k.	Dékány Pál k. v.
Özv. Gy. Szűts Bálintné k. v.	Kano Péter k. v.	Szilágyi Károly k. v.
Csák István s. k.	Boda Sándor s. k.	Patkós Bálint s. k.
Séli Kis László k. v.	Földesi András s. k.	Kerekes János k. v.
Monori Mihály s. k.	Szarka István k. v.	Özv. Boda Györgyné k. v.
P. Szűts Gerson s. k.	J. Kis András k. v.	Pesztranzszi Imre s. k.
Alátsi Sándor s. k.	Ladányi Imre k. v.	Tóth Lajos s. k.
Csillag Ignáts s. k.	Özv. Hajdu Bálintné k. v.	Tóth István s. k.
Adamik János s. k.	Özv. Szabó Imréné k. v.	Tóth András s. k.
Sipos Sándor s. k.	If. Szabó Bálint k. v.	Sellei Mihály k. v.
Vad János s. k.	Tóth Bálint k. v.	Sellei Lajos k. v.
D. Nagy Bálint s. k.	If. Kürti Sándor s. k.	Sellei András k. v.

Szentsi Károly s. k.
Takács Dániel k. v.
Özv. Patkós Andrásné k. v.
Ketsé Bálint s. k.
Répási János k. v.
Takács Imre k. v.
Szöllősi János s. k.
Lénárt Péter k. v.
Lampert András k. v.
Bogya Gábor s. k.
Katona Imre Bogya Lászlóné
helyett mint gondnok.
Mile Péter k. v.
Fehér Pál k. v.
Kelemen András k. v.
Juhász Lőrincz k. v.

III. Az egyházak részéről.

Fleschár József d.-ványai plébános s. k.
Sipos Mihály gondnok s. k.
Endre József káutor s. k.

Kovalek Nándor tanító s. k.
Fehér Károly harangozó s. k.

Ref. egyház részéről.

Szabó Gábor lelképásztor s. k.
Vad Benedek gondnok s. k.
Szivos Mihály rektor s. k.
Borbély József tanító s. k.
Botos Dániel tanító s. k.
Tömöri Mihály tanító s. k.

IV. A négy linea részén levő nemesek részéről.

Ns. id. Cser Pál s. k.
Ns. Vad Benedek s. k.
Ns. Szarka Ignátz s. k.
Ns. Dékány Gábor s. k.

V. Város részéről.

Szítás Dienes bíró s. k.
Gyányi Sándor m. bíró s. k.

Sellei Sándor esküdt s. k.
Pajor Ignátz esküdt s. k.
Tóth Károly jegyző s. k.
Babós Károly jegyző s. k.

Folytatása a lakossági aláírásoknak.

Kónya Gábor s. k.
Ladányi Bálint k. v.
Nemes Bálint k. v.
If. Martos Sándor k. v.
E. Tóth Mihály k. v.
Pál Imre k. v.
Kun Lőrincz k. v.
Vad András k. v.
Özv. Vad Imréné k. v.
Bakos János k. v.
Szarka Imréné s. k.
Bakos János s. k.
Pap István s. k.

Hogy ezen a népgyűlés előtt megelőzőleg egész terjedelmében s érthetőleg felolvasott urbéri örök-egyeség látható fentebbi s öszvesen 649 számra rugó név aláírások az a végett felhívott községi elöljárók választott képviselők urbériséget bíró szellem vagy censualista egyes lakosok s egyházi hivatalnokok által folyó hó 18-án tartott népgyűlés alkalmával megkezdve s az azt követő napokon folyó hó 24-ik bezárólag szakadatlanul folytatva személyes jelenlétünkben részint sajátkezűleg, részszert pedig az irni nem tudókat illetőleg az általunk e célra felhatalmazott Tóth Károly és Babós Károly jegyzők által a kézjegyeknek azonban sajátkezű után jegyzéseik mellett minden erőltetés, reábeszélés nélkül s csak is önkéntes józan meggyőződésük alapján tettek ezzel hitelesen bizonyítjuk. Kelt Dévaványán october 24-én 1859. Békésy Károly cs. kir. szolgabíró s. k. if. Paraszka János cs. kir. szolgabírói s. d. s. k. (P. H.)

Ezen urbéri örök-egyeség az e mai napon tartott d.-ványai közbirtokossági gyűlésen jelen volt földes urak előtt pontonként felolvastatván, minden egyes részeiben elfogadtatott és sajátkezűleg aláíratott. Kelt Pesten 1859-ik évi November 4-ik napján. Végvezekényi báró Baldácy Antal mint Ványai közbirtokos s. k., gróf Szapáry József úgy is mint gróf Eszterházy Antalnak meghatalmazottja, Grósz Izsákné született Grósz Rozália kézjele + Szilágyi Sándor mint Grósz Izsákné névaláírója és tanú s. k. Oskay Ignátz úgy is mint Zerdahelyi Judith hitvesem törvényes képviselője s. k. Halasy Ferencz s. k. Halasy Adalbert mint Halasy József meghatalmazottja, Halasy Kázmér úgy is mint Halasy Lőrincz, úgy mint kiskoru Sándor gondnoka meghatalmazottja és Halasy Erzsébet gondnoka, Fülöp József ügyvéd mint néhai idősb Halasy József csödtömege gondnoka s. k. Varga András s. k. Petrovay László s. k. Orczi Antal s. k. Mosóczy János mint Freizeizen István hagyatéki gondnoka, úgy is mint Freizeizen István örökösai közül, Czövek Amália asszony és Ragányi János urnak meghatalmazottja Andrassy János, úgy is mint özvegy Freizeizen Istváné asszony meghatalmazottja, és úgy is mint Halasy István urnak meghatalmazottja s. k. Söldos Imre, úgy is mint Söldos Zsigmond, Sándor, Sarolta, Léva Róza, és Hellebront István meghatalmazottja s. k. Bozik János úgy is mint nóm Kovács Johanna törvényes képviselője s. k. mint tanu, Petrovay János s. k. Szilágyi Sándor ügyvéd mint tanu s. k.

131 ügy szám. Hogy jelen okirat előttem és az általam személyesen ismert Petrovay János ur Szolnok megyei Fegyverneken lakó földbirtokos és Szilágyi Sándor Pesti hites ügyvéd ur mint azonossági tanuk előtt Végvezekényi báró Baldácy Antal ur Esztergom megyei Bélán lakó földbirtokosnak, gróf Szapáry József úr cs. k. kamarás és udvari tanácsosnak, Grósz Izsákné született Grósz Rozália asszony Békés megyei D.-ványi földbirtokosnének, Oskay Ignátz ur Nyitra megyei Malántai földbirtokosnak, Halasy Ferencz ur Szabolcs megyei Nádudvari földbirtokosnak, Halasy Adalbert úr Pesten lakó földbirtokosnak, Halasy Kázmér ur Szolnokmegyei Szentiványi földbirtokosnak, Fülöp József ur Egri ügyvédnek, Varga András ur D.-ványai földbirtokosnak, Petrovay László ur Szolnokmegyei Nagy-Kőrösi földbirtokosnak, Orczi Antal ur Szolnokmegyei Fegyvermeki földbirtokosnak, Mosóczy János ur Egri ügyvédnek, Andrassy János ur Pesti hites ügyvédnek, Söldos Imre ur Borsod megyei Monosbéri földbirtokosnak, végre Bozik János ur Egerben lakó földbirtokosnak felolvastatott és az imént nevezett urak által sajátkezűleg aláíratott, Grósz Izsákné született Grósz Rozália asszony által pedig keze jelével ellátott, ezennel hivatalos aláírással bizonyítom. Kelt Pesten ezer nyolczszáz ötvenkilenczediki (1859-ki) November hó negyedikén 4-én. Lenhossék György cs. kir. közjegyző s. k. (P. H.)

A fentebbi urbéri egyeséget magam részéről is jóváhagyom. Heves december 19-kén 1859. Doboczky Ignác m. k.

Urbéri ügyben bélyegmentes. A cs. k. szolgabírói hivatal előtt megjelenvén Doboczky Ignácz földbirtokos s Andrassy János ügyvéd urak, és ez utóbbi által elsőnek átadott eme urbéri egyesség előtte fölolvastatott, minekfolytán a fentebbi aláírását e bíróság előtt tette, s az egyességbeni benyugvását kijelentette. Heves Xber. 19-én 1859. Cs. kir. szolgabírói hivatal. Ragályi m. k. (P. H.)

Ezen általam megolvastott Dévaványai örök urbéri egyességet hozzájárulásom jeléül a mai napon aláírtam. Kelt 1859. évi dec. 22-dik napján Egerben. Halasy Béla mk. mint elhalt édes atyám néhai Halasy József családatti vagyonának örökösse.

T. Msz. 33. Jelen urbéri egyesség Halasy Béla urnak felolvastatván, azt saját kezűleg aláírta, hitelesen bizonyítom. Kelt Egerben 1859. évi decemb. 22-én Telbisz Ede mk. cs. kir. közjegyző Egerben. Egri Mtszék. Magyarország. (P. H.)

Ezen másolat az eredeti urbéri örök-egyhességgel összeolvasztatván, avel szóról szóra egyezik, minélfogva — azon megjegyzés mellett, hogy e másolatban előforduló javítások, úgy e szavaktól „A fentebbi urbéri egyességet sat.“ kezdve, végig az írás alólírott által tétetett — ezennel hitelesítették. Kelt Gyulán 1860. évi Január hava 8-án.

Retthoffer Lajos,
cs. k. urb. tiszéki tisz.

45. sz.

Jelen urbéri egyesség az 1853. mártius 2-án kelt birtokrendezési cs. nyiltparancs 84. §. értelmében helybenhagyatik és megerősítetik.

Cs. kir. urbéri főtörvényszék
Nagyvárad január 24-én 1860.

Károly.

Csanády György
tanács titkár.

IRODALOM

- Az 1920. évi törvények gyűjteménye. – M. Kir. Belügyminisztérium, Bp. 1920.
- Az 1921. évi törvények gyűjteménye. – M. Kir. Belügyminisztérium, Bp. 1922.
- Az 1924. évi törvények gyűjteménye. – M. Kir. Belügyminisztérium, Bp. 1925.
- Az 1930. évi népszámlálás. – I. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakott helyek szerint. – Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 83. kötet. – Bp., 1932.
- Az 1930. évi népszámlálás. – II. rész. Foglalkozási adatok községek és külterületi lakott helyek szerint, továbbá az ipari és kereskedelmi nagyvállalatok. – Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 86. kötet. – Bp., 1934.
- A Magyar állam szervei 1944-1950. – I-II. kötet. – Közgazd. és Jogi Kiadó, Bp. 1985.
- A magyar földbirtokok, 1903. Magyarország 100 holdon felüli földbirtokosainak, és haszonbérelőinek címtára, a mezőgazdasági ingatlan becsértékének és a munkáviszonyok ismertetésével. Szerk. és eredeti adatok alapján összeállította: Rédei Ferenc és Elek Emil. – Bp.
- A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája – 1895. I-IV. kötet. – Orsz. Magyar. Kir. Statisztikai Hivatal. – Bp. 1897-1900.
- A magyar korona országainak állatlétszáma az 1911-ik évi február hó 28-iki állapot szerint. – Bp., 1913.
- A magyar nyelv értelmező szótára. – I-VII. kötet. – 1959-1962. – Akadémiai Kiadó, Bp.
- A magyar szent korona országainak állatlétszáma az 1911-ik évi február hó 28-iki állapot szerint. – M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. – Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 41. kötet. – Bp. 1913.
- A Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara éves jelentései, 1927-től 1943-ig. – Tiszántúli Könyv- és Lapkiadó Rt, Debrecen.
- BADICS József, 1940: A földhaszonbérlet üzemi és nemzetgazdasági jelentősége. – Különlönyomat a Mezőgazdasági Közlöny 1940. évi 11. számából. – Bp.
- BALLA Antal, 1935: A legújabb kor gazdaságtörténete. – Bp., 1935.
- BALLENEGGER Róbert – FINÁLY István, 1963: A magyar talajtani kutatás története 1944-ig. – Akadémiai Kiadó, Bp.
- BALOGH Sándor – PÖLÖSKEI Ferenc (szerk.), 1979: Agrárpolitika és agrárátalakulás Magyarországon 1944–1962. – Akadémiai Kiadó, Bp.
- BÁN PÉTER (szerk.), 1989: Magyar történelmi fogalomtár. – I-II. kötet. – Gondolat, Bp.
- BÁRTH János, 1996: Szállások, falvak, városok. – A magyarság települési hagyománya. – Kalocsai Múzeumbarátok Köre, Kalocsa, 1996.
- BEDE János (szerk.), 1993: Jász-Nagykun-Szolnok megyei hidak és utak. – Szolnoki Közúti Igazgatóság, Szolnok.
- BELLON Tibor, 1996: Beklen. A nagykunági mezővárosok állattartó gazdálkodása a XVII-XIX. században. Történeti-néprajzi tanulmány. – Karcag Város Önkormányzata, Karcag.

- BENEDEK Gyula – HAJDÚ József, 2002: Dévaványai iratok 1548-1809. – Dokumentumok Dévaványa történetéhez 2. – Dévaványai Kulturális és Hagyományőrző Egyesület, Dévaványa.
- BEREND T. Iván – RÁNKI György, 1959: A nagybirtok és a nagytőke „agrárius merkantil” ellentétének kérdéséhez (1919–1925). = Történelmi Szemle, II. évf. (1959) 1–2. szám, 143. p.
- BEREND T. Iván – RÁNKI György, 1972: A magyar gazdaság száz éve. – Kossuth Könyvkiadó – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp.
- BEREND T. Iván – RÁNKI György, 1987: Európa gazdasága a 19. században. 1780–1914. – Gondolat, Bp.
- BEREND T. Iván – SZUHAY Miklós, 1978: A tőkés gazdaság története Magyarországon 1848–1944. 3. kiad. – Kossuth Könyvkiadó – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp.
- BERNÁT Gyula, 1943: A részesszolgáltatás szociális jelentősége. – Különlenyomat a Mezőgazdasági Közlemből. – Bp.
- BLAZOVICH László, 1985: A Körös-Tisza-Maros köz középkori településrendje. – Dél-alföldi Évszázadok 9. – Békés és Csongrád Megye Tanácsa VB. Művelődésügyi Osztálya. – Békéscsaba, Szeged.
- BODNÁR István, 1947: Nagyatádi Szabó István pályafutása. – Sarló Kiadás, Bp.
- BODROGKÖZY Zoltán, 1929: A magyar agrármozgalmak története (Kossuth Lajos felépésétől Nagyatádi Szabó István haláláig.) I-II. rész – Bp., 1929. Kir. M. Egyetemi Nyomda.
- BOGDÁN István, 1990: Magyarországi hossz- és földmértékek 1601-1874. – Levéltártan és történeti forrástudományok 6. – Magyar Országos Levéltár, Akadémiai Kiadó. – Bp.
- BOTKA János – TÓTH Tibor (szerk.), 1980–1989: Adatok Szolnok megye történetéből. I-II. kötet. – Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok.
- BÖLÖNY József, 1992: Magyarország kormányai 1848-1992. – 4. bőv. átd., és jav. kiadás.– Akadémiai Kiadó, Bp.
- BUDAY László, 1922: Agrárpolitika. – Németh József Könyvkiadóvállalata, Bp.
- CSIZMADIA Ernő, 1973: Bevezetés az élelem gazdaságtanba. – Akadémiai Kiadó, Bp.
- CSOÓR Lajos – MÁTÉ Imre, 1922: Az Országos Földbirtokrendező Bíróság elvi jelentőségű határozata. – Bp.
- CZETTLER Jenő, 1912: A Magyar Gazdaszövetség és a birtokreform. – Bp.
- CZETTLER Jenő, 1995: Mezőgazdaság és szociális kérdés. – Tanulmányok és parlamenti beszédek. – Századvég, Akadémia, Püski Kiadók, „A Jászságért” Alapítvány, Bp.
- DARÁNYI Ignác, 1999: Válogatott dokumentumok. – Szerk. és bev.: Fehér György. – Osiris Kiadó, Bp.

DÉVAVÁNYAI HÍRLAP – Politikai, társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi hetilap. – Főszerkesztő: dr. Papp Jenő. (Az első szám 1933. november 26-án jelent meg. Utóda volt a Magyar Vidék című hetilapnak.)

DÓKA Klára, 1997: A Körös és Berettyó vízrendszer szabályozása a 18-19. században. Egy táj átalakulása. – Közlemények Békés megye és környéke történetéből 7. – Békés Megyei Levéltár, Gyula.

DOLMÁNYOS István, 1962: A kelet-európai földreformok néhány problémája 1917-1939. = Agrártörténeti Szemle, 1962-1965. és 1983. évf.

DÖMÖSDI János, 1984: Talajjavítási útmutató. – Mezőgazdasági Kiadó, Bp.

EÖRSI Gyula, 1989: Kötelmi jog. Általános rész. – Egységes jegyzet. – Tankönyvkiadó, Bp.

ESTÓK János (szerk.), 2003: Agrárvilág Magyarországon 1848-2002. – Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Argumentum Kiadó, Bp.

ETÉDI, 1929: Földbirtokreform a megszállt magyar területeken. – Magyar Nemzeti Szövetség, Bp.

ÉBER Antal, 1939: Járadékbirtok vagy kisbérlet. – Bp.

FARKAS Árpád, 1944: Életképes üzemnagyság a magyar mezőgazdaságban. – A József Nádor Műszaki és Gazdasági Egyetem Mezőgazdaságpolitikai Intézetének közleményei 8. – Mezőgazdaságpolitikai Intézet, Bp.

FÁBER György, 1941: Újfajta részes gazdálkodás. – Magyar Gazdatisztek Országos Egyesülete 3. – Bp.

FEJÉR László (szerk.), 2001: Vizeink krónikája. A magyar vízgazdálkodás története. – Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvgyűjtemény, Bp.

FEKETE Adorján – BÁN Mihály, 1959: A talajjavítás egy évtizede Magyarországon (1947-1957. években.) – Földművelésügyi Minisztérium, Bp.

FELLNER Frigyes, 1900: A járadékbirtok rendszere Magyarországon. – Franklin, Bp.

FÉL Edit – HOFER Tamás, 1997: Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban. – Balassi Kiadó, Bp.

GAÁL József (szerk.), 1978: Dévaványa nagyközség története. – Nagyközségi Tanács, Dévaványa.

GALLACZ János, 1896: Monográfia a Körös-Berettyó-völgy ármentesítéséről. I-II. kötet. – Nagyvárad.

GERGELY Jenő – GLATZ Ferenc – PÖLÖSKEI Ferenc, 1991: Magyarországi pártprogramok 1919-1944. – Kossuth Kiadó, Bp.

GRATZ Gusztáv: Magyarország a két háború között. – Szerk.: Paál Vince. – Osiris Kiadó, Bp.

- GUDENUS János József, 1990: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. I-V. kötet. – Natúra, Bp.
- GUNST Péter, 1970: A mezőgazdasági termelés története Magyarországon (1920-1938). – Akadémiai Kiadó, Bp.
- GUNST Péter – HOFFMANN Tamás (szerk.), 1976: A magyar mezőgazdaság a XIX-XX. században (1849-1949). – Akadémiai Kiadó, Bp.
- GUNST Péter (szerk.), 1979: Mezőgazdaság, agrártudomány, agrártörténet. – Akadémiai Kiadó, Bp.
- GUNST Péter, 1996: Magyarország gazdaságtörténete 1914-1989. – Magyar gazdaságtörténet 2. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
- GUNST Péter (szerk.), 1998. – A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig. – Napvilág Kiadó, Bp.
- HAAN Lajos, 1870: Békés vármegye hajdana. – Pest.
- HAJAS József – RÁZSÓ Imre, 1969: Mezőgazdaság számokban. – 3. átd. és bőv. kiad. – Mezőgazdasági Kiadó, Bp.
- HAJDÚ József, 1996: Sárgult lapok üzenete. Olvasókönyv Dévaványa történetéhez. – Ványai helyismereti füzetek 1. – Dévaványa.
- HAJDÚ József, 1998: Dévaványa címere és pecsétje. Három és fél évszázad a pecsétek tükrében. – Ványai helyismereti füzetek 3. – Dévaványa.
- HAN Ferenc – SCHMIDT ELIGIUS Róbert, 1939: Magyarázatok Magyarország geológiai és talajismereti térképeihez, Dévaványa. – Magyar Királyi Földtani Intézet, Bp.
- HARMATH Jenő, 1937: Új részestermelési rendszerek és azok jövedelmezősége a mezőgazdaságban. – Bp.
- Haszonbérbeadó Földbirtokosok Egyesületének felirata a kormányhoz. – 1939.
- Haszonbérmérséklés vízkár miatt. – 6.780/1941. M. E. számú rendelet. – A Jogi Hírlap Törvénytára 647. szám. – Bp., 1941.
- Három év Magyarország mezőgazdasági politikájában 1906-1909. – Pallas Rt., Bp.
- HEGEDŰS Lóránt, 1916: A magyarság jövője a háború után. – Athaeneum, Bp.
- HEGYI András, 1985: Szeged mezőgazdasága az első világháború utáni években. A Nagyatádi-féle földreform. IN: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Acta Historica. Tomus LXXX. – József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, Szeged.
- HENSCH Árpád, 1906: Mezőgazdasági üzemtan. 3. bőv. kiad. – Vitéz A. Gazdasági Szakönyvkereskedése, Kassa.
- HONVÁRI János (szerk.), 1997: Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Aula Kiadó, Bp.

- HUNYADY Ferenc, 1930: A Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetének ötven éves működése 1880-1929. – Légrády Testvérek, Bp.
- IHRIG Károly, 1933: A háború utáni földreformok statisztikai megvilágításban. = Magyar Statisztikai Szemle, 11. szám. 856–867. p.
- IZSÁK Lajos, 1994: Polgári pártok és pártprogramjaik Magyarországon 1944-1956. – Pannónia Könyvek, Bp.
- JANKÓ József, 1933: Részesbérletek Békés vármegyében és azok jelentősége. – Kivonat a Kir. Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Karhoz benyújtott mezőgazdaságtudományi doktori értekezésből. Bp.
- JUHÁSZ Antal – SIPOS József (szerk.), 1985: Parasztkérdés 1890–1930. – MTA Agrártörténeti Bizottsága és a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szeged.
- JUHÁSZ Kálmán, 1899: A járadékirtokok rendszere. – Különlenyomat a Magántisztviselők Lapjából. Bp.
- Juttatott ingatlanok haszonbérének mérséklése. – 9.870/1942. F. M. számú rendelet. – A Jogi Hírlap Törvénytára 744. szám. – Bp., 1943.
- KANYAR József, 1964: Elsikkasztott földreform, megvalósult földosztás Somogyban (1920, 1945). – Akadémiai Kiadó, Bp.
- KANYAR József, 1980: Somogy megye agrártársadalma az első földreformtól a szocialista mezőgazdaságig (1920-1949). – Akadémiai Kiadó, Bp.
- KÁPLÁN Béla, 1937: A haszonbérlet intézményének elterjedése a háború befejezése óta egyes európai államokban. – Doktori értekezés (D1014/937.) – Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Bp.
- KARÁCSONYI János, 1896: Békésvármegye története. I-II. kötet. – Gyula.
- KÁROLY Rezső, 1923: Újabb haszonbérek Magyarországon. 1921. évi haszonbérek. – Különlenyomat a Mezőgazdasági Üzemtani Közlemények 1923. évi 1. számából.
- KÁVÁSSY Sándor (szerk.), 1987: Agrárnépesség, agrártársadalom Magyarországon a Mária Terézia-kori úrbérrendezés és 1945. között. – Bessenyei György Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszéke, Nyíregyháza.
- KENÉZ Béla, 1917: Nép és föld. – A gazdasági élet statisztikája. A./ A termelés statisztikája. I. Az őstermelés statisztikája. – Bp.
- KENYERES Ágnes (főszerk.), 1967-1994: Magyar életrajzi lexikon. – I-III. és kiegészítő kötet. – Akadémiai Kiadó, Bp.
- KERÉK Mihály, 1942: A földreform útja. – Magyar Élet Kiadás, Bp.
- KERÉK Mihály, 1939: A magyar földkérdés. – MEFHOSZ könyvkiadó, Bp.
- KIRÁLY István, 1985: Beszéd Nagyatádi Szabó István születésének 135. évfordulója alkalmából. – Csokonyavisonta, 1998. szeptember 15. – Kézirat.

KISS Albert, 1944: Mezőgazdaságunk fejlődése 1895-1935. Statisztikai tanulmány. – A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdaságpolitikai Intézetének közleményei 7. szám. – Mezőgazdaságpolitikai Intézet, Bp.

KISS Elemér, 1933: Mezőgazdaságunk megszervezése és a mezőgazdasági kamarák. – Kultúra, Kaposvár.

KONKOLY-THEGE Sándor, 1948: Állattenyésztésünk fejlesztésének irányai, eszközei és eredményei. – Bp.

KÓSA Ferenc (szerk.), 1985: Huszár Mátyás leírása a Kőrösvidékről. – Kőrösvidéki Vízügyi Igazgatóság, Gyula.

KOTSIS Endre, 1942: A mezőgazdasági épületvagyon kezelése, különös tekintettel a haszonbérleti jogviszonyra. – Különlenyomat a Köztelek c. folyóiratból. – Pátria, Bp.

KÖZTELEK – Az OMGE hivatalos lapja. (1890–)

KÓVÁRI Gábor, 1941: A járadékbirtok rendszere és finanszírozása, különös figyelemmel a magyarországi viszonyokra. – Disszertáció – Közgazdasági Egyetem Könyvtára, Bp.

LAMPEL Hugó, 1933: Gróf Széchenyi István emlékhajóút a Tiszán 1933. augusztus 29. és 30-án. – A M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium kiadványai, 1933. évi 7. szám. – Különlenyomat a Vízügyi Közlemények 1933. évi július-decemberi füzetében megjelent cikkről.

LENCSÉS Ferenc, 1982: Mezőgazdasági idénymunkások a negyvenes években. – Agrártörténeti tanulmányok 10. – Akadémiai Kiadó, Bp.

MAGYARORSZÁG. Politikai napilap. – Bp. 1893-1944 között.

Magyarország földbirtokosai, 1893. Az összes 100 holdnál többel bíró magyar birtokosok névsora, a tulajdonukban levő föld-területek művelési ágak szerinti feltűntetésével. – Bp.

Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1925. – A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek 1925. év eleji adatai alapján. – Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Bp.

Magyarország földbirtokosai és földbérlői, 1935. – A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek az 1935. évi adatok alapján. – M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 1937.

Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. – I-V. kötet. – 1936-1938. – Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, Bp. – 99., 100., 102., 105. 112. kötet.

Magyarország gazdacímtára, 1911. – Magyarország, Horvát-Szlavonország birtokosainak és bérlőinek címjegyzéke, az egyes megyék részletes monográfiájával. – OMGE, Bp.

Magyar nagylexikon. – 1-10. kötet. – Bp. 1999-2000.

Magyarország tájféldrajza. – II. A tiszai Alföld. – Akadémiai Kiadó, Bp. 1960.

Magyar Törvénytár, Bp.

MAGYAR VIDÉK. Politikai, társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi hetilap. Főszerk.: dr. Papp Jenő. (Az első évfolyam 1932-ben indult. A Dévaványai Hírlap elődje volt.)

MAILÁTH József, 1920: Magyarországi birtokpolitika reform előzményeiről. – Bp.

MÁRKUS György, 1936: Békés vármegye. – Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősége, Bp.

MÁTÉ Imre, 1939: A mezőgazdaság törvényes érdekképviselésére vonatkozó törvények, rendeletek és szabályzatok. – Országos Mezőgazdasági Kamara, Bp.

MATOLCSY Mátyás, 1934: Az új földreform munkaterve. – Révai, Bp.

MATTYASOVSKY Miklós, 1920: A földreform törvény. A földreform helyesebb megoszlását szabályzó rendelkezésekről szóló 1920:XXXVI t.c. magyarázata. – Pfeifer, Bp.

Mezőgazdasági lexikon. – 2., teljesen átdolgozott kiad. – I-II. kötet. – Mezőgazdasági Kiadó, Bp, 1982.

MÉSZÁROS Károly, 1978: A Nagyatádi-féle földreformtörvények megalkotása. I. rész. = Agrártörténeti Szemle, 481. p.

MÉSZÁROS Károly, 1979: A Rubinekkal kötött kompromisszum. A földreformról szóló törvényjavaslat a nemzetgyűlés előtt. II. rész. = Agrártörténeti Szemle, 40. p.

MEZŐTÚR ÉS VIDÉKE. – Politikai hetilap.

MILHOFFER Sándor, 1902: A járadékbirtok hazai viszonyaink között. – Bp.

OLÁH György, 1889-1892: Békésvármegye 1848-1849. I-II. kötet. – Gyula.

ORBÁN Sándor – PÖLÖSKEI Ferenc (szerk.), 1988: Tanulmányok a szocialista mezőgazdaság kialakulásáról. – MSZMP KB. Társadalomtudományi Intézete és az ELTE Bölcsészettudományi Kara, Bp.

OROSZ István – FÜR Lajos – ROMÁNY Pál (szerk.), 1996: Magyarország agrártörténete. – Agrártörténeti tanulmányok. – Mezőgazda Kiadó, Bp.

OROSZI Sándor, 1990: Az Alföldfásítás a két világháború között Magyarországon. – Erdészettörténeti közlemények 1. – NEFAG – OEE., Bp. – Szolnok.

Országos mezőgazdasági címtár, 1937. – 5. kötet. – Tiszántúl. – Kaposvár, 1937. Kultúra Könyvnyomda.

Országos Mezőgazdasági Kamara éves jelentései az 1925. évi közgyűléstől az 1943. évi közgyűlésig. – Bp., 1925-1944. Pátria, majd Hornyánszky Viktor Nyomdai Műintézet.

ORTUTAY Gyula (főszerk.), 1977-1982: Magyar néprajzi lexikon. – I-V. kötet. – Akadémiai Kiadó, Bp.

ÖNTÖZÉSÜGYI KÖZLEMÉNYEK. Az Országos Öntözésügyi Hivatal éves jelentései. – I-VIII. évf. (1939-1946).

- PALÁDI-KOVÁCS Attila, 2001: Magyar néprajz. II. köt. – Gazdálkodás. – Akadémiai Kiadó, Bp.
- PATAKY Ernő, 1943: Mezőgazdaságfejlesztési törvény és munkaterv (1942:XVI. t.c.). – Dunántúl. – Pécsi Egyetemi Könyvkiadó.
- PATAY Pál, 1926: Baldácsy Antal báró élete. – Bp.
- PÖLÖSKEI Ferenc – SZAKÁCS Kálmán (szerk.), 1962: Földmunkás- és szegényparasztmozgalmak Magyarországon 1848-1948. I-II. kötet. – Táncsics Kiadó, Bp.
- PÖLÖSKEY Ferenc, 1977: Horthy és hatalmi rendszere (1919-1922) – Kossuth Könyvkiadó, Bp.
- PUSKÁS Júlia, 1964: A földtulajdonosok és a földet bérlők társadalmi rétegződésének módosulásai az 1920. és 1930. évi népszámlálási adatok alapján. = Történelmi Szemle, 1964. évf. 2. szám. 452-465. p.
- RÁCZ István (szerk.), 1998: Szabó István emlékkönyv. – Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- RAKONCZAI János (szerk.), 2002: „...Szép vagy alföld...” Képes krónika a Nagyalföldről. – Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba.
- RÁNKI György, 1961: A római hármas egyezmény és a német külpolitika. = Századok, 95. évf. 4-5. szám.
- RÁNKI György (főszerk.), 1976: Magyarország története, 10. köt. (1918-1919, 1919-1945.) – Akadémiai Kiadó, Bp.
- Révai nagy lexikona. – Révai Testvérek, Bp. 1911. – Hasonmás kiadás, 1989.
- ROMÁNY Pál, 2002: Kortársunk az agrárpolitika. – Szaktudás Kiadó Ház, Bp.
- SÁGI János – KÉRY János – ROJCSEK Sándor, 1930: Telekkönyvi jog. – Telekkönyvi mintatár. 3. kiadás. – Magyar közigazgatási törvények Grill-féle kiadása. – Az utolsó évtized közigazgatási jogszabályai. – Grill Károly Könyvkiadó vállalata, Bp.
- SAJÓHELYI István, 1932: Szolnok mezőgazdasági viszonyai. = Magyar Statisztikai Szemle, 1932. évf. 5. szám, 354-356. p.
- SÁNDOR Pál, 1958: A XIX. század végi agrárválság Magyarországon. – Gazdaságtörténeti értekezések 1. – Akadémiai Kiadó, Bp.
- SCHEFTSIK György (szerk.), 1935: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. – Pécs.
- SEBESS Dénes, 1933: Magyar agrár-evolúciók 1902-1936. – 26 agrár tanulmány – Bp.
- SERÉNYI Gusztáv – GLASER Géza, 1932: Hogyan csökkenthető a földhaszonbér? Kis- és nagybérlők sürgős teendői az 1400/1932. M. E. számú rendelettel kapcsolatban. – Magyar Földbérlők Szövetsége, Bp.

SZABÓ Ferenc, 1966: Dél-tiszántúli munkásszerződések (1889-1944) – MTA Néprajzi Kutatócsoport. – Néprajzi Múzeum, Bp.

SZABÓ Ferenc, 1974: Békés megye gazdasági és társadalmi fejlődésének főbb vonásai a XVIII. század elejétől napjainkig. IN: Békés megye gazdasági földrajza. Szerk.: Krajkó Gyula – Békéscsaba.

SZABÓ Ferenc (szerk.), 1977: Gyomai tanulmányok. – Gyoma Nagyközség Tanácsa, Gyoma.

SZABÓ Ferenc (szerk.), 1986: Agrárszocializmus Magyarországon. – Az 1981. május 5–6-án Orosházán tartott tudományos ülésszak előadásai és hozzászólásai. – Magyar Történelmi Társulat, Békés Megyei Tanács VB., Orosháza Város Tanácsa, Békéscsaba – Orosháza.

SZABÓ István (szerk.), 1972: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848-1914. – Tanulmányok. – 2. kiad. I-II. kötet. – Akadémiai Kiadó, Bp.

SZÉKELY Artur, 1935: A magyar külkereskedelem irányának változásai 1930-1934. = Közgazdasági Szemle, 1935. évf. 161. p.

SZEKFŰ Gyula, 1922: Három nemzedék. Egy hanyatló kor története. – Bp.

SZENTIVÁNYI SZÁSZ Tihamér, 1936: A magyar föld hitele száz évben (1835-1935). – Szerzői kiadás, Bp.

SZILÁGYI Miklós, 1967: A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása Hajdú megyében. IN: Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth nominatae. Tomus XIII. Series marxistica-leninistica. (Series I/1.) 67-80. p. – Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen.

SZLÁVIK Lajos – GALBÁTS Zoltán – KISS Attila – KISHÁZI Péter – RÁTKAY István, 1999: A Fehér-, Fekete- és Kettős-Körös árvizei, árvízvédelmi rendszere és a Kisdelta szűkítője. = Vízügyi Közlemények, 81. évf. 4. füzet. – 543-614. p.

SZUHAY Miklós, 1962: Az állami beavatkozás és a magyar mezőgazdaság az 1930-as években. – Gazdaságtörténeti értekezések 3. – Akadémiai Kiadó, Bp.

TAKÁCS Imre, 1989: Magyarország földművelésügyi közigazgatása az Osztrák-Magyar Monarchia korában 1867–1918. – Mezőgazdasági kiadó, Bp.

TOLNAY Gábor, 1983: A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása Jász- Nagykun-Szolnok megyei példák alapján. – Kandidátusi értekezés a munkahelyi védésre. – Gépirat. Mezőtúr.

TOLNAY Gábor, 1987: A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása Dévaványán. = Békési Élet, XXII. évf. 2. szám. 164–175. p.

TOLNAY Gábor, 1990/a: A helyi mezőgazdasági önkormányzat működési feltételei a két világháború között. – IN: Példák és lehetőségek. – Tanulmányok az önkormányzatok köréből. – I-II. kötet. – Szolnok Megyei Tudományos Koordinációs Bizottság, Szolnok.

- TOLNAY Gábor, 1990/b: A Nagyatádi-féle földreform és az 1935. évi mezőgazdasági statisztika. = Statisztikai Szemle, 68. évf. 7. szám. 597. p.
- TOLNAY Gábor, 1991: A Nagyatádi-féle földreform végrehajtásának néhány sajátossága. (Jász-Nagykun-Szolnok megyei példák alapján.) = Agrártörténeti Szemle, XXXIII. évf. 64-112. p.
- TOLNAY Gábor, 1992: A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása Túrkevéen az 1920-as években. = Múzeumi Levelek, 69-70. kötet. – 61. p. – Damjanich Múzeum, Szolnok.
- TOLNAY Gábor, 1993: A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása – különös tekintettel Jász-Nagykun-Szolnok megyére. – Kandidátusi értekezés. Gépirat. Mezőtúr.
- TOLNAY Gábor, 1994: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye mezőgazdaságának egyes kérdései 1920-1944 között. – Jászkunság füzetek 9. – Jászkunság Kiadó, Szolnok.
- TOLNAY Gábor, 1995: A föld árának alakulása a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása során. = Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve, 10.– Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária. – 141. p. – Szolnok.
- TOLNAY Gábor, 1999: Vita – legelőügyben – Dévaványa és Túrkeve között. = Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok évkönyve, XI. kötet. – Szerk.: H. Bathó Edit, Kertész Róbert, Tolnay Gábor és Vadász István. – 261-168. p. – Szolnok.
- TOLNAY Gábor, 2000/a: A mezőgazdaság helyi érdekvédelme a két világháború között. – = Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve, 15. – Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária. – 167-186. p. – Szolnok.
- TOLNAY Gábor, 2000/b: Az 1915. évi árvíz Dévaványa térségében. – IN: A táj változásai a Kárpát-medencében a történelmi események hatására. A Szent István Egyetem Gödöllőn 2000. június 28-29-én megtartott tudományos konferencia kiadványa. Szerk.: Füleky György. – Bp. – Gödöllő.
- TOLNAY Gábor, 2001: Szövetkezetek Dévaványán a két világháború között. – IN: Társadalom – kultúra – természet. Tanulmányok a 60 éves Bellon Tibor tiszteletére. – Karcag-Szeged-Szolnok.
- TOLNAY Gábor, 2002/a: Az 1930-as években megkezdett Alföld-fásítási program egyik tipikus példája: a dévaványai határ fásítása. – IN: Ember és környezete. Tudományos ülésszak 1999. november 22-23-án Szolnokon. – Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok közleményei 58. Szerk.: Tolnay Gábor. – Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szolnok.
- TOLNAY Gábor, 2002/b: Az 1853. évi úrbéri pátens. = Honismeret, XXXI. évf. 2. szám 18. p.
- TOLNAY Gábor, 2002/c: A „Dévaványai Köztársaság”. = Századok, 136. évf., 5. szám, 1161-1209. p.
- TOLNAY Gábor, 2003: Földosztás 1945-ben Dévaványán. = Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár évkönyve, 18. – Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária. – Szolnok.

TUNYOGI SZŰCS Kálmán, 1936: Magyar agrárpolitika az országgyűlés telepítési vitájában. = Magyar Közigazgatás, 1936. évf. 41., 42., 43., 45., 46., 48., 49. és 51. szám.

TÚRKEVEI ÚJSÁG – Túrkeve város hetilapja.

URBANCSEK János, 1961: Szolnok megye vízföldtana és vízellátása. – Országos Vízügyi Főigazgatóság, Országos Földtani Főigazgatóság, Szolnok Megyei Tanács VB., Bp.

Új Idők lexikona. – 1-24. kötet. – Bp. 1936-1942.

Új magyar lexikon. – 1-7. + Kiegészítő kötet. – Akadémiai Kiadó, Bp. 1959-1981.

VADNAY Tibor, 1918: A magyar jövő. – Közgazdasági és szociálpolitikai tanulmány. – Athaeneum, Bp.

VARGHA Zoltán, 1931: Gróf Vigyázó Sándorné báró Podmaniczky Zsuzsanna (1838-1923) életrajza. – A podani és aszódi báró Podmaniczky-család története. – I. köt. – M.T.A., Bp.

VIDA István – VÖRÖS Vince, 1991: A Független Kisgazdapárt képviselői 1944-1949. – Történeti elitkutatások. – ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, Bp.

Z. NAGY Ferenc, 1965: Ahogy én láttam... – Gondolat Kiadó, Bp.

MUTATÓK

FÖLDRAJZI NÉVMUTATÓ

A

Abádszalók (Abád) 16, 17, 112
 Abalehota (Abaszállás) (Nyitra vm., nyitrai j. – Szlovákia: Lehota) 226
 Abony (Pest vm. abonyi j.) 185, 354, 368
 Ág-ér 17
 Ágotai árvízi vészjelző 20
 Alag (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., váci j.) 88
 Alberti (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., monori j.) 276
 Alföld 12, 16, 19-20, 22, 24-25, 27-28, 30, 34, 39, 43-44, 46, 56, 58, 60, 62-63, 66, 95, 120, 222, 250, 266, 268-273, 277, 283, 308, 310, 318-321, 323, 325-330, 334-335, 423, 425,
 Alsódabas (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. alsódabasai j.) 284
 Alsórételyi-csatorna 26
 Alsószil (Pozsony vm., nagyszombati j. – Szlovákia: Malé Brestovani) 206, 226, 369
 Anglia 122
 Arad (Arad, Románia) 315
 Aranyosgyéres (Torda-Aranyos vm. tordai j.) 307
 Árkussziget 241, 242
 „ásott” Berettyó 26
 Aszód (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) 428
 Atyaszeg 36, 78, 85-88, 125, 161, 219-220, 305, 350, 352
 Ausztria 226, 344

B

Bácska 273
 Baja (Bács-Bodrog vm.) 25
 Bakonszeg (Hajdú-Bihar vm., berettyóújfalui j.) 19
 Bakonybél (Veszprém vm., zirci j.) 229
 balai határ (Csudabala) 49
 Bála (Esztergom vm.) 206
 Balatonfüred (Zala vm. balatonfüredi j.) 167, 240
 Balatonkenesei tátorjános Természetvédelmi Terület 38
 Balassagyarmat Nógrád vm.) 278
 Balkán (dévaványai határrész) 301, 302, 366
 Balmazújváros (Hajdú vm. központi j.) 319
 Balti-tenger 23
 Bánomkert 49-50, 290, 350, 352
 Bánság 269

Báránd (Bihar vm. sárréti j.) 160, 313
 Barcé 36, 51, 289, 350, 352
 Bátorliget (Aporliget) (Szabolcs-Szatmár vm., nyírbátori j.) 42
 Bécs (Wien, Ausztria) 15, 46, 167, 170, 206, 226, 307, 354, 365, 366
 Bega (folyó) (Románia) 18
 Békés (Békés vm. békési j.) 25-26, 269, 306-307, 316-317
 békési kikötő 306
 Békés-Csanádi löszhát 14
 Békés-Csanád vármegye 12, 53
 Békés (vármegye) megye 7-9, 12, 14, 40, 43, 46, 53-54, 92, 137, 173, 239, 271-272, 292, 318, 321, 327, 400, 419-422, 424, 426
 Békéscsaba (Békés vm.) 12, 14, 39-41, 43-44, 98, 288-289, 315-316, 425-426
 Békésszentandrás (Békés vm., szarvasi j.) 19, 26, 310, 316-321, 323
 Béla (Bélapataka) (Nyitra vm. privigyei j.) (Valaská Belá – Szlovákia) 354
 Belgium 46
 Belgrád (Szerbia) 144, 167
 Bellye (Baranya vm., baranyvári j.) 325
 belterület 350, 352
 Bér (Nógrád vm., sziráki j.) 286
 Bereg vármegye 42
 Berek 352
 Berettyó (folyó) 16-19, 22-23, 25-27, 56, 88, 98, 220, 259, 292, 308, 310, 313, 316-7, 319, 420
 Berettyó-gát 98, 305, 307
 Berettyó-Hármas-Körös 25
 Berettyó-Körös-vidék 16-17, 22, 24-27, 30-31, 34, 119
 Berettyó-Körösök vízrendszer 17
 Berettyóújfalui (Bihar vm. berettyóújfalui j.) 313
 Berlin (Németország) 38, 270
 Bia (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., biai j.) 176, 367, 368
 Bihar vármegye 15, 42, 46, 313
 Bihar vm. rétközi járás 15, 23
 Bisse (Baranya vm., siklósi j.) 284
 Blacksburg (USA – Virginia) 43
 Bodrog (folyó) 20, 22
 Bodrog-köz 22

Bodrogszegi Várhegy Természetvédelmi Terület 38
 Bogáros 37, 70, 118, 228, 232, 242, 350, 352
 Bogyá-telep 192, 210, 217, 323, 324
 Bokros 68, 70, 81, 181, 217, 220, 367
 Borsod vármegye 42
 Borszeg 350, 352
 borszegi nagycsatorna 305
 Borzi 27, 87, 90, 129, 181, 217, 305, 367
 Borz-pusztta 216-217, 392
 bökényi duzzasztó 314, 316-317, 319
 Bős-nagymarosi vízilépcső 36
 Bratislava (Pozsony) (Szlovákia) 42
 Brüsszel (Belgium) 167
 Bucsa (Békés vm., szeghalmi j.) 25, 313
 Bucsatelep 161, 213, 392
 Buda 53-54, 56
 Budapest 14, 38-44, 61, 63-64, 73, 86, 93, 104, 107-108, 116, 118, 122, 124, 136-7, 142, 146, 163, 167-168, 182, 195, 200, 206, 209-211, 218, 221, 229-232, 236, 239-240, 246-247, 254, 268, 270-271, 276, 278, 281-282, 284-287, 289, 307, 310-311, 315, 320, 326, 340, 343, 346, 357, 363, 365-369, 402, 418-428
 Buj (Szabolcs vm., dadai felső j.) 319
 Bura (Tiszabura) (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai közép j.) 17
 Büdszentmihály (Szabolcs vm., dadai alsó j.) 326
 Bürkös-major 177, 350, 352, 365

C

Cegléd (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) 181, 218, 246, 367
 Cerepes 14, 237
 Cigánd (Zemplén vm.) 321
 Columbia (Dél-Karolina, USA) 170

CS

Csanád vármegye 46
 Csehország 118
 Cseklész (Pozsony vm., pozsonyi j. – Szlovákia: Bernolákovó) 206
 Csengele (Csongrád vm., szegedi j.) 325
 „csepegős kút” 323-324
 Cserebökény (Csongrád vm., központi j.) 26
 Cserepes (Kertészsziget) 36, 172, 221, 242, 362,
 Csévharaszt (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. monori j.) 42
 Csikótelepi major 219

Csokonyavisonta (Somogy m. barcsi j.) 422
 Csongrád Csongrád vm., csongrádi j.) 281, 319
 Csongrád vármegye 319, 419, 422
 csordajárás 352
 Csudabala 15, 47, 53, 64, 350
 Csurgó (Somogy vm. csurgói j.) 26, 294

D

Dánia 264
 Darvas (Bihar vm., berettyóújfalui j.) 25
 Debrecen (Hajdú vm.) 12, 14, 39, 44, 91, 95, 116, 118, 129, 157, 160, 176, 216, 250, 278, 303, 305, 309, 320-321, 334, 337-338, 342, 365, 366, 367, 400, 418, 425-426
 Dél-Alföld 19, 42
 Deliblát (Temes vm. kevevárai j. – Delliblat, Románia) 25
 Dél-Szolnok megye 320
 Dél-Tiszántúl 425
 Demecser (Szabolcs vm., nyírbogdányi j.) 319
 Dernő (Gömör és Kishont vm., rozsnyói j. – Drnava, Szlovákia) 285
 Dévaványa (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai felső j.) 7-9, 11-12, 14-15, 17-19, 21-25, 27, 29-32, 34, 36-37, 39-44, 46-50, 52-68, 70-80, 82-86, 88, 90-124, 126-132, 135, 138, 149-159, 161-183, 185-190, 193-8, 200-201, 204-210, 212-214, 216-218, 221-230, 233-234, 236-244, 246-247, 249-251, 254-259, 261-263, 265, 267-268, 270-277, 279-293, 295-299, 303-314, 320-321, 323, 326-327, 329-330, 332-347, 350, 352, 354-373, 375-400, 402, 419-421, 424, 426-428
 Dévaványai-ecsegi puszták 22, 41
 Dévaványai-sík 22, 28, 33, 35
 Dévaványai Tájvédelmi Körzet 29, 32, 38
 disznópiac 336
 Doboz (Békés vm., gyulai j.) 25
 Dombrád (Szabolcs vm., kisvárdai j.) 319-320
 Doszta 86, 172, 350, 352, 364
 Dosztály 65
 Dragomérfalva (Máramaros vm., izavölgyi j.) 315
 Dráva (folyó) 22
 Duna (folyó) 16, 22, 26
 Dunántúl 142, 269, 425
 Duna-Tisza csatorna 314, 318
 Duna-Tisza köze 110, 274, 281, 283, 311, 341
 Duna-völgy 281

E

Ecsefalva (Békés vm., gyomai j.) 12, 14, 18, 21, 24, 27, 31, 36, 178, 209, 213, 216-217, 259
ecsegi gátórház 97
Ecsepuszta (Dévaványa része) 14, 29-33, 41, 43, 47, 59, 67-70, 74, 76-77, 81, 84, 86-87, 158, 171, 177, 207, 211-214, 218-219, 234, 237, 292, 343, 356, 362
Eger (Heves vm.) 52, 354
Egyházhalma 36, 70, 165, 350, 352
Elek (Arad vm., eleki j.) 41
Endrőd (Békés vm., gyomai j.) 17, 307, 321, 354, 375
Ér-Berettyó-Körös vonal 25
Erdély 311
Erdélyi-középhegység 25
Erdélyi-Szigethegység 25
Erdőcsokonya (Somogy m., barcsi j.) 135
Ereszt 191
Észak-Alföld 42
Európa 22, 31, 40, 122, 270, 419
Európai Unió 38

F

Fairfax (Virginia, USA) 284
Farkas-zug (Túrkeve) 33
Fegyvernek (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai közép j.) 216, 354
Fehér-Körös (folyó) 19-20, 25, 313, 316, 426
Fehér-tó (Kardoskút) 33
Fekete-Körös (folyó) 20, 313, 316, 426
Fekete-tenger 31
Felsőréhelyi-csatorna 26
Felső-Tisza 19, 320
Felvidék 344
Folyáséri-főcsatorna 26
Földes (Hajdú vm., hajdúszoboszlói j.) 313
Frics (Sáros vm., kisszebeni j. – Fricovce, Szlovákia) 297
Fruskgóra-hegység 25
Fudér 50, 288, 350, 352, 362, 363
Fűrjéri-csatorna 26
Füzesgyarmat (Békés vm., szeghalmi j.) 41, 161, 170-172, 237, 250, 295, 336, 362, 366, 368, 396, 397
Fűzfás dűlő 332-337, 350, 352
Fűzfás tanya 51

G

Gabonás(-puszta) 47, 49, 68, 70, 72-73, 75, 82-83, 86, 90, 112, 161, 198, 200, 259, 350, 352
Galícia (ebben az időben a Habsburg Birodalom része) 226
Genua (Olaszország) 206, 369
Gernyeszeg (Maros-Tord vm. régeni alsó j. – Gornesti, Románia) 137
Gödöllő (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., gödöllői j.) 38, 118, 167, 240, 307, 427
Gratz (Ausztria) 170

GY

Gyoma (Békés vm., gyomai j.) 14, 17, 24-25, 27, 42-44, 49, 53, 56, 61, 93-94, 111, 115, 180, 269, 281, 292, 296, 303-305, 307, 314, 318, 321-322, 327, 332, 346, 354-355, 357, 362, 365, 366, 367, 368, 369, 375, 426
Gyomaendrőd (Békés m.) 12, 14
Gyöngyös (Heves vm.) 110
Gyula (Békés vm.) 41, 46, 52, 168, 185, 190, 303, 314, 317, 319, 368, 423-424

H

Hajdúböszörmény (Hajdú vm.) 319
Hajdúnánás (Hajdú vm.) 319
Hajdúság 14
Hajdúszoboszló (Hajdú vm.) 307, 320
Hajdú vármegye 306, 320, 426
Hajnal-bala 122
Harcásér 306
Hármas-Körös 20, 26-27, 310, 313-314, 316, 318
Heves (község) (Heves vm., hevesi j.) 52, 354
Heves vármegye 12, 42
Heves és Külső-Szolnok vármegye 12, 46
Holt-Berettyó 26
Hortobágy (folyó) 16, 19, 292, 310, 318-319
Hortobágy (Hajdú-Bihar vm. debreceni j.) 275, 319-320
Hortobágy-Berettyó-főcsatorna 19, 20, 22-23, 26-27, 30-33, 36, 43, 87, 95, 97, 306, 318
Horvát-Szalvonország 423
Hosszúhát 87-88, 218-219
Hősök Ligete 336

I

Itália 46

J

Jablon 226
Jánd (Bereg vm., tiszaháti j.) 326
Jászapáti (Jász-Nagykun-Szolnok vm., jászsági alsó j.) 340
Jászberény (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 87, 120-122, 127-128
Jász-Nagykun-Szolnok (vármegye) megye 7, 9, 14, 83, 90, 120, 124, 149, 173, 181, 217, 228, 230, 239, 247, 255, 259, 263, 315, 332, 335-336, 339, 367, 418-419, 425- 428
Jászság 44
„jéggyári kút” 324

K

Kálló csatorna 319
Kalmársziget 289, 350, 352
Kalocsa 418
Kaposvár 364, 423, 424
Káposztás 36
Karcag (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 24, 39-40, 43, 53, 56, 183, 326-327, 357, 366, 367, 418, 427
Kardos-féle gyepek 301-302
Kardoskút (Csongrád vm., orosházi j.) 33
Kárpát-medence 16, 23, 26, 31
Kassa (Abaúj-Torna vm. – Kosice, Szlovákia) 247, 421
Katalaszeg (Katalaszög) 199, 350, 352
Kecskemét (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) 110, 117, 123, 174, 185, 237, 247, 283, 326, 367
Kék (Szabolcs vm., nyírbogdányi j.) 319
Kelemenzug 21, 350, 352
Kelet-Ázsia 31
Kelet-Európa 34
Keleti-főcsatorna 26
Kenderes (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai felső j.) 17, 88, 170, 354, 356, 366, 368
Kenderesszigeti földek 356, 364
Kenderesszigeti halastavak 33
Kengyelréti-csatorna 26
Kereki (Somogy vm. tabi j.) 354
Kerekő 36
Kérsziget 15, 36, 49-50, 117, 184, 289, 350, 352, 355
Kertészsziget (Békés vm, szeghalmi j.) 12, 14, 36, 161
Kertköz 350
Keszthely (Zala vm, keszthelyi j.) 41, 123, 170

Kétér

Kétérköz 50, 350, 352
Kéthalom (Herzog-birtok) 27, 68, 70, 86, 98, 118, 167, 222, 249-251, 310, 350, 352
Két-kert-köze 352
Kettős-Körös 314, 426
kígyósi legelő 86-87, 115, 124, 289, 310
Kiritóhát 350, 352
Kiritó-köz 31
Kiritólapos 299, 308
Kisalföld 269
Kisberek 350
Kisjenő (Arad vm., kisjenői j. – Chisinau-Cris, Románia) 326
Kisköre (Heves vm, hevesi j.) 26, 326
Kiskunhalas (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) 176, 177, 367, 368
Kiskunság 42
kislórési puszta 126, 164-166
Kisrigalyos 199
Kis-Sárrét 31, 39
Kisújszállás (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 14, 17, 44, 91-92, 108, 123, 127, 152, 165, 183, 211, 215, 219, 243, 267, 308, 326-327, 356, 368, 369, 391, 392
Kolozsvár (Kolozs vm. – Cluj-Napoca, Románia) 105
Komádi (Bihar vm., biharkeresztesi j.) 25, 317
Kompolt (Heves vm., egri j.) 316
Kondoros (Békés vm., szarvasi j.) 40
Kossuth kert (Kunhegyes) 328
Kótaj (Szabolcs vm., nyírbogdányi j.) 319
Ködmönös 350, 352
köleshalmi bérgazdaság 118, 164, 227-228
Köleshalom puszta 227, 232, 235, 242, 251, 310, 350, 352, 362
Körös (folyó) 16-17, 19, 20, 22-23, 25-26, 30, 36, 40, 42, 56, 119, 268, 274, 300, 308, 313-316, 319-321, 420
Körös-Berettyó-szabályozás 19
Körös-köz 22
Körös-Maros Nemzeti Park 22, 29, 38-39, 41-42
Körös-medence 18, 25, 42-44
Körösmenti-sík 23
Körös-Sárrét-Vidéki Nemzeti Park 29, 44,
Körös-szabályozás 18
Körös-vidék 18, 41, 292, 423
Körös-völgy 19, 39, 41, 314
Körös-Berettyó-völgy 19, 420

Körös-ladány (Békés vm., szeghalmi j.) 12, 14, 24, 26-27, 39, 70, 95, 154, 156, 168-169, 177-180, 186, 188, 195, 203, 222-223, 226, 237, 305, 307, 312, 316-317, 320, 332, 335, 365, 396

Körös-nagyharsány (Bihar vm., cséffai j.) 14

Körös-Tisza-Maros-köz 419

Kősziget 352

Kőtelek (Jász-Nagykun-Szolnok vm., jázsági alsó j.) 216

Közép-békési térség 44

Közép-Duna 31

Közép-Európa 30, 34

Közép-Szolnok megye 42

Közép-Tiszavidék 41

Kubán-vidék (Oroszország) 31

Kunhegyes (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai felső j.) 16, 84, 112, 127, 263, 310, 327, 328

Kunmadaras (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai felső j.) 127, 327-328

Kunság 110

Kunszentmárton (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai alsó j.) 26, 127, 141

Kunsziget (Győr vm., tószigetcsiliközi j.) 187

Külső-Szolnok vármegye 12, 44, 400

L

Lausanne (Svájc) 88

Liptó vármegye 344

Loebendorfs (NSzK) 282

London (Anglia) 278

Lónyai csatorna 319

Lőrés 165, 201-202, 208

Lukács 350, 352

Luxemburg 40

M

Madrid (Spanyolország) 38

Magas dombrév 350, 352

Magyarország 18-19, 22, 24, 29-30, 32, 38, 39-44, 46, 53, 56, 61, 101, 111, 226, 239-241, 269-271, 273, 278, 281, 325, 357, 369, 418-426

Makó (Csanád vm.) 19, 107, 284

Malántha 354

Malomzugi-csatorna 26

Marija Bistrica (Horvátország, Zágráb vm, zágrábi j.) 229, 310

Maros (folyó) 14, 19

Marosvásárhely (Maros-Torda vm., – Tirgu Mures, Románia) 137

Martonvásár (Fejér vm, váli j.) 209

Mátrakörös 367

Mecsekalja-vonal 25

„méntelepi birtok” (Magyar Katolikus Vallásalap) 86-87

Menton (Franciaország) 339

Mezőberény (Békés vm, békési j.) 25, 365, 392

Mezőhegyes (Csanád vm, battonyai j.) 326

Mezőkovácsháza (Csanád vm, mezőkovácsházi j.) 251

Mezőkövesd (Borsod vm, mezőkövesdi j.) 98

Mezőtúr (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 9, 19, 25, 27, 53, 56, 92, 205, 307, 311, 318, 320, 354-355, 357, 424, 427

Mirhó 16

Mirhó-fok 16, 18

Mirhó-gát 16-18

Mohács (Baranya vm., mohácsi j.) 247

morgói szivattyútelep 97

Moson (Moson vm., magyaróvári j.) 108

Mura (folyó) 22

Mura-köz 22

Murga (Tolna vm., simontornyai j.) 137

München (Németország) 137

N

Nádas 350

Nádasrét 50-52

Nádösvény 51, 303-304, 310, 350, 352

Nádudvar (Hajd vm., hajdúszoboszlói j.) 354

Nádújfalu (Heves vm. pétervásári j.) 392

Nagyalföld 31, 425

Nagyatád (Somogy vm., nagyatádi j.) 135

Nagybánya (Baia Mare – Románia) (Szatmár vm.) 369

Nagydoszta 70

Nagyecseg 182, 212, 350, 352

Nagyenyed (Alsó-Fehér vm., – Aiud, Románia) 246

Nagyéri csatorna 295, 301-302

Nagy-Gabonás-pusztá 363

Nagykanizsa (Zala vm.) 326

Nagykörös (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) 110

Nagykörü (Jász-Nagykun-Szolnok vm., jázsági alsó j.) 216

Nagykunság 14, 16-18, 39, 44, 53, 418

Nagylőrés 338

Nagyrábé (Bihar vm., sárréti j.) 313
 Nagyrigalyos 199
 Nagysárrét 16, 18, 22, 36, 292
 Nagyszeben (Szeben vm. – Sibiu, Románia) 270
 Nagyvárad (Bihar vm., – Oradea, Románia) 14, 18-19, 53, 292, 294-295, 313, 366
 Németország 239, 247, 264, 347
 New York (USA) 284, 306
 Nógrádmarcfal (Nógrád vm., balassagyarmati j.) 278
 Novaj (Borsod vm. mezőkövesdi j.) 226
 Nyírbakta (Szabolcs vm., nyírbaktai j.)) 137
 Nyíregyháza (Szabolcs vm.) 306, 422
 Nyírség 274
 Nyomás 350, 352
 Nyúlfa (Győr vm., pusztai j.) 187, 368

O

Ohaj (Bars m, verebélyi j., – Dolný Ohaj, Szlovákia) 136
 Olaszország 347
 Orosháza (Békés vm., orosházi j.) 282, 426
 Oroszország 226
 Osztrák Magyar Monarchia 144, 426

Ö

Öcsöd (Békés vm., szarvasi j.) 7, 141, 278, 314, 319
 Ördög-árka 17
 Órhalmi dűlő 352
 Órhalomszeg 350
 Örökföld 304
 Ős-Tisza 25

P

Pálóc (Ung vm.nagykaposi j. – Pavlovce nad Uhom, Szlovákia) 340
 Pannon-medence 24
 Pannonia 30, 40, 42
 Pannóniai tó 24-25
 Párizs (Franciaország) 226, 316
 pásztói legelő 70
 Patkósziget 362
 Pécs (Baranya vm.) 110, 170, 326, 425
 perjési uradalom 118, 250
 Pest (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. (egykor Pest vm.) 40, 52, 64, 146, 226, 325, 339, 354, 355
 Pest vármegye 246
 Pocos 215, 335, 350, 352

Pocskert 49-50, 215, 311-312, 336
 Póhalom 15
 Poroszló (Heves vm. tiszafüredi j.) 366
 Pozsony (Pozsony vm., – Bratislava, Szlovákia) 42
 Pozsonyivánka (Pozsony vm., pozsonyi j. – Ivanka pri Dunaji, Szlovákia) 167
 Pusztaborz (dévaványai határrész) 392
 Pusztacsecseg (Dévaványa része) 91-92, 99, 125, 149, 158-159, 165, 172, 174, 182-183, 209, 213-215, 217-221, 224, 246-247, 249-250, 267, 294, 306, 308-309, 313, 338-339, 343, 362, 363, 391-392
 Pusztafudér 288
 Pusztakengyel 87
 Püspökladány (Hajdú vm., hajdúszoboszlói j.) 17, 181, 278, 355

R

Rába (folyó) 22
 Rába-köz 22
 Réhely 50, 110, 350, 352, 364
 rétközi járás (Bihar megye) 15, 23
 Rigalyos 199-200
 Róma (Olaszország) 240, 306, 425
 Románia 19
 Rozanka 226

S

Sajó (folyó) 20
 Sándor-rónagát 301-302
 Santa Cruz de Teneriffe (Kanári sziget) 307
 Sáp (Bihar vm, sárréti j.) 313
 Sarkad (Bihar vm., nagyszalontai j.) 25, 314
 Sarkadkeresztúr (Bihar vm., cséffai j.) 25
 Sárrét 17-19, 40, 42, 103, 292
 Sárréti csatorna 313
 Sárrétudvari (Bihar vm., sárréti j.) 313
 Sártó 259, 299, 352
 Sártóköz 350
 Sártó-pusztá 199, 251
 Sashalom (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., közpon-ti j.) 297
 Sebes-Körös (folyó) 17, 19, 26-27, 292, 313, 316, 319-320
 Sepsimindszent (Szepes vm., szepesváraljai j.) 307
 Schenkenfeld (Ausztria) 46
 Simafoki-csatorna 26
 Simasziget 14-15

Sirató 311-312
 Soborsin (Savarsin – Románia) (Arad vm. máriaradnai j.) 366
 Sokorópátka (Győr vm. sokoróaljai j.) 136
 Somogy megye 422
 Stanford (Kalifornia – USA) 229
 Stockholm (Svédország) 39

SZ

Szabadka (Bács-Bodrog vm. – Subotica, Szerbia) 326
 Szabolcs vármegye 306, 320
 Szabolcsveresmart (Szabolcs vm., kiskvárdai j.) 319
 Szalók (Abádszalók) (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai felső j.) 17
 Szamos (folyó) 19
 Szartos 164, 289, 345, 350, 352
 Szarvas (Békés vm., szarvasi j.) 17-18, 39, 41-44, 141, 196, 267, 274, 276, 319, 369
 Szatmár vármegye 320
 Szederkert 49-51, 215, 332, 338, 345, 350, 352
 Szeged (Csongrád vm.) 14, 40, 42, 246, 281-282, 325-326, 421, 422, 427
 Szeghalom (Békés vm., szeghalmi j.) 12, 14, 17, 19, 27, 41, 49-50, 55, 108, 129, 154, 194, 267, 295, 301-302, 338
 Szeghalmi-főcsatorna 26
 Székesfehérvár (Fejér vm.) 40
 Szelevény (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai alsó j.) 141
 Szélmalom 50
 Szendrőladirét Tájvédelmi Körzet 38
 Szentandrás (Békésszentandrás) (Békés vm., szarvasi j.) 17
 Szentes (Csongrád vm.) 17, 236, 316, 354
 Sziget 290
 Szigetér (Szeghalom) 49
 Szigetszász 350, 352
 Szikhalom 350, 352
 Szilasok 350
 Szilsárkány (Sopron vm, csornai j.) 325
 Sztás-féle csárda 301
 Szolnok (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 12, 14, 20, 26, 41, 82-83, 90, 92-93, 128, 180, 202, 210, 217, 243, 250, 318, 334, 339, 347, 367, 402, 418, 419, 424-428
 Szolnok vármegye 7
 Szovjetunió 137

T

Tálagy 350, 352
 tálagyi csatorna 301
 Tarcsányér 260
 Tarna (folyó) 20
 Tartu (Észország) 39
 Tatabánya (Komárom vm. tatai j.) 367
 Telek-Folyáséri főcsatorna 304
 Templom-zug 31
 Thessaloniki (Görögország) 38
 Tibolddaróc (Borsod vm., mezőkövesdi j.) 366
 Tisza (folyó) 14, 16-20, 23, 26, 268, 310, 314, 318-321, 423
 Tiszai-Alföld 26-27, 41
 Tisza-Berettyó csatorna 319
 Tiszai felső járás (Jász-Nagykun-Szolnok vármegye) 84, 113, 332, 346
 Tisza-vízvidék 25-26
 Tiszabura (Bura) (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai közép j.) 17
 Tiszacsege (Hajdú vm. központi j.) 326
 Tiszaföldvár (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai alsó j.) 127, 190
 Tiszafüred (Heves vm, tiszafüredi j.) 19, 321
 Tiszalök (Szabolcs vm, dadai alsó j.) 16, 19, 26, 292
 Tiszántúl 12, 21, 25, 30, 36, 42-43, 115, 118-119, 122, 125-129, 216, 228, 258, 263, 267, 270, 271, 283, 317, 319, 327, 334, 341-343, 364, 418, 424
 Tiszaörvény (Heves vm, tiszafüredi j.) 321
 Tiszapolgár (Szabolcs vm., dadai alsó j.) 326
 Tiszaroff (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai közép j.) 216, 354, 367
 Tiszaújhely (Ugocs vm, tiszáninneni j.) 157
 Tiszavasvári (Szabolcs vm, dadai alsó j.) 326
 Tiszavidék 273, 321
 Tokaj (Zemplén vm, tokaji j.) 318
 Tókert 49-50, 335, 350, 352
 Tolcsva (Zemplén vm., tokaji j.) 144
 Tolna vármegye 247, 339
 Tomapuszta (Csanád vm.) 311
 Topcider (Szerbia, Belgrád mellett) 167
 Torinó (Olaszország) 240
 Torontál vármegye 273
 Törökszentmiklós (Jász-Nagykun-Szolnok vm., tiszai közép j.) 14, 124, 127, 182, 218-219, 355, 367
 Trianon 14, 273

- Túr (Mezőtúr) (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 22
Túrér 335
Túrhát 350, 352
Túrkeve (Jász-Nagykun-Szolnok vm.) 12, 14, 25, 33, 53, 56, 59, 61, 66-67, 69, 70, 74, 76-80, 82-84, 88, 91-93, 104, 127, 180-184, 218, 223, 225, 238, 299, 316, 327, 329, 331-332, 354-357, 359, 365, 366, 367, 368, 392, 427-428
Tüzestelek 187
- U**
Újfehértó (Szabolcs vm., nagykállói j.) 144
Újszalonta (Bihar vm. Cséffa-nagyszalontai járás – Nagyszalonta Magyarországon maradt területéből alakult) 368
Újszász (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., abonyi j.) 326
- Ü**
Ürmény (Nyitra vm., nyitrai j. – Majmírovce, Szlovákia) 354
- V**
Vác (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) 315
Vácrátót (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm, váci j.) 31
Vadász-bala 122
Vágás 335
- Vágásszél 214, 336-338
Ványa (Dévaványa) 12, 15, 17, 37, 54, 281, 285, 295, 302
Varsány 350
Varsányegyháza 15
Varsányhát 109-110, 195, 235, 251, 293, 304, 350, 352
Varsó (Lengyelország) 226
Vásárszél 335
Vass-telep 210, 217, 323
Verseci hegység 25
Vértesi Tájvédelmi Körzet 38
Vésztfő (Békés vm, szeghalmi j.) 39, 42, 108
Villány (Baranya vm, baranyvári j.) 110
Vonalsziget 247
- W**
Wien (Bécs, Ausztria) 46, 368
- Z**
Zagyva (folyó) 20
- ZS**
Zsadány (Bihar vm, cséffai j.) 25
Zsitvatorok 15
Zsombokakol 36, 224-225

INTÉZMÉNYNÉV-MUTATÓ

A

Adamik Testvérek Bérghazdasága, Dévaványa 362
 Agrárkörnyezeti, Erdészeti, Biogazdálkodási és Vadgazdálkodási EU Harmonizációs Munkacsoport, Gödöllő 38
 Agrártörténeti Szemle (folyóirat) 68, 135, 136, 140, 420, 424, 427
 Agrártudományi Egyetem, Debrecen 44
 Agrokémia és Talajtan (folyóirat) 38, 44
 Akadémiai Kiadó, Budapest 38, 41-42, 44, 418, 419, 421-426, 428
 Akadémiai Kiadó Lexikonszerkesztősége 246
 Alföldi Erdőtelepítési Szaktanács 326
 Alföldi Zöldmező Szövetség 278
 Alsószabolcsi Ármentesítő Társulat 306
 Argumentum Kiadó 420
 Athaeneum Rt. 421, 428
 Aula Kiadó 421

B

Balassi Kiadó 420
 Balatonkenesei-Tátorjános Természetvédelmi Terület 38
 Baldácsy-féle Protestáns Vallási Alapítvány, Budapest 61, 64-66, 70-71, 73, 75, 78, 81, 85-86, 88, 154, 223-224, 235, 238, 309-310, 365, 399
 Bányai Evangélikus Egyházkerület 154, 157, 237
 Baromfi és Egyéb Kisállattenyésztők Országos Egyesülete, Budapest 99
 Békés-Csanád vármegye 12, 53
 Békési Élet (folyóirat) 67, 226, 426
 Békésmegyei Kereskedelmi Bank 400
 Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága 8
 Békés Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya 419, 426
 Békés Megyei Természetvédelmi és Idegenforgalmi Gazdasági Társaság, Kondoros 40
 Békés Megye Képviselő-testülete Megyei Levéltára, Gyula 9, 420
 Békés vármegye 7, 14, 46, 54, 92, 173, 239, 272, 292, 318, 327
 Békésvármegye Monográfiája Szerkesztősége 424

Belügyi Közlöny 140

Belügyminisztérium, Budapest 84, 91-92, 246, 251, 254, 324, 418
 Bércsépők Egyesülete, Dévaványa 341-343
 Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény, Dévaványa 9, 46-47, 56, 355-356
 Berettyó Belvízszabályozó és Ármentesítő Társulat 94, 98, 259, 298-299, 302, 305, 308-309, 312-313
 Berettyó-Körösi Társulat 292
 Berettyó-Körös Vízzabályzó és Ármentesítő Társulat 293
 Berettyó-Sárréti Szabályozási Társulat, Debrecen 18
 Berettyó Szabályozási Társulat 292
 Berettyó Szabályzó és Ármentesítő Társulat, Debrecen 365, 398
 Berettyó Vízzabályozó és Ármentesítő Társulat, Nagyvárad 292, 294, 296, 301
 Bessenyei György Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszéke 422
 „Bethlen Gábor” 10. honvéd gyalogezred III. zászlóalja 249
 Bihar vármegye 15, 23, 46, 313
 Blayer Béla béruradalma, Dévaványa 131, 205-208, 226-227, 229-232, 362
 Bodrogszegi Várhegy természeti terület 38
 Bogdán Mihály és Társai Bérghazdasága, Dévaványa 362
 Bokrosi Bérletársaság, Dévaványa 181, 217, 367
 Borzi I. Legeltetési Társulat, Dévaványa 90, 129, 182, 218
 Borzi II. Legeltetési Társulat, Dévaványa 90
 Borzi II. Bérletcsoport, Dévaványa 87, 181, 217, 367
 Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem 422

C

CIRPAC Modern Építések Társasága, Budapest 289

CS

Csanád vármegye 46
 Cserepesi Béruradalom, Dévaványa 362

Cserna Ferenc Bérghazdasága, Dévaványa 362
 Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága 422
 Csongrád Megyei Tanács Művelődésügyi
 Osztálya 419
 Csongrád vármegye 319

D

Damjanich Múzeum 427
 Danczik János Bérghazdasága, Dévaványa 362
 Daróczy Lajos Béruradalma, Dévaványa 362
 Debreceni Első Takarékpénztár 129, 400
 Déri Múzeum, Debrecen 321
 Dévaványa közbirtokossága 73
 Dévaványa Község Uradalma 362, 365
 Dévaványa nagyközség 365, 399
 Dévaványa nagyközség Legeltetési Társulata
 365
 Dévaványai Nagyközségi Tanács 420
 Dévaványai Csordatartó Birtokosság Legeltető
 Társulata 85, 90, 331, 365
 Dévaványai Gépszövetkezet 341-342
 Dévaványai Gyümölcserőltető és Központi
 Szeszfőző Szövetkezet 345-346
 Dévaványai Izraelita Nőegylet 395, 398
 Dévaványai Hírlap (újság) 59, 85, 86, 95, 97-98,
 106-109, 111-113, 115, 118, 122-5, 128, 154,
 166, 211, 214-215, 218-219, 221, 227-232,
 247, 250, 258, 260, 261-265, 268, 270-272,
 277-278, 280, 282-286, 288-291, 305-317,
 319-321, 323, 334-337, 341-345, 347-348,
 359, 375, 380, 387, 388, 393, 420, 424
 Dévaványai Hitelszövetkezet 217, 229-232
 Dévaványai Kulturális és Hagyományörző
 Egyesület 8, 419
 Dévaványai Tájvédelmi Körzet 21, 29, 32, 38,
 43
 Dévaványai Takarékpénztár 298
 Dévaványa Város Önkormányzata 40
 Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara,
 Kecskemét 283, 311
 Duna-Tisza Közi és Tiszántúli Bércsépők
 Egyesülete 341
 Dunántúli Tudományos Intézet 44
 Duzs Sándor Bérghazdasága, Dévaványa 362

E

Ecsegi Csordatartó Társaság 70
 Ecsegpusztai Természetvédelmi Terület 39
 Egri Ferenc Bérghazdasága, Dévaványa 362

Egri Ferenc és Gergely Bérghazdasága, Dévavá-
 nya 362

Egységes Párt 310
 Első Lótenyésztő Egyesület 136
 ELTE Bölcsészettudományi Kara 424
 ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet
 428
 „Environmentally Sensitive Area” (ESA) 22, 38
 Építészeti Hivatal, Nagyvárad 18
 Erdészeti Hivatal, Szolnok 334
 Erdészeti Kutató Intézet, Püspökladány 278
 Erdőigazgatóság, Debrecen 250, 337-338
 „Érzékeny Természeti Terület” (ÉTT) 22, 38
 Európai Unió 31, 38

F

„Falu” Magyar Gazda és Földműves Szövetség
 264
 Falusi Gazda (folyóirat) 54
 Falusi Kislakáépítő Szövetkezet (FAKSz) 340
 Fehér-Körösi Ármestersítő Társulat 19
 Folyammérnöki Hivatal, Gyula 297
 Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására
 Alakult Szövetkezet (LEBOSZ) 7, 134, 193,
 200, 208
 Földigénylő Bizottság, Dévaványa 400
 Földmérési Felügyelőség, Debrecen 91
 Földmérési Felügyelőség, Szolnok 93
 Földművelésügyi Minisztérium 38, 65-66, 86-
 87, 116, 118, 120-122, 125-129, 137, 139,
 141, 147, 168, 214, 218-220, 230, 232, 236,
 241, 246-247, 249-250, 254, 260, 264, 269,
 278, 281, 283, 293-294, 296, 303, 306, 311,
 315-316, 326, 330, 336-338, 340, 343, 420,
 423
 Földművelésügyi Minisztérium Erdőgazdasági
 Osztálya 337
 Földművelésügyi Minisztérium Telepítési Fő-
 osztálya 247
 Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisz-
 térium 38
 Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest
 42
 Földtani Közlöny (folyóirat) 42-44
 Franklin Kiadó 420
 „Fructus” Gyümölcserőltető és Szeszfőző
 Szövetkezet, Budapest 346
 Futó Sándor, ifj., Bérghazdasága, Dévaványa 362
 Függetlenségi Párt 104

Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári
Párt, 108, 134, 136, 210, 246, 284-7, 291
Füzesgyarmat község önkormányzata 161, 237

G

Gabonási Legeltető Társaság, Dévaványa 82-
83, 90, 112, 161-162, 198-200, 259
Ganz és Társa Gépgyár, Budapest 312
Gazdakör, Dévaványa 288
Gazdasági Egyesület 136
Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége
(GEOSz) 136
Gazdasági Egylet, Makó 107
Gazdasági Felügyelőség, Gyula 271
Gazdaszövetség, Dévaványa 85, 107-108, 123,
125, 296, 344, 347
Gondolat Kiadó, Budapest 43-44, 418, 419, 428,
Grill Károly Könyvkiadó 425
Grósz Zsigmondné birtoka 70, 162-166, 201-
203, 233, 235, 237, 243

GY

Gyoma Nagyközség Tanácsa 426
Gyoma Város Önkormányzata 42

H

Hajdú vármegye 320
„Hangya” Termelő, Értékesítő és Fogyasztási
Szövetkezet 107-108, 339, 345, 347
Haszonbérbeadó Földbirtokosok Egyesülete
421
Hatósági Munkaerőközvetítő Hivatal, Debrecen 95
Hazafias Népfront Országos Tanácsa, Budapest
210
Házhelyrendező Bizottság, Dévaványa 141,
150, 153
Háziipari Felügyelőség 99
Herzog-uradalom, Dévaványa 67, 70-71, 73, 78,
80, 88, 95, 118, 122, 124-125, 129, 167-169,
227, 235, 237-238, 241, 246, 249, 257, 267,
272, 300, 363
Heves- és Külső-Szolnok Törvényesen Egyesítet-
tett Vármegyék 12, 46
Hofherr-Schranz-Clayton-Shuttleworth Ma-
gyar Gépgyári Művek Rt. Budapest 172
„Hombár” Szövetkezet, Gyoma 115
Honismeret (folyóirat) 39, 427
Hortobágy-Berettyóvidéki Belvízszabályozó
Társulat, Karcag 19, 366

Hosszúfoki Ármentesítő Társulat 269
Hungária Könyvnyomda, Budapest 61, 357,
369
Hunnia Filmstudio, Budapest 282
Hunya Sándorné és Társa Bérgazdasága,
Dévaványa 363
Huszadik (Huszzonegyedik) Század Intézet,
Budapest 8

I

Írószövetség 282
Ivánfenéki Belvízszabályozó és Ármentesítő
Társulat, Gyoma 94-95, 259, 292-293, 296,
300-304, 307-312, 316-317, 321, 366, 398

J

Jakabfy Dezső Bérgazdasága, Dévaványa 363
Jakabfy Dezső birtoka 73, 170-171, 237
Jakabfy Jenő Bérgazdasága, Dévaványa 363
Jakabfy Jenő birtoka 74, 171, 173, 237-238, 242,
332
Járásbíró, Mezőtúr 92
Járási Mezőgazdasági Bizottság, Kunhegyes
263
Jászkunság Füzetek 427
Jászkunság Kiadó 427
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Gazdasági
Egyesület, Szolnok 66, 125, 180-181, 217,
299, 367
Jász-Nagykun-Szolnok Megye Levéltára, Szol-
nok 9, 427, 428
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok 427
Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Útépítési
Alapja, Szolnok, 367
Jászkunság (folyóirat) 41
Jászt-Nagykun-Szolnok Megyei Tanács Igazga-
tási Osztály, Szolnok 84, 91-93
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye 7, 14, 120,
149, 173, 239, 259, 315, 335
Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Közigaz-
gatási Bizottságának Gazdasági Albizottsá-
ga 67, 217-219, 228, 230, 255
Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Közjóléti
Szövetkezete, Szolnok 247, 339
Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Mezőgaz-
dasági Bizottság, Szolnok 263
Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Szarvas-
marha Tenyésztők Egyesülete, Szolnok, 124
Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Törvény-
hatósági Bizottsága, Szolnok 128

- K

- Közlekedési és Vízügyi Minisztérium, Budapest 40
Központi Népi Ellenőrzési Bizottság, Budapest 210
Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 315
Községi Mezőgazdasági Bizottság, Dévaványa 85, 227-228, 243, 254-267, 277-278, 286, 312, 398
Köztelek (folyóirat) 136, 423
Kultúra Könyvnyomda, Kaposvár 364, 423, 424
Kunhegyesi Legeltetési Társulat 328
Külső-Szolnokmegyei Takarékpénztár 400

L

- M**

- 441

- Magyar Közigazgatás 428
 Magyar Mezőgazdák Szövetsége 246
 Magyar Mezőgazdasági Múzeum 420
 Magyar Nemzeti Bank 129
 Magyar Nemzeti Szövetség 420
 Magyarország (politikai napilap) 268, 284-286, 423
 Magyar-Olasz Bank Rt., Budapest 367, 400
 Magyar Országos Levéltár, Budapest 7, 9, 419
 Magyar Őstermelő Rt, Budapest 367
 Magyar Őstermelők Rt, Déványa 364
 Magyar Statisztikai Közlemények 418, 423
 Magyar Statisztikai Szemle 422, 425
 Magyar Szocialista Munkáspárt 282
 Magyar Történelmi Társulat 426
 Magyar Törvénytár 423
 Magyar Tudományos Akadémia (M. T. A.), Budapest 22, 270, 326, 428
 Magyar Vidék (déványai újság) 83, 122, 213, 300, 302-305, 315, 340, 420, 424
 Mátrakőrösi Helyiérdekű Vasút 367
 M.Á.V., Budapest 367
 MEFHOSZ Könyvkiadó 422
 Méntelep Parancsnoksága, Jászberény 87, 120-121, 128
 Mészöly László Bér gazdasága, Déványa 363
 Megyei Földmérés Igazgatóság, Szolnok 93
 Mezőgazda Kiadó 424
 Mezőgazdasági Kiadó, Budapest 38, 42-43, 420, 421, 424, 426
 Mezőgazdasági Közöny 418, 419
 Mezőgazdasági Liga 340
 Mezőgazdasági Üzemtani Közlemények 422
 Mezőtúr és Vidéke (újság) 318, 424
 MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete 424
 M. T. A. Agrártörténeti Bizottsága 422
 M. T. A. Biológiai Osztály Közleményei (folyóirat) 44
 M.T.A. Néprajzi Kutatócsoport 425
 Munkás Önképző Kör, Déványa 263
 Múzeumi Levelek (Szolnok) 427
- N**
 Nagyalföld Alapítvány 425
 Nagyatádi-féle földreform 12, 14, 17, 37, 59, 61-62, 131, 134, 137, 140, 142, 144, 148, 152, 188, 214-215, 238-239, 241-242
 Nagy Ferenc, Z., ifj., Bér gazdasága, Déványa 363
- Nagykunsági Takarékpénztár Rt. Kisújszállás 363, 368
 Napvilág Kiadó 421
 Natura Könyvkiadó, Budapest 43, 421
 NEFAG Kiadás 424
 Nemzetgyűlés 136, 146-147, 254
 Nemzeti Agrár-Környezetvédelmi Program (NAKP) 22, 38
 Nemzeti Egység Pártja 278, 310, 316
 Nemzeti Egység Pártja (NEP) déványai szervezete 95, 211, 310
 Nemzeti Paraszt Párt 282
 Nemzetközi Madárvédelmi Tanács (International Council for Bird Preservation) 32
 Nemzeti Munkapárt 297
 Nemzeti Munkaterv 310, 319
 Nemzeti Tankönyvkiadó 421
 Néprajzi Múzeum, Budapest 39-40, 425
 Nimfea Természetvédelmi Egyesület, Szarvas 29, 38, 41, 43
 Növénytermelési Hivatal, Budapest 116
- O**
 OEE Kiadás 424
 O. F. I. Gazdaság, Déványa (a volt Hercegradalom) 90, 118, 122
 OMGE 136, 148, 160, 260, 326, 423
 Orosháza Város Tanácsa 426
 Országos Erdészeti Egyesület, Budapest 326
 Országos Földbirtokrendező Alap, Budapest 158-160
 Országos Földbirtokrendező Bíróság (O. F. B.) 61, 67, 69-85, 104, 135, 141, 143-145, 147, 149, 152-153, 155-162, 164-169, 171-175, 177-180, 182-214, 216, 219-226, 233, 235, 237-238, 243
 Országos Földbirtokrendező Tanács, Budapest (1945) 210
 Országos Földhitelintézet, Budapest 87, 118, 205, 220, 247, 251, 363, 367, 368, 400
 Országos Földhivatal, Budapest 246
 Országos Földtani Főigazgatóság 428
 Országos Gazdasági Liga, Budapest 340
 Országos Központi Hitelszövetkezet (O. K. H.), Budapest 218, 229-231, 340
 Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE), Budapest 136, 148, 160, 260, 326, 423
 Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, Budapest 42

Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ,
Budapest 343-344
Országos Meteorológiai Szolgálat, Budapest 28
Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet,
Budapest 90, 98
Országos Mezőgazdasági Kamara, Budapest
115, 128, 254, 256, 278, 424
Országos Mezőgazdasági Kiállítás 123-124
Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló
Intézet, Budapest 43
Országos Műszaki Hivatal, Budapest 402
Országos Öntözésügyi Hivatal, Budapest 242,
280, 306, 312, 321-323, 325, 424
Országos Propaganda Bizottság 121
Országos Sertésforgalmi Iroda 120
Országos Szociális Főfelügyelőség, Budapest
247
Országos Társadalombiztosító Intézet (O. T. I.),
Budapest 269
Országos Tenyészállat Kiállítás, Budapesten 73
Országos Vitézi Szék, Budapest 204, 363, 368
Országos Vízépítési Igazgatóság, Budapest 315
Országos Vízjelző Hálózat, Budapest 28
Országos Vízügyi Főigazgatóság 428
Országos Vízügyi Hivatal, Vízgazdálkodási In-
tézet, Budapest, 44
Országos Zöldmező Szövetség, Budapest 87
Osiris Kiadó 419, 420
OTKA Iroda 8

Ö

Önálló Ivánfenéki Ármentesítő Társulat, Gyo-
ma 292
Öntözésbiológiai Kutatóintézet, Vácrátót 31
Öntözésügyi Hivatal, Budapest: lásd Országos
Öntözésügyi Hivatal, Budapest.
Öntözésügyi Közlemények 424

P

Pallas Rt. 421
Pannon Agrártudományi Egyetem, Keszthely
41
Pannónia Könyvek 422
Pápay Lajos Bérghazdasága, Dévaványa 363
Pátria Nyomda, Budapest, 357, 369, 424
Pécsi Egyetemi Könyvkiadó 425
Pénzügyi Központ 246
Pénzügyigazgatóság, Buda 54-56
Pénzügyigazgatóság, Szolnok 82-83, 243
Pénzügyminisztérium, Budapest 146

Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 159
Pest vármegye 246
Pfeifer Kiadó 424
Polgár Béla Béruradalma, Dévaványa 363
Püski Kiadó 419

R

Rácz János Béruradalma, Dévaványa 363
Rák János Bérghazdasága, Dévaványa, 363
Redemptus Közbirtokosság, Jászberény 127
Református Egyház, Dévaványa 331, 362, 365,
399
Református Egyházmegye, Kecskemét (Abony)
117, 174, 185, 237, 367
Reisner-birtok 190-193, 237, 243
rétközi járás (Bihar vm.) 15, 23
Révai Testvérek Kiadó 424, 425
Révész Péter Bérghazdasága, Dévaványa 363
Római Katolikus Egyház, Dévaványa 61, 237,
362, 366

S

Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. 250
Sallai Lajos Bérghazdasága, Dévaványa 363
Schmied Márton Bérghazdasága, Dévaványa
364
Séllei Endre Bérghazdasága, Dévaványa 364
Séllei Gyula Bérghazdasága, Dévaványa 364
Selyemtenyésztési Felügyelőség, Szolnok 339
Simon Péterné Bérghazdasága, Dévaványa 364
Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest 41
Statisztikai Szemle (folyóirat) 216, 426

SZ

Szabolcs vármegye 320
Szabó Sándor Bérghazdasága, Dévaványa 364,
Szaktudás Kiadó 425
Szarka Ferenc Bérghazdasága, Dévaványa 364,
Szatmár vármegye 320
Szatmári Testvérek Béruradalma, Dévaványa
364
Századok 425, 427
Századvég Kiadó 419
Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma 246
Szendrőladirét természeti terület 38
Szentannay Pálné, dr., vitéz, Bérghazdasága,
Dévaványa 364
Szentgyörgyi Lajos Bérghazdasága, Dévaványa
364
Szent István Egyetem 427

Szikjavító Bizottság, Dévaványa 291
 Szollár Pálné, dr., Bérgazdasága, Dévaványa 364
 Szolnoki Közúti Igazgatóság 418
 Szolnok megye 92, 320
 Szolnok Megyei Földbirtokrendező Tanács, Szolnok 402
 Szolnok Megyei Tudományos Koordinációs Bizottság 426
 Szolnok Megyei Levéltár 419
 Szolnok Megyei Tanács VB 428

T

Talajtani Intézet, Szeged 281
 Táncsics Kiadó 425
 Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest 39, 42, 420
 Tejszövetkezet, Dévaványa 343-345
 Tejtermelők és Tejszövetkezetek Országos Szövetsége (TETEOSZ), Budapest 343
 Telekkönyvi Hatóság, Törökszentmiklós 93
 Telekkönyvi Hivatal, Gyoma 93
 Természettudományi Múzeum, Budapest 31
 tiszai felső járás 84, 113
 Tiszántúli Faültetetők Társasága 334
 Tiszántúli Könyv- és Lapkiadó 418
 Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara, Debrecen, 115, 118-119, 122, 125-129, 228, 258, 263, 267, 283, 318, 327, 334, 342, 418
 Tiszántúli Református Egyházkerület Gazdasági Hivatala, Debrecen 216
 Tiszántúli Református Püspökség, Debrecen 216
 Tiszaszabályozási Társulat 319
 Tóth Ferenc Bérgazdasága, Dévaványa 364

Történelmi Szemle 419, 425
 Túrkevei Bérló Társaság 180-181, 218, 299, 367
 Túrkeve megyei város önkormányzata 182-184, 369

Túrkevei Újság (újság) 77, 78, 225, 428

U

Ungár Jónás és társai tulajdonát képező gabonás pusztai birtoka 70, 73, 79, 196-200, 233, 235, 237-238

V

Vadásztársulat, Dévaványa 122, 337
 Vad Gyula Bérgazdasága, Dévaványa 364
 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest 69, 81, 104, 180, 216, 239, 296
 Ványai Helyismereti Füzetek 421
 Vármegyei Gazdasági Egyesület, Szolnok 367
 Vegyiskísérleti Állomás, Békéscsaba 288-289
 Vértesi Tájvédelmi Körzet 38
 Vésztő Önkormányzata 39, 42
 Vitézi Rend 146, 205
 Vitézi Szék 146, 156, 171-174, 179, 186, 199-200, 203-205, 322
 Vitézi telek, Dévaványa 146, 152, 186
 Vízügyi Közlemények (folyóirat) 314, 426
 Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvgyűjtemény 420
 Vona Gábor Bérgazdasága, Dévaványa 364
 Vöröscsillag TSzCs, Túrkeve 92

Z

Zamoyski gróf birtoka 70, 73, 118, 201-203, 205-208, 226-232, 235, 237-238, 242, 260

SZEMÉLYNÉV MUTATÓ

(A dőlt betűvel szedett nevek a forrásművek szerzőit, szerkesztőit és a közreműködőket különböztetik meg.)

A

Acsády Ignác 46,
Adamich József földbérlő 366
Adamik Gábor gazdálkodó 289
Adamik István földbirtokos 362, 365
Adamik József községi képviselő 120
Adamik Márton cséplőgépes 391
Ailer Mihály mezőberényi földbirtokos 365
Ajtai Jenő erdész 326
Almássy János uradalmi ügyvéd 50
Alt Gyula cséplőgépes 391
Altmann Samuné földbirtokos 153
Altmann Vera földbirtokos 160-161
Ambrus Mihály gazdálkodó 289
Andrássy János pesti ügyvéd 49, 354-355
Ángyán József 21-22, 38
Antalfy Jenő dr. ny. állatorvos, mg. biz. tag 89, 124, 251, 262, 266, 343, 345, 400
Arany Sándor 21, 38
Arenberg Károly herceg Hunyadi Júlia grófné második férje 167
(herceg) Arenberg Károlyné Hunyadi Júlia grófné földbirtokos 167, 365
Argyelán Rudolf cséplőgépes 392
Ayler András földbirtokos 365

B

Babos Károly erdőtanácsos 338
Bachofer Ferenc erdész 326
Back Andor főszolgabíró 94
Bácsy Elek társulati igazgató 307, 309, 312, 316
Badics József 418
Baghy Gyula pusztakengyeli földbirtokos 87
Baghy Ilona báró Urbán Gáspár felesége 315
Bagossy István, vitéz, székkapitány 205
Bagya Lajos gazdálkodó 331
Bak Sándor törvénybíró 195
Bakkay József erdész 326
Bakó Ignác bizottsági tag, mg. biz.póttag 150, 258
Bakó József 45-ös útgazda 402
Bakó Károly mg. biz. póttag 258
Bakó Pál dr. földbérlő 154
Bakó Péter földbérlő 365
Bakó Péter dr. községi képviselő 65-66

Bakó Zsigmond házhelyigénylő 151
Bakóczy Béla dr. tanácselnök, O. F. B. bíró 77
Bakti József, id., cséplőgépes 392
Balás Károly főerdőmérnök 337
Balázs István endrődi csatornamunkás 375
Balázsovits Dezső dr. államtitkár 236
Balcó Gábor házhelyigénylő 150
Baldácsy-család 226
Baldácsy Antal báró földbirtokos 47-48, 154, 206, 226, 354
Balla Antal kamarai mérnök 18
Balla Antal 418
Balla István 45-ös útgazda 402
Ballenegger Róbert 34, 36, 38, 276, 418
Balog Andrásné, özv., cséplőgéptulajdonos 391
Balog Bálint, T., földbirtokos 365
Balog Gábor, T., földbirtokos 365
Balogh András 45-ös útgazda 402
Balogh Sándor 418
Balogh Zsigmond kertbirtokos 347
Balogh T. Bálint földbirtokos 364
Bán Mihály 420
Bán Péter 46-47, 239, 418
Bánffy Dániel báró földművelésügyi miniszter 246
Barabás Bálint segédjegyző, majd adóügyi jegyző 214, 345, 400
Barabás Ferenc gazdálkodó 90, 301
Barabás István cséplőgépes 391
Baranyai Ferenc 34, 38
Baranyovics Ferenc kísérletügyi előadó 115
Bardach Gizella Kohn Rudolf felesége, földtulajdonos 175, 397
Bárdos Ferencné földtulajdonos 395
Barta Mihály cséplőgépes 392
Barth János 418
Bartha Gedeon cséplőgéptulajdonos 391
Bartolf Ádám földbirtokos, zárgondok, cséplőgéptulajdonos 251, 365, 392, 395
Bathó Edit, H. 427
Batthyány Lajos gróf miniszterelnök 325
Bede János 418
Békési Kálmán mg. biz. póttag 258
Békésy Károly szolgabíró 49, 52
Belényesi Márta 39

Bél Mátyás 44
 Bella Imre endrődi csatornamunkás 375
Bellon Tibor 16-17, 39, 418
Benedek Gyula 12, 39, 46, 419
 Benedek József miniszteri tanácsos 316-318
 Benedek Mihály cséplőgépes 392
 Berczi Lajos gazdálkodó 90
 Berczi Zsigmond hentes és mészáros 154-155, 233, 236-237
 Bereczki András vitéz, vitézi telek tulajdonosa 205
 Bereczki Imre községi képviselő, mg. biz. tag 95, 215, 228, 258, 260, 262, 266, 286
Bereczki Imre 23, 39, 47
 Bereczki Károly mg. biz. tag 261, 263, 266
Berend T. Iván 136, 419
 Berentei György földtulajdonos 400
 Berényi István 45-ös újjazda 401
 Béres Eszter lásd Vass Károlyné.
Bernát Gyula 419
 Bernát István 139
 Bethlen István gróf, miniszterelnök 137, 139, 310
 Bethlen Istvánné, ifj. grófnő 250
 Bethlen Ödön gróf, társulati elnök 307, 311
 Bing Hugó földbérlő 365
 Bíró Anna földbirtokos 190, 243, 395
 Bíró Lajos földbirtokos 190, 395
Bíró Ferenc 23, 39
 B. Kiss Márton lásd Kiss Márton, B.
 Blayer Béla nagybérő 98, 118, 120, 131, 205-206, 227-260, 362, 369, 395
 Blayer Berta gazdálkodó 251
 Blayer Endre dr., gazdálkodó 251
 Blayer Ferenc gazdálkodó 251
 Blayer Jenőné gazdálkodó 251
 Blayer József gazdálkodó 251
 Blayer Lajos nagybérő 205, 227, 369
Blazovich László 419
 B. Molnár Imre lásd Molnár Imre, B.
 Boda Mihály földbirtokos 364, 365
 Boda Mihályné földbirtokos 365
 Bodaky Mihály vízepítő mérnök 292
Bodnár István 419
 Bodnár Mihály 45-ös újjazda 402
 Bodoki Károly műszaki igazgató 18-19
Bodrogközy György 31, 39
Bodrogközy Zoltán 419
Bogdán István 419
 Bogdán Mihály földbérlő 362, 363, 366
 Bognár József 111
 Bogya Andrásné földbirtokos 365
 Bogya Bálint gazdálkodó, mg. biz. póttag 85, 258, 262, 266
 Bogya Bálint, ifj. 45-ös újjazda 402
 Bogya Elemér községi képviselő, mg. biz. póttag 120, 262, 266, 345
 Bogya Ferenc birtokvásárló, mg. biz. póttag 249, 262, 266
 Bogya János mg. biz. póttag 258
 Bogya József gazdálkodó 213, 364, 365
 Bogya Lajos gazdálkodó 210, 362, 365
 Bogya Mihály gazdálkodó, községi tanácsos 155, 336, 365
 Bogya Mihály 45-ös újjazda 402
 Bogya Mihályné (özv.) Pethő Terézia gazdálkodó 155-156, 190, 192, 210, 365
 Bogya Péter földbirtokos 365
 Bolza Mária Klára grófnő, báró Hellenbach Gottfréd felesége 310
Borbándi Gyula 247
 Borbély Gáborné földbirtokos 354
 Borbély Géza földbirtokos 365
 Borbély György, roffi, főispán 60, 228, 306, 315, 335
 Borbély József földbirtokos 354
 Borbély László földbirtokos 355
 Borbély Mária (Kormosné) földbirtokos 47, 354
 Borbély Miklós földbirtokos 354
 Borbély Sámuel földbirtokos 354
 Bornemissza Géza kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter 306
 Borók Ferenc mg. biz. póttag 257, 261, 266
 Boros Károlyné, özv. földbirtokos 362, 365
 Boross Károly, ifj. mg. biz. póttag 262, 266
Borsy Zoltán 25, 39
 Boruzs Mihály birtokvásárló 249
Botka János 419
 Botos József gazdálkodó 345
 Bourbon-Sicilien hercegi család 226
 Bozóky Kálmán dr. miniszteri tanácsos 180
 Bökény József cséplőgépes 391
Bölöny József 137, 419
 Börcsök Andor dr. az O. F. B. másodelnöke 209-210
 Börcsök Emil dr. vegyésztanár 281
 Bresztzenszky Rezső községi jegyző 215
 Breznay Mihály főszolgabíró 98, 122, 128, 263, 285-287, 310
 Brünancz Rebeka lásd Politzer Fülöpné.

Buchanan, Edgar Willian angol tengerészkapitány, Zamoyski Elfride férje 226
 Bud János, volt miniszter 315
 Budai Lajos cséplőgépes 392,
 Budai Zsigmond cséplőgéptulajdonos 392
 Buday Karolina földbirtokos 355
Buday László 186, 419
 Bula Imre cséplőgépes 392
 Bula Regina cséplőgéptulajdonos 392
 Burai Imre cséplőgépes 392
 Buzi György mg. biz. póttag 258
Büttner György 22, 31, 39

C

Cebe István haszonbérlet 354
 Cena András cséplőgépes 392
 Círák István 45-ös úrgazda 401
Cooke, H.B.S. 24-25, 39
 Czákó Gábor házhelyigénylő 151
 Czartoryski lengyel hercegek 226
 Czeider József mezőberényi földbirtokos 365
 Czernin Artúr, gróf, dirkenau, Horthy Erzsébet második férje 170
 Czernin Artúrné Horthy Erzsébet földbirtokos 170, 363, 365, 399
Czettler Jenő 139, 419
 Czigane dr. 247
 Czinege Mátyás birtokvásárló 249

CS

Csaba István birtokvásárló, haszonbérlet 249, 354
 Csáky Imre gróf, külügyminiszter, körösladányi társulati képviselő 307
 Csala Gergely, ifj. földbirtokos 355
 Csanády György tanács titkár 53
 Csanády Imre földbirtokos örökösei 354
 Csanády Lujza földbirtokos 196
 Csanády Terézia földbirtokos 196
 Csapó János cukrász 156, 178-179, 203-204, 237
 Csatári István birtokos 295
 Csatáry János ny. tanító, földbirtokos, mg. biz. tag 229, 231, 262, 266, 331, 347, 399
 Csatáry Jánosné földbirtokos 365
 Csatári Juliánna lásd Séllei Lajosné.
 Csatári Kálmán községi képviselő 66
 Csatári Kálmánné földbirtokos 365
 Csatári Lajos földbirtokos 365
 Csatári Sándor cséplőgépes 391

Csatári Zsigmond községi képviselő 103, 152, 345
 Csenger László földbirtokos 365
 Csermák József cséplőgéptulajdonos 391, 392
 Csermák Kálmán gyomai társulati képviselő 307
 Csermák Lajos gazdálkodó 345
 Cserna Ferenc kenderesi földbérlet 362, 368
 Csikós Imre cséplőgépes 392
 Csillag Ignác mg. biz. póttag 261, 266
 Csillag Ignác 45-ös úrgazda 402
 Csillag János cséplőgépes 392
 Csillag József törvénybíró, mg. biz. jegyzője 232, 258, 262, 266, 345
 Csillag Lajos földbérlet 366
 Csillag Zsigmond mg. biz. tag. 258
 Csizsár Dezső, a jászberényi mentelep parancsnoka 122
Csizmadia Ernő 419
 Csontos Ferenc birtokvásárló 249
 Csontos Gyula, vitéz, vitézi telek tulajdonosa 205
 Csontos Imre gazdálkodó 199
 Csontos István házhelyigénylő 150
Csoór Lajos 419
 Cs. Szabó János lásd Szabó János, Cs.
 Cs. Szabó Lajos lásd Szabó Lajos, Cs.
 Cs. Tóth József lásd Tóth József, Cs.
 Csukás Zoltán dr. egy. magántanár 128

D

Daku Lajos cséplőgépes 392
 Danczig János földbérlet 362, 365, 368
 Dániel Ödönné földtulajdonos 395
Danka Klára 39
 Darányi Ignác földművelésügyi miniszter 139, 419
 Daróczy Lajos nagybérlet 86-87, 218-220, 362
 Darvas József író 282
 Darcasi Albert cséplőgéptulajdonos 391
 Dávid István dr. zárgondnok 245
 Dávid István gazdálkodó 289
 Dávid János gazdálkodó 164
 Dávid József cséplőgépes 392
 Dávid Mihály birtokvásárló 249
 Deák József cséplőgépes 392
 Debreczeni Dániel túrkevei földbérlet, földbirtokos 365, 367
 Debreczeni Dénes gazdálkodó, mg. biz. póttagja 91, 101, 262, 266, 362, 365, 399

Debreczeni Endre gyomai földbirtokos 365
 Debreczeni Imre gazdálkodó 91, 362, 365
 Debreczeni Imre, túrkevei földbérlő 61, 365, 367
 Debreczeni Lajos földtulajdonos 399
 Debreczeni Mihály földbérlő 180, 367
 Debreczeni Sándor túrkevei földbérlő 180, 362, 365, 367
 Debreczenyi András, öreg, földbirtokos 365
 Dedinszki János kasznár 354
 Dékány János házhelyigénylő 151, 365
 Dékány József földbirtokos 365, 367
 Dékány Miklós földbirtokos 365
 Dékány Sándor főbíró 85, 106, 111, 120, 131, 228, 305, 331
 Dékány Sándor gazdálkodó 90, 101, 362, 365
 Dékány Sándor cséplőgépes 391
 Delorm Henrik gróf földbirtokos 354-355
 Delorm Henrikné, grófné földbirtokos 365
 Dercsényi László járási gazdasági felügyelő 303
 Derekas Lajosné, özv. földbirtokos 362, 365
 Dernői Kocsis László újságíró 285-287, 291
 Dessewffy Aurél gróf, a TMK elnöke 128
 Dinnyés Lajos kisgazdapárti politikus 284
 D. Nagy Imre lásd Nagy Imre D.
 D. Nagy Lajos lásd Nagy Lajos, D.
 Dobotzky Ignác hevesi lakos 52
 Dobótzky nemzetség 354
 Dóka Klára 292, 398, 420
 Dokucsajev orosz kutató 34
 Dolmányos István 140, 420
 Domján István gazdálkodó 345
 Domján István, id., cséplőgéptulajdonos 391, 392
 Domján István, ifj., cséplőgépes 391
 Domokos Györgyné 23, 39
 Domony Móric, Magyar Belhajózási Egyesület alelnöke 315
 Dömsödi János 420
 D. Tóth Ferencné lásd Tóth Ferencné, D.
 D. Tóth Ignác lásd Tóth Ignác, D.
 D. Tóth János lásd Tóth János, D.
 D. Tóth Kálmán lásd Tóth Kálmán, D.
 D. Tóth Lajos lásd Tóth Lajos, D.
 D. Tóth Péter lásd Tóth Péter, D.
 D. Tóth Sándor lásd Tóth Sándor, D.
 Dudich Endre 31, 39
 Dúzs Sándor haszonbérlő 201, 362, 369

E

Ébényi György 24, 34, 39
Éber Antal 186, 420
 Eckhardt Tibor kisgazdapárti politikus 284-288, 291
 Egri Ferenc földbirtokos 362, 365, 369
 Egri Gergely földbirtokos 362, 369
 Egri Gerzson földbérlő 365
 Egri Mihály gazdálkodó 289
 Ehrlich Imre dr. földbirtokos 241, 395
 Ehrlich István dr. földbirtokos 241, 395
 Ehrlich Jánosné Grósz Sára földbirtokos 156, 235, 366
 Ehrlich Kálmán dr. földbirtokos 156, 241, 395
 Ehrlich Margit (Dániel Ödönné) földbirtokos 241, 395
 Ehrlich-testvérek 331
Elek Emil 61, 357, 369, 418
 Elek Ignác gazdálkodó 191, 193, 241, 397
 Elek István, a bérlők megbízottja 243
 Elek Rozália lásd Kovács Mártonné.
Ember Győző 46
 Emődi Imre túrkevei földbirtokos 362, 366
 Emődi Sándor túrkevei földbirtokos 362, 366
 Endrédy Gyula gazdálkodó 249
 Eördögh Frigyes ügyvéd 49-50
Eörsi Gyula 420
 Erdei János házhelyigénylő 151
 Erdei Sándor házhelyigénylő 151
 Erdélyi Kálmán dévaványai főjegyző 64, 66, 104, 293, 299
 Erdős Ferenc, J., mg. biz. tagja 243, 245, 261, 266, 347
 Erdős Mihály gazdálkodó 191, 193
 Erdős Zsigmond, községi tanácsos, gazdálkodó 112, 120, 152, 153, 366
 Esterházy Antal gróf földbirtokos 48, 206
Estók János 420
 (gróf) Esterházy Antalné herceg Trubetzkoy Vera 206
 Eszterházy László földbirtokos 354
Etédi 420
 E. Tóth Mihály lásd Tóth Mihály, E.

F

Fáber György 420
 Fábán I. Miklós 266
 Fadgyas János endrődi csatornamunkás 375
 Faragó Imre házhelyigénylő, haszonbérlő 151, 194, 368

- Faragó István gazdálkodó 289
Faragó Sándor 32, 40
Farkas Árpád 420
 Farkas Béla, ikafalvi dr., ref.lelkész 229-231, 286, 288, 336, 340
 Farkas Gyula okl. gazda 77
 Farkas Miklós gaz. felügyelő 128
 Farkas Zsigmond mg. biz. póttag 257
Farkasné Bulla Judit 42
 Fauer Géza földbérlő 365
Fáy A. 40
 Fáy László, az O.G.L. titkára 340
 Fazekas János 45-ös úrgazda 401
 Fehér Gábor vezetőjegyző 91
Fejér György 419
Fejér László 17-18, 40, 420
 Fehér Mátyásné, öz. házhelyigénylő 150
 Fehér Mihály ny. községi jegyző, gazdálkodó 154, 157, 366
 Fehérvári Géza cséplőgéptulajdonos 391
 Fehérvári József, ifj., cséplőgéptulajdonos 392
 Fein Irma (özv. Fischer Jakabné) földtulajdonos 395
 Fekete András kubikosmunkás 286
 Fekete Kálmán a bérceplők számvizsgálója 341, 391
 Fekete Sándor gazdálkodó 289
 Fekécs Sándor endrődi csatornamunkás 375
Fekete Adorján 420
Fekete András 34, 38
 Fekete Lajos 45-ös úrgazda 402
 Fekete Izsó Imre földbirtokos 157-160, 171, 182-183, 224-226, 235-237, 366
 Fekete Sándor mg. biz. tag 257
Fél Edit 420
Fellner Frigyes 186, 420
 Ferenc József pusztacsegi gazdálkodó 87
 Fésűs Erzsébet (Csapó Jánosné) 156, 179, 203
Fésűs István 22, 38
Filep Antal 22, 44
Filep György 34, 36-37, 43
Finály István 34, 36, 38, 276, 418
 Firtling Sándor dr., kir. táblabíró, O.F.B. bírósága 152
 Fischer Jakabné, Fein Irma, özv., földtulajdonos 395
 Fischer Mártonné cséplőgéptulajdonos 391
 Fischer Simon földbirtokos 366
 Fleschár József dévaványai plébános 56
 Fodor István földtulajdonos 399
 Fodor János házhelyigénylő 150
 Földesi Zsigmond házhelyigénylő 150
 Földessy Ferenc megbízott, mg. biz. tag 152, 258, 262-263, 266, 345, 347
 Földessy Zsigmond főbíró, mg. biz. tag 90, 243, 262, 266, 337, 345, 347
 Földi József cséplőgépes 391
 Földvári Lajos házhelyigénylő 151
 Földvály Emilia földbirtokos 366
 Freiburger Henrik gazdálkodó 251
 Freizeizen István földbirtokos utódai 354
 Freizeizen József földbirtokos 48
 Freytag Emil műszaki tanácsos 315
 Friedmann Gyuláné Politzer Margit földtulajdonos 189, 395
 Frisch József kereskedő, földbirtokos 196
 Frisch Józsefné, özv. földbirtokos 196
 Frisch Lily földbirtokos 196
 Frisch Mária földbirtokos 196
 Frisch Pál földbirtokos 196
 Frisch Sándor földbirtokos 196
 Furka András gazdálkodó 160
 Furka Sándor házhelyigénylő 151
 Furka Zsigmond házhelyigénylő 150
 Futó Sándor, id. földbirtokos, mg. biz. póttag 91, 160-161, 237, 258, 262, 266, 366, 392
 Futó Sándor, ifj. földbirtokos 88-98, 131, 362, 363, 376, 399
 Futó Zoltán dr. okl. gazda 363.
Fülek György 34, 36-37, 43, 427
 Fülöp József gondnok 354
Für Lajos 424
 Füzesi Imre cséplőgépes 392
- G**
Gaál József 14, 40, 206, 420
 Gábor Ferenc házhelyigénylő 192
Gácsér József 44
 Gál Imre dr., földtulajdonos 399
 Gál István földbirtokos 366
 Gál János gazdálkodó 181, 217, 367
Galbáts Zoltán 426
 Gálfi Dezső cséplőgépes 391
 Gallacz János vízepítészeti felügyelő 19
Gallacz János 292, 420
 Gáli Vince földbirtokos 355
 Gálos Géza gazdálkodó 162
 Garzó Lajos vízügyi szakember 292
 Gauder Henrik földbérlő 157, 366
Geary, D. H. 24, 41,

Geiringer Károlyné özv., Blayer Irén gazdálkodó 251
 Gergely Jenő 420
 Gerlőczy Géza ezredes 115
 Gesztelyi Nagy László dr. kamarai igazgató 283
 Ghillányi Imre báró földművelésügyi miniszter 297
 Giricz István gazdálkodó 289
Glaser Géza 425
Glatz Ferenc 420
 Glatz József építészmérnök 115
Goda Péter 40
 Goldscheinné pulykafelvásárló 123
 Goldschmid Berta (Politzer Mihályné) földtulajdonos 397
 Gonda Gergely, ifj. birtokvásárló 249
 Gonda Péter birtokvásárló 249
 Gödény István, ifj. földbirtokos 363, 366
 Gödény Istvánné földtulajdonos 399
 Gömbös Gyula miniszterelnök 137, 319-320
 Gömörey Ottilia földbirtokos 354
 Gönczi András 45-ös útgazda 401
 Gönczi Károly 45-ös útgazda 401
 Gönczi Lajos 45-ös útgazda 401
 Graefl Jenő, Horthy Paula férje 170
 Graefl Jemőné földbirtokos 366
 Graefl Margit Hardy Kálmánné 170, 366
Gratz Gusztáv 420
 Gregori János erdész 325
Grónás Viktor 39
 Gross Ferenc földbirtokos 240, 243, 363
 Gross Zsigmondné lásd Grósz Zsigmondné.
 Grósz Andor földbirtokos 164, 241, 395, 398, 399, 400
 Grósz Antal földbirtokos 366
 Grósz Arnold földbirtokos 366
 Grósz Erzsébet lásd Grósz Jenőné.
 Grósz Ferenc földbirtokos 240, 243-245, 366, 395
 Grósz Izsákné földbirtokos 366
 Grósz Jenő földbirtokos 164
 Grósz Jenőné Grósz Erzsébet földbirtokos 164, 241, 395
 Grósz Miksa hasznobérlő 163, 294-295, 366
 Grósz Rozália földbirtokos 47, 354
 Grósz Sára (Ehrlich Jánosné) földbirtokos 156
 Grósz Zsigmond földbirtokos, földbérlő 366
 Grósz Zsigmondné, özv. földbirtokos 70, 162-164, 167, 201, 203, 208, 233, 235, 237, 331, 364, 366

Grün Mária lásd Ungár Jónásné.
 Grünfeld Sándor nagybérlő, cséplőgéptulajdonos 251, 392
 Grünfeld Vilmos nagybérlő 251
 G. Szabó Sándor lásd Szabó Sándor, G.
 G. Szabó Sándor lásd Szabó Sándor, G.
 G. Tóth Ferenc lásd Tóth Ferenc, G.
Gudenus János 206, 226-227, 229, 421
 Gulyás Rebeka Paczek Géza dr. felesége 105
Gunst Péter 101, 130, 421
Gurzó Imre 21, 40
 Guttmann Gyula gazdálkodó 251, 395
 Guttmann Izidorné, özv. gazdálkodó 251
 Guttmann Jakab hasznobérlő 163, 366

GY

Gyányi Ferenc községi gazda 86, 366
 Gyányi István főbíró 293
 Gyányi István cséplőgépes 391
 Gyányi Lajos, ifj., 45-ös útgazda 402
 Gyányi László mg. biz. póttag 261, 266
 Gyányi Sándor gazdálkodó 289
 Gyányi Zsigmondné, özv., földbirtokos 363, 366
 Gyömrey Félix földbirtokos 366
 Gyórfy Péter földbirtokos 366
Gyórfy György 22, 40
Gyórfy István 16, 36, 40
 Gyórfy Kálmán dr. túrkevei polgármester 81, 83, 183-184, 366
 Gyuricza Imre endrődi csatornamunkás 375
 Gyuricza Lajos endrődi csatornamunkás 375
 Gyuricza Zsigmond 45-ös útgazda 402
 Gyűjtő Lajos mg. biz. póttag 262, 266
 Gyűlvézi Lajos házhelyigénylő 151
 Gyűlvizi Lajos kubikosmunkás 286

H

Haan Lajos 15, 40, 421
 Habsburg-Lotharingen császári család 226
 Hadik János gróf nagybirtokos 340
 Hagymásy Márton földbérlő 365
 Hagymásy Mihály földbérlő 365
 Hajas József 78, 222, 297, 360, 421
 Hajdú Gerzson 45-ös útgazda 401
 Hajdú Imre cséplőgéptulajdonos 391, 392
 Hajdú Ignác birtokvásárló 249
 Hajdú János hasznobérlő 354
 Hajdú János mcséplőgépes 392

- Hajdú József* 8, 12, 14, 23, 31, 40, 46, 350, 352, 418, 421
- Halasy Béla földbirtokos 52
- Halasy Ferenc földbirtokos 354
- Halasy István földbirtokos 162, 366
- Halasy József, id. földbirtokos csődtömege 48-49, 52, 162, 354
- Halasy József, ifj. földbirtokos 354, 366
- Halasy József tibolddaróci földbirtokos 366
- Halasy József földtulajdonos 399
- Halasy Kázmér földbirtokos 48, 52
- Halasy Márton örökösei, földbirtokosok 48, 354
- Halassy Paula, Horthy István felesége 170
- Halassy József földbérlo 362
- Hall, J. M.* 24, 25, 39
- Halmágyi (Hatzlhoffer) Ferenc dévaványai főjegyző 74-75, 85, 97-98, 106, 111-112, 122-123, 166, 208, 215, 228, 257-259, 302, 304, 307, 309, 335
- Halász Ignác karcagi földbirtokos 366
- Han Ferenc* 24, 34, 40, 270-271, 421
- Hangya István földbirtokos 366
- Hangya Istvánné, özv. gazdálkodó 331
- Hangya József földbirtokos 366
- Hangya Márton haszonbérlo 354
- Hardy Kálmánné Graefl Margit földbirtokos 170, 363, 366, 399
- Harmath Jenő* 421
- Harruckern János György 46
- Hatvani-Deutsch Janka bárónő Herzog Mór Lipót felesége 167
- Hatzlhoffer (majd Halmágyi) Ferenc dévaványai főjegyző 74-75, 85, 97-98, 106, 111-112, 122-123, 166, 208, 215, 228, 257-259, 302, 304, 307, 309, 335
- Havancsák István házhelyigénylo 150
- Háy Mihály földbirtokos 366
- HáziZsigmondné cséplőgéptulajdonos 391
- H. Bathó Edit* lásd Bathó Edit, H.
- Hegedűs András miniszterelnök-helyettes 19
- Hegedűs Jenő mg. biz. tag 257-258, 261, 266
- Hegedűs Lóránt* 139, 421
- Hegedűs Lóránt pénzügyminiszter 146
- Hegyí András* 421
- Hellenbach Gottfried, dr., vitéz, báró, országgyűlési képviselő 229, 310, 324
- Hensch Árpád* 421
- Herke Sándor* 30, 40
- Herke Sándor dr. főigazgató 281-282, 283-284, 291
- Herman Ottó* 29, 32, 40
- Herczeg Péter földbirtokos 366
- Herczegh Béla dr. országgyűlési képviselő 211
- Herczeg Ferenc cséplőgéptulajdonos 392
- Herzog András báró földbirtokos 240, 242, 250, 366, 395, 399
- (báró) Herzog Andrásné Parravicini Mária Izabella grófnő földbirtokos 240, 366, 395,
- Herzog Angéla Mária bárónő földbirtokos 240, 366, 395
- Herzog Erzsébet dr., bárónő földbirtokos 366, 396
- Herzog István báró földbirtokos, társulati képviselő 118, 240, 242, 249, 307, 366, 396, 398, 399
- Herzog Júlia Akice bárónő földbirtokos 240, 366, 396
- Herzog Mór Lipót báró földbirtokos 66-67, 70-72, 74, 76, 78, 80, 86, 94, 122, 124, 152, 167-169, 178-179, 222, 235, 237-238, 241, 363, 366
- Herzog Péter bankár, földbirtokos, földbérlo 167, 365, 366
- Hevesi Károly cséplőgépes 392
- Himer István cséplőgéptulajdonos 391
- Hirt Erzsébet helyettes postamester 213
- Hitler, Adolf 138
- H. Nagy Ferenc lásd Nagy Ferenc, H.
- H. Nagy Lajos lásd Nagy Lajos, H.
- Hofer Tamás* 420
- Hoffmann Tamás* 421
- Hóman Bálint* 16, 44
- Honvári János* 421
- Horti Kovács István 47, 355
- Horthy István kenderesi birtokos 170, 366
- Horthy Istvánné földbirtokos 366
- Horthy Jenő alagi birtokos 88
- Horthy Miklós kormányzó 19, 124, 146
- Horthy Paula, Hardy Kálmánné édesanyja 170
- Horváth Ferenc* 24, 40
- Horváth Ferenc gazdálkodó 82, 198
- Horváth Gyula körösladányi vitéz 186
- Horváth Ignác 45-ös úgazda 402
- Horváth Mihály földbirtokos 366
- Horváth Szilvia* 29, 40
- Hőgye Kálmán a bércséplők jegyzője 341, 392
- H. Szilágyi László lásd Szilágyi László, H.

Hubert Andrásné, özv. házhelyigénylő 150
 Hunya Sándorné földbérlő 363, 368
 Hunyadi-család 226
 Hunyadi Imre gróf földbirtokos 366
 Hunyady József gróf földbirtokos 354
 Hunyadi Júlia grófné lásd herceg Arenberg
 Károlyné.
 Hunyadi Károly gróf földbirtokos 366
Hunyady Ferenc 422
Huszár Mátvás 17, 41
 Huszár Mátvás mérnök 18

I

Ihrig Károly 422
 Illésy János nagykun kapitány 18
 Illyés Lajos cséplőgéptulajdonos 391
 Imrédy Béla miniszterelnök 239
 Imrédy Kálmán dr. földtulajdonos 399
 Izekutcz István haszonbérlő 354
Izsák Lajos 422

J

Jakabfy Dezső földbirtokos, nagybérlő 73, 75,
 95, 98, 170, 171, 172, 179, 180, 204, 235, 236,
 237, 340, 363, 365, 366, 367
 Jakabfy Ignác földbirtokos 366, 367
 Jakabfy Imre földbirtokos 171
 Jakabfy Jenő földbirtokos, nagybérlő 71, 74, 76,
 80, 81, 98, 171, 172, 173, 179, 182, 203, 204,
 208, 218, 235, 237, 238, 240, 242, 331, 332,
 362, 363, 366, 367, 397, 399
 Jakabfy Sándor nagybérlő, községi képviselő
 65, 365, 366
 Jakus Ferenc cséplőgépes 392
Jankó József 422
Jansik Tamás 44
 J. Erdős Ferenc lásd Erdős Ferenc, J.
 Jeszenszky Tibor báró miniszteri főtanácsos
 340
 Józsa Péter földtulajdonos 399
 Jozsik István cséplőgéptulajdonos 391
 J. Tóth Sándor lásd Tóth Sándor, J.
 Juhász András házhelyigénylő 151
Juhász Antal 422
 Juhász Ferencné, özv. házhelyigénylő 150
 Juhász Imréné főispán 92, 93
Juhász Kálmán 186, 422
 Juhász Sándor házhelyigénylő 151
 Jurenák Sándor nagybérlő 86, 218, 219, 343

K

Kaán Károly államtitkár 326, 328
Kaán Károly 326
 Kádár Ferenc földbérlő 366
 Kádár Gyula dévaványai gulyás 123
 Kádár Lajos dévaványai gulyás 124
Kalivoda Béla 41
 Kallivoda Andor erdész 326
 Kállay Miklós dr. miniszterelnök 19, 240, 269,
 306, 315, 316, 321, 325, 335
 Kálmán Károly túrkevei földbirtokos 173, 237
Kalmárné Vass Eszter 23, 34, 41
 Kalocsa István haszonbérlő 354-355
 Kanó Zsigmond 45-ös úgazda 401
 Kantha Géza, vitéz, TMK előadója 115, 125-
 126, 128, 285
Kanyar József 147, 422
 Kapás Dezső túrkevei polgármester 92-93
Káplán Béla 422
Kapocsy Judit 41
Karácsonyi János 422
 Karay Gusztáv vegyész-mérnök 288-289
 Karakas Albert dr. ítélőtáblai bíró, O. F. B. bíró
 222
Károly Rezső 422
 Károlyi György gróf, főispán 18
 Károlyi Gyula gróf miniszterelnök 137, 311
 Károlyi Sándor gróf politikus 339
Károlyi Zsigmond 16-17, 41
 Kása József városi jegyző, Dévaványa 56
 Kassay Jenő községi jegyző 215
 Katona Andor, K. földbérlő 367
 Katona András bizottsági tag 150, 216, 366
 Katona János földbérlő 365
 Katona János, K. földbirtokos 367
 Katona Péter cséplőgéptulajdonos 391
 Kautner Izidor földbérlő 366
Kávássy Sándor 422
 Kecse András cséplőgépes 392
 Kecse Lukács házhelyigénylő 150
 Kelei Istvánné, özv. házhelyigénylő 150
 Keliger István cséplőgépes 392
 Kenéz Béla dr. földbirtokos 367
Kenéz Béla 93-94, 186, 422
 Kenéz János földbirtokos 355, 367
 Kenéz László földbirtokos 367
Kenyeres Ágnes 422
 Kenyeres János, vitéz, országgyűlési képviselő,
 reformföldes 171, 258, 303, 340
 Képes Lajos házhelyigénylő 151

- Kercsmár Zsolt* 25, 42, 44
Kerek József dr., gazdasági felügyelő 232
Kerek Mihály 134, 145, 246-247, 422
Kerekes János túrkevei állatgondozó 88, 90
Kerekes Károly 248-249
Kereki Lajos gyomai csatornamunkás 375
Kertész Róbert 427
Kéry János 425
Kiss Antal földbérő 367
Kern Ármin 235
Király István 422
Kisari Sámuel gazda a Futó-gazdaságban 376
Kisházi Péter 426
Kiss Albert 60, 423
Kiss András, kocsis a Futó-gazdaságban 376
Kiss Attila 426
Kiss Elemér 423
Kiss Endre dr. főispán (Bács-Kiskun vm.) 283
Kiss Ferenc erdész 325
Kiss István mg. biz. tag 257-258
Kiss István, N. 15, 23, 42
Kiss István dr. földbérő 365
Kiss Katalin földbirtokos 367
Kiss Lajos házhelyigénylő 151
Kiss László földbirtokos 367
Kiss Márton, B. dévaványai főjegyző 86, 90, 113-115, 126, 129, 166, 218, 230, 232, 243, 246, 257, 260-266, 278, 282-284, 286, 311-312, 336-337, 345, 400
Kiss Mihály cséplőgépes 392
Kiss Sándor ny. MÁV tisztviselő 286
Kiss Zsigmond ref. lelkész 117
Kiszely András gazdálkodó 90
Kiszely Pál földbirtokos 367
K. Katona Andor lásd *Katona Andor, K.*
K. Katona János lásd *Katona János, K.*
Klauz László földbirtokos 367
Klein Sándor gazdálkodó 241, 251, 396
Knapp Mátyás 45-ös úrgazda 402
Kohanovszky József gazdálkodó 90
Kohn Antalné Schlesinger Berta toll- és bőrk-ereskedő 174, 175, 233
Kohn Ignác földbérő 189, 241, 368, 396, 398
Kohn Rudolf szabómester, földtulajdonos 175, 233, 237, 241, 397
Kohn Rudolfné Bardach Gizella földtulajdonos 397
Kohn Zsigmond földbérő 368
Kolozsvári Kiss Árpád hivatásos gazda, földbirtokos 176, 331, 362, 392, 399
Kolozsvári Kiss Ferenc földbirtokos 176
Kolozsvári Kiss István földbirtokos (eltűnt) 176
Kolozsvári Kiss István ref. lelkész, földbirtokos 176
Kolozsvári Kiss István ny. városi tanácsos, földbirtokos 176, 367
Kolozsvári Kiss Katalin földtulajdonos 399
Kolozsvári Kiss László községi képviselő 152-153, 299
Kolozsy László tanító 286
Konkoly-Thege Sándor 130, 423
Kónya András birtokvásárló 249
Kónya Bálint mg. biz. tag 257, 261, 266
Kónya Gábor, a kisbérő képviselője 232
Kónya Gábor 45-ös úrgazda 401
Kónya Károly községi képviselő, mg. biz. tag 228, 232, 258, 261, 263, 266, 286, 345
Kónya Mihály építési vállalkozó 128
Kónya Mihály házhelyigénylő 151
Kónya Mihály 45-ös úrgazda 401
Korbély József igazgató főmérnök 303, 310
Korda György igazgató 354
Kormosné Borbély Mária földbirtokos 47, 354
Kósa Ferenc 17, 41, 423
Kósa Géza 31
Kósa László 22, 44
Kosciuszko, Tadeusz 109, 111
Kotsis Endre 423
Kovács Amália (Mitzki Kálmánné) földtulajdonos 396
Kovács András, S. földtulajdonos 400
Kovács Erzsébet (Kun Gézánó) földtulajdonos 396
Kovács Frigyes endródi társulati képviselő 307
Kovács György gazdálkodó 90
Kovács Imre földtulajdonos 396
Kovács István cséplőgépes 392
Kovács István 34, 38
Kovács János földbirtokos 367
Kovács Kálmán gazdálkodó 193, 367
Kovács Kálmánné földbirtokos 364
Kovács Lajos gazdálkodó, földbérő, mg. biz. póttag 90, 196-197, 258, 262, 363, 367, 369,
Kovács Lajos gyomai földbérő 367, 368
Kovács Lajos cséplőgépes 392
Kovács Magda földtulajdonos 396
Kovács Mártonné, özv. (Elek Rozália) gazdálkodó 207, 210

- Kovács Ödön földbirtokos 241, 250, 363, 367, 396, 397
 Kovács Péter dr. endrődi társulati képviselő 307
 Kovács Zsigmondné földbirtokos, földbérő 367, 368
 Kozma Erzsébet 99
 Köles Mihály endrődi csatornamunkás 375
 Kőrösi Sarolta földbirtokos 363, 367
Köteles Lajos 40
Kővári Gábor 186, 423
Krajkó Gyula 426
 Kramer János György tábori orvos 325
 Kremán Lajos 343
Kreybig Lajos 34, 41
 Kreybig Lajos dr. talajkutató 270-271
 Kristály miniszteri főtanácsos (FM) 116
 Kriston Ferenc társulati főmérnök 319
 K. Tóth Elek lásd Tóth Elek, K.
 K. Tóth Ferenc lásd. Tóth Ferenc, K.
 K. Tóth Imre lásd Tóth Imre, K.
 Kun Árpád dr. mezőúri polgármester, országgy. képviselő 318
 Kun Géző Kovács Erzsébet földtulajdonos 396
 Kun István cséplőgéptulajdonos 392
 Kun Péter gazdálkodó, mg. biz. póttagja 129, 262, 266
 Kun Péter cséplőgéptulajdonos 392
 Kun Sándor földbérő 154, 190, 365, 368
 Kun Sándorné, özv. földbirtokos 367
Kurpé István 32, 41
 Kürti András községi képviselő 120
 Kürti Andrásné, özv. földbirtokos 367
 Kürti János, ifj. községi képviselő 152
 Kürti Lajos, legeltető társasági elnök, mg. biz. tag 85, 262, 266, 345
- L**
 Lackó Irma földtulajdonos 400
 Lackó Mária földtulajdonos 400
 Lajos Mihály cséplőgéptulajdonos 392
Lakatos L. 24, 42
Lambrecht Kálmán 29, 41
Lampl Hugó 314, 423
Lantos Miklós 42
 Lányi miniszteri tanácsos 230
 (gróf) Latour Alfredoné lásd báró Herzog Angéla.
- Léderer Béláné Lichter Erzsébet földtulajdonos 397
 Lénárt Bálint földbirtokos, O.F.B. szakértő 152, 295, 366, 367, 368
 Lénárt Irén földbirtokos 367
 Lénárt János gazdálkodó 90
 Lénárt Rebeka Krisztina, id. Futó Sándorné 160
Lencsés Ferenc 423
 Lengyel Ignác mg. biz. póttag, majd tag 257, 261, 266
 Lengyel Pál házhelyigénylő 150
 Lengyel János mg. biz. tag. 257
 Lenhossék György pesi közjegyző 52
 Lichter Erzsébet (Léderer Béláné) földtulajdonos 397
 Lichter László földtulajdonos 397
 Lietzner János vármegyei mérnök 18
 Lipcsey Márton, vitéz, huszár ezredes, mg. biz. elnök, országgyűlési képviselő 79, 82, 91, 128-129, 161, 198, 200, 204, 218, 262, 264, 266, 310-311, 339, 363, 367, 368, 392, 399
 Lipich István ny. főispán 343
 Liszka Béla dr. kecskeméti polgármester 283
 Lisznai Jánosné, iparos felesége 173
Loksa Imre 31, 39
 Lóránt Györgyné földtulajdonos 399
 Losonczy Antal földbirtokos 367
 Losonczy Gyula földbirtokos 367
 Lóvei Jánosné, özv. házhelyigénylő 150
 L. Papp András lásd Papp András, L.
 L. Papp Ferenc lásd Papp Ferenc, L.
 L. Papp Zsigmond lásd Papp Zsigmond, L.
 Luzár Bálint földbirtokos 367
- M**
 Madarassy László dr., néprajzkutató 123
 Magyar Mária Mester Márton felesége 184
Magyar Imre 24, 41
 Magyary Istvánné földbirtokos 354
 Magyary-Kossa Géza földbirtokos 367
 Magyary-Kossa Istvánné földbirtokos 367
Mailáth József 140, 424
 Majoros János földbérő 369
 Majoros János endrődi csatornamunkás 375
 Majthényi Lászlóné földbirtokos 354
Makra László 29, 40
 Marcsa Ignác községi képviselő, cséplőgépés 103, 392

- Mária Terézia magyar királynő 46-47
Marián Miklós 42
Márkus György 424
Marosi Sándor 22, 28, 42
Marsi István 8, 11, 23, 42
Marsi József, a kisbérlok képviselője, mg. biz. tag 232, 261
Márton József a „Hangya” szervezője 347
Mastala István endrődi csatornamunkás 375
Máté Gyula, vitéz, reformföldes 174
Máté Imre 419, 424
Máté Tivadar, vitéz, a vitézek járási őrmestere, mg. biz. tag 262, 266
Mátéfy Endre földtulajdonos 399
Matolcsy Mátyás kiskazda politikus 286
Matolcsy Mátyás 424
Mátyus Ferenc erdész 326
Mattyasovszky Miklós 143, 424
Matusz Lajos főintéző, mg. biz. tag, zárgondnok 118, 251, 262, 266, 392
Mayer János földművelésügyi miniszter 316
Méhes tanító (Varsányhát) 109
Meitner Imre földbirtokos 196
Meitner István földbirtokos 196
Meitner Soma földbirtokos 196
Mérey Ferenc földbirtokos 367
Mester Márton mészáros, gazdálkodó 174, 184-185
Mészáros Jenő kisújszállási földbirtokos 183
Mészáros Károly 135-136, 424
Mészáros Sándor gazdálkodó 241, 397
Mészáros Zsigmond házhelyigénylő 151
Mészáros Zsigmond 45-ös úrgazda 402
Mészöly László biai bérlő 176, 363, 367, 368, 399
Metz Lajos gazdálkodó 90
Mezei Erzsébet földbirtokos 196
Mezei Ferenc földbirtokos 367
Mezei Ilona dr. orvos, földbirtokos 196-197, 203
Mezei Józsefné földtulajdonos 397
Mezei Lőrinc földbirtokos 196, 367
Mezei Lőrincné, özv., földbirtokos 368
Mezei Zsigmond gazdálkodó 161, 196
Mezey Lujza (Philipp Manóné) földbirtokos 368
Mezőssy Béla miniszter 144
Mihalik Ferenc főmérnök 303, 309
Mihályffy Ede cséplőgéptulajdonos 392
Mihályfi Ernő kiskazda politikus 286
Mika János 29, 40
Mikó Jenő dr. járásbíró 152, 179, 185-186, 197, 202, 236
Mikola Kálmán cséplőgéptulajdonos 391
Mikola Lajos cséplőgéptulajdonos 391
Mikovinyi Sámuel 44
Mile Albert 45-ös úrgazda 401
Mile Sándor cséplőgépes 391
Milhoffer Sándor 186, 424
Mitterpacher Lajos erdész 325
Mizbay János házhelyigénylő 151
Mitzki Kálmánné Kovács Amália földtulajdonos 396
Mocsári István gyümölcskertész 339
Molnár Béla 25, 42
Molnár Ferenc házhelyigénylő 150
Molnár Imre, B., cséplőgépes 391
Molnár János haszonbérlő 354
Monori Károly gazdálkodó 191
Mudrony Ferenc dr. min. tanácsos 128
Murányi Attila 34, 44
Murányi Magdolna 9
Müller Pál 24, 41-42
- N**
Nácsay János, vitéz, földtulajdonos 400
Nadányi dr. Bihar vm. alispánja 313
Nádor Annamária 42
Nagy Áron cséplőgépes 391
Nagy Dániel béres a Futó-gazdaságban 376
Nagy Ferenc cséplőgépes 391
Nagy Ferenc, H. községi képviselő 65
Nagy Ferenc, Z. községi képviselő, mg. biz. alelnök 85, 95, 98, 108, 112, 117, 210, 217-218, 228-230, 234, 249, 257-258, 260, 262-266, 277-278, 280, 283-288, 291, 344-345, 363, 368
Nagy Ferenc, Z. 21, 44, 210, 217, 221-222, 284, 287, 428
Nagy Ferenc kiskazdapárti politikus 284, 286
Nagy György 17, 42
Nagy Gyula szolgabíró 309, 347
Nagy Imre, D. kubikos bandagazda, mg. biz. póttag 95, 257, 261, 266, 375
Nagy János, vitéz, igazgató 343
Nagy József, vitéz, mg. biz.póttag 261, 266
Nagy Károly házhelyigénylő 151
Nagy Lajos cséplőgéptulajdonos 391
Nagy Lajos, D. 45-ös úrgazda 402

- Nagy Lajos, H. községi bíró, mg. biz. tag 66, 262, 266
 Nagy Sándor házhelyigénylő 151
Nagy Tiborné 42
 Nagy Zsigmond házhelyigénylő 151
 Nagyatádi Szabó István földművelésügyi miniszter 134-137, 147-148, 221, 326, 419
 Nagyváthy János 325
 Nánai Lajos, P. házhelyigénylő 151
 Nánási Sándor cséplőgépes 392
 Nelson, Horatio, Viscount admirális 109, 111
 Nemes Dezső történész 135
Németh Tamás 22, 38
 Neumann Márton gyulai kereskedő, földtulajdonos 173, 178, 185-187, 235, 368
N. Kiss István lásd Kiss István, N.
 Nusicán Ödön földtulajdonos 400
 Nyíri Zsigmond mg. biz. póttag 257
 Nyitrai László házhelyigénylő 151
 Nyúzó Lajos birtokvásárló 249
- O**
 Obrenovic Mihály, III. szerb fejedelem, Hunyadi Júlia grófné első férje 167
 Ocskay-család 226
 Ocskay (Otskay) Ignác földbirtokos 47-48, 227, 354
 Ocskay Ignácné Zerdahelyi Judit 206, 227, 368
 Ocskay Mária lásd gróf Zamoyski Jenőné.
 Okányi Andor fűzesgyarmati földbirtokos 241, 246-247, 249-250, 363, 368, 397, 398, 399
 Olácsi Gergely házhelyigénylő 151
 Olácsi István házhelyigénylő 151
Oláh György 424
 Oláh István birtokvásárló 249
Orbán Sándor 424
 Orczy Antal földbirtokos 48, 354
Orosz István 424
Oroszi Sándor 326-329, 334, 424
Ortutay Gyula 424
 Osmitz Géza gazdálkodó, mezőtúri társulati képviselő 307
 Oszlanczy János gazdálkodó 90
- P**
Paál Vince 420
 Paczek Géza dr., ügyvéd, községi képviselő 105, 112, 165-166, 222, 365, 368, 369
 Pádár Mihály házhelyigénylő 150
 Palasovszky Sándor miniszteri tanácsos 317
Paládi-Kovács Attila 424
 Pálfi József házhelyigénylő 151
 Pálfi Sándor házhelyigénylő 151
 Pálffy Lajos gazdálkodó, mg. biz. póttag 91, 262, 266, 362
Pallaghy Sándor 9
Pallaghy Sándorné 9
 Pap K. Bálint földbirtokos 368
 Pap Lajos esküdt, Dévaványa 56
Pap. S. 24, 42
Pap-Hasznos I. 24, 42
 Pápay Lajos gazdálkodó 84, 363
 Papp András mg. biz. póttag 258, 295, 305
 Papp András, L. 45-ös útgazda 402
 Papp Ferenc gazdálkodó 302
 Papp Ferenc, L. zárgondnok, cséplőgéptulajdonos 391
 Papp Gyula birtokvásárló 249
 Papp Csula cséplőgépes 391
 Papp Ignác cséplőgépes 391
 Papp János 45-ös útgazda 401
Papp Jenő dr., orvos, lapszerkesztő 83, 95, 300, 305, 343, 420, 424
 Papp József gazdálkodó 289
 Papp József 45-ös útgazda 401
 Papp Lajos gazdálkodó 301-302
 Papp Zsigmond cseléd 294
 Papp Zsigmond 45-ös útgazda 401
 Papp Zsigmond, L., földbirtokos 368
 Paraszka János, ifj. szolgabíró 49, 52
 Parravicini Mária Izabella grófnő lásd báró Herzog Andrásné.
 Pártos Hermina haszonbérlet 188, 368
Pataky Ernő 264, 425
Patay Pál 226, 425
 Patkós Lajos bizottsági tag 150
 Péchy György Horthy Erzsébet első férje 170
 Péchy Györgyné földbirtokos 368
Pécsi Márton 41
Péczeli Gy. 28, 42
 Peltier Ilona, Zamoyski Ágostot harmadik felesége 226
 Pengő Károly házhelyigénylő 151
 Péntek Lajos nyúlfalui gazdálkodó 187, 368
 Pesztránszki Bálint házhelyigénylő 150
 Pétermann József gyomai főjegyző társulati képviselő 307
 Petgő József földbirtokos 368

Petkó Szandtner Tivadar, vitéz, vezérőrnagy 129
 Pető József dévaványai bíró 56
 Petrovai János földbirtokos 368
 Petrovai László földbirtokos 48, 354
 Philipp Manóné Mezey Lujza haszonbérlo 162, 366, 368
 Piliczter Sámuel haszonbérlo 354
 P. Nánai Lajos lásd Nánai Lajos, P.
Podmaniczky László 22, 38-39, 42
 Podmaniczky Zsuzsanna bárónő lásd Vigyázó Sándorné.
Pogácsás Gy. 24, 42
 Polányi István endrődi csatornamunkás 375
 Polányi Vince endrődi csatornamunkás 375
 Polgár Béla törökszentmiklósi gazdálkodó, haszonbérlo 90, 182, 218, 363, 367
 Polgár József földbirtokos 355, 367
 Polgár József dr. vm-i mg. biz. elnöke 128
 Polgár Mihály földbirtokos 368
 Politzer Dezső földbirtokos 189, 397
 Politzer Fülöp földbirtokos 178, 187-189, 222, 235, 237, 368
 Politzer Fülöpné, özv. (Brünancz Rebeka) földbirtokos 189, 241, 397
 Politzer Lajos földbirtokos 189
 Politzer Margit lásd Friedmann Gyuláné.
 Politzer Mihály ny. MÁV főmérnök, abonyi földbirtokos 189, 235, 368
 Politzer Mihályné, Goldsvhmid Berta özv. földbirtokos 241, 397, 398
 Pörteleki László dr. kisújszállási ügyvéd 152
 Poszvek Ödön dr. községi képviselő 66, 71, 103
Pölöskei Ferenc 418, 420, 424, 425
 Prettenhoffer Imre 21
Prettenhoffer Imre 21, 34, 42
 Procki Anna Grósz Ferenc felesége 245
 Prohászka Ottokár 139
 Prókai János földtulajdonos 400
 P. Szűcs Ferenc lásd Szűcs Ferenc, P.
Puky Miklós 32, 42
 Puky Miklós földbirtokos 368
 Purgly Emil földművelésügyi miniszter, társulati elnök 311
 Purgly János, ifj. gyomai társulati képviselő 307
Puskás Júlia 425
 Puskás László vitézi telek tulajdonosa 205
 Pusztai Antal cséplőgépes 391

R

Raab R. József haszonbérlo 187, 368
 Rácz Elek birtokvásárló 249
 Rácz Ferenc MÁV pályamester 345
Rácz István 425
 Rácz János dr. községi képviselő 69
 Rácz János budapesti haszonbérlo 182, 218, 363, 367
 Rácz Sándor szeghalmi adóügyi pénztárnok 55
 Radwan, Maria Menetta Zamoyski Ágoston második felesége 226
 Ragály nevű hivatalok Hevesen 52
 Rahberger Anna földbirtokos 368
Rajkai Kálmán 34, 44
 Rák János földbérlo 363
Rakonczai János 425
Rakonczay Zoltán 23, 39, 42
 Rákossy Árpád dr. ügyvéd 286, 399
 Rákossy Árpádné földbirtokos 368
Ránki György 136, 138, 419, 425
Rátkey István 426
Rázsó Imre 78, 222, 297, 360, 421
Rédei Ferenc 61, 357, 369, 418
 Reiszner (Reisner) Andrea gazdálkodó 190, 236
 Reiszner (Reisner) Artúr gyufagyáros, földbirtokos 155, 190, 192, 237, 243, 368, 395
 Reiszner (Reisner) Béla gazdálkodó 190, 243, 395
 Reiszner (Reisner) Emmánuel földbirtokos 190, 235, 368
 Reiszner (Reisner) Endre gyufagyáros, földbirtokos 155, 192, 243, 395, 397
 Reiter Sámuel földtulajdonos 400
 Reithoffer Lajos úrbéri törvényszéki tiszt 52
 Rékasi Péter gazdálkodó 91
Réthy Zsigmond 32, 40, 43
Révész I. 24, 42
 Révész Péter túrkevei földbérlo 363, 367
 Rick József dr. jogtanácsos 231
Rojcsek Sándor 425
Romány Pál 424, 425
Rónai András 24-25, 27-28, 39, 43
 Rosenfeld Szidónia Jakabfy Jenő felesége 81, 172, 208, 242
 (örgróf Marchesi) Rossi Montecuccoli Camillóné lásd báró Herzog Júlia.
 Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter 135-136

S

- Sacchetto Margit Zamoyski Ágoston első felesége 226
- Sáfári László műszaki tanácsos (Gyula) 303
- Sági György esküdt, Dévaványa 56
- Sági Imre mg. biz. tag 257
- Sági István terménykereskedő 123, 164
- Sági János* 425
- Sajó Elemér miniszteri tanácsos 269, 315-316
- Sajóhelyi István* 425
- Sallai Lajos földbérlő 363, 369
- Sallai Sándor házhelyigénylő 151
- Sallai Zoltán 32, 43
- Saly Kálmán, ifj., cséplőgépes 391
- Saly Katalin gépíró 90, 243
- Saly Sándor cséplőgépes 391
- Sándor Pál* 425
- Sárkány László földbirtokos 355
- Saryusz-Zamoyski Adalbert földbirtokos 226
- Saryusz-Zamoyski János földbirtokos 226
- Savoyai Jenő 46
- Schäfer S. Sándorné, özv. gazdálkodó 251
- Schandl Károly agrárpolitikus 229
- Scheftsik György* 200, 425
- Schlesinger Berta Kohn Antalné 174
- Schmidt Eligus Róbert* 24, 34, 39-40, 271, 421
- Schmied Márton hasznóbérlő 163, 364, 366
- Schreiber Dávid földbirtokos 368
- Schulek Béla társulati főmérnök 321-322
- Schwanner Jenő dr., min. osztályfőnök 128
- Schwabi Viktor ispán 354
- Schwarcz Julianna Neumann Márton felesége 185, 187
- Schweiger László dr. uradalmi intéző, mg. biz. elnök 85, 95, 97-98, 106, 112, 222, 227, 229, 234, 241-242, 257-259, 261-264, 266-268, 270, 272, 274, 277, 280, 285, 291, 300, 302-303, 306-309, 311, 316-317, 336
- Sebes Dénes* 137, 425
- Sebők Elek dr. békési ügyvéd 269
- Séllei András földbérlő 87
- Séllei Endre hasznóbérlő 163, 219, 364, 366
- Séllei Gyula földbérlő 364, 366
- Séllei Gyula cséplőgépes 391
- Séllei Imre 45-ös úgazda 402
- Séllei Lajos gazdálkodó 193
- Sélley Gyula mg. biz. tag 258, 262, 266, 286, 345
- Sélley Zsigmond gazdálkodó 299, 368
- Serényi Béla gróf földművelésügyi miniszter 64
- Serényi Gusztáv* 425
- Síkhegyi Ferenc* 23, 42
- Silberstein Fülöp földbirtokos 196
- Simó János községi képviselő 120, 150, 302-304, 362, 368
- Simó Zoltán földbirtokos 368
- Simon Imre dr., földtulajdonos 399
- Simon János dr. földtulajdonos 399
- Simon Péter gazdálkodó 90
- Simon Péterné hasznóbérlő 182, 218, 364, 367, 392
- Simon Sándor cséplőgépes 392
- Sipos József* 422
- Skopek Ferenc erdész 325
- S. Kovács András lásd Kovács András, S.
- Skutai Julianna* 39
- Smiri József endrődi csatornamunkás (I.) 375
- Smiri József endrődi csatornamunkás (II.) 375
- Sokorópátkai Szabó István 136
- Sommer Bertalan földtulajdonos 368
- Somogyi Ferenc mg. biz. tag 261, 266
- Somogyi György házhelyigénylő 151
- Somogyi Imre mg. biz. tag 257-258
- Somogyi István gazdálkodó 289
- Somogyi János mg. biz. póttag 257
- Somogyi József cséplőgéptulajdonos 391
- Somogyi Károly házhelyigénylő 151
- Somogyi Lajos, a kisbérlok képviselője 232
- Somogyi Lajos kőműves 127
- Somogyi Mózes ácsmester 127
- Somogyi Zsigmond, ifj., 45-ös úgazda 401
- Somogyi Zsigmondné, özv. házhelyigénylő 150
- Sonkoly István cséplőgépes 391
- Sonkoly Lajos bérccséplő 341
- Soó Rezső* 30, 43
- Soreg V.* 24, 42
- Sőregi János dr., a debreceni Déri Múzeum igazgatója 321
- Sőti Mihály cséplőgéptulajdonos 391
- Spanner Arnoldné földbirtokos 196-197, 203
- Spett Ernő dr. mezővárosi polgármester, társulati képviselő 307, 311-312
- Spitz Ármin hasznóbérlő 185, 368
- Spitzer Róza lásd Grósz Zsigmondné.
- Sréter Andor kiskunhalasi földbirtokos 176-177, 363, 368
- Stark Julianna Kálmán Károlyné 173
- Stefanovits Pál* 34, 36-37, 43
- Steineker István dr. miniszteri tanácsos 180
- Steiner Ilona lásd Szöllősi Béláné.

Sterbetz István 29, 32, 43
Stren Ignácné földtulajdonos 397, 398
Stern Lajos földbérlet 365, 368
Stolpa 247
S. Tóth Kálmán lásd *Tóth Kálmán*, S.
S. Tóth Mihály lásd *Tóth Mihály*, S.
Strassburger Ármin földbérlet 196, 368
Strassburger Emil földbérlet 367
Sulyok Elemér gazd. isk. ig. 128
Sunyák Antal kerszigeti gazda, zárgondnok 117, 251
Susányi Ferenc 45-ös útgazda 401
Süsmeghy József 25-27, 43
Süsmegi Pál 42

SZ

Szabadi István dr. 216
Szabics András haszonbérlet 354
Szabó Andor a bérceplők számvizsgálója 341, 391
Szabó Antal gazdálkodó 340
Szabó Ferenc 8, 39, 42, 46, 149, 425, 426
Szabó Ferenc mg. biz. póttag 258
Szabó Gábor ref. lelkész, Dévaványa 56
Szabó G. Gábor földbirtokos 368
Szabó Gyula állami jószágfelügyelő 236
Szabó gépész 215
Szabó Imre a bérceplők pénztárnoka 341, 391
Szabó István 426
Szabó János dr. mg. tud. kandidátusa 110
Szabó János házhelyigénylő 151
Szabó János, Cs. kigazda 283
Szabó József gazdálkodó 90
Szabó Károly cséplőgépes 392
Szabó Lajos cséplőgépes 392
Szabó Lajos, Cs. mg. biz. póttag 262, 266
Szabó Mihály gazdálkodó 194
Szabó Miklós 22, 38
Szabó Nándor kishaszonbérlet 217
Szabó Nándorné, özv., ceglédi haszonbérlet 181, 218, 367
Szabó Sándor földbérlet 364, 369
Szabó Sándor cséplőgéptulajdonos 391
Szabó Sándor, G., földbérlet 369
Szabó Sándor, G., 45-ös útgazda 401
Szabó Tamás házhelyigénylő 151
Szabó Zsigmond, V. mg. biz. póttag 257, 345
Szabolcs István 34, 43
Szakács Imre 45-ös útgazda 401

Szakács Kálmán 425
Szakálas József endrődi csatornamunkás 375
Szalai Zsigmond földbirtokos 368
Szalánky Géza, vitéz, földtulajdonos 400
Szalay György dr., a TMK titkára 126, 128
Szapáry Gyula gróf földbirtokos 125
Szapáry József gróf földbirtokos 48, 354
Szarka András gazdálkodó 299
Szarka Bálint gazdálkodó 165
Szarka Ferenc mg. biz. tag 262, 266, 345, 364, 365, 368
Szarka Gáborné, özv. házhelyigénylő 150
Szarka Gedeon esküdt, Dévaványa 56
Szarka Ignác esküdt, Dévaványa 56, 331
Szarka Ignác házhelyigénylő 151
Szarka Imre 45-ös útgazda 401
Szarka István köztisztviselő, gazdálkodó 72, 194
Szarka Istvánné, özv., cséplőgéptulajdonos 391
Szarka József, ifj., cséplőgéptulajdonos 392
Szarka Sándor cséplőgéptulajdonos 391
Szarka Sándor cséplőgépes 391
Szarka Zsigmond földbirtokos 368
Szarka Zsigmond 45-ös útgazda 401
Szász dévaványai helyettes főjegyző 322
Szathmáry Pál gazdálkodó 91
Szatmári Pál cséplőgéptulajdonos 392
Szatmári Sándor újszalontai földbirtokos 368
Szauer László társulati elnök 18
Széchenyi István gróf 18, 136, 260, 268, 423
Székely Artúr 138, 426
Székelyhidy József dr. járásbíró, O.F.B. bíró 81, 183, 195
Szekeres Miklós gazdálkodó 90
Szekfü Gyula 16, 44, 426
Széll Antal 29, 31, 33, 43
Szénási Ferenc cséplőgépes 391
Szenczi Imre gazdálkodó 194
Szenczi János földbérlet 366, 368
Szentannai Sámuel gazd. isk. ig., Karcag, 183
Szentannay Pálné földbérlet, cséplőgéptulajdonos 364, 392
Szentgyörgy A. földbirtokos 368
Szentgyörgy Gerő földbirtokos 368
Szentgyörgyi Gerőné, özv. földbirtokos 362, 364
Szentgyörgyi Jenő megbízott 152
Szentgyörgyi Jolán lásd dr. Vass Albertné.
Szentgyörgyi Lajos földbérlet 364, 365, 368

Szent István magyar király 269
Szentiványi Szász Tihamér 426
Szenti Tibor 17, 43
 Szentpéteri Zsigmond földbirtokos 368
Szepesházi Kálmán 24, 28, 43
 Szerető Imre földbirtokos 368
 Szilágyi Ferenc dr. földtulajdonos 399
 Szilágyi Ignác mg. biz. póttag 257-258, 261, 266
 Szilágyi László, H. mg. biz. tag 258
 Szilágyi László főbíró 151, 153
 Szilágyi László, Sz. bérceplő 341
Szilágyi Miklós 44, 426
 Szilágyi Péter földbérlő 367
 Szilágyi Sándor, Sz. községi képviselő 106
 Szilágyi Sándor házhelyigénylő 151
 Szilágyi Zsigmond dévaványai jegyző 120
 Sztás Dénes a bérceplők elnöke 341
 Sztás Lajos cséplőgéptulajdonos 391
 Sztás Sándor mg. biz. póttag 261, 266
 Sztás Zsigmond esküdt, Dévaványa 56
Szlávik Lajos 426
 Szobek András begyűjtési miniszter 222
 Szokolai József cséplőgépes 392
 Szőke Vince, nagybérlő, mg. biz. tag 262, 266
 Szollár Pálné körösladányi földbérlő 154, 364, 365
 Szondy György 109, 111
 Szöllősi Béla földbirtokos 196
 Szöllősi Béláné Steiner Ilona földbirtokos 196
 Szöllősi György 45-ös úgazda 402
 Szöllősi József földbérlő 367
 Szőnyi István, ifj., cséplőgéptulajdonos 391
 Szőcsi Istvánné, özv. cséplőgéptulajdonos 391
 Szőnyi János cséplőgéptulajdonos 391
 Szőnyi Vilmos cséplőgéptulajdonos 392
 Szőts Sándor budapesti kertész 286, 289
 Sz. Szilágyi László lásd Szilágyi László, Sz.
 Sz. Szilágyi Sándor lásd Szilágyi Sándor, Sz.
 Sztranyovszki Sándor földművelésügyi miniszter 278, 310
Szuhay Miklós 138, 419, 426
 Szuly Elemér dr. kamarai főtitkár 283
 Szúnyog István házhelyigénylő 151
 Szügyi Dániel ref. lelkész 105
 Szűcs Ferenc, P. községi képviselő 120, 366
 Szűcs Ferencné dr., földtulajdonos 399
 Szűcs János földbérlő 368
 Szűcs Lajos házhelyigénylő 151
Szűcs László 34, 44

Szűcs Mihály földbérlő 368
 Szügyi Gyula erdőmérnök 337
 Szűts Pál községi mérnök 215, 232, 302-303, 335

T

Tagai Zsigmond házhelyigénylő 151
 Takács Gegely, idős, földbérlő 369
 Takács Ferenc birtokvásárló 249
Takács Imre 426
 Takács János, a bérlők megbízottja, mg. biz. tag 243, 262
 Takács József, a bérlők megbízottja 243
 Takács Lajos cséplőgépes 392
 Takács Pál községi tanácsnok, mg. biz. póttag 86, 112, 258, 262
 Tamasi Imre mg. biz. tag. 258
 Tamasi Lajos gazdálkodó 201, 208
 Tápay Károly gyomai földbirtokos, ny. MÁV felügyelő, dévaványai társulati képviselő 178, 180, 194-195, 236-237, 307, 368
Tar Ferenc 22, 38
 Tarsoly Ferenc körösladányi gazdálkodó 188-189
 Tarsoly Ferenc barcái gazdálkodó 289
 Tarsoly Péter birtokvásárló 249
 Tarsoly Zsigmond 45-ös úgazda 402
 Tasnádi Nagy András dr. igazságügyminiszter 320
 T-Balogh-család, Gyoma 61, 365
 Telbisz Ede közjegyző 52
 Teleki Mihály gróf földművelésügyi miniszter 278
 Teleki Pál gróf miniszterelnök 146
 Tellér Ferenc mg. biz. póttag 262
 Tessedik Sámuel 21, 44, 276
Thamóné Bozsó Edit 25, 42, 44
Thyll Szilárd 44
 Tiba István mezőúri tanár, vitézi telek tulajdonosa 205
 Tildy Zoltán ref. lelkész 108, 286
 Tímár Benő gazdálkodó 79, 81-82, 161, 198, 368
 Tímár Ferenc gazdálkodó 91
 Tímár Frigyes mg. biz. tag 258, 262, 286, 342
 Tímár István haszonbérlő 354
Tímár Judit 44
 Tímár Vince endrődi csatornamunkás 375
 Tisza István gróf miniszterelnök 297

- Tolnay Gábor* 9, 67- 69, 84, 113, 137, 216, 226, 257-258, 426-428
 Toroczky Lajos dr. állatorvos 128, 266
 Tory Pál dr. főállatorvos 122
Tóth Albert 29, 44
 Tóth Balázs kocsis a Futó-gazdaságban 376
 Tóth Bálint földbirtokos 368
Tóth Béla 274-278
Tóth György 14
 Tóth Gyula földbérlő 365
 Tóth Gyula cséplőgéptulajdonos 391
 Tóth Elek, K. birtokvásárló 249, 364, 369
 Tóth Ferenc, G. földbérlő 364, 367, 369
 Tóth Ferenc, K. birtokvásárló , mg. biz. tag 249, 262-263, 265-267, 281, 362
 Tóth Ferenc nagybányai földbirtokos 369
 Tóth Ferencné, dr., özv., földtulajdonos 399
 Tóth D. Ferencné földbirtokos 362, 369
 Tóth Ferencné, D., kisújszállási földbirtokos 369
 Tóth Ignác, D. gazdálkodó 331, 364, 369
 Tóth Ignác, V. házhelyigénylő 151
 Tóth Imre, K., Talajjavító Váll. igazgatója 278
 Tóth István földbérlő 180, 367
 Tóth István dr., Hangya ügyvezető 345
 Tóth Janka Péntek Lajos felesége 187
 Tóth János dr., az O.F.B. elnöke 77, 104, 296
 Tóth János házhelyigénylő 150
 Tóth János, D. földbirtokos 369
 Tóth János béres a Futó-gazdaságban 376
 Tóth János endrődi csatornamunkás (I.) 375
 Tóth János endrődi csatornamunkás (II.) 375
 Tóth József kondás a Futó-gazdaságban 376
 Tóth József 45-ös úrgazda 401
 Tóth József, Cs. mg. biz. póttag 261, 266, 364
Tóth József 44
 Tóth Kálmán gazdálkodó 185
 Tóth Kálmán, D. vitéz, gazdálkodó, mg. biz. tag 90, 262, 266
 Tóth Kálmán, D. községi képviselő, mg. biz. póttagja 152, 262, 266
 Tóth Kálmán, S. községi képviselő 150
 Tóth Károly földbirtokos 369
 Tóth Lajos földbirtokos 369
 Tóth Lajos cséplőgéptulajdonos 391
Tóth Lajos 21, 44
 Tóth Lajos dr. kisújszállási ügyvéd, zárgondnok 165
 Tóth Lajos, D. mg. biz. tag 258, 369
 Tóth Mihály, E. mg. biz. póttag 262, 266
 Tóth Mihály, S. haszonbérlő 354
 Tóth Mihály haszonbérlő 354-355
 Tóth Péter, D. kisbirtokos 341, 345
 Tóth Sándor gazdálkodó 301-302
 Tóth Sándor, id., 45-ös úrgazda 402
 Tóth Sándor, E., földbirtokos 369
 Tóth Sándor, D. gazdálkodó 301
 Tóth Sándor, J. gazdálkodó 295
Tóth Tibor 419
 Tóth Zoltán Viktor esperes plébános 231, 286, 288, 324, 336
Tóthné Makk Ágnes 42
 Tömöry István 343
Török Enikő 44
 Trezing József házhelyigénylő 150
 Trubetzky Vera hercegnő lásd Esterházy Antalné.
Tunyogi Szűcs Kálmán 428
 Turcsányi István földtulajdonos 400
- U**
 Ugray József a bérceplők ügyvezető elnöke 341, 391
 Uher Károly gazd. főtanácsos 214, 309
 Uhrin János endrődi csatornamunkás 375
Újszászi Kálmán 24, 42
 Ungár Gábor földbérlő 368
 Ungár Jónás szarvasi földbirtokos 68, 70, 73, 75, 152, 161, 173, 196-198, 203-204, 233, 235, 237, 369
 Ungár Jónásné Grün Mária 196
 Ungi Zsigmond házhelyigénylő 151
 Urbán Gáspár báró országgyűlési képviselő 315
 Urbán János 45-ös úrgazda 401
Urbancsek János 24, 27, 44, 428
- V**
 Vad Albert cséplőgépes 391
 Vad Andrásné, özv. gazdálkodó 290
 Vad Ferenc községi képviselő (1895) 293, 366, 369
 Vad Ferenc, id., községi képviselő 65
 Vad Ferencné, özv. gazdálkodó 331
 Vad Gyula gazdálkodó, mg. biz. tag 193, 258, 260-262, 266, 305, 331, 364, 367
 Vad Gyula Lajos földbérlő 369
 Vad Imre bérceplő 341
 Vad Lajos községi képviselő 103

- Vad Sándor házhelyigénylő 151
Vadász István 427
 Vadász Jánosné túrkevei földbirtokos 363, 369, 399
 Vadász Károly túrkevei földbirtokos 363, 369
 Vadász Pál túrkevei földbirtokos 369
 Vadász Pál dr., földtulajdonos 399
Vadnay Tibor 139, 428
Vajnáiné Madarssy Anikó 22, 38
Vakarcs G. 24, 42
 Valkányi Sándor telepítésügyi s. felügyelő 243
 Vályi Nagy József, ifj. gazdálkodó 179, 203-204
 Vaniss Gyula vízépítő mérnök 306
 Váradai István 45-ös útgazda 401
 Várady György esküdt, Dévaványa 56
Várallyay György 34, 44
 Varga Bálint földbirtokos 369
 Varga Lászlóné Kovács Magda földtulajdonos 396
Vargha Zoltán 428
 Várkonyi Etelka, Furka Andrásné 160
 Várkonyi Ignác dévaványai főjegyző 121, 150, 153, 209, 211, 299
Várkonyi L. 24, 42
Várnai P. 24, 42
 Varsóczy István 45-ös útgazda 401
 Vásárhelyi Pál mérnök 18
 Vásáry Gáborné devreceni földbirtokos 369
 Vass Albert dr., orvos, földbirtokos, mg. biz. tag 90, 155, 200-202, 207-208, 210, 215, 232, 258, 300-301, 303, 331, 364, 369, 399
 Vass Albertné Szentgyörgyi Jolán 200, 369
 Vass Elek minisztériumi osztályfőnök 230
 Vass Ferenc gazdálkodó 191, 399
 Vass Ignác földmunkás-napszámos 290-291
 Vass Imre házhelyigénylő 150
 Vass Károly gazdálkodó 155, 202-203, 207, 210
 Vass Károlyné Béres Eszter 202, 210
Vass Károly 9
 Vaszkó Mihály földbérlő 266, 340, 368
 Vaszkó Mihály endrődi csatornamunkás 375
 Vaszkó Vince szobafestő, földtulajdonos 203
 Vaszkó Vincéné Venczel Anna 203
 Vay Miklós báró, ny. tábornok 18
 Vedres István szegedi városi mérnök 325
 Venczel Anna lásd Vaszkó Vincéné.
 Venczel József cséplőgépes 392
 Veress Ferenc Hangya szöv. titkára 107
 Vertán Endre körösladányi főjegyző, társulati képviselő 307
 Vetési Ferencné, özv. házhelyigénylő 150
 Viczián Pálné dr., földtulajdonos 400
Vida István 428
 Vigyázó Sándorné grófné, báró Podmaniczky Zsuzsanna 428
 Vildman András haszonbérlő 354, 369
 Vincze Ignác földbirtokos 354
 Viszokay Lajos kamarai előadó 342, 343
 Vona Gábor földbérlő 364, 365
Vörös Vince 428
 V. Tóth Ignác lásd Tóth Ignác, V.
- W**
 Weinberger Sándor földbirtokos 241, 397
 Weisz Alfonz báróné (Herzog Erzsébet bárónő) 118, 167, 240, 395, 399
Weisz Zoltán 41
 Wessely József erdész 326
 Wielopski Albert gróf, lengyel ezredes, Zamoyski Erzsébet férje 226
 Wisniowiecki lengyel hercegek 226
 Wodiáner örökösök 47, 354
- Z**
Zádorné Zsoldos Mária 427-428
 Zamoszczamoyski Mátyás lengyel lovaskapitány 226
 Zamoyski Ágoston gróf földbirtokos 90, 206-207, 226-229, 242, 251, 362, 369, 399
 Zamoyski Ágostonné grófnő földbirtokos 86, 206, 227, 369
 Zamoyski Elfride grófnő 226
 Zamoyski Erzsébet grófnő 226
 Zamoyski Jenő gróf földbirtokos 206
 Zamoyski Jenőné Ocskay Mária grófné 206, 227
 Zamoyski Ludmilla grófnő, földbirtokos 71, 205, 226
 Zamoyski Tamás gróf földbirtokos 226, 293, 330
 Zamoyski Tamásné grófnő, földbirtokos 70, 79-80, 85, 201-203, 205-208, 226-227, 231, 235, 237-238, 369
 Zamoyski-Zay-család 226

Zehmeister Oszkár földtulajdonos 400
Zeőke Antal, a Magyar Vidék főszerkesztője
305
Zerdahelyi-család 226
Zerdahelyi Judit lásd Ocskay Ignácné.
Zilahy Péter 34, 44
Z. Nagy Ferenc lásd Nagy Ferenc, Z.
Zólyomi Bálint 30, 44

ZS

Zsigmond János gazdálkodó 345
Zsila József mg. biz. tag 257, 262, 266, 345
Zsombok Imre birtokvásárló 249
Zsombok István házhelyigénylő 151
Zsombok Kálmánné házhelyigénylő 151
Zsombok Lajos 45-ös útgazda 402

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
I. RÉSZ:	
A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS TERMÉSZETI ALAPJAI	
DÉVAVÁNYA TÉRSÉGÉBEN (<i>Marsi István</i>)	11
Bevezetés	12
A település földrajzi helyzete	12
A mesterséges tájatalakító tényezők	14
Gazdálkodás és természet kapcsolata a vízrendezésekig	15
A nagy vízrendezési munkák	16
A területhasználat fő irányai a vízrendezésektől napjainkig	17
A nagyobb talajjavítási munkálatok	21
Természetvédelem és gazdálkodás formálódó új keretei	21
A táj felszíne, földtani felépítése	22
A terület morfológiája	23
Földtani felépítés	24
Felszíni és felszín alatti vizek	26
Felszíni vizek	26
Felszín alatti vizek	27
Éghajlat	28
Természetes növényzet, állatvilág	29
Természetes növénytársulások	30
Állatvilág, különös tekintettel a madarakra	31
Talajtakaró	33
Irodalom	38
II. RÉSZ:	
A TELEPÜLÉS MEZŐGAZDASÁGA	45
Dévaványa mezőgazdasága a jobbágyfelszabadítás után	46
Művelési ágak, határrészek	57
A földterület művelési ágak közötti megoszlása	58
Földutlajdonviszonyok és az agrártársadalom	60
A földbirtokok száma és területe Dévaványán 1935-ben	62
Legelőgazdálkodás Dévaványán	64
A munkaerő helyzete Dévaványán az első világháború után	93
A mezőgazdasági termelés szervezete és ágazatai	99
Termelési viszonyok a szántóföldön	99
Gyümölcstermelés	102
Szántóföldi növénytermesztés	102
Oázis a varsányhádi pusztán	109
Állattenyésztés Dévaványán	119
Szarvasmarha tenyésztés	131
Lótenyésztés	131

Sertéstenyésztés	131
Juhtenyésztés	132

III. RÉSZ:

A TULAJDONVISZONYOK MEGVÁLTOZTATÁSA ÁLLAMI BEAVATKOZÁSSAL	133
A földbirtok-politika szerepe a magyar politikai életben	135
A földbirtok-politikai intézkedések joganyaga a két világháború között	139
A házhelyek és kishaszonbérletek kiosztásáról szóló 1920. évi XXIX. tc.	140
Az 1920. évi XXXVI. törvénycikk: a földreformtörvény	142
A vitézi telek	146
Az 1921. évi XLV. számú – az ún. második vagyonváltság – törvény	146
Az 1924. évi VII. törvénycikk, a földreformtörvény novellája	147
Előkészületek Dévaványán a földreform végrehajtására	149
A dévaványai földbirtokok az 1920-as évek földreformjában	153
1./ Altmann Samuné és társai	153
2./ Báró Baldácsy-féle Protestáns Vallásalapítvány	154
3./ Bányai Evangélikus Egyházkerület	154
4./ Berczi Zsigmond	154
5./ Özv. Bogya Mihályné szül. Pethő Terézia	155
6./ Csapó János és felesége Fésűs Erzsébet	156
7./ Ehrlich Kálmán és társai	156
8./ Fehér Mihály	157
9./ Fekete Izsó Imre	157
10./ Furka András és felesége	160
11./ Futó Sándor	160
12./ Füzesgyarmat község	161
13./ Gabonási Legeltető Társulat	161
14./ Gálos Géza és felesége	162
15./ Gross (Grósz) Zsigmondné	162
Dr. Paczek Géza ügyvéd akciója a Gross-birtokkal kapcsolatban	165
16./ Báró csetei Herzog Mór Lipót	167
17./ Jakabffy Dezső	170
18./ Jakabffy Jenő	171
Járadékbirtok.....	173
19./ Kálmán Károly és felesége	173
20./ Kecskeméti Református Egyházmegye	174
21./ Kohn Antalné Schlésinger Berta.....	174
22./ Kohn Rudolf és felesége	175
23./ Kolozsváry Kiss István és társai.....	176
24./ Körösladány község	177
25./ Magyar Katolikus Vallásalap.....	180
26./ Mester Márton és felesége	184
27./ Neumann Márton	185
28./ Péntek Lajos és felesége	187
29./ Politzer Fülöp	187

30./ Politzer Mihály	189
31./ Reisner Artúr és társai	190
32./ Séllei Lajos és felesége	193
33./ Szarka István	194
34./ Szenczi János	194
35./ Tápay Károly	194
36./ Ungár Jónás és társa	196
37./ Dr. Vass Albert	200
38./ Vass Károly és felesége	202
39./ Vaszkó Vince és felesége	203
40./ Ifj. Vályi Nagy Ferenc	203
41./ Vitézi Szék	203
42./ Gróf Zamoyski Tamásné	205
Házhelyrendezés	209
Házhelyrendezés Dévaványán	209
Házhelyrendezés Ecseg-Pusztán	211
...és újra Dévaványán...	257
Kishaszonbérletek alakítása	216
A zsombokakoli ügy	224
A Zamoyski-birtok haszonbérletének ügye	226
A haszonbér összegének a megállapítása	233
Az örök tulajdonjoggal juttatott föld	234
Közcélú juttatás	237
Legelőjuttatás	238
A Nagyatádi-féle földreform során Dévaványán kiosztásra került ingatlanok	239
A zsidóbirtokok ügye	239
A zsidóbirtokok Dévaványán	240
IV. RÉSZ:	
A TERMELÉSI FELTÉTELEK REFORMJÁT SZOLGÁLÓ TÖREKVÉSEK	253
A községi mezőgazdasági bizottság és működése Dévaványán	254
A működés jogszabályi feltételei	254
A községi mezőgazdasági bizottság tevékenysége az 1930-as évek második felétől 1944-ig	257
Szikjavítás	267
Emlékirat szikjavítás ügyben	272
Szikjavítás – Kisgazda vezérlettel	284
A szik halottja	290
Vízszabályozás a dévaványai síkon	292
Az 1915. évi nagy belvíz – és egy kis igazságtalanság	294
Vízzel kapcsolatos gondok a két háború között	299
A MAGYAR VIDÉK című hetilap tudósításai I.	300
A nádösvényi vízügy	303
A MAGYAR VIDÉK című hetilap tudósításai II.	305
A Hortobágy-Berettyó-csatorna munkálatai	306

Az Ivánfékéni Társulat 1935. évi közgyűlése	307
A DÉVAVÁNYAI HÍRLAP című hetilap tudósításai I.	308
Egy igen jelentős társulati döntés	308
A DÉVAVÁNYAI HÍRLAP című hetilap tudósításai II.	309
A sárréti csatorna megépítésének terve	313
A Körösök hajózhatóvá tétele és benne Dévaványa szerepe	313
Öntöző mintatelepek, úttörő öntöző-telepek szervezése	322
Ivóvízhiány a Vass- és a Bogya-telepen	323
Az Alföld-fásítási program végrehajtása a községben	325
A község környékének fásítása	327
Fásítás Dévaványán	329
Eperfák ültetése selyemhernyó-tenyésztés céljából	338
Szövetkezetek Dévaványán a két világháború között	339
A Magyar Mezőgazdasági Liga Dévaványai Csoportja	340
A dévaványai Gépszövetkezet	341
A Tejszövetkezet	343
A méhész kör	345
Gyümölcsértékesítő és Központi Szeszfőző Szövetkezet	345
A dévaványai hegyközség megalakulásáról	346
Az Állatértékesítő Szövetkezet megalakulása	347
STATISZTIKAI TÁBLÁZATOK	349
MELLÉKLETEK	403
IRODALOM	417
FÖLDRAJZINÉV MUTATÓ	430
INTÉZMÉNYNÉV-MUTATÓ	438
SZEMÉLYNÉV MUTATÓ	445

TOLNAY Gábor tanár, agrártörténész. Ócsöd, 1931. január 18. **Sz.:** Tolnay Antal Gábor, Golián Ilona. Nős, 1955, Varga Margit. **Gy.:** Gábor, 1956, Ferenc, 1959. **T.:** Szarvasi Tanítóképző Intézet, 1949-50; ELTE BTK, magyar-történelem, 1957-63; politológia, 1970-73. **É.:** 1951-62 tanyai tanító, 1962-73 általános iskolai és gimnáziumi igazgató-helyettes, 1973-78 a DATE mezőtúri Mezőgazdasági Főiskolai Kara könyvtárvezetője, 1978-91 a Dózsa György Szakközépiskola tanára és könyvtárosa, 1991-94 a szolnoki Kárpótlási Hivatal főtanácsosa, 1994- a mezőtúri Túri Fazekas Múzeum igazgatója, 1999-2002 a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának tudományos titkára, 1998- a Honismeret szerkesztő bizottsági tagja. 2000- főiskolai tanár.

Kutatási területe: a 20. sz. első felének magyar agrártörténete, a Nagyatádi-féle földreform végrehajtása. A történelemtudomány kandidátusa (1994). Csete Balázs-díj (1994), Bél Mátyás-díj (1999), Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért Nagydíj (2000). Több mint 100 dolgozat szerzője, 23 könyv társszerzője, 13 könyv szerkesztője **F. m.:** *A parasztság történetének kutatási módszertana a Horthy-korszakban* (1972), *A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása Ócsödön az 1920-as években* (1975), *Az 1920-as évek földreformja Szolnok megyében* (1987), *Agrárszövetkezeti mintakörzet terve Békés vármegyében 1935-ben* (1990), *A helyi mezőgazdasági önkormányzat működési feltételei a két világháború között* (1990), *A Nagyatádi-féle földreform és az 1935. évi mezőgazdasági statisztika* (1990), *Szántóföldi növénytermesztés Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében a két világháború között* (1990), *A Nagyatádi-féle földreform végrehajtásának néhány sajátossága* (1991), *A Nagyatádi-féle földreform végrehajtása Túrkevéen* (1992), *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye mezőgazdaságának egyes kérdései 1920-1944 között* (1994), *Epizódok a Nagyatádi-féle földreform jászszági végrehajtása történetéből* (1995), *A Nagyatádi-féle földreform és a gazdasági cselédek ügye* (1995), *A tószegi Hitelszövetkezet működése 1929 és 1941 között* (1996), *Ócsöd 1848/1849-ben* (1998), *A mezőgazdaság helyi érdekvédelme a két világháború között* (1999), *Vita - legelőügyben - Dévaványa és Túrkeve között* (1999), *Az 1915. évi árvíz Dévaványa térségében* (2000), *Dévaványa mezőgazdasága a XX. század első felében* (2001), *Néhány kataszteri fogalom agrártörténeti vonatkozása* (2002), *„Dévaványai Köztársaság”* (2002), *Kossuth és a reformkori agrárkérdések* (2002), *Az 1853. évi úrbéri pátens* (2003). **H.:** olvasás, utazás. **C.:** 5400 Mezőtúr, Kossuth tér 3-5. **Tél. és fax:** (56) 350-433, **tel.:** (20) 484-69-73. **E-mail:** drtolnay@mail.tvnet.hu **Internet:** <http://www.exnet.hu/tolnay> [Forrás: BIOGRÁF ki kicsoda 2004. Kortársaink életrajzi lexikona. Főszerk.: Hermann Péter. Poligráf Kiadó, Bp. 2003. 1630-1631. p.]